ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ
1
DIMANCHE
1er AVRIL
1984

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — Թիւ 82

LE NUMERO : 3,00 F

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 15.671 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 59e ANNÉE — No. 15.671

ԿԱՐԴԱԼՈՎ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

(ՀԱՏՈՒԱԾ)

Կարդալ Վարուժան, վերի տիտղոսով, չի նշանակեր որոշ առիթով գիտաւորեալ ընթերցում՝ երկրակացնելու միտումով: Բանաստեղծութիւնը սիրողին համար դայն կարդալ որոշակի ոչինչ կը նշանակէ՝ բայց եթէ իր նախընտրութեան համար շատ սովորական, պարզ վերադարձ. ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս երաժշտասէրը երաժշտութիւն պիտի լսէր: Անձնական հարց մը: Աւելի տպաւորութիւն՝ տարիներու յաճախանքին, - չեմ ըսեր մտերմութեան՝ որ հանդիպումներու, նախընտրութիւններու, մօտեցումներու գինով կը սերտացնէ. կը սիրցնէ. կարելի է - եւ բնական - Վարուժանը չսիրել, բայց անկարելի է չտպաւորուիլ իր մեծութենէն, գինք չվերադասել՝ իբրեւ քերթողական անկախ ամբողջութիւն եւ ոչ թէ ենթակայական սերտ կապ, գգայական - գգայական առընչութիւն: Տպաւորութիւն՝ որ կը ջնջէ մասնակի տողեր, քերթուածներ, նոյնիսկ գիրքեր՝ կազմելով այդ ամէնուն գումարը. կամ դիմագիծը. այս պարագային՝ Վարուժա՛նը:

×

Մտածուած բանաստեղծութիւն մըն է իր. անկասկա՛ծ. ծրագրի վրայ գրուածի պէս հաւասարակշիռ: Ինչ որ բնազդական ըլլալու չափ անձնական է սակայն ու տողերու երկայնքին կը հեղու, կը մենայ՝ լեզուն է ու լեզուին յօրինած պատկերը, երեւակայութիւնն է ու արուեստին բնածուժը՝ որ եթէ չհամակէ իսկ մեզ՝ կը բարձրացնէ սակայն. կ'ազնուացնէ: Կը տարուինք իր տեսիլքով՝ բայց չենք ըլլար, չենք տեսներ գինք՝ տեսանողը:

Աստուածներու հետ է գործը. իր սրբանը՝ Սօսեաց անտառէն. իր բաժակը՝ բարձրացած Անահիտի ծիծերն ի վեր. հողին՝ քրմական իր բոլոր կիրքերուն ու զօրութեանը մէջ մերկ ու գեղեցիկ: Բայց ո՞ւր է մարմինը՝ որ տխրի ու տխրեցնէ, սիրտը՝ որ ցաւի ու ցաւցնէ, մարդը՝ որ խմէ եւ այլապէ՛ս գինովնայ, որ դառնացած՝ օր մը օրանց փշրէ բաժակը եւ սրբութին օրինակով տեղ մը, բան մը արինի: Արուեստը գինք դարձուցած է մեծագոյնը գուցէ՝ բայց տիրելով մարդուն, ոչընչացնելով զայն: Այս առումով երբ կը մըտածեմ իր ամէնէն յատկանշական քերթուածին, «Տրտունջք»ին... Quel gachis! պիտի ըսէր Ֆրանսացին:

×

Կ'երթամ աղբիւրը լոյսին.
անդէմ՝ բայց լուսնահար ուղեւոր, անկերպարան՝ բայց վեհագոյն դիմագիծ. մի՛նչ հակառակը միւս Թեւի մեծագոյնին, ուր մարդը, այլ տեսակի խառնուածքը, ջնջելով արուեստի ու չափաւորութեան բոլոր օրէնքները՝ կը հաստատէ ինքզի՛նք միայն, ի՛ր եսը՝ որ կ'աճի, կը տարածուի, կը դառնայ ամէն մարդ.

Թողած կարսում, գետի ափին, տունըս՝
շինուած մարմար քարով, ...

Եւ կարինէ Քոթանեանին անգամ չաւած մնաս բարով - ...

խոժոռադէմ բայց համակրելի Զարենց որուն հետ մենք եւս բոլոր Կարինէները, կը թողունք ու կը հեռանանք՝ ի հարկին իրեն պէս հաշիշ ծխելով:

Վարուժան - Զարենց. երկու իրերամերժ, հակոտնեայ ուժ ու նկարագիր: Երկու քերթող. երկու քերթողական: Տակաւին Մահարի կը զարմանայ որ Զարենց չէր սիրեր Վարուժանը: Հակառակը անբնական պիտի ըլլար:

Վարուժան - Զարենց. երկու բեւեռներ՝ հիմնաւորելու, ուղղելու համար մեր նոր գրականութիւնը:

×

Հորիզոնէն վար՝ ճայճայուած ու
ցրուած՝
ոսկիանգէս շառայլի փունջ մը կ'իյնայ՝
իրենց մօրկան կաթին կանչող ուլերուն
ծեռուտ նամբէն գիւղակ դարձող հօտին
վրայ:

Բաժնուեցան իրարմէ արփ ու մշակ,
լո՛ւռ՝ ձեռքերնին ճակտին դրած
մէկմէկու.
ու՝ թիկնադարձ՝ արեւն ա՛լ տուն
կը դառնայ
լեռներէն վեր՝ ինչպէս մշակն իջաւ
գիւղ.

«Հացին երգը» կարդալէս ետք միշտ այս տողերն է որ կը վերյիշեմ, դուրսէն եկած այս թելադրութիւնը՝ զոր բնանկարը, մթնոլորտը կը պահանջէ. Մեծարենցի (դուք ըսէք՝ նաեւ ցեղի՛ն) շունչը (1), որ Վարուժանի բարձր գրականութեան քիչ մը բանաստեղծութիւն բերէ: Բերէ մշակին ու արեւուն զատորոշող, զանոնք իրենց խուլութեանը մէջ հաստատող գոյն, ներքին խլրտում. խորհուրդ: Ազուորը վերածէ գեղեցիկի: Սանձէ լեզուին ու երեւակայութեան հրախաղութիւնը, իր ուժգնութեանը մէջ տեղ մը կեցնէ զայն՝ որպէսզի նկարը ամբողջանայ՝ բայց չաւարտի. չարունակէ թելադրել: Մնացեալը բացատրութիւն է միայն. արձակին դերը: Վերցուցի՞ք թելադրականը. - մեռա՛ւ քերթուածը:

Խօսքս ազգի մը քաղաքակրթութեան մասին չէ, - մեր լաւագոյն ներկայացուցիչներէն է Վարուժան. գրականութեան մասին չէ, - մեր օրերու մեծագոյնն է Վարուժան, բանաստեղծութեան ալ մասին չէ, - որուն բաղկացուցիչ բոլոր տարրերուն գումա՛րն է Վարուժան բացի կաբեւորագոյնէն՝ զոր բանաստեղծութեան մէջ բանաստեղծակա՛նը կը կոչենք. այն՝ որ քերթուածը պիտի բռնէ. պահէ:

Այս իմաստով քերթուած մեր նոր գրականութեան մէջ հինգ հոգի գրած են միայն, - Դուրեան, Մեծարենց, Զարենց, Սարաֆեան, Կոստանդեան: Աւելցուցէք շատ շատ, մէկ երկու անուն եւս. օրինակ՝ Ահարոն. - քիչ անգամ՝ բայց տեղի՛ն: Բայց, ի սէր Աստուծոյ, զանց առէք միւս բոլոր շատախօսները՝ որոնցմով խճողած էք մեր դասագիրքերն ու գրական հայրենասիրական երեկոյթներն ու բեմերը: Հաշւեցէք Վարուժանին մեծութիւնը՝ որպէսզի ըսեն թէ այս ժողովուրդը գրական ճաշակը գոնէ չէ կորսնցուցած: Այսօր իսկ կը նախընտրեմ լսել իր մէջ մեր գրական - լեզուական փորձառութեան չափանիշ - նուագարանը՝ քան թէ «Անլռելի զանգակատան» մը միօրինակ, ձանձրացընող զօղանջը կամ Կիկոյի մը աժանկարգ բառախաղերը: Կը կարդամ Վարուժան: Միւսները մէկ անգամ միայն կարդացած եմ. եւ վե՛րջ:

×

Երբեք չեմ հասկցած թէ Օշական ինչպէս Մալըզեան, Եղիշէ Դուրեան կ'որդեգրէ եւ «զարմանալի թաքուն, անխոստովան փառասիրութեամբ» թուղթին բերել կու տայ Սարաֆեանի «Անջրպետի մը գըրաւումը», եւ «Մակընթացութիւնը»: Ինք որ չվախցաւ գրելու, երկրակցնելով Վարուժանի յատկացուած գլուխը, թէ «Դանիէլ Վարուժան մեծագոյն փառքերէն մէկն է մեր քնարերգութեան, եթէ ոչ մեծագոյնը», պիտի հասկնար, իրեն պէս մէկը, անպայմա՛ն պէտք է հասկնար թէ Վարուժանի բանաստեղծութեան բնական շարունակութիւնը, զարգացումն էր Սարաֆեան՝ նոյն մակարդակով, շունչով ու մտահոգութիւններով. գուցէ նուազ բծախնդիր, նուազ մշակուած, նուազ արուեստագէտ՝ բայց շա՛տ աւելի ենթակայական, մարդկայնօրէ՛ն վաւերական:

Ինչի՞ վերագրել Օշականի այս մօտեցումը: Ի՞նք եւս կորսնցուցած էր գրական հոտառութիւնը (չեմ խօսիր չունեցած անաչառութեան մասին): Զարմանալի է մանաւանդ որ Վարուժանի յատկացուած իր բաժնին մէջ քանիցս քարեր կը գլորէ Փարիզի տղոց, որոնք «Փարիզի գոփիճներուն մէջ, իրենց վրայ կամար կապող թշուառութեան մէջէն կը գտնեն զայն, Վարուժանը»: Մեր մէջ գուցէ Փարիզի տղաքը միայն լաւագոյնս սերտած էին Վարուժանի բերած փորձառութիւնը, զայն: Այլապէս՝ պիտի չդատէին զայն ու մնային հոն՝ ուր կեցան ու կեցած են տակաւին «նահատակ գրագէտներու» բոլոր կաչաղակները: Ալ ի՛նչ խօսք Հայաստանի մէջ Զարենցի եւ Սփիւռքի մէջ Թէքէեանի անհամար, անթիւ աղրահաւաքներուն մասին:

Խնդիրը, կարծեմ, ընդհանուր մակարդակի հարց է, մանաւանդ այսօր: Երբ Օշական իսկ, օրին, այդպէս կը դատէ՝ կը դատափարակէ. կը վարժեցնէ: Ամէն ինչ կլլեցուցած են, մեզի՝ նախակրթարանի մեր գրասեղաններէն սկսած: Այլեւս վարժըւած ենք ամէն ինչ լսելու եւ բնաւ չենք զարմանար որ կուսակցական - խմբագիրուսուցիչներ բանվէճը իբրեւ տեսութիւն ծախեն կամ գրականութիւն ու հայ դատ չփոթող մարդիկ գրականութեան մասին գիրք գրեն եւ ուրիշներ կարդան՝ ի չգոյէ լաւագոյնին: Լաւ որ Վարուժան բանաստեղծ չէ՝ ի չգոյէ լաւագոյնին:

×

Կը յիշեմ Շահնուրի խօսքը, վիպական իր ծիրին մէջ չափազանցեալ՝ բայց եւ ճշմարի՛տ. - «Հայը ունի զմայլելի բանաստեղծներ, բայց ո՛չ գրականութիւն»: Մեր նոր գրականութիւնը գոնէ իբրեւ ճաշակ, արուեստ ու քաղաքակրթութեան մակարդակ պիտի սկսէր Վարուժանով, բայց հետեւորդ չունեցաւ: Շարժումի չըվերածուեցաւ: Շարժում՝ որ գեղագիտական քերթողական վերանորոգումի, նոր ուղիի իսկ չյանգէր՝ պահէր սակայն մըտաւորական արժանապատուութեան, մակարդակի՛ չափանիշը: Եղան մեծեր՝ բայց բառ պատահականութեան, հոս ու հոն, կարծէք՝ իրարմէ պէխապար: Մտաւորական պարկեշտութեան բացակայութեան կողքին ոչ մէկ ընդհանուր մտահոգութիւն, ոչ մէկ արժէքի զգում: Սզգը վերածեցինք կուսակցութիւններու, կուսակցականները վերածեցինք տեսարաններու (2), հայրենասիրական ճառը վերածեցինք գրական չափանիշի՝ մեր դաւակներուն ձգելով իրաւ գնահատումը այն միւս մեծերուն՝ որոնց լեզուն, յաճախ, չեն խօսիր այլեւս: Լսած եմ թէ Վարուժանն է ըսած, բայց չեմ կրցած ստուգել. եթէ ինքն ալ չէ ըսած, բայց ի՛նչ լաւ է ըսուած՝ թէ «Հայրենասիրութիւնը մեր գրականութեան մէջէքը կոտրեց»:

×

Եթէ համաձայն ենք Վալերիին, թէ «բանաստեղծութեան պարտականութիւնն է ազգի մը լեզուով կատարեալ փրագործումներ կատարել», մեր պարագային յաջողագոյն օրինակը Վարուժանն է. անկասկա՛ծ:

×

Ինչ որ կը պակսի իր բանաստեղծութեան՝ լռութիւնն է գուցէ. եւ՝ որմէ ծայր տայ անվերջը, ստեղծուած՝ բայց չսպառած, չըաւարտուած պահանջը. ներքին շարժումը՝ որպէսզի բան մը յաւիտենապէս վերսկսի: Լռութիւնը ի՛ր, բայց նաեւ՝ մե՛ր, որ պէտք է յաջորդէր՝ ամբողջացնելու համար ընկալումը: Կարենալ կենալ՝ երբ տակաւին ըսելիք կայ. զգալ երեւակայութիւնը՝ երբ պատկերները կը տողանցեն. ոչ թէ խտացնել՝ այլ խիտ ըլլալ: Իրապէս որ կարելի չէ ամէն ինչ պահանջել. նո՛յնիսկ Վարուժանէն:

ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

(1) «Ցեղին շունչը» կը նշանակէ ընկալումի եւ արտայայտութեան հարազատ, ազգային երանգ՝ որ կը պակսի նոյնիսկ «Ցեղին սիրտը» այլապէս հրաշալի, հայրենաշունչ հատորին:

(2) Ըսողներ կան, եւ գրողներ, թէ դաշնակցական գրականութիւն կայ: Ի՛նչ անարգանք՝ շարքային դաշնակցական Վարուժանի քերթողականին հանդէպ:

Դ. ՎԱՐՈՒԺԱՆ՝ ԱՅՍՕՐ

Մեծարանք՝ անշուշտ, բայց երբեք ներբող:

Բանաստեղծ մը պատուելու արդարագոյն կերպը թերեւս կարդալ է վերստին անոր արտադրութիւնը, միշտ ծածկումի ենթակայ՝ իր բացակայութեամբ: Իսկ Դ. Վարուժանի ծննդեան հարիւրամեակին առիթով համապատասխանել մեծարանքի մը կարելի յղացքին՝ պիտի նշանակէր այդ խորհրդանիշ - անունին շուրջ դրուող հարցադրութիւնները բանալ, կազմակերպել ու քննել. պատասխանել անոնց շատ ու չէն կոչին, որ կ'ուղղուի մեզի եթէ կարող ենք լսողութեան:

Այսօր մեզի համար՝ Վարուժանի գործը աւելի է քան անցեալէն մնացած հրաշալի գեղօր մը, անդրջրհեղեղեան խեփոր մը պահուած ցուցափեղկի տակ, կամ գրական փառասիրութեան մը մէկ եզակի սրխրանքը: Հարցումներու խուրձ մըն է անիկա, որ սա էջերը գրող մարդիկը կը գնեն իրենց մաքին, երբ Վարուժան կը կարդան: Եւ հարցումները պէտք է հասցնել մինչեւ անկարելին, որպէսզի գործը ապրի այժմէականով:

Ի վերջոյ ի՞նչ է հողը, ի՞նչ է սեռը որ մեծատարած կը փայլատակէ Հեթանոս երգեր կոչուած գրքին մէջ՝ աւելի հողեկան շրջանակ քան պարզ անուն: Բայց ի՞նչ են աստուածներն ու հեթանոսութիւնը, Հայրենիքն ու քերթուածը: Ոչինչ՝ որ ըլլար բացայայտ, երբ ամէն ինչ կը թուի այնքան յայտնի, ծանօթ եւ անհեթեթ: Ի՞նչ բան կը շարժի այդ հարցումները ուղղող բառերուն մէջ, ուր կը դրուի սակայն Վարուժանի բանաստեղծական փորձառութիւնը:

Շատ քիչ բան գիտենք այս արտադրութիւնը բռնող ցանկութիւններու կազմածէն, յօդաւորումէն: Ընթերցողը կրնայ տակաւին սպասել ամբողջական երկերու յոյսին: Թերեւս անյայտ էջերու յայտնութիւնը - սեւագրութիւններ, նօթեր, անտիպ նամակներ, արխիւային ու դարակային այլ նիւթեր - կրնայ ընդլայնել այդ գործէն մեր ծանօթութիւններուն ծիրը, բայց ինքնին անբաւարար պիտի ըլլայ արդէ՛ն ծանօթի իմացումին: Որ միայն այլեւս «ստեղծական» մեկնաբանութեան հարց է: Կան անշուշտ հանդամանաւոր ուսումնասիրութիւններ (Յ. Օշական, Վ. Գաբրիէլեան, յիշելու համար յիշատակելիները), սակայն Վարուժանի բանաստեղծական ծրագիրը կը մնայ դեռ պեղելի, այսինքն՝ ապրելի: Որովհետեւ չէ սեւեռուած:

Միտք եւ Արուեստի թիւին էջերը ի հարկէ սահմանափակ են Վարուժանի արտադրութեան համապարփակ ուսումնասիրութիւններ բովանդակելու: Բայց եթէ գործին ընկալման խնդիրն է որ կը յարուցուի հոս, պատճառը թերեւս աւանդութեան մը, աւելի ճիշդ՝ ժառանգութեան մը բանաձեւումին տարօրէն երկդիմի, բայց նոյնքան ալ անհրաժեշտ փորձն է խնդրոյ առարկայ: Ի՞նչպէս Վարուժան որդեգրել - որ համարժէք է անով մտատուցող - քօղարկուող ենթահողի ալ հաստատումին: Ի՞նչպէս հասկնալ Արեւմտահայ գրականութիւնը: Անոր մահը:

Այն օրերուն երբ այնքան բռնութեամբ կը ձգտի իր պատկերը հողին, երկրին մէջ փիղիքապէս փորձարկելով այդ վայրին ժխտումը, բանաստեղծը կը բացականչէ, թէ՝ «Հայրենիքը զմեզ մեր անձէն խիստ հեռացուցած է»: Հաստատումը իր գրչին տակ այնքա՞ն ապշեցուցիչ եթէ ոչ անհասկնալի, բացայայտ կը դառնայ այլեւս այն՝ որ «Հողեւոր» ենթահողի ամէն խրացում որոշ չափով կամ գերագանցապէս է՛ նաեւ խրագանցում:

«Երբ քերթողը կը ծնանի իր հետ կը ծնանի նաեւ աշխարհը իր գաղտնիքներով» կ'ըսէ ան: Հարկ է բանաստեղծը գտնել հոն ուր ան ծնաւ, ստեղծումին մէջ:

Գ. Պ.

ՆՈՐ-ՎԻՊԱՊԱՇՏ

ԿԱՄ

ԸՆԿԱԼՄԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Գրեց՝

ՄԱՐԳ ՆՇԱՆԵԱՆ

Մեկնաբանութեան հարցը

Դ. Վարուժան «անխեալ» բանաստեղծներու շարքին չի պատկանիր: Իր առաջին քայլերէն իսկ, Մխիթարեաններուն մօտ, գտած է պաշտպաններ, եւ ի վերջոյ՝ եղած է միաբանութեան առաջին աշակերտը որ կրթաթոշակ մը ստացած ըլլայ իր ցուցաբերած գրագէտի շնորհներուն պատճառով՝ գրական ուսումի հետեւելու համար: Աւելի ուշ, 1909-ին հրատարակած իր գիրքը, անմիջապէս հանրութեան ուշադրութիւնը հրաւիրած է իր վրայ, եւ այդ ուշադրութիւնն ու սէրը չեն ձգած զինք այլեւս, իր կենդանութեանը եւ իր մահէն յետոյ: Ցեղին Սիրտը հատորին վկայութեամբ, Յ. Օշական զայն կը յայտարարէ «մեր օրերու քերթողութեան հզօրագոյն դէմքը» (1): 1913-ին, երբ լոյս կը տեսնեն Հեթանոս Երգերը, Պոլսէն մինչեւ Թիֆլիս՝ յօդուածներ կ'արձագանգեն անոր հրատարակութեան, զայն խարազանելով կամ գովաբանելով: Պոլսոյ մէջ՝ Սիրունիի կողմէ կազմակերպուած ասուլիսներէն մէկը կը նուիրուի իր գործի քննարկումին: 1914-ին, նոյն Սիրունիին հետ, կը հրատարակէ Նաւասարդ հանդէսը, որ կը մէկտեղէ տասնեակներով անուններ, այդտեղ հաւաքուած ի սէր Վարուժանի անձին, եւ ի յարգանս իր գաղափարներուն ու իր ստեղծած աշխարհին, որուն գեղարուեստական յատկանիշներուն կը համեմատին հանդէսին մէջ լոյս տեսած գրութիւնները: Այսպէս՝ Վարուժանի գործին ընկալումը սկսած է շատ կանուխէն, եւ անոր հետ սկսած է նաեւ ընկալումին հարցը: Պարզ բառով մը՝ իր գործին մեկնաբանութեան հարցը:

Ճիշդ է որ ժամանակակիցները չեն կրնար ընդհանուր առմամբ հեղինակի մը գործին հանդէպ իսկապէս մեկնաբանական դիրք մը որդեգրել, քանի որ կը պատկանին նոյն աշխարհին, եւ զերծ են հետեւաբար մեկնաբանական գլխաւոր պաշտօնէն, որ է՝ այդ աշխարհին հետ ըստեղծական յարաբերութիւն մը հաստատելը: Բայց նոյնքան ճիշդ է որ ամէն ընկալում, նոյնիսկ ժամանակակիցներունը, իր հետը կը փոխադրէ մեկնաբանութիւն մը, այս անգամ՝ տարրական իմաստով մը, որովհետեւ տուեալ գործը կը դիտէ աշխարհահայեացքի մը ընդմէջէն: Ստեղծական մեկնաբանութեան մը առաջին պարտականութիւնն է ուրեմն ճակել գործ մը պարուրող աշխարհահայեացքը, գըտնելու համար անկէ յետոյ գործին թաքուն կամ բացորոշ ծրագիրը, եթէ ունի:

Վարուժանի գործին թեմաները բոլորին բացայայտ են: Ուժի եւ գեղեցկութեան պաշտամունքը, Հայոց ասպետական դարերուն տրուած կարեւորութիւնը, կենսալից հոսանքներու զարթնումը, հեթանոսութիւնը. այս վերադիրներուն տակ կարելի է ամփոփել իր հանրածանօթ թեմաներէն մէկ քանին, եւ այս ձեւով ալ՝ լուծուած նկատել մեկնաբանութեան հարցը: Վարուժան արեւմտահայ գրագէտներուն մէջ՝ ամէնէն բախտաւորն է թերեւս, իր գործին ստացած ընդունելութեամբ, եւ իր նախասիրած «թեմա»ներուն ստացած ծաւալումով: Մնաց որ Յ. Օշականի բացառութեամբ, ո՛չ մէկը մինչեւ վերջերս կրցած էր մօտենալ Վարուժանի գործին, մեկնաբանական արարքին տալով ստեղծագործական տարողութիւն եւ հանգամանք: Կը հաւկրցուի յուսամ՝ որ հոս մեկնաբանական արարք կոչածս ո՛չ գիրքերուն եւ իրենց հեղինակներուն մասին զեկուցող գրական քննադատութիւնն է, ո՛չ գրականութեան պատմութիւնը, ո՛չ ալ լայն իմաստով իսկ՝ գրականագիտութիւնը: Այս մասին՝ ուրիշ առիթով:

Պիտի զբաղիմ ուրեմն Վարուժանի գործին ընկալմամբ: Ասոր սփիւռքեան թեւն ու ձեւը կը պարտինք գրականութեան պատմիչներուն, որոնք առանց բացառութեան քաղած են իրենց տեսանկիւնը եւ իրենց գիտելիքները Յ. Օշականէն: Այս վերջինը առաջին ու մեծագոյն վկան է անշուշտ Վարուժանի վերջին տարիներուն: Երկուքը ի վերջոյ իմացական եղբայրներ են, որոնք նաեւ կողք կողքի գտնուած են կարճ առեն մը, Մեհեանի մէջ: Իմացական եղբայրներ՝ այն իմաստով որ շատ հաւանաբար խոր ազգակցութիւն մը կայ իրենց գրական ծրագիրներուն միջեւ: Այն իմաստով նաեւ՝ որ Օշականը կատարած ու կատարելագործած է իր Համապատկերին մէջ մեհենականներու փորձածն ու փնտռածը, անշուշտ իր հասկցած ձեւովը: Էջերը զորս Օշական Վարուժանին կը յատկացնէ այդ գործի 6րդ հատորին մէջ (2) բաղդատաբար կարճ են, եւ ամէն պարագայի՝ շատ բան չեն կրնար ըսել երկու գրողներու յարաբերութեանը վրայ: Բայց անկէ զատ՝ Համապատկերը կը պարունակէ իր հազարաւոր էջերուն մէջ ցրուած անդնահատելի ակնարկներ, նկատողութիւններ, յուշեր, անդրադարձներ ու մտածումներ Մեհեանի սերունդին մասին, եւ այդ ձեռնարկին նշանակութեան մասին (3): Այս հանքը մինչեւ այսօր չէ օգտագործուած: Կոթողական շարունակութիւն՝ Մեհեանի մէջ սկսուածին, հանք՝ անձնական յուշերու եւ անդրադարձներու, Համապակերը տեսաբանական գետնի մը վրայ ուսումնասիրուելիք գործ մըն է նաեւ, քանի որ գեղագիտական տարրողութիւններ կ'առաջարկէ, որոնք Օշականի յատուկ են, եւ մեծապէս արժանի՝ քննարկումի, օրինակ՝ «արուեստագէտ սերունդ»ստորոգութիւնը, որ կը յատկանշէ դարադլուխէն ետք հասնողները եւ ասոնց իւրայատուկ (ըստ Օշականի՝ հասարակաց) «համոզմունքները»: Վարուժանին համբաւը արդարացի կամ ոչ, այդ «սերունդին բանաստեղծական կարողութեանց միջին ու վերջնական տիպարը ըլլալ»ն էր:

Հայաստանի մէջ, Վարուժանի գործին մեկնաբանական ընկալման պատկերը շատ տարբեր է: Չկայ հոն Օշականի նման ծանրակշիռ անձնաւորութիւն մը, գեղագիտական համոզմունքներուն եւ քննադատական աշխատասիրութիւններուն վրայ իր վերջնական կնիքը դնող: Ասոր փոխարէն լոյս տեսած են համալսարանական աճով ու յղացումով ուսումնասիրութիւններ, որոնք քանի տարին անգամ մը՝ գիտելիքներու եւ մեկնաբանութիւններու ամփոփումը կը փորձեն կատարել: Ասոնցմէ ամէնէն նշանաւորը 1962ին լոյս տեսած Ռշտունիին գիրքն է, ուր առաջին անգամ ըլլալով անտիպ նիւթեր կ'օգտագործուէին, Վարուժանի նամականիէն: Նամականին լոյս տեսած է 1965ին, Երեւանի մէջ: Դժուար է գիտնալը, թէ ո՛ր չափով բոլոր տրամադրելի նիւթերը մուտք գործած են անոր մէջ: Բայց ինչ որ զանազան առիթներով մամուլին մէջ լոյս տեսած է, կամ հատորի ձեւով ըՍփիւռքի մէջ (4), կը գտնուի այսօր հայաստանեան հրատարակութիւններուն մէջ (5):

Այսպէս Վարուժանի սկզբնական բախտը չէ լքած զինք նաեւ իր մահէն յետոյ: Ընդունուած, հրատարակուած եւ ուսումնասիրուա՛ծ գրագէտ մըն է: Բացառութիւն մը:

Վարուժան եւ Նոր Վիպապաշտութիւնը

Օշական եւ սփիւռքեան թեւը կ'ուզեմ առ այժմ մէկ քով ձգել, ու մնալ հայաստանեան թեւին վրայ: Քանի մը օրինակներով, կ'ուզեմ ըսել թէ ի՛նչ ձեւով կը կատարուի հոն ընկալումը Վարուժանի գործին:

1913ին, Թիֆլիսի Մշակ թերթին մէջ, Սուրխաթեան անունով քննադատ մը, նոր լոյս տեսած Հեթանոս Երգեր հատորին շուրջ երկար գրախօսական մը կը հրատարակէր, որուն խորագիրն էր «Սեռական էկստազից մինչեւ լքումն ու յուսախաբութիւն» (6): Յօդուածին ընդհանուր ոգին «հակա - վարուժանեան» է, ու գրոյթը որ կը պաշտպանուի այն է որ Վարուժանի բանաստեղծութիւնը «անհատապաշտութեան» կարապի երգն է, ուր կը յուրին միաժամանակ անհատականութեան պաշտամունքը, եւ ասոր անմիջական հետեւանքը՝ յոռետեսութիւնը, ենթակայական ըմբոստութիւնը եւ յուսալքութիւնը: Ուրկէ պէտք է հետեւցնել նաեւ որ այս քննադատին համաձայն՝ բանաստեղծական խօսքին «արժէք»ը կը կայանայ անոր «հասարակական» յատկանիշներուն մէջ: «Խոթիզմ», «սեռապաշտութիւն», «սեռական էկստազ» այդ տեսակէտէն եւ այդ բնութագրումէն բխող մակդիրներ են, որոնք յիշեալ յօդուածին մէջ կը խարազանեն Վարուժանի հեթանոսութիւնը: Բայց ինչ որ կը հետաքրքրէ զիս այս յօդուածին մէջ ուրիշ բան է. քննադատը բառ մը կը գործածէ Վարուժանի բանաստեղծութիւնը յատկանշելու համար. այդ բառը «նէօռոմանտիզմ»ն է: Երբեք պիտի չհանդիպէինք անշուշտ, եւ ի հարկէ՝ երբեք չենք հանդիպած, այդպիսի բնորոշման մը արեւմտահայ գրչի մը տակ: Ամէն պարագայի՝ երեւոյթը հետաքրքրական ու իմաստալից է այն չափով որ վաթսուն տարի ետք՝ 1974ին, Ստ. Թոփչեան, այսինքն՝ ներկայ Հայաստանի ամէնէն շնորհալի տեսաբանական միտքերէն մէկը, երկար ուսումնասիրութիւն մը կը հրատարակէր Վարուժանի եւ իր սերունդին մասին, «Հայկական նէօռոմանտիզմի էսթետիկայի ուրուագիծ» վերնագիրով (7):

1913ի յօդուածը եւ 1974ի ուսումնասիրութիւնը նոյն նշանակութիւնը չունին, ո՛չ ալ ապահովաբար՝ նոյն արժէքը: Զուգադիպութիւնը սակայն ուշագրաւ է: Ի՞նչ է նէօռոմանտիզմը: Ինչո՞ւ նէօռոմանտիկ մակդիրին կ'արժանանայ այդ սերունդը:

Յօդուածին համաձայն՝ նոր - վիպապաշտ է Վարուժանի բանաստեղծութիւնը, որովհետեւ «ասպետական դարերն է երգում, փառաբանում»: Նոր - վիպապաշտութիւնը կը կայանայ «ներկայի վըրայ անցեալի տեսակէտից» նայելու յատկանիշին մէջ, «մի անցեալի որ նրա աչքում միստիքական նշանակութիւն է ըստանում: Հէնց դրա մէջ է Վարուժանի ռոմանտիզմը»: Վերադիրը գործածուած է իր ստորնական իմաստով, դատապարտելու համար կեցուածք մը, պատրանալից դիրքաւորում մը «ներկայ»ին հանդէպ: Հայաստանեան քննադատութիւնը շատ դուրս չելլեր այս սկզբնական սխեմայէն: Հոն իսկ ուր այդ քննադատութիւնը յարձակումին տեղ՝ ջատագովական յայտարարութիւններ կը շարէ, պէտքը կը զգայ խորքին մէջ չքմեղացնելու Վարուժանը այն մեղքերէն որ են այսօր ինչպէս երէկ՝ հեթանոսութիւնը կամ անցելապաշտութիւնը: Չքմեղացումի ամէնէն ընթացիկ ռազմավարութիւնը պնդելն է, թէ անցեալի փառաբանումով ներկայի սըրբագրութեան է որ կը միտէր Վարուժան, ժողովուրդի կենսապայմաններու բարուքումին: Չքմեղացումի ընթացքն ալ տեղ տեղ՝ կը փոխակերպուի խծբծանքի, երբ իրապէ՛ս անպաշտպանելի է Վարուժանը, օրինակ՝ գրաբար բառերու իր զանգուածեղ գործածութեանը մէջ, որ զարմանալի կերպով՝ իբրեւ փուշ կը մնայ քննադատներու բարեկամեցողութեանը տապանին: Քննադատութեան սկզբունք - առաջադրանքները այդտեղ յանկարծ կը խախտուին այլեւս: Ժողովուրդին համար գրողը ի վերջոյ՝ պէտք է հասկնալի՛ ըլլայ ժողովուրդին: Կը գտնէք որ միամըտութիւննե՞ր են ասոնք: Կը հաւատացնեմ ձեզի, որ հո՛ս ինչպէս հո՛ն՝ Սփիւռքի ինչպէս Հայաստանի մէջ, այդ միամտութիւններէն շատ վեր չի բարձրանար վարուժանեան մեկնաբանութիւնը: Եթէ կը փափաքիք ունենալ հակադիր պատկեր մը, իբրեւ ոչ - միամտութեան նմոյշ, կարդացէ՛ք Օշականի նկատողութիւնները Վարուժանի ռոմանտիզմին եւ հռետորութեան մասին (8), երկու յղացքներ՝ որոնք գրեթէ կը նոյնանան այդտեղ իրարու: Վերլուծումներ անհրաժեշտ պիտի ըլլային հոս: Ստիպուած եմ անցնելու:

Ստ. Թոփչեանի գրութիւնը հիմա: Չի գործածեր ան անշուշտ «նէօռոմանտիզմ» պիտակը իբրեւ ստորնացումի միջոց, իբրեւ աժան փաստարկ: Կ'ուսումնասիրէ ան սերունդի մը գեղագիտական դիրքաւորումները, ու կը փնտռէ գրական սեռերու եւ դպրոցներու ընդհանուր տեսաբանութեան մը ծրագրուած ծիրին ներս: Նոր - վիպապաշտութիւնը հոս գրական յղացումներուն եւ ասոնց պատմական հոլովոյթին մէջ իր յատուկ տեղը ունեցող հոսանք մը կամ ուղղութիւն մըն է, պատմականօրէն շրջափակուած ու սահմանեալ, եւ որուն գլխաւոր ներկայացուցիչներն են Հայոց մօտ՝ Սիամանթօ, Սեւակ, Վարուժան, Շանթ (որուն տեսաբանական գործերը, Թոփչեանին կ'ընձեռէ իր կարեւոր յղոյթներէն մէկը), այսինքն՝ դարասկիզբի հայ գրականութեան պոլսական թեւին «ամենացայտուն» դէմքերէն մէկ քանին: Ուսումնասիրութիւնը ունի ուրեմն յետնամաս մը, որ սեռերու եւ դպրոցներու պատմական զարգացումի երեւոյթն է մէկ կողմէ, եւ ասոր տեսաբանութիւնը միւս կողմէ: Այս պատմա - տեսաբանական յետնամասը աւելի ծրագրային է քան թէ ուրիշ բան, բայց ամէն պարագայի՝ անոր վրայ հիմնուելով է, որ Թոփչեան կրնայ խօսիլ «նէօռոմանտիզմի իւրայատկութիւններ»ուն մասին, նկատելով զայն իբրեւ ընդհանուր ստորոգութիւն մը, պատմական ժամանակաշրջանի մը մէջ իրագործուած: Ենթադրուած յետնամասը այսպէս աշխարհահայեացքներու տրամաբանական ու օրգանական զարգացում մըն է, որուն մէջ նէօռոմանտիզմը իր նախասահմանեալ տեղը ունի, թէեւ իր տեղն ու սահմանումը պէտք եղածին չափ մէջտեղ չեն հանուած մինչեւ այսօր (9), գեղագիտական գետնի վրայ: 1908էն 1914 երկարող շրջանի ցայտուն դէմքերու գրական յղացումներու ուսումնասիրութիւնը նպատակ ունի ուրեմն նախ՝ պարկեշտ ու հանգամանալից մօտեցումով մը, այդ յղացումներուն համակարգային բնոյթը պարզաբանել, բայց միեւնոյն ատեն՝ հաստատել այն իրողութիւնը, թէ այդ շրջանի յղացումները իրենց «հիմնական գիծերով համընկնում [են] արեւմտեան երկրներում ծաւալուող նէօռոմանտիկական շարժման բնորոշ սկզբունքներին» (10):

Նոր - վիպապաշտութիւնը Եւրոպայի մէջ: Անկեղծօրէն կ'ուզէի հասկնալ, թէ ո՞ր հեղինակներուն կ'ակնարկէ հոս Ստ. Թոփչեան: Որքան որ գիտենք մենք, նոր - վիպապաշտ հասկացութիւնը կը նշանակէ անցեալ դարու վերջաւորութեան, բանաստեղծութեան եւ մանաւանդ թատերական մարզին մէջ իբրեւ հակադրութիւն բնապաշտ շարժումին, ինչ որ զգալի է ու պարզորոշ մանաւանդ Գերմանիոյ մէջ, ուր թատերական աշխարհին մէջ ծայր տուած շարժումի բացայայտօրէն այդ անունը կը կրէ: Բնապաշտութեան հակառակ բեւեռին վրայ պէտք է փնտռել այս շարժումի գլխաւոր յատկանիշները. օրինակ՝ բեմական գործողութիւնը չճշդուած անցեալի մը մէջ կը փոխադրուի, առասպելական հերոսներ կ'առնուին իբրեւ գործող անձեր, խորհրդաւորը կը նախընտրուի հոգեբանական վերլուծումներուն մէջ, ժողովրդական լեզուին տեղ՝ բարձրաթռիչ ու ներդաշնակ լեզու մը կը գործածուի: Ի վերջոյ՝ 1910էն առաջ գրուած Ռիլքէի արձակ գործերը այս ուղղութեան լաւագոյն նմոյշն են: Բայց վստահ չեմ բնաւ որ «նէօռոմանտիկ» անունը կրող եւ Գերմանիոյ մէջ ծաւալում գտած շարժումի կ'ակնարկէ Ստ. Թոփչեան: Այս շարժումին ներկայացուցիչները պատկանած են Սթէֆան Կէորկէի դպրոցին եւ աշխատակցած ատեն մը՝ անոր հրատարակած հանդէսին:

Կը կարծեմ որ պէտք է ուղղուիլ դէպի նոյն դպրոցին պատկանող եւ նոյն հանդէսին աշխատակցող ուրիշ խումբ մը հանդիպելու համար ձգտումներու, որոնց մէկ տարբերակը կարելի է կարդալ Նաւասարդի եւ Մեհեանի աշխատակիցներու գրչին տակ: Այս երկրորդ խումբին մէջ գերմանական բանաստեղծներու կողքին՝ ամէն տեսակ մտածողներ ու տեսաբաններ, որոնց մէջ ամէնէն ծանօթ անունն է Լուդուիկ Գլաքէսը: Խումբը իր ներշնչումը կը գտնէր անմիջականօրէն Նիցշէի մտածողութեան մէջ, եւ ամէն պարագայի՝ արուեստը կը նկատէ իբրեւ «տիրապետութեան կամքի» մէկ արտայայտութիւնը, «տիեզերական ուժերու վերակենդանացումը փառաբանելով, հնագարեան Յունաստանը ողեկոչելով կամ կայսերական Հռոմը, եւ վերյիշելով «գիոնիսեան» ժամանակաշրջան մը աւետելով: Աշխարհահայեացքներու պատմութեան մը մէջ թերեւս իրենց տեղը ունեցող գաղափարները որոնք այդտեղ զգնէք արտայայտուեցան, բաւական նման են գոնէ արտաքին տեսանկիւնէ մը՝ վարուժանեան հեթանոսութեան, եւ իր սերնդակիցներու գրականութեան մէջ տեղ գտած մէկ երկու կէտին: Հարցը այն է որ շատ պիտի զարմա[...]

նային այդ Գերմանները, եթէ իրենց՝ «նէօռոմանտիկ» մակդիրը ուղղակի փակցընէր: Եւ քանի որ այս շարժումին հիմնական գաղափարները ուղիղ ճամբով չէին կրնար հասած ըլլալ մինչեւ Դ. Վարուժան եւ իր սերունդը, մանրամասնուած աշխատանք մը անհրաժեշտ պիտի ըլլար նոյնութիւնները եւ զուգահեռները բացորոշ դարձնելու համար:

Յստակ է սակայն, որ իմաստասիրութեան հակոյ բանաւէրը կամ գեղագիտութեան պատմութիւնը հաստատ հիմերու վրայ կառուցողը ստիպուած է վերակազմելու գաղափարային համակարգ մը, որ կը համապատասխանէ «նոր - վիպապաշտ» յղացքին: Հակառակ պարագային՝ այդ յղացքէն կը մնայ միայն պատմական աղօտութիւնը, կամ ընթացիկ ըմբռնումը: Այդպիսի վերակազմութեան մը փորձին է որ կը հանդիպինք Ստ. Թոփչեանի մօտ, եւ անոր համակարգային բնոյթն է որ բացատրապէս գոհացուցիչ կը դարձնէ զայն: Գրական ու գեղագիտական ըմբռնումներու եւ երեւոյթներու բացատրութիւնը չէ ձգուած հեղինակներու կամայականութեան: Ընդհակառակն, նոր - վիպապաշտական պատկերացումներու տիրապետութիւնն է, որ կու գայ մանաւանդ որոշումներն ու գրոյթները բացատրելու: Ինչ որ վերլուծուած է այդ պատկերացումներէն եւ այդ սկզբունքներէն՝ կը սերի մեծ մասամբ Նիցչէէն. ո՛չ թէ որովհետեւ մեր գրողները Նիցչէէն քաղած են զանոնք, այլ որովհետեւ Նիցչէ՛ն խըտացուցած ու բիւրեղացուցած է ժամանակաշրջանի մը պատկերացումները ուժեղագոյն կերպով: Կ'երեւի թէ ամէն փորձ այսօր այդ պատկերացումները վերակազմելու՝ ստիպուած է Նիցչէի մտածողութեան վերադառնալու, եւ իր խորքովը մասամբ ալ՝ Շոփընհաուըրի: Վերակազմուած պատկերացումները կը դառնան նախ կեանքի եւ կամքի յղացքներուն շուրջ, յետոյ՝ հեթանոսութեան եւ դիոնիսականութեան մտածողութիւններուն կամ աշխարհահայեացքներուն շուրջ: Դիոնիսականութեան պատկերացումը, իբրեւ կենսալից ուժ եւ միեւնոյն ատեն իբրեւ կեանքի ողբերգականութիւն՝ տարածուած էր 1900էն առաջ, բայց Նիցչէէն կու գայ ան ուղիղ ճամբով: Ստ. Թոփչեանի մեծ արժանիքն է մասնաւորաբար կամքի եւ Դիոնիսականութեան յղացքը եւ մտածողութիւնը մէջտեղ հանած ըլլալը, եւ համակարգայնօրէն նկարագրած ըլլալը զանոնք, իբրեւ գաղափարային հիմերը հայկական «նէօռոմանտիզմ»ի գեղագիտութեան:

Հեթանոսութեան արդարացումը

Վարուժանի հեթանոսութեան մասին երկու բացատրութիւններ, կամ լաւ եւս՝ արդարացումներ կ'անցնին քննադատական գրականութենէն մէկ ծայրէն միւսը: Մէկը այն է որ հեթանոսական գաղափարները հակազդեցութիւն մըն էին «շրջակայքի աղկաղկ վիճակին» (11), ինչ որ կը համապատասխանէ ընթացիկ ըմբռնումով նոր - վիպապաշտութիւն պիտակումին: Միւսին համաձայն՝ հեթանոսական ձգտումները ազատագրական պայքարին կը ծառայէին, եւ խորքին մէջ՝ անկէ կը բխէին: Վարուժանի հզօր փարումը այդ պայքարին կասկած չի վերցներ անշուշտ: Բայց ասո՛ր մէջ փնտռել հեթանոսութեան պատճառը, ասկէ հետեւցնել հեթանոսութիւնը, ընթացք մըն է որ յըստակօրէն կը մատնանշէ նէօռոմանտիկական պիտակումին մէկ շրջուած եղանակը: Երբ մեկնաբանական ուժերը անբաւարար են հեթանոսական «անցելապաշտութիւնը» մարսել կարենալու համար, երբ այդ շարժումը ինքն իր մէջ եւ ինքն իրմով չարդարանար, այն ատեն կը մնայ զայն ընդունելի փաստարկներէ հետեւցնել:

Ռշտունին այսպէս հսկայական ճիգ մը կը թափէ իր գրքին մէջ, արդարացնելու համար հեթանոսական երակը Վարուժանի գործէն ներս, անոր տալով բազմազան ու բազմադիմի մեկնաբանութիւններ, որոնք քանի մը էջերու մէջ խճողուած (12), շատ զարմանալի տպաւորութիւն մը կը ձգեն ընթերցողին վրայ: «Նէօռոմանտիզմ»ի ստորոգութիւնը չէ գործածուած հոս յատկանշելու համար Վարուժանի «գեղագիտական» ըմբռնումները, բայց չի զգուիր այսուհանդերձ գործօն ըլլալէ, զգուշապէս որոշադրելով արդարացումի կարգը: Հեթանոսութիւնը ի հարկէ կը հասկցուի փոխն ի փոխ իբրեւ կեանքին ուղղուած գովերգութիւն մը, իբրեւ հակազդեցութիւն մը ժամանակաշրջանի խեղճութեան եւ քաղաքական ճնշուածութեան, իբրեւ ապագայի փառքին ուղղուած երգ մը անցեալի փառքին ընդմէջէն, իբրեւ «ժողովրդավար հումանիզմի» մէկ արտայայտութիւնը, իբրեւ քրիստոնէական խաւարամտութեան դէմ պայքարելու միջոց մը, իբրեւ վերադարձ մը դէպի «բնութիւն» եւ «բնականութիւն», որոնցմէ հեռացեր է քրիստոնէութիւնը (13), դարձեալ իբրեւ հակազդեցութիւն մը դրամատիրական քաղաքին դէմ, իբրեւ կենսական երեւոյթներու բնականոն հանդամանքի հաստատումը, իբրեւ յառաջդիմութիւն «մարմնով առողջ, ուժեղ սերունդներին... գեղեցիկի, վսեմի գաղափարները» ներշնչելու, եւ վերջապէս՝ իբրեւ կոչ մը դէպի «ազատագրական հզօր պայքար»ը: Այս խառն ի խուռն պատճառաբանութիւնները դիտմամբ քով քովի բերինք: Իւրաքանչիւրը հաւանաբար ինքն իր մէջ՝ ճշմարտութիւն մը ունենալու է, բայց անոնց անկանոն բազմապատկումն իսկ անկասկած ցոյց կու տայ որ այդտեղ՝ չլուծուած ու չըմտածուած հարց մը կայ:

Պէտք է նշմարել, որ այս ձեւով դիտուած բոլոր փաստարկումները արտա - գրական բնոյթ մը ունին: Արտա - գրական ըլլալէ զատ, չեն յարգեր յարաբերութիւնը, զոր Վարուժանի գործին ընդմէջէն՝ բանաստեղծութիւնը բացակայ աստուածներուն հետ կը հաստատէ, կամ աւելի ճիշդ է ըսել աստուածներու բացակայութեան հետ: Ինչ որ չի մտածուիր անշուշտ՝ գրականութեան էութիւնն է, գրականութիւնը իբրեւ ժառանգորդ, իբրեւ վերջին ժառանգորդը աշխարհի մը, ուր աստուածները կը բնակէին մարդոց մէջ, ինչ որ կը նշանակէ՝ մարդոց խօսքին մէջ:

Գրականութիւնը ի հարկէ կրնայ մասնակցիլ աշխարհահայեացքներու հաստատումին, կրնայ իր կարծիքը յայտնել իր ժամանակին մասին, եւ երբեմն ալ թերեւս այն պատրանքը սնուցանելով որ պիտի ազդէ անոր վրայ, կրնայ քաղաքական պարունակութիւն մը ու քաղաքական բացայայտ նպատակներ ալ ունենալ, կրնայ նոյնիսկ պատմական շրջանի մը գլխաւոր արտայայտիչը ըլլալ եւ իբրեւ այդ քըննարկուիլ. մնաց որ այս բոլորը կանխակալ ու կանխամտածուած, այսինքն՝ չմտածուած, ստորոգութիւններ են, որոնք իրենցմէ դուրս կը ձգեն գրականութեան էութեան անդրադարձը: Դուրս կը ձգեն նոյնպէս աստուածներու էութիւնը եւ անոնց բնակութիւնը մարդոց խօսքին մէջ:

Մէկը եւ միւսը սակայն գրուած են Վարուժանի գործին մէջ (15):

Ծանօթութիւններ. -

(1) Օշական ի'նք կը յիշեցնէ ասիկա, Վարուժանին յատկացուցած իր մենագրութեան սկիզբը: Տե'ս *Համապատկեր Արեւմտահայ Գրականութեան*, հատոր Զ. էջ 184:

(2) էջ 184 - 244:

(3) Ամենացայտուն օրինակը կը գտնուի 9րդ հատորին մէջ, էջ 13 եւ յաջորդները: Տե'ս նաեւ էջ 151 եւ 189:

(4) Որոնց կարգին Սիրունիի յուշերը, հատորի ձեւով լոյս տեսած 1940ին, Պուքրէշ, *Դանիէլ Վարուժան* խորագիրով, եւ Գեւորգ Ճիզմէճեանի գիրքը՝ *Դ. Վ., Դպրոցական կեանքը, Անտիպ Նամակները, Գրականութիւնը*, Գահիրէ, 1955:

(5) 1946ին հրատարակուած է *Երկեր* հատորը, 1955ին՝ *Բանաստեղծութիւններ*, 1965ին՝ *Նամականին*:

(6) *Մշակ*, Թիֆլիս, 1913, թիւ 151 - 152:

(7) Լոյս տեսած *Հայ էսթետիկական մտքի պատմութիւնից* հատորին մէջ, Երեւան, 1974, էջ 178 - 273:

(8) *Համապատկեր* Զ, էջ 210 - 219:

(9) Տե'ս *Հայ էսթետիկական...*, էջ 180:

(10) Անդ:

(11) Սիրունին է ըսողը:

(12) Ռշտունի, *Դանիէլ Վարուժան*, Երեւան, 1962, էջ 202 - 206:

(13) Անդ, էջ 206, «ամբողջովին բնութեան հետ է կապուած... հին աստուածներու պաշտամունքը»:

(14) Գ. Ճիզմէճեան, Դ. Վ., էջ 97:

(15) Դ. Վ., *Հեթանոս Երգեր*, Պոլսոյ հրատ., էջ 113 - 116:

(15) Այս յօդուածին հարցերը, հարցումները եւ հարցադրումները փոխ առնուած են ընդհանուր աշխատասիրութենէ մը, որ պէտք է լոյս տեսնէ ԿԱՄ հանդէսի 3րդ թիւին մէջ, «Գրական կանգնումը» վերնագրով:

ՕՇԱԿԱՆ ԵՒ «ՀԱՅԻՆ ԵՐԳԸ»

Գրեց՝

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Համապատկերի Երդ հատորին մէջ Օշական Վարուժանի Հացին Երգը-ին մասին իր վերապահութիւնները յայտնած է ու անցած: Մենք սակայն չենք կրնար անցնիլ: Երկու գիւղացիներէն ո՞ր մէկուն հաւատալու է - Վարուժանի՞ն որու բանաստեղծական խառնուածքին ճշմարտութիւնը հարազատ կը դարձնէ գիւղին ու գիւղացիի կեանքին իր պատկերացումը՝ որքան ալ այդ պատկերները քնարերգական երեւակայութեան մը արուեստական ցոլքով լուսաւորուած թուին մեզի: Մենք Սփիւռքի մարդիկս չենք ճանչնար Հայ գիւղը, եւ, ամէն պարագայի, բանաստեղծին տուած իրականութիւնը վաւերական է, մեզի համար: Թէ Օշականի՞ն՝ որ արուեստը կը ստորադասէ ապրումին, ոճային չքեղանքը՝ իրականութեան իրաւութեան եւ անհատական երեւակայութիւնը՝ ընկերային առաջելին: Եւ գիւղն ու գիւղացիին կեանքը կը ճանչնայ որեւէ մէկէն աւելի լաւ:

«Գիւղական հարազատութեան վրիպանքը»

Հարցումին պատասխանը կախում ունի իւրաքանչիւր ընթերցողի խառնուածքէն: Ատով հանդերձ, անտեղի պիտի չըլլար 1980ական սերունդներուն ճաշակ մը տալ Օշականի չափանիշներէն՝ իրենց անմիջական բխումին մէջէն բռնուած: Ստորեւ, ուրեմն, Օշականի դիտողութիւնները Հացին Երգը-ին մի քանի քերթուածներուն մասին, արձանագրուած իր ձեռքով, մատիտով, հատորին առաջին տպագրութեան էջերուն վրայ (*): Յայտնի չէ թէ Օշական ե՞րբ արձանագրած է այդ տողերը:

Տափան

Ա. Տուն. - Դիտողութիւն՝ գրականութիւն

Բ. Տուն. - Դիտողութիւն՝ Նոյն

Քերթուածի վերջաւորութեան. - Դիտողութիւն՝ Այս քերթուածը Մայրենի Լեզուներու մէջ տեղ ունենալիք կտոր մըն է:

Առաջին Ծիլեր

Ա. Տուն, առաջին երեք տողերը. - Դիտողութիւն՝ աւելորդ:

Քերթուածի վերջաւորութեան. - Դիտողութիւն՝ Ամբողջ այս բանաստեղծութիւնը կը խօսի աչքերուն: Անիկա սիրտ չի գտներ եւ որովհետեւ դաշտի հարազատ տպաւորութիւններ կը պակսին՝ շինծու բան մը դուրս կու գայ:

Գարնան Անձրեւ

Քերթուածի վերջաւորութեան. - Դիտողութիւն՝ Նոյն դիտողութիւնը: Հոս բառերով կը ստեղծուի պատկերը: Քերթուածին tramer (*կեանքի գիծը - Վ. Օ.*) գոյութիւն չունի բանաստեղծին հոգիին մէջ: Ատոր համար ստիպուած է դիմել պատկերներու թարմութեան եւ փրազի շնորհին: Չես տեսներ այն խորունկ ու ներքին սարսուռը որ իրականութիւնը կը բերէ տեսնել կրցողին: Ասոնք դժուարութիւններն են մէկու մը որ դաշտերը կ'երթայ՝ ճիշդ պատկերներ փնտռելու համար:

Կակաչներ

Քերթուածի վերջաւորութեան. - Դիտողութիւն՝ Զմայլելի պատկերներ բերուած քով քովի բայց խորքը խոցելի է: Դաշտերուն մէջ կակաչը աչքի հրդեհէ մը դուրս քիչ բան կը բերէ: Անոր վրայ ամբողջ քերթուած մը բեռնալը յանդուգն է: Եթէ ձեւական ալ ըլլար այս կէտը ինչ որ է: Խորք կը դրուի հոն ուր թիթեռնիկներ միայն կը հանգչին:

Յաւելուածական դիտողութիւն՝ Իրեն հանդէպ խստապահանջ ըլլալու հարկը կը հպատակի մեծ օրէնքի մը որ բանաստեղծներէն բացարձակը կը պահանջէ ու համբաւնին սուղ կը ծախէ իրենց: Երբ արուեստագէտը շատ կ'արտադրէ, այս պահանջը աւելի խիստ կ'ըլլայ: Հիւկոյին (*երեք բառ անընթեռնլի*) երբ անոնց ենթարկուած արժեզրկումը մասամբ կու գայ այդ պարագայէն:

Անդաստանը

Առաջին երկու տողերը: Այս յանգը անտանելի է:

Քերթուածի վերջաւորութեան. - Դիտողութիւն՝ Մարդերը փոխանակ ապրելու հողին հետ, բնութիւն կը տեսնեն: Բայց այս բնութիւնը մարդերուն տեսածը չէ, բանաստեղծինն է:

Հունձք

Քերթուածի վերջաւորութեան. - Դիտողութիւն՝ Միշտ նոյն եղանակը:

Հունձք կը ժողվեմ...

Քերթուածի վերջաւորութեան. - Դիտողութիւն՝ Ժողովրդական այս մոթիֆէն գործ հանելը դժուար է մանաւանդ շատ կազմակերպուած քերթողին համար: Երբ ժողովուրդը արդէն քիչ կը հանդուրժէ գրականութիւն, քնարերգակները չեն կրնար պատկերն ու զարդը զոհել պարզութեան եւ զգացումին:

Հոս մանաւորապէս կրկին տողերով կրկին պատկերներ տալու ջանքը կ'երթայ գրեթէ անպարարութեան:

Ծարաւում

Քերթուածի վերջաւորութեան. - Դիտողութիւն՝ Միշտ նոյն եղանակը: Հոս աչքը իրաւ տեսնողի մը պատրանքը ունի իր ետեւէն:

Խաչբուռ

Բ. Տուն, վերջին երեք տողերը: Դիտողութիւն՝ Պէտք չունիմ:

Դ. եւ Ե. Տուներ: Դիտողութիւն՝ Hugo - Booz endormi.

Օշականի կարծիքը Վարուժանի քերթողութեան մասին բանաձեւուած է 1941-ի Ակօսներուն մէջ ու նաեւ Համապատկերի էջերուն: Այսինքն՝ շատ հաւանաբար վերի դիտողութիւնները գրուելէն քանի տարի մը ետք, եւ ուշագրաւ է որ այդ կարծիքը չէ փոխուած ժամանակի ընթացքին: Կը մասնաւորենք մեր ուշը Հացին Երգը-ին վրայ: Եւ առաջին նկատողութիւնը այն է որ Համապատկերներու մէջի դատումը թէ բանաստեղծի այդ վերջին հատորին մէջ «գիւղական հարազատութեան մը վրիպանքը» կայ եւ թէ «մարդ-տարրը քիչ է հատորի մը մէջ ուր պիտի տար ամէնէն առաջ մարդերու հոգին» մեր առջեւ կը դնէ հիմնական հարցը - ի՞նչ կը մնայ այսօր հիներու հասկցած «մարդերու հոգիէն», «գիւղէն» ու «հողէն», որքանո՞վ Արեւմտահայ գրականութիւնը ապրող իրականութիւն մըն է մեր ընտրանիին համար, այսինքն հայութեան հարիւրին տասին համար: Թանգարա՞ն պիտի առաջնորդենք զայն, այդ գրականութիւնը ու ծածկենք անոր գեղեցկութիւնները, յատկապէս Վարուժանի փառքը կազմող ուժի, առաքինութեան ու շըռայլ չքեղութեան կառոյցները՝ գիւղական յուշերու, կէս - կատար պատահական ընթերցումներէ եւ հանդէսներու մէջ եղած արտասանութիւններէ մնացած տըպաւորութիւններու ստուերներով: Թէ ո՛չ՝ անոր արուեստը պիտի խառնուի, մեզմէ անկախ՝ մեր ապրումներուն, մեր ըղձըղտումներուն եւ անոր ներկած աշխարհին թրթռուն գոյներուն, գիծերուն մէջ՝ պիտի ճանչնանք մեր անցեալի ոգեկան բարեխառնութիւնը ու պիտի հասնինք հինին իմաստութեան: Այսինքն՝ ո՞ւր է Հացին Երգը-ին այժմէականութիւնը: Ու անոր հետ՝ ամբողջ 150 տարուան գրական բերքի մը ներկայութիւնը, թարմութիւնը:

Օշականի համար նման հարց չի ծագիր - Վարուժանի արուեստը կը բիւրեղացնէ մեր ժողովուրդին գերագոյն արժանիք-

ներն ու նաեւ թերութիւններէն մէկ քանին: Այս իմաստով դժրախտ քերթողն ու իր հետ Արեւմտահայ գրականութիւնը ապրող մարմիններ ու հոգիներ են՝ որքան ատեն Հայերը հաղորդակցութեան մէջ են անցեալի հետ: Պատմութիւնը վերածուած է անվերջանալի ներկայի մը, որ կը յաւերժացնէ թէ՛ մեր փառքի առասպելը եւ թէ՛ ալ մեր տառապանքն ու իր յաճախանքը:

Կը բաւէ՞: Արեւմտահայ գրականութեան հարիւր յիսուն տարին արդիւնքն ու նաեւ աւանդատուն է Թուրքին հետ մեր ժողովուրդին ունեցած ողբերգական փորձառութեան: Շատ անբաւարար կերպով անշուշտ՝ որովհետեւ ոչ միայն Թուրքը որպէս մարդ ու սատանայ հազիւ կ'երեւայ հոն՝ այլեւ որովհետեւ միայն 1900-էն անդին է, որ «գրականութիւն» բառը կը սկսի իմաստ ու լրջութիւն ունենալ Արեւմտահայերու փորձառութեան մէջ: Բայց հիմա որ Թուրքը չկայ մեր ջիղերու ցանցին մէջ ու մեծ-հայրիկները գրեթէ բոլորն ալ յիշատակ են եւ հայութիւնը տակաւ կ'ուղղուի դէպի տափակ, հասարակ, «բնական» գոյութեան մը, ո՞ւր կը մնայ կապի մը շահեկանութիւնը, նոյնիսկ կարելիութիւնը: Միշտ զոհերու, հերոսներու, մարգարէներու եւ տրամատիկական ժէսթերու մէ՞ջ պիտի գտնենք մեր կեանքի ու արուեստի խորհրդանշանները: Իսկ հո՞ղը եւ իր միսթիքը, գի՞ւղը, գիւղացի՞ն, հա՞ցը - մեր սերունդին համար ատոնք չե՞ն ինչ որ հեթանոս Հայաստան մը ու իր մշակոյթն էին Վարուժանի սերունդին: Կրնա՞յ Վարուժանի եւ Օշականի արուեստը տոկալ ու նշանակութիւն մը ճառագայթել 21րդ դարու նախօրեակի ասֆալթին ու քրուաստներուն մէջէն: Հարցումներ, հարցումներ՝ որոնք իր պոչը խածնել փորձող շան նման՝ կլոր կլոր կը դառնան, բայց տեղ մը չեն տանիր: Ու հարցը իր պարզագոյն կոտորակին վերածելով կ'ունենանք երկու հիմնական իրողութիւններ - լեզուն եւ արուեստը՝ որոնք միակն են որ որոշ իմաստ մը կ'առաջնորդեն մեր պրպտումը:

Անմարդկային տառապանքի մը պարագրկումը

Օշական բնազդական խորշանք մը ցոյց տուած է հռետորական ոճին հանդէպ իր ամբողջ քննադատական գործին մէջ, սակայն Վարուժանի պարագային կը թուի մէկդի դնել ատիկա եւ արդարացնել բանաստեղծին հաւանաբար մեծագոյն թերութիւնը, որ լեզուական վատնումն է, կուտակումը բառերու՝ որոնց գեղեցկութիւնն ու շքեղանքը սիրտ կ'առնէ, ի վերջոյ...: Օշականի համար Վարուժանի լեզուական չափազանցութիւնը արդիւնքն է անյոյս ճիգի մը անմարդկային ու հաւաքական տառապանքի մը չափերը, բովանդակութիւնը պարագրկելու եւ արտայայտելու: Թուրքին մեզ տուած ցաւը՝ վեր է լեզուի կարողութենէն ձեւաւորելու, իմաստաւորելու: Ատկէ կը ծագի մեր գրականութեան աւանդական հռետորութիւնը, որ ըստ Օշականի մինչեւ Ոսկեդար կ'երթայ: «Հռետորութիւնը երեւոյթ մըն է որ բոլոր փոքր գրականութիւնները ունին իրենց հորիզոն. - ըսել կ'ուզեմ» կը շարունակէ Օշական «այն պատրանքը, որ տկար զանգուածներուն մէջ ինքզինքը կ'աճեցնէ, այդ տկարութեան իսկական կսկիծը հերքելու թաքուն, թերեւս անգիտակից դերով մը»:

Լեզուն ուրեմն՝ հռետորական իր անախորժ կերպարանքին տակ իսկ՝ որպէս պաշտպանութեան միջոց ու զէնք, ամբարտակ ու պատնէշ՝ վտանգին, մահուան դէմ: Գրագէտ մը ուրիշ ի՞նչ ունի արդէն: Եւ ամբողջ հայութիւնը ուրիշ ի՞նչ զէնք ունէր աշխարհի դէմ: Լեզուն նաեւ միջոց՝ առանձնութիւնը բեկնելու, հայուն առանձնութիւնը Թրքական դժոխքին մէջ: Ցեղին Սիրտը-էն մինչեւ Հացին Երգը՝ լեզուին ու բառերու հեղեղը՝ ետ հրելու համար թշնամի աշխարհ մը եւ իր ահարկու բարոյականը - ինչո՞ւ չէ: Լեզուն չէ՞ ի վերջոյ միակ ու վերջին աւանդը, որ 1980ական թուականներուն ալ կը գործածենք Սփիւռքի մէջ որպէս արիւն ու ժառանգականութեան օրէնք՝ մնալու համար մեր Պատմութեան ճշմարտութեան մէջ:

Լեզուին հետ՝ արուեստը: Հացին Երգը խոցելի է իր արուեստով ալ, ըստ Օշականի: Մարդ էակի բացակայութիւնը բնանկարէն տեղ - տեղ, ապրումի տարտամութիւնը եւ նկարագրական չափազանցըւած յատկանիշներ՝ կը վնասեն գործին, բայց Օշական կը ջանայ շրջանցնել այդ կէտերը: «Մեր հոգին կը շինենք տասէն տասնըհինգ» կ'ըսէ ան «եւ այդ տարիները Վարուժանի համար Պոլսոյ մէջ կը զետեղուին»:

Սակայն հարցը այդքան պարզ չէ: Որոշ անկիւնէ մը դիտուած, Վարուժանին տըւածը հարազատ պատկերն է իր ճանչցած գիւղին, որովհետեւ այն որ ինք գիւղ ու հաց կը կոչէ՝ շատ աւելի մտային յօրինում մըն է քան զգայարանքներու եւ ջիղերու ապրում, մեծ մասով երեւակայութեան, յիշողութեան, հաւանաբար ընթերցումներու եւ նոյնիսկ երազի կամ պարզ զուտ հնարողական ուժի արդիւնք: Դեռ կայ բառերու, նախադասութիւններու, պատկերներու խմբանկարներու բընութիւնը՝ իր մտածելու եղանակին վրայ որուն ոճ անունն ալ կու տանք յաճախ: Եւ վերջապէս, գիւղն ու գիւղացին, հողն ու ագը՝ բոլորն ալ ձեւով մը պատրուակներ են բանաստեղծին՝ իր անձին գերազանց ապրումը ունենալու, ինքը եւ իր տարբերութիւնը զանգուածէն, զինքը մըտալլկող խոհերը, խուճապն ու անապահովութիւնը իմաստէ զուրկ տիեզերքի մը ափին մէջ, երազանքը իր ճակատագրին (Վարուժան թարգմանած է, բերկրանքը սրտին՝ Պօտլէրի «Ալպաթրոս» քերթուածը ու շատ հաւանաբար օր չէր անցներ որ մտքէն չկրկնէր «ses ailes de géant l'empêchent de marcher» տողը՝ որ իրեն շրջուած գերակայութեան մը զգացումը կու տար...: «Գոնէ եթէ ուրիշ բանի չեմ գար, բանաստեղծութիւն ընենք. նայինք ճակատագիրը մեզ ո՞ւր կ'առաջնորդէ: ...

... Կը սպասեմ: Եւ սպասելով կ'ապրիմ, արդէն ամբողջ կեանքը այսպէս չէ՞» կը գրէ ան նամակներէն մէկուն մէջ, ուղղըւած Դ. Ծիմէճեանին, 1908-ին): Այս բոլորով որպէս մտքի պատրաստութիւն ու զարգացում, որպէս նկարագրի ուժ եւ ինքնատպութիւն, որպէս արուեստագէտի խառնուածքի վաւերականութիւն՝ Վարուժան բացառիկ տեղ մը կը գրաւէ իր սերունդին մէջ: Իսկ որպէս հայու սիրտ՝ ահա Վարուժանի տողերը նամակի մը մէջ - «Անպայման ամբողջ Հայաստանը պէտք է տեսնել: Կ'ուզեմ համբուրել բոլոր այն տեղերը ուր նահատակ մը ինկաւ կամ հերոս մը կռուեց: Մենք այնքան մեծ ենք որքան որ հողէն կը խմենք մեր զգացումները: Ամէն ինչ հող է: Դէպի մեր պապերուն: Որ է՝ դէպի աստուածները»:

Մշակութային խորհրդանշաններ

Այս տողերը կ'արձագանգեն ամբողջ սերունդի մը տառապագին գիտակցութեան մէջ ու կը բանաձեւեն Արեւմտահայ գրականութեան հանգանակներէն ամէնէն սրըտառուչը, բայց որուն հաւատարիմ շատ քիչերը կրցան մնալ: Այդ քիչերէն եղան Վարուժան եւ Օշական: Եւ հաւանաբար ո՛չ մէկ երկ այնքան հարազատ, ճոխ կերպով կը բիւրեղացնէ այդ գրականութեան մէջ հողին ցաւատանջ, գրեթէ միսթիք ապրումը՝ որքան Հացին Երգը:

Վերադառնալով այս գրութեան սկզբնական հարցումին ուրեմն, ի՞նչ ձեւի տակ Հացին Երգը ու հողին հեթանոսական միսթիքը դեռ կրնան ապրիլ հայ ժողովուրդի հոգեկան մթնոլորտին մէջ ու շարունակել ներշնչել զայն: Ցաւալի է որ երեւակայութիւն ըսուածը անհրաժեշտ պատուհաս մըն է, երկսայրի սուր մը, հրաշալի կրկնապատկերներու աշխարհանոց մը՝ գէթ այս պարագային: Կը մնայ մէկ յոյս - գտնել մեր այսօրուան աշխարհին ու հայ մշակոյթին մէջ երեւոյթ մը, ոգեկան ուժ մը՝ որ հայ հոգեբանութեան եւ արուեստին հետ ունենայ այն յարաբերութիւնը, որ հողն ու գիւղը ունէին ութսուն տարի առաջուան մեր մտաւորականութեան ապրումներուն հետ: Կա՞յ նման իրականութիւն մը, Հայաստանէն ներս կամ դուրս: Շատ տարակուսելի է - 20րդ դարու սա երկրորդ կիսուն, երբ մեր ազգը կերպարանափոխման ճակատագրական հանգրուան մը կ'անցնի, շատ դժուար է գտնել մշակութային խորհրդանշաններ որոնք գոհացնէին արդի մտքին եւ զգայնութիւններուն ախորժակները: Ուրեմն՝ կը մնայ ստեղծել, այդ խորհրդանշանները - ատիկա արդէն ուրիշ հարց է:

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Փետր. 19, 1984, Ռէտնըր

(*) Հրտ. Նաւասարդ Միութեան, Տպ. Օ. Արզումանի, Կ. Պոլիս, 1921:

Ո՜Վ ԼԱԼԱԳԷ

(ՀԵԹԱՆՈՍ ԵՐԳԵՐ)

... Արդ յիշեցի՞ր դուն այն օրն, ո՛վ Լալագէ:
Ակօսներուն եւ կողերուդ ընդմէջէն,
Այն ծանր ամիսն յղութեանդ,
Կ'անցնէր ալիքն հողին յորդող ուժերուն:
Արեգակի արիւնին նուռն էր՝ ծոցիդ
Մէջ հասունցած: Բուներն ի վար ծառերուն
Կը ծորէին շիթ առ շիթ
Հոյզերը՝ նման արցունքի:
Քու համբուրուած մարմինիդ պէս ծանրակիր
Հողն էր թրթռուած, էր կպչուն
Քաղցուներով եւ մեղրով:
Անուշաբոյր իր բեռին տակ կը կքէր
Դեղձենին քե՛զ նրմանակ,
Քու ծիծերուդ նրմանակ
Ողկոյզներն այն լեցուն էին՝ ապագայ
Ծիծաղներով, ցընծութիւնով եւ կայթով:
Ու իրիկունն այն՝ կ'ուռէր կո՛ւրծքը հողին...
Հրնձաններուն քովէն անցանք մենք դիւթուած
Խազմուզին բարկ բուրումէն:
Գերուհիներ, պարեգօտնին հանգրըեալ
Մինչեւ իրենց պորտին տակ,
Կը կոխէին խաղողն առոք՝ թրթռելով
Մինչեւ իրենց պորտին տակն, ո՛վ Լալագէ:
Վայրածըփիկ մազերնուն ծայրը համակ
Կը ներկուէր բոսորագեղ հոյզին մէջ,
Եւ քովն իրենց՝ հընաբոյր լայն կարասներ
Նուիրագործուած ամէն տարի, ծոցիդ պէս,
Լեցո՛ւն էին գինիներով - ծոցի՛դ պէս -
Լեցուն շողո՛վ, յաղթանակո՛վ, բերկրանքո՛վ,
Ցաւերժակա՛ն կեանքերով:
Հետըդ անցանք ծիծաղներու, երգերու
Մէջէն առոյգ, զոր աշխատող հոգիներ
Կը պոռթկային տերեւներուն ներքեւէն.
Ու բուրումներն աշունին
Կը հասնէին մինչեւ աստղերն արծարծուն.
Ու այգին, լի պըտուղներով բազմազան,
Կարծես կ'այրէր, կը ծաւալէր խունկ մ'անոյշ
Վա՛րը, մինչեւ Քաղաքին վրայ հեթանոս,
Քաղաքի՛ն վրայ, որ միշտ, տօնի խրախի մէջ,
Կը սպառէր հողն ու աւիշները հողին:
Այն ատեն (թո՛յլ կու տա՞ս ինձ
Խոստովանիլ, Լալա՛գէ)
Ես ունեցայ ընդվըզումներ արիւնի:
Ու ցանկացայ արեգակին, հողին պէս
Ուռճացընել ինձ մերձեցող ամէ՛ն հունտ.
Ու - թո՛յլ տուր ինձ խոստովանիլ, Լալա՛գէ -
Երբ դուն անդին՝ կարկառուն նուռը ծառէն
Կը քաղէիր ու յետոյ
Կը խածնէիր լիաբերան հեշտանքով
Անոր բոսոր մարգրիտներուն շարքն անոյշ՝
Ես աղին թուխ Եթովպուհին - որ ջլեբաց՝
Հրնձանին մէջ կը նրմլէր կուզն -
Համբուրեցի՛... բռնած հրնդիկ ծամերէն
Պառկեցուցի ժըպտագին գլուխը կուրծքիս
Եւ հեշտաբո՛ւրը շրթներով, Լալա՛գէ,
Համբուրեցի՛...
...Բայց դուն ինչո՞ւ կ'արտասուես:
Այն հեռաւոր աշունին
Բուրումներուն մատնըչութեանը համար,
Ո՛վ աշնագեղ Լալագէ,
Արտասուել չա՛րժեր այսօր:

FÉCONDITÉ

O Lalaké évoque «les forces débordantes de la terre» («*Հողին յորդող ուժերը*»). Le poète nous révèle combien ses sens sont perturbés, exacerbés par la conjonction des «odeurs de l'automne» («*բուրումներն աշունին*»), «les fruits de mille espèces» («*պըտուղներով բազմազան*»), «l'odeur du moût» («*խունկ մ'անոյշ*»).Les planètes, les êtres humains, les fruits sont interchangeables : tous les éléments de l'univers participent à la même fête. Les étoiles «frissonnent» («*արծարծուն*») comme des êtres doués de sensibilité. Le poète désire («comme le soleil et la terre», «*արեգակին, հողին պէս*») féconder tout ce qui l'approche : il est planète (soleil et terre), puissant comme un démiurge. Tout ce qui l'entoure est à prendre. Le féminin s'est insinué dans la nature entière (odeurs, fruits, ...).

La montée du désir s'amplifie au cours du poème comme une lente progression vers la libération de la jouissance finale. Brusquement, une symétrie mathématique, inéluctable s'installe. Pendant que Lalaké prend plaisir au fruit, est adsorbée par la consommation de «la grenade provocante» («*կարկառուն նուռը*»), le poète prend, de ses «lèvres avides» («*հեշտաբուրը շրթներով*»), l'Ethiopienne comme si l'étreinte entre eux était le corollaire de la morsure de Lalaké dans «les rangées rouges des doux rubis» («*բոսոր մարգրիտներուն շարքն անոյշ*»). L'acte furtif du poète, préparé par l'ensemble du théâtre des éléments naturels, est un coup d'épée dans la tranquillité, l'épanouissement de Lalaké qui porte son propre fruit en elle. Le poète n'est par responsable de l'acte : il s'agit de «la trahison des odeurs de cet automne lointain» («*այն հեռաւոր աշունին բուրումներուն մատնըչութեանը համար*»).

Lalaké satisfaite, calme, heureuse, pleine est dangereusement exposée à la trahison soudaine : l'amante reconnue se trouve dans une position vulnérable. Pour éviter le danger, il faudrait être constamment sur ses gardes et voir tout partout comme Dieu omniprésent. Si Lalaké avait été une femme guerrière, une Femme-Dieu, le poète n'aurait pas vu les charmes de l'Ethopienne. Mais une telle femme exclut la fécondité. Accepter d'être fertile, c'est recevoir la semence qui travaille dans son corps sans avoir prise sur la lente et inexorable maturation du fruit dans le ventre, c'est se remettre à la nature. Le poète trouve l'espace de la trahison à l'endroit de la reddition de Lalaké à la nature.

SETA KAPOYAN

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ
3
MARDI
3 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 15.672 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 59e ANNÉE — No 15.672

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

«ՁԵՐ ԿՈՂՔԻՆ ԵՆՔ»

ԸՍԱՒ ՇԷՍՈՆ
ՄԵԿՆՈՒՄԻ ՊԱՀՈՒՆ...

Վերջապէս ։ Վերջին ֆրանսացի զին-ուորն ալ մեկնեցաւ եւ Լիբանան կը մնայ առանձին, այսինքն՝ Իսրայէլի եւ Սուրիոյ մշտական «հովանաւորութեան» տակ ։ Գալով Մոսկուայի, աւելի ազատ ասպարէզ կը գտնէ, քանի որ Արեւմուտքէն յուսախաբ է, իրեն կը դառնայ ։ Լիբանանի նախարարապետը, արդէն, հանդիպում մը ետք Պէյրութի խորհրդային դեսպանին հետ, յայտարարած է՝ «Նոր էջ մը կը դարձնենք եւ պէտք է նպաստաւորենք մեր բոլոր բարեկամութիւններէն, ամբողջ աշխարհի եւ արաբական աշխարհի մէջ ։ Իսրայէլեան գրաւումէն ետք, չկաս մէջ էինք Միացեալ - Նահանգներուն հետ, որոնք մեծագոյն ազդեցութիւնն ունին Իսրայէլի վրայ ։ Հակառակ ասոր, Մ. - Նահանգներն իսկ յայտարարեցին որ ձախողեցան իրենց ճիգերուն մէջ, ապահովելու համար իսրայէլեան ուժերու քաշուիլը Լիբանանէն» ։ Ուրեմն, հասկցուած է Ուզզան, Լիբանան կրնայ շահագրգռուիլ աւելի սերտ կապերով Խորհ. Միութեան հետ ։

Ֆրանսացիները մասնաւոր հանդիսաւորութիւն մը տուին իրենց մեկնումին եւ երկու նախարարներն ալ - Արտաքին եւ Պաշտպանութեան - Պէյրութ փութացին որպէսզի նահանջը՝ երգով ըլլայ, այսինքն հողեշահ (աւանդական) խօսքերով, այնքան ծանօթ Հայերուն, մանաւանդ՝ Կիլիկիայէն ի վեր... ։

Պէյրութի նուաճողներն է որ զինուորական արարողութիւնը տեղի ունեցաւ, ի ներկայութեան լիբանանեան զանազան հոսանքներու ներկայացուցիչներուն, բացի ծայրայեղներէն ։ Զօր. Լաքազ 16 տողնոց «օրակարգը» կարդաց, ուր կ'ըսուէր. «Մեր առաքելութիւնը հասաւ իր վախճանին ։ Կ'ոգեկոչենք անոնք որոնք ինկան ։ Ձեր ներկայութեամբ, ձեր քաջութեամբ եւ ձեր զոհաբերութիւններով օժանդակեցիք՝ պաշտպանութեան, միասնականութեան եւ գերիշխանութեան երկրի մը, որ՝ Ֆրանսայի բարեկամ մըն է ։ Պատուով վերկայութիւնը բերինք Ֆրանսայի դերին այս շրջանին մէջ ։ Այդ դերն ու ներկայութիւնը կը մնան» ։

Նախարար Շէյսոն ալ, քանի մը խօսք արտասանելով, շեշտած է Ֆրանսայի հաւատքը՝ միացեալ, անկախ եւ գերիշխան Լիբանանի մը եւ իր խօսքը վերջացուցած ըսելով՝ «Ձեր կողքին ենք» ։ Կրնայ ըլլալ որ քիչ մը հեգնական թուին այս խօսքերը, բայց հարկ է նաեւ ընդունիլ թէ բազմազգեան չորս ուժերուն վերջին մեկնողներն են Ֆրանսացիք, որոնք վերջին շաբաթներուն ալ կարեւոր գործ տեսան, ապահովելով անցքը Պէյրութի մէկ կողմէն միւսը եւ որոշ վստահութիւն ալ ներշնչելով բնակչութեան մը, որ կապուած է Ֆրանսացիին ։

Ամէն պարագայի մէջ, ֆրանսացի քաղաքացի դէտեր կը մնան Պէյրութ, եւ անոնց թիւը կրնայ աւելնալ ։ Այս դէտերը բաղկացած են զանազան սպաներէ եւ ենթասպաներէ ։ Կախում ունին քաղաքազինուորական բարձր կոմիտէէն, որ նախագահին շուրջ կը համախմբէ երեք գլխաւոր քաղաքագործքերու (Ամալ, տիւրզի, լիբանանեան ուժ) ներկայացուցիչները ։ Այս կոմիտէին է, որ «ճերմակ սաղաւարտաւորները» պէտք է յանձնեն իրենց տեղեկագրերը ։

ՁԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՂՊԱՏԻ ճարտարարուեստին պաստկանող տարրերը Ուրբաթէն ետք, աւելի համդարտ շաբաթավերջ մը անցուցին, բայց կը թուի որ այդ հանդարտութիւնը տեւակ մը հսկում է, պատրաստելու համար վճռական օրեր, որոնց առաջինը՝ Չորեքշաբթի, Ապրիլ 4-ն է, որ ընդհանուր գործադուլի օրն է եւ կը զուգադիպի Նախագահ Միթերանի մամուլի ասուլիսին ։ Այս հարցը մեծ տագնապ մը բացեղծած է ձախին ծոցը եւ եթէ համայնավարները բացէ ի բաց դէմ են կառավարութեան զոռած զարմանին, ընկերվարականներու մէջ ալ հայը դիւրին չէր կլլուիր, Մոզէլի մէջ հրաժարողներ ալ եղան ։ Աշխատաւորներու յուսախաբութիւնը բնական է, քանի երբ 1979-ին աջը նման քաղաքականութիւն կը վարէր, գոնէ՝ աջ էր եւ կրնային յուսալ որ ձախը տարբեր պիտի գործէ, ինչպէս անխոհեմութիւնն ալ ունեցած էր խոստանալու ընտրապայքարի ատեն ։ Դիւրին չէ, անշուշտ, համոզել այն բանուորը, որ 40-ի չհասած եւ ընտանիքի տէր գործազուրկ կը դառնայ, որ ձախն ալ, երբ ընդդիմադիրի դիրքէն կ'անցնի պատասխանատուի դիրքին, պարտի տարբեր գործել ։ Մնաց որ, ներկայ ընդդիմութիւնն ալ աւելի լաւ կ'ընէր, հաւանաբար, այս առիթը չօգտագործել քննադատելու համար կառավարութեան քաղաքականութիւնը, քանի որ առաջին յանցաւորն ինք է, որ չէր գիտցած նախատեսել, մինչ Ֆրանսական առածն է, որ կ'ըսէ. - Կառավարել՝ կը նշանակէ նախատեսել ։ Երկրորդ մեծ օրը՝ Ապրիլ 13-ն է, երբ Փարիզի վրայ ։

ՌՈՒՄԱՆԱՅԻ դիւանագէտի մը դաշունահարուած մարմինը գտնուած է, Կիրակի առտու, Փարիզի ռումանական (ավըընիւ Պոսքէ) դեսպանատան պատուհանին առջեւ ։ Յստակ է, որ դիակը նետուած է դեսպանատան մէկ պատուհանէն, բայց ոստիկանութիւնը ոչ կրնայ մտնել, ոչ ալ որեւէ քննութիւն բանալ, քանի որեւէ դեսպանատուն «հողային անձեռնմխելիութիւն կը վայելէ ։ Ենթական՝ Նիքոլայէ Իոցիֆ, 52 տարեկան, համայնավար կուսակցութեան անդամատետրն ալ ունէր իր վրայ, բայց ամէն ինչ խորհրդաւոր կը մնայ եւ միայն հարցումներ կան՝ ո՞վ էր, արդեօ՞ք լրտես էր, արդեօ՞ք այլախոհ մը որ քաղաքական ապաստան պիտի ուզէր Ֆրանսայէն, եւայլն, եւայլն ։ Պատասխաններուն համար, հաւանաբար, հարկ է Չաուշեսքուի դիմել... ։ Ֆրանսացի գաղտնի ոստիկան մը բաւական յստակ բանաձեւ մը գործածած է արդէն «Ռումանացի մըն է, Ռումանիա մեռած» ։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ վարչապետը՝ Թուրկութ Էօզալ յայտարարեց թէ քաղաքային եւ զինուորական խառն յանձնախումբ մը պիտի ստեղծուի քննելու համար բանտարկեալներու պայմանները ։ Ասոր մաս պիտի կազմեն քանի մը ենթանախարարներ եւ բժիշկներ ։ Կը թուի որ այս կարգադրութիւնը ձեւով մը, Թուրք իշխանութիւններուն պատասխանն է կամաւոր ծոմի այն շարժումին, որ ծայր տուած է, ամիսներէ ի վեր, զանազան բանտերու մէջ, եբրեւ բողոք տիրող պայմաններուն եւ մանաւանդ՝ չարչարանքներուն ։

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Պաշտպանութեան նախարարը՝ Վայնպէրկէր Իզմիր հասած է, մասնակցելու համար Ատլանտեան Ուխտի հիւլէական ծրագիրներու ժողովին, որ կը գումարուի Չեշմէ (Իզմիրի մօտ) Ապրիլ 3-ին եւ 4-ին ։

ԹԻԷՐՍԷՆ (Ձիարշաւի երրեակ), առաջին անգամ ըլլալով շահած է կէս ժոէֆ մը, Կիրակի օր եւ Ապրիլ 1-ի կատակ չէ ։ Օր. Տառի Պուժալուլ Ապտոնսկի ձիով, առաջին հասաւ Լոնչան, որոշ «յուսախաբութիւն» ալ պատճառելով ձիարշաւի նախատեսութիւններ ընող մասնագէտներուն, որոնք, մեծամասնութեամբ կը մերժէին իր ձին (7) նախընտրեալներու շարքին դնել, այն պատճառաբանութեամբ, որ ձին լաւ է, բայց հեծնողը՝ կին է... ։

ԱՊՐԻԼ ՄԷԿՆ ալ, շատ մը ուրիշ բաներու կարգին, անցեալի իր համնուհոսը կորսնցուցած է, մանաւանդ՝ համով կատակները ։ Հեռատեսիլի Ա. կայանը, Կիրակի ցերեկ, փորձեց բաներ մը ընել, յայտարարելով թէ Փոմփիտու կեդրոնը Լոս - Անճըլըս կը փոխադրուի Ողիմպիականներուն, միացնելու համար մշակոյթ և մարզանք, թէ բանուորներ սկսած են արդէն քակել, 10 օրէն կը հասնի Քալիֆորնիա եւ կը վերադարձուի Հոկտեմբերին (Երա՞նի կատակ չըլլար, իսկապէս ճամբայ հանուէր, բայց միայն երբեք տոմսով եւ Ամերիկացիներն ալ իրենց պահէին...) ։ Ֆրանս - էնթէռի ձայնասփիւռի կայանն ալ ամբողջ օրը, փորձեց մխիթարել մարզասէր Ֆրանսացիները, որ Ֆրանսա - Սկովտիա ռըկպիի մրցումը (Ֆրանսա պարտուած էր) կրկին պիտի խաղացուի... ։

ՃԱՏՐԱԿ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՒԱԿՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ԱԽԱՐՏԱԿԱՆ

Վիլնիուսի հանդիպումին, Կիրակի օր, Կարի Կասպարով անակնկալի բերած է մասնագէտները, 10-րդ խաղին, հաւասար (ոչ - ոքի) արդիւնք մը առաջարկելով Սմիսլովի, որ ընդունած է ։ Կասպարով կը յաղթէ 3,5-ի դէմ 6,5 կէտով եւ այլեւս ապահով է, որ ինք պիտի մրցի աշխարհի ախոյեանի տիտղոսաւոր՝ Անատոլի Կարբովի հետ ։

×

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 47-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Ապրիլ 1-ի մրցումներու արդիւնքներն են. -

Պախտակոր - Մետալիսթ	0 - 1
Սպարտակ (Մ) - Շախտեոր	2 - 2
Զէնիթ - Տորպեդօ (Մ)	1 - 2
Ժալգիրիս - ԲԿՄԱ (Մ)	1 - 1
ԲՄԱ - Դինամօ (Մ)	1 - 0
Դինամօ (Կ) - Նեֆթչի	5 - 0
Չերնոմորեց - Արարատ	2 - 1

×

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Շաբաթավերջի խաղերու արդիւնքներն են. -

Շըմինօ տը լ'Ուէսթ - ԱՍԱ (Իսի)	4 - 1
Լ'էթրա - Հ.Մ.Ը.Մ. - Լիոն - Տէսին	1 - 0
Թոնոն - Իւ - էս - Ժի - Օ, Վալանս)	1 - 0
Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ - Լա Ֆոնթոնն	1 - 1

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ ՄԱՐՏ 23 - 29)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՅԱՐԴԱՐԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԱՄՄԱՆԻ ՄԷՋ

Ամմանի խորհրդային մշակութային կեդրոնին մէջ կը բացուի «Հայաստանի յարդարական - կիրառական արուեստը» ցուցահանդէսը, ուր կը ներկայացուին ժողովրդական վարպետներու աշխատանքի արդիւնք՝ արծաթէ եզակի զարդեր, գորգեր, ժանեակներ, փայտափորագր - րութիւններ, որոնք վերցուած են ազգագրութեան թանգարանէն ։ Զուգահեռաբար կը ցուցադրուին նաեւ լուսանկարներ, որոնք կը ներկայացնեն Հայաստանի ընկերային - տնտեսական զարգացման նուաճումները ։ Ցուցահանդէսը պատրաստած է արտասահմանի երկիրներու հետ բարեկամութեան եւ մշակութային կապի հայկական ընկերութիւնը ։

×

ԵՂՎԱՐԴԻ ՋՐԱՄԲԱՐԸ

Եղվարդի ջրամբարը, որուն շինարարութիւնը սկսած է Արա լերան ստորոտը, կ'ոռոգէ Նայիրիի, Աշտարակի, Էջմիածնի, Թալինի եւ Բաղրամեանի շրջաններու հազարաւոր հեկտար հողերը ։ Ջրամբարը կը պարունակէ մօտ 230 միլիոն խորանարդ մեթր ջուր, իսկ անոր տարածութիւնը կը գրաւէ 800 հեկտար ։ Ոռոգումի այդ բարդ համադրոյթին մէջ, բացի ջրամբարէն, կը մտնեն նաեւ ամբարտակը, ջրթող կառուցուածքը, ջրհան կայաններ եւ այլ բաժիններ ։ Ջուրը կարելիութիւն կ'ընծայէ ընդարձակելու այգիներու եւ ցանքսի տարածութիւնը, ինչպէս նաեւ բանջարեղէնի եւ կերի մշակութային հողերը ։ Ջրամբարը շրջակայ գիւղերու եւ քաղաքներու բնակիչներու հանգիստի վայր կը դառնայ. ասկէ զատ կարելիութիւն կուտայ նաեւ Սեւանայ լիճէն 83 միլիոն խորանարդ մեթր ջուր խնայելու ։ Եղվարդի ջրամբարը մէկն է այն 16 արուեստական լիճերէն, որոնց կառուցումը Հայաստանի մէջ ծրագրուած է յառաջիկայ տարիներուն ։

×

ՎԱՀԱՆ ԹՈԹՈՎԵՆՑԻ «ԱՂԱՒՆԻՆԵՐ» ՊԱՏՄՈՒԱԾՔԸ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԿԸ ՎԵՐԱԾՈՒԻ

Սերգէյ Իսրայէլեան սկսած է «Աղաւնիներ» ժապաւէնի նկարահանումները, Վահան Թոթովենցի նոյնանուն պատմուածքի հիման վրայ ։ Անցեալ տարի Խատունիա տեղի ունեցած շարժանկարի 15-րդ համամիութենական փառատօնին պարգեւատրուած էր Ս. Իսրայէլեանի «Գիքորը» ժապաւէնը, Յովհ. Թումանեանի նոյնանուն պատմուածքի հիման վրայ պատրաստուած ։ Երեսնամեայ իր գործունէութեան ընթացքին Սերգէյ Իսրայէլեան նկարահանած է Հայաստանի առաջնակարգ բեմադիրներու տասնեակ ժապաւէններ, որոնցմէ շատեր ցուցադրուած են Խորհ. Միութեան մէջ եւ անոր սահմաններէն դուրս ։ Ան արժանացած է Հայաստանի պետական մրցանակին ։

ԱՐԱՐԱՏԻ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԵԾ ՀԱՅՔԻ ՄԻԱՒՈՐՈՒՄԸ

Ա.

Պատմական գիտութիւնը երկու յենարան ունի՝ փաստ եւ տրամաբանութիւն: Առանց սրանց պատմական որեւէ աշխատութիւն չի կարող վստահելի լինել: Ծանօթ է, որ համաձայն հնագոյն վաւերագրերում եղած մի շարք փաստերի, Ն. Ք. 9 - 6-րդ դարերում Հայաստանը եւ նրանում ծաղկող Վանի Հայկական թագաւորութիւնը սեմական ժողովուրդների մէջ կոչուել են Արարատ, Ուրարատ, Ուրարտու, Ուրաշտու անուններով: Դրանցից մենք դերադասում ենք Արարատը: Այդ անունը գործածել են նաեւ հայ պատմիչները, յատկապէս Մովսէս Խորենացին՝ այդպէս անուանելով իրենից շատ վաղ գոյութիւն ունեցած հնադարեան Հայաստանը:

Այս յօդուածով պիտի փորձենք պարզել, թէ որն է եղել Արարատի Հայոց տէրութեան ու նրա ղեկավարների քաղաքական ձգտումը եւ մաքառման նպատակը, որքանո՞վ են դրանք համընկնում յետագայ դարերի Հայոց թագաւորութիւնների՝ Երուանդունիների, Արտաշէսեանների, Արշակունիների, Բագրատունիների ձգտումներին: Դրա համար հնադարեան այլալեզու վաւերագրերի տուեալները պէտք է ջանանք համադրել Մովսէս Խորենացու հաղորդածի հետ:

ՀՆԱԴԱՐԵԱՆ ՎԱՒԵՐԱԳՐԵՐԸ ԵՒ ԽՈՐԵՆԱՑՈՒ ՄԱՏԵԱՆԸ

Խորենացու «Հայոց պատմութեան» վերաբերմամբ երկու ծայրայեղ մօտեցում է եղել եւ այժմ էլ կայ: Դրանցից մէկը լիովին հակապատմական է, ուստի հակագիտական (Դաղբաշեան, Թումանով, Թոմսոն եւ ուրիշներ). ըստ այդմ, Խորենացու տուած բոլոր տեղեկութիւնները անվստահելի են համարւում: Այս տեսութիւնը հեշտութեամբ հերքւում է, եւ մի շարք պատմաբաններ արդէն իսկ հերքել են, շատ փաստերով: Միւս ծայրայեղ մօտեցումը, որին երբեմն յանգում են Խորենացուն գիտականօրէն ճիշդ գնահատող որոշ պատմաբաններ, այն է՝ որ իբր Խորենացու «Հայոց պատմութեան» մէջ ժամանակագրական ոչ մի, անգամ ամենափոքր անճշդութիւն կամ պատմական իրողութիւններին թէկուզ փոքր չափով չհամապատասխանող բան չկայ: Բայց իրականում հին աշխարհի պատմիչների մէջ, այդ թւում Յոյն եւ Լատին չկայ, մէկը, որ սխալներ, այն էլ շատ լուրջ, թոյլ տուած չլինի. խօսքը վերաբերում է նաեւ հին աշխարհի այնպիսի խոշոր հեղինակների, ինչպիսիք են Հերոդոտոսը, Եւսեբիոսը, Ստրաբոնը, Պոլիբիոսը, Տակիտոսը, Պլուտարքոսը եւ ուրիշներ: Իրօք, անհնար էր այն ժամանակներում ամէն ինչ ստոյգ ու ճիշդ գրել, մանաւանդ, երբ խօսքը վերաբերում էր պատմիչի ապրած շրջանից հազար կամ երկու ու երեք հազար տարի առաջ կատարուած դէպքերին: Նոյնիսկ այժմ նորագոյն պատմութեան մասին գրելիս, հեղինակները յաճախ տարբեր անճշդութիւններ են թոյլ տալիս:

Խորենացին Հայոց պատմութիւնն սկսում է Ն. Ք. 4-րդ հազարամեակից, հասցնում մինչեւ իր օրերը, այսինքն՝ փորձում է ներկայացնել նաեւ իր ապրած օրերից աւելի քան հազար, ինչպէս եւ երկու, երեք հազար տարի առաջ կատարուած իրադարձութիւններ: Որքան էլ լաւ աղբիւրներ ունենար Խորենացին, անհնար էր, որ անճշդութիւններ չսպրդէին նրա գրածի մէջ:

Այսօր, հիմնականում վստահելով մեր հանճարեղ պատմահայր Մովսէս Խորենացուն, պարտաւոր ենք նրա «Հայոց պատմութիւնը» լրացնել, նաեւ հաստատել հին աշխարհից պահպանուած արձանագրութիւնների ու գրքերի առաւել վստահելի տուեալներով եւ այդպէս գծել պատմական ճշմարտութեան պատկերը:

Բայց կարեւոր է, որ Խորենացու հաղորդածի եւ հնադարեան արձանագրութիւնների ու մատեանների տուեալները բազմաթիւ դէպքերում համընկնում են:

Եբրայական աղբիւրների, մասնաւորապէս Աստուածաշնչի համապատասխան մասերի եւ Խորենացու պատմութեան մէջ շատ ընդհանրութիւններ կան, սկսած ջրհեղեղի պատմութիւնից, երկրի Արարատ, Թորգոմի տուն (Թորհիգամա) անուանումներից, մինչեւ Ասորեստանից հայրասպան եղբայրների Հայաստան փախչելը: Աքքադական եւ նորխուռիական սեպագիր արձանագրութիւնների եւ Խորենացու պատմութեան մէջ նոյնպէս շատ ընդհանրութիւններ կան, որոնց վրայ մինչեւ վերջերս բանասիրութիւնը հարկ եղած ուշադրութիւնը չի դարձրել: Օրինակ, յիշենք որ ե՛ւ ըստ սեպագիր արձանագրութիւնների, եւ թէ՛ ըստ Խորենացու Հայկական պետականութեան մի կարեւոր կենտրոն ստեղծուել ու երկար ժամանակ մնացել է Վանայ լճի մօտ ու շրջակայքում (Վանի Պետութիւնը Տոսպ մայրաքաղաքով): Ապա՝ թէ՛ ըստ սեպագիր արձանագրութիւնների եւ թէ՛ ըստ Խորենացու, այդ շրջանից Արարատի թագաւորութեան տիրակալները սկսել են շարժուել դէպի հիւսիս, հիւսիս-արեւմուտք, արեւելք, հիւսիս-արեւելք եւայլն:

Խորենացու եւ սեպագիր արձանագրութիւնների այլ ընդհանրութիւններ յայտնաբերելու համար անհրաժեշտ է յիշել լեզուական պատնէշները. Խորենացին գրելով հայերէն՝ գործածել է հայերէնում իր ժամանակ ընդունուած անձնանուններ եւ տեղանուններ, իսկ նորխուռիերէն եւ աքքադերէն արձանագրութիւններում նոյն վայրերը եւ անձինք կոչւում են այդ լեզուներում ընդունուած անուանումներով: Հին ժամանակ, ինչպէս գիտենք, անունները յաճախ թարգմանւում էին կամ անճանաչելիօրէն այլափոխւում՝ մի լեզուից միւսին անցնելիս: Պէտք է յիշել նաեւ, որ նախքան Հայոց մէջ իրանական ազդեցութիւնը եւ իրանեան անունների (Արտաշէս, Արտաւազդ, Արշակ, Աշխէն, Շատ) գործածութիւնը հայկական անունների (Կարապետ, Հայկ, Արա, Երուանդ եւայլն) հետ Հայերը գործածել են աքքադական, խուռիական եւ այլ անուններ (Շիտինի, Իշպուինի, Մինուա, Ծաչիլու):

Անցեալ գրոյցում առանց մինչեւ նոյն անձ-աստուածութեան Հալդ (ի)-Խալդ (ի) եւ Հայկ-Խայկ անունների մասին: Աքեմենեան Բեհիսթունի արձանագրութիւնում (Ն. Ք. 6-րդ դար) Հայերը համարւում են Հալդ աստծու զաւակներ, Խորենացին էլ Հայերին համարում է Հայկի զաւակներ: Հալդը Հայկի նորխուռիական անուանաձեւը պէտք է լինի: Հայկը (Հալդը) հայկական հին դիցարանում (նախքան իրանա-յունական դիցարանական տարրերի թափանցումը) եղել է երկնքի աստուածութիւն (նրա անունով կայ աստղերի համաստեղութիւն): Նորխուռիական արձանագրութիւնները այն ժամանակ են գրուել, երբ Հայերի ցեղապետ Հայկ-Հալդը արդէն աստուածացուած էր, իսկ Խորենացին պատմում է նրա վերադարձի մասին՝ Միջագետքից Արարատի երկիրը, նկարագրում նրա կռիւը Բաբելացիների դէմ, հայկական նոր պետականութեան հիմնադրումը Վանայ լճի մօտ: Այդ ժամանակ էլ Միջագետքի մշակոյթը գլխաւորապէս թափանցել է Արարատի երկիրը: Աւելի ուշ Հայերը սկսել են գործածել Միջագետքում ստեղծուած սեպագրերը, նոյն Միջագետքի լեզուներից երկուսով՝ աքքադերէնով եւ խուռիերէնով:

Կարեւոր է յիշել, որ Խորենացին Ն. Ք. 4-րդ հազարամեակի երկրորդ կէսից բռնկրսած (յետջրհեղեղեան շրջանից) մինչեւ իր օրերը Հայկական լեռնաշխարհը համարել է հայ ժողովրդի երկիրը, նրա պատմութեան թատերաբեմը: Խորենացու մատեանում այդ ժամանակաընթացքը Հայկական լեռնաշխարհում որեւէ օտար ժողովրդի պատմութեամբ չի ընդմիջւում. ամէն մարդ կարող է կարդալ պատմահօր երկի սկզբի մասը եւ պարզ կը տեսնի, որ նրանում խօսւում է Հայոց պատմութեան մասին, թուարկւում են Հայաստանում իշխած միայն հայ տիրակալներ, եւ դա լիովին վերաբերում է նաեւ Ն. Ք. 9 - 6-րդ դարերին: Անհիմն է Խորենացու գրքում այդ դարերի համար Հայոց պատմութեան ինչ-որ ընդմիջում գտնելը, այդ ընդմիջման մէջ ինչ որ օտար պատմութիւն տեղադրելը: Խորենացին նման դատողութեան համար ամենաչնչին հիմքը չի տալիս:

Արդէն ասել ենք սեպագրերում յիշուող եւ Խորենացու մատեանում վկայուած Արարատի Հայոց թագաւորութեան տիրակալների ընդհանրութիւնների մասին: Ճիշդ է, կան ժամանակագրական անհամաձայնութիւններ, եւ այս հարցը յատուկ մանրամասն ուսումնասիրութեան կարօտ է, բայց չի կարելի նաեւ սեպագրերում յիշուող Արամի եւ Խորենացու նշած Արամի նոյնութիւնը չնկատել: Որոշ ուսումնասիրողներ գրել են Խորենացու յիշած Արամայիսի եւ սեպագրերի Արգիշտի Առաջինի նոյնութեան մասին՝ ելնելով նրանց գործունէութեան նմանութիւնից: Կարծում ենք, որ շատ աւելի հիմնաւոր է Արգիշտի (Արգիշտէ) Առաջինի եւ Արգիշտի Երկրորդի ընդհանրութիւնը համապատասխանաբար Արա Առաջինի եւ Արա Երկրորդի հետ: Ապա՝ եթէ ճիշդ է Նինուէի գրաւման եւ կործանման ընդունուած թուականը՝ Ն. Ք. 612 թ., ապա Խորենացու յիշած Պարոյր Հայոց թագաւորը պէտք է լինի սեպագրերում Էրիմենա անունով նշուած թագաւորի Ռուսա (Հռուսա) Գ.-ի հայրը:

ՌԱՖԱՅԷԼ ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(Շար. 1)

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՄԵՐԳԸ

ԻՐ 60-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Սփիւռքի դժուար պայմաններու մէջ երգչախումբ մը վաթսուն տարի կանգուն պահելը եւ իր առաքելութեան մէջ զայն յաջողութենէ յաջողութիւն կարենալ առաջնորդելը համազօր է հերոսութեան եւ արժանի՝ անսակարկ գնահատանքի: Այս իրողութեան լաւագոյն օրինակներէն մէկն է, միշտ Սփիւռքի մէջ, Փարիզի Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը, որուն յարատեւութիւնն ու յաջողութիւնը պէտք է վերագրել ո՛չ անպայման «երաժշտական մակարդակի մը նուաճումին», ինչպէս կը գրէր տպագրուած յայտագրին մէջ Լիզ Նազարեան, այլ խումբի ներթափանցող կազմակերպուած ըլլալու հանգամանքին, ինչպէս նաեւ իւրաքանչիւր անդամի գիտակցութեան եւ զոհողութեան ոգիին: 60-ամեայ կենդանութեան վկայութիւն մըն էր Կիրակի, Մարտ 25-ի կէսօրէ ետք, Թէաթր տէ Շան դ'Էլիզէ տեղի ունեցած համերգը, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան:

Համերգը երրեակ բնոյթ ունէր. նշում մըն էր երգչախումբի վաթսունամեակին, անոր ղեկավարին Կարպիս Ափրիկեանի վաստակին երեսունամեակին եւ այս առթիւ յարգանքի տուրք մը տարաբախտ երաժիշտ Գուրգէն Ալէմշահի (երգչախումբին նախկին ղեկավար), որուն գործերը լայն տեղ կը գրաւէին յայտագրին մէջ:

Ժամը 17.30-ին բեմ կը բարձրանային շուրջ հարիւր հոգինոց երգչախումբն ու քառասուն հոգինոց սէնֆոնիք նուագախումբը, պարգեւելով հոգեպարար տեսարան մը:

Յայտագրի առաջին բաժնին կը մեկնաբանուէր Ալէմշահի համանուագային մէկ

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Ո՞ր հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

6) Փրոֆ. Ռանըլտ Սինի, Ալեք Մանուկեան ամպիոնի պատմութեան դասախօս Միշիկընի համալսարանին մէջ. մասնագէտ՝ Ռուսիոյ եւ Անդրկովկասի պատմութեան:

Վարչական այս կազմը Ժիրայր Լիպարիտեանն նշանակած է տնօրէն-վարիչ Զօրեան Հիմնարկի: Անոր աշխատանքին կը սատարեն խումբ մը տոգորուած երիտասարդներ - Օհան Պալեան, Լորա Եարտումեան, Թաթուլ Պատալեան, Արամայիս Անտոնեան, Մարք Այանեան, Ալվարդ Պատալեան, Վահէ Ղահրաման, Տիգրան Մանուկեան, Քէննէթ Մարթին (հայ) եւ Մարալ Փոլատեան: Միասին անոնք իրագործեցին այն գովելի ձեռնարկը՝ որուն կը յատկացնեմ սոյն յօդուածաշարքը, - դասախօսական բայց մանաւանդ ասուլիսական հաւաքոյթ մը, որ տեւեց երկու օր, - երկու քօքթէյլներ, երկու ժամ տեւող երեք դասախօսութիւններ եւ 8 ժամ տեւող երկու խօսակցական նիստեր: Անոնց ընթացքին տեղի ունեցաւ անկեղծ, ոչ-կանխամտածուած, հռետորական պատգամները մերժող եւ աժան «լուծումները» կամ «պատասխանները» ժխտող խորհրդակցական հաւաք մը: Կը յուսամ, որ այս թղթակցութիւնը պիտի կարենայ ընթերցողին փոխանցել այն կիրքն ու ոգեւորութիւնը՝ զոր զգացինք մենք հոն, Զօրեանի ստեղծած անկեղծ մթնոլորտին մէջ:

×

Լեւոն Զարխուտեան, բացման իր հակիրճ խօսքին մէջ պարզեց այն մօտեցումը, որ պէտք է բնորոշէ քոլլոքիումը եւ Զօրեան Հիմնարկի մտածելու կերպը, ընդհանրապէս: «Ձենք ուզեր կանխորոշել մտածելակերպ մը կամ գործելակերպ մը», ըստ Զարխուտեան, «որ արգելք հանդիպանայ ճկունութեան, քննադատութեան, տիալեքթիքի: Եթէ կայ բան մը, որ անդրդուելիօրէն որոշած է Զօրեանի ներկայ անձնակազմը, այդ սա է, - մէկ կողմէն գործել, իրագործելու համար ծրագիրներ, որոնք անյապաղ պէտք է կեանքի կոչուին: Միւս կողմէ չմոռնալ, որ միշտ կայ կղպուած միտքերու վտանգը: Կը նշմարենք, հայ թէ օտար հաստատութիւններու մօտ, որ այս կամ այն մտածելակերպը եւ վերլուծումը կը դառնան այս կամ այն հաստատութեան կրօնք եւ մենաշնորհ, կամ գոնէ այդպէ՛ս կը մտածեն իրենք, գաղափարները գիներոպող այդ հաստատութիւնները: Սակայն մտածումի ձեւ մը կարելի չէ հաստատութեան մը վանդակին մէջ պահել: Միմիայն մէկ կազմակերպութեան ծառայելու կոչուած որեւէ մտածելակերպ շատով խոցելի կը դառնայ, երբ կ'անջատուի տիալեքթիքէն: Ուժականութիւն ունեցող մտածումը ա՛յն է, որ կ'ենթարկուի քննադատութեան, ոչ միայն «ներսէն», կազմակերպութեան մը արդէն հաւատացեալ անդամներէն, այլ դուրսէն: Անշուշտ դուրսը կենալ ու միայն քննադատել կամ այպանել, իմաստ չունի: Ուրեմն մեր մօտեցումը, այսօր, սա է. - հրաւիրել սահմանափակ թիւով անձեր (35 հոգի - Խ. Թ.), որոնք արդէն ցուցաբերած են նուիրում մը հայ կեանքին, գործունէութեան մարզի մը մէջ, եւ որոնք ունին որոշ ծանօթութիւն մը՝ զանազան կազմակերպութիւններու գործելակերպին հետ: Հրաւիրած ենք նաեւ երիտասարդներ, որոնք արդէն սատարած են Զօրեանի աշխատանքներուն, եւ որոնք կ'ուզեն գիտնալ, թէ ի՞նչ կը մտածեն ուրիշներ այդ աշխատանքի բնոյթին, դրած հարցումներուն եւ տուած պատասխաններուն մասին: Այլ խօսքով, եզրափակեց Զարխուտեան, «այս քոլլոքիումը փորձ մըն է ձեզ հաւաքելու, կը յուսանք իբրեւ համակիր բայց ոչ իբրեւ կուրօրէն հաւատացեալ խորհրդատուներ: Կը յուսանք, որ հոս սկսող խօսակցութիւնը պիտի ունենայ ուժականութիւն (տայնամիզմ) մը որ պիտի զարգանայ ոչ միայն Զօրեանէն ներս, այլ նաեւ անկէ դուրս, որովհետեւ առողջ մտածում, քննադատութիւն, խօսակցութիւն չեն կրնար որեւէ կազմակերպութեան մէջ արգելափակուիլ»: Ապա, ան խօսքը տուաւ փրոֆ. Կարպիս Քորթեանին:

(Շար. 3)

երկը՝ «Հէքեաթ», գրուած 1932-ին, երբ երաժիշտը 25 տարեկան էր: Կարճ մեղեդիի մը հիման վրայ կառուցուած այս սաեղծագործութիւնը իր խորքով, գոյներով եւ կշռոյթներու այլազանութեամբ ցայտուն կը դարձնէր հեղինակին տաղանդը՝ երաժշտական պարզ նախադասութեան մը չունչ տալու եւ զայն ծաղկեցնելու մարզին մէջ:

Երկրորդ գործը՝ «Աւարայր» (գրուած՝ 1934-ին), երաժշտական հարազատ գգեստաւորումն էր Վարդանանց հաւատամարտի դէպքին, նկարագրութիւնը՝ արշալոյսէն վերջալոյս տեւած ճակատամարտի, ուր Ալէմշահ՝ կարելիութեան սահմաններուն մէջ, հաւատարիմ մնացած է պատերազմող կողմերու ազգային - կրօնական երաժշտութեան դիմագիծերուն, արեւմտեան երաժշտական թէքնիքի բոլոր նրբութիւնները գործադրելով հանդերձ արեւելեան երանգի պահպանումին, յաջող կերպով ստեղծելով ռազմական մթնոլորտը, խիզախումները, Վարդանի մահը: Ձայնի և սէնֆոնիք նուագախումբի համար գրուած «Աւարայր»ը, ինչպէս իրաւամբ կ'ըսէր Ենովք Լաչինեան, «իր ծաւալով և որակով կարելի է մեր երաժշտութեան լաւագոյն գործերու շարքին դասել»: Մեներգիչներու բաժինը ստանձնած էին Ռընէ Մարթայեան եւ Սոնիա Նիկողոսեան:

Ցայտագրի երկրորդ բաժնի սկիզբը յութակահար Սեդրակ Գուլաղսըզեան եւ դաշնակահարուհի Իւէն Փամպուքճեան մեկնաբանեցին Ալէմշահէն գործ մը՝ «Լամէնթօ է տանս»: Երկուքն ալ խոստմնալից արուեստագէտներ, որոնք արդէն իսկ փայլուն գիրքերու վրայ են իրենց ասպարէզներուն մէջ:

Երգչուհի Սոնիա Նիկողոսեան (մեծծօ - սոփրանօ) ծանօթ անուն մըն է գաղութին մէջ, թէ օտար շրջանակներէ ներս: Տարիներ մաս կազմած Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբին, ուքանչելի մեկնաբան Կոմիտասի, Կանաչեանի եւ Ալէմշահի մեներգներու, ան յաճախ հանդէս գալով հայկական բեմերու վրայ՝ իր տաք ձայնով, զինք հնչականութեամբ եւ հզօրականութեամբ գիտցած է փոխանցել ունկնդրին մեր տոհմիկ երգերուն բովանդակ գեղեցկութիւնը: Այս անգամ երգչուհին կը մեկնաբանէր Ալէմշահէն երեք երգեր՝ Իմ եարը, Պճինկօ եւ Նազեր: Ալէմշահի մեղեդիները աժան շարադրանքներ չեն, այլ բնաիր բանաստեղծութիւններու հիման վրայ գրուած երգեր, որոնց մէջ կը փայլի արեւելեան ինքնատիպ երանգը. երանգ մը՝ որ կը ձուլուի հայկական բուն ժողովրդական երաժշտութեան մէջ:

Ցայտագրի վերջին-թեր բաժնին մեկնաբանուեցաւ Բ. Կանաչեանի «Նանոր»ը, երգչախումբի եւ նուագախումբի մասնակցութեամբ: Դէպի Մշոյ Ս. Կարապետ վանք կատարուած հայկական ուխտագնացութիւն մը ներկայացնող Կանաչեանի ծանօթ այս երկը, հիւսուած ժողովրդական գոյներով, կը բովանդակէ երգ ու տաղ, պար ու խաղ, սէր ու խընդութիւն: Կարպիս Ափրիկեան երկին կցած է նաեւ նուագախմբային բաժին մը, որ աւելի կենդանի կը դարձնէ ու շնչող՝ «Նանոր»ը: Շուրջ 20 վայրկեան տեւող երկին մեկնաբանութիւնը՝ խմբերգային, մեներգային (Մկրտիչ Պօղոսեան եւ Սոնիա Նիկողոսեան) և համանուագային բաժիններով, բացառիկ յաջողութիւն մը գտաւ:

Հուսկ, ներկայացուեցաւ երաժիշտ - խմբավար Կարպիս Ափրիկեանի գործերէն փունջ մը՝ Լուսնակն անոյշ, Ես գըշեր, Ողբ եւ Հոյ նար, Նինամ, որոնք ժողովրդական մեղեդիներու մշակումներ են՝ ճոխ երանգներով եւ կշռոյթներու տարբերակներով: Շատ յաջող էր Ողբը, զոր այնքա՜ն ապրումով մեկնաբանեց Սոնիա Նիկողոսեան: Վերջին խմբերգի մեկնաբանութեան մէջ յաջող էր նաեւ Թէրէզ Տէյիրմէնճեանի (ալթօ) մեներգը:

Յանուն երգչախումբի՝ Մկրտիչ Պօղոսեան, ուղերձով մը երախտագիտութիւն յայտնելէ ետք խմբավարին՝ անոր երեսնամեայ վաստակին համար, որպէս յիշատակի նուէր Կարպիս Ափրիկեանի յանձնեց Կոմիտասի քանդակուած արձանը, գործ՝ Դաւիթ Երեւանցիի:

Համերգը վերջացած էր:

Համառօտ եղանք մեր նկարագրականին մէջ, նկատի ունենալով այն՝ որ Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբի 60-ամեակին առթիւ «Յառաջ» բացառիկ թիւ մը (Մարտ 24 / 25) նուիրելով անոր, լայնօրէն ներկայացուցած էր խումբին պատմականը, առաքելութիւնը, Ալէմշահի «Աւարայր»ը, երգչախումբի գործունէութեան ժամանակագրութիւնը, ղեկավարները եւ մանաւանդ վերջինը՝ Կարպիս Ափրիկեան, շեշտելով 1953-էն ի վեր անոր ունեցած դերը երգչախումբին նոր շունչ մը տալու մարզին մէջ:

Մեզի կը մնայ շնորհաւորել երգչախումբին տարեդարձը եւ մաղթել նորանոր նուաճումներ:

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

ԱՇՈՏ ՄԱԼԱՔԵԱՆԻ
ՅԱՋՈՐԴ ՖԻԼՄԸ՝
«ՖՐԱՆՍԻԱ, ՖՐԱՆՍԻԱ»

Ֆրանսական մետիաները, մանաւանդ գրաւոր մամուլը լայն տեղ կուտան, այս օրերուն, Աշոտ Մալաքեանի (Անրի Վերնէօյ) անոր նոր ֆիլմին Լէ Մորֆալուի հրապարակ ելլելուն առթիւ: Հինգշաբթի օր, «Քոթիտիէն տը Փարի»ի մէջ է, որ Անրի Վերնէօյ երկար եւ մանրամասն կ'արտայայտուէր շարժանկարի իր ըմբռնումին մասին եւ այն թշնամական վերաբերումին, որու առարկայ է պաշտօնակիցներու շրջանակին մէջ: Իր յայտարարութեանց վերջաւորութեան կը պատմէ թէ ինչպէս շարժանկարը զինքը տպաւորած է, առաջին անգամ, երբ 14 տարեկանին տեսած է Ռուբէն Մամուլեանի «Քրիսթին Թագուհին», եւ որոշած ինք ալ այդ ասպարէզն ընտրել, ու օր մը՝ հայրը շլացնել զայն մխիթարելու համար թէ ինչո՞ւ ճարտարագէտ չեղաւ: «Յաջորդ ֆիլմս, կ'ըսէ Վերնէօյ, ուխտագնացութիւն մը պիտի ըլլայ անցեալին մէջ: Կեանքիս պատմութիւնը եւ Ֆրանսա մեր հասնիլը: «Ամերիկա, Ամերիկա»ն կար, իմս կրնամ՝ «Ֆրանսիա, Ֆրանսիա» մկրտել:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆ

Փարիզեան շրջանի հայկական երեք խումբերէն Իսի լէ Մուլինոյի Ա. Ս. Ա.ի խաղի յետաձգումով դաշտ կ'իջնէին միայն Ալֆորվիլի Իւ. Ժի. Ա.ն եւ Հ. Մ. Ը. Մ. Ֆրանս:

Հ. Մ. Ը. Մ. Ֆրանս փառաւոր յաղթանակ մը տանելով (6 - 0) Պանեոլէի դէմ, շնորհիւ Թաշճեանի երեք (52-րդ, 65-րդ եւ 84-րդ վայրկեաններ), Գարդալեանի (32-րդ վայրկեան), Խաչնճեանի (44-րդ վայրկեան) եւ Թապալեանի (78րդ վայրկեան) նշանակած կոլերուն, ամրապնդեց իր դիրքը Սէն Սէն - Տընիի ախոյենութեան 3-րդ բաժանմունքի դասաւորման գլուխը:

Իսկ Ալֆորվիլի հայկական խումբը, հակառակ խմբապետ Աբիկեանի նշանակած գեղեցիկ կոլին, անգամ մը եւս դաշտէն հեռացաւ հաւասարութեամբ (1 - 1) եւ վերջնապէս կորսնցուց իր վերջին յոյսերը՝ բաժանմունք մը բարձրանալու ուղղութեամբ: Ներկայիս Ալֆորվիլ կը գրաւէ Փարիզի «Պատուոյ Բաժանմունք»ի Տէ. խմբակի դասաւորման 6-րդ տեղը՝ Քոլէսիի եւ Կանեիի հետ:

×

ՌՈՆ ԱԼՓԻ ՇՐՋԱՆ

Լիոն - Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.ը, Օպընայէն եւ Նորքափ Կրընոպլէն ետք, Թոնոնի դէմ՝ այս անգամ իր դաշտին վրայ, յաջորդական երրորդ իր պարտութիւնը արձանագրելով վտանգի մատնեց 4-րդ բաժանմունք բարձրանալու իր յոյսերը: 9-րդ վայրկեանին, հակադրոհի մը ընթացքին, կոլ մը ստացած Տէսինի հայկական խումբը՝ ամբողջ խաղի ընթացքին դաշտին տիրապետելով հանդերձ, չէ կրցած արգիլնաւորել բազմաթիւ առիթներ, մասնաւորաբար Փըթիի (15-րդ եւ 46-րդ վայրկեաններ), Տէլլիի (18-րդ եւ 54-րդ վայրկեաններ) եւ Ակոսթինոյի (52-րդ եւ 71-րդ վայրկեաններ) միջոցաւ, որոնց զրկած գնդակները կամ մրցակիցի բերդի ձողին զարկ են, կամ ալ ուղղուած բերդապահի գիրկը:

Այս շրջանի հայկական միւս խումբը՝ Վալանսի Իւ. Խս. Ժի. Օ. Ա., 1-ի դէմ 2 կէտով յաղթելով Օպընայի, ներկայիս կը գտնուի դասաւորման 4-րդ տեղը՝ Լ'էթռայի եւ Ժոժոյի հետ: Իսկ Հ. Մ. Ը. Մ. Տէսին անակնկալ իր պարտութենէն ետք կը գրաւէ դասաւորման 2-րդ տեղը՝ 35 կէտով, 1 կէտի տարբերութեամբ առաջինէն՝ Շամպէսիէն, խաղ մըն ալ աւելի ունենալով:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆ

Այս շրջանի հայկական երկու խումբերը բաւական լաւ արդիւնքներ ձեռք ձգեցին.

Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ Փէրթիւիի դաշտէն վերադարձած է հաւասարութեամբ (1-1), կարենալով պահել դասաւորման 11-րդ տեղը, իսկ Սէն Թ'Անթուան պարտութեան մատնելով (2 - 0) Լա Սիոթան, շնորհիւ Ալէն Դերձակեանի (53-րդ եւ 59-րդ վայրկեաններ) նշանակած երկու կոլերուն, օգտուելով նաեւ խմբակի առաջին՝ Մարթիկի Կափ կորսնցուցած մէկ կէտէն, հասած է իրեն: Այնպէս որ երկու խումբերն ալ այժմ ունին 45 կէտ, բայց Մարթիկ կոլերու առաւելութեամբ առաջին տեղը կը գրաւէ:

ՇԱՆԹ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

ԴՈՂԴՈՒԹԷ ԴՈՂԴՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, իր մահկանացուն կնքած է Ուսուցչաց Հիմնարկի բարերարներէն՝ Օր. Զարուհի Խամէրեան, խոր ծերութեան մէջ: Ողբացեալը թոռն էր ճարտարապետ Պալեաններու. ուսումը ստացած է ամերիկեան աղջկանց քոլէժը: Գընահատելով Ուսուցչաց Հիմնարկի կրթական նպատակները, ինքնաբուխ կերպով 1977-ին նուիրած է յարկաբաժին մը եւ խանութ մը, որոնց սեփականութիւնը արդէն իսկ փոխանցուած է Հիմնարկին: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Մարտ 20-ին, Գատըգիւղի Ս. Թագաւոր եկեղեցին:

×

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հ. Բ. Ը. Մ.ի «Ալեք Մանուկեան» կեդրոնին մէջ, Մարտ 4-ին, տօնուած է Վարդանանցը: Բացումը կատարած է Յակոբ Մելքոնեան: Բանախօսած է Մկրտիչ Նալպանտեան անդրադառնալով Վարդանանց հայ ժողովուրդին թողուցած ժառանգութեան և Նուարսակի դաշնագրին: Ներկայացուած են Դերենիկ Դեմիրճեանի «Վարդանանք»էն զանազան հատուածներ: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

×

ԳԱՀԻՐԷԻ «Գալուստեան» ազգային վարժարանին մէջ, Փետր. 29-ին, տօնուած է Վարդանացը, աշակերտներու կազմակերպութեամբ: Բացումը կատարած է Ռոպէռ Թաշճեան: Յայտագիրը բաղկացած է ուղերձէ, արտասանութենէ, խմբերգէ եւ Վարդանի ճառի ընթերցումէ: Բանախօսած է տեսուչը՝ Նշան Վարդեան:

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄՆԱՅԷՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

4

ԵՐԿԱԹԷ ՕՂԱԿԸ

Մառի, յուզումին անձնատուր, բազմոցին վրայ ինկաւ, գլուխը ձեռքերուն մէջ, եւ հանդարտիլ լացաւ:

Այդ միջոցին մեծ դռան երկու փեղկերը բացուեցան եւ երեւցաւ Ռոտոլֆը որ կը խօսէր միւս սենեակին մէջ գտնուած պատուիրակութեան.

- Շնորհակալ եմ, պարոններ, ցտեսութիւն.

Դուռը իր ետեւ ղոցուեցաւ:

Ռոտոլֆ ներս մտաւ ու տեսաւ Մառին որ բազմոցին վրայ երկարած կուլար տղու մը պէս: Անոր մօտեցաւ, գլուխը շոյեց ու հարցուց թէ ինչո՞ւ համար էին այս արցունքները:

Մառի, անմիջապէս մխիթարուած բայց դեռ յուզուած, քիչ մը առաջուան տեսարանը պատմեց անոր:

-Այնքան վախցած էի որ բառ մը չկրցի ըսել: Կը վախնայի, չեմ գիտեր ինչու: Իսկոյն հասկցայ, սակայն, որ անիկա չէր ուզեր մեզ իրարմէ բաժնել: Բայց, չեմ կրնար բացատրել թէ ինչ մեծ ու հեռաւոր բան մը կայ անոր մէջ, ու նաեւ խորհրդաւոր. կարծես թէ անիկա կը ճանչնայ այն բաները զոր մենք չենք գիտեր...: Շատ պարզ բառեր կը գործածէ, որոնք, սակայն, խորունկ իմաստ ունին...: Մի կարծեր թէ զիս վախցնել ուզեց: Ընդհակառակն, շատ բարի եղաւ ինծի հանդէպ, նոյն իսկ սիրալիր: Մըտքէդ կ'անցնի՞ր. համբուրեց զիս...: Գուցէ մեզի սպառնացող մեծ վտանգներ կը տեսնէր ան, եւ տեղի կուտար գթութեան շարժումի մը: Ինք չըսաւ, բայց կ'երեւար իր շարժումներուն, ինծի ուղղուած նայուածքներուն եւ իր լռութեան մէջ...: Երբ դուրս ելաւ, այնքան յուզուած էի որ առանց պատճառի, տղու մը պէս բըռկլայ լալ ինչպէս կը տեսնես. յիմար եմ ես...: Բայց եւ այնպէս, Ռոտոլֆ, շարունակեց Մառի, թեւերը անոր վզին անցնելով, երջանիկ եմ: Միակ իրական դժբախտութիւն մը կայ, բաժանումը. բայց այսօր ինծի տուած մատանիդ կ'ապահովցնէ զիս:

×

5

ՇՇՈՒԿՆԵՐ

Արքունիքին եւ քաղաքին լաւատեղեակ շրջանակներու մէջ, զրոյցներ կը սկսէին շրջիլ: «Սխալ է, կ'ըսէին ոմանք, որ դահաժառանգ իշխանը գեղխութեան մէջ միայն հաճոյք կը գգայ: Այս անգամ ճըշմարտապէս կը սիրէ...»: Ամէնէն չարամիտները կ'աւելցնէին թէ երէկուընէ չէ որ կը սկսէր այս բանը եւ թէ Զախէրի հաճոյքի պտոյտները դիմակ մըն էին, ճշմարտութիւնը ժողովուրդէն ծածկելու համար: Կը սքանչանային իշխանին ճարտարութեան եւ վայելուչ կերպերուն վրայ, որով ան հանրային կարծիքը կը փոխէր:

Ո՞վ կը սիրէր, սակայն: Այստեղ կարծիքները կը բաժնուէին: Ոմանք կը պընդէին թէ գեղեցիկ աղջիկ մը գրաւած էր սիրտը այս մարդուն որ մինչեւ հիմա ոչ մէկուն տուած էր զայն: Ուրիշներ դըլուխնին կը շարժէին: «Որո՞ւ պիտի հաւատացնէին թէ դահաժառանգ իշխանին պէս մարդ մը պիտի գոհանար պզտիկ ճերմակ սագով մը, որքան ալ գեղեցիկ ըլլար ան: Օփէրային մէջ փոխանակուած ակնակներ, Փրաթէրի մէջ եղած խուսափուկ հանդիպում մը բաւական կրնայի՞ն ըլլալ միթէ այս յափրացած մարդուն համար: Գալով զայն ընտանեբար տեսնելուն, այդ մասին խնդիր չէր կրնար ըլլալ: Այն աղջիկը որուն անունը կը փըսփըսային, ոչ մէկ տեղ առանձին տեսնըուած էր, որովհետեւ ամէն առեն ընկերացած կ'ըլլար իր մօր կամ կոմսուհի Լարիշին: (Այս անունին վրայ, երկու-երեք անձեր՝ որոնց համար՝ Վիէննայի ընկերութիւնը գաղտնիք չունէր, խուսափուկ ակնարկներ կը փոխանակէին, բայց բառ մը չէին ըսեր): Ուրեմն պէտք էր ընդունիլ թէ այս գեղեցիկ աղջիկն ալ, որուն հրապոյրը չէին ուրանար, գաղտնիքը ծածկելու համար առաջ քշուած միջնորդ մըն էր: Բայց անոր ետին ո՞վ էր պահուած...: Այստեղ էր որ ամենանուրբ հետախոյզները հետքերնին կը կորսնցնէին...

(Շար. 69)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Հայկ Պաշչեճեան, Տէր եւ Տիկին Արա Պաշչեճեան եւ զաւակները՝ Տէր եւ Տիկին Միշէլ Պաշչեճեան եւ Օր. Քաթրին Պաշչեճեան եւ բոլոր ընտանեկան պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ-մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՔՐՈՒՀԻ ՊԱՀՋԷՃԵԱՆԻ
(ծնեալ՝ Օհաննէսեան)

մահուան առթիւ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Յակոբ Պապիկեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Պօյաճեան, Պ. Յովսէփ Օհանեան կը նուիրեն 100-ական Ֆ. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

×

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տիկին Վարդուհի Դարբինեան 200 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին ի յիշատակ իր սիրելի ամուսնոյն՝ Նշան Դարբինեանի մահուան 20-րդ տարելիցին եւ իր ծնողքին՝ Սաթենիկ եւ Ստեփան Տէր-Ղուկասեանի:

ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցիին մէջ Կիրակի, Ապրիլ 15-ին իրենց յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներուն յիշատակին: Արարողութեան կը յաջորդէ հոգեճաշ մը, եկեղեցիի սրահին մէջ, երեցներուն համար եւ ի գիտութեան անոնց յիշատակը յարգողներուն:

Արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝ 888-92-51 կամ՝ 860-47-18

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 5000 Ֆ. Պ. Կ. Սէմէրճեանէ (Նիս) Պելֆոնթէնի կայանի նորոգութեան համար:

×

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները ողբացեալ՝ Բիւզանդ Թիրէքեանի թաղման առթիւ. - Թիրէքեան ընտանիք 250, Տէր եւ Տիկին Մարիթէ 100, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Գույումճեան 100, Այրի Տիկին Փ. Արմաղանեան 50 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Կօթիէ 50, Տիկին Թագուհի Մըսրրեան իր աղջկան Օր. Ազատուհի Մըսրրեանի յիշատակին 200 Ֆ.:

×

Կապ. Խաչի Տէսինի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է. - Պ. Գրիգոր Պապիկեանէ իր կնոջ Գայեանէ Պապիկեանի մահուան տարելիցին առթիւ 100 Ֆ. (դպրոցին):

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ Չորեքշաբթի երեկոները, ժամը՝ ճիշդ 6-ին, կը կատարուին Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւնները և կը տրուի աւուր պատշաճի քարոզ, ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի եւ կարգի. -

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 4
Քարոզիչ՝ Ղեւոնդ Քհնյ. Սոմունճեան
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 11
Քարոզիչ՝ Յովսէփ Սրկ. Պալըգեան

9 JOURS EN AUTRICHE

(LE TYROL - VIENNE)

VOYAGE ORGANISÉ
PAR LA
CROIX BLEUE - SECTION LYON
DU 15 AU 23 MAI

Pour tous renseignements et inscriptions téléphoner jusqu'au 15 Avril :
dans la journée 888 92 51
après 20h 30 854 22 93

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Այրի Տիկին Հերմինէ Թիրէքեանի եւ զաւակներուն, ընկերուհի Լինա եւ Կարօ Կոնոյեանի, Այրի Տիկին Տիգրանուհի Սուլեանին եւ զաւակներուն ինչպէս նաեւ Թիրէքեան ընտանիքներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր, խնամիին եւ ազգականին՝ Բիւզանդ Թիրէքեանի մահուան առթիւ: Այս տխուր առիթով Կապոյտ Խաչը նուիրած է 200 Ֆ Հայ Բանտարկեալներու Ֆոնտին:

×

Կապոյտ Խաչի Տէսինի վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկերուհի Արաքսի Փափազեանի եւ Պետրոս Փափազեանի իրենց մօր մահուան առթիւ, եւ կը նուիրէ 200 Ֆ. Ֆրանս-Արմենիին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՐԱՀԵՏ Թիւ 8

Գրական - Գեղարուեստական
ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
(Եռամսեակի Յաւելուած)

Գին՝ 20 Ֆ.:

Կարելի է ստանալ վարչութեան անդամներէն եւ Բալուեան գրատունէն, նաեւ՝ ուղղակի գրելով՝

SOCIETE DES GENS DE LETTRES ARMENIENS DE FRANCE
B. P. 98.09
75421 Paris CEDEX 09

Առաքման ծախքով՝ 25 Ֆ.:

U. G. A. B.

Monsieur Napoléon BULLUKIAN
Président d'Honneur pour la France
de l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance
Monsieur Setrak SANDJIAN, Président
et les membres du Comité U.G.A.B. Rhône - Alpes
vous prient
de bien vouloir honorer de votre présence

le Dîner de Gala Dansant

qui aura lieu le Samedi 7 Avril à 20h 30
à «La Sangria» - Casino de Charbonnières
animé par l'orchestre «**P a r o s**» de Valence
Nombre de places limité
Pour tous renseignements s'adresser à :
U.G.A.B. - Secrétariat de l'Eglise Apostolique Arménienne
40, Rue d'Arménie, 69003 Lyon — Tél (7) 860 - 47 - 18

ԿԵՍՕՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՄՆԵՐՈՎ ԵՒ ԱՊՈՒԽՏՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ

- Տարեկան Մեծ Ճաշ -

Նախագահութեամբ հայրենակից՝
ՕՆՆԻԿ ՊԱՅՐԱՄԵԱՆԻ
Ապրիլ 15, Կիրակի, ժամը 13-ին Հ. Բ. Ը. Միութեան «Ալեք Մանուկեան» սրահը՝
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro : Courcelles

Առաւօտեան հոգեհանգիստ՝ Փարիզի Հայոց Մայր եկեղեցին, ի յիշատակ մեր բիւրաւոր նահատակներուն:

×

Գեղարուեստական բաժին, սիրայօժար կը մասնակցին՝ Օր. Արաքսի Գմբէթեան՝ արտասանութիւն, Միհրան Էլմաեան՝ մեներգ, Գէորգ Ալեքսանեան՝ արտասանութիւն, Պէյրութցի Սիլվէն՝ մեներգ, Ռօզի եւ Վ. Նաւասարդեան: Դաշնակ՝ Բիւզանդ Ֆրնտըքլըեան:

Սիրով կը հրաւիրուին կեսարացի եւ այլ տեղացի անխտիր բոլոր հայրենակիցները: Ճաշագին՝ 100 Ֆ.:

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche.-

1.- Des animateurs spécialisés, agés minimum de 21 ans pour son camp itinérant d'adolescents de 14 et 15 ans pour Juillet et Août 1984.

2.- Des animateurs brevetés pour sa colonie de vacances de Bellefontaine pour Juillet et Août 1984.

s'adresser :
Croix Bleue
17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 824. 46. 57

Pour obtenir le brevet d'animateurs s'adresser à : *U. F. C. V.*
15, rue de Coulmiers — 75014 Paris
Tél. : 539. 22. 23

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆի

(1884 - 1915)

Ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ՝ կը կազմակերպէ դասախօսութիւն մը՝ Ապրիլ 8, Կիրակի, ժամը՝ 16-ին Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ.

118, Rue de Courcelles — 75017 Paris

Կը նախագահէ՝
ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱԵԱՆ - ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Կը խօսի՝ Ս. Ք. ՋԱՆԳՈՒ

Գեղարուեստական բաժին.

Կ'արտասանեն. -

Ագապի Տէր-Գրիգորեան
Անահիտ Թէրզեան
Անի Չաքրըեան
Արմենուհի Բալուեան

Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները եկեղեցւոյ համար. - Լիոնի Տիկնանց Միութիւն 2000, Պ. Յարութիւն Կորիգեան 2000 Ֆ. Այրի Տիկին Մարի Ակօեան 1.000, Պ. Յակոբ Գրիգորեան, Պ. Տէփոեան, Պ. Յովակիմ Աքըլդեան 500-ական, Տիկին Ուզունեան 200, Տիկին Խաչատուրեան 50 Ֆ.:

Լիոնէն Փաւքալ Ղազարեան եւ Սերժ Պահատուրեան, Մարտ ամսոյն Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ Հայկազեան միօրեայ վարժարանի աշակերտութեան ճաշ մը հրամցուցին:

SARL **ARA** TRAITEUR

RAFFI ET ARA POHANYAN

ALIMENTATION
SPÉCIALITÉS DE PRODUITS ORIENTAUX ET EXOTIQUES

106, RUE MOUFFETARD
75005 PARIS
Métro : Censier-Daubenton

Tél. 337 90 69
ouvert tous les jours et dimanche matin
fermé le lundi

TRANSTOURS

VOUS PRESENTE SES VOYAGES ORGANISES

12 - 14 Jours à EREVAN

ALLER - RETOUR PAR AVION - SERVICE 1ère CLASSE

de PARIS

— Du 20 Avril au 5 Mai — 16 jours, dont 14 jours à EREVAN **Prix: 6100 F**
— Du 7 au 21 Juillet — 16 jours, dont 5 à LENINGRAD et 10 à EREVAN **Prix: 6840 F**
— Du 9 au 24 Août — 16 jours, dont 14 à EREVAN **Prix: 6750 F**
— Du 7 au 22 Septembre — 16 jours, dont 14 à EREVAN **Prix: 6750 F**
— Du 5 au 20 Octobre — 16 jours, dont 14 à EREVAN **Prix: 5900 F**

de MARSEILLE

— Du 21 Avril au 4 Mai — 14 jours, dont 12 à EREVAN **Prix: 5850 F**
— Du 11 au 24 Août — 14 jours, dont 12 à EREVAN **Prix: 6400 F**
— Du 8 au 21 Septembre — 14 jours, dont 12 à EREVAN **Prix: 6400 F**
— Du 6 au 19 Octobre — 14 jours, dont 12 à EREVAN **Prix: 5700 F**

Et deux voyages : CROISIERES d'une semaine
et séjour d'une semaine à EREVAN

1) Paris — Moscou — Erevan par avion — séjours d'une semaine à Erévan et retour à bord de LITVA. du 14 au 28 Juillet—Depuis **7710 F** + Taxe de port **250 F**
2) Aller : Marseille—Odessa (à bord de LITVA), séjour d'une semaine à EREVAN, retour par avion, Moscou Paris. Depuis **8010 F** + Taxes de port **250 F.**

TRANSTOURS — 25, rue d'Argenteuil - 75001 Paris — Tél. : **261 58 28**

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ
4
MERCREDI
4 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 15.673 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 59e ANNÉE — No 15.673

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ

«ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԸ»

ԱՅՍ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՁԱԽՈՂՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ՏԱՆԻ

ԿԸՍԷ ՄԱՌՇԷ

ԲԱՅՑ... ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐԸ ԿԸ ՄՆԱՆ

Անկասկած, ամէնէն ժողովրդական ֆիլմն իսկ հեռատեսիլի միւս երկու կայաններու վրայ, չի կրնար յաջողիլ «մարդքաշել», երբ միւս կայանին՝ վրոէքն է՝ Ժորժ Մառշէ։ Եթէ գոյութիւն չունենար, պէտք էր ստեղծել, ինչպէս կ'ըսէ Ֆրանսացին, արդարեւ անփոխարինելի է եւ ինք ալ գիտէ։

Երկուշաբթի իրիկուն կը ներկայանար հեռատեսիլի Բ. կայանին «Ճշմարտութեան ժամը» յայտագրին։ Պէտք է պատասխանէր երեք լրագրողներու եւ հեռատեսիլի հանդիսատեսներու։ Լրագրողներու եւ իր միջեւ «խաղը» ծանօթ է։ Անոնք ամէն ձեւով գինքը նեղը պիտի դնեն ու ինք - միշտ - մէջէն պիտի ելլէ։

Այս ելոյթէն ետք, ընդհանուր եւ հասարակաց տպաւորութիւնը մէկ է՝ Մառշէ ասպարէզ կարդաց Նախագահ Միթերանի, բայց ի բաց եւ շատ վճռական ձեւով։

Սկիզբը, կը ծեծուէր գլխաւոր հարցը՝ պողպատի ճարտարարուեստին տագնապը եւ կառավարութեան որոշած քաղաքականութիւնը։ Մառշէ դէմ է։ Սխալ կը գտնէ նախատեսուած ծրագիրը։ Ուրիշ քաղաքականութիւն մը պէտք է, այս մէկը միայն ձախողութեան կը տանի։ Պէտք է շրջել քաղաքականութիւնը, ընել ճիշդ հակառակը։ Բայց եւ այնպէս համայնավարները պիտի չքաշուին։ Պիտի մնանին, որովհետեւ աջին գործին կուգայ։ Ցարդ համայնավարներու դիրքը կ'որակուէր սապէս. մասնակցութիւն՝ առանց զօրավիգ ըլլալու, հիմա, անհրաժեշտ է այլ որակում մը փնտռել. - մասնակցութիւն՝ ներքին ընդդիմութեամբ կամ ներքին պայքարով։ Ամէն պարագային մէջ, ինչ որ շատ պարզ է, այն է որ գնդակը Միթերանի դաշտն է այլեւս։ Մառշէ կը պահանջէ որ ճարտարարուեստի քաղաքականութիւնը անմիջապէս փոխուի, տրուած որոշումները ետ առնուին։ Ի՞նչ պիտի ըլլայ Նախագահ Միթերանի պատասխանը Չորեքշաբթի օր, ժամուն իր ատեանին ընթացքին, այս է բուն հարցը։ Մառշէ (եւ համայնավարները) այնպիսի դիրքի մը մէջ դրին իրենք զիրենք Երկուշաբթի իրիկուն, որ տրամաբանօրէն Միթերան պէտք է զիրենք դուրս ընէ, եթէ չընէ - ինչ որ հաւանական է - հանրային կարծիքին պիտի փաստէ որ անոնցմէ կախում ունի եւ անոնց պէտք ունի, տակաւին։ Այս առընչութեամբ է, որ Մառշէի ելոյթը շատ յատկանշական էր եւ չվարանեցաւ հեռուէն երթալու, այլ խօսքով, կարծես կ'ըսէր Միթերանի՝ «Նայինք հիմա՛ ի՞նչ պիտի ընես...»։ Մառշէ, ուրեմն կը պահանջէ որ Միթերան փոխէ ճարտարարուեստական քաղաքականութիւնը, որ չի համապատասխաներ 1981-ին եղած առաջարկներուն եւ խոստումներուն։ Հակառակ պարագային, կ'ըսէ համայնավար պարագլուխը, պէտք է պարկեշտութիւնն ունենալ խոստովանելու «Սխալած էինք թէ՛ հարցերու վերլուծման եւ թէ առաջարկուած լուծումներուն մէջ»։

Ամէն անգամ որ Մառշէ կը յայտնէ թէ համաձայն չէ, նոյն հարցումը կը կրկնուի՝ պիտի քաշուի՞ք։ Ոչ, պիտի չքաշուին, այդ նուէրը պիտի չըլլայ աջին, յետոյ կ'ըսէ Մառշէ, պիտի մնանք՝ աշխատաւորներու շահուն համար, ուրեմն՝ Ֆրանսայի իսկ շահուն համար։

Խորքին մէջ, «Ճշմարտութեան ժամուն» առաջին վայրկեաններուն արդէն, Մառշէ ըսած էր իր «բոլոր ճշմարտութիւնները», անկէ ետք, մեծ նորութիւններ չկային։ Ճիշդ է, գլխացական ծրագրին ալ համամիտ չէ, ընտրական դրութեան համար՝ համեմատականը միակ ժողովրդավար ձեւը կը նկատէ, բայց հարկ է նաեւ նոր բաժանում մը ընել շրջաններու։

Կէտ մը կայ, սակայն, ուր Մառշէ ոչ մէկ առարկութիւն ունի տրուած քաղաքականութեան նկատմամբ եւ որքան ալ զարմանալի թուի, այդ կէտը արտաքին քաղաքականութիւնն է։ Շատ արագօրէն, Մառշէ յայտնեց թէ ըսելիք չունի, ոչ իսկ շատ «ատլանտեանապաշտ» կը նկատէ Նախագահը։

Ինչ կը վերաբերի իր կուսակցութեան անկումին ընտրապատճառներուն, խուսափելով հանդերձ յստակ պատասխաններ տալէ, կը խորհի թէ ժամանակ չեն ունեցած - համայնավարները - ոչ ալ միջոցները լաւ բացատրելու ժողովուրդին այն հիմնական փոփոխութիւնները որոնք կան իրենց վերջին երեք համագումարներուն վերլուծումներուն մէջ։ Խորհրդային ընկերվարութեան մասին մնացած է իրենց եւ լաւ չեն բացատրած թէ իրե՛նք ֆրանսական ընկերվարութիւն մը կ'ուզեն։

Հուսկ, հարցում մը Միթերանի Ամերիկա կատարած մէկ յայտարարութեան առթիւ։ Նախագահը, ի պատասխան համայնավար իր նախարարներուն մասին եղած հարցումի մը, պատասխանած էր.- «Միւսներէն աւելի սպուշ չեն»։ Գովե՞ստ է թէ քննադատութիւն, հարց կը տրուէր Մառշէի, որ կ'ըսէր թէ ըստ իրեն համայնավար նախարարներու խելքը միջինէն վեր է եւ նոյնիսկ միւսներէն աւելի բարձր։ Ինչ որ տարօրինակ է սակայն, Միթերանի նախադասութիւնն է, որ շատ երկդիմի է եւ որովհետեւ Միթերան քաջ ֆրանսագէտ է եւ ոճի խաղերն ալ լաւ գիտէ գործածել, կարելի չէ ըսել թէ՝ պատահ գտնուած է, երբ այդ պատասխանը տուած է, որ շատ պրպտուելու պարագային կրնայ - ոչ թէ համայնավարներուն - այլ՝ ընկերվարական նախարարներուն համար գովեստ չըլլալ...։

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ ՄԱՐՏ 23 - 29)

ՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻՆ ՆՈՐ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒՄՆԵՐԸ

Երիտասարդ աստղագէտ, տոքթ. Վահէ Ոսկանեանի նոր յայտնաբերումները յանգեցուցած են աստղերու վրայ տեղի ունեցող զանազան ֆիզիքական գործընթացներու աւելի խոր ըմբռնումին։ Բազմաթիւ նիւթերու տարրալուծման շնորհիւ ան կարեւոր հետեւութիւն բրած է այն մասին՝ որ աստղային բռնկումներու երեւոյթները տեղի կ'ունենան ամէնուրեք, եւ որ անոնք, ըստ էութեան, միատեսակ են սովորական եւ այսպէս կոչուած «բռնկուն» աստղերու վրայ։ Տոքթ. Ոսկանեանի եզրակացութիւնները, մասնագէտներու կարծիքով, կրնան կարեւոր նպաստ բերել աստեղային մարմիններու կեանքին մասին զանազան վարկածներու վերլուծումին։

×

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱԽՈՒՄԵԱՆԻ 90-ԱՄԵԱԿԸ

Հայաստանի Գրողներու Տունը տեղի ունեցած է յուշի երեկոյթ մը, նուիրուած թարգմանիչ եւ թատերագիր Տիգրան Հախումեանի, անոր ծննդեան 90-ամեակին առթիւ։ Թիֆլիս սկսած անոր հրապարակագրական - լրագրական գործունէութիւնը (1917 - 1920 թուականներուն խմբագրած է «Ժողովրդի Ձայն» եւ «Մշակ» թերթերը) լայն թափ առած է Երեւանի մէջ, ուր հրաւիրուած էր բազմաթիւ այլ հայ մտաւորականներու հետ։ Տիգրան Հախումեան գրած է «Այգաբացին», «Խաւարի ճանկերում» (ըստ Պերճ Պռօշեանի «Հացի խնդիր», «Ցեցեր» վէպերու), «Հայրենիքի զաւակ» եւ 15 այլ թատերախաղեր, որոնք բեմադրուած են Երեւան, Թիֆլիս, Բաքու եւ այլուր։ Ան թարգմանած է նաեւ ռուս եւ եւրոպացի դասական եւ արդի թատերագիրներէ շուրջ հարիւր գործեր։ Մանկավարժ - թեմի իրաւարան, Տիգրան Հախումեան ունեցած է նաեւ մանկավարժական գործունէութիւն մը. դասախօսած է Երեւանի պետական համալսարանը, գեղարուեստա - թատերական եւ «Խաչատուր Աբովեան» մանկավարժական հիմնարկներու մէջ։

×

2800 ՏԱՐՈՒԱՆ ԴԱՄԲԱՐԱՆ ՄԸ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒԱԾ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի աւտօագրեգատների գործարան (կառքերու գերեզմա՞ն) տարածութեան մէջ խրամատ մը փորելու ատեն Վարդան Դաւթեան նկատած է խորացող մեծ անցք մը։ Ստորերկրեայ կիսամութին մէջ կարելի եղած է նկատել պատերու ուրուագծեր, ամանեղէն, մետաղէ իրեր։ Ժամանակ մը դադրեցնելով աշխատանքը, շինարարները դիմած են Ակադեմիայի Հնագիտութեան եւ ազգագրութեան Հիմնարկը։ Գիտնականները պարզած են, որ գտնուածը ուրարտական ժամանակներու դամբարան մըն է եւ կը պատկանի Ն. Ք. 8-րդ դարուն։ Մօտ 10 քառակուսի մեթրնոց դամբարանը ուղղանկիւն ձեւ ունի, պատերը շարուած են աքանչելի յղկուած տուֆով, յատակը պատած է տուֆէ սալերով։ Երկու պատերու մէջ յայտնաբերուած են խորունկ որմնախորշեր՝ հանդուցեալին հետ դրուած առարկաներու համար։ Միւս պատին մէջ կայ մեծ որմնախորշ մը, ուր դրուած է դիակը։ Այս առթիւ Հիմնարկին փոխ - տնօրէնը՝ Գէորգ Տիրացեան, նշած է թէ Հայաստանի տարածութեան մէջ յայտնաբերուած ուրարտական առաջին տուֆակերտ հնմեայ դամբարանն է այս, որ կը վկայէ ուրարտական մշակոյթի բարձր մակարդակին մասին, որուն ուղղակի ժառանգորդներն են Հայերը։ Արդէն իսկ ձեռնարկուած է դամբարանի պահպանութեան աշխատանքներուն։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՁԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ճիշդ կեդրոնը, երեք հրացանակիր ահաբեկիչներ, որոնք ձեռնառումբեր ալ ունէին, ոճրափորձ մը կատարած են, որու հետեւանքով 48 վիրաւոր կայ։ Յարձակողներէն մէկը սպաննուած է առեւտրականի մը կողմէ, որ կրակ բացած է վրան, միւս երկու ահաբեկիչները ձերբակալուած են։ Այս ինքնասպան - գործողութեան տէր եղած է նախ Պաղեստինի Ազատագրութեան Դեմոկրատ Ճակատը (Ֆ. Տ. Լ. Փ.), ապա՝ Ապու - Նիտալի ծայրայեղ շարժումը։ Առաջինը, սկիզբը յայտնած է թէ երկու նախարար ալ պատանդ բռնուած են եւ Իսրայէլի Զբօսաշրջիկութեան նախարարութիւնը յարձակման տակ է։ Կը պահանջէր նաեւ պաղեստինցի բանտարկեալներու ազատ արձակումը։ Իսրայէլեան հակադդեցութիւնը շատ բուռն պիտի ըլլայ, յայտարարած են Իսրայէլացիները։ Պաղեստինի այս ճակատը ամէնէն մօտն է Խորհ. Միութեան։ Ծնած է Հապաշի շարժումին մէկ հերձուածէն եւ Մարքս - Լենինեան ամէնէն ուղղափառ շարժումն է Պաղեստինցիներուն։ Ֆրանսա դատապարտեց արարքը։

ՊԱՆԻ ՍԱՏՐ, Իրանի Հանրապետութեան նախկին նախագահը, Փարիզ ապաստանած եւ Մասուտ Ռաճավի, Մուճահէտիններու պարագլուխը, նաեւ Փարիզ ապաստանած, միացեալ զեկոյցով մը յայտարարեցին թէ վերջ կուտան քաղաքական իրենց համախմբումին։

ՓԱՐԻԶԻ 9-ՐԴ Թաղամասին մէջ - ռիւ տը լա Թուռ տ'Օվերնեը, Երկուշաբթի իրիկուն ոճրափորձ մը կատարուած է սինակոկին եկեղեցւոյ մը դէմ։ Նիւթական մեծ վնասներէն զատ, աղանդին պատկանող 25-ամեայ երիտասարդ մը վիրաւորուած է եւ դէմքը՝ այրած։ Երեքշաբթի առտու, ոչ ոք տէր եղած էր արարքին, կ'ըսուէր միայն թէ այս աղանդաւորները քիչ մը շատ որսի ելած են թաղին երիտասարդներուն մօտ։ Ինչպէս շատ մը ամերիկածին նման աղանդներ, ճամբայ կ'ելլեն պայքարելու համար չարին դէմ...։

ՊԱՆՆ - ԼԱ - ՊՈՔՔԱՅԻ մէջ է, այս անգամ, որ վեց զինեալ գողեր, բաց դէմքով 150 արկղ պարպած են դրամատան մը մէջ, հազիւ 15 վայրկեանէն։ Նման գործողութիւններ օրէ օր կը բազմանան եւ պայքարելու միջոցներ ալ ոչ մէկ դեր կը խաղան։

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, ժամէ ժամ կացութիւնը կը վատթարանայ, եթէ դեռ վատթարացումի մասին կարելի է խօսիլ, երբ հարցը Լիբանանի կը վերաբերի։

ՓԻԷՐ ՄՕՌՈՒԱ Կապոնէն Զատ անցաւ։ Ծանօթ է, որ Կապոնի հետ Ֆրանսայի կապերը շատ սերտ չէին վերջերս, Պոնկօ շատ դժգոհ ըլլալով Ֆրանսա լոյս տեսած հատորէ մը իր ընտանիքին վերաբերող (Աֆէռ Աֆրիքէն) եւ Մօռուա (քարիզ կայ, իրանական կայ) կը ջանայ բարելաւել։

ՉԻԼԻԻ կառավարութիւնը փերսոնա նոն կրաթա (անընդունելի անձ) նկատեց Ֆրանսայի փոխ - հիւպատոսը՝ Տիկին Լը Կոան եւ խնդրեց Ֆրանսայէն, որ ետ կանչէ։

ԱՐԱՐԱՏԻ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԵԾ ՀԱՅՔԻ ՄԻԱՒՈՐՈՒՄԸ

Բ.

ՄԵԾ ՀԱՅՔ

Երբ ուշադիր կարդում ենք հայ պատմագիրներին, հետեւում տարբեր ժամանակաշրջանների Հայոց պատմութեանը, փորձում որոշել նրանցում եղած զարգացումների տրամաբանութիւնը, նկատում ենք, որ երբ ստեղծուել է հայկական որեւէ կենտրոնական պետականութիւն, ապա նրա տիրակալները նախ ձգտել են երկիրը միաւորել՝ յաղթահարելով հայկական առանձին իշխանութիւնների, թագաւորութիւնների եւ դրսի ուժերի դիմադրութիւնը, այդ միաւորման հեռանկարային սահմաններն էլ նոյնն են եղել՝ Մեծ Հայքի տարածքը: Երբ Հայաստանում կենտրոնական պետութիւն չի եղել կամ առհասարակ Պետութիւն չի եղել, ապա հայ գործիչները ձգտել են հայկական Պետութիւնը վերականգնել՝ հեռանկարում ունենալով Մեծ Հայքի սահմանները: Արդ. ի՞նչ է այդ Մեծ Հայք կոչուածը (հարեւան լեզուներով՝ յունարէն, պահլաւերէն, լատիներէն եւայլն, այս տարածքը հնուց ի վեր նոյնպէս Մեծ Հայք է կոչուել՝ Արմենիա Մեգալէ, Բագուկ Արմենան, Արմենիա Մայոր եւայլն):

Պատմական աշխարհագրութեանը նուիրուած տեղեկանքներում, աշխատութիւններում նշւում է, որ պատմական Հայաստանի երկու գլխաւոր մասերը եղել են Մեծ եւ Փոքր Հայքերը: Մեծ Հայքը դիտուել է իբրեւ բուն Հայաստան, շուրջ 300 հազար քառակուսի քիլոմեթր տարածքով, որ ծաւալուած էր Քուռից դէպի հարաւ, Կասպից ծովից արեւմուտք, Եփրատից արեւելք, միջագետքից հիւսիս:

Ճիշդ չի լինի այս տարածքը համարել ֆիզիքական աշխարհագրութեան տեսակէտից մի ինչ - որ ամփոփ ամբողջութիւն. աշխարհագրական այդպիսի ամփոփուածութիւն չի դիտւում եւ չի նըշւում այդ տարածքի համար: Եւ ոչ էլ կլիմայական կամ տնտեսական ամբողջութիւն է այն: Թէ՛ աշխարհագրական, թէ՛ կլիմայական եւ թէ՛ տնտեսական տեսակէտից այդ տարածքը հնագոյն դարերից սկսած խիստ խայտաբղէտ է եղել եւ ոչ ամբողջական: Ուրեմն ի՞նչն է պատճառ եղել Մեծ Հայք կոչուած տարածքը որպէս ամբողջութիւն լինելու եւ ըմբռնուելու համար, ի՞նչն է եղել պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններում գոյութիւն ունեցող հայկական կենտրոնական Պետութիւնների տարածքային վերոյիշեալ ձգտման հիմնական նպատակը:

Պատմական բոլոր փաստերը եւ պատմութեան տրամաբանութիւնը ասում են, որ այդ տարածքի ամբողջութիւնը լեզուացեղային, այսինքն՝ էթնիկական բնոյթ է ունեցել. Հնագոյն շրջանից դա եղել է Հայոց լեզուի, ուստի եւ՝ հայկական ցեղերի տարածման հիմնական շրջանը, Հայոց լեզուացեղային (էթնիկական) գլխաւոր տարածքը:

Հետաքրքրական է, որ Խորենացին նըկարագրելով, թէ ինչպէս է Վաղարշակ թագաւորը մի Պետութեան մէջ վերամիաւորում Մեծ Հայքը, այդ միաւորման հիմքը համարում է երկրի միալեզու լինելը. Վաղարշակը սահմանները որոշել է ըստ Հայոց լեզուի տարածման՝ «զեզերբ հայկ. խօսիցս»: Հին յոյն պատմիչ - աշխարհագրագէտ Ստրաբոնը նոյնպէս Մեծ Հայքը բնութագրել է Հայոց լեզուի տարածման տեսակէտից որպէս մի երկիր, մի լեզու: Մեծ Հայքի նորագոյն քարտէզի հեղինակ ակադ. Ս. Երեմեանը այդ երկիրը համարում է պատմականօրէն հայ ժողովրդի հիմնական բնակավայրը:

Երբ ճիշդ ենք պատկերացնում պատմական Մեծ Հայքի ամբողջութեան զուտ լեզուական կամ լեզուացեղային բնոյթը, հասկանալի է դառնում, թէ ինչու տարբեր ժամանակաշրջաններում Հայոց տիրակալների, պետական գործիչների նպատակն է եղել նախ միաւորել յատկապէս այդ տարածքը որպէս միասնական Պետութիւն, իսկ պետականութիւն չեղած ժամանակաշրջանում էլ Հայոց տէրութեան վերականգնումը պատկերացրել են դարձեալ Մեծ Հայքի սահմաններում:

Մեծ Հայքում ստեղծուած Հայոց կենտրոնական պետութիւնները դարերի ընթացքում մե՛րթ մասնատուել են կամ քայքայուել, մե՛րթ նորից նոյն կամ գըրեթէ նոյն սահմաններում վերականգնուել, բայց պատմականօրէն Հայոց պետական նպատակը մնացել է այդ ամբողջ տարածքում ազգային պետութեան ըստեղծումը, ստեղծելուց յետոյ՝ պահպանումը: Երբեմն Մեծ Հայքի մէջ են մուծուել Փոքր Հայքի կամ հարեւան այլ վայրերի առանձին մասեր, բայց դրանք Մեծ Հայքի ամբողջութեան լրացումներ են եղել տարբեր ժամանակներում:

Երուանդունիների իշխանութիւնը Ն. Ք. 6-րդ դարի առաջին կէսին Մեծ Հայքի ամբողջ տարածքում էր, որ Աքեմենեան Պարսկաստանի հզօրացման ու նուաճողական քաղաքականութեան պատճառով ըդգալապէս ընկճուեց ու մասնատուեց: Ապա նոյն սահմաններում հայկական պետականութիւնը կարծես սկսում է վերականգնուել, երբ Ալեքսանդր Մակեդոնացու հարուածների տակ Աքեմենեան Պարսկաստանը պարտուեց, սակայն Սելեւկեանների իշխանութեան ժամանակաշըրջում Մեծ Հայքը դարձեալ մասնատւում է: Ն. Ք. 189 թ., երբ Հայոց ինքնուրոյն պետականութիւնը վերականգնում է, Արտաշէս Առաջինը ձգտում է վերամիաւորել նոյն տարածքը, որպէս մէկ Պետութիւն, որ եւ նրան հիմնականում յաջողւում է: Տիգրան Մեծի օրօք այդ տարածքը լիովին է վերամիաւորւում մէկ Պետութեան մէջ: Ապա՝ Տիգրանի արտաքին նուաճումների շնորհիւ գոյանում է Հայոց կայսրութիւն, որը փլուզւում է Հռոմի հարուածների ներքոյ, բայց Մեծ Հայքում Հայոց Պետութիւնը պահպանւում է: Երբ Ն. Ք. 66 թ. Արտաշատում կնքուեց հայ - հռոմէական պայմանագիրը, Պոմպէոսը Տիգրան Մեծի նուաճած երկրները միացնելով Հռոմէական կայսրութեանը, Մեծ Հայքը ամբողջութեամբ (316 հազար քառ. քմ. տարածքով) ճանաչեց որպէս հայկ. անկախ Պետութիւն Տիգրանի իշխանութեան ներքոյ: Այնուհետեւ, հայ Արշակունիների ժամանակ Հայոց տիրակալների պայքարը դարձեալ հայկական պետութիւնը Մեծ Հայքի տարածքում՝ նրա տասնհինգ աշխարհներում պահպանելու կամ վերականգնելու նպատակին էր ուղղուած: Մեր թուականութեան առաջին դարի առաջին կէսին այդ տարածքը պետականօրէն մասնատուած էր, մինչեւ որ 64 թ. Հռանդէայի պայմանագրով դարձեալ ճանաչուեց Մեծ Հայքի՝ իբրեւ Հայոց թագաւորութեան ամբողջութիւնը: Ապա, որոշ ժամանակ անց, նորից գալիս են մասնատուածութեան եւ միաւորման տարիներ, մինչեւ որ 293 թ. Տրդատ Գ. Մեծը հռչակուեց ամբողջ Մեծ Հայքի թագաւոր: 298-ի Մծբինեան պայմանագրով նորից Մեծ Հայքի պետական եւ իրաւական ամբողջութիւնը հաստատուեց: 301 թ., երբ քրիստոնէութիւնը դարձաւ Հայոց պաշտօնական կրօն, այն այդպիսին ճանաչուեց դարձեալ Մեծ Հայքի ամբողջ տարածքում:

Արշակ Բ. Դ. դարում մաքառում էր մի կողմից Բիւզանդիայի եւ Պարսկաստանի, միւս կողմից հայկական կենտրոնախոյս, ջլատիչ իշխանութիւնների դէմ՝ դարձեալ եւ դարձեալ Մեծ Հայքի պետական ամբողջութիւնը պահպանելու համար: Բայց Մեծ Հայքի ճակատագրական տրոհումը սկսուել էր, եւ 387-ին այն աւարտուեց մի այնպիսի բաժան - բաժանով, որ այլեւս այդ ամբողջ տարածքում հնարաւոր չեղաւ վերականգնել հայկական պետականութիւնը: Այդ տարածքի տարբեր մասերը շրջակայ երկրամասերին միացուեցին, եւ նրա մի մասում մինչեւ 428-ը շարունակուեց Արշակունիների Պետութեան կիսանկախ կեանքը: Նոյն 387-ին Հայոց կաթողիկոս դարձած Սահակ Պարթեւի գործունէութիւնն ուղղուած էր մասնատուած Մեծ Հայքը որպէս հոգեւոր եւ լեզուամշակութային ամբողջութիւն պահպանելուն, քանի որ Արշակունիներն այն աստիճան էին թուլացել, որ նոյն տարածքում Հայոց պետական ամբողջութեան վերականգնումն անհնար էր դարձել: Սահակի հովանաւորութեամբ Մեսրոպ Մաշտոցի կողմից արուած Հայոց տառերի գիւտը, հայ դպրութեան սկզբնաւորումն ու Մաշտոցի շրջագայութիւնը ամբողջ Մեծ Հայքում եւ այդ տարածքում հայ եկեղեցական համայնքների ու հայկական դպրոցների ամուր ցանցի հիմնադրումը՝ նաեւ այդ տարածքի, նրա տասնհինգ աշխարհների հոգեւոր եւ լեզուամշակութային միասնութիւնը պահպանելուն էր ուղղուած:

Մարզպանական շրջանում նոյնպէս մենք տեսնում ենք Հայոց մէջ ուժեղ կամ թոյլ ձգտումներ ու մաքառումներ Մեծ Հայքի պետական վերականգնման ուղղութեամբ, նոյնը նկատում ենք արաբական խալիֆաթի տիրապետութեան ժամանակաշրջանում, երբ հայկական ուժերը տարբեր բնոյթի դիմադրութիւն էին ցոյց տալիս: Բագրատունիների ուժեղացումը եւ ապա 885 թ. անկախութիւն ձեռք բերելուց յետոյ Մեծ Հայքը իբրեւ Հայոց պետականութեան տարածք ամբողջացնելու ձգտումն աւելի ակնյայտ է դառնում: Ճիշդ է, Բագրատունիները չկարողացան լիովին իրականացնել իրենց այդ ձգտումը, բայց այն նրանց ամբողջ քաղաքականութեան գլխաւոր նպատակն էր:

Հայ պատմիչների՝ Բիւզանդի, Խորենացու, Փարպեցու, Կաղանկատուացու, Դրասխանակերտցու եւ միւսների երկերը ուշադիր կարդալով՝ նկատում ենք, որ Մեծ Հայքի ամբողջ տարածքում հայկական Պետութեան պահպանումը կամ վերականգնումը նրանց տրամաբանութեամբ էլ դարերի ընթացքում Հայոց քաղաքական նպատակն է եղել:

Մեծ Հայքը որպէս բուն Հայաստան, Հայերի հիմնական բնակավայր մնաց ու ճանաչուեց միջնադարեան թէ՛ հայ, թէ՛ այլազգի (Ասիացի ու Եւրոպացի) հեղինակների երկերում: Հայ գործիչները մտքում այն պահպանում էր որպէս հայկական կենտրոնական պետականութեան տարածքային հեռանկար:

Եւ այսպէս, հայ ժողովրդի պատմութեան ընթացքը ցոյց է տալիս, որ Մեծ Հայքի ամբողջութիւնը եղել է ոչ միայն այդ պատմութեան հիմնական թատերաբեմը, այլեւ Հայոց ձգտումն ու նպատակը: Եւ սա հայ ժողովրդի պատմութեան ներքին մի կարեւոր տրամաբանութիւնն է:

ՌԱՖԱՅԷԼ ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(Շար. 2)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԳՈՆԿՐԷՍԻՆ ՄԷՋ

Լոս Անճըլըսի մեր պաշտօնակից «Ասպարէզ»ի Մարտ 24-ի թիւէն կ'իմանանք, թէ Արեւմտեան Ամերիկայի Հայ Դատի Յանձնախումբը Սերժ Սամոնեանցը նշանակած է Յանձնախումբի յատուկ ծրագիրներու վարիչ, Հայերու դէմ կատարուած ցեղասպանութեան շուրջ այն 4 բանաձեւերուն համար, որոնք ներկայացուած են Գոնկրէսին: Սերժ Սամոնեանց կապեր պիտի հաստատէ Արեւմտեան Ամերիկայի հայկական գաղութի պատասխանատու մարմիններուն հետ, որպէսզի իրենց աջակցութիւնը բերեն այս աշխատանքներուն:

Ցայժմ Ներկայացուցչական Տան 12

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Ո՞ր հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Քորթեան ըսաւ, որ ինք դասախօսութիւն չէ որ պիտի տայ, այլ պիտի դնէ այն հարցերը, որոնք, ըստ իրեն, յուզած են գործօն մտաւորականութիւնը անցեալին եւ կը շարունակեն յուզել շատերը՝ ներկայիս: «Եթէ կ'ուզենք գիտնալ, թէ ի՞նչ են հիմնական հարցերն ու հարցումները», ըսաւ Քորթեան, «պէտք չէ մոռնենք որ Հայութեան հարցումները զուտ հայկական շրջանակի մը մէջ կը կազմուին ու կը բնորոշուին: Այն ծիրերը եւ գիտանկիւնները, որոնք կամայ թէ ակամայ կ'ազդեն հայ մտածող անձին ու մանաւանդ մտաւորականին վրայ, կազմուած են Եւրոպայի եւ ընդհանրապէս Արեւմտեան քաղաքակրթութեան պատմութեան ու շրջագիծին մէջ: Սակայն, խնդրական է մեր վիճակը այսօր, հոս, այս ֆօլլօֆիմին մէջ. մա՛նաւանդ ինծի համար տեսակ մը ախտանշան է այս հարցումը, թէ Ի՞ՆՉ ԵՆ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐԸ՝ ԶՈՐՍ ՊԷՏՔ Է ՀԱՐՑՆԵԼ, որոնց պատասխանները պէտք է որոնել: Կը խոստովանիմ որ մտքիս մէկ մասը կը հաւատայ թէ՝ եթէ իսկապէս կա՛յ լուրջ հայ մըտաւորականութիւն մը, որ լրջօրէն կը հասկնայ իր տագնապը, Հայութեան եւ հայ մտաւորականութեան ընդհանուր տագնապը, ապա ան արդէ՛ն պէտք է հարցուցած ըլլար այն վաւերական ու կենսական հարցումները, որոնց փնտռտուքին նուիրուած է այս ժողովը: Սոկրատէն մինչեւ Սարթր, այդպէ՛ս եղած են վաւերական հարցումները. հրաւէրի չեն սպասած՝ հարցուելու համար»:

«Անտեղի չէ այստեղ աւելցնել, որ զանազան կազմակերպութիւններու ծառայող մտաւորականներ յաճախ եկած են հաստատելու մնասակար մօտեցում մը: Ըսած են, - պէտք է կազմել ցանկ մը մեզ յուզող բոլոր հարցերուն եւ հարցումներուն, որպէսզի կարենանք որոշել, թէ որո՞նք են առաջնահերթ, անմիջական հարցերը, որոնց վրայ հարկ սեւեռել է մեր մտաւոր եւ գործօն ուժերը: Զեմ հաւատար թէ վաւերական, լուրջ հարցերը նման կարգադրութեանց կամ հանրագիտարանային ծաւալով ցանկերու կը սպասեն կամ պէտք ունին: Առանց անոնց ալ կը պոռթկան, մէջտեղ կ'ելլեն: Կը յուսամ, որ այսօր նման ախտանշանական վիճակէ մը անդին պիտի անցնինք: Ո՛չ թէ պիտի որոշենք թէ ի՛նչ են մեր հանրութեան ընդհանուր հետաքրքրութիւնը գրաւող բոլոր հարցերը, այլ պիտի ներկայացընենք անո՛նք, որոնք արդէն գտած ենք մենք, իբրեւ մտածող անձեր: Արդ, ես իմ պարտականութիւնս կը նկատեմ հակիրճ ձեւով ներկայացնել որոշ գիծեր՝ Արեւմուտքի մտաւորականութեան պատմութեան ու ներկայ վիճակի մասին. գիծեր, որոնք կրնան օգտակար ըլլալ հոս իբրեւ ֆօօթեֆօթ, իբրեւ զանազան հարցադրումներուն յարմար ներածական»:

«Արեւմուտքի պատմութեան մէջ մտաւորական բառը նախնական իմաստ չունի, այսինքն՝ վարժապետ, հռետոր, ազգային գործիչ, երգող եւ ձախողած խմբագիր ու գրագէտ չի նշանակեր: Այլ՝ բառը ունի աւանդութիւն մը, որ կը մեկնի հին Յունաստանէն, կ'անցնի Հռոմէն ու Հրեայ - Քրիստոնէական աշխարհէն, ինչպէս նաեւ այս բոլորին մտահոգական դրոշմը կրող Միջնադարէն: Արեւմուտքը մտքի ու մշակոյթի ամբողջութիւն մըն է, իր ներքին շարունակականութեամբ եւ իր պատմութեան գիտակցութեամբ, հիմնուած իր իսկ ներքին ուժականութեան վրայ ու մանաւանդ ազատութեան գաղափարին վրայ: Անշուշտ Արեւմտեան մշակոյթը եւ անոր մէջ հիմնաւորուած մտածելու ազատութեան գաղափարը միշտ նոյն տեսակի ընդունելութիւն չէ գտած. մեծ տարբերութիւններ ու փոփոխութիւններ կան Սոկրատէն՝ Սոփիստներ, Միջնադարի վանական - մտաւորականներէն՝ Վոլթէր կամ Մոնթեսքիէօ կամ Տիտըրօ, կամ Ռուսօ, որոնք հիմնականօրէն հակա - կրօնական մտաւորականներ էին: Բայց 1700 - 1800 թուականներուն վերջնականօրէն հաստատուած են ազատութեան եւ տրամաբանութեան (ռասիօնալիթէ) երկու անխախտելի սկզբունքները, մտաւորականութեան մօտ:

(Շար. 1)

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

անդամներ իրենց հաւանութիւնը յայտնած են Ներկայացուցչական Տան Միացեալ Բանաձեւ Թիւ 247-ի վաւերացման համար։ Աւելիս արդիւնքն է Հայկական կազմակերպութիւններու եւ անհատներու հետեւողական աշխատանքին։ Իսկ Ծերակոյտի Միացեալ Բանաձեւ Թիւ 87-ը ներկայիս արդէն ունի 20 ծերակուտականներու հաւանութիւնը։

Նկատի ունենալով որ Ներկայացուցչական Տան Միացեալ Բանաձեւ Թիւ 247-ը եւ Ծերակոյտի Միացեալ Բանաձեւ Թիւ 87-ը կը նշեն 1984 Ապրիլ 24-ը Ազգային Յիշատակումի Օր բոլոր ցեղասպանութեանց զոհերուն, մասնաւորաբար յիշատակելով հայ ժողովուրդի ցեղասպանութիւնը, 1915 - 23-ի ընթացքին, հետեւաբար, այս երկու բանաձեւերուն վաւերացման վերջին ժամկէտն է՝ 1984, Ապրիլ 24ը։ Որպէսզի այս երկու բանաձեւերը վաւերացուին, Ներկայացուցչական Տան Միացեալ Բանաձեւ Թիւ 247 պէտք ունի 218 քուէներու, իսկ Ծերակոյտի Միացեալ Բանաձեւ Թիւ 87-ը՝ 51 քուէներու։

Մինչ, արդէն նշանակալից, յառաջդիմութիւն կատարուած է անցեալ շաբաթներու ընթացքին, սակայն այս երկու բանաձեւերու վաւերացման համար կարիքը կայ հաւանութեան յաւելեալ քուէներու։

Ներկայացուցչական Տան Բանաձեւ Թիւ 171-ը եւ Ծերակոյտի Բանաձեւ Թիւ 241-ը պիտի վերահաստատեն, թէ Միացեալ Նահանգներու քաղաքականութիւնը կ'ընդունի հայկական Ցեղասպանութիւնը իբրեւ պատմական իրողութիւն եւ նկատի կ'առնուի ամերիկեան քաղաքականութեան ծրագրման մէջ։ Ներկայիս այս երկու բանաձեւերը յաջորդաբար ունին Ներկայացուցչական Տան 105 անդամներու եւ ծերակուտականներու 20 հաւանութիւն յայտնող քուէները։

Իբրեւ ծրագրի վարիչ, Սամոնեանց կապ պիտի հաստատէ արեւմտեան շրջանի գոնկրէսմէններու դրասենեակներուն հետ, համոզելու համար որ իրենց հաւանութեան քուէները յայտնեն այս բանաձեւերու վաւերացման համար։ Աւելի կարեւորը՝ ան կապ պիտի հաստատէ տեղական հայկական կազմակերպութիւններու եւ անհատներու հետ, որպէսզի անոնք իրենց կարգին մղեն իրենց շրջանի ներկայացուցիչը ու Ծերակուտականը, որ իրենց հաւանութեան քուէները յայտնեն այս բանաձեւերուն վաւերացման համար։

Եութայի, Գոլորատոյի, Արիզոնայի, Թեքսասի, Օրէկոնի, Ուաշինկթընի, Նեվատայի, Օքլահոմայի և Միսիսիփիի գետին արեւմուտքը գտնուող բոլոր նահանգներու հայկական գաղութներուն հետ Սամոնեանց կապ պիտի հաստատէ, պահանջելով բոլորին աջակցութիւնը։ Ան անձնապէս պիտի այցելէ այս գաղութները, որպէսզի փոխանցէ վերոյիշեալ չորս բանաձեւերուն մանրամասնութիւնները եւ պարզէ զանազան միջոցներ, որոնցմով կարելի պիտի ըլլայ ճնշում բանեցնել շրջանի համապատասխան ներկայացուցիչներուն եւ ծերակուտականներուն վըրայ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍՕՔՕ

1983, Նոյ. 3, Հինգշաբթի, Թանժէ,

Իսկական Արշակաւան մը, Թանժէի Սօքօ կոչուած սա շուկան։ Խառնարան մը։ Խլացուցիչ պոռչտուքներու ու բացագանչութիւններու, գիրար հրմշտկող վաճառորդներու ու գնորդներու, խանութներէն կախուած կամ գետինը փռուած ապրանքներու խառնարան։ Պէտք է ուշադրութիւն ընես որպէսզի չկորսնցնես երկու բան. նախ ուղղութիւնդ, յետոյ դրպանիդ դրամապանակը։

Նեղ փողոցները այնպէս մը գոցուած են վերէն կախուած պլուճիճներով, շապիկներով կամ լաթիք կօշիկներով, որ հազիւ անցք մը կը բանաս անոնց մէջէն։ Մէկական մեթր քառակուսիէ բաղկացեալ փոքրիկ խանութներու առջեւ երիտասարդներ նստած են, բոլորն ալ արաբ, բայց պլու ճիճ կամ թաւիշէ տափատ հագած։ Անոնք իշխաններն են այս շուկային ուր հրապարակ կը քշուի փախստական ամէն տեսակ ապրանք։ Պատուաւոր երիտասարդներ են, թերեւս, իրենց ճակտին քրտինքով դրամ կը շահին հոն այդպէս իրենց խանութներուն առջեւ նստած։ Յաճախորդ մը որ տեսնեն, չեն փակիր անոր, անպայման բան մը ծախելու համար լեզու չեն թափեր, իրենց գլուխն անգամ հազիւ կը վերցնեն եթէ կանգ առնես ու խանութին առջեւէն կախուած այս կամ այն ապրանքը քննես։ Իսկ եթէ հարցում ուղղես, բացատրութիւն կուտան առանց շատ խանդավառութեան, որովհետեւ արդէն վստահ չեն որ պիտի գընես անպայման։ Բայց կը բաւէ որ տեսնեն թէ ընտրութիւն ընել սկսած ես, այն ատեն կը ցատքեն իրենց տեղէն, հաճոյակատար կը դառնան, սպասարկել կը սկըսին։ Իրենց չունեցածը անմիջապէս դրացի խանութէ մը կը բերեն առանց նոյնիսկ իրարմէ արտօնութիւն ուզելու։ Թերեւս ալ արդէն բոլորն ալ նոյն ընտանիքին հեռաւոր կամ մերձաւոր անդամներն են։ Իրենց միակ յանցանքը այն է, որ վարժըւած են սակարկութիւն ընելու։ Ատոր համար ալ շատ բարձր գին մը տալով կը սկըսին գործի։ Եթէ սխալելով սակարկութիւն չընես ու շուտով ընդունիս անոնց լուածը, անհանգիստ պիտի ըլլան, յաւելեալ գեղչ մը պիտի ընեն ինքնիրեն։ Մանաւանդ շատ քաղաքավար պիտի դառնան եթէ ըսես թէ պատահական զբօսաշրջիկ չես, Թանժէյարնակ ես։ Այն ատեն մէկ անգամէն իրենց անխարդախ գինը պիտի տան քեզի։ Եւ երբ, ընտրած ապրանքդ քանի մը անգամ ինքն իր վրայ անխըղճօրէն ծալելով լրագրի հասարակ թուղթի մը մէջ պիտի փաթթեն, մէկ խանութէն միւսը պիտի փերսկսին իրենց անվերջանալի շաղակրատութեան, որ ընդմիջուած էր քու այցելութեամբ։

Հրապարակին եզրէքէն յանկարծ երիտասարդ մը պիտի մօտենայ ու պիտի հարցնէ. «Սպանացի՞ ես, պարոն»։ Պատասխան պիտի չտաս, պիտի քալես առանց իրեն նայելու։ Ան յամառօրէն քովէդ պիտի քալէ կրկնելով իր հարցումը։ Վաստահամբա՞ւ մը, քաւահա՞տ մը, քեզ խաբել աշխատող պատեհապա՞շտ մը։ Պիտի քալես առանց նայելու, մինչեւ որ ան վհատի ու օձիքդ թողու գլուխը շարժելով։

Պիտի շարունակես ճամբադ, կամ ճամբան է որ պիտի քաշէ տանի քեզ։ Պիտի անցնիս հոսկէ հոնկէ կախուած ճայնասփիւռի, ճայներիզի գործիքներու կամ ելեկտրական կազմածներուն մէջէն։ Արծաթ թելերով բանուած մետաքս կերպասներ, գլխու ծածկոցներ, չինական ասեղնագործ գոյնզգոյն քիմօնօներ կամ շապիկներ, սաւանի ու բարձի կազմածներ, ու այդ բոլորին անմիջապէս քով, ոտքերուդ տակ փռուած հազար տեսակ պառւղ, բանջարեղէն, նպարեղէն, զանազան համեմներ ու տակաւին ինչ որ կրնաս երեւակայել, որոնք այնպէս մը գետին նետւած են, որ մեծ ճիգ պիտի վատնես վրան չկոխելու համար։ Թշուառ արտաքինով կիներ նստած են անոնց գլուխը, ոմանց՝ մեքսիքական սոմպրէրօ մը յիշեցնող լայնեզր գլխարկներով, ուրիշներ գիրենք վերէն վար ծածկող գունաւոր ճըլլապաններով։ Ասոնք լուռ չեն քիչ առաջուան երիտասարդներուն նման։ Պիտի պոռչտան, իրենց ապրանքը պիտի գովեն, թեւէդ պիտի բռնեն, քեզի անպայման բան մը ծախել պիտի աշխատին։ Եւ ինչե՛ր չկան որ առաջարկեն քեզի. բրինձ, չոր լուբիա, առանց քով փլասթիք սակառ ու տակառ, առանց քով պանիր ու չոր ձուկ, առանց քով Ճափոնէն կամ Ֆրանսայէն ներածւած գործիքներ, ձկնորսութեան արդի կարթ մը, կամ ելեկտրական ջաղացք։ Յանկարծ ծովու կամ ձուկի հոտ մը պիտի տիրապետէ շուրջբոլորդ։ Սօքօյի մեծ ձկնարանն է այդ, բերնէ բերան յաճախորդով ու պոռացող վաճառորդներով լեցուն։ Պիտի չդիմանաս ու ներս պիտի մտնես, դիտելու համար անհաւատալիօրէն ճոխ ձկնեղէնները, ամէնէն հասարակէն սկսեալ մինչեւ ամէնէն ընտիրը։ Հսկայ իշխանաձուկեր, քանի մը մարդու հասակով թրաձուկ, խեչափառ, կարիդոս, խեցգետին, ծովային տարօրինակ ու անծանօթ արտադրութիւններ, միսի պէս մեծ շերտեր, որոնք կը ջարդուին, կը կշռուին ու կը ծախուին ամէն վայրկեան։ Իրական խառնարան մը, այս մէկն ալ։

Սօքօ։ Քաղաքին սի՞րտը։ Ոչ, քաղաքին ստամոքսը, հաւանաբար։ Առաջին օրը պիտի նողկաս, երկրորդ օրը պիտի հետաքրքրուիս, երրորդ օրը պիտի վարժուիս, չորրորդ օրն ալ պիտի շուարիս թէ ո՞ր մէկը գնես, ո՞ր մէկը տուն տանիս։ Նկարիչի հիացումով պիտի դիտես աքանչելի գոյները նարինջներու, նուռերու, պանաններու, անանասներու, ընկոյզի մեծութեամբ արմաւներու։ Պիտի յիշես Կօկէնը կամ մեր Սարեանը։

Շուկային ծայրը, հրապարակին վրայ կրկին պիտի տեսնես քեզ Սպանացիի նըմանցնող արաբ երիտասարդը։ Մինչեւ գետին պիտի խոնարհի ժպտելով, «Երթաս բարով, բարեկամ» պիտի պոռայ յաղթանքով։ Ու պիտի խորհիս որ այդ երիտասարդը վաստահամբաւ մը չէր իրականութեան մէջ, այլ միամիտ տղայ մը, որ ուզած էր պարզապէս բարեւել քեզ։

Ռ. Հ.

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՍԵԴԱ ՏԷԼ ԿՌԱՆՏԷ ԱՅՏԱՅԻ ԴԵՐՈՎ

Սեդա Բալուլեան - Քիւչիւքեան, արւեստի ասպարէզին մէջ՝ Սեդա Տէլ - Կըռանտէ, ի մօտոյ, կը ներկայանայ Փարիզի հասարակութեան Այտա-ի դերով, Պերսի։

Լիբանանահայ, ձայնը կատարելագործած Իտալիա, Սեդա Տէլ - Կռանտէ արդէն աւելի քան տասը տարի է, որ երկրէ երկիր մեծ համբաւ մը շահած է եւ դարձած փնտռուած ձայն մը, աշխարհի ամէնէն դժուարհաճ բեմերուն վրայ։

Իր բուն ասպարէզը սկսած է Ֆիրէնցէ 1971-ին, Քավալլերիա Ռուսթիքանայի մէջ, ապա շարունակած գեղարուեստական բեղուն գործունէութիւն մը, ոչ միայն Իտալիոյ զանազան քաղաքներու մէջ, այլեւ հիւսիսային եւ հարաւային Ամերիկա եւ եւրոպական զանազան երկիրներ։

1976-ին կը հրաւիրուէր Այտայի դերը երգելու Ֆիրէնցէ, 1976-ի ամրան նոյն դերով, արտակարգ յաջողութիւն մը կ'արձանագրէր Վերոնայի Առէններուն մէջ, բոլոր մրցանիշները կոտրելով, 11 անգամ յաջորդաբար երգելով Այտան։

1980-ին կ'արժանանար «Փալքօշէնիքօ տ'Օռօ» (ոսկի բեմ) մրցանակին, որ համաշխարհային համբաւ ունի։ Այդ թուականէն ցայսօր, գլխաւոր դերերով շրջած է զանազան քաղաքներ. - Փալերմօ, Թորինօ, Պոլոնեա, Փառմա, Փարիզ, Լիէժ։ 1984-ի ծրագրին մէջ են Հռոմի օփերան, Փարիզ, Նիմ, Վերոնա, Գարագաս եւայլն։

Ֆիկառօ - Մատամ մակազինը, երեք շաբաթ առաջ (Մարտ 17) «Ախոյենուհի մը՝ Պեռսի», խորագրին տակ դրուատալից տողեր կը նուիրէր իրեն, շեշտելով թէ ինը տարի է, Սեդա Տէլ - Կռանտէ նախընտրուած Այտան է Վերոնայի փառատօնին։ «Այտա մը, կը գրէ Ֆիկառօ, որու մասին, ծագումով հայ այս Վենետկուհին, Միլանօ ամուսնացած եւ Պրիւսէլ բնակող, կ'ըսէ. - «Կին մըն է, ինչպէս պէտք է ըլլանք բոլորս, որ ամէն բան կ'ընէ օգնելու համար իր հօրը, իր հայրենիքին եւ իր մարդուն»։

Պերսիի մէջ, հինգ անգամ պիտի երգէ Այտան, Ապրիլ 26-ին եւ 29-ին, Մայիս 8-ին, 10-ին եւ 13-ին։

ԽՆԴԱԼՈՎ ՄԵՌՆԻԼ...

Աւելի լաւ է այրի կնոջ մը երկրորդ ամուսինը ըլլալ, քան թէ առաջինը։

×

Կառափնարանին վրայ։

- Ցայտարարելիք բան մը ունի՞ք։ -

- Ո՛չ, առայժմ։

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄԱՅԷՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

5

ՇՇՈՒԿՆԵՐ

Կ'ըսէին թէ ազգով գերման լեհ ազնըւական տիկին մըն էր, լրտեսուհի մը ապահովաբար, կամ եթէ այս բառը սարսափելի է, գործակալներէն մէկը սաղայէլական վարչապետին՝ որ իշխանին ազատական գաղափարներէն դժգոհ՝ թաւշապատ ճամբաներով կ'ուզէր իր ցանցին մէջ առնել զայն...։ Վերջապէս, ուրիշներու կարծիքով, երկնային գեղեցկութեամբ քաղքենի մանկամարդուհի մըն էր որ իշխանին խելքը առեր էր եւ թէ կայսրութիւնն ու թագը անոր համար անարժէք բան մըն էին այս խանդոտ անձին տիրացման քով։

Ինչ որ ալ ըլլար, բոլորն ալ համաձայն էին որ այս անգամ անհաստատ, անդրաւելի իշխանը բռնուած էր։ Գալով այն հետեւանքներուն որ այս բանը պիտի ունենար պետութեան, գահուն, հարստութեան, քաղաքական կուսակցութեանց, ընդդիմադրութեան եւ կառավարութեան, բանակին եւ նոյն ինքն իրեն համար, չէին կրնար նոյն իսկ կարեւորութիւնը որոշել, որովհետեւ այնքան խառնակ, անորոշ ու փոփոխական էին անոնք։

Եւ սակայն բազմաթիւ մարդիկ անունը կուտային պզտիկ պառոնուհի Մառի Վէցէրայի գուշակելով որ այս բանը մեր երկու հոսանքներուն ականջը չհասնէր։ Կոմս Հօյօս, որ իշխանին հանդէպ հըշմարիտ բարեկամութիւն մը ունէր եւ արքունիքի բոլոր մեքենայութիւններէն հեռու կը կենար, խորհեցաւ որ օգտակար պիտի ըլլար իշխանին իմացնելը։ Շատ զարմացաւ, սակայն, երբ իշխանը իրեն պարզապէս պատասխանեց.

- Շնորհակալ եմ Հօյօս, իրաւ է որ կը սիրեմ այդ աղջիկը։ Բայց յոյս ունիմ որ պիտի հերքէք այն բոլոր շշուկները որոնց մէջ իմ անունս անորին կը խառնուի։

Գալով Մառիի, դիպուածով մը իմացաւ ամէն բան։ Օփէրա կը մտնէր վարագոյրը բացուելէն առաջ, եւ մայրն ու քոյրը ետեւն ձգած, օթեակներու նրբանցքէն կ'առաջանար։ Օթեակի մը կիսաբաց դռան մէջ Վէցէրաներու բարեկամ երկու տիկիններ կը խօսէին։ Մառի անոնց կողմը գնաց բարեւելու համար։ Այս կիները, որ կռնակնին դարձուցած էին, այնքան ոգեւորութեամբ կը խօսէին որ աղջկան թեթեւ ոտնաձայնը չլսեցին։ Մառի անոնց կը քսուէր արդէն։ Իր ու գահաժառանգ իշխանին անունը լսեց...։ Նոյն վայրկեանին, կիները զինքը տեսան եւ խկոյն ձայներնին կտրեցին։ Հակառակ իրենց ընկերութեան սովորութիւններուն, անոնք չկրցին իրենց շփոթութիւնը պահել։ Մառի ինքն ալ քարացած էր։ Պառոնուհի Վէցէրայի ժամանումը վերջ տուաւ այս դէշ վիճակին որ բոպէ մը միայն տեւած էր, բայց բաւական էր։

Այս դէպքը եթէ ամիս մը առաջ պատահէր, շատ պիտի մտահոգէր Մառին։ Այն իրիկունը գրեթէ անտարբեր թողուց զինքը։ Կը զգար որ զօրաւոր բազուկներ զինքը ողջ կամ մեռած պիտի նետէին չէր գիտեր թէ ո՛ւր։ Ի՞նչ կարեւորութիւն ունի որ Վիէննայի մէջ կը խօսէին իր ու իշխանին յարաբերութեան վրայ։ Դեռ ատեն կար մինչեւ որ անիկա մօրը ականջը հասնէր, որովհետեւ այս բսի լուրերը յարատեւ չէին։ Ժամանակ կար։ Ինք արդէն երեք օրուան ծրագիրներ միայն կը շինէր։ Ո՞վ կրնար ըսել թէ ամիսէ մը կամ շաբաթէ մը ուր պիտի ըլլար։

Ռուտոլֆ նորէն բացակայ էր, քանի մըթի ժամուան համար։ Աս էր կարեւորը։ Ի՞նչ լուր պիտի բերէր վերադարձին։ Հըռոմէն հեռագիր պիտի առնէ՞ր։ Իր կեանքը այս թելին ծայրէն կախուած կը թըրթռար։

Երբ իշխանը Դանուբի վրայ երկօրեայ ուղեւորութենէն վերադարձաւ, չգտաւ Պապին պատասխանը որուն այնքան կը սպասէր։ Միւս կողմէ, Հօֆպուրկի մէջ լաւծները զինքը ստիպեցին որ աւելի ըզգուշաւոր ըլլայ Մառիին հետ իր ժամադրութիւններուն մէջ։ Զհամարձակեցաւ Մառին իր յարկաբաժինը բերել տալ, կնոջմէն գայթակղութենէ մը վախնալով, որովհետեւ քանի մը երկիմաստ բառերով անիկա հասկցուցած էր թէ անտեղեակ չէր իր ներկայ կալերէն։ Ուստի, իր բարեացակամ զարմուհիէն խնդրեց որ Մառին Փրաթէր բերէ։ Ձմեռը, իրիկուան ժամը ինին, Փրաթէրը ժամադրութեան ապահով վայր մըն էր։

(Շար. 70)

Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Զերկանեան, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թիրեաքեան, Պ. Ժորժ Գրիգորեան (Ամերիկա), Այրի Տիկին Մարի Թագւորեան եւ զաւակները՝ Թագւոր եւ Սեդա Թագւորեան եւ բոլոր ընտանեկան պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քրոջ, մօրաքրոջ եւ զարմուհիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՀԵՐՄԻՆԷ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ
(ծնեալ՝ Առաքելեան)

մահը, որ պատահեցաւ Մարտ 31-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Ապրիլ 5, ժամը 16-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէնի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին ընտանիքին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Արշալոյս Ճէնազեան, Տիկին Տիան Ֆոնթէն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ, մամուլով թէ նամակով մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ՏՈՔԹ. ԵԴՈՒԱՐԴ ՃԷՆԱԶԵԱՆԻ

յանկարծական մահուան առթիւ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Պերճ Մավեանի
դառնակսկիծ մահուան առթիւ

ԹՈՒՌՆԷՆ. - Զաքեան ընտանիքը փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

×

Յակոբ Լէյլոզեանի յիշատակին, փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Աստղիկ Աչըքկէօզեան (Լէյլոզեան) 1000 Ֆ. կը նուիրէ Դըպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆ. «Յառաջ»ին:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ

(1884 - 1915)

Ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ՝ կը կազմակերպէ դասախօսութիւն մը՝ Ապրիլ 8, Կիրակի, ժամը՝ 16-ին Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ.

118, Rue de Courcelles — 75017 Paris

Կը նախագահէ՝
ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱԵԱՆ - ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Կը խօսի՝ Ս. Ք. ԶԱՆԳՈՒ

Գեղարուեստական բաժին.

Կ'արտասանեն. -

Ագապի Տէր - Գրիգորեան
Անահիտ Թէրզեան
Անի Զաքըրեան
Արմենուհի Բալուեան

Մուտքը ազատ է:

ՍՏԻՊՈՂԱԲԱՐ ԾԱԽՈՒ Է

Փարիզէն 7 քմ., խաղաղ թաղի մը մէջ, առաջին յարկի վրայ, արեւոտ սենեակ մը եւ խոհանոց մը: Ջուր, ելեկտրականութիւն: Շատ լաւ վիճակի մէջ:

Վարձու է պարտէզ մը պտղատու ծառերով:

Հեռ. - 383 - 92 - 38

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Սէն - Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները. - Սիրվարդ Բարսեղեանի (ծնեալ՝ Պէշլեան) մահուան առթիւ՝ Ալեքսան Մեսճեան 500 Ֆ., Յակոբ Բարսեղեան 100 Ֆ.:

9 JOURS EN AUTRICHE

(LE TYROL - VIENNE)

VOYAGE ORGANISÉ
PAR LA
CROIX BLEUE - SECTION LYON
DU 15 AU 23 MAI

Pour tous renseignements et inscriptions
téléphoner jusqu'au 15 Avril :
dans la journée 888 92 51
après 20h 30 854 22 93

CHERCHE

JEUNE GARÇON DE CAFÉ

pour apprendre le métier, très sérieux, parlant couramment le français. Se présenter, lieu de travail Bois - Colombes chez Mr. Seferian.

Téléphoner : 780. 68. 91

sauf le mercredi

ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցիին մէջ Կիրակի, Ապրիլ 15-ին իրենց յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներուն յիշատակին: Արարողութեան կը յաջորդէ հոգեճաշ մը, եկեղեցիի սրահին մէջ, երեցներուն համար եւ ի գիտութեան անոնց յիշատակը յարգողներուն:

Արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝
888 - 92 - 51 կամ՝ 860 - 47 - 18

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ ՄԸ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ

Բոլոր անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ, կրնան դիմել՝ Չորեքշաբթի օրը, ժամը՝ 20-ին Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը, 12 - 14 ռիւ Սէն - Պա[...] 13001 Մարսէյլ: Առաջին առթիւ թատ[...] րախումբը կը պատրաստուի ներկայացնել՝ Սողոմոն Թէհլիրեանի դատավարութիւնը:

U. G. A. B.

Monsieur Napoléon BULLUKIAN
Président d'Honneur pour la France
de l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance
Monsieur Setrak SANDJIAN, Président
et les membres du Comité U.G.A.B. Rhône - Alpes
vous prient
de bien vouloir honorer de votre présence

le Dîner de Gala Dansant

qui aura lieu le Samedi 7 Avril à 20h 30
à «La Sangria» - Casino de Charbonnières
animé par l'orchestre «P a r o s» de Valence
Nombre de places limité
Pour tous renseignements s'adresser à :
U.G.A.B. - Secrétariat de l'Eglise Apostolique Arménienne
40, Rue d'Arménie, 69003 Lyon — Tél (7) 860 - 47 - 18

ՄԱՐՍԷՅԼ

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ»

Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ գրախանութը ստացած է հանրագիտարաններու 3, 4, 5, 6, 7 եւ 8 թիւերը: Յաջորդ թիւերը եւս կարելի է ստանալ յաջորդաբար բաժանորդագրութեամբ:

Դիմել. -

EGLISE ARMENIENNE
339, av. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : (91) 77 84 70

Cabinet TERZIYAN

TOUTES ASSURANCES TOUTES COMPAGNIES

21, rue Lamartine, 75009 Paris
tél. 282 01 41 +

Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար
մի՛ վարանիք դիմելու մեզի

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

1984 Թուականը՝ Կեսարիոյ եւ շր[...] Հայրենակցական Միութեան 50-ամեա[...] է, եւ Նոր Կեսարիոյ հիմնադրութ[...] 15-ամեակը, նաեւ Աղբիւր Յուշարձ[...] բացման տարին է: Հետեւաբար Ֆրան[...] յէն, Ամերիկայէն, Լիբանանէն, Եգիպ[...] տէն եկած հայրենակիցներով հաւաք[...] լով այց մը կը կատարուի Հայաստան[...] Նոր Կեսարիա՝ Սեպտեմբեր 7-էն Սեպ[...] տեմբեր 22, ներկայ գտնուելու Յուշ[...] ձանի բացման եւ այլ տօնախմբութիւն[...] րուն:

ԳԻՆՆ Է՝ 6750 ՖՐԱՆՔ

Կը խնդրուի արձանագրուելու համար դիմել՝ Միութեանս անդամներուն եւ [...] հեռաձայնել՝ 780 - 82 - 58 208 - 01 - [...] իսկ՝ դրամական առաքումներուն՝
878 - 79 - 93
Արամ Խաչատուրեանի:

22, rue Saint Lazare, 75009 Paris

PARIS - ATHENES - PARIS

VOL CHARTER ALLER / RETOUR A PARTIR DE

1600 Frs

Hôtel-Club SIAGAS BEACH

à 58 km. d'Athènes A PARTIR DE

2570 Frs

FORFAIT 8 JOURS—PARIS/PARIS—SEJOUR PENSION COMPLETE, VIN INCLUS

et toutes prestations en GRECE, locations de voiture, croisières, circuits etc...

Lic. 1539

A PARIS

Voyages Vacances au Soleil
5, place André Malraux, 75001 PARIS
tél. 296 - 37 - 70

Anita BERBERIAN - TACHDJIAN
Arpi BODURYAN

A ATHENES

Armik Travel
15, rue Voulis, ATHENES
tél. 323 - 03 - 16 / 323 - 03 - 49

Mayda BERBERIAN - BARAZIAN

Հ. Ա. Ց.
ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆԵՐ

Անտիյիի եւ Մոնմորանսիի

Երրորդ Տարիքի Անձերու Համար:
Հանգստաւէտ պայմաններու մէջ,
Ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ,
Բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ խնամք: Քաղաքներու ժխորէն եւ աղտականած օդէն հեռու՝ բնութեան ծոցին մէջ, հանելի եւ մաքուր միջավայր:

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE

Maisons de Retraite

à Andilly et Montmorency
Pour les Personnes du Troisième-Age
Confort moderne, Ambiance familiale, Surveillance et soins médicaux permanents, Cadre paisible, dans la nature, loin de la pollution et des bruits de la ville.

S'adresser à l'A.A.A.S
Madame Mahdessian
77, Rue La Fayette — 75009 Paris
tél. 878 - 02 - 99

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին, Փարի[զի] Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր եկեղեց[ւ]ոյ մէջ Չորեքշաբթի երեկոները, ժամ[ը] ճիշդ 6-ին, կը կատարուին Հսկումի [...] ղաղական եւ հանգստեան ժամերգութ[իւն]ները և կը տրուի աւուր պատշաճի քար[ոզ] ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի եւ կա[...] գի. -

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 4
Քարոզիչ՝ Ղեւոնդ Քհնյ. Սումունճեա[ն]
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 11
Քարոզիչ՝ Յովսէփ Սրկ. Պալըգեան

×

Այս Շաբաթ օր, Ապրիլ 7, տօն է Ավե[...] ման Ս. Աստուածածնի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10[...] Պատարագ կը մատուցուի:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Անարատ Յղութեան Քոյրերու վարժարանին 25-ամեակը՝ Մայիս 27-ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ
5
JEUDI
5 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա. Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ: 210 Ֆ.
Արտասահման. Տար. 450 Ֆ. - Հատը: 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 15.674 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 59e ANNÉE — No 15.674

ԹԵՀՐԱՆԷՆ ԵՏՔ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՀԱՅԿ. ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԻՒՆԸ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

ՌՄԲԱԿՈԾԵ՞Լ ՓԱՐԻԶԸ

Պոլսոյ վերջին թղթաբերով հասած թերթերէն (Մարտ 29, 30, 31) կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները. -

×

Ազգային Ժողովը Մարտ 28-ի նիստին ընթացքին կանգ առաւ Թեհրանի դէպքերուն վրայ: Արտաքին նախարար Վահիտ Հալէֆօղլու բացատրութիւններ տուաւ Թեհրանի դէպքերուն մասին եւ ըսաւ որ ահաբեկիչները շատ կատարեալ ու մանրամասն ծրագիր մը պատրաստած էին:

Ելոյթ ունեցաւ Միլլիյէթճի Տէմոքրատ կուսակցութենէն Քեամրան Ինան, ան ըսաւ որ Թուրք Պետութիւնը դաւադրութեան մը հետ դէմ յանդիման կը գտնուի: Ինան աւելցուց որ Թուրքիա մինչեւ այսօր պէտք եղածէն աւելի աղմուկ ու նուրբ չարժած է այս խնդրին մէջ: Ինան յիշեցուց որ Ֆրանսա, Ֆրանսայի հայրենակիցներու կեանքը պաշտպանելու համար ռմբակոծած էր Պէյրութը, «մենք ալ հիմա Փարիզը ռմբակոծելու իրաւունք ունինք» ըսաւ Քեամրան Ինան:

Հալքճը կուսակցութեան խմբակի անունով խօսք առաւ Փաշա Սարըօղլու, որ ըսաւ որ մինչեւ հիմա դժբախտաբար յարաբերութիւնները մնացած են միշտ դիւանագիտական մակարդակի վրայ: «Դժբախտութիւնը հոս է, ըսաւ ան, այս պատճառաւ ստիպուած ենք մէջտեղ դնել մեր ուժը»:

Նիստի վերջաւորութեան կարգ մը երեսփոխաններ ոտքի ելան ու սկսան պահանջել որ երեսփոխաններն ալ խօսին: Փոխ - Նախագահ Հալիտ Իպրահիմ Գարթալ պատասխանեց որ կանոնագիրը չարտօներ որ երեսփոխաններն ալ խօսին այս նիւթին շուրջ: Դիւանը կը ջանայ որ դրական նիստ մը ապահովէ, այն ատեն կարելի պիտի ըլլայ երեսփոխաններուն խօսք առնելը:

×

Կիւլհանէ հիւանդանոցի դանկի վիրաբոյժ տոքթ. Շէֆիք Ինլիւ Թեհրան գնաց, վիրաբուժական գործողութիւններ ընելու համար դիւանագէտներուն: Ծրագրուած էր որ վիրաբուժական խմբակ մըն ալ ընկերանար իրեն, բայց այս որոշումը փոխուեցաւ, քանի որ լուր հասաւ որ դիւանագէտներուն առողջական վիճակը լաւ կ'ընթանար:

×

ԻՆ՞Չ ԿԸՍԷ ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԷՕԶԱԼ

Վարչապետ Թուրկուտ Էօզալ Մարտ 30-ի, «Հիւրրիյէթ»ի երեք հարցումներուն պատասխանելով, իր կարծիքը կ'արտայայտէ նաեւ հայկական ահաբեկչութեան խնդրին մասին:

- Այս ահաբեկչութիւնը Թուրքիոյ դէմ սկսաւ որոշ թուականէ մը վերջ: Տեսակէտով մը, Հայերը իբրեւ գործիք գործածուած են, որովհետեւ կարելի չէ տարբեր ձեւով մեկնաբանել այն պարագան թէ 50 - 60 տարի ոչինչ կը պատահի, յետոյ ահաբեկչութիւնը կը սկսի: Պետութիւններ կան, որոնք շատ անտարբեր կը մնան այս խնդրին նկատմամբ: Կան ալ, որոնք լուրջ միջոցներու կը դիմեն: Օրինակի համար Իրանցիները լաւ չարժեցան: Բնական է կարգ մը երկիրներ այս խնդիրը ձեռք կ'առնեն իրենց ներքին քաղաքականութեան շահերուն ․ զուգահեռ մերձեցումով: Մենք ալ, քանի դորա - նանք, աչքէ կ'անցընենք մեր բարեկամներուն կեցուածքը: Իրականութեան մէջ այդ տեսակ երկիրներու դէմ ամէն մակարդակի վրայ պայքար մղելու է:

Երբ իրեն հարցում եղաւ թէ ի՞նչ կը խորհէր Ազգ. Ժողովին մէջ արտայայտուած այն փափաքին մասին, ըստ որու կը պահանջուէր որ խնդոյն միջոցներ ձեռք առնուին ահաբեկչութեան դէմ, վարչապետը ըսաւ.

- Այս տեսակ գործերու մէջ աճապարանքով ու զգացումով շարժիլը վնասակար է: Բարկութեամբ ոտքի ելլողը շուտով կը զղջայ: Պէտք է պաղարիւնով ու լաւ հաշուելով շարժիլ: Այս գործը ոչ թէ կարճ, այլ երկար պայմանաժամով կը լուծուի: Ահաբեկչութեան դէմ ծրագիր մը պէտք է մշակել եւ մաս առ մաս գործադրել զայն: Արդէն կարգ մը տեղեկութիւններ ունինք մեր ձեռքը: Գիտէինք որ պատրաստութիւններ կը տեսնէին քանի կը մօտենար Ապրիլ 24-ը: Անոնք միւս կողմէ կը սպասէին Թուրքիոյ ընտրութիւններուն արդիւնքին: Կարծեմ արդիւնքը յուսախաբութիւն պատճառեց իրենց:

×

«Կիւնայտըն» կը գրէ. -

Բացայայտուեցաւ այն պարագան, թէ հայկական ահաբեկչութեան ամէնէն առինախանձ կազմակերպութեան՝ ԱՍԱԼԱ-ի 7 հոգիէ բաղկացեալ գործադիր մարմնի Կեդրոնական Կոմիտէի եօթը անդամներուն բոլորն ալ «Յակոբ Յակոբեան» կեղծանունը կը գործածեն: Թուրք Ապահովութեան Ուժերը խորագնին քննութիւններէ ետք՝ ստուգեցին, որ բոլոր հայ ահաբեկիչները, ապահովութեան կազմակերպութիւնները շուարումի մատնելու համար, «Յակոբ Յակոբեան» կեղծանունով կը շրջին:

Ինչպէս ծանօթ է, «Յակոբ Յակոբեան» ԱՍԱԼԱ-ի նախկին պարագլուխին անունն էր: Ըսուեցաւ, թէ Յակոբ Յակոբեան, Պէյրութի ռմբակոծումներու ընթացքին մահացած է եւ սակայն անոր մահուան խորհուրդը լուծել կարելի չեղաւ:

ԱՍԱԼԱ-ի Կեդրոնային Կոմիտէի անդամները, որոնք Իտալիա, յաճախ, Ֆրանսա և կարգ մը արեւմտեան երկիրներ կը ճամբորդեն, զիրենք հետապնդող ոստիկանները շուարումի մատնելու համար, կը նախընտրեն նման կեղծանուններ գործածել:

АԿՆԱՐԿՆԵՐ

ՇԻՐԱԶ ԳԻ՞Մ

Մեր ընթերցողներէն մէկն էր, անցեալ օր կը պատմէր հետեւեալը.

Իրիկունը տուն երթալէ առաջ բարեկամի մը այցելած էի: Տակաւին օրուան թերթը չէի տեսած: Բարեկամիս տան մէջ յանկարծ տեսայ «*Մարմարա*»ն: Մեքենաբար ձեռք մը նետեցի ու վերցուցի: Յանկարծ մեծ ցաւ մը զգացի սրտիս մէջ: Յովհաննէս Շիրազի մեծադիր պատկերը կար հոն ու տակն ալ մահուան բօթը:

- Ահ, ըսի անդիմադրելի պոռթկումով մը:

- Ի՞նչ եղաւ, հարցուցին մեր տան տէրերը անձկութեամբ ինծի նայելով:

- Յովհաննէս Շիրազը մեռեր է, ըսի մտածկոտ:

Լռութիւն մը տիրեց սենեակին մէջ, ու տունիններէն մէկը հարցուց.

- Յովհաննէս Շիրազ *գի՞մ* ...

Տան մէջ թերթ կար, բայց կարդացող կա՞ր:

Ի՞նչպէս բացատրէի թէ ով էր Յովհաննէս Շիրազ:

- Հիմա երկար կը տեւէ, ես ձեզի ուրիշ ատեն կը բացատրեմ, ըսի ու թերթը տեղը դրի:

Տան տէրերը հանգստացան:

Երբեք պիտի չկարենամ անոնց բացատրել թէ ո՞վ էր Յովհաննէս Շիրազ: Իրաւ ալ շատ երկար պիտի տեւէր ատիկա: Պէտք պիտի ըլլար որ ամբողջ այբուբեն մը ու լեզու մը սորվեցնէի աւելի առաջ: Իսկ ես համբերութիւն չունէի այդքան: Ոչ ալ սիրտ:

×

Ես աւելցնելիք բան չունիմ մեր ընթերցողին վերի բառերուն վրայ:

Ոչ ալ սիրտ, իրեն պէս:

ՌԱԶՄԻԿ

«Մարմարա»

ՀԱՅՏՐԱԿ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ ՑԱԽԱԿՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ

11-րդ հանդիպումին, 26-րդ հարուածին Կասպարովի առաջարկով խաղը վերջ գտաւ ոչ - ոքի արդիւնքով:

Կասպարով 7 կէտով կը յաղթէ ընդդէմ Սմիսլովի, որ 4 կէտ ունի: 12-րդ խաղը նախատեսուած էր Հինգշաբթի օրուան համար:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՆԷԱՅԻ մէջ, զինուորական պետական հարուածով մը, «Վերականգնումի ազգ. կոմիտէ» մը իշխանութիւնը ձեռք առաւ Սեքու Թուրէի մահէն ութ օր եւ յաջորդութենէն երկու օր ետք: Պետական առաջին հարուածն է իր անկախութենէն ի վեր (1958): Ոչ մէկ արիւնահոսութիւն եղած է եւ արագօրէն բանտերու բնակիչները փոխուած են, այլ խօսքով ազատ արձակուած են բոլոր անոնք, զորս՝ Սեքու Թուրէ բանտ դրած էր եւ անոնց տեղը դրուած են բոլոր անոնք, որոնք դեռ 48 ժամ առաջ գովքը կը հիւսէին Թուրէ տատուածին: Ինչպէս միշտ, նման շարժումներ կ'ըլլան վերահաստատելու համար ժողովրդավարութիւնը (վերջը, յաճախ, իրականութիւնը տարբեր կ'ըլլայ) կը մնայ սպասել ու գիտել:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ սպայակոյտը, Ապրիլ 2-ին, հրապարակած է պաշտօնական տեղեկագիր մը՝ բանտերու մէջ մեռած արգիլափակուածներու մասին, 1978 Դեկտեմբերէն ի վեր: Ըստ այս տեղեկագրին, 53 հոգի մեռած է Թրքական բանտերուն մէջ: Ասոնց մէջ՝ երկուքը չարչարանքէ մեռած են եւ եօթը՝ կամաւոր ծոմի հետեւանքով: 14 ուրիշներ անձնասպան եղեր են, ըստ այս տեղեկագրին, իսկ մնացեալները մեռեր են հիւանդութենէ կամ, ցարդ անծանօթ պատճառներէ:

ԷՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԷՐՆԷՇԸՆԸԼԻ նոր տեղեկագիրը ցոյց կուտայ որ չարչարանքը, իր բոլոր ձեւերով, կը կիրարկուի 98 երկիրներու մէջ: Ամէնէն յեռին ձեւէն՝ փալախա (ոտքերու տակ գանակոծում) մինչեւ կատարելագործուածը՝ ելեկթրոնները: Անոր ենթակայ են ընկերային բոլոր դասակարգերը, որեւէ տարիքի եւ որեւէ արհեստի: Կը պատահի նաեւ, յաճախ, որ բժիշկ մը պարտաւորուի հսկել չարչարանքի տակ կատարուած հարցաքննութեանց ընթացքը, որպէսզի ապահովուի թէ տաս թէ կը «դիմանան», եւ ձեռքէ չեն ելլեր մեռնելով կամ մարելով: Օրինակ, Զայիրի մէջ, տասը տարուան դատապարտուած մէկը, առանձնացուած է, կանոնաւոր կերպով ծեծի ենթակայ է: Իր ոճի՞րը, մեղադրեր է նախագահ Մօպութուն, որ չարչարել կուտայ, բանտարկուած իր մէկ ընկերը: 98 երկիրներու կարգին են նաեւ արեւմտեան կարգ մը Պետութիւններ, ինչպէ՛ս Իտալիա, Սպանիա եւ Մեծն - Բրիտանիա (այս վերջինը՝ հիւսիսային Իրլանտայի առթիւ):

ՊԵԼԺԻՈՅ մէջ, Երեքշաբթի օր, 24 ժամուան ընդհ. գործադուլի շարժում մը բաւական մեծ ծաւալ ստացաւ երկրին մէջ: Աշխատաւորներու (մօտ ընկերվարականներու) սենտիքան կը բողոքէ Մարթէնսի աջ - կեդրոն կառավարութեան խստակեցութեան ծրագրին դէմ:

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ նահանգին մէջ, դեմոկրատներու սկզբնական ընտրապայքարին, զգալի առաւելութիւն մը արձանագրեց Մոնտէյլ ընդդէմ Հարթի, որ առաջին անգամ, կարգ մը շրջաններու մէջ տարած իր անակնկալ յաղթանակներով, շրջել տուած էր եղած նախատեսութիւնները: Հիմա, Մոնտէյլի վերջնական նշանակումը, իր կուսակցութեան համագումարէն (Ցուլիս, Սան - Ֆրանսիսքօ) շատ աւելի հաւանական է, նոյնիսկ՝ ապահով ըստ ոմանց, քանի Նիւ - Եորք շատ կարեւոր բերդ մըն է, որ 252 պատուիրակ կը ղրկէ այդ համագումարին, որու կը մասնակցին 3933 պատուիրակ: Անոնց մէկ երրորդը կ'ընտրուի այս ընտրապայքարներով: Նիւ - Եորքէն առաջ, Մոնտէյլ գլուխն էր արդէն 703 «աթոռ»ով 434-ի դէմ՝ Հարթի:

ԱՐԱՖԱԹ ողջունեց Երուսաղէմի ոճրափորձը, որ, ըսաւ, «պաղեստինցի ժողովուրդին մէկ ուղերձն է, յիշեցնելու համար թէ երբեք պիտի չմոռնայ Սապրայի եւ Շաթիլայի ջարդը»:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ կացութիւնը միշտ նոյնն է եւ կարելի չէ ալ նախատեսութիւններ ընել: Կրցանք - անուղղակի - (ուղղակի կապ չկայ, օդակայանը փակ ըլլալով) ստանալ «Ազդակ»ի նոր թիւեր, Մարտ 24-էն 30, ինչ որ կը հաստատէ որ թերթը կանոնաւոր լոյս կը տեսնէ (4 էջ): Այդ թիւերէն իմացանք թէ ռմբակոծութեանց զոհերու մէջ է հայ մը՝ Լեւոն Պչաքճեան, 50 տարեկան:

ՆԱԽԱՐԱՐ ՊԱՏԷՆԹԷՐԻ համար, հաճելի անակնկալ մը եղաւ, Երեքշաբթի իրիկուն, երբ տուաւ իր նախագահ Ժան - Մարի Լըփէնի հաշիւը որ 10-ի վրայ 9 հոգի իրեն կողմնակից է: Այս համեմատութիւնը այնքան անընական եւ անտրամաբանական էր, որ ձայնասփիւռ իսկ բացատրութիւններ կը փնտռէր Զօրանոցը, քանի որ բոլոր քննութիւնները, հեռաձայներն ու նամակները ճիշդ հակառակը կը փաստեն: Կը մնայ այն վարկածը, որ սկիզբէն Պատէնթէրի բարեկամները, գոնէ՝ կողմնակիցները հեռաձայնին վրայ թափած են, գիծը գրաւելով եւ ուրիշին կարգ չձգելով:

ԱՐԱՐԱՏԻ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԵԾ ՀԱՅՔԻ ՄԻԱՒՈՐՈՒՄԸ

(Գ. եւ վերջին մաս)

ՄԵԾ ՀԱՅՔԻ՝ ՄԵԶ ՅԱՅՏՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Երրուանի՞ց է Մեծ Հայքը եղել հայերէնի տարածք ու Հայոց հիմնական բնակավայր, ե՞րբ է այն առաջին անգամ միաւորուել Հայոց մէկ Պետութեան մէջ։

Հնագարեան վաւերագրերը եւ Հայոց լեզուի փաստերը, ինչպէս այլ առիթներով գրել ենք, վկայում են, որ արդէն Ն. Ք. 3-րդ հազարամեակում հայկական ցեղերը բնակւում էին այդ տարածքում։ Աքքադացի Թագաւորներ Սարգոն Ա.ի եւ նրա Թոռ Նարամ-Սուէնի ժամանակաշրջանում (Ն. Ք. 3-րդ հազարամեակի երկրորդ կէս), վերջինի Թողած արձանագրութիւնների համաձայն, Միջագետքից հիւսիս ընկած տարածքը՝ Մեծ Հայքի հարաւային շրջանները, հայաբնակ են եղել։ Նոյնը վկայում են Հայոց լեզւում եղած շումերական եւ աքքադական անմիջական փոխառութիւնները. հայերէնը շումերերէնի հետ կարող էր շփուել Ն. Ք. 4-րդ եւ 3-րդ հազարամեակներում։ Ապա՝ Ն. Ք. 2-րդ հազարամեակից պահպանուած խեթական արձանագրութիւնների վկայութեամբ, ինչպէս եւ հայերէնում խեթական անմիջական փոխառութիւնների փաստով գիտենք, որ խեթական Պետութիւնից արեւելք ընկած տարածքը՝ Մեծ Հայքի արեւմտեան շրջանները, մասամբ Փոքր Հայքը, հայաբնակ էին եւ այնտեղ կար հայկական Պետութիւն։ Կովկասեան լեզուների և հայերէնի հնագոյն շփումները եւ այլ փաստեր վկայում են Մեծ Հայքի հիւսիսային շրջաններում Հայերի հնագոյն առկայութեան մասին։ Իսկ Թէ այդ ընթացքում, օրինակ, Ն. Ք. 2-րդ հազարամեակում, Մեծ Հայքի ամբողջ տարածքում արդեօք եղե՞լ է Հայոց միասնական պետականութիւն, այժմ հաստատ որեւէ բան ասել անհնար է, քանի որ չկան անհրաժեշտ վաւերագրեր։

Այդպիսի վաւերագրեր, եւ բաւական շատ, պահպանուել են Ն. Ք. 9-րդ եւ 6-րդ դարերի վերաբերեալ. դրանք աքքադական և նորխուռիական սեպագիր արձանագրութիւններն են, երրայական աղբիւրները ինչպէս եւ աքեմենեան աղբիւրները՝ 4 լեզուներով (աքքադերէն, հին պարսկերէն, էլամերէն, արամէերէն)։ Այդ ժամանակաշրջանի համար մենք աղբիւր ենք համարում նաեւ Խորենացու «Հայոց պատմութեան» սկզբի մասը։

Վերը տեսանք, որ սեպագիր արձանագրութիւնների եւ Խորենացու վկայութեամբ Վանայ լճի շրջանից Արարատի Թագաւորութեան տիրակալները Ն. Ք. 9-րդ դարից սկսած շարժուել են դէպի տարբեր կողմեր՝ իրենց Պետութեան մէջ միաւորելով մեծ ու փոքր անկախ երկրամասեր։ Ն. Ք. 8-րդ դարում այդ միաւորումը հիմնականում աւարտուած էր. եւ ի՞նչ, միաւորուել էր այն տարածքը, որը յայտնի է Մեծ Հայք անունով։ Նըկատւում է նաեւ, որ միաւորման նպատակը հէնց սկզբից այդ տարածքն է եղել։ Իսկ դա, ինչպէս արդէն գիտենք, միայն լեզուացեղային (էթնիկական) ամբողջութիւն էր՝ Հայոց լեզուի տարածման հիմնական շրջանը։ Ուրեմն այդ տարածքի սահմաններում ի՞նչը կարելի էր միաւորել. հայկական անջատ իշխանութիւններն ու Թագաւորութիւնները՝ մէկ հայկական Թագաւորութեան ներքոյ։ Այդպէս Արարատի հայկական Պետութիւնը ձեռնարկում է Մեծ Հայքի միաւորմանը, եւ Ն.Ք. 8-րդ դարում այդ միաւորումը աւարտւում է. Հայոց Արարատի Պետութիւնը զբաղեցնում է ամբողջ Մեծ Հայքը։ Արդեօ՞ք դա նախկինում եղած ու մասնատուած Պետութեան վերականգնում էր, թէ՞ առաջին անգամ էր մի Պետութեան մէջ միաւորւում Մեծ Հայքը, նոյնպէս դժուար է ասել։

Վանի տիրակալներն իրենց Պետութիւնը հէնց Վանի անունով էին կոչում՝ նորխուռիական ձեւով Բիաինա (ш), աւելի ուշ (Ե. եւ յետագայ դարեր) հայկական արտասանութեամբ՝ Վան, ուրեմն՝ Վանի երկիր ու Պետութիւն, մայրաքաղաքը՝ Տուշպ (ш), հայկական արտասանութեամբ՝ Տոսպ։ Վան-Տոսպի Պետութիւնը, այդպիսով, նոյն Արարատն է կամ Արարատի Թագաւորութիւնը։

Վան-Տոսպի նախապէս համեմատաբար ոչ մեծ Պետութիւնը հզօրանալով, մի կողմից առճակատում էր իր հարաւային հզօր հարեւանի՝ Ասորեստանի դէմ, միւս կողմից՝ քայլ առ քայլ հնազանդեցնում ու իր մէջ միաւորում Մեծ Հայքի տարածքում սփռուած հայկական ցեղային եւ պետական անջատ միաւորումները։ Ինչպէս Հայոց պատմութեան այլ ժամանակաշրջաններում այս շրջանում եւս այդ միաւորումը կատարւում էր մերթ խաղաղութեամբ, մերթ էլ արիւնահեղ, աւերիչ պատերազմներով։

Մեծ Հայքի տարածքը Արարատեան Հայոց Պետութեան մէջ միաւորելը սկըսել է Արամ Տիրակալը՝ Ն. Ք. 870ական, գուցէ եւ 880-ական Թուականներից, շարունակել են նրա յաջորդները՝ Սեդուր (Սարդուրի) Ա.ը, Իշպուինին, մանաւանդ Մինուան (Ն. Ք. 810-786 ԹԹ.) Վերջինիս փորագրել տուած շուրջ 100 արձանագրութիւն է պահպանուել, դրանք վկայում են Մինուայի կողմից Մեծ Հայքի անջատ իշխանութիւնների միաւորման տարածքի տարբեր մասերում շինարարական աշխատանքներ ծաւալելու մասին։ Ստորեւ բերում ենք Հայոց Կարին քաղաքի մօտ գտնուած մի արձանագրութիւնից հատուած՝ հայերէն Թարգմանութեամբ (բնականաբար, ինչպէս ամէն մի Թարգմանութեան մէջ, այստեղ էլ դնում ենք յատուկ անունների հայկական յայտնի համարժէքները)։ «Հայկ (Հալդի) աստուածը արշաւի ելաւ իր զէնքով՝ Տայք (Դիաուեխի) հզօր աշխարհի դէմ։ Հայկը հզօր է, Հայկ աստծու զէնքը հզօր է, Հայկ աստծու հզօրութեամբ արշաւի ելաւ Իշպուինիի որդի Մինուան, նրան առաջնորդում էր Հայկ աստուածը։ Մինուան ասում է. ես նուաճեցի Տայք աշխարհը, կռուով ես նուաճեցի Շաշիլու Թագաւորանիստ քաղաքը։ Երկիրը վառեցի, ամրոցները քանդեցի...»։

Տայքը Մեծ Հայքի աշխարհներից մէկն է (հիւսիս-արեւմտեան մասում, Կարինից հիւսիս)։ Մի այլ արձանագրութեան մէջ, որ գտնւում է Արեւմտեան Հայաստանում, Արածանի գետի ափին վեր խոյացած մի ժայռի վրայ գրուած է. «Հայկ աստուածը արշաւի ելաւ իր զէնքերով. նա յաղթեց Շեբետերիա երկրին, յաղթեց Խոզան (Խուզանա) քաղաքի երկրին, յաղթեց Ծոփք (Ծուպանի) քաղաքին։ Հայկը հզօր է, Հայկ աստծու զէնքը հզօր է։ Հայկ աստծու հզօրութեամբ Մինուան՝ Իշպուինիի որդին, արշաւի ելաւ, գրաւեց Շեբետերիա քաղաքի երկիրը, նա գրաւեց Խոզան քաղաքի երկիրը, գրաւեց Ծոփք աշխարհը, հասաւ մինչեւ Հաթէ (Խաթէ)... Այս արձանագրութիւնը նա յանուն Հայկ աստծու հաստատեց։ Շեբետերիա քաղաքում նա Հայկ աստծուն մեհեան կառուցեց։ Նա խնայեց Մալաթիա (Մելիտէխալխէ) քաղաքի Թագաւորին՝ պայմանով, որ հարկ վճարի։ Հայկ աստծու մեծութեամբ Մինուան՝ Իշպուինիի որդին, հզօր Թագաւորը, մեծ Թագաւորը, Վանայ երկրի Թագաւորը, Տոսպ քաղաքի տիրակալը»։

Խոզանը Մեծ Հայքի Ծոփաց աշխարհի գաւառներից է եւ բնակավայր, ինքը՝ Ծոփքը Մեծ Հայքի ամենա-արեւմտեան աշխարհներից է, Մալաթիան ընկած է Մեծ Հայքից մի փոքր արեւմուտք, Փոքր Հայքում։ Ուրեմն, Մինուան Տոսպից շարժուելով դէպի արեւմուտք, հասել է մինչեւ Մեծ Հայքի ամենաարեւմտեան սահմանը եւ մի փոքր էլ առաջ անցել։ Այլ արձանագրութիւններ պատմում են, Թէ ինչպէս է Մինուան Արարատի Պետութեան մէջ միաւորել հայկական նաեւ այլ իշխանութիւններ, մասնաւորապէս Վանանդը (Կարսն իր շրջակայքով) եւ Աղձնիքը (Ալզին), որ Մեծ Հայքի հարաւային աշխարհներից է։

Վանի Արարատեան Հայոց Թագաւորութեան մէջ Մեծ Հայքի միաւորումը աւարտում եւ ամրապնդում է Մինուայի որդի Արա (Արգիշտի) Ա.ը Ն. Ք. 786-764 ԹԹ.։ Նրա այդ գործունէութեան մասին մանրամասն պատմուած է Վանում գտնուող Խորխոռեան ժայռի վրայ փորագրուած ընդարձակ սեպագիր ժամանակագրութեան մէջ,- ինչպէս եւ այլ արձանագրութիւններում։

Յիշատակուած են նուաճուած կամ վերանուաճուած ու Արարատի Պետութեան մէջ հաստատուած շատ երկրամասերի ու բնակավայրերի անուններ, որոնց մի մասն այժմ անծանօթ են մնում. կամ նորխուռիական ձեւն է շատ այլափոխուած, եւ կամ այդ շրջանի մի շարք անուններ յետոյ փոխուել են, չեն պահպանուել։ Բայց ամէն դէպքում կարեւոր է այն՝ որ բոլոր տեղանունները Մեծ Հայքի տարածքին են վերաբերում, այսինքն՝ Արա (Արգիշտի) Ա.ը այդ երկիրն է միաւորել ու ամրապնդել Արարատի Թագաւորութեան մէջ։ Յիշուող ծանօթ անուններից են Դարոյնքը (Տարիունի), որ գտնւում է Բասենում, Էրեւանը (Էրեբունի. ի դէպ, այս անունը Ե. դարում էլ արտասանում էր Էրեւան, որ եւ պահպանուել է տեղի բարբառում), Աբեղեանքը (Աբիլիանի), որ Վանանդից հարաւ ընկած գաւառ էր, Գառնին (Գառնիանի), գարձեալ՝ Տայքը (Դիաուեխի) եւ այլն՝ բոլորը Մեծ Հայքի մէջ մտնող վայրեր։

Արա (Արգիշտի) Ա.ը ոչ միայն Մեծ Հայքի նոր շրջաններ էր միացնում Արարատի հզօր Պետութեանը, այլեւ միաւորուածներում յաղթահարում էր տեղական հայ առաջնորդների անջատողական միտումները։ Օրինակ, նա այդ նպատակով բնակչութեան եւ տեղական զօրքերի տեղափոխութիւններ էր կատարում. Մեծ Հայքի մի գաւառի բնակչութիւնը տեղափոխում էր մի այլ գաւառ։ Մի տեղ նա գրում է. «Հայկ աստծու հրամանով Արան (Արգիշտին)՝ Մինուայի որդին ասում է. Ես կառուցեցի Էրեւան քաղաքը, Վանայ երկրի հզօրութեան եւ հակառակորդ երկրամասին սաստելու համար։ Երկիրը դատարկ էր, այնտեղ ոչինչ կառուցուած չէր։ Այստեղ ես մի հզօր գործ կատարեցի՝ Հաթէ եւ Ծոփք երկրամասերից վեց հազար վեց հարիւր մարտիկներ այդտեղ բնակեցրի»։ Այս կերպ Թագաւորը նաեւ աւելի է հնազանդեցրել Հայոց Ծոփքը, եւ մարդաշատ է դարձրել Էրեւանն իր շրջակայքով։

Երկրի միաւորմանը զուգընթաց Վանի տիրակալները միաւորուած երկրամասերում բազմաթիւ կառուցումներ են կատարել։ Օրինակ, Արա-Արգիշտի Ա.ը 782 Թ. իր կառուցած Էրեւան ամրոցից ոչ հեռու, Արաքսի հովտում Ն. Ք. 776 Թ. կառուցել է իր անունը կրող մի վարչական կենտրոն, որը յայտնի էր Արմաւիր, ապա՝ Արմաւիր անուններով եւ Վանից յետոյ դարձաւ Մեծ Հայք Պետութեան նոր մայրաքաղաքը։ Արա-Արգիշտի Բ.ի որդի Ռուսա (Հուսա) Բ.ը Էրեւանի մօտ, Հրազդանի (Իլդարունիայի) ձախ ափին կառուցեց մի ուրիշ քաղաք-ամրոց Թեշիր (Թեյշեբա) աստուածութեան անունով (Կարմիր բլուր), ապա քաղաքի դիմաց ժայռը փորելով գետափոր ջրանցք բացել տուեց. նրանով Հրազդանի ջուրը գնում էր գետնի տակով խաղողի այգիները ջրելու։

Ռուսա Բ. առհասարակ մեծ շինարար է եղել, եւ նրա Թողած արձանագրութիւններն այսօր նրա շատ կառուցումների, գցած այգիների, փորած ջրանցքների մասին են պատմում։ Ահա Էրեւանի մօտ Ռուսայի կառուցուած Թեշիր աստծու քաղաք-ամրոցի դիմաց նրա փորած ջրանցքին վերաբերող արձանագրութիւնից մի հատուած. «Հայկ աստծուն՝ իր տի-

ՁՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Ո՞ր հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

«Անշուշտ, վերջին երկու դարերու ընթացքին ստեղծուած ճարտարարուեստական աշխարհը նեղ վիճակի մէջ կը դնէ ամէն մտաւորական, ներառեալ հայ մըտաւորականը, ինչպէս նաեւ ամէն մտածող մարդ, եւ ոչ միայն մտաւորականը։ Որովհետեւ, ճարտարարուեստական-գիտական արագընթաց համալիրը ամէն ինչ կը փոխէ ու մարդուն կ՚ըսէ՝ «անցեալը այլեւս կապուած չէ ներկային։ Ձեր կրնար անցեալին միջոցաւ ճանչնալ ինքզինքդ»։ Միաժամանակ, ոչ միայն կը սպառնայ մարդը խզել անցեալէն, այլ նաեւ կը սպառնայ ներկայի հսկայ գիտական-տրամաբանական ուժով։ Կ՚ըսէ, ինչպէս մատնանշած է Մաքս Վէպըր, «չկայ մութ անկիւն մը, նոյնիսկ մարդուս հոգւոյն մէջ, որ կարելի չըլլայ լուսաւորել նոր գիտութեանց լուսարձակին կամ մանրադիտակին տակ»։ Ներկայի այս տիրապետութիւնը վտանգաւոր է, կը ստեղծէ արգելափակուած վիճակ մը, ուր ամէն իրերայաջորդ վայրկեան «նոր» կրնայ Թուիլ, սակայն միայն տնտեսական աշխարհի նախընտրած իմաստով. այսինքն՝ ամէն վայրկեան արտադրելու եւ սպառելու առիթ մըն է միայն, ուրիշ ոչինչ։ Ահա այս վիճակին մէջ է որ արդի օրերու մտաւորականը կուգայ, որեւէ մտածող մարդու մը նման, բայց Թերեւս անկէ աւելի լաւ զինուած, Թէ՛ անցեալին հետ հաշուեյարդար մը ընելու, Թէ նոր ճշմարտութիւններ որոնելու։ Հաշուեյարդար անցեալին հետ, չի նշանակեր անպայման քանդել. միայն Թէ կը պարտադրէ հարցաքննական ընթացք մը, փրոսէս մը, որուն գլխաւոր հարցը սա է,- անցեալը կորիզ մը ունի՞, որ կրնայ ինքզինք պարտադրել։ Եւ քանի որ անդադար կը փոխուի ներկան, անցեալը այլեւս չի՛ կրնար ունենալ մէկ կորիզ, մէկ իմաստ, մէկ մեկնաբանութիւն, մէկ վերլուծում։ Ձի կրնար ունենալ մէկ պատգամ, որ կը փակէ մտածումի ազատ ընթացքը, մտաւորականի ազատ փնտռտուքը. պատգամ, որկը պատկանի այս կամ այն հայկական հաստատութեան։ Մտաւորականը կը զգայ իր եւ հաւաքականութեան վաւերական հարցերը, որոնք անդադար կը փոխուին ներկայի հոսանքին մէջ, եւ ուրեմն ան ճiհiվլiսթ է, սա իմաստով,- անցեալը, անոր այս կամ այն նախորոշուած իմաստն ու պատգամը չի փառաբաներ, այլ կը հարցաքննէ ազատօրէն ու տրամաբանօրէն։ Անխուսափելի է որ նըման հարցաքննութիւն Թուի, այսպէս կոչուած, սրբութիւններու անտեսում կամ ոտնակոխում։ Նպատակը անշուշտ այդ ըլլալ չէ, բայց կարելի չէ դադրեցընել մտաւորականին հարցաքննութիւնը։ Ահա մի քանի հաստատումներ», եզրափակեց փրոֆ. Քորթեան, «որոնց նպատակն է հիմնաւորել հարցաքննութեան անխուսափելի ու կենսական ըլլալը Արեւմուտքի մէջ ապրող մտաւորականին, ինչպէս նաեւ որեւէ տեղ մտածող մարդու համար»։

Խօսք տրուեցաւ Ջիւան Թապիպեանին։ Պէյրութի Համազգայինի Նշան Փալանճեան Ճեմարանէն շրջանաւարտ, Փրինսթընի Համալսարանին մէջ քաղաքական գիտութիւններու տեսութիւն ուսանած է ան։ Ներկայիս հաստատուած է Գալիֆորնիա, ուր Իւ-Էս-Սի Համալսարանի մէջ Թէ՛ ուսուցիչ է քաղաքական գիտութեանց, Թէ՛ ալ խորհրդատու (fnնսալթընթ)։

Ջիւան Թապիպեան՝ Քորթեանի նման, չեշտեց մտաւորականութեան դերն ու կարեւորութիւնը ... անցեալին։ «Լուրջ մտածումի, լուրջ գրութեան դերը բոլորովին օրինական չէ, կարծես նոյնիսկ վիճելի է մեր ներկայ իրականութեան մէջ», ըսաւ ան, «սակայն միշտ չէ որ այդպէս եղած է։ Մինչեւ Եղեռն, եւ նոյնիսկ անկէ տասնամեակ մը յետոյ, մտաւորական բառը որոշ յարգանք մը կը պարտադրէր։ Ներկայիս՝ երբեմն չէզոք նկարագրութիւն մըն է, երբեմն ալ բացասական կշիռ ունի, երկու պատճառներով,- ոչ-մտաւորական Հայը փոքր սպառնալիք մը կը զգայ՝ երբ մտաւորականին մասին կը մտածէ, եւ միաժամանակ վստահ չէ Թէ որեւէ օգուտ կրնա՞յ ունենալ ան։

(Շար. 5)

թագաւորութիւնը տարածուած է նուիրաբերում Արայի (Արքակալին է նուիրաբերում Արայի (Արքակալի) որդի Ռուշան այս արձանագրութիւնը: Հայկ աստծու հզօրութեամբ Ռուշան՝ Արայի որդին, ասում է. Թուարբ՝ լինի հովտի հողը անմշակ էր, այնտեղ ոչինչ չկար: Հայկ աստուածը հրամայեց, ես խաղողի այս այգին տնկեցի, կարգադրեցի այստեղ բարեկարգել դաշտերը՝ ցանքսերով, մրգատու այգիներով, եւ այստեղ ձեռք գարկեցի քաղաքի բարեկարգմանը: Հրազդան (Իլդարունիա) գետից ես ջրանցք բերեցի՝ անունն է Ումենիշի: Ռուշայի այս հովտում, երբ մէկը ջրանցքից ջրի որեւէ բան, թող ու մորթի Հայկի համար, թող ոչխար զոհի Հայկին...»:

Արարատի Հայոց Պետութիւնը տարբեր ժամանակներում մերթ պատերազմի, մերթ խաղաղ գրացիական յարաբերութիւնների մէջ է եղել Ասորեստանի հետ: Արարատի դէմ արշաւել են Ասորեստանի մի քանի թագաւորներ: Յատկապէս բըդգալի էին Սալմանասար Գ-ի (Ն. Ք. 9-րդ դար), Թիգլաթպալասար Գ-ի (Ն. Ք. 8-րդ դար) եւ մանաւանդ Սարգոն Բ-ի (Ն. Ք. 714 Թ.) արշաւանքները դէպի Արարատի երկիր: Մի շարք ահեղ պատերազմներ են մղուել հայկական եւ ասորեստանեան զօրքերի միջեւ:

Արա (Արգիշտի) Ա-ը մի շարք կռիւներ է մղել Ասորեստանի դէմ: Նա գրում է. «Հայկ աստծու մեծութեամբ ես արշաւի ելայ, յետ շպրտեցի Ասորեստանին», «Արան՝ Մինուայի որդին, ասում է. Հայկը հզօր է, Հայկ աստծու զէնքը հզօր է, Հայկ աստծու մեծութեամբ ես արշաւի ուղարկեցի, յետ շպրտեցի Ասորեստանին իմ երկրից»: Իմ երկիր ասելով, թագաւորն այստեղ ակնյայտօրէն հասկանում է Մեծ Հայքի տարածքը:

Վանի միւս հզօր թագաւորը՝ Ռուշա Բ-ը, ջանացել է դիւանագիտօրէն բարիդրացիական յարաբերութիւններ պահպանել Ասորեստանի հետ, որ եւ նրան յաջողուել է: Այդ ժամանակ Արարատեան թագաւորութիւն Մեծ Հայքի ամբողջական սահմաններում էր (ընդ որում, արեւելքից հասել էր Կասպիականի ափերին), եւ Վանի տիրակալները ջանում էին պահպանել Մեծ Հայքի ամբողջութիւնը: Ապա՝ Ն. Ք. 590 Թ. Վան - Տոսպի Հայկեան (Հայդեան) թագաւորական տունը ընկնում է, եւ անմիջապէս սկըսւում է Հայոց Երուանդունիների գահակալութիւնը: Պատմաբան - հնագէտ Գ. Տիրացեանը, մանրամասն քննելով Արարատի թագաւորութեան սահմանները իր երկու աշխատութիւններում, ցոյց է տըւել դրանց եւ Մեծ Հայքի սահմանների նոյնութիւնը (աննշան տարբերութիւնները դարերի ընթացքում Մեծ Հայքի սահմանների որոշ տատանումների կամ մեր անցած տեղեկութիւնների պակասի արդիւնք են): Այդ սահմանները պահպանւում են նաեւ Երուանդունիների թագաւորութեան սկզբնական շրջանում, մայրաքաղաքն էլ երկար ժամանակ նոյնն է մնում, միայն աւելի ուշ Երուանդունիները այն տեղափոխում են Արամայր՝ Արմաւիր (Արա Ա-ի կառուցածը), որ Մեծ Հայքի առաւել կենտրոնական մասում էր:

Եւ այսպէս, Մեծ Հայքի մեզ յայտնի առաջին թագաւորութիւնը հաստատուել է ոչ թէ Ն. Ք. 2-րդ դարում, Արտաշէս Ա-ի ժամանակ, ինչպէս ընդունուած է ասել ու գրել, այլ Ն. Ք. 8-րդ դարում, Արա - Արգիշտի Ա. Հայոց թագաւորի օրօք:

ՌԱՖԱՅԷԼ ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԵՆՔ ՊԱՏԱՀԱԿԱՆ ԱՆՑՈՐԴՆԵՐ ԵՆՔ

×

1983, Նոյեմբեր 20, Կիրակի, Մատրիտ, Այս քաղաքին հոյակապ հրապարակները, հրապարակներուն կեդրոնը բարձրացող յուշարձաններն ու զանոնք շրջապատող աւազաններէն ժայթքող ջուրը, կամ մեծութիւնը՝ շէնքերուն, որոնց դուրս կը յորդին մարդու մը տեսողութեան սահմաններէն, կամ ընդարձակ պողոտաները որոնք քանակով քաշուած ուղիղ գծի մը նման կ'երկարին ու վերջանալ չեն գիտեր, գլխու պտոյտ կը պատճառեն մարդուս: Տարիներ առաջ ալ, երբ տակաւին Զօրավար Ֆրանքօ կը տիրէր այս երկրին, խելքի պտոյտ ունեցած էի քաղաքին մէկ ծայրէն միւս ծայրը երթալու ատեն: Նոյնը կը պատահի հիմա, առանց որ յստակօրէն ճանչնամ ամէն ինչ: Չեմ կարծեր որ այդ օրէն ասդին մեծ բան փոխուած ըլլայ քաղաքին նիւթական երեւոյթին մէջ: Քարերը, մարմարները, կրադիւսները, աւազաններ նոյնն են: Քանդակազարդ շէնքերու ճակատները նոյնն են: Անոնք աւարտած, վերջացած ու անփոփոխութեան դատապարտուած են ով գիտէ քանի տասնամեակներէ ի վեր: Ահաւոր մեծութիւն մը, վեհափառ բան մը կը ցոլանայ անոնցմէ: Հսկայ քաղաքին այս կամ այն ծայրը, ամէն քայլափոխին կրնաս կանգ առնել մեծութեան մը դիմաց ու խորասուզուիլ խորհուրդներու մէջ: Կարծես վրադ պիտի փլչի այդ մեծութիւնը: Կը զգաս ոչնչութիւնդ ու պատմութեան մէջ դրուած կարճատեւ ժամանակիդ անիմաստութիւնը: Կրնաս նաեւ յուսահատիլ, գլուխդ անդին դարձնել ու ինքզինքդ յանձնել ժամանակդ ու տարածութիւնդ բաժնող նմաններուդ յորձանքին, որ գետի մը նման կը հոսի այս բազմամարդ ու բազմազարդ քաղաքին փողոցներէն:

Կարծես մտերիմ բարեկամի մը հանդիպած ըլլայի, ուրախութեամբ կը նայիմ Սէրվանթէսի յուշարձանին: Ինչ մեղք որ դարձեալ կ'անձրեւէ ու թրջուած է Տոն Քիշոթի նիզակը, ուղղուած՝ հեռուէն բարձրացող Արքայական պալատին: Փարթամ ու անծայրածիր այդ պալատը, իր երկու հազար ութ սրահներով, հրաժարեր է պալատի իր պաշտօնէն ու դարձեր է թանգարան, զբայացումն տեքօռ մը կազմելով դիմացը կանգնած Ֆիլիփ Դ. թագաւորին: Յետոյ Ֆրանչիսկեաններու պարօք եկեղեցին: Ի՞նչ գեղեցկութիւն գեղեցկութեան վրայ...: Անցիր Թօլէտօ Դոնէն, պահ մը կանգ առ քաղաքին մայր հրապարակին վրայ, ամենահին հրապարակը, ուրկէ ներս կրնաս մտնել միայն քալելով: Շարունակէ ճամբադ, պահ մը նայէ Փօրթա տէլ Սօլ հրապարակին, առեւտուրի ու զնումի շուկային, տես էլ Գօրթէ Ինկլէսի գոյնըզգոյն դրօշակներն ու կաղանդի լուսաւորութիւնները: Յետոյ՝ Փրատօ թանգարանը: Անկախութեան Յուշարձանը: Ռէկոլէթոս Պողոտան, իր գեղեցիկ համայնապատկերով: Գոլոմպոսի հրապարակը: Մատրիտի շքեղագոյն պողոտան, Սէրրանօ: Անկախութեան հրապարակը: Ալքալա Դուռը:

Յանկարծ դիմացդ թող ցցուի Թօրօնեբու Արէնան, այն որ ցլամարտի մայր եկեղեցին կամ համալսարանը կը կոչուի: Անգամ մը նայէ անոր պատերուն, որոնց ետին, երբ եղանակը կը սկսի, ամէն օր տասնեակներով հուժկու ցուլեր կը ծակծըկուին, կը սպաննուին խելայեղ ծափողջոյններու մէջ: Փ ի ք ա ս ս օ հրապարակը: Ականջ տուր եւ լսէ թէ ինչպէս սրբութեան մը նման կ'արտասանուի այդ անունը, «Կուէրնիքա»ի յիշատակութեան հետ միասին: Նաեւ Խուան Միրոյինը, մեծ նկարիչին: Յետոյ անցիր Խորհրդարանին առջեւէն, այն շէնքին՝ որու ներսէն տեսարաններ կը դիտէի ամէն իրիկուն հեռատեսիլի լուրերու բաժնին մէջ: Անցիր Կօյա հրապարակը ու քալէ համանուն պողոտային վրայէն, որ կարծես երբեք վերջանալ պիտի չուզէ...:

Անձրեւը հօս ալ օձիքս չէ թողած, բայց ի՞նչ փոյթ: Ես անձրեւը կը սրբեմ աչքերուս առջեւէն ու ամէն ինչ կը տեսնեմ այնպէս ինչպէս վաղը պիտի յայտնուի զուարթ արեւի մը ջերմութեան մէջ: Բոլոր շէնքերուն պատշգամներէն կախուած գոյնզգոյն ծաղիկները անշուշտ պիտի վերցնեն իրենց գլուխը եւ իրենց ժպիտները պիտի տեղացնեն անցորդներու վըրայ: Ի՞նչ փոյթ եթէ ես վաղը արդէն տեղս գրաւած պիտի ըլլամ սաւառնակին մէջ: Մենք անցորդներ ենք, պատահական անցորդներ, որոնք իրենց հետ կը տանին այն ինչ որ տեսան քիչ մը դիւրաւ, քիչ մըն ալ բախտով: Անցորդներ, որոնք գիտեն իրենց տեսածին վըրայ աւելցնել իրենց չտեսածը ու բոլորը մէկ տեղաւորել իրենց յիշողութեան ծանր ճամպրուկներուն մէջ: Մենք պատահական անցորդներ ենք ու պիտի երթանք, բայց անոնք պիտի մնան հոն, ով գիտէ տակաւին որքան երկար ժամանակի մը համար: Ու եթէ բախտը մեզի ժպտի, տարիներ վերջ օր մը դարձեալ պիտի գանք թերեւս, ողջոյն մը տալու անոնց ու կրկին զարմանալու անոնց վեհափառութեան դիմաց...:

Ռ. Հ.

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
- ԷԼԻԶ ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ - ԱՅՎԱԶԵԱՆ -
ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ

Ֆրանսահայ Գրողներու տարեկան աւանդական հացկերոյթի օրը - 1984 Փետրուար 12, - 1983 տարուոյ, - Էլիզ Գավուքճեան - Այվազեան - Գրական Մրցանակը - երեք հազար ֆրանք - յանձնուած է վաստակաւոր գրող՝ Կարօ Մեհեանին, իր - «Որպէս երազ անկրկնելի» - պատմըւածքներու հատորին համար:

Իսկ ներկայ թուականէն սկսեալ - Էլիզ Գավուքճեան - Այվազեան - Գրական Մըրցանակին կ'արժանանան ոչ միայն Ֆրանսայի, այլ նաեւ՝ Սփիւռքի բոլոր հայ գըրողները, վերջին երեք տարիներու իրենց լոյս տեսած ստեղծագործութիւններուն համար, - Արձակ կամ Բանաստեղծութիւն:

Հետեւաբար մրցանքի համար ներկայացուած գիրքերը, մինչեւ 1984 Օգոստոսի վերջը, պէտք է, երկուական օրինակ, մեր ձեռքը հասած ըլլան:

Տարեվերջին մրցանակի արժանացող երկը եւ հեղինակին անունը կը յայտարարուի մամուլով:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Սփիւռքի հայ մամուլէն կը խնդրուի արտատպել:

Թղթակցութեան հասցէ. -
Société des Gens de Lettres Arméniens
de France
B .P. 98 - 09 75421 Paris Cedex 09
FRANCE

ԽՆԴԱԼՈՎ ՄԵՌՆԻԼ...

Մահազդ մը ընդունելէ ետք. -
- Ա՛, վերջապէս լուր մը ելաւ իրմէ: -

×

Լաւատեսի մը կտակին առաջին խօսքերը. -
- Եթէ պատահի, օր մը օրանց, մեռնիմ, ահաւասիկ վերջին փափաքներս...:

×

- Գերեզմանատան դիմա՞ցը կը բնակիք միշտ:
- Այո՛, տակաւին միւս կողմը չփոխադրուեցայ:

×

Մայրը՝ զաւկին. -
- Եթէ այդպէս շարունակես՝ կախաղանի վրայ պիտի վերջանաս: -
Հայրը՝ թէ,
- Այդքան ալ յոռետես մի ըլլար, կըրնայ ներման արժանանալ:

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄԱՅԷՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

5

ՇՇՈՒԿՆԵՐ

Պրաթֆիշի կառքին մէջ, Մառի անակընկալի եկաւ Ռուտոլֆը նուազ զուարթ գտնելով ու տեսնելով որ ան շատ հանդարտ էր ու արտասովոր կերպով անտարբեր կը խօսէր ամէն բանի մասին: Ռուտոլֆ իր վերարկուին փէշին մէջ առաւ զայն: Մառի սարսռագին կծկուեցաւ անոր բազուկներուն մէջ: Ռուտոլֆ աշխարհի վրայ անոր կապուած էր միայն: Այն իրիկունը կեանքէն ուրիշ բան չէր ուզեր: Իր շուրջ բարձրացող շշուկները չէր լսեր ան. ոչ մէկ կարեւորութիւն կուտար իր կնոջ քօղարկուած սպառնալիքներուն: Պապին պատասխանը դեռ կ'ուշանար. է՛, եթէ Պապը մերժէր իր օգնութիւնը, Պապէն ալ ձեռք կը քաշէր:

_ Որքան ատեն որ վստահութիւն ունիմ վրադ, ըսաւ Մառիին գորովանքով, ոչինչ կրնայ հարուածել զիս:

Կարելի է երեւակայել Մառիի ուրախութիւնը այս բառին վրայ: Անիկա դըժոխքի չարչարանքներուն ալ պիտի դիմանար, իր սիրածին բերնէն այս բառերը լսելու համար:

Գիշերը կ'իջնէր: Հեռուէն թշնամի քաղաքին լոյսերը կը տեսնուէին: Ցուրտը սառոյցի խաւեր կը կազմէր կառքին ապակիներուն վրայ, մինչ անիւները կը թաւալէին կարճ ատենի մը համար օրօրելով երկու էակները որոնք ամէն բան մոռցած թաղուեր էին միասին ըլլալու գերագոյն երջանկութեան մէջ:

×

6

ԿԱՅՍՐ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐ

Յունուար 26-ի Շաբաթ օրը երջանիկ օր մը պէտք է ըլլար, կը խորհէին անոնք: Երկու անգամ պիտի տեսնէին զիրար. առաւօտուն ժամ մը գաղտնաբար՝ Հօֆպուրկի մէջ եւ, իրիկունը, այն պարահանդէսին մէջ զոր Գերմանիոյ դեսպանը կուտար՝: Մառի այդ օրը իր մուտքը կ'ընէր ընկերութեան մէջ: Ռուտոլֆ այնտեղ պիտի ըլլար, ինչպէս նաեւ իշխանուհին: Մառի ամէնէն կախարդիչ արդուզարդը պատրաստած էր: Մազերուն մէջ պիտի դնէր մօրը ադամանդազարդ մահիկը եւ մատն ալ՝ Ռուտոլֆի տուած առաջին մատանին: Մօրը ըսած էր թէ անիկա իրենց սիրելի բարեկամուհիին՝ կոմսուհի Լարիշի նըւէրն էր իր առաջին անգամ ընկերութեան մէջ մտնելուն առթիւ:

Բայց ճակատագրի անիւը իրենց յուսացածէն տարբեր կերպով դարձաւ:

Առտուն, Մառի մտահոգ վիճակի մէջ գտաւ Ռուտոլֆը. եւ թէեւ անիկա ճիգ ըրաւ զայն պահելու բայց Մառի պէտք եղածին չափ կը ճանչնար զինքը նշմարելու համար: Հոսմէն լուր չէր առած: Անիկա կը բաւէ՞ր իր տխրութիւնը արդարացնելու համար: Մառի գործի անցաւ զայն փարատելու համար: Իր յաճախ յաջողած միջոցը գործադրելով, սկսաւ խօսիլ գեղեցիկ օրերու մասին զորս պիտի ունենային երբ Ռուտոլֆ, իր տաղտկալիներէն ու իրաւունքներէն հրաժարած, Աւստրիայէն հեռու ազատ կեանք մը պիտի անցնէր իրեն հետ:

Ոչ մէկ տեսակէտ այլեւս հրապոյր ունէր իշխանին աչքին: Եթէ Պապը համաձայնէր ամուսնալուծութեան, գահաժառանգ պիտի մնար, պարտականութիւններու, պատասխանատուութեանց եւ ձանձրոյթի ամբողջ շարքերով որ իր հետ կը բերէ այս բարձր եւ եղական դիրքը: Ցոյս ունէր որ այն ատեն պիտի կարենար հօրը համաձայնութիւնը ստանալ Մառիին հետ քաղքենի ամուսնութիւն մը կնքելու: Պիտի յաջողէ՞ր արդեօք: Մառի կը դողար այս գաղափարէն: «Հրապարակային երջանկութիւն չկայ», կ'ըսէր ան: Մարդոց աչքերէն հեռու ապրիլ. այս գաղափարը որքա՞ն անուշ կուգար երկուքին ալ:

Այն օրը Մառի յաճախ կրկնուած խօսակցութիւն մը վերսկսաւ.

_ Գիտե՞ս, ըսաւ, կը վախնամ որ պարապ մնալով կը ձանձնարանաս: Վարժըւած չես ատոր:

- Քսան տարուան հանդիսութը բաւական չպիտի ըլլայ մէջս գտնուած յոգնութիւնը անցընելու: Ո՞ւր պիտի երթանք:

Ու ահա անոնք Անտալուզիայէն մեկնեցան Պիրէնեաններ, Ալժէրիայէն Նորմանտիա, Խաղաղականի կղզիներէն Սէյլան:

(Շար. 71)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Հայկուհի Հիմինեան, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Հիմինեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց զաւկին, եղբօր եւ հօրեղբօր՝

ՍՈՒՐԷՆ ՊԷՔԱՐԵԱՆԻ

մահուան 10-րդ տարելիցին ինչպէս նաեւ իրենց ամուսնոյն հօր եւ մեծ-հօր՝

ՏՐԴԱՏ ՀԻՄԻՆԵԱՆԻ

եւ մօր ու մեծ-մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԹԱԳՈՒՀԻ ՃԷՆԱՋԵԱՆԻ

յիշատակին:

Կիրակի, Ապրիլ 8, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՊԱՏԱՐԱԳ

ԵՒ 6-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

Կիրակի, Ապրիլ 15-ին Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբի հիմնադրութեան 6-րդ տարեդարձի առթիւ, Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր արարողութիւն:

Կը նախագահէ, կը քարոզէ եւ կը պատարագէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը իր ամբողջական կազմով եւ ղեկավարութեամբ՝ խաչիկ Երլմազեանի, կ'երգէ Կոմիտասեան անդրանիկ պատարագը՝ վերածուած քառաձայն երկսեռ խումբի համար Վարդան Սարգսեանի կողմէ:

Սկիզբ. Ժամերգութեան 8

Պատարագ՝ 10

Պատարագէն ետք եկեղեցւոյս Ս. Զրբաշեան սրահին մէջ կը սարքուի սիրոյ սեղան, ի պատիւ հիւրերու, երգչախումբի անդամներու եւ Պ. Պ. Բարսեղ Մաչոյեանի, Գեղամ Շեխբերեանի, Օրիորդ՝ Մարի Սիմոնեանի եւ Փօլէթ Օթարի, որոնք ծառայած են Մայր եկեղեցւոյս աւելի քան՝ քսան տարիներ:

Սոյն ճաշին մասնակցիլ փափաքողները պէտք է ապահովեն իրենց տեղերը եկեղեցւոյս քարտուղարութեան մօտ: Հեռաձայնել՝

77 - 84 - 70

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի՝ Տորիս Մավեանի իր ամուսնոյն՝ Պերճ Մավեանի կսկծալի մահուան առթիւ, ինչպէս նաեւ իր զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ

Այս Շաբաթ օր, Ապրիլ 7, տօն է Աւետման Ս. Աստուածածնի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10ին Պատարագ կը մատուցուի:

ՎԱՐՁՈՒ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հինգ հոգինոց հայ ընտանիքի մը համար (երկու երախայով), վարձու յարկաբաժին մը կը փնտռուի 3/4 սենեակ, յարմարութիւններով, Փարիզ կամ մօտակայ արուարձան մը (արուարձանի պարագային՝ նախընտրաբար՝ կառ. տիւ. Նորտ կամ՝ կառ. տը լ'Էսթի գիծին վրայ):

Հեռաձայնել իրիկունները ժամը 19-էն ետք՝

254 - 90 - 80

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը կը փնտռէ խաչուհի մը: Մնայուն քարտուղարուհի, - հաշուապահուհի, հայերէն - ֆրանսերէն վճարովի աշխատելու համար կէս օր իր գրասենեակը:

La Croix Bleue des Arméniens de France Comité Central : recherche un membre qui assumerait la fonction de permanente - secrétaire-comptable bilingue à mi-temps rémunérée.

Tél. : 824 - 46 - 57
le jeudi de 16h à 22h.
ou écrire
Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

U. G. A. B.

Monsieur Napoléon BULLUKIAN
Président d'Honneur pour la France
de l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance
Monsieur Setrak SANDJIAN, Président
et les membres du Comité U.G.A.B. Rhône - Alpes
vous prient
de bien vouloir honorer de votre présence

le Dîner de Gala Dansant

qui aura lieu le Samedi 7 Avril à 20h 30
à «La Sangria» - Casino de Charbonnières
animé par l'orchestre «**P a r o s**» de Valence
Nombre de places limité
Pour tous renseignements s'adresser à :
U.G.A.B. - Secrétariat de l'Eglise Apostolique Arménienne
40, Rue d'Arménie, 69003 Lyon — Tél (7) 860 - 47 - 18

ARMENIE 1984

DÉPARTS	RETOURS
14 AVRIL	27 AVRIL
20 AVRIL	28 AVRIL
20 AVRIL	03 MAI
05 MAI	18 MAI
31 MAI	10 JUIN
30 JUIN	13 JUILLET
14 JUILLET	27 JUILLET
04 AOUT	17 AOUT
18 AOUT	31 AOUT
01 SEPT.	14 SEPT.
15 SEPT.	28 SEPT.
06 OCT.	19 OCT.
26 DEC.	08 JAN.

Nos voyages comprennent des séjours simples, et des circuits. POSSIBILITE DE VOYAGES INDIVIDUELS... CONSULTEZ NOUS!

RENSEIGNEMENTS & INSCRIPTIONS :

Levon BAGDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. (1) 261 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. (7) 860 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
WASTEELS
87, La Canebière
13001 MARSEILLE
Tél. (91) 95 - 90 - 12

Licence d'Etat A 1037 — Membre SNAV et APS

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ

(1884 - 1915)

Ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ՝ կը կազմակերպէ դասախօսութիւն մը՝ Ապրիլ 8, Կիրակի, ժամը՝ 16-ին Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ.

118, Rue de Courcelles — 75017 Paris

Կը նախագահէ՝
ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱԵԱՆ - ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Կը խօսի՝ Ս. Ք. ՋԱՆԳՈՒ

Գեղարուեստական բաժին.

Կ'արտասանեն.-
Ագապի Տէր - Գրիգորեան
Անահիտ Թէրզեան
Անի Զաքրեան
Արմենուհի Բալուեան

Մուտքը ազատ է:

ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցիին մէջ Կիրակի, Ապրիլ 15-ին իրենց յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներուն յիշատակին: Արարողութեան կը յաջորդէ հոգեճաշ մը, եկեղեցիի սրահին մէջ, երեցներուն համար եւ ի գիտութեան անոնց յիշատակը յարգողներուն:

Արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝
888 - 92 - 51 կամ՝ 860 - 47 - 18

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէսինի Կրօնական ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.- Բալայեան ընտանիք իրենց մօր մահուան տարելիցին առթիւ 800 Ֆ., Այրի Տիկին Թագուհի Գարաճեան Տէսինի իր ողբացեալ բարեկամներու յիշատակին 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Ալֆրէտ Պառաւեան իրենց մօր՝ Արաքսի Պառաւեանի մահուան քառասունքին առթիւ 200 Ֆ. Պ. Գր. Պապիկեան իր կնոջ մահուան 1-ին տարելիցին առթիւ 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Վահէ Յակոբեան 300 Ֆ., Այրի Տիկին Թադէոսեան 100 Ֆ. փոխան ծաղիկի Ֆիլիփ Տէր - Մարտիրոսեանի մահուան առթիւ, Պ. Կիւլպենկ Երէմեան Տիկին Արաքսի Պառաւեանի մահուան առթիւ 300 Ֆ.:

×

Կապոյտ Խաչի Պոմոնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Պ. Նշան Նազաշեանէ 500 Ֆ. իր կնոջ՝ Մարի Նազաշեանի մահուան 4-րդ տարելիցին առթիւ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Meubles Ghazarian

Z.I. Vitrolles à 20km de Marseille

tél. (42) 89.27.47

« Բացառիկ զեղչ «Յառաչ»ի բաժանորդներուն »

VIENT DE PARAITRE

— SIMON AVDOYAN N° D-3179
Chants traditionnels de la région du Vaspouragan - document

RAPPEL RAPPEL RAPPEL RAPPEL RAPPEL

— LIZ SARIAN	N° D-3170	Liz Sarian à Bobino
— LIZ SARIAN	N° D-3171	Chansons arméniennes
— LIZ SARIAN	N° D-3177	Chansons arméniennes
— NAREK DOURIAN	N° D-3178	Enchanté N. Dourian
— HAMLET MINASSIAN	N° D-40005	Musique populaire arménienne
— ARMINEH MARDIROSSIAN	N° D-40006	Chansons folkloriques arméniennes

—RUSSE - TZIGANE—

— ZINA ET GUEORGUI	N° D-3173	Folk Tzigane russe
— MICHA BAJANOFF	N° D-3180	Balalaïkas
— DJAN TATLAN	N° DEG 2002	Chansons russes

PRODUCTION et DISTRIBUTION EXCLUSIVE

DISQUES DOM

EN VENTE CHEZ TOUS LES DISQUAIRES

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 6
VENDREDI
6 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ԽՄԲԱԳԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 15.675 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 59e ANNÉE — No 15.675

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ Գ. ԱՍՈՒԼԻՍԸ

ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՉԻ ՓՈԽՈՒԵՐ

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ԱԼ ԿԸ ՀԱՍԿՑՆԷ՝... ԿԸ ԲԱՒԷ

ԲԱՅՑ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՄՏԱՀՈԳ Է

Եօթնամեայ իր շրջանին երրորդ ասուլիսն է, զոր կու տար նախագահ Միթերան եւ այս մէկը որոշ նորութիւններ ունէր, գոնէ՝ ձեւին մէջ: Ոտքի, բարձր գրակալի մը ետին, ամերիկեան ոճ մը կար, ինչպէս բոլորը նկատած են արդէն:

Դժուար էր իր գործը, անկասկա՛ծ: Երկուշաբթի իրիկուն «ընկեր» Մառշէ խիստ եւ յստակ ազդարարութիւն մը ըրած էր, բայց աւելի կարեւոր եւ լայնածաւալ էր ամբողջ գաւառի մը, Լոռէնի, բռնած դիրքը: Նոյն առաւօտուն, շրջանը ինքզինքը անջատած էր երկրին միւս մասէն: Ամբողջ շրջանը գործադուլի մէջ էր, հաղորդակցութեան բոլոր միջոցները կտրուած էին, ցերեկին, բոլոր եկեղեցիները մահազանգ կը հնչեցնէին: Ժամը 15-ին, երբ պիտի խօսէր Նախագահը, կը սկսէին ցոյցերը: Լսել իսկ չէին ուզեր: Ի յառաջագոյնէ վստահ՝ թէ խօսքերը բան չեն փոխեր: Նախագահ Միթերան, նախքան պատասխանելը լրագրողներու հարցումներուն, երկար նախաբանով մը, ծանրացաւ գլխաւոր հարցին վրայ՝ երկաթի, պողպատի ճարտարարուեստը: Խօսքը կ'ուղղէր ժողովուրդին, ինչպէս շեշտեց սկիզբէն: Կը պարզէ նախ պատկերը, քննելով հարցին երեք երեւոյթները. - ճարտարարուեստական, դրամական, ընկերային:

Առաջին կէտին մասին կ'ըսէ. - տարեկան արտադրութեան մեր կարողութիւնը 26 միլիոն թոն: Կառավարութիւնը զայն քիչ մը գեղչեց, շուրջ 25 միլիոն թոնի: Իրական արտադրութիւնը 17,5 միլիոն թոն էր, որ 18,5ի պիտի բարձրանայ այս տարի: Նիւթական գետնի վրայ, նախագահը կը յիշէ թէ 1966-էն 1981, պողպատի ճարտարարուեստը կառավարական հինգ ծրագիր ունեցած է: Ֆրանքի ներկայ արժէքով աւելի քան 60 միլիառ յատկացուած է: 1981-էն 83, 17 միլիառ եւս: Ազգայնացած երկու մեծ հաստատութիւնները, որոնք յաջորդած են անհատական ձեռնարկներուն, որոնք կորուստի համար կը ստանային նախորդ միլիառները, տարը միլիառ կորսնցուցին, նոյնքան պիտի կորսնցնեն 1984-ին: Պետութիւնն է, այսինքն ազգային հաւաքականութիւնը որ բացը կը գոցէ: Բայց, եւրոպական հասարակապետութիւնը արգիլած է որեւէ նպաստ ճարտարարուեստին 1986-էն սկսեալ, ինչ որ կը նշանակէ թէ, նոյնիսկ եթէ Ֆրանսա դիմում ընէ եւ յաջողի, տարիով մը երկարաձգել, 1987-էն սկսեալ այլեւս որեւէ կարելիութիւն չկայ բացերը գոցելու եւ պողպատի ճարտարարուեստը կ'ընկղմի: Ընկերային ճակատի վրայ, տրուած ըլլալով որ այս ճարտարարուեստը կեդրոնացած է կարգ մը շրջաններու մէջ, այդ շրջանները քարուքանդ են: Ուրեմն հարկ էր միջոցներ ձեռք առնել: Նախագահ Միթերանի համար, փրկութեան մէկ ելք կայ միայն՝ արդիականացում: Կը շեշտէ գործադրկում չկայ, այլ երկու կարգադրութիւն. - կանխահասօրէն հանգստեան կոչուիլ եւ երկու տարուան փոխարկումի արձակուրդ, այլ խօսքով երկու տարուան ընթացքին ուրիշ արհեստի մը վարժուիլ, աշխատավարձ առնելով:

Ինչ որ յստակ է, նաեւ այն է, որ Նախագահը տպաւորուած է ամերիկեան ճարտարարուեստի սիստեմէն եւ կ'ուզէ նոյն մեթոտները կիրարկել: Միթերան կը շարունակէ իր նախաբանը, ի վերջոյ հասնելու համար հարցումներուն: Ասոնք շատ ինքնատիպ չեն եւ երբեմն նոյնիսկ, յանկերգի բնոյթ կ'առնեն նոյն նիւթին շուրջ: Երբ հարցում ընողը գոհ չէ պատասխանէն, ուրիշ մը նոյնը կ'ըսէ այլ ձեւով եւ այս հարցումը ի հարկէ չի փոխուիր եւ սկսած է խիկապէս դղումի համ տալ: Երբ երկրի մը մէջ այնքան հրատապ հարցեր կան, ինչպէս տնտեսական տագնապը կամ գործադրկութիւնը, անդադար կրկնել՝ «ի՞նչ պիտի ընէք համայնավարներուն հետ, ի՞նչ կ'ըսէք Մառշէին» եւայլն, եւայլն, խիկապէս անհամ կը դառնայ: Հոս ալ Նախագահը կարճ պատասխան մը տուաւ, բայց շատ յստակ՝ ժամանակը եկած է ամէն ինչ յստակացնելու: «Հաւատարիմ եմ, կ'ըսէ Միթերան, խոր համոզումներուս, կ'ուզեմ համայնձառութիւններուս, կ'ուզեմ համախմբել ժողովրդական ուժերը, որպէսզի վերանորոգ քաշեն ամբողջ ազգը: Ազգ. վերանորոգում՝ բայց ո՛չ որեւէ գնով, ո՛չ համակարգութեան վարկին մէջ նսեմացած կառավարութեան մը ճիգով»:

Հետաքրքրական էր այն պատասխանը, զոր ըրաւ երբ իրեն հարց կը տրուէր թէ սխալա՞ծ է (ծանօթ է, որ Մառշէ կը հրաւիրէր Նախագահը խոստովանելու թէ սխալած է, եթէ ի վիճակի չէ տէրը մնալու իր յանձնառութեանց): Նախագահը կը շեշտէ. - Եթէ նախատեսումի սխալ եղած է, 1975-էն 80ի 7րդ ծրագիրն է: 1975ի կառավարութիւնը, որ 33,3-էն 35,1 միլիոն թոն արտադրութիւն կը նախատեսէր: Նախատեսութեան սխալ նաեւ, 1977-ի նախարարապետինը՝ որ Ազգ. ժողովին առջեւ կը յայտարարէր թէ արտադրութեան այդ կարողութիւնը պիտի պահպանուի: 1978-ին, ինք ալ, ընդդիմադիր, 31 միլիոն ըսած է: Ուրեմն՝ 30էն 35 միլիոն թոն ըստ ծրագրին, 33՝ ըստ նախարարապետին, 33՝ ըստ ճարտարարուեստի նախարարին, 30՝ ըստ Սեքա-ին (Եւրոպական Հաւաքականութիւն ածուխի եւ պողպատի), 31՝ ըստ ընկերվարական կուսակցութեան Ա. քարտուղարին: Միթերան կ'ընդունի որ ինք ալ սխալ գործած է, բայց սխալը եղած է հաւաքական, հարկ է ըսել սակայն թէ քարիւղի երկրորդ ցնցումէն առաջ էր եւ տագնապը այնքան սուր չէր: Նորէն կու գայ, ուրիշ ձեւի տակ, համայնավարներու հետ առած յանձնառութիւններուն, որոնց վրայ ծանրացաւ Մառշէ: Նախագահը կ'ըսէ թէ ինք ալ մօտիկ ըրած է, բայց կուսակցութենէ - կուսակցութիւն եղած համաձայնութիւնները գինքը - Հանրապետութեան Նախագահը - յանձնառու չեն դարձներ: Յետոյ, նոյնիսկ եթէ նկատի առնենք: Ի՞նչ կ'ըսէր այդ համաձայնութիւնը. - փոփոխութիւնը պիտի շարունակուի հանգրուան առ հանգրուան, ըստ թափի մը որ նկատի պիտի առնէ տագնապին վիճակը: Կը յսեմ: Կը դիտեմ: Ու կը նկատեմ որ նոր կացութիւն մը կը ստեղծուի: Քաղաքականութեան մնայուն երեւոյթն է:

Ֆրանսայի պարտքին մասին խօսելով, Նախագահը կը շեշտէ թէ 3 ամսուան արտածում կը ներկայացնէ (Նախագահը 3% ըսաւ, յափսիւս մը, յետագային սրբագրուած Էլիզէի կողմէ) կը ներկայացնէ, իրար անցնելիք բան չկայ:

Չէր սպասուեր, որ փորձառու լրագրող մը, ինչպէս անգլիացի Զարլզ Հարկրով, Էլիզէի մամուլի ասուլիսներու երիցագոյնը իսկ նկատուած, չփոթէ Վարշաւան եւ Վենետիկը եւ մէջը մնայ հարցումի մը: Ի՞նչ ըսաւ Անգլիացին: Ամերիկայի մէջ յայտարարեցիք թէ պիտի տեսնուիք Չերնենկոյի հետ, մինչ փոքրիկ թելեկրաֆիսթ ըսած էիք Ժիսքարի համար, երբ Վարշաւա տեսնուած էր Բրեժնեւի հետ: Արդ, Միթերանի պատասխանը դիւրին է, քանի լրագրողը շփոթութեան մէջ է: Ժիսքար Վարշաւա գացած էր 1980, Մայիս 18-ին, Աֆղանիստանի դրաւումէն հազիւ հինգ ամիս ետք եւ մարդու բան չըսելով, մեծ խորհրդաւորութիւն մըն ալ տալով, խօսակցութեան նիւթին: Յետոյ, Յունիս 22-ին, Վենետիկի վեհաժողովին, մե՛ծ յայտնութիւն մը կ'ընէր Ժիսքար, այն թէ Բրեժնեւ լուր ղրկած է իրեն որ պիտի քաշուի Աֆղանիստանէն...: Տարի մը ետք, Միթերան կը մեղադրէր Ժիսքարը, որ պարապ տեղը հեռագրատարի պաշտօն կատարած էր Կրեմլինի հաշւոյն: Ինչ որ, առնուազն, տեղին դիտողութիւն մըն էր:

Խօսք եղաւ նաեւ Պասքերու մասին, ռամիկանութեան, Եւրոպայի, ազատ ձայնասփիւռներու ծանուցումի արտօնութեան, մամուլի ազատութեան, ընտրական օրէնքի եւլն., եւլն.: Բայց հարկ է քաղուելիքը քաղել այս ասուլիսէն:

Ճարտարարուեստի նախարարը՝ Ֆաբիուս կը դառնայ արտակարգ իրաւասութիւններով գեր-նախարար մը: Ճարտարարուեստի ծրագիրը չի փոխուիր: Մառշէի կ'ըսէ, աւելի նուրբ ձեւով, կարճ կապէ՛: Իմաստուններու յանձնախումբ մը կազմուած է Լոռէնի, կողմնակից է որ անոր հետ խորհրդակցաբար աշխատանք տարուի: Պէտք է որ Թէժէվէ-ն մինչեւ Ֆրանքֆուրթ երթայ «Լոռէնէն անցնելով» (ակնարկ՝ ծանօթ երգին): Կը նկատուի որ բազմաթիւ անգամներ ձեռնարկ, ճարտարարուեստ, արդիականացում եւ այլ բառեր կրկնեց, բայց մէկ անգամ իսկ չգործածեց ընկերվարութիւն տարազը: Զխուսափեցաւ ֆրանսական գգայական բանաձեւերէ ինչպէս. - «ամէն մարդ սրտին մէջ Լոռէնն ունի»:

Նոյն իրիկունը, կը պարզուէր որ ձայնը չէ լսուած եւ Լոռէնցիին սրտին մէջ Միթերան չկայ: Ծանր միջադէպեր կը պատահէին, Լոնկուի, կրակի կը տրուէին շէնքեր: 15 վիրաւոր կար:

Համայնավարները, Իւմանիթէի մէջ, ցոյց կու տան թէ յուսախաբ են, բայց ձայնը շատ չի բարձրանար: Քոթիտիէն տը Փարի, ոգեկոչելով Մառշէի խօսքը Էլքապաշի, կը խորագրէր, Միթերանի բերանը դնելով՝ «Մառշէ՛, լռէ՛»: Հինգշաբթի առտու, գոնէ, Մառշէ լռած էր:

Պատասխանատու իր երկրին եւ ժողովուրդին ճակատագրին, Միթերանի խօսքերուն մէջ իսկ, կարելի չէր չնկատել թէ Նախագահը՝ մտահոգ է:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹԵՀՐԱՆԻ ԱՐԱՐՔԷՆ ԵՏՔ՝

ԱՍԱԼԱ-Ի ՆՈՐ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵ՞Ր

Հիւրրիյէթ-ի (Ապրիլ 4) Թեհրանի թըղթակիցը՝ Էնկին Պիլկինէր հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ իր թերթին.-

×

ԹԵՀՐԱՆ. - Հայկ. ահաբեկչական կազմակերպութիւնը ԱՍԱԼԱ սպառնաց օդը հանել Շիւհէտա հիւանդանոցը ուր խնամքի տակ կը գտնուի Թէհրանի Թրքական դեսպանատան զինուորական կցորդի օգնականը Իսմայիլ Բամուքճու: Հիւանդանոց հեռաձայնած է անծանօթ մը որ հայկ. շեշտով փարսի խօսած ու ըսած է թէ եթէ չղադրեցնեն Բամուքճուի դարմանումը օդը պիտի հանեն հիւանդանոցը: Իսկ հիւանդանոցի պատասխանատուները յայտնած են թէ այս սպառնալիքը նպատակ ունի միմիայն խուճապ ստեղծելու եւ ըսած են. «Իրանի վարչաձեւին հետ լաւ յարաբերութիւններ ունեցող Հայեր կան որոնք այս հիւանդանոցը կը դարմանուին: Այս պատճառով հաւանական չէ որ ԱՍԱԼԱ օդը հանէ հիւանդանոց մը ուր իր ազգակիցները կը գտնուին»:

Այս միջոցին նոյն ժամերուն հիւանդանոց հեռաձայնող ուրիշ անձ մը փնտռուած է գնդապետ Օսման Արասը ու մահուան սպառնալիք ըրած իրեն: Այս անձն ալ ինքզինքը ներկայացուցած է որպէս ԱՍԱԼԱ-ի անդամ մը: Այս հեռաձայներէն ետք թէ՛ հիւանդանոցին, եւ թէ դեսպանատան մէջ բազմացած են ապահովութեան միջոցառումները: Բամուքճուի քով տեւականօրէն պահակ կը սպասէ դեսպանատան անձնակազմէն ապահովութեան պաշտօնեայ մը:

Միւս կողմէ բժիշկներ ըսած են թէ Բամուքճուի առողջական վիճակը մտահոգիչ կը մնայ: Այս մասին տրուած այլ կարեւոր որոշում մըն ալ այն է որ Բամուքճու կարելի ամենակարճ ժամանակամիջոցին մէջ Թուրքիա փոխադրուի: Պատասխանատուներ ըսած են թէ այս որոշումը տուած են ԱՍԱԼԱ-ի սպառնալիքէն ետք:

ԽՕՋԱԼԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Շարաթավերջին պիտի սկսին առօրեայ աշխատանքները Թրքական դեսպանատան մէջ, ուր ապահովութեան միջոցառումները աւելցած են: Դեսպանատան աշխատանքները պիտի վերսկսին մեծ թափով, վարչապետ Էօզալի Իրան այցելութեան պատճառով:

Այս այցելութեան թուականը տակաւին չէ ճշդուած, նաեւ անորոշ է այն պարագան որ վերջին դէպքերը ազդեցութիւն մը պիտի ունենա՞ն Էօզալի այցին: Բոլոր այն օտար ներկայացուցիչները որոնք հեռաձայնելով «անցած ըլլայ» կ'ըսեն պատահած դէպքին համար, այս մարզին մէջ չեն կրնար զսպել իրենց հետաքրքրութիւնը:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝

ՅԱՐԱՆՈՒԱՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ ԵՒ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՆՊԱՍՏՆԵՐԸ

ՏԸՊՐԷ (1959) ԵՒ ԿԵՐՄԷՕՐ (1977) ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ

1981-էն ի վեր «Դպրոցական պատերազմը» կամ «Դպրոցական խաղաղութիւնը» նայած կողմերուն, դարձած են օրակարգի հարցեր, քանի Թեկնածու Միթերանի ծրագրի 90-րդ կէտը կ'ըսէր «Ազգային կրթութիւնը պէտք է դառնայ մեծ, միացեալ եւ աշխարհական սպասարկութիւն մը»։

Ձենք ուզեր անդրադառնալ 1981-էն ի վեր այս հրատապ հարցին առած համեմատութիւններուն վրայ մանաւանդ այս վերջին շաբաթները, որ դպրոցականէն աւելի քաղաքական է։ «Յառաջ» իր օրուան լուրերուն մէջ հետեւեցաւ, Ֆրանսան երկուքի բաժնող, այս խնդրին զարգացումներուն։

Կ'ուզենք պարզապէս ներկայացնել Տըպրէ եւ Կերմէօր օրէնքները, որ հիմքը կը կազմեն դպրոցական բանավէճին։

1959-ին, Տըպրէ օրէնքը հաստատեց կէս հանրային եւ կէս փրիվէ դպրոցներու նոր դասակարգ մը։ Պայմանադրութեան տակ գտնուող հաստատութիւններուն մէջ եթէ ուսուցումը աշխարհական չէ, բառին բուն իմաստով, այլեւս յարանուանական ալ չի կրնար ըլլալ։ Այս նոր հաստատութիւնները բաց են բոլոր աշակերտներուն առջեւ, առանց ծագումի, գաղափարի, դասակարգի, դաւանանքի խտրութեան։ Պահելով հանդերձ իրենց իւրայատուկ նկարագիրը, ուսուցումը պէտք է տրուի յարգելով խղճի կատարեալ ազատութիւնը։ Այս իսկ պատճառաւ, պայմանադրութեան տակ հաստատութիւնները փրիվէ նախաձեռնութիւններ ըլլալով հանդերձ կը ստանան պետական նպաստներ։ Այլ խօսքով, կ'արտայայտեն պետութեան աշխարհականութեան նոր յղացք մը, ուր գործակցութիւնը յարանուանական համայնքներու հետ անկարելի չէ։ Այս նոր ըմբռնումը, գաղափարներու հոլովոյթին արդիւնքը չէ։ Այլ, պարզապէս թարգմանն է քաղաքական ուժերու համեմատութեան 1958 - 59-ին։

Տըպրէ օրէնքը, նախ նուրբ եւ ճարպիկ չափաւորում մըն է Հանրապետութեան մը սահմանադրական պահանջներուն, որ նոյնիսկ 1958-էն վերջ աշխարհական է եւ կը մնայ, եւ կօլիստ մեծամասնութիւնն է որ կ'ուզէ նիւթապէս օգնել ազատ դպրոցներուն գոհացում տալու համար կաթողիկէ կարծիքին, որուն ընտրական աջակցութիւնը անհրաժեշտ է իրեն։ Օրէնքին քաղաքական իւրախոհութիւնը եւ օրէնսդրական նրբութիւնները կը փորձեն ամէն գնով զգուշանալ հոսանքներու բախումէն, որ 20-րդ դարու սկիզբէն կը յատկանշեն դպրոցական երկուութիւնը։ Ազատ դպրոցները կ'ընդունին դրամը եւ կանոնագրային հարկադրանքները որ առաջ կուգան պայմանադրութիւններէն, սակայն կ'ուզեն մնալ կաթողիկէ։ Եւ քան տարի շարունակ պիտի յայտարարեն իրենց դիրքը, ջանալով հետեւիլ ռազմավարութեան մը որ վարպետօրէն պիտի օգտագործէ քաղաքական դէպքերու յեղաշրջումը հասնելու համար իրենց նպատակին։ Մասնաւոր ուսուցման պաշտպանները յանուն ազատութեան հասկացողութեան մը, կ'ըսեն՝ «արդի ընկերութեան մէջ, Պետութիւնը, հասարակաց շահերուն ի խնդիր, նպաստներ կուտայ մասնաւոր նախաձեռնութիւններուն, ինչպէս՝ մամուլը, մշակութային - ընկերային - երիտասարդական եւ այլ միութիւններն ու հաստատութիւնները, սեռնտիֆայական գործունէութիւնները եւայլն, ... ուստի հարկադրուած է նոյնը ընել կրթութեան համար»։ Այս տրամաբանութեան ետեւ կան այլ մտածումներ։ Կաթողիկէ եկեղեցին իրաւունքը կը պահանջէ դպրոցներ հիմնելու եւ ղեկավարելու համաձայն կրօնական սկզբունքներու, կանոններու եւ անոր համար ալ ստանալ հանրային դրամ նոյն համեմատութիւններով և նոյն իրաւունքով, քան հանրային դպրոցները։ Այսպէս 19րդ դարու վերջաւորութեան ծնունդ առած մեծ կռիւները աշխարհական ընկերութեան եւ Պետութեան «լայիսիթէին» շուրջ մարած չեն։ Այլ ստացած են ուրիշ ձեւ մը։

Եթէ առաջին տարիները որ յաջորդեցին Տըպրէ օրէնքին, կաթողիկէ եկեղեցին առանձին մղեց պայքարը, յետոյ իրեն ընկերացաւ հրեայ համայնքը։ Հիւսիսային - Ափրիկէի Հրեաներուն զանգըւածային գաղթը, քաղաքական ծանօթ դէպքերու հետեւանքով, ծնունդ տուաւ տասնեակ ու տասնեակ հրեայ դպրոցներու, որոնք կը բանին պայմանադրութիւններու տակ եւ կը ներկայացնեն այսօր շուրջ հարիւրէն վեցը յարանուանական ուսուցման։ Կաթողիկէներուն նման, պատասխանատուները կ'ըսեն թէ կրօնական դպրոցները անհրաժեշտ են պահպանելու համար երիտասարդ սերունդներուն մօտ հրեայ ինքնութիւնը, ընկերութեան մը մէջ, ուր ընտանիքը առանձին չի կրնար փոխանցել հոգեւոր աւանդութիւնները։

Տըպրէ օրէնքի գործադրութեան առաջին քանի տարիներու ընթացքին, յարանուանական ուժերը կէտեր արձանագրեցին։ Պայմանադրութեան տակ հաստատութիւնները եւ կղերական ազդեցութիւնը հող շահեցան, սակայն նոյն ատեն եւ զարմանալիօրէն, զուտ յարանուանական կրթութեան նկարագիրը աստիճանաբար նուազեցաւ։ Պետութենէն ստացուած նիւթական միջոցներու եւ կառոյցներու խստապահանջ հսկումի փոխարէն, կրօնական իշխանութիւնները, յատկապէս կաթողիկէ եկեղեցին, ընդունեցան դպրոցներու յարանուանական նկարագրի որոշ փոխակերպում մը։ Այլ խօսքով, 1960-էն սկսեալ, եկեղեցին կ'ընդունի Տըպրէ օրէնքի հարկադրանքները, որպէսզի իր դպրոցները նպաստներ ստանան։ Իր նպատակն է՝ հանրային ուսուցման զուգահեռ պահել դպրոցական դրութիւն մը համաձայն կրօնքէն ներշնչուած յղացքներու։ Եկեղեցին, քսան տարի շարունակ, յամառ աշխատանքներով պիտի փորձէ նուազեցնել իր ենթակայութիւնը Պետութեան եւ պահպանել իր հովանաւորած կրթութեան մասնաւոր եւ կաթողիկէ նկարագիրը։ Այս ջանքերը պիտի պսակուին յաջողութեամբ։ Իշխանութեան գլուխը գտնուող մեծամասնութիւնը, մանաւանդ Ժօր. Տը Կօլի մեկնումէն յետոյ, 1969-էն 1981, որեւէ պատճառ չունի մերժելու միջոցներ իրեն նեցուկ քաղաքացիներուն։ Ալ աւելի, յենլով կրթութեան ընկերային պահանջին եւ դպրոցական կազմութեան որակի անհրաժեշտութեան պիտի աւելցնէ իր նպաստները, հետեւելով կեանքի ընդհանուր մակարդակի զարգացման։ Այսպէս, յարանուանական ուսուցումը իր պատկերը պիտի արժեւորէ հանրային կարծիքին մօտ։ Եւ ալ աւելի չեշտակի կերպով որովհետեւ հակառակ յաջորդական կրթութեան նախարարներուն՝ Ժ. Ֆոնթանէէն, Ռ. Հայի եւ Գ. Պէօլաք, երկչոտ փորձերուն, օրուան քաղաքական իշխանութիւնը հակադրուած է հանրային ուսուցման ղեկը բռնող ուսուցչական եւ ծնողական կարեւոր սենտիքաներուն հետ։

Բան մը փոխել, բարելաւել, այո՛. բայց ո՛չ յաւելեալ ծախքերու մէջ մտնելով, որպէսզի առաւել ազդեցութիւն չստանայ ընկերային դասակարգ մը որուն արմատական ընդդիմութիւնը տիրապետող քաղաքական ուժերուն դէմ, ակներեւ է։

Նոյն ատեն, 1970 - 80 տարիներու ընթացքին Պետութեան նիւթական մասնակցութիւնը մասնաւոր հաստատութիւններու ծախքերուն զգալիօրէն կ'աւելնայ։ Այսպէս, պարզ պայմանադրութեան տակ հաստատութիւններուն Պետութիւնը կը ստանձնէ վճարումը ընկերային տուրքերուն եւ կ'երաշխաւորէ ձեռնարկումը փոխառութիւններուն, մասնաւոր դպրոցներու շինութեան համար։ 1974-ին, Պետութիւնը նպաստներ կը շնորհէ նախակրթարաններու ուսուցիչներուն կազմաւորման, 1977-ին կաւելցնէ իր մասնակցութեան գումարը ցուրեկօթիկ դպրոցներուն։ 1978-ին, Պետութիւնը կ'առնէ իր հաշւոյն պայմանադրութեան տակ եղող բոլոր ուսուցիչներուն սկզբնական եւ տեւական կազմութեան ծախքերը, նոյն պայմաններուն տակ քան հանրային ուսուցման մէջ։ Արդ, ազատ դպրոցին պաշտպաններուն, Թեզը կը գտնէ իր գործադրութիւնը. «մասնաւոր ուսուցումը, հանրային ուսուցման նման, կ'ապահովէ հանրային սպասարկութիւն, արդարութիւնը կը պահանջէ որ Պետութիւնը իր հաշւոյն առնէ ելմտական ծախքերը, նոյն համեմատութեամբ քան հանրային ուսուցումը»։ Սակայն, պայմանադրութեան տակ մասնաւոր հաստատութիւնները կը պահեն այլ կարեւոր առաւելութիւն մը։ Պետութեան նիւթական օգնութենէն զատ, կարելիութիւնն ունին ընտանիքներէն ալ նիւթական մասնակցութիւն մը ստանալու։ 1971-ին, Տըպրէ օրէնքը կը կրէ կարեւոր բարեփոխում մը։ Պարզ պայմանադրութեան եղանակին մէջ կը մտնէ նաեւ նախնական ուսուցումը, այսինքն նախակրթարանները։ Այսպէս, «դպրոցական ընդունուած կարիք»ի գաղափարը, որ նպաստներու շնորհումին միակ չափանիշն է, կը ստանայ շատ լայն մեկնաբանութիւն մը, ուղղակի կապուած հաստատութիւններու յատուկ նկարագրին հետ։ Օրէնքը պարտք կը դնէ Պետութեան վրայ վճարել, առանց սահմանումի, հանրային սպասարկութենէն դուրս, այլ ուսուցման մը կապուած ընտանիքներէն եկած բոլոր պահանջները։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

(Մնացեալ յաջորդով)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՍԿԷ ԴՐԱՄ

Քիմիագէտ եւ ծանօթ դրամագէտ Զարեհ Պաուկեան վերջին երկու տասնամեակներուն բազմաթիւ հին ու միջնադարեան դրամներ նուիրած է Հայաստանի պատմութեան պետական թանգարանին։ Այդ նուէրները 1979-ին առանձին ցուցահանդէսով մը ներկայացուած են պատմութեան թանգարանի հազարաւոր այցելուներուն։ Վերջերս փրոֆ. Պաուկեան (Նիւ - Եորքէն) Հայաստան այցելելով նուիրած է նաեւ Հայոց Լեւոն Ա. Թագաւորի (1198 - 1219) ոսկէ դրամը՝ հաւաստի վկայութիւն մը Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան վաղ շրջանի պատմութենէն։

Ընդհանուր առումով ոսկէ դրամները շատ հազուագիւտ են։ Հայաստանի դրամական տնտեսութեան մէջ հին եւ միջնադարերուն տիրապետած են արծաթէ եւ պղնձէ դրամները։ Բացառութեամբ բիւզանդական կայսրութեան, որ երկար ատեն ոսկէ դրամներու արտադրութեան առաւելութիւն ունեցած էր Ե. ԺԳ. դարերուն, դրացի տէրութիւնները (պարթեւական եւ սասանեան թագաւորութիւններ, արաբական խալիֆայութիւն, Իկոնիոյ սուլթանութիւն, Իրաքի եւ Իրանի սելճուքեան պետութիւններ եւ այլ իշխանութիւններ) ոսկէ դրամներ արտադրած են շատ քիչ քանակութեամբ։

Միջազգային ապրանքի փոխանակութեան մէջ ոսկէ դրամները սոսկ հաշուական միաւոր եղած են, այսինքն՝ հաշուուած են ոսկիով, վճարած՝ արծաթով։ Գլխաւոր միաւորը հանդիսացած է արծաթէ դրամը։ Նման վիճակ բնորոշ եղած է նաեւ հին եւ միջնադարեան հայկական Պետութիւններուն։ Արտաշէսեաններէն...

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Ո՞ր հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Ինքզինքին «գործնական» որակող շատ մը անձերու՝ մտաւորականը կը թուի ըլլալ իր անձնական ուժականութիւնը վատնող անձ մը, իսկ անով հաւաքականօրէն մտահոգուիլ՝ կը թուի վատնել հաւաքականութեան ուժականութիւնը։ Ինչո՞ւ հասած ենք այս վիճակին»։

«Մասամբ», ենթադրեց Թափլեան, «որովհետեւ կ'ապրինք Միացեալ - Նահանգներուն մէջ, ուր հակա - մտաւորական աւանդութիւնները շատ աւելի զօրաւոր են, քան ուրիշ Արեւմտեան երկիրներու մէջ»։ Մանաւանդ որ Ամերիկայի մէջ ընդհանուր է այն մտահոգութիւնը՝ թէ գործ եւ մտածում զուգընթաց չեն միշտ. կայ թաքուն վախը որ երկրորդը կրնայ ջլատել առաջինը իրագործելու համար պէտք եղած կամքը եւ ուժականութիւնը։ Ուրեմն՝ կը մնայ վարանումը, որ վարակած է մանաւանդ համեմատաբար «նոր» ներգաղթող էթնիք հաւաքականութիւնները, ի միջի այլոց՝ Հայութիւնը։ Մեզի համար մտաւորականութիւնը եւ մտքի կեանքը կը թուին անլուրջ բաներ, զուարճութիւն մը՝ որ կրնայ արգելք հանդիսանալ, ժամանակ եւ ուժ խլել անոնցմէ, որոնք զբաղած են նոր գաղութ - համայնքի մը համար կենսական ենթակառոյցի կառուցումով։ Շատ պարզ, սակայն շատ հուժկու գաղափար մըն է որ կը գործէ, - «նախ՝ մեր անձնական ու հաւաքական տուն - տեղը կարգի դնենք, յետոյ կը մտածենք մտաւորականութիւնը յուզող հարցերու մասին»։ Մեր գաղութին մէջ շատ մտահոգութիւն եւ շատ վախ կայ տակաւին՝ անկատար ու կենսական թուող գործերու հանդէպ։ Կայ նաեւ պապակ մը՝ այս մտահոգութեանց զուգահեռ արարքի համար, գործի՛ համար, կամքի՛ համար։ Մտաւոր կեանքը պերճանք մը կը թուի, պերճանք՝ որ կամայ թէ ակամայ կրնայ տկարացնել ու ջլատել ուրիշ ճիգեր։ Կան ոմանք՝ որոնց համար մտածելը, խօսելը գրեթէ անպատասխանատու արարք կը թուին, կամ՝ զուտ ձեւականութիւն, եւ կամ՝ ինքնախաբէութիւն։ Մտածումն ու տեսութիւնը մերժելու հակումը զօրաւոր է, ընդհանրապէս յանուն չմտածուած արարքին։

Նոյնիսկ երբ մտաւորական կեանքը կը նկատուի փափաքելի կամ կենսական, ան կը դիտուի նեղմիտ դիտանկիւնէ մը։ Անոր կը տրուի պարտականութիւնը՝ մեր մտաւոր անցեալի խոցին՝ «Թրաումայ»ին վրայ սեւեռելու, եւ կամ՝ գաղութի յարատեւման ու ազգապահպանման միջոցներ ճարելու, կազմակերպչական աւելի ազդու միջոցներ գտնելու, եւայլն։ Յաւելեալ նախորոշուած են այս միջոցներու բնոյթն ու սահմանները, - եկեղեցի, դպրոց, կուսակցութիւն եւ անոնց հետ կապ ունեցող, սովորաբար անոնց ուղղակի կամ անուղղակի հակակշռին տակ եղող հարցեր։ Ինչո՞ւ այսպէս։ Պարզ է. նոյնիսկ մտաւորականութիւնը «յարգողները» անոր մասին կը մտածեն իբրեւ գործիք մը, ռըսուրս մը, աղբիւր մը, եւ քանի որ միջոցներով, գործիքներով, աղբիւրներով հարուստ ազգ մը չենք, չենք կրնար «վատնել» մեր մտաւորականները, անոնց արտօնելով որ մտածեն հանրութեան առջեւ, խօսքով ու գրչով, նոր գաղափարներու մասին, տեսութիւններու մասին, եւայլն։ Ռըսուրսի մը վատնում կը նկատուի այն խիզախ ազատութիւնը, որ պիտի քաջալերէր հիմնական հարցումներ հարցնելու պատրաստ մտաւորականը։ Ըստ նման «դուրգուրացող» մօտեցումի, հայ մտաւորականը պէտք է հարցնէ ազգային, ոչ - միջազգային, ոչ - ընդհանուր հարցումներ։ Անշուշտ այս ազգայինի բաժանումը միջազգայինէն կեղծ տարբերութիւններու վրայ հիմնուած է, բայց այդ արգելք չէ՝ նման մտածելակերպի պատճառած վնասներուն»։

Բազմապիսի են այդ վնասները, եւ անոնց ցանկը կազմել չէր Թափլեանի նպատակը։ Նշեց օրինակ մը. այսպէս, հայ ազգի մէջ ուսուցիչը յաճախ մտաւորական եղած է, եւ է՛։ Հասած ենք այն կէտին մը, ուր այլեւս աւանդական է ակնկալել որ վարժապետ - մտաւորականը խօսի (անշուշտ իրեն արտօնուած հարցերու մասին, որոնք ազգային են, լուրջ եւ եւայլն...), ու ժողովուրդը մտիկ ընէ։ Նման դերեր վնասակար են թէ՛ մտաւորականին մտքին, թէ՛ հանրութեան որակին։

(Շար. 6)

Արշակունիներէն եւ Բագրատունիներէն ոսկէ դրամներ չեն հասած մեզի: Ցամե-նայն դէպս Մերձաւոր - Արեւելքի դրամագիտական նիւթերու մեծ մասին մէջ Մեծ Հայք պատրաստուած հայկ. ոսկէ դրամներ մինչեւ այսօր չեն յայտնաբերուած: Փաստօրէն հայկական դրամներու զանգուածային արտադրութիւնը միջին դարերուն կատարուած է Կիլիկիա, ուր հիմնուած ու զարգացած է Ռուբինեաններու եւ անոնց յաջորդած Հեթումեաններու թագաւորութիւնը: Կիլիկիոյ հայկական քաղաքներուն մէջ, մասնաւորաբար թագաւորանիստ Սիս մայրաքաղաքը դըրւագուած են եւ այնուհետեւ լայն տարածում ունեցած հայերէն գիրերով արծաթէ ու պղնձէ դրամները: Անոնք իրենց պատկերագրութեան տուեալներով հազարաւոր օրինակներով ծանօթ են մասնագիտական շրջանակներուն: Սակայն հայկական ոսկէ դրամներ Կիլիկիա եւս շատ քիչ արտադրուած են: Զարեհ Պաուկեանի քննութիւնները պարզած են, որ ներկայիս անոնցմէ ընդամէնը տասը օրինակ պահպանուած են, որոնցմէ իննը Արեւմտեան Եւրոպայի թանգարաններուն (Փարիզ, Նիս, Վիէննա, Վենետիկ) եւ միայն մէկը՝ Կ. Պոլսոյ հնագիտական թանգարանին մէջ: Հայկական յիշեալ տասը ոսկէ դրամներէն վեցը դրուագուած են Ռուբինեան հարստութեան հիմնադիր Լեւոն Ա. Թագաւորի գահակալութեան տարիներուն (1198 - 1219), իսկ մնացեալ չորսէն երկուքը կը վերաբերին Լեւոն Ա. - Հեթում Ա. (ԺԳ. դար) եւ երկուքն ալ Կոստանդին Ա. Թագաւորի գահակալութեան տարիներուն (1298 - 1299):

Հայաստանի պատմութեան պետական թանգարանը, ուր հաւաքուած են ու կը շարունակեն հաւաքուիլ հայ ժողովուրդի պատմութեան վկայութիւնները, մինչեւ 1983 Սեպտեմբեր 23 չունէր հայկական ծագումով ոչ մէկ ոսկէ դրամ: Ներկայիս, շնորհիւ Զարեհ Պաուկեանի ջանքերուն ունեցաւ Հայոց Լեւոն Ա. Թագաւորի պատկերով ու անոր անուան ու տիտղոսի հայերէն գրութեամբ ոսկէ դրամներէն օրինակ մը, դրուագուած՝ հաւանաբար, Կիլիկիոյ հայկական Թագաւորութեան վարչական կեդրոն՝ Սիս քաղաքը, ԺԳ. դարու սկիզբը: Մօտ հինգ (4,80) կրամ ծանրութեամբ մաքուր ոսկէ այդ դրամին վրայ, հակառակ որոշ մաշումի յստակ կերպով պահպանուած են հետեւեալ տուեալները.

Ա. կողմ՝ կեդրոնը, կէտազարդ շրջանակի մէջ պատկերացուած է Հայոց միապետը բազմած գահին, հանդիպահայեաց, արքայական նշաններով: Այդ պատկերի շուրջ հայերէն գրուած է. ԼԵՒՈՆ ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ:

Բ. կողմ՝ կեդրոնը, նոյնպէս կէտազարդ շրջանակի մէջ պատկերուած է Առիւծը՝ թագը գլխուն, առջեւի աջ ոտքի թաթով բռնած է քրիստոնէական հաւատքի խաչը (երկթեւ), որ կը տեսնուի ուղիղ մէջքին վրայ: Դէպի ձախ քալող խաչակիր այդ առիւծի շուրջը հայերէն գրուած է. ԿԱՐՈՂՈՒԹԵԱՄԲՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ: Դրամին երկու կողմերու գրութիւնները առնուած են երկզափակ շրջանակներու մէջ:

Կիլիկիոյ հայկական Թագաւորութեան ոսկէ դրամներու շարքէն պատկերագրութեան այս տուեալներով (միապետի ու մէկ առիւծի պատկերով) դրամ, զոր այժմ Հայաստանի թանգարանը ունեցաւ, աշխարհի մէջ երեք հատ կան: Անոնցմէ երկուքը (նոյն կնիքներէ ելած) կը գտնուին Ֆրանսայի Ազգ. Մատենադարանի դրամագիտութեան բաժինը, իսկ երրորդը՝ Զարեհ Պաուկեանի մօտ: Ընդառաջելով Զ. Պաուկեանի խնդրանքին, յիշեալ Մատենադարանի դրամագիտութեան բաժնի տնօրէնութիւնը իր ունեցած Հայոց ոսկէ դրամի երկրորդ օրինակը յանձնած է հայ դրամագիտութեան երախտաւորին, որ իր կարգին զայն նուիրեց Հայաստանի թանգարանին: Զարեհ Պաուկեան հոգիով կապուած է թանգարաններու հետ եւ կը նպաստէ դրամագիտութեան զարգացման: Ան անդամ է եւրոպական եւ ամերիկեան գրեթէ բոլոր առաջնակարգ դրամագիտական խորհուրդներուն: Շատ մը թանգարաններ անոր կը պարտին իրենց ունեցած դրամագիտական նիւթերը:

Փրոֆ. Պաուկեանի շնորհիւ է, որ Հայաստանի մէջ ստեղծուած է Կիլիկիոյ հայկական դրամներու հարուստ հաւաքածոն: Ան նուիրած է ոչ միայն հայկական ծագում ունեցող դրամներ, այլեւ հռոմէական, պարթեւական եւ բիւզանդական դրամներու հարուստ հաւաքածոներ:

Հայաստան, որ բազմաթիւ թելերով կապուած էր իր մերձաւոր դրացիներու՝ պարթեւական Իրանի, հռոմէական եւ բիւզանդական կայսրութիւններու հետ, որոնց դրամները շրջանառութեան մէջ եղած են հայկական քաղաքներու մէջ, հարկ է որ ունենար նաեւ պարթեւական, հռոմէական ու բիւզանդական դրամներու հաւաքածոներ: Այդ նպատակով ալ Զարեհ Պաուկեան Հայաստանի պատմութեան թանգարանին նուիրեց (տարիներ առաջ) գրեթէ բոլոր պարթեւ գահակալներու, ինչպէս նաեւ բիւզանդական 25 կայսրերու պատկերներով դրամներ, որոնց կարգին՝ 70-է աւելի ոսկէ դրամներ՝ միայն բիւզանդական կայսրութեան կողմէ արտադրուած, Ա. - ԺԳ. դարերուն: Անոնք Հայոց պատմութեան հետ առնչուող կարեւոր նիւթեր են, որոնց ուսումնասիրութիւնները նոյնքան անհրաժեշտ են, որքան հայկական ծագում ունեցող դրամներունը:

Զարեհ Պաուկեան կիլիկեան հայկական դրամներէ կազմուած ամբողջական հաւաքածոյ մը նուիրած է նաեւ Էջմիածնի Մայր Աթոռին:

Այս բոլորով հանդերձ անոր նուիրած այս մէկ հատիկ հայկական ոսկեդրամը Հայաստանի պատմութեան պետական թանգարանին համար եղաւ պատմական գոհար մը, դրամագիտութեան բաժինը հաւաքուած այլ գոհարներու շարքին: Նշենք որ հարիւր տարի առաջ այդ ոսկեդրամին տիրած էր ծանօթ բիւզանդագէտ Շլումպերժէ: Սակայն մինչեւ Զարեհ Պաուկեան ոչ մէկ մասնագէտ մանրակրկիտ քննութեամբ հանդէս եկած էր՝ փաստելու համար այդ դրամին վաւերականութիւնը: Հայ դրամագիտութեան երախտաւորներէն ոչ ոք (Լանկլուա, Սիպիլեան, Ալիշան, Գալէմքէրեան, Պասմաճեան եւայլն) կասկածած է հայկական ոսկէ դրամներու վաւերականութեան մասին: Սակայն աւելի ուշ, մեր դարու կէսին տարածուեցաւ այն միտքը, թէ բացի Կոստանդին Ա. Թագաւորի ոսկէ դրամներէն, հայկական միւս ոսկէ դրամները կեղծ են: Զարեհ Պաուկեան փարատեց այդ չփոթը եւ հիմնովին փաստեց անոնց իսկութիւնը: Ձեռքի տակ ունենալով հայկական դրամներու գրեթէ բոլոր մեծ հաւաքածոներու տուեալները (աւելի քան տասը հազար դրամներու նմանութիւններ), ան կնիքներու համեմատութեամբ պարզեց, որ ոսկեդրամները դրուագուած են արծաթէ դրամները հատող նոյն կնիքներով, որ անոնք ստեղծուած են ոչ թէ շրջանառութեան, այլ պարգեւատրութեան համար, որ տարբեր ժամանակներ չինուած դրամները հանդէս եկած են զանազան ծանրութեան չափերով եւ այլ փաստեր, որոնք ամբողջութեամբ հաստատուեցան դրամագիտութեան եւրոպական եւ ամերիկեան կեդրոններու կողմէ: Փրոֆ. Պաուկեանի քննութիւններու արդիւնքները, անոր գըլխաւոր աշխատութիւնները, մասնաւորաբար «Կիլիկեան Հայաստանի դրամները», ինչպէս նաեւ «Արտաշէսեան հարստութեան դրամները» խորագրերով գիրքերը, վերջին երկու տասնամեակներու ընթացքին արդէն երրորդ հրատարակութեան արժանացած են՝ անգլերէն եւ հայերէն: Անխնայ ինքնին աննախընթաց երեւոյթ է հայ դրամագիտութեան մէջ: Փրոֆ. Պաուկեան ջանացած է զարգացնել դրամագիտական միտքը Հայաստանի պատմութեան մութ հարցերը լուսաբանելու, ինչպէս նաեւ անոր թանգարանային արժէքները հարստացնելու գործին մէջ:

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՄՈՒՇԵՂԵԱՆ

Սիրվարդ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ-ի ԳՈՐԾԵՐԸ՝ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Ապրիլ 18, 19, 24 եւ 25-ին, Փարիզի Կաւօ սրահին մէջ կը ներկայացուի յայտագիր մը՝ «զուիցերական երաժշտութեան կին յօրինողներու»: Այս չորս նուագահանդէսներուն ալ կը նուագուին Սիրվարդ Գազանճեանի կարգ մը գործերը: Ապրիլ 18-ին, դաշնակի համար՝ «Հայրենիքիս»:

Ապրիլ 19-ին, լիտըրներ՝ «Սիրոյ եւ եղբայրութեան եօթը երգեր»:

Ապրիլ 24-ին, սենեկային երաժշտութիւն՝ Թրիօ Փասթորալ:

Ապրիլ 25-ին, նաեւ սենեկային երաժըշտութիւն՝ «Քոյրերս», քուարթուր ա քոռտ: Բոլոր նուագահանդէսները կը սըկսին ժամը 20.30-ին:

ՆՈՐ ՍԱԼ ՄԸ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ ՄԵՐ ԱՇԽԱՐՀ

կամ՝

ԳՆԱՀԱՏԵԼԻ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

Սալերու (տիսք) Տոմ ընկերութիւնը, վերջերս հրապարակ հանած է, ինչ որ, նմանողութեամբ փաստանկարին, կրնանք թերեւս մկրտել սալանկար, այսինքն՝ տիսք - տոքիւմանթ մը: Ձեռնարկը խիստ գնահատելի է, այն ժամուն՝ երբ երկրէն եկած վերջին վկաներուն վերջին օրերը հասած են: Անոնք կամաց - կամաց կը մեկնին, Սփիւռքի հայութիւնը թողլով ձեռքը անոնց՝ որոնք Հողը չտեսան: Անոնց՝ որոնց կը պակսին հարազատութիւնը, աւանդութիւնը, մէկ խօսքով այն՝ ինչ որ կու տայ հայրենի հողը: Այդ առընչութեամբ է, որ այս սալը հետաքըրքրական նախաձեռնութիւն մըն է:

«Վասպուրական մեր աշխարհէն» եկած 13 երգեր են, զորս կ՚երգէ Սիմոն Աւտոյեան, Վան ծնած, մարսէյլաբնակ, վերջին վկաներէն մէկը, սերունդի մը որ կարօտը սրտին, եկաւ հոս ու հոն, այսինքն՝ ըՍփիւռք, հետը բերած անփոխարինելին՝ երկրին համն ու հոտը: Երգիչ չէ Սիմոն Աւտոյեան, եւ այս պարագային մեծ առաւելութիւն մըն է՝ վասնզի ոչ մէկ յաւակնութիւն ունի, բայց անոր փոխարէն, ունի անհրաժեշտը՝ հարազատութիւնը:

Ընտրուած 13 երգերն են. -

Մոկաց Շուկէն, Բարեւն եկաւ, Վանայ երգ, Ալ այլուխս, Նարոյ ջան, Հայրիկ, հայրիկ, Հօյ նար, Աղջի Հօոոմ, Վարդն ի բացուէ, Տըլէ - խամամ, Ախ մարալ ջան, Հէռիկօ նինօ, Ախ Թամար եւ Սիմոն Աւտոյեան զանոնք կը մեկնաբանէ ճշգըրտութեամբ ու բնիկի շեշտով: Ինչպէս Ռոժէ Զըրաշեան կը բացատրէ սալին պահարանին վրայ «... Ս. Աւտոյեան մեզի կը փոխանցէ հաւատարմօրէն մեր նախնեաց երգերը: Իսկական կտակ մը՝ որպէսզի շարունակուի մեր ժողովուրդին մշակութային դիմադրութիւնը եւ ի մասնաւորի՝ Վասպուրական գաւառի դիմադրութիւնը»:

Կը մնայ մեզի մաղթել որ այս փաստասալը լայն տարածում գտնէ, եւ Սիմոն Աւտոյեանէն իսկ փոխ առնելով, այլ առիթով մը գործածած իր մէկ հրաշալի տարազը՝ զայն գնեն ոչ միայն Վանեցիները՝ այլեւ Հայերը:

Ա. Մ.

ԽՆԴԱԼՈՎ ՄԵՌՆԻԼ...

Կեանքը մեռնելու հիւանդութիւնն է:

×

Արձանագրութիւն՝ գերեզմանաքարի մը վրայ. -

«Այնքան բարեկիրթ էր,
Որ չմեռած՝
Թողուց որ կինը
Իրմէ առաջ անցնի»:

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄԱՅԵՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

6

ԿԱՅՍՐ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐ

Մառի այսպէս վերջացուց ճամբորդութիւնը.

- Ի՞նչ կարեւորութիւն ունի: Դրախտը այն տեղն է ուր քեզի հետ կ՚ըլլամ միշտ:

Ռուտոլֆ համբուրեց զայն:

- Քու բանտիդ մէջ կը փակեմ քեզ:

Մառի աւելի բացորոշ նիւթի մը անցաւ.

- Մտցե՞ր ես որ երկար ատենէ ի վեր ձմեռնային անտառը ցոյց պիտի տաս ինծի: Ի՞նչ վստահութիւն կրնամ ունենալ մարդու մը վրայ որ իր խոստումները չի պահեր:

- Առաջիկայ Երկուշաբթի եւ Երեքշաբթի որսորդութեան պիտի երթամ Մայերլինկ, Վիէննայի ընդարձակ անտառներուն մէջ: Այնտեղ որսորդական պզտիկ դղեակ մը ունիմ: Պիտի ուզէի այդ երկու օրերը քեզի հետ անցընել այնտեղ: Ներկայիս, սակայն, մե՛ղք որ անկարելի է:

- Ինչո՞ւ երջանիկ պիտի ըլլայի այնտեղ: Բայց նայէ, Ռուտոլֆ, եթէ գիս տանիս այնտեղ, ալ Վիէննա չպիտի վերադառնամ:

- Լաւ կ՚ըլլայ: Երբ պէտք ըլլայ որ ալ իրարմէ չբաժնուինք, հոն պիտի տանիմ քեզ:

Այդ միջոցին դրան վրայ լսուեցաւ բախում մը որով Լօշէք ինքզինքը կը ծանուցանէր: Իշխանին տրամադրութիւնը մէկ ակնթարթի մէջ փոխուեցաւ:

- Կը տեսնես ահա, բսաւ Մառիին, հանդարտ չեն ձգեր զիս: Բոլորն ալ դաշնակցեր են ինծի դէմ...: Ի՞նչ բրած եմ իրենց: Օր մը գոնէ չե՞ն կրնար մոռնալ զիս...: Մտի՛ր, պոռաց Լօշէքի:

Ծեր սպասաւորը երեւցաւ.

- Ի՞նչ կայ նորէն որ զիս կը խանգարես:

Իշխանին ձայնին մէջ իր մտահոգութիւնը կը կարդացուէր:

- Տէր, Նորին Վեհափառութեան մէկ թիկնապահը կը խնդրէ խօսիլ Ձեր Բարձրութեան հետ:

Ռուտոլֆ Մառիին դարձաւ.

- Վայրկեան մը իմ սենեակս անցիր: Կարեւոր բան մը չէ անշուշտ, բայց պէտք է որ զինքը ընդունիմ:

Մառի աներեւութացաւ, Լօշէք ներս մտցուց սպան: Եկած էր իշխանին բսելու թէ կայսրը կը փափաքէր զինքը անյապաղ տեսնել իր աշխատութեան սենեակին մէջ:

Թիկնապահը դեռ խօսքը չաւարտած, Ռուտոլֆ հասկցած էր որ հայրը ամենալուրջ պատճառով մը կը կանչէր զինքը եւ թէ իրենց տեսակցութիւնը պիտի որոշէր իր կեանքը:

- Ձեզի կը հետեւիմ, բսաւ:

Սպան դուրս ելաւ: Ռուտոլֆ դուրս բացաւ Մառիին առջեւ: Աղջիկը տեսաւ որ անոր դէմքը այլափոխուած էր:

- Պէտք է հօրս մօտ երթամ. բաւական երկար կը խօսի միշտ: Զեմ կրնար քեզ քովս պահել, սիրելիս:

Մառի սարսափեցաւ:

- Իմ մասի՞ս պիտի խօսի քեզի:

- Զեմ կարծեր: Ո՛վ գիտէ ինչ տաղտկալի գործի մը համար կը կանչէ:

Մառի չէր համոզուեր:

- Կը վախնամ:

Ռուտոլֆ գրկեց զայն:

- Բանէ մը մի վախնար. սիրելիս: Գիտես արդէն որ ոչ ոք կրնայ մեզ իրարմէ զատել: Ամէնէն դէշ պարագային, Մայերլինկ կ՚երթանք ալ բնա՛ւ չդառնալու համար...: Պիտի ջանամ կէս օրէ վերջ լուր մը ղրկել քեզի: Եթէ ոչ, այս իրիկուն դեսպանատան մէջ միջոց մը պիտի գտնեմ քեզի հասկցնելու մեր գործին վիճակը:

Տարփագին համբուրուեցան:

Քանի մը վայրկեան վերջ, Ռուտոլֆ կայսեր աշխատութեան սենեակը կը մտնէր: Պաղ երեւոյթով ընդարձակ սենեակ մըն էր, ուր ոչ մէկ կարասի երբեք իր տեղը փոխած էր: Աթոռներն ու թիկնաթոռները արձանացած զինուորներու պէս շարուած էին. ոչ մէկ թուղթ ինկած կ՚ըլլար սեղանի մը վրայ, ոչ մէկ գրիչ կամ մատիտ իրենց որոշ տեղէն տարբեր տեղ մը կ՚ըլլային: Սենեակը լուսաւորուած էր կանաչ վարագոյրներով երկու մեծ պատուհաններէ:

(Շար. 72)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Արիս Պալաճեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի «Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն. - Պ. Յարութիւն Յարութիւնեան (Ֆիլատելֆիայէն) 250 Ֆ., Ֆրէտի եւ Ռոզ Շումախըր (Պելժիայէն) 50 Ֆ.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Խաչուհի մը իր ընկերուհիին՝ Տիկին Հերմինէ Կարապետեանի մահուան առթիւ, 100 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԸ
ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ

Միացեալ - Նահանգներէն (Քալիֆոր - նիա) Տիկին Լիտիա Պօյաճեան կը փնտռէ իր մօրեղբօր՝ ողբացեալ Վարդեվառ Փանոսեանի երկու զաւակները՝ Վրէժ եւ Վարուժան, ծնած իր առաջին (հայ) կնոջ - մէն: Ինք յետագային ամուսնացած է Ֆրանսուհիի մը հետ, եւ կ'ապրէր Լիոնի ժենաս շրջանը: Զինքը գտած էր փնտռողին հայրը, Հալէպի որբանոցը եւ հետը Մարաշ բերած: Լիտիա Պօյաճեան անցեալին Իսրայէլ եղած է եւ 30 տարի աշխատած տեղւոյն ՀՕՄ-ի մասնաճիւղին մէջ:

Ջերմապէս կը խնդրուի ենթականերէն կամ զանոնք ճանչցողներէն, անյապաղ թղթակցութեան մէջ մտնել Տիկին Պօյաճեանի հետ. -

Mrs. L. BOYAGIAN
1818 NO KINGSLEY // 11
LOS-ANGELES, Ca. 90027 USA

Ի ՆՊԱՍՏ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան 50, Պուլվար Օտտոյի Կապոյտ Խաչ 100 Ֆ., եւ Տէր եւ Տիկին Մարինէ 50 Ֆ. Ովսաննա Կոնոյեանի յիշատակին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն - Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները. - Ակիւլասի մահուան առթիւ՝ Տիկին Ակիւլաս 500 Ֆ., Գայեանէ եւ Վարդգէս Ճառայեան ընտանիք 600 Ֆ., Մարք Սուքիասեան, Վահրամ Ճառայեան, Ռուստիկ Սրապեան 100-ական Ֆ., Թամամ Յովհաննէսեանի թաղման առթիւ՝ Յովհաննէսեան ընտանիք 500 Ֆ., Փ. Տէր - Մարգարեան, Կ. Դարբինեան, Ջ. Դուլիթեան, Ն. Մինասեան, Լեւոնեան ընտանիք 50-ական Ֆ., Զալկրճեան Հ. Գույայեան, Յովհ. Սարգիսեան 30-ական Ֆ., Ա. Աճէմեան, Է. Փափազեան 20-ական Ֆ., Յակոբ Պապիկեանի թաղման առթիւ՝ Ռոպէռ Պապիկեան եւ ընտանիքը 300 Ֆ., Լեւոն Պապիկեան 150, Արմենակ Զորիկեան 400, Ֆ. Կէօնճեան 200 Ֆ., Ե. Կէօնճեան, Ժիրայր եւ Ռոժէ Մարգարեան, բժիշկ Տապակ, Յովսէփ Օհանեան, Սիւզան Փարթամեան, Գրիգոր Պօյաճեան, Գրիգոր եւ Պաղտասար Նաճառեան, բժիշկ Լ. Տրլանեան 100-ական, Իվէթ Յակոբեան, Ջ. Պզտիկեան, Մարի Թերզեան, Հ. Մարկոսեան, Ինճէյեան, Տէր - Սահակեան, Աճառեան, Ինէգեան ընտանիք 50-ական Ֆ., Խորէն Մուրատեան 25 Ֆ., Եմէնէճեան ընտանիք, Տինօ 40-ական Ֆ.:

COLONIE de VACANCES
de la Croix Bleue

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche

1 - des Moniteurs pour sa Colonie de Vacances de Bellefontaine (Jura)

2 - des Moniteurs et Monitrices pour son Camp d'Adolescents pour les mois de Juillet et Août

Date limite d'inscription : 16 AVRIL

Un séminaire est prévu pour les 21 - 22 - 23 Avril à la M. C. A. de Paris

17, rue Bleue — 75009 PARIS

Tél. : 824. 46. 57

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը կը փնտռէ խաչուհի մը: Մնայուն քարտուղարուհի, - հաշուապահուհի, հայերէն - ֆրանսերէն վճարովի աշխատելու համար կէս օր իր գրասենեակը:

La Croix Bleue des Arméniens de France Comité Central : recherche un membre qui assumerait la fonction de permanente - secrétaire-comptable bilingue à mi-temps rémunérée.

Tél. : 824 - 46 - 57
le jeudi de 16h à 22h.
ou écrire
Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

ՄԱՐՍԷՅԼ
«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ»

Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ դրախանութը ստացած է Հանրագիտարաններու 3, 4, 5, 6, 7 եւ 8 թիւերը: Յաջորդ թիւերը եւս կարելի է ստանալ յաջորդաբար բաժանորդագրութեամբ:

Դիմել. -

EGLISE ARMENIENNE
339, av. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : (91) 77 84 70

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ Չորեքշաբթի երեկոները, ժամը՝ ճիշդ 6-ին, կը կատարուին Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւնները և կը տրուի աւուր պատշաճի քարոզ, ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի եւ կարգի. -

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 11
Քարոզիչ՝ Յովսէփ Սրկ. Պալըգեան

×

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ Պահքի հետեւեալ Կիրակի օրերուն, պատարագէն առաջ, ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի:

Ապրիլ 8, Կիրակի:

ԳՐԱՍԵՆԵԿԱՅԻՆ
ՁԵՐ ՊԻՏՈՅՔՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ՄԻ ՎԱՐԱՆԻՔ ԴԻՄԵԼ ՄԵԶԻ

110, rue Cambronne
75015 PARIS
TEL. : 567. 61. 12

semiral france

Sarkis et Evelyne ALTOUNIAN

- EQUIPEMENT ET FOURNITURES DE BUREAU
- MACHINES A ECRIRE ELECTRONIQUES
- PHOTOCOPIEURS
- MOBILIER ET CLASSEMENT
- CALCULATRICES DE POCHE ET DE BUREAU
- CAISSES ENREGISTREUSES
- FOURNITURES INFORMATIQUE ,ETC.

— — MEILLEURS PRIX — —

- ԳՐԱՄԵՔԵՆԱՆԵՐ, ՀԱՇՈՒԻՉ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ, ԱՐԿՂԵՐ, ՊԱՏՃԵՆԱՀԱՆ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ, ԵՒԱՅԼՆ...

SARL **ARA** TRAITEUR

RAFFI ET ARA POHANYAN

ALIMENTATION
SPÉCIALITÉS DE PRODUITS ORIENTAUX ET EXOTIQUES

106, RUE MOUFFETARD
75005 PARIS
Métro : Censier-Daubenton

Tél. 337 90 69
ouvert tous les jours et dimanche matin
fermé le lundi

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ
(1884 - 1915)

Ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ՝ կը կազմակերպէ դասախօսութիւն մը՝ Ապրիլ 8, Կիրակի, ժամը՝ 16-ին Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մշակութային կեդրոնին մէջ.

118, Rue de Courcelles — 75017 Paris

Կը նախագահէ՝
ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱԵԱՆ - ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Կը խօսի՝ Ս. Ք. ՉԱՆԳՈՒ

Գեղարուեստական բաժին.

Կ'արտասանեն. -

Ագապի Տէր - Գրիգորեան
Անահիտ Թէրզեան
Անի Չաքրըեան
Արմենուհի Բալուեան

Մուտքը ազատ է:

ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցիին մէջ Կիրակի, Ապրիլ 15-ին իրենց յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներուն յիշատակին: Արարողութեան կը յաջորդէ հոգեճաշ մը, եկեղեցիի սրահին մէջ, երեցներուն համար եւ ի գիտութեան անոնց յիշատակը յարգողներուն:

Արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝

888 - 92 - 51 կամ՝ 860 - 47 - 18

9 JOURS EN AUTRICHE
(LE TYROL - VIENNE)

VOYAGE ORGANISÉ
PAR LA
CROIX BLEUE - SECTION LYON
DU 15 AU 23 MAI

Pour tous renseignements et inscriptions téléphoner jusqu'au 15 Avril :

dans la journée	**888 92 51**
après 20h 30	**854 22 93**

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Բացում Ապրիլեան Նահատակներու ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ:

Կիրակի, Ապրիլ 29-ին:

Մանրամասնութիւններ շուտով:

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

TRANSTOURS
VOUS PRESENTE SES VOYAGES ORGANISES

12 - 14 Jours à EREVAN
ALLER - RETOUR PAR AVION - SERVICE 1ère CLASSE

de PARIS

- — Du 20 Avril au 5 Mai — 16 jours, dont 14 jours à EREVAN — **Prix: 6100 F**
- — Du 7 au 21 Juillet — 16 jours, dont 5 à LENINGRAD et 10 à EREVAN — **Prix: 6840 F**
- — Du 9 au 24 Août — 16 jours, dont 14 à EREVAN — **Prix: 6750 F**
- — Du 7 au 22 Septembre — 16 jours, dont 14 à EREVAN — **Prix: 6750 F**
- — Du 5 au 20 Octobre — 16 jours, dont 14 à EREVAN — **Prix: 5900 F**

de MARSEILLE

- — Du 21 Avril au 4 Mai — 14 jours, dont 12 à EREVAN — **Prix: 5850 F**
- — Du 11 au 24 Août — 14 jours, dont 12 à EREVAN — **Prix: 6400 F**
- — Du 8 au 21 Septembre — 14 jours, dont 12 à EREVAN — **Prix: 6400 F**
- — Du 6 au 19 Octobre — 14 jours, dont 12 à EREVAN — **Prix: 5700 F**

Et deux voyages : CROISIERES d'une semaine
et séjour d'une semaine à EREVAN

1) Paris — Moscou — Erevan par avion — séjours d'une semaine à Erévan et retour à bord de LITVA. du 14 au 28 Juillet—Depuis **7710 F** + Taxe de port **250 F**
2) Aller : Marseille—Odessa (à bord de LITVA), séjour d'une semaine à EREVAN, retour par avion, Moscou Paris. Depuis **8010 F** + Taxes de port **250 F.**

TRANSTOURS — 25, rue d'Argenteuil - 75001 Paris — Tél. : **261 58 28**

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ
7-8
SAMEDI-DIMANCHE
7-8 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 15.676 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 59e ANNÉE — No 15.676

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՏԵՆՐԵՍ ՄԱՐՏ 23 - 29)

ԱԶԳԱՅԻՆ Յ. ՑԱԿՈՐԵԱՆ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

[illegible]

×

ՍԵՒԱՆ ԼԻՃԻՆ ԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ

[illegible]

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՁԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՒԲՆԱՆԻ մէջ, Հինգշաբթի, Ուրբաթ [illegible]

[illegible]

ԵՐԵԿ | ԱՅՍՕՐ

«L'HISTOIRE COMME UNE IDIOTE, SE REPETE»

— Paul MORAND —

[illegible]

1859-ին [illegible]

1860-ի [illegible]

[illegible]

Գ. Տ.

[illegible]

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝

ՑԱՐԱՆՈՒԱՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ ԵՒ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՆՊԱՍՏՆԵՐԸ

ՏԸՊՐԷ (1959) ԵՒ ԿԵՐՄԷՕՐ (1977) ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջ)

1977-ին, Կերմէօր օրէնքը աւելի իրաւասութիւններ կուտայ փրիվէ հաստատութիւններու տնօրէններուն, որոնց նշանակումը կ'ըլլայ ուղղակի փրիվէ իշխանութեանց կողմէ, առանց Ակադեմիէն անցնելու։ Այսպէս, մասնաւոր դպրոցներու տեսչութեանց հեղինակութիւնը, առաւելաբար ուսուցիչներուն մօտ, կ'ամրապնդուի, հակառակ անոր որ ըստ պայմանադրութեան ուսուցիչները ուղղակի Պետութեան պաշտօնեաներն են։

Նոյն ատեն Կաթողիկէ եկեղեցին, որ իր դպրոցներուն մէջ կը համախմբէ նախակրթարաններու աշակերտներուն 95 առ հարիւրը եւ երկրորդականին մէջ 90 առ հարիւրը, կը զօրացնէ այս ընդարձակ ցանցին կազմակերպութիւնը, ինչպէս նաեւ իր հակակշիռը։ Այս հակակշիռը կաթողիկէ դասակարգին, այսինքն եպիսկոպոսներուն եւ բարձրագոյն կրօնաւորներուն, ուղղակի ապահովուած չէ իր կողմէ, այլ զանազան խմբակներու միջոցաւ, որոնց վրայ եկեղեցին ունի ազդեցութիւն եւ հեղինակութիւն եւ որոնք միայն գաղափարական չեն։ 1969-ին իսկ, Ֆրանսայի եկեղեցւոյ լիկատար ժողովը, այլ խօսքով գերագոյն իշխանութիւնը, կը յայտարարէ թէ կաթողիկէ ուսուցումը «պէտք է ունենայ եկեղեցւոյ մէջ իր յատուկ կազմակերպութիւնը աշխարհականներէ, բարձրագոյն կրօնաւորներէ, եպիսկոպոսներէ բաղկացած մարմնի մը պատասխանատուութեան տակ»։ 1970-ին, կաթողիկէ ուսուցման կանոնագիրը կը բարեփոխուի։ Այս կանոնագիրը կ'ըսէ թէ՝ կաթողիկէ կրնան յայտարարուիլ միայն այն հաստատութիւնները, որոնք, իրենց հաւատարմութենէն զատ եկեղեցւոյ հանդէպ, մաս կը կազմեն «կաթողիկէ ուսուցման կազմակերպութեան»։ Ինչ որ կը նշանակէ թէ հաստատութիւնները պէտք է ընդունին եպիսկոպոսներու կողմէ հաստատուած իշխանութիւններուն հեղինակութիւնը։

Տարիներու ընթացքին, այս կազմակերպութիւնը կ'ամրապնդէ իր դիրքերը։ 1977-ին, կաթողիկէ ուսուցման թեմական մարմիններուն կը տրուի խնամակալութիւնը եւ հսկողութիւնը այս բոլոր հաստատութիւններուն։ Առանց այս թեմական մարմիններու համաձայնութեան ոչ մէկ որոշում կը տրուի կամ նշանակումներ կը կատարուին։ 1979-ին դպրոցներու մատակարարման կազմերու, որոնք մասնաւոր հաստատութիւններուն մէջ ունին բոլոր տնտեսական եւ օրէնսդրական իշխանութիւնները, կանոնագիրը կը բարեփոխուի։ Ծնողքներուն տեղը եւ դերը կը սահմանափակուի։ Ուսուցիչները կը հեռացուին դպրոցներու մատակարարութենէն։ Մատակարարութիւնը կը յանձնուի առաւելաբար անձերու, որոնց յարումը կաթողիկէ ուսուցման եւ անոր գաղափարաբանութեան կասկած չի վերցներ։ Թեմական մարմիններու ներկայացուցիչները գերակշիռ տեղ ունին։ Եպիսկոպոսին ներկայացուցիչը մերժումի (վեթոյի) իրաւունք ունի։ Արդ, իրական իշխանութիւնը թեմերու եպիսկոպոսներուն եւ իրենցմէ բխող մարմիններուն ձեռքն է։

Միաժամանակ, նախ պայմանադրութեան համաձայն Պետութենէն եկած գումարներով եւ ապա Կերմէօր օրէնքի գործադրութեամբ, կը բացուին սկզբնական եւ տեւական կազմութեան կեդրոններ կազմակերպութեան կրթական կարիքներուն համար, հսկողութեամբ կաթողիկէ ուսուցման ընդհանուր վարչութեան։ Այս կազմութիւնը եթէ ամէն բանէ առաջ արուեստագիտական է, այսինքն մանկավարժական, կը պարունակէ նաեւ կրօնական բաժին մը։ Ընդունուելու համար վերոյիշեալ կեդրոններուն մէջ, թեկնածուները (ուսուցիչները) յանձն պէտք է առնեն, յաճախ գրաւոր, յարգելու կաթողիկէ ուսուցման եղանակներն ու նպատակները։ Այլ խօսքով, չկայ կաթողիկէ ուսուցում առանց իր ուսուցիչներու մասնայատուկ կազմութեան, համաձայն Աւետարանի ներշնչած արժէքներուն եկեղեցիէն ներս։ Կաթողիկէ ուսուցումը կը մատակարէ իր պաշտօնէութիւնը։

Այս ամբողջ գործողութեան նպատակն է ամրապնդել հաստատութիւններուն յատուկ նկարագիրը։ Տըպրէ օրէնքի կերտած այս յղացքը կը բնորոշէ հաստատութեան կրթական եղանակը, որուն ծրագիրները համաձայն պայմանադրութեան տրամադրութիւններուն նոյնն են քան հանրային ուսուցման մէջ, սակայն կը զատորոշուին ընդհանուրէն, քանի տարբեր է կրթական ոճը։

Սակայն, այս «յատուկ նկարագիրը» վերջին տարիներու ընթացքին կորսնցուց իր սկզբնական իմաստը։ Ապա քրիստոնէական շարժումը, որ զարգացաւ երկրին մէջ, մուտք գործեց նաեւ այդ հաստատութիւններէն ներս։ Առաջին հերթին «կոչում»ներու նուազումը, նուազեցուց նաեւ կրօնաւորներու թիւը դպրոցներու պաշտօնէութեան մէջ, ըլլայ կրթական, ըլլայ մատակարարման մարզէն ներս։ Այսօր, նախակրթարաններու հարիւրէն երեսունը միայն եւ երկրորդական հաստատութիւններու հարիւրէն յիսուն հինգը հազիւ դեռ իրենց գլուխը կրօնաւորներ ունին։ Այսպէս, աշխարհականներու կը վստահուին պատասխանատու պաշտօններ, մէջն ըլլալով թեմական մարմիններ։ Այս յեղաշրջումէն անդին, կաթողիկէ դպրոցները դէմ յանդիման կը գտնուին աշակերտներու եւ ընտանիքներու կրօնական համոզումներու խոր փոփոխութիւններու հետ։ Այն աստիճան որ, 1981-ին կատարուած հանրային կարծիքի քննութիւն մը, ցոյց կուտայ թէ ծնողքներէն հարիւրէն քանը միայն կրօնական կրթութեան մը համար իրենց զաւակները կ'արձանագրեն մասնաւոր հաստատութիւններուն մէջ։ Միւսները կը փնտռեն, ամէն բանէ առաջ, ուսումներու որակը, լրջութիւնը, կարգապահութիւնը, մթնոլորտը կամ ալ ընկերային միջավայր մը համաձայն իրենց նախընտրութիւններուն։ Իսկ, ինչ կը վերաբերի աշակերտներուն, հաւատացեալներուն եւ կրօնական պարտաւորութիւնները կատարողներու թիւը հետզհետէ կը նուազի։ «Լա Վի» շաբաթաթերթը, վերջերս կը յայտարարէր թէ կաթողիկէ ուսուցման աշակերտներուն կէսը անհաւատ է։ Հաստատումը ինքնին խօսուն է։

Ուստի, հեռու, շատ հեռու ենք 20-րդ դարու սկիզբի դպրոցական եւ կրօնական կացութենէն։ 1900-ին, Եկեղեցին եւ Պետութիւնը ունէին իրենց յատուկ «յաճախորդները», որոնք կուգային տարբեր ընկերային միջավայրէ, եւ որոնց վրայ «ունէին» իրաւունքներ եւ հետեւաբար կրթական պարտականութիւններ։ Եկեղեցին իր «մկրտածներով» եւ Հանրապետութիւնը իր «քաղաքացիներով»։ Եկեղեցին եւ Պետութիւնը, մէկը եւ միւսը կ'անվիճանային ծնողքներուն իրաւունքները։ Աստուծմէ կամ պատմութենէն կը ստանային մատակարարելու իրենց իրաւունքը։

1984-ին, Եկեղեցին եւ Պետութիւնը կ'առաջարկեն ծնողքներուն կրթական մրցակից երկու եղանակներ, որոնք կը տարբերին իրարմէ առաւելաբար իրենց պաշտօնավարութեամբ, կանոնագրային պարտաւորութիւններու եւ նիւթական միջոցներու տեսակէտէն։ Եկեղեցւոյ եւ Պետութեան բաժանումէն աւելի քան 80 տարի յետոյ, մինչ երկու կողմերու յարաբերութիւնները, գրեթէ բոլոր մարզերուն մէջ, աւելի քան գոհացուցիչ են, ինչո՞ւ ուրեմն դպրոցական այս հարցը։ Հարց մը որ, իշխանութեան գլուխը գտնուող որեւէ մեծամասնութեան համար, դժուար թղթածրար մըն է։ Ամէն պարագայի ազդեցութեանց պայքարը չէ մարած, նոյնիսկ եթէ նպատակները մասամբ փոխուած են։ Եկեղեցւոյ համար, կենսական հարցը որոշ ազդեցութիւն մը ունենալ է, կալուածէ մը ներս, ուր կը վայելէ սահմանադրական հեղինակութիւն մը։ Զմոռնանք որ իր ներկայութիւնը արտայայտող կարգ մը մշակութային եւ ընկերային գործունէութիւններ հետզհետէ կը մատնուին անանկութեան։ Այսօրուան աշխարհի փոթորկայոյզ հոսանքներու ընդմէջէն, երկու հազար տարի կեանք ունեցող հաստատութեան մը համար գօտեպնդիչ է հաստատել թէ իր կրթական առաքելութիւնը կը գնահատուի որոշ հանրային կարծիքի մը կողմէ, կամ առնուազն պաշտպաններ ունի։ [...] պաստառած իր «յատուկ նկարագիր[...]» վրայ եւ շնորհիւ պայմանադրութիւններ[...] րէն եկած դրամին, եկեղեցին չփոխ[...] պահէ բնակչութեան կարեւոր մասի [...] հետ, որ կը հեռանայ եկեղեցիէն։ Մ[...] կողմէ, եթէ հանրապետական ժամանակակից Պետութիւնը կղերական արշաւ[...] րու սպառնալիքին տակ չէ, չի կրնա[...] սակայն անտեսել հանրային կարծիքի [...] հոսանքները, որոնք կը գոյացնեն եւ [...] քանդեն մեծամասնութիւնները։ Կաթողիկէ ուսուցման գլխաւոր պաշտպաններ[...] եւ դերակատարները չէզոք չեն, ոչ ըն[...] րային եւ ոչ ալ քաղաքական տեսակէ[...] տէն։ Նոյնպէս ուսուցիչներու մեծամա[...] նութիւնը ունի իր համոզումները, ըն[...] րութիւնները եւ «հանրային ծառայութեան» իր առաքելութիւնը, հիմնուա[...] հաւասարութեան եւ ազատութեան սկզ[...] բունքներուն վրայ, կը տանի զայն աւե[...] դէպի ձախ, քան՝ աջ։ Իր մեծամասնութիւնը կը գտնուի մէկ կամ միւս կողմ[...] կառավարութիւն մը չի կրնար անտես[...] բեր, չէզոք մնալ դպրոցական այս երկ[...] եղանակներու մրցակցութեան, չըսե[...] համար պայքարին առջեւ։

Այս պայքարը, ի վերջոյ, ուղղակի [...] հետաքրքրեր հանրութեան կարծիքը։ Ա[...] կայն կ'օգտուի հետեւանքներէն։ Հե[...] ւանքներէն կարեւորագոյնը, կարելի[...] թիւնն է որ ունի ազատօրէն ընտրելու [...] «եղանակը»։ Որքան ատեն որ հանրայ[...] սպասարկութիւնը չպատշաճի ընկերու[...] թեան իսկական կարիքներուն, այնքա[...] ատեն մրցակիցի մը ներկայութիւնը պի[...] տի քաջալերուի հանրութեան մեծամա[...] նութեան մը կողմէ։ Նամանաւանդ [...] եկեղեցին ինք պատշաճած է, քանի [...] դպրոցներու կաթողիկէ նկարագիրը [...] ներկայացնէ ոչ որպէս յարանուանակա[...] հարկադրանք մը, այլ որպէս որակի [...] ապահովութիւնը։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՏՈՀՄԻԿ ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

×

×

Ծանօթ հայագէտ Հրաչեայ Աճառեա[...] րած է. «Ոչ մի բան այնքան հաւատարի[...] կերպով չի ներկայացնում մեր պատմա[...] կան կեանքի ելեւէջները ... եւ մեր ներ[...] քին ձգտումները, որքան յատուկ անուն[...] ները»։ Հայ անձնանունները, իսկապէս, հանդիսանալով մեր ազգային արժէքներու անբաժան մասը, մեծ խորհուրդ ու[...] նին իրենց մէջ, քանի ճիշդ կը ցոլացնե[...] մեր ժողովուրդի անցած պատմական եր[...] կար ճամբուն անցուդարձը, անոր բոլո[...] ր յուզումներն ու յիշատակները...

Եղնիկ, Գառնիկ, Այծեմնիկ, Արծուի[...] Հեղնար, Վարուժան, Սօսէ ... Անուն[...]

ՋՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Ո՞ր հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Վնասակար են այս զանազան կեղծ բաժանումները, - չկան խրամատներ, որոնք բոլորովին կը զատեն իսկապէս լուրջ ազգային հարցերու մասին մտածելու կարելիութիւնը, միջազգային մակարդակի վրայ գտնուող հարցերու մասին մտածելու կարելիութենէն։ Չկա՛ն վարժապետ - մտաւորականներ որոնք պէտք է բարբառեն, եւ կրաւորական հանրութիւն մը, որ բեմին միւս կողմէն միայն պէտք է ունկնդրէ։ Տեսակ մը «մտքի» պնդերակութիւն» կը յառաջացնէ այս վիճակը։ Անցեալին կային տնտեսական հասկնալի պատճառներ, որոնք այս իրականութիւնը ստեղծեցին։ Հոս, Ամերիկայի մէջ, ներկայիս այդ պայմանները շա՛տ տկար են, սակայն անցեալին անոնց ստեղծած մտածելակերպը կը մնայ առողջ. մեզ առաջնորդող «հեղինակութիւններն» ալ, ժողովո՛ւրդն ալ կառչած կը մնան անոր, ու մնացը կը բազմապատկուի։

Կենսական է որ քննական ու քննադատական մտքի գործունէութիւնը օրինական դառնայ։ Պէտք է վերանայ նաեւ այն վախը որ կը փափայ մեր հեղինակաւոր կազմակերպութիւններու առաջնորդներուն, - «եթէ մտաւորականները ազատ ըլլան ամէն բանի մասին խօսելու, անցեալի ու ներկայի ամէն հարց սեղանի վրայ դնելու, կրկնակի վտանգ մը կը ստեղծեն։ Մեր ժողովուրդի պարզմիտ հաւատացեալները, ինչպէս նաեւ մեր թշնամիները՝ կը տեղեկանան քիչ մը աղտոտ իրականութիւններու, որ միայն կրնայ շփոթեցնել առաջինը եւ ուրախացնել միւսները։ Ուրեմն, նախընտրելի են խաւարն ու տգիտութիւնը»։ Մեր մէջ կա՛յ, փաստօրէն, այն հաւատքը որ տգիտութիւնը մեր ժողովուրդը կը պահէ միացած ու համախմբուած։ Կը հաւատանք որ մեր միասնականութեան խէժը եւ օտարէն հեռու մնալու դրդապատճառը այն տեսակի տգիտութիւնն է՝ որ կուգայ քննական - մտաւորական մտքի լռութենէն, այսինքն՝ կուգայ տեսակ մը ինքնապարտադրուած տգիտութենէն, քիչ մը ամէն մարզի մէջ, քաղաքականէն մինչեւ գրական։ - Կը վախնանք նոյնիսկ ուղղակիօրէն մեր իրականութեան նայելէ ու սեւեռելէ, որովհետեւ չենք փափաքիր տեսնել թէ որքա՛ն չորցած ու ճաթռտած է հին խէժը։ Կը նախընտրենք բնազանցական կոյր հաւատք մը այն հին առասպելներուն եւ միթոլոժիներուն հանդէպ, որոնք ըստ մեզի՝ մեզ միասին կը պահեն։ Անշուշտ նման բաներ չքննել՝ կը նշանակէ կորսնցնել զանոնք բարելաւելու կամ փոխելու կարելիութիւնը։

«Արդ», բսաւ Թապիպեան, «մի՛ կարծէք թէ ես կը հաւատամ որ որեւէ վտանգ չկայ քննական - մտաւորական մտքի չըրդթայազերծման մէջ, լռութեան ու մութի փարատման մէջ։ Կա՛յ, պէ՛տք է ըլլայ։ Գիտէք, յաճախ կը լսուի որ հայ ազգը մեծ ընտանիք մըն է։ Աթէ ընտանիքը առնենք իբրեւ օրինակ, նոյնը կը տեսնենք, - ամէն ընտանիք, մանաւանդ ամէն խնդիր ունեցող, պրկումի տակ ապրող ու անկէ խուսափիլ ուզող ընտանիք, ունի իր միջոցները՝ իր անդամները լռեցնելու համար։ Քանի՛ անգամ լսած ենք, սեղանին շուրջ, հայ մայրը որ կ'ըսէ՝ «Հաճելի բաներու մասին խօսեցէք»։ Եւ այդ ըն[...] կը լռեցնէ պոռթկումներ, որոնք սակ[...] կրնան առաջնորդել անկեղծ խօսակցու[...] թեան. կրնան ըլլալ վտանգաւոր, բայ[...] նաեւ առողջ։ Հայ գաղութները, մանա[...] ւանդ մերը, ունին լռեցնելու միջոց մը որ տարբերակն է հայ մօր միջոցին, երբ մտաւորականութեան քննադատու[...] թիւնը կամ ըմբոստութիւնը կամ նոյն[...] իսկ հանրային հաճոյքը կը սպառն[...] շղթայազերծուիլ, երբեք չի պակսիր ան[...] մը որ ըսէ «տխուր բաներու մասին խօ[...] սինք», այսինքն՝ մէկը որ Եղեռնը մէջ[...] կը հանէ։ Վտանգաւոր ուղղութեամբ ը[...] թացող մտածում, վերլուծում, նոյնի[...] ուրախ - համարձակ մօտեցում միշտ կը զսպուի, Մեծ Ոճիրով։ Մենք կը հաւա[...] տանք որ ջարդուած, պարտուած ժողո[...] վուրդ ըլլալը, մեր անցեալի ողբերգա[...] կան եղերը՝ մեզ միասին պահող «խէժ[...]» են, տեսակ մը ապահով փորձառութիւն[...] մեր միասնականութիւնը երաշխաւորո[...] փորձառութիւն։ Իսկ մտածող, հարցնո[...] հարցաքննող, ամէն ուղղութեամբ շ[...] ժող ազատ - համարձակ միտքը՝ փանա[...] րայի տուփը կը բանայ, այսինքն՝ կը [...] տանգն է որ կը սպառնայ»։

(Շար. 7)

ներ, որոնց արմատները կուգան կենդա - ներէն, որոնց արմատները կուգան կենդանիներու եւ բոյսերու պաշտամունքի հին ժամանակներէն։

Արեգ, Լոյս, Հրայր, Հրանոյշ, Հրափի, Արեւհատ, Արեւշատ, Արշալոյս ... կրակին լոյսին եւ արեւուն երկրպագող մեր նախնիներու հին հաւատքի նշխարներ։

Արամազդ, Անահիտ, Աստղիկ, Նանէ, Վահագն, Տիրան, Տրդատ, Միհրան, Միհրդատ, Մերուժան, Նար, Նարէ, Նարինէ ... Հայոց հեթանոսական դիցանուններ եւ անոնցմէ ծնած անձնանուններ։

Թորգոմ, Հայկ, Արմենակ, Գեղամ, Արամ, Արա, Շաւարշ, Պերճ, Պարոյր, Հրաչեայ ... Մեր նախահայրերու եւ մեծերու նուիրական անունները։

Արարատ, Մասիս, Սիս, Արաքս, Սիփան, Վան, Սասուն, Տարօն, Վարագ, Անի ... Մեր սրբազան լեռներու եւ գետերու, հնամեայ քաղաքներու անունները։

Մովսէս, Եղիշէ, Կորիւն, Ղեւոնդ, Անանիա, Գրիգոր, Մխիթար ... Մեր հնամեայ պատմութիւնը անմահացողներու սրբութիւն դարձած անունները։

Եւ անուններու այս աստղաբոյլերու մէջ աւելի շողշողուն ու հզօր՝ Հայկ, Տիգրան, Մեսրոպ, Վարդան, Դաւիթ, Անդրանիկ ... Ամէն մէկ անուն՝ իմաստաւորուած մեր ժողովուրդի աքանչելի գանկի մը ախոյանքով, մեր հնամեայ պատմութեան հերոսական դրուագով մը, սրբագործուած դարերու խորհուրդով, ամէն մէկ անուն՝ մեր յոյզերու եւ յոյսերու թարգման ու խորհրդանիշ...

...Նայած պատմական հանգամանքներուն, ժամանակ առ ժամանակ Հայերը գործածած են նաեւ օտար անձնանուններ։ Որքան ալ անհաւատալի ըլլայ՝ Խամուշ, Ամիրդովլաթ, Իկտիշ, Ղատամդուստլու, Ջանգիշ, Թուրանշի, Ջունդիկ եւ նման անըմբռնելի, անիմաստ հնչիւնախումբեր յիշեցնող բազմաթիւ անուններ յիշատակուած են միջնադարու մեր ձեռագիրներուն մէջ, զորս կրած են Հայերը։ Մինչեւ դարասկիզբը Հայաստանի մէջ գործածական էին՝ Բալաբէկ, Ալիխան, Աղաջան, Ջաւահիր, Գիւլիզար, Ազիզդիւլ եւ նման անուններ, իսկ քանի մը տասնամեակ առաջ նոյնիսկ նորաձեւ ու գեղեցիկ համարուած են օտարամուտ Էմմա, Ռուդոլֆ, Ջեմմա, Ֆերդինան, Ռեբեկա, Ռեգինա եւ այլ անուններ։ Սակայն ասոնք բոլորն ալ նոյն բախտին արժանացած են՝ դադրած են գործածութենէ, Հայերէնին բնորոշ շատ հետաքրքրական երեւոյթի մը՝ «ինքնայստակացման» շնորհիւ, ճիշդ այնպէս, ինչպէս օտարամուտ բառերը պարբերաբար դուրս մղուած են մեր լեզուէն։

Որո՞նք են հայկական անձնանունները։ Զանոնք պայմանականօրէն կարելի է երեք խումբերու բաժնել.

Ա) Բուն հայկական անձնանուններ, զորս մեր ժողովուրդը կրած է անյիշելի ժամանակներէ՝ Հայկ, Հայկանոյշ, Պարոյր, Գեղամ, Գառնիկ, Եղնիկ, Տաճատ, Վրոյր եւայլն։ Անոնք առաւելաբար կամ կը ստուգաբանուին հին Հայերէնով, կամ ալ ընդհանրապէս չեն ստուգաբանուիր։

Բ) Հին շրջանին, առաւելաբար կրօնքի ընդհանրութեան պատճառով մեր դրացի ժողովուրդներէն փոխ առնուած եւ շատոնց հայացած անձնանուններ։ Անոնցմէ են՝ յունական ծագումով Գրիգոր (արթուն), Գէորգ (երկրագործ), Եւգինէ (բարեծնունդ), Արսէն (առնական) անձնանունները, եբրայական ծագումով Աննա (շնորհալի, ողորմած), Սամուէլ (Աստուած լսեց), Մանուէլ (Աստուած մեզ հետ), Թամար (արմաւենի), իրանական ծագումով Բագրատ (Աստուածատուր), Արշամ (արջի ուժ ունեցող), Խոսրով (բարեհամբաւ), Խորէն (արեւիկ) եւ այլ անձնանուններ։ Ի դէպ, փոխառեալ համարուող կարգ մը անձնանուններ հեռաւոր աղերսներ ունին Հայոց հնագոյն անուններու հետ։ Օրինակ, եբրայական ծագումով Եսթեր անձնանունը, որ կը բխի ասորա - բաբելական Իշտար աստուածուհիի անունէն, փաստօրէն մեր Աստղիկ անձնանունին մէկ տարբերակն է, քանի որ Հայոց հեթանոսական Աստղիկ դիցուհին Իշտարի զուգահեռներէն մէկը եղած է։ Նուարդ անձնանունը կը համարուի պարսկական փոխառութիւն, «նոր վարդ» նշանակութեամբ, սակայն կայ նաեւ այս անձնանունի եւ մեր հին առասպելի հերոսուհի Նուարդի անունին հետ ուղղակի կապ մը։ Կարէն անձնանունը եւս կը համարուի պարսկական փոխառութիւն, սակայն հաւանական է նաեւ անոր եւ հայկական լեռնաշխարհի Հայասա երկրի արքաներէն մէկուն՝ Կարաննիսի կամ Կարաննիի անուան նոյնութիւնը։

Գ) Ուշ շրջանին Հայերէնի բառապաշարով եւ լեզուական օրէնքներով ստեղծուած անձնանուններ՝ Լուսվարդ, Արփինէ, Սիրարփի, Սերինէ, Հայարփի, Նարինէ, Արմինէ, Նայիրուհի եւայլն։

Ստորեւ կը ներկայացնենք մեր հին ու նոր, մոռցուած ու նոր ստեղծուած անձնանուններէ կազմուած փունջ մը, որով կրնան առաջնորդուիլ անոնք՝ որոնք կ՚ուզեն ընտրել աւելի բարեհնչիւն հայկական անձնանուններ։

Մաղթենք որ դարերու խորերէն եկող Հայոց տոհմիկ անձնանունները յարատեւեն իւրաքանչիւր հայ ընտանիքի մէջ։

ԱՐԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

Արգար, Անդոկ, Անդրանիկ, Անուշաւան, Աշոտ, Առաքել, Առնակ, Աստուր, Ասպուրակ, Աւքանազ, Աւագ, Աւետիս, Աւետիք, Ատոմ, Արա, Արամ, Արամազդ, Արամայիս, Արարատ, Արբակ, Արգամ, Արեգ, Արեւշատ, Արծրուն, Արման, Արմէն (ակ), Արշալոյս, Արշակ, Արշամ, Արշաւիր, Արսէն, Արտակ, Արտաշէս, Արտաշիր, Արտաւազդ, Արտաւան, Բարգէն, Բագրատ, Բարսեղ, Գագիկ, Գալուստ, Գառնիկ, Գարեգին, Գեղամ, Գնէլ, Գոռ, Գրիգոր, Գուրգէն, Գէորգ, Դաւիթ, Դերենիկ, Եղիշէ, Երուանդ, Զաւէն, Զարեհ, Զօհրապ, Զօրայր, Թադէոս, Թաթուլ, Թորգոմ, Ժիրայր, Լեռնիկ, Լեւոն, Լոռիկ, Խաժակ, Խաչատուր, Խաչերես, Խոսրով, Խորէն, Ծովակ, Կարէն, Կորիւն, Յակոբ, Համբարձում, Հայկ, Յարութիւն, Հմայեակ, Յովակ (իմ), Յովհան (նէս), Յովսէփ, Հրահատ, Հրայր, Հրանդ, Հրաչ (եայ), Յուսիկ, Ղեւոնդ, Մամիկոն, Մանուէլ, Մանուկ, Մասիս, Մարգար, Մարտիրոս, Մեխակ, Մեսրոպ, Մերուժան, Միհր(ան), Միհրդատ, Մինաս, Մխաք, Մխիթար, Մկրտիչ, Մհեր, Մոմիկ, Մովսէս, Մուշեղ, Նայիրի, Նաբեկ, Ներսէս, Նշան, Նորայր, Նուէր, Շահէն, Շանթ, Շաւարշ, Շիրակ, Ոսկան, Պարգեւ, Պարթեւ, Պարոյր, Պերճ, Ռազմիկ, Ռուբէն, Սահակ, Սամսոն, Սամուէլ, Սանասար, Սանթուր, Սասուն, Սարգիս, Սեւակ, Սիս, Սիրակ, Սիփան, Սմբատ, Սօս, Սուրէն, Սեւան, Վազգէն, Վահագն, Վահան, Վահէ, Վահրամ, Վաղարշակ, Վաղինակ, Վան (տուր), Վաչագան, Վաչէ, Վասակ, Վասպուրակ, Վարազ, Վարազդատ, Վարդան, Վարդգէս, Վարդերես, Վարշամ, Վարոս, Վարուժան, Վիրապ, Վռամ, Վրէժ, Վրոյր, Տաճատ, Տարօն, Տիգրան, Տիրայր, Տիրան, Տրդատ, Ցոլակ, Փայլակ, Քաջայր։

ԻԳԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ագատուհի, Ագնիւ, Ալմաստ, Ալվարդ, Աղաւնի, Այծեմնիկ, Անահիտ, Անթառամ, Անի, Աննա, Աննման, Անոյշ, Աշխէն, Ասպրամ, Աստղիկ, Արամուհի, Արաքս(ի), Արեգնազ, Արեւ(հատ), Արծուիկ, Արմանոյշ, Արմենուհի, Արմինէ, Արշալոյս, Արուս(եակ), Արփենիկ, Արփինէ, Գայեանէ, Գեղանոյշ, Գեղեցիկ, Գեղուհի, Գոհար, Դալար, Եսթեր, Եւա, Եւգինէ, Երացիկ, Երանուհի, Զարինէ, Զարմանդուխտ, Զարուհի, Զեփիւռ, Զըմբուխտ, Զուարթ, Թագուհի, Թամար, Թուխծամ, Իսկուհի, Լալա, Լիլիթ, Լուսաբեր, Լուսերես, Լուսինէ, Լուսընթագ, Լուսվարդ, Խանդութ, Խումար, Ծաղկանոյշ, Ծովինար, Կարինէ, Կաքաւ(իկ), Համեստ, Հայարփի, Հայկանոյշ, Հայկուհի, Յասմիկ, Հեղինէ, Հեղինար, Հիբիկ, Հոփսիմէ, Հրանոյշ, Հրաչուհի, Հրավարդ, Հրարփի, Հրենիկ, Մայրանոյշ, Մանան, Մանէ, Մանեակ, Մանուշակ, Մարան, Մարգարիտ, Մարիամ, Մարինէ, Մարմար, Մարջան, Մաքրուհի, Մեհրանոյշ, Մետաքսէ, Նազելի, Նազենի(կ), Նայիրուհի, Նանէ, Նարգիզ, Նարինէ, Նարէ, Նեկտար, Նոյեմզար, Նուարդ, Նունէ, Նունուֆար, Նուշիկ, Շահանէ, Շաղվարդ, Շամիրամ, Շաքէ, Շողակաթ, Շողեր, Շուշան (իկ), Ոսկեհատ, Ոսկինար, Պայծառ, Պարգիկ, Պերճուհի, Ռուզան, Սաթենիկ, Սահականոյշ, Սերինէ, Սիրանոյշ, Սիրարփի, Սիրվարդ, Սոնա, Սօսէ, Սրբուհի, Ստամբար, Վանինէ, Վանուհի, Վարդանոյշ, Վարդիթեր, Վարդիշաղ, Վարդուհի, Վարսենիկ, Վեհանոյշ, Վերջալոյս, Տաթեւիկ, Տիգրանուհի, Տիրուհի, Ցոլինէ, Փառանձեմ, Փիրուզ, Քնար(իկ), Ովսաննա։

ԱՐՏԱԿ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ԵՐԳԻ ՈՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Հ. Օ. Մ.ի Լոնտոնի մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ, Մարտ 9-ին, Համըրսմիթ Թաուն Հոլի մէջ տեղի ունեցաւ հայ երգի ու բանաստեղծութեան նուիրուած երեկոյթ մը։ Ներկայ էին մեծ թիւով Հայեր։

Հ. Օ. Մ.-ի վարչութեան անդամուհիներէն Զապէլ Մալաս բացումը կատարելով նախ ողջունեց ներկայութիւնը Եղիշէ եպիսկ. Կիզիրեանի, ապա ներկայացուց արուեստագիտուհի Շաքէ Յովակիմեանի կեանքն ու գործունէութիւնը՝ Եգիպտոս թէ այլ գաղութներ, հայ երգի ու բանաստեղծութեան ծանօթացման ու տարածման մարզէն ներս։

Յայտագրի առաջին բաժնին հայկական տարազով բեմ բարձրանալով Շաքէ Յովակիմեան՝ իր մեղմ ու գրաւիչ ձայնով, մեկնաբանեց Կոմիտասէն, Գուսան Աշոտէն, Խաչատուր Աւետիսեանէն եւ ժողովրդական այլ երգեր։ Մասնաւոր գնահատանքի արժանացան «Կենաց երգը», «Կիկօ»ն, «Երբ ալեկոծ ծովու վրայ»ն, «Ջարթիր լաօ»ն, «Սասունցիներու պարը»։

Երկրորդ բաժնին Շաքէ Յովակիմեան արտասանեց բանաստեղծութիւններ Պարոյր Սեւակէն, Վահան Թէքէեանէն, Համօ Սահեանէն, Մ. Զարիֆեանէն, Ալ. Կիրակոսեանէն եւ Յովհաննէս Թումանեանի «Անոյշ»ը, մեծ տպաւորութիւն թողլով ներկաներուն վրայ։

Մ. Տ.

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

Իսիի հայկական խումբը ծանր պարտութիւն մը (1 - 4) կրեց Շըմինօ տը լ՚Ուէսթէն, այս վերջինոյն դաշտին վրայ։ Երթի մրցումին 1-ի դէմ 6 կէտով յաղթող հայ մարզիկները, այս անգամ շատ տկար խաղարկութիւն մը ցուցաբերեցին, հաւանաբար մոթիվասիոնի պակասէն, փրկելով իրենց պատիւը խաղի աւարտին տասը վայրկեան մնացած՝ շնորհիւ Պալիկեանի նշանակած կոլին։

×

ՌՈՆ ԱԼՓԻ ՇՐՋԱՆ

Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.ը Լ՚էթռայի լաւագոյն մարզիկներէն Կիթէյի 38-րդ վայրկեանին նշանակած կոլին չկարենալով պատասխանել, կրած է յաջորդական 4-րդ պարտութիւնը՝ հակառակորդներու դաշտին վրայ եւ իջած դասաւորման 3-րդ տեղը, ունենալով 2 կէտի տարբերութիւն՝ առաջին Շամպէնիէն։

Այս շրջանի հայկական միւս խումբը՝ Վալանսի Իւ. Էս. Ժի. Օ. Ա. եւս պարտըւած է (1 - 0) Թոնոնէն եւ ներկայիս դասաւորման 6-րդ տեղը կը գրաւէ։

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆ

Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ չկարենալով արդիւնաւորել դաշտին վրայ իր ունեցած ընդհանուր առաւելութիւնը, պարտաւորուած է դաշտէն հեռանալ հաւասարութեամբ (1 - 1), Լա Ֆոնթոնի հետ։ Հ. Մ. Ը. Մ.ի կոլը նշանակած է Փորթալէս (63-րդ վայրկեանին), մեծ վարպետութեամբ։ Խումբը միշտ կը գրաւէ դասաւորման 11-րդ տեղը։

ՇԱՆԹ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

ԽՆԴԱԼՈՎ ՄԵՌՆԻԼ...

Կը հաւատամ անմահութեան, բայց կը վախնամ մեռնիլ՝ դայն չճանչցած։

×

Ալքօլը կամաց - կամաց կը սպաննէ։
Հո՛գս։ Այնքան ալ չեմ աճապարեր։

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄԱՅԷՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

6

ԿԱՅՍՐ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐ

Երբ Ռոտոլֆ ներս մտաւ, պատուհաններէն դորշ երկինքի մը ձմեռնային տխուր լոյսը կը թափանցէր։ Այն օրը շատ լուրջ պատճառներ ունէր հօրը հետ տեսակցութենէ մը խուսափելու եւ, որովհետեւ կը վախնար վերահաս պայքարին անհաւասարութենէն, գէշ նախազգացումներով պաշարւեցաւ։

Այս անհրապոյր սենեակին մէջ տեսաւ ռազմադաշտ մը ուր երկու հակառակորդներ պիտի ճակատէին կռուի մը համար որ անոնցմէ մէկուն մահով պիտի վերջանար։ Աւա՛ղ, այս արտակարգ կռուին մէջ իբր զոհ մը կանխորոշուած ըլլալով, իշխանը կը ցաւէր որ զէնքերը կը դաւաճանէին իրեն։ Ի՞նչ զէնքեր պիտի գործածէր հայրը։ Իրենց միջեւ երբեք այս տեսակ խնդիրներ չէին ծագած։ Չէր կրնար երեւակայել թէ կայսրը ինչ ճամբաներով պիտի մօտենար այս խնդրին։ «Միայն թէ վարչագիտօրէն չարժէր» կը խորհէր։

Կայսրը իր գրասեղանին առջեւ նստած էր, գերմարաջախտի համազգեստով։ Իր բաւական խոշոր քթին վրայ լայն ակնոցները կը փայլէին։ Լայնածաւ թուղթ մը կը կարդար, մատիտով մը տող առ տող հետեւելով։

Ձեռքով նշան ըրաւ իր տղուն որ վայրկեան մը նստի եւ սպասէ։

Ռոտոլֆ հայրը կը դիտէր. իբր թէ երկար ատենէ ի վեր տեսած չըլլար։ Մինչդեռ նախորդ իրիկունը միասին ճաշած էր։ «Շատ ծերացեր է, խորհեցաւ, մինչդեռ վաթսուն տարեկան է դեռ։ Բայց երիտասարդ եղա՞ծ է որ միթէ։ Հապըսպուրկեան փիրմայէն ծեր գործակատարմըն է։ Օրը մինչեւ իրիկուն քիթը թուղթերուն մէջ ընկղմած է։ Հիմա ալ պիտի առնէ «Ռոտոլֆ - Մառի» թղթածրարը եւ մեր թանկագին կեանքը վճարանութեան պիտի դրուի, իբր թէ բանակին համազգեստի երկու տեսակ կերպասներ եղած ըլլային»։

Կայսրը իր թուղթին ընթերցումը աւարտած էր արդէն։ Գզրոց մը բացաւ, խընամքով մէջը տեղաւորեց, մատիտը սեղանին վրայ դրաւ, քովը ուրիշ գունաւոր մատիտներ շարեց, ակնոցներ հանեց, սրբեց, տուփին մէջ պահեց եւ սեղանին վըրայ իր յարմար տեղը դրաւ։

Այս բոլոր գործողութիւններէն վերջ, կայսրը իր տղուն դարձաւ։ Հանդարտ ձայնով մը սկսաւ.

- Այս առտու Վատիկանէն նամակ մը առի որ շատ զարմացուց զիս։ Նորին Սրբութենէն անձնական նամակ մըն էր, նամակ մը որ եպիսկոպոսներու ժողովէն չէ անցած։ Ուստի, պարունակութիւնը գաղտնի կը մնայ Նորին Սրբութեան եւ իմ միջեւ։

«Վարչագիտական չէ շտը, փառահ էի», խորհեցաւ Ռոտոլֆ որ ջղագրգռուած էր արդէն։ Հօրը միօրինակ ձայնէն զգացած գրգռութիւնը զինքը կը համոզէր թէ շուտով իրեն համար կենսական պատասխանը պիտի տրուէր։

(Շար. 73)

Այրի Տիկին Վարսենիկ Քէյլճեան, Տիկին Կարպիս Քէյլճեան եւ զաւակները՝ Սթեֆան եւ Ժերար, Տիկին Նորայր Երամեան, Տիկին Զիթենի Մինթանճեան - Փոշէ, Տէր եւ Տիկին Ալեքսանդր Երամեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Արամ Աւետիսեան եւ զաւակները, Հաճի - Արթինեան ընտանիքը, Պ. Մարսէլ Մանուկ, ինչպէս նաեւ Աւետիսեան եւ Եայլայեան ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին, ամուսնոյն, հօր, եղբօր, փեսային, մօրեղբօր, զարմիկին, ազգականին եւ խնամիին՝

ԿԱՐՊԻՍ ՔԷՅԼՃԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Կիրակի, Ապրիլ 1-ին, 55 տարեկանին:

Ըստ իր փափաքին, հրկիզումէն ետք, աճիւնները կը զետեղուին ընտանեկան դամբարանին մէջ, Անիէռի հին գերեզմանատունը, ռիւ տիւ Մենիլ, ուր պէտք է հաւաքուիլ, Երկուշաբթի, Ապրիլ 9, ժամը 10.45-ին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Փոխան ծաղկեպսակի նուէրները ընել՝ Հայկ. վարժարաններուն:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Քէյլճեան եւ Երամեան ընտանիքներուն:

ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԸ
ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ

Միացեալ - Նահանգներէն (Քալիֆոր - նիա) Տիկին Լիտիա Պօյաճեան կը փնտռէ իր մօրեղբօր՝ ողբացեալ Վարդեվառ Փանոսեանի երկու զաւակները՝ Վրէժ եւ Վարուժան, ծնած իր առաջին (հայ) կնոջմէն: Ինք յետագային ամուսնացած է Ֆրանսուհիի մը հետ, եւ կ'ապրէր Լիոնի ժենաս շրջանը: Զինքը գտած էր փնտռողին հայրը, Հալէպի որբանոցը եւ հետը Մարաշ բերած: Լիտիա Պօյաճեան անցեալին Իսրայէլ եղած է եւ 30 տարի աշխատած տեղւոյն ՀՕՄ-ի մասնաճիւղին մէջ:

Ջերմապէս կը խնդրուի եղբայրներէն կամ զանոնք ճանչցողներէն, անյապաղ թղթակցութեան մէջ մտնել Տիկին Պօյաճեանի հետ. -

Mrs. L. BOYAGIAN
1818 NO KINGSLEY // 11
LOS-ANGELES, Ca. 90027 USA

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

CHERCHE

JEUNE GARÇON DE CAFÉ

pour apprendre le métier, très sérieux, parlant couramment le français. Se présenter, lieu de travail Bois - Colombes chez Mr. Seferian.

Téléphoner : 780. 68. 91

sauf le mercredi

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 14, ժամը 15-ին Մշակ. Տունը: Կարեւոր օրակարգ:

COLONIE de VACANCES de la Croix Bleue

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche

1 - des Moniteurs pour sa Colonie de Vacances de Bellefontaine (Jura)
2 - des Moniteurs et Monitrices pour son Camp d'Adolescents pour les mois de Juillet et Août

Date limite d'inscription : 16 AVRIL

Un séminaire est prévu pour les 21 - 22 - 23 Avril à la M. C. A. de Paris

17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 824. 46. 57

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը կը փնտռէ խաչուհի մը: Մնայուն քարտուղարուհի, - հաշուապահուհի, հայերէն - ֆրանսերէն վճարովի աշխատելու համար կէս օր իր գրասենեակը:

La Croix Bleue des Arméniens de France Comité Central : recherche un membre qui assumerait la fonction de permanente - secrétaire-comptable bilingue à mi-temps rémunérée.

Tél. : 824 - 46 - 57
le jeudi de 16h à 22h.
ou écrire
Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ 6-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

Կիրակի, Ապրիլ 15-ին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի հիմնադրութեան 6-րդ տարեդարձի առթիւ, Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր արարողութիւն:

Կը նախագահէ, կը քարոզէ եւ կը պատարագէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը իր ամբողջական կազմով եւ ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երլմազեանի, կ'երգէ Կոմիտասեան անդրանիկ պատարագը՝ վերածուած քառաձայն երկսեռ խումբի համար Վարդան Սարգսեանի կողմէ:

Սկիզբ. Ժամերգութեան 8
Պատարագ՝ 10

Պատարագէն ետք եկեղեցւոյս Ա. Ջրբաշեան սրահին մէջ կը սարքուի սիրոյ սեղան, ի պատիւ՝ հիւրերու, երգչախումբի անդամներու եւ Պ. Պ. Բարսեղ Մաչոյեանի, Գեղամ Շեխերեանի, Օրիորդ՝ Մարի Սիմոնեանի եւ Փօլէթ Օթարի, որոնք ծառայած են Մայր եկեղեցւոյս աւելի քան՝ քսան տարիներ:

Սոյն ճաշին մասնակցիլ փափաքողները պէտք է ապահովեն իրենց տեղերը եկեղեցւոյս քարտուղարութեան մօտ: Հեռաձայնել՝

77 - 84 - 70

à l'étoile

Concessionnaire
AUSTIN ROVER

Mini
METRO
M-G
TRIUMPH
RÖVER

OUVERT SAMEDI
CREDIT MAXIMUM
Gd choix de voitures
Occasions garanties
carrosserie mécanique
Service Après-vente
Pièces détachées

ARC DE TRIOMPHE AUTOS
30, rue de TILSITT 380-55-11

amp

ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցիին մէջ Կիրակի, Ապրիլ 15-ին իրենց յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներուն յիշատակին: Արարողութեան կը յաջորդէ հոգեճաշ մը, եկեղեցիի սրահին մէջ, երեցներուն համար եւ ի գիտութեան անոնց յիշատակը յարգողներուն:

Արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝

888 - 92 - 51 կամ՝ 860 - 47 - 18

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Նէտէլեանէ 300 Ֆ. փոխան ծաղկեպսակի վերժին Գըլըճեանի մահուան առթիւ:

×

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է. - Բենիամին Զիչէքեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի. - Այրի Տիկին Զիչէքեանէ 1000, Պ. Տիգրան Զիչէքեանէ (Յունաստան) 400 Ֆ., Գազաճեան ընտանիքէն 300 Ֆ.:

Այրի Տիկին Վերժին Գըլըճեանի մահուան առթիւ. - Ա. Սվաճիէ 500 Ֆ., Սարգիս Սարգիսեանէ, Միհրան Գանդելսեանէ 300-ական Ֆ., Ժ. Մաժաքեանէ, Ղ. Մաժաքեանէ, Եասմին Հաստատութենէն, Յ. Բաթիոփիայէ, Ծատուրեանէ 200-ական Ֆ., Բ. Քէշիշեանէ եւ Խ. Զիլինկիրեանէ 100-ական Ֆ.:

×

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները. - Լիոնի Տիկնանց Միութիւնը 5.000 Ֆրանք Դպրոցին:

Յարութիւն Դաւիթեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի եկեղեցւոյ՝ Աճէմեան, Պարսամեան, Զանտեան, Տէր - Յակոբեան եւ Ներկիզեան ընտանիքները 1000 Ֆ.:

Սէն Մօրիսէն՝ օրիորդներ՝ Վերժին, Արմենուհի, Անգինէ Կոստանեան, Մարտ ամսոյն՝ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ Հայկազեան վարժարանի աշակերտութեան ճաշ մը հրամցուցած են:

ՎԱՐՁՈՒ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հինգ հոգինոց հայ ընտանիքի մը համար (երկու երախայով), վարձու յարկաբաժին մը կը փնտռուի 3 / 4 սենեակ, յարմարութիւններով, Փարիզ կամ մօտակայ արուարձան մը (արուարձանի պարագային՝ նախընտրաբար՝ կառ. տիւ Նորի կամ՝ կառ. տը լ'Էսթի գիծին վրայ):

Հեռաձայնել իրիկունները ժամը 19-էն ետք՝

254 - 90 - 80

Nouveautés chez

HAY DISC

- *Médailles*
- *Porte-clefs*
- *Verres décorés*
- *Plaquettes gravées*
- *Lettres à set*
- *Machines-à-écrire*
- *Timbres*

et toujours grand choix de disques et de cassettes

Comme d'habitude . . .
tout est arménien!

Adresse : 31, rue Lamartine
75009 PARIS
Mᵉ Cadet ou N. D. de Lorette
Tél. : 878. 22. 79

Du Lundi au Samedi 14h - 18h 30

ԿԵՍԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՄՆԵՐՈՎ ԵՒ ԱՊՈՒԽՏՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ

- Տարեկան Մեծ Ճաշ -

Նախագահութեամբ հայրենակից՝
ՕՆՆԻԿ ՊԱՅՐԱՄԵԱՆԻ

Ապրիլ 15, Կիրակի, ժամը 13-ին Հ. Բ. Ը. Միութեան «Ալեք Մանուկեան» սրահը՝
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro : Courcelles

Առաւօտեան հոգեհանգիստ՝ Փարիզի Հայոց Մայր եկեղեցին, ի յիշատակ մեր բիւրաւոր նահատակներուն:

×

Գեղարուեստական բաժին, սիրայօժար կը մասնակցին՝ Օր. Արաքսի Գմբէթեան՝ արտասանութիւն, Միհրան Էլմաեան՝ մեներգ, Գէորգ Ալեքսանեան՝ արտասանութիւն, Պէյրութցի Սիլվէն՝ մեներգ, Ռօզի եւ Վ. Նաւասարդեան: Ծանօթ թառի Բիւզանդ Ֆընտըքլըեան:

Սիրով կը հրաւիրուին կեսարացի եւ այլ տեղացի անխտիր բոլոր հայրենակիցները: Ճաշագին՝ 100 Ֆ.:

Հ Ա Յ
ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆԵՐ

Անտիյիի եւ Մոնմորանսիի

Երրորդ Տարիքի Անձերու Համար: Հանգստաւէտ պայմաններու մէջ, Ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ, Բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ խնամք: Քաղաքներու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ բնութեան ծոցին մէջ, հաճելի եւ մաքուր միջավայր:

=——✝——=

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE

Maisons de Retraite

à Andilly et Montmorency
Pour les Personnes du Troisième-Age
Confort moderne, Ambiance familiale, Surveillance et soins médicaux permanents, Cadre paisible, dans la nature, loin de la pollution et des bruits de la ville.

S'adresser à l'A.A.A.S
Madame Mahdessian
77, Rue La Fayette — 75009 Paris
tél. 878 - 02 - 99

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի ճաշկերոյթը, Մայիս՝ 19-ին:

OPTIMA Tours

CETTE ANNEE EN ARMENIE

— du 14 au 28 AVRIL	5 450 F
— du 5 au 19 MAI	6 250 F
— du 2 au 16 JUIN	6 250 F
— du 21 JUILLET au 4 AOUT	6 410 F
— du 4 au 18 AOUT	6 410 F
— du 18 AOUT au 1er SEPT.	6 410 F
— du 1er au 15 SEPTEMBRE	6 410 F
— du 6 au 20 OCTOBRE	5 430 F

Renseignements et inscriptions:

A PARIS
Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. : 742. 10. 35

A LYON
VOYAGES N° 1
TOURING OFFICE PROGRES
14, rue Waldeck Rousseau
69006 LYON
Tél. : 852. 25. 64

TOURISME ET MUSIQUE EN ARMENIE
DU 7 AU 21 JUILLET

Sous la conduite d'ALEXANDRE SIRANOSSIAN

Renseignements et inscriptions : O P T I M A T O U R S
Sonia C O U M R Y A N T Z
12, rue Vignon — 75009 Paris
Tél. : 742. 10. 35

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ
10
MARDI
10 AVRIL
1984

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 3,00 F

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Տարեկան : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 15.677 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 59e ANNÉE — No 15.677

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՉԱՏ

ԻՆՉՊԷՍ ԵՒ ԻՆՉՈ՞Ւ ՄԵՌԱՆ ԻՆԸ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ

Պաշտպանութեան նախարարին յաջոր-դական յայտարարութիւնները փոխանակ յստակացնելու աւելի պղտորեցին մտքե-րը: Արդարեւ, որքան ալ «արկած»ի մա-սին խօսուի, այնքան ալ ապահով չէ թէ Շաբաթ օր, Չատի մէջ, զոհ գացած ինը վայրաչուները, իսկապէս թակարդ մը չեն ինկած: Ըստ վերջին տեղեկութիւններու, Ն'Ճամենայի հիւսիս - արեւելքը, Ֆրան-սացի զինուորները հետախուզութեան պաշտօն կը կատարէին, շրջաններ՝ որոնք կրնային ականուած ըլլալ: Անոնք կը գտնուէին «կարմիր գիծ»էն շուրջ 40 քիլո-մեթր հարաւ, այսինքն՝ Չատի օրինաւոր ուժերը Կուքունիի ապստամբ եւ լիբիա-կան զօրքերը բաժնող գիծը: Ֆրանսացի-ները մօտեցած են լքուած զինուորական կառքի մը, որ անմիջապէս պայթած է: 9 մեռեալ կայ եւ 6 վիրաւոր: Շատ խո-նիւ մէկէ աւելի յայտարարութիւններ ը-րաւ այս առթիւ, եւ բաւական հակասա-կան: Ընդդիմութեան համար, Հոնիւ միշտ «կ'աճապարէ» եւ այդ պատճառով, կը ստիպուի զիրար սրբագրող յայտարա-րութիւններ ընել: Արդարեւ, նախ զոհե-րուն թիւը սխալ էր առաջին զեկոյցի մը մէջ, ապա՝ օրը (ցարդ հաստատուած ալ չէ թէ Ուրբաթ թէ՞ Շաբաթ մեռած են), նոյնիսկ՝ ճշգրիտ վայրը: Եւ մինչ Հոնիւ կը պնդէ որ արկած է եւ խընդ-րոյ առարկայ չէ Ֆրանսական ներ-կայութիւնը Չատի մէջ, Պրիւսէլի մէջ Կուքունիի ուժերուն ներկայացուցիչը յայտարարած է թէ Ուրբաթ օր մեռած ֆրանսացի զինուորները ականներու դաշ-տի մը վրայ օդը ելած են:

Խորհրդային Թաս գործակալութիւնն ալ, իր կարգին, կ'ըսէ թէ նախ 6 զին-ուոր մեռած է եւ 3 ուրիշներ ալ վիրաւոր-ուած են ԿՈՒՆԹ-ի (Կուքունիի եւ լիբիա-կան ուժեր) զինուորներու հետ կռիւնե-րու ատեն, ու յետոյ՝ մեռած: Թաս-ի հա-մար, Ֆրանսա երթալով աւելի կը մի-ջամտէ, ամերիկեան ճնշումի տակ, պահ-պանելու համար Հիսէն Հապրէի ամե-րիկասէր վարչակարգը:

ԶԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՍԱԼԱ նոր սպառնալիքներ ըրեր է, այս անգամ Պէյրութի մէջ, մամուլի գոր-ծակալութեան մը յանձնելով հայերէն, արաբերէն եւ անգլերէն յայտարարութիւն մը, զգուշացնելով օդանաւային բոլոր ընկերութիւնները, որոնք թռիչքներ ու-նին Թուրքիայէն կամ դէպի Թուրքիա: Այս լուրը հաղորդած էր «Հիւրրիյէթ» Ապրիլ 4-ի իր թիւով (տես՝ «Յառաջ», Ապրիլ 6), իբրեւ աղբիւր ունենալով Թեհ-րանի իր թղթակիցը: Այս անգամ Ռօյ-թըրի մէկ տեղեկատուութիւնն է, որու կ'արձագանգէր Ինթէրնէշընըլ Հերըլտ-ը Ապրիլ 9-ին: Կը գրէ նաեւ թէ ԱՍԱԼԱ-ն սպառնացած է բոլոր արար կառավարու-թիւններուն, որոնք կը գործակցին Թուր-քիոյ հետ:

Սէթի մէջ ընդդիմութիւնը յաղթեց կրկնուող թաղապետական ընտրութեան ձայներու 53,13%-ով: Մարտին ալ ընդ-դիմութեան ցանկը յաղթած էր 96 ձայնի տարբերութեամբ, բայց Պետական խոր-հուրդը չեղեալ հռչակած էր արդիւնք-ները, անկանոնութեան պատճառով: Սէթի քաղաքապետարանը 25 տարի է համայ-նավար բերդ մըն էր: Նոյն օրը, Կիրակի, քանթոնալ ընտրութիւններ ալ կային Սէն-Կոլթիէ (Լնոր) եւ Էքսիտէօյլ (Տորտոն-ներ), բայց երկու տեղերն ալ համեմատա-կանի մնացին, ընդդիմութեան նպաստա-ւոր:

ԱՆՏՐԷ ՎԻՒՐՄՍԷՐ, գրագէտ, աշխա-տակից «Իւմանիթէ»ի, խմբագրականով թէ տոմսով, մեռաւ Ապրիլ 6-ին, ուղեղա-յին արինահոսութեան հետեւանքով, 84 տարեկան էր: Ծնած Փարիզ, նախ դրամա-տան, ապա ազատագրութեան շրջանին վարած է «Թուլուզի հայրենասէրին» խմբ-բագրութիւնը, գրական քննադատ եղած է Լէթր - Ֆրանսէզի 1947-էն 1972: Հեղի-նակ վէպերու, պատմուածքներու, Պալ-զաքի մասին ուսումնասիրութեան մը եւայլն, եւայլն: Ուղղափառ համայնա-վար, խորապէս կապուած էր նաեւ Խորհ. Միութեան եւ քննադատութեան չէր հան-դուրժեր:

ՔԱՄԸՐՈՒՆԻ մէջ պետական հարուած մը ձախողեցաւ 36 ժամուան ընթացքին եւ նախագահ Պիյա տէրը մնաց կացու-թեան, թէեւ կ'ըսուի թէ բազմաթիւ զո-հեր կան: Ուրբաթ օր, երբ հանրապետա-կան պահակազօրքի տարրեր կ'ապստամ-բէին, կարելի չէր յստակ գաղափար մը կազմել տիրող կացութեան մասին, քանի բոլոր հաղորդակցութիւնները խզուած էին: Ցիշենք որ Ֆրանսական այս նախկին գաղթավայրը, անկախ է 1960-էն ի վեր: Երկրին հիւսիսը մահմետական է, հարա-ւը՝ կաթողիկէ, ներկայ նախագահը հա-րաւային է եւ ըմբոստութիւնը եկած էր խումբ մը հիւսիսայիններէ: 1982-ին է, որ նախկին նախագահը՝ Ահիճօ իր հրա-ժարականը կուտար աւելի քան 20 տար-ուան խիստ վարչակարգ մը կիրարկելէ ետք: Ըստ սահմանադրութեան, տեղը կը գրաւէր վարչապետը՝ Պիյա: Շրջան մը Քամըրուն մնալէ ետք, Ահիճօ Ֆրանսա կուգայ եւ կը տեղաւորուի Քոթ տ'Ազիւրի իր ապարանքը: Պիյա վերջ դրած էր բա-ւական զեղծարարութեանց եւ ժողովուրդն ալ մեծ յոյսեր ունէր: Ձախողած պետա-կան հարուածէն ետք, կը փնտռուին պետ փախստական սպաներ, բոլորն ալ ձերբակալուած չըլլալով:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 47-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 7-ի խաղերու արդիւնքներն են.-

Արարատ - ԲՄԱ (Ռոստով)	1 - 2
Կայրաթ - Զէնիթ	1 - 1
Մետալիստ - Դինամօ (Մ)	2 - 1
Նեֆթչի - Չերմորենց	2 - 1
Դինամօ (Կ) - Դինամօ (Թ)	3 - 0
Տորպեդօ (Մ) - Ժալգիրիս	0 - 0

×

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Ալֆորվիլ Իւ-Ժի-Ա - Կանեբի	1 - 5
Լը Փիւժէ - Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ	2 - 1

×

ՃԱՏՐԱԿ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՒԱԿՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ

Շաբաթ օր, Կարի Կասպարով 40 հար-ուածով յաղթած է Սմիսլովի 12-րդ խա-ղին եւ 4-ի դէմ 8 կէտ ունի: Կէս կէտի եւս պէտք ունի վերջնապէս յաղթելու համար յաւակնորդներու այս աւարտականին եւ խաղալու աշխարհի ախոյեանի տիտղոսին համար՝ Անատոլի Կարպովի հետ:

LE GENOCIDE DES ARMENIENS DEVANT LE TRIBUNAL DES PEUPLES

Հայերու ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչումին ճամբուն վրայ կարեւոր հանգրուան մըն է «Ժողովուրդներու Դատարան»ին նստաշրջանը, որ կը գումարուի շաբթուս վերջ, Փարիզ, Սորպոնի Ռիշըլիէօ ամփիթատրոնը:

Կը թուի որ, ցարդ հրատարակուած յաջորդական 3-4 հաղորդագրութիւնները, հարկ եղածին չափ չեն լուսաբանած մտքերու մէջ, այս ձեռնարկին բնոյթն ու տարողութիւնը: Նախապէս ծանօթ Պերթրանտ Ռըսէլ անունին տակ, այս դատարանը՝ տեսակէտի ատեան մըն է, բաղկացած միջազգային վարկ վայելող անձնաւորութիւններէ: Հայերու ցեղասպանութիւնը քննելու առաջարկը հայկ. նախաձեռնութիւն չէ, այլ, ինչպէս կը տեսնուի ստորեւ հրատարակուած առաջին զեկոյցէն, դիմումը կատարած են. - Փոքրամասնութիւններու իրաւունքներու համախմբումը, Քըլչըրըլ Սըրվիվըլը եւ Կէզէլշաֆթ փիւռ Պէտրոհիթը Ֆէօլքըրը: *Այս իսկ պատճառով, ինչ որ տեղի պիտի ունենայ, քանի մը օրէն, կարեւոր քայլ մըն է միջազգային գետնի վրայ:*

Առաջին զեկոյցին հետ, կը հրատարակենք բողոքը (փլէնթ)*, որու քննութիւնն է զոր պիտի կատարէ այս դատարանը, ուր պիտի ներկայացուին թէր ու դէմ տեղեկագրեր, հուսկ դատարանը, յետ խորհրդակցութեան կու տայ իր վճիռը:*

Ուրբաթ եւ շաբաթ, յաջորդաբար կը ներկայացուին. - դատարանը - բողոքը - փրոֆ. Ռ. Յովհաննիսեանի տեղեկագիրը հայկ. հարցի մասին (1878-1923*, անգլերէն) - Ժ. Լիպարիտեանի տեղեկագիրը ցեղասպանութեան ծրագրին մասին - Ուոլքըրի տեղեկագիրը ամերիկեան եւ բրիտանական աղբիւրներու վրայ - Հոֆմանի տեղեկագիրը գերմանական եւ աւստրիական աղբիւրներու վրայ - տոքթ. Թերնոնի տեղեկագիրը ցեղասպանութեան վրայ - - Վերհէօվընի իրաւագիտական տեղեկագիրը - 30րդ պարբերութեան մասին տեղեկագիրը - Քիւփէրի տեղեկագիրը հայկ. եւ հրէական ցեղասպանութեան բաղդատականին վրայ եւ Վիտալ-Նաքէի նամակը:*

Կիրակի օր դատարանը կը կատարէ քննութիւնը պարզուած թղթածրարներուն եւ կը պատրաստէ վճիռը, որ կը կարդացուի երկուշաբթի առտու, Ֆըրանսական Ծերակոյտին մէջ:

Այս «դատավարութեան» հայկ. մասնակցութիւնը պատրաստելու համար է, որ Ժերար Շալեանի նախագահութեան ներքեւ կազմուեցաւ «Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման համար Ժողովուրդներու դատարանին աջեւ ընկերակցութիւնը», որ ինչպէս քանիցս յայտնեց մամուլով, նախատեսած էր 500 հազար Ֆրանքի անհրաժեշտ եւ նուազագոյն պիւտճէ մը: Ըստ մեր քաղած տեղեկութեանց այդ գումարն իսկ, ցարդ, կարելի չէ եղած գոյացնել, ինչ որ բաւական տխուր պատկեր մըն է: Չենք ուզեր այպանել մեր գաղութը, որ հակառակ իր համբաւին «առատ» գաղութ մը կը նկատենք եւ կը նախընտրենք խորհիլ թէ լաւ չըմբռնեց կատարուածին արժէքը -թէկուզ գլխաւորաբար բարոյական գետնի վրայ- բայց եւ այնպէս միջազգային չափանիշով:

× *Աւելորդ խճողումներու առաջքն առնելու համար, մուտքը հարկադրաբար հրաւէրի վրայ կարգադրուած է:*

×

Le GROUPEMENT POUR LES DROITS DES MINORITES (Paris, France), CULTURAL SURVIVAL (Cambridge, Mass., U. S. A.) et GESELLSCHAFT FUR BEDROHTE VOLKER (Association pour l'Aide aux Peuples Menacés, Göttingen, RFA) ont décidé de saisir le Tribunal Permanent des Peuples du cas du génocide des Arméniens (1915 - 1917).

D'une part, tout au long des années 1970, l'approbation d'un rapport préliminaire élaboré à la demande des Nations Unies sur la prévention et la répression du crime de génocide a été constamment différée par une bataille de procédure, parce que son paragraphe 30 mentionnait le génocide des Arméniens que l'Etat turc ne reconnaît pas et ne veut pas voir reconnu par les organisations internationales.

D'autre part, en vertu d'une Convention internationale de 1968, entrée en vigueur dès 1970, les crimes contre l'humanité - - parmi lesquels le génocide - ont été déclarés imprescriptibles.

Dans ces conditions, les organisations précitées ont estimé qu'il était nécessaire de soumettre à un tribunal d'opinion le cas du génocide des Arméniens. Le Trinal Permanent des Peuples a déjà siégé sur les cas les plus divers : l'Argentine, Salvador, Afghanistan, Sahara Occidental, Erythrée, Guatemala, Philippines, etc.

La présidence du Tribunal a déclaré la demande recevable et fixé la session consacrée au problème du génocide des Arméniens aux 13 - 16 avril 1984, à Paris.

Le Tribunal Permanent des Peuples se propose, comme il l'a fait jusqu'à présent, d'examiner ce cas de façon aussi rigoureuse que possible, après avoir entendu des experts internationaux. Le gouvernement turc sera invité à fournir toutes les explications qui lui paraissent opportunes. Les débats porteront uniquement sur les faits et leur qualification juridique.

×

Les organisations suivantes :

— GROUPEMENT POUR LES DROITS DES MINORITES (Paris, France)

— CULTURAL SURVIVAL (Cambridge, Mass., U. S. A.)

— GESELLSCHAFT FUR BEDROHTE VOLKER (Göttingen, R. F. A.)

sollicitent du Tribunal Permanent des Peuple qu'il consacre une session au cas du génocide des Arméniens. Elles demandent qu'il soit apporté une réponse aux questions ci-dessous :

1) Le peuple arménien a-t-il été victime de déportations, massacres, etc., durant la Première Guerre mondiale dans l'Empire Ottoman ?

2) Ces faits constituent-ils un «génocide» au sens de la Convention internationale pour la Prévention et la Répression du Crime de Génocide (1948) et sont-ils, à ce titre, imprescriptibles au sens de la Convention sur l'Imprescriptibilité des Crimes de Guerre et des Crimes contre l'Humanité de 1968 ?

3) Quelles en sont les conséquences, tant à l'égard de la Communauté internationale qu'à l'égard des parties en présence ?

ԳԼԱՁՈՐԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ 700-ԱՄԵԱԿԸ

ՄԱՅՐՆ ԻՄԱՍՏԻՑ՝ ԳԼԱՁՈՐ

Ա.

Գլաձորի Համալսարանի մասին խօսք պիտի սկսիմ «Քրոնիկոն»էն: Տասնեօթը դար առաջ ապրած յոյն անուանի ժամանակագիր Եւսեբիոս Կեսարացի գրած է «Քրոնիկոն» («Ժամանակագրութիւն») կոչուող գիրք մը, աշխարհի առաջին ժամանակագրութիւնը, որ յետագայ դարերուն կորսուած է: Քանի տակաւին կորսուած չէր, հայ թարգմանիչները 1500 տարի առաջ այդ գիրքը ունեցած են եւ յունարէնէ թարգմանած հայերէնի: Համաշխարհային գիտութիւնը ներկայիս յոյն գիտնականի կորսուած գիրքը կ'օգտագործէ հայերէն թարգմանութեան միջոցով: Իսկ այս թարգմանութիւնը արդէն քանի մը անգամ հայերէնէ վերաթարգմանուած է լատիներէն, գերմաներէն եւ տարածուած աշխարհի մէջ: Երեւանի Մատենադարանի այցելուները այսօր կրնան տեսնել հռչակաւոր մատեանը, որ կը կրէ համեստ անուն մը՝ «Ձեռագիր թիւ 1904»: Անոր հետ նոյն Մատենադարանի ձեռագիրներու դարակներուն մէջ կը գտնուի ուրիշ մատեան մը՝ «Ձեռագիր թիւ 1097», որ Ե. դարու փիլիսոփայ Եզնիկ Կողբացիի աշխատութեան միակ ընդօրինակութիւնն է, որ հասած է մեզի: Ընդօրինակուած է Գլաձորի Համալսարանի հիմնադիր Ներսէս Մշեցիի եւ Եսայի Նչեցիի պատուէրով: Շատ հաւանական է, որ այս երկու ձեռագիրները, դարերով դեգերելէ ետք Մատենադարանը իրարու հանդիպելէ առաջ, ժամանակ մը դարձեալ միասին նոյն վայրը գտնուած ըլլան՝ Գլաձորի Համալսարանը, ուր կը դասաւանդուէր նաեւ ժամանակագրութիւն նիւթը, զոր առանց «Քրոնիկոն»ի կարելի չէ պատկերացնել: Ասիկա միայն ենթադրութիւն է: Յստակ ոչինչ գիտենք: Չենք գիտեր նաեւ, թէ թարգմանչաց դարու ո՞ր անմահ երախտաւորը թարգմանած է յոյն ժամանակագրի այս հազուագիւտ երկը: Հին ժամանակները մարդիկ երբեմն կը գերադասէին դարերուն յանձնել ոչ թէ իրենց անունը, այլ գործը: Գուցէ այդպէս ըրած է նաեւ հայ թարգմանիչը:

Որքան որ ալ անունը անծանօթ ըլլայ, իր զարգացումը կարելի չէ թաքցնել: Գիրքի իւրաքանչիւր տողին մեզի կը նայի իր գործին մեծ վարպետ գիտնականը: Ժամանակի ամէնէն հեղինակաւոր գիտական լեզուին՝ յունարէնի, տիրապետած եւ «Քրոնիկոն»ի նման բարդ ժամանակագրական երկ մը կրնար թարգմանել միայն բարձր զարգացում ունեցող մէկը: Ուրեմն հայ թարգմանիչը բարձրագոյն ուսում առած է: Բայց ո՞ւր ստացած է այդ ուսումը, եթէ Հայաստանի մէջ 1500 տարի առաջ համալսարան չկար եւ եթէ Գլաձորի համալսարանը 700 տարեկան է: Ահա այս հարցումին պատասխանելու համար է, որ յօդուածս սկսայ «Քրոնիկոն»ի թարգմանիչէն: Այդպէս սկսայ, որպէսզի «Քրոնիկոն»ի օրինակով յիշեցնեմ որ Գլաձորի համալսարանը մէկ անգամէն չէ հիմնուած, որ նախքան այդ համալսարանին հիմնումը, Հայաստանի մէջ իրարու յաջորդած են տարբեր լեզուներ գիտցող, բարձրագոյն կրթութիւն ստացած սերունդներ: Գլաձորը ստեղծուած է օտար երկիրներու մէջ ծաղկած գիտութիւններուն հաղորդակից մտաւորականներու հայրենիքին մէջ:

Գլաձորէն նուազ հեղինակութիւն չունէին Անիի, Սանահինի, Հաղպատի բարձրագոյն դպրոցները՝ իրենց անուանի գիտնականներ Գրիգոր Մագիստրոսով եւ Յովհաննէս Սարկաւագով, Սամուէլ Անեցիով եւ շատ ուրիշներով: Այս դպրոցները նոյնպէս մեզի չհասած կարգ մը ձեռագիրներու մէջ կրնային համալսարան կոչուած եւ համալսարանական ծրագրով գործած ըլլալ: Եթէ այդպէս ըլլար՝ հայկական համալսարաններու գլխաւոր դարը յառաջ կ'երթար, եւ Հայաստան կը դառնար համալսարան ունեցած ամէնէն հին երկիրը: Եւ ասիկա զարմանալի չէր ըլլար, ինչպէս զարմանալի չէ այն՝ որ Հայաստան հեթանոսութիւնը թօթափած եւ քրիստոնէութիւնը պետականօրէն ճանչցած առաջին երկիրն է աշխարհի մէջ:

Մինչեւ ԺԲ. դար համալսարաններ գոյութիւն չեն ունեցած: Առաջին համալսարանները հիմնուած են Եւրոպա, ԺԲ. դարուն: Մէկ դար ետք հիմնուած է նաեւ Գլաձորի համալսարանը, որ Եւրոպայի սահմաններէն դուրս հիմնուած առաջին համալսարանն է:

Հայ ընթերցողը պէտք է գիտնայ, սակայն, որ հայերէնի մէջ համալսարան բառը սկսած է գործածուիլ շատ աւելի առաջ, քան համալսարաններու գոյութիւնը: Ասիկա բառերու կենսագրութեան հետաքրքրական մարզն է, ինչպէս օրինակ՝ «տիեզերական» բառը զոր մեր նախնիները գործածած են տիեզերագնացութեան դարէն հազարաւոր տարիներ առաջ: «Տիեզերագնաց» ըսելով միջնադարուն հասկցած են ամբողջ աշխարհի մէջ տարածուած լուրը: Գլաձորի համալսարանի հիմնադրութենէն 800 տարի առաջ «համալսարան» բառը գործածած է հայ հռչակաւոր փիլիսոփայ Դաւիթ Անյաղթ: Պղատոնի հիմնած բարձրագոյն դպրոցին մասին խօսելու ատեն, ան կը յայտնէ որ յոյն մեծ փիլիսոփան իր դպրոցի ճակատը դրոշմած էր մակագրութիւն մը, որով կ'արգիլուէր «աներկրաչափներ»ու (երկրաչափութիւն չգիտցողներու) մուտքը համալսարան. «Պղատոն ի վերայ իւրոյ համալսարանին մակագրեց. «Աներկրաչափն մի ներքամտեսցէ»: Հայ փիլիսոփան Պղատոնի դպրոցը կը կոչէ համալսարան, սակայն այդ դպրոցը այսօրուան իմաստով համալսարան մը չէր, այլ այնպիսի բարձրագոյն դպրոց մը՝ ուր ուսանած կամ դասաւանդած են նաեւ ինք՝ Դաւիթ Անյաղթ, տիեզերագէտ Անանիա Շիրակացի եւ ուրիշներ:

Շիրակացիի օրինակով յիշենք, որ միջնադարեան բարձրագոյն դպրոցին յատուկ էին ոչ միայն բազմաթիւ ունկնդիրներու համար նախատեսուած լսարանները (համա-լսարանները), այլեւ անհատական ուսուցումը: Շիրակացի մասնաւոր կերպով կը կրթուէր յոյն գիտնական Թուկիքոսի մօտ: Ուսանողները կրնային անձնական նախաձեռնութեամբ հմտանալ կարգ մը մասնագիտութիւններու մէջ, բայց իւրաքանչիւր մասնագիտութեան համար առանձին մասնաճիւղեր (այսօրուան իմաստով՝ լսարաններ) գոյութիւն չունէին: Ահա այս յատկանիշներով է, որ Պղատոնի, Դաւիթ Անյաղթի եւ Շիրակացիի բարձրագոյն դպրոցը կը տարբերէր ԺԲ. դարուն բացուած համալսարաններէն, որոնք ունէին ուսուցման յատուկ կանոնադրութիւն եւ բացի ուսուցանելէ՝ նաեւ գիտական գործունէութիւն ծաւալելու պարտականութիւն:

Համալսարանի մը յատուկ բոլոր յատկանիշները ունէր նաեւ Գլաձորի համալսարանը, որ թէեւ Եւրոպայէ հեռու էր հազարաւոր քիլոմեթրերով, բայց ներքին կանոնադրութեամբ, նիւթերու դասաւանդութեամբ, մասնագէտներ պատրաստելու եղանակներով, երկրի քաղաքական ու լուսաւորական կեանքին մասնակցելու առաքելութեամբ կը նմանէր եւրոպական համալսարաններուն: Հայ մտաւորականները հաղորդակից էին եւրոպական համալսարաններու կեանքին եւ Հայաստանի մէջ կրթական գործը կը վարէին ըստ այդմ:

Եւրոպացիները Գլաձորի համալսարանի ժամանակակից Հայաստանը կոչած են ակադեմիա. «Գուցէ անհաւատալի թուի, - գրած է ֆրանսացի գիտնական Կիյոմ տը Վիլֆրուա, - եթէ ըսեմ, որ Հայաստան Ասիոյ ամէնէն հռչակաւոր ակադեմիան եղած է... Թ. - ԺԳ. դարերուն Հայաստան կրնար այս երկրամասի (Ասիոյ - Գ. Ա.) մեծագոյն բաժնի ուսուցիչը ըլլալ: Այս ամբողջ ժամանակամիջոցը ան հարստացուցած է բոլոր գիտութիւններու մէջ հմուտ անձերով. աստուածաբաններ, հռետորներ, քերականներ, փիլիսոփաներ, եկեղեցական մատենագիրներ, պատմաբաններ, աստղագէտներ, ասորերէնի, արաբերէնի, պարսկերէնի, լատիներէնի գերազանց տիրապետող թարգմանիչներ»:

Ֆրանսացի հայագէտին խօսքը ամբողջովին կրնայ վերաբերիլ նաեւ Գլաձորի համալսարանին: Հոն կը դասաւանդուէին Եւրոպայի համալսարաններուն մէջ ընդունուած գրեթէ բոլոր նիւթերը՝ աստղաբաշխութիւն, աստուածաբանութիւն, բժշկութիւն, դրչութեան արուեստ, երաժշտութիւն, ուսողութիւն, մատենագիտութիւն, մարդակազմութիւն, ճարտասանութիւն, նկարչութիւն, պատմութիւն, տոմարագիտութիւն, քերականութիւն եւայլն: 1318-ին Գլաձոր ընդօրինակուած ձեռագրի մը յիշատակարանին մէջ համալսարանականներէն մէկը՝ Յակոբ Թաւուրցի, համալսարանը կը կոչէ «Երկրորդ Աթէնք»: Ան կը յայտնէ, որ Նիւսացիի Մարդակազմութիւնը ինք ընդօրինակած է «ի հռչակաւորեալ մենաստանիս, որ կոչի Գլաձոր, զոր համարձակիմ զսա կոչել Երկրորդ Աթէնք եւ մայրաքաղաք ամենայն իմաստից»:

Համալսարանի ուսանողներուն տրամադրութեան տակ կը գտնուէին հին փիլիսոփաներու, բիւզանդացի աստուածաբաններու, ասորական եւ արաբական բժշկութիւններու ներկայացուցիչներու, յոյն քերականագէտներու եւ գիտութեան այլ մարզերու լաւագոյն դէմքերու (Արիստոտէլ, Պղատոն, Դիոնիսիոս Թրակացի, Գրիգոր Նազիանզացի, Յովհան Ոսկեբերան, Բարսեղ Կեսարացի եւայլն) աշխատութիւնները, երբեմն՝ բնագրով, երբեմն ալ՝ հին հայերէն թարգմանութիւններով: Հայոց պատմութիւնն ու մատենագրութիւնը կը դասաւանդուէին Մովսէս Խորենացիի, Եզնիկ Կողբացիի, Եղիշէի, Անանիա Շիրակացիի, Գրիգոր Նարեկացիի, Գրիգոր Մագիստրոսի եւ այլոց երկերով, ինչպէս նաեւ Գլաձորի համալսարանի դասախօսներ Եսայի Նչեցիի, Յովհաննէս Պլուզ Երզնկացիի եւ այլոց կազմած դասագիրքերով:

Եսայի Նչեցի (ծնած է շուրջ 1260-65-ին, Սասունի Նիչ գաւառը) ժամանակի ամէնէն անուանի մտաւորականներէն էր. քերականագէտ, ճարտասան, մանկավարժ, աստուածաբան: Ունէր բարձրագոյն կրթութիւն, ստացած էր վարդապետի (տոքթէօր) տիտղոս: Գլաձորի համալսարանի տեսուչն էր, որ աւելի քան կէս դար (1284 - 1338) կը գլխաւորէր բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւնը: Անոր ղեկավարութեամբ ուսանած, համալսարանը աւարտած եւ վարդապետի գիտական տիտղոսի արժանացած են շուրջ 360 աշակերտներ, որոնց կարգին՝ Գրիգորիս Երզնկացի, հռչակաւոր երեք Յովհաններ (Արճիշեցի, Երզնկացի, Որոտնեցի), Մխիթար Երզնկացի: Համալսարանին տեսուչը՝ Եսայի Նչեցի ժողովուրդին կողմէ կը դասուէր պետական դէմքերու շարքին: 1321-ին Գլաձոր գրուած եւ չես գիտեր ինչ ճամբաներով Լոնտոն հասած, ձեռագրի մը (Ներկայիս կը գտնուի Բրիտանական գրադարանը) յիշատակարանին մէջ անոր անունը կը յիշատակուի ի շարս Հայոց եւ Վրաց թագաւորներու, կաթողիկոսներու, զօրավարներու եւ գաւառապետներու անուններուն: Ասիկա ժողովուրդին յարգանքը կը ցուցաբերէր ուսուցչին եւ ուսուցչութեան հանդէպ: Համալսարանի ղեկավարը երկրի առաջնորդին հետ հաւասար յարգանք վայելած է:

ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԳԱՐԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Ո՞ր հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Հայ քննական միտքը զարգացնել անկարելի է, որքան ատեն որ պատրաստ չենք այս վախը յաղթահարելու, - վախ մը, որ կը գտնենք առաջնորդ ու պարզ անձերու մէջ, վախ մը՝ որ կը գտնենք արմատացած հաւաքականութեան մէջ, անոր կառոյցներուն մէջ: Ամէն բանէ աւելի, վախը՝ որ մեր մօտակայ անցեալը կը պահէ իբր առասպել եւ միթոլոժի: Արդ, կարելի է հարց տալ, - կան մտաւորականներ, ի վերջոյ, ու կ'ապրինք ազատ Ամերիկայի մէջ: Ինչո՞ւ համար այդ ազատ մտաւորականները անվախօրէն չեն ըներ ու ըսեր պէտք եղածը: Այս վիճակի փոփոխութիւնը Ազգային Համագումա՞ր մը կը պահանջէ: Եւ ես կը պատասխանեմ, - ձեւով մը այո՛, եթէ ոչ Ազգային Ժողով, ապա՝ հաւաքական փոփոխութիւն կը պահանջէ, կամ գոնէ՝ մէկ - երկու զատ, մեկուսացած մտաւորականներու պոռթկումէն շատ աւելի մեծ շարժում մը: Երբ ինքզինք մեկուսացած զգացող մտաւորական մը կը յանդգնի արտայայտուիլ ու բեմ կը գտնէ, այն ատեն ան կը նկատուի պարզ գրգռիչ անձ, եւ ի՛նքն ալ յաճախ կը տարակուսի, կը բզզայ որ շատեր զինք կը տեսնեն իբր «դաւաճան» արժէքներու, սրբութիւններու, եւայլն: Անշուշտ կան անձեր, որո՛նք կ'ընդունին հոգեկան այս լուրջ ռիսքը, մամուլ կամ բեմ կը ճարեն եւ կը կառուցեն նման քննական - մտաւորական աշխատանք: Սակայն վտանգը կը կայանայ նաեւ այդ մինակութեան մէջ, - մտաւորական ճիգը եւ մտքի աշխատանքը՝ ստեղծագործ ըլլալու եւ ճկուն ու կայուն մնալու համար մի՛շտ պէտք ունին շրջանակի մը. պէտք ունին ուրիշներու: Նոր մտածելակերպեր, նոր աշխարհիմացութիւն կարելի չէ ստեղծել՝ մէկ խելացի ու յանդուգն անձի մտքէն, որքա՛ն ալ հանճարեղ ու քաջ ըլլայ ան, - առասպելներու քանդումը, նոր հասկացողութիւններու, մտածելակերպերու եւ աշխարհիմացութեան կերտումը հաւաքական աշխատանք է: Կը պահանջէ մտաւորականներու գոնէ փոքր հաւաքականութիւն մը:

«Արդ», եզրափակեց Թալիպեան, «եթէ ինծի հարցուի թէ ի՞նչ են այն բաները, զորս պէտք է ընէ Զօրեան Հիմնարկը, հայութեան օգտակար ըլլալու իր առաքելութիւնը լիովին իրականացնելու համար, ես կը պատասխանեմ. - Զօրեան պէտք է հայթայթէ այն կառոյցը, ուր ցարդ անապահով նկատուած մտքի քննական աշխատանքը կարելի պիտի ըլլայ իրագործել: Զօրեան պէտք է ըլլայ ապահով տեղ մը՝ անապահով մտածումի համար»:

Յայտնօրէն, Պ. Թալիպեանի հատու խօսքերը յուզեցին ներկաները, որոնք կ'ուզէին անմիջապէս արտայայտուիլ, սակայն օրուան ատենապետ վարիչը եւ Զօրեան Հիմնարկի վարչական մարմնի նախագահը՝ Լեւոն Զարխուտեան, ներկաներուն յիշեցուց որ աւելի ուշ չորս կամ հինգ ժամ պիտի տրամադրուէր կարծիքներու փոխանակութեան, եւ ուրեմն խօսք տուաւ երրորդ ու վերջին «դասախօսին», տիկին Լորեթթա Նասսարին:

Տիկին Նասսար, ծնունդով ռումանահայ պատասխանատու գործ ունի Նիւ Եորքի Գոլումպիա Համալսարանին մէջ, ուր կը վարէ Հիւմանիթիզ-ի (գրականութիւն, պատմութիւն, լեզուագիտութիւն եւ մասամբ նորին) ճիւղերուն թոշակաւորներու, եւ անոնց կողմէ կատարուած հետազօտութիւններով զբաղող գրասենեակը: Միաժամանակ, Գոլումպիայի մէջ թեկնածու է Տոքթորայի, հայ գրականութեան ճիւղին մէջ: Ան ըսաւ որ համաձայն է ըսուած շատ մը խօսքերու, հետաքրքրական կը գտնէ զանոնք, սակայն կը նշմարէ այդ խօսուածներուն եւ մտածումներուն մէջ հայ կնոջ ներկայութեան պակասը: «Եթէ Զօրեան Հիմնարկը պիտի ըլլայ տեղ մը՝ ուր լուրջ հարցումներ պիտի հարցուին սփիւռքահայութեան կեանքի, մտածելակերպի եւ գործելակերպի մասին, ապա ատենն է, եզրակացուց ան, որ հայ կնոջ դերը քննուի բազմակողմանիօրէն: Ընդհանրապէս հայ կնոջ դերը սահմանուած է օժանդակ մարմնի» կամ «արբանեակ»ի, եւ պէտք չէ այդպէս ըլլայ: Հարցը այն է թէ հայ կինը ինչպէ՞ս պէտք է կրէ եւ իրագործէ իր պարտականութիւնները:

(Շար. 8)

ՏԻԳՐԱՆ ՋՈՒՀԱՃԵԱՆԻ ՄԱՀԱՔԱՅԼԵՐԳԸ

Հանրածանօթ եւ անմահացած մեծ երգահանին մասին շատ խօսուած է մամուլին մէջ, գրուատալից յօդուածներով յաւերժացած է իր անունը։

Մասնաւորաբար իր բեմական երաժշտութեամբ եւ մանաւանդ իր օփերէթներով ժողովրդականացումով է որ Ջուհաճեան բոլոր երաժշտասէրներու եւ ժողովուրդին մօտ սիրուած անուն մը թողած է։

Մեր գրութեամբ կը փութանք նշել իր երաժշտական արտադրութեան ուրիշ մէկ ճիւղը։ Ըլլալով քաջ դաշնակահար, ունի նաեւ այս գործիքին համար բազմաթիւ յօրինումներ, թէ արեւելեան եւ թէ արեւմտեան ոճով, ինչպէս են իր ֆանթէզիները, թարանթէլները, էնփրոմփթիւները, որոնք իր ժամանակաշրջանին մեծ յաջողութիւններ արձանագրած են եւ չքեղ տպագրութեամբ լոյս տեսած, այսօր սակայն մոռացութեան տրուած։ Իր ստեղծագործութիւններէն կարեւոր մասեր ալ մնալով ձեռագիր, կորսուած են, մնացած ըլլալով իր աշակերտուհիներուն քով։

Այս յօրինուածներուն կարգին է նաեւ հոյակապ գործ մը, որ է իր մահաքայլերգը։ Խորհրդաւոր նախերգանքով եւ յետոյ երկար ծաղկումով, եւ որ կրնայ մրցիլ դասական շատ մը հեղինակներու նոյնանուն գործերուն հետ։

Ափսո՜ս։ Քանինե՞ր այսօր գիտեն թէ հայ հեղինակ մըն ալ այս մարզին մէջ արտադրած է պատկառելի գործ մը։

Մահաքայլերգը յօրինուած է մեծանուն պատրիարք Ներսէս Վարժապետեանի մահուան առիթով։

Խմբերգային բաժին մըն ալ ունի, որուն բառերն են՝

Ա՛հ Ներսէս, ոչ եւս է
Մահն անգութ տարաւ զայն։
Ա՛հ Ներսէս, ոչ եւս է
Բիւր եղուկ Հայութեան։
Ողբացէ՛ք, ողբացէք
զմահն մեծն Ներսէսի
զննմման Ներսէսի։
Վա՛հ, չիջաւ արեւ կենսատու
Ներսէս, Ներսէս, Հայր մեր քաղցրիկ
Նատ շուտ յերկրէս ալացար յերկինք,
(եւլն.)
(երեք տուն եւս կայ)

Սոյն յօդուածը չարադրեցինք հետեւեալ մտածումով.

Ամէն տարի, Ապրիլեան Սգատօնին սովորութիւն դարձած է հանդէսը սկսիլ Շոփէնի կամ Պեթհովէնի մահաքայլերգով։

Անշուշտ որ ասոնք սրբագործուած են, եւ ամէն անգամ մահուան թափօրի առիթով կը նուագուին, բոլոր ազգերու կողմէ որդեգրուած։

Բայց, մեր Ապրիլ 24-ի սուգը զուտ հայկական, ազգային սուգ է, եւ ինչո՛ւ զայն հանդիսաւորել հայ հեղինակի մը ըստեղծագործութեամբ։

Սգահանդէսի կազմակերպիչ մարմինէն կարելի չէ՞ խնդրել որ օրուան մենակատարին ուշադրութեան յանձնեն այս պարագան, եւ փափաքին որ սգահանդէսը ըսկսի հայ հեղինակին սոյն գործով։

Տպագրեալ այս կտորը կը գտնուի Պոլսոյ Պատրիարքարանին մէջ։ Մէկ օրինակ մըն ալ կայ մեր քով։

Ո՞ր օրուան եւ ո՞ր առիթին պէտք է պասել լոյս աշխարհ բերելու համար զայն։

×

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Եգիպտահայ ծանօթ երգահան եւ խմբավար Եդուարդ Յակոբեան 50 էջնոց գրքոյկ մը հրատարակած է, ֆրանսերէն լեզուով, նուիրուած Արամ Խաչատրեանի կեանքին եւ գործին։

Գեղարուեստական շքեղ տպագրութեամբ լոյս տեսած այս գրքոյկին մէջ կայ Խաչատրեանի երաժշտական արշաւանքին մանրամասն պատմութիւնը մանկութենէն սկսելով մինչեւ մահը։

Հետաքրքրական է կարգալը։

Խաչատրեան ինքը կը պատմէ իր մանկութիւնը, ծնողքին մօտ իր ունեցած առաջին ժամանակաշրջանը, երբ տակաւին երաժշտական ոչ մէկ կրթութեան հետամուտ ըլլալով հանդերձ, թմբուկով կ'ընկերանար իր հօր եւ մօր կողմէ երգուած աշուղական երգերուն, Թիֆլիսի մէջ։

Կանուխէն ապրած է ժողովուրդին մէջ, բաժնելով անոր ուրախութիւնն ու վիշտը։ Ազդուած է հաւասարապէս վրացական եւ ատրպէճանեան ժողովրդական երգերէն։ Այս միջավայրին մէջ է որ կազմաւորուած է իր երաժշտական խմորը։

Կը պատմէ թէ իր եղբօր Սուրէնի եւ շարք մը երիտասարդներու հետ կը մեկնի Մոսկուա 24 օրէն։ Նախ կ'արձանագրուի մաթէմաթիքի ճիւղին համար տեղւոյն համալսարանը, աւելի ուշ է որ վերջնապէս կը նուիրուի երաժշտութեան։

Այս գրքոյկին մէջ կան այլ մանրամասնութիւններ, խիստ հետաքրքրական։ Կայ լուսանկարը իր ընտանիքին։ Եղբօրը Սուրէնի եւ կնոջը, մօրը, հօրը, միւս եղբօրը՝ Լեւոնի, Վաղինակի եւ իր կնոջ։

Ապա կը սկսի երկար պատմութիւնը երաժշտական կեանքին։

Եդ. Յակոբեան մանրակրկիտ վերլուծումը կ'ընէ բեմապարերուն, քօնչէրթօներուն եւ բոլոր ճիւղերու երաժշտական յօրինուածքներուն։

Գեղարուեստական նկարներ կան Գայեանէ եւ Սպարտակ բեմապարերուն, տըրւած Երեւանի, Պերլինի, Մոսկուայի, Լենինկրատի եւ Գահիրէի բեմերուն վրայ։

Գրքոյկին ընթերցումը վաւերական մանրամասնութիւններով, հաճելի եւ հետաքրքրական է, որուն հրապարակումին համար կը մնայ ջերմօրէն շնորհաւորել հեղինակ Պ. Եդուարդ Յակոբեանը։

Ա. Մ. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ

ՀԱՄԵՐԳ Ի ՆՊԱՍՏ

ՌԱՏԻՕ ՏԻԱԼՈԿԻ

—×—

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). - Մարսէյլի Արքեպիսկոպոս կարդինալ Ռոժէ Էջէկարայի նախաձեռնութեամբ եւ կաթոլիկէ, բողոքական, յոյն, - օրթոտոքս եւ Հայ Առաքելական եկեղեցիներու միացեալ, գործնական ջանքերով շուրջ տարիէ մը ի վեր հիմնուած է Ռատիօ Տիալոկը, Մարսէյլի քրիստոնեաներու ռատիօն։ Տիալոկ անունը ընտրուած է էքիւմէնիք իմաստ մը տալու համար ձեռնարկին։ Քրիստոնեայ համայնքները իրարու աւելի մօտեցնելու, ճանչնելու գաղափարով, իրարու հետ գործակցելու նպատակով։

Ռատիոյին ձայը (ալիքը) կը գտնուի Նոթր Տամ տը լա Կարտի եկեղեցին, իսկ կեդրոնատեղին, կայանը՝ Լա Մաժոր մայր եկեղեցւոյ շրջապատին մէջ գտնուող շէնքի մը մէջ։

Մարսէյլի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Սրբոց Թարգմանչաց եկեղեցին է որ ունի մենաշնորհը հայկական բաժինին։ Իր կրօնական ընկերակցութեան եւ վարչութեան անդամ Ռ. Սիսակեան մաս կը կազմէ յատուկ մարմնի մը, բաղկացած չորս եկեղեցիներու ներկայացուցիչներէ, որ կը տնօրինէ կայանի ընդհանուր ղեկավարութիւնը։ Կան նաեւ ենթայանձնախումբեր։

Հայկական բաժինին ձայնասփռումները սկսած են 1983, Մայիս 26-ին։ Ահաւասիկ լրիւ յայտագիրը. -

× Կիրակի օրերը ժամը 19-էն 23 «Էմիսիոն վարիէթէ» պատասխանատուութեամբ Ռիշար Տալարեանի եւ աշխատակցութեամբ Անահիտ Հացագործեանի եւ Վարուժի։ Այս ձայնասփռումը «վարիէթէ» անունին տակ կը բովանդակէ այլազան նիւթեր՝ լուրերու բաժին, զրոյցներ հրաւիրեալներ, վիճարանութիւններ, խաղեր, հայկ. աւանդութիւններու եւ պատմուածքներու ընթերցումը եւայլն ... եւ պիտի մոռնայինք կարեւորագոյնը՝ երաժշտութիւնը, երգը որ փրկարար դեր կը խաղայ։ Ջենք ուզեր գնահատում մը բերել յայտագրի բովանդակութեան, ձեւին, ներկայացումին վրայ։ Գիտենք թէ որքան դժուար է գործ մը ոտքի հանել, գտնել բարի կամքեր որոնք կը տրամադրեն իրենց ժամանակը ծառայելու համար հաւաքական գործին։ Սակայն, այս պարագային, կամաւոր եւ սիրայօժար աշխատանք մը չարդարացներ միջակութիւնը։

× Երկուշաբթի օրերը, ժամը 11.15-էն 12, կրօնական ձայնասփռում, պատասխանատուութեամբ՝ Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի։ Ընդհանրապէս եկեղեցական տօներու, սուրբերու, արարողութիւններու, ծիսական հարցերու բացատրութեան նուիրուած ձայնասփռումն է։ Ֆրանսերէնի թարգմանութիւնները կը կատարէ Գուրգէն Ստեփանեան։

× Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 21-էն 22 (ամիսը երկու անգամ) մշակութային ձայնասփռում, պատասխանատուութեամբ՝ Խաչիկ Ըլմազեանի։ Առաւելաբար նիւթերը գրական եւ երաժշտական են։ Բանաստեղծի կամ երաժիշտի մը կեանքը եւ գործը, երգերու ընթերցումներով եւ ունկնդրութիւններով։ Երկու վերջին նիւթերն էին՝ Արա Պարթեւեանի «Օրաթորիոն» եւ Յովհ. Շիրազ։

× Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 21-էն 22 (ամիսը երկու անգամ) տեղեկատուութեան ձայնասփռում պատասխանատուութեամբ Գարեգին Վրդ. Պէքճեանի։ Լուրեր, արձագանգներ, շատ անգամ քաղուած թերթերէ, գաղութներու կեանքէն եւ Հայաստանէն։ Կ'անդրադառնայ գաղութները յուզող այժմէական հարցերու կամ դէպքերու մասին։

× Ամէն ամսուան չորրորդ շաբաթը՝ Երկուշաբթի, Երեքշաբթի եւ Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 6.30 եւ 8.15-ին, ինչպէս նաեւ նոյն օրերը երեկոյեան ժամը 19-էն 19.15, նաեւ ամէն ամսուան վերջին շաբաթը ժամը 19-էն 19.30 եւ Կիրակի օրերը ժամը 8.30-էն 9, նոյնպէս ամսուան վերջին Հինգշաբթի օրերը եւս ժամը 6.30-ին եւ 8.15-ին՝ էքիւմէնիք աղօթքի նուիրուած ձայնասփռումներ, պատասխանատուութեամբ՝ Գարեգին Վրդ. Պէքճեանի։ Աւետարանէն ընթերցումներ, մեկնաբանութիւններ, էքիւմենիք պատգամներ։

Ռատիօ Տիալոկի պիւտճէին մեծ մասը կը հոգայ անշուշտ Կաթողիկէ եկեղեցին։ Ս. Սահակ - Մեսրոպ Սրբոց Թարգմանչաց եկեղեցին կը մասնակցի տարեկան տասը հազար ֆրանքով, ինչպէս նաեւ ճաշի ու համերգի մը եկամուտներով։

Այս նպատակաւ է որ, Մարտ 26-ին, Ապպէյի Սէն Վիքթորի մէջ տեղի ունեցաւ համերգ մը բարձր նախագահութեամբ՝ կարդինալ Ռոժէ Էջէկարայի եւ ներկայութեամբ Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի, Հայր Սթեֆանոսի (յոյն - օրթոտոքս), Մ. Տըպրէնի (բողոքական եկեղեցի), Ապպէյի Սէն Վիքթորի քահանայ՝ Հայր Էյյէւլի, մեթր Մարսէլ Փաոլէի՝ քաղաքապետին կցորդը մշակութային հարցերու, ռատիօ Տիալոկի տնօրէն՝ Պեռնար Լալիւքի եւ հոծ բազմութեան մը, որուն մէջ զգալի թիւով ոչ - Հայեր։

Երեկոյթը բացաւ Արշամ Պապայեան՝ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի տնօրէն մարմնի նախագահը։ Բացատրեց ձեռնարկին իմաստը եւ նպատակը։ Ներկայացուց յայտագիրը։ Շնորհակալութիւն յայտնեց Ապպէյ Սէն - Վիքթորի խնամակալութեան իր միշտ ազնիւ եւ վեհ հիւրընկալութեան համար։ Ռ. Սիսակեան՝ հակիրճ խօսքերով շեշտեց Ռատիօ Տիալոկի էքիւմէնիք կոչումը։

Անսամպլ Էնսթրիւմանթալ տը Փրովանսը ղեկավարութեամբ՝ Քլեման Ջաֆինիի մեկնաբանեց՝ Քոնսերթօ Կրոսօ, Ռէ մինէօր օփիւս 3 թիւ 11 (Ա. Վիվալտի), Տիվերթիմէնթօ, ռէ մաժէօր, (Մոցարթ), Ատաճիօ (Ե. Միրզոյեան) եւ պարեր (Կոմիտաս)։ Մեկնաբանութեան մէջ չափ եւ երաժշտականութիւն երկեքու համար որոնք կը յատկանշուին իրենց պարզ եւ ինքնաբուխ նկարագրով, մեծ պայծառութեամբ եւ բնական հարըստութեամբ մը, ուր բանաստեղծական շեշտը կը բերէ յատուկ յուզականութիւն մը։

Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Ըլմազեանի, ապահովեց յայտագրի երկրորդ մասը։ Երգչախումբը երգեց «Ա Քափելա» (առանց նուագարանի)։ Նախ կոմիտասեան պատարագէն նմոյշ մը՝ «Հայր Մեր», «Սուրբ, Սուրբ», «Օրհնեալ է Աստուած», «Քրիստոս ի մէջ»։ Ձայներու հարուստ ներդաշնակութիւն մը. բայց առիթը կ'ունենանք առանձին անդրադառնալու կոմիտասեան պատարագին վրայ, քանի Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը իր հիմնադրութեան 6-րդ տարեդարձին համար կը պատրաստէ կոմիտասեան պատարագը։ «Տէր Կեցո», (Կոմիտաս Սարգսեան), «Իմ հեռաւոր հայրենիք» (Գ. Ալեմշահ) գտան մեծ յաջողութիւն ունկնդիրներուն մօտ։ Կոմիտասի «Գարուն ա», «Սարերի վրով», եւ «Էս գիշեր» երգերը, որ ունին իրենց յատուկ նրբութիւնը եւ երաժշտական գեղեցկութիւնը չարժանացան ջերմ ծափահարութիւններու. եւ չենք զարմանար։ Մեր ունկնդիր հասարակութիւնը կը ծափահարէ առաւելապէս այն երգերը որ իր ականջին ծանօթ են եւ իր մէջ կ'արթնցնեն ազգային, հայրենասիրական զգացումներ։ Այս առթիւ արտայայտուած ենք։ Համաձայն ենք եղած ընտրութեան, հարկ է ճաշակը փոխել եւ չերթալ միշտ դէպի դիւրութիւն, նամանաւանդ մեկնաբանութիւնն ալ լեցուն էր զգայնութեամբ, ջերմեռանդութեամբ եւ յուզականութեամբ։ «Շուշօն» (Բ. Կանաչեան), «Լռեց ամպերը» (Մ. Եկմալեան) եւ «Տալիլօ» (Բ. Կանաչեան) ամբողջացուցին յայտագիրը։ Մենակատարները՝ Վարդուհի Մինասեան, Եւա Արթինեան, Անդրանիկ Մինասեան տուին երգչախումբի իրենց ընկերներուն հետ, երգերուն ժողովրդական գեղեցկութիւնը։

Եզրակացութիւնը պիտի առնենք «Լը Մերիտիոնալ» թերթի երաժշտական քննադատ՝ Ժորժ Կալլիսեանի տողերէն, ուր Խաչիկ Ըլմազեանի կազմած եւ ղեկավարած երգչախումբի մասին կ'ըսէ, ի մէջ այլոց, «ձայները որ կը կազմեն երգչախումբը կուտան անոր՝ գոյն, զօրութիւն, ծաւալ...», եւ կը վերջացնէ ըսելով՝ «լրիւ երեկոյթ մը, ջերմ. նուագարաններով և ձայներով, հարազատ տիալոկ մը»։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԴՈՂՈՒԹԻՒ ԴՈՂՈՒԹ

ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՈՅԻ Հայ Կեդրոնին մէջ, Մարտ 10-ին, Հայ Դատի Յանձնախումբը ճաշ մը տուած է ի պատիւ Քալիֆորնիոյ Ներկայացուցիչներու Տան անդամ Մայք Ռուսի։ Ներկայ եղած են 150 հոգի։ Խօսք առնելով Մայք Ռուս նշած է, թէ պիտի շարունակէ օժանդակել Հայութեան, որպէսզի գործնապէս մասնակից դառնայ ամերիկեան քաղաքական կեանքին։ Ռուս 1979-ին Քալիֆորնիոյ Օրէնսդիր Մարմնէն ուզած էր, որ Միացեալ - Նահանգներու կառավարութենէն պահանջուի թիկունք կենալ ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւանց ենթայանձնախումբի տեղեկագրի 30-րդ պարբերութեան պահպանումին։ 1981-ին ան Քալիֆորնիոյ կառավարիչին դիմած էր, որպէսզի Ապրիլ 24-ը «Յիշատակ Օր» հռչակուի, իսկ անցեալ տարի ալ ձախողութեան մատնած էր Թուրք դեսպանին թափած ջանքերը Ապրիլ 24-ը նահանգին մէջ յիշատակի օր չհռչակուելու համար։

×

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ Ֆէրահեան վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Փետրուար 26-ին, տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դ. «Շանթ» Ուսանողական Միութեան կազմակերպած ընդհանուր զարգացման մրցումը, մասնակցութեամբ ուսումնական ութ հաստատութիւններու։ Հարցումները վերաբերած են թուաբանութեան, գիտութեան, գրականութեան (հայկական եւ միջազգային), պատմութեան (Հայոց եւ միջազգային), երաժշտութեան, մարզանքի ճիւղերուն։ Առաջին հանդիսացած է Եու. Սի. Էլ. Էյ., երկրորդ՝ «Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս», երրորդ՝ «Մեսրոպեան վարժարանները։

×

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ, Մարտ 9-ին, տեղի ունեցած է բեմասացութեան մրցում մը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Գրական Խմբակին։ Մասնակցած են «Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս» վարժարանի բարձրագոյն կարգերէն 16 աշակերտներ, որոնց ժամ մը առիթ տրուած է պատրաստելու դասախօսութիւն մը՝ հետեւեալ նիւթերուն մասին. - Հայ Դատը ըստ քու հայեցողութեամբ, Հայ աշակերտին դերը հայ իրականութեան մէջ, Հայ դպրոցին դերը ներկայիս եւ յիշատակելի դրուագ մը կեանքէդ։ Առաջին հանդիսացած է Սառալի Ուիթմըն, երկրորդ՝ Հուրի Պէրպէրեան, երրորդ՝ Սմատուր Թրթռեան։

×

ԵՈՒՍԹԸՆԻ (Միացեալ - Նահանգներ) Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ կից մշակութային սրահին մէջ, Մարտ 10-ին, տեղի ունեցած է Հ. Օ. Մ.-ի «Շողեր» մասնաճիւղի կազմակերպած տարազահանդէսը, Բարեկենդանի առթիւ։ Բացումը կատարած է մասնաճիւղին ատենապետուհին՝ Տիկին Շաքէ Գէօզալ։ Սեղանը վարած է Հայկուհի Վարդեւանեան։

Այրի Տիկին Աղաւնի Գառնիկեան, Տէր եւ Տիկին Փաթրիք Ազարիկեան եւ զաւակները, Օր. Այտա Գառնիկեան, Այրի Տիկին Զապէլ Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Շամիկեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Պարսամ Ազատիկեան, ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, quւկին, եղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԱՐԱՄ ԳԱՌՆԻԿԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 6-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Ապրիլ 11, ժամը 10.30-ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Վիլ տ'Ավրէի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

8, Rue de la Ronce
92410 Ville d'Avray

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Զապէլ Պօյաճեանի, ինչպէս նաեւ Շամիկեան եւ Գառնիկեան ընտանիքնե-րուն:

ԼԻՈՆ. - Պ. Շաւարշ Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Խաչատուրեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Փօլ Տիւֆուռ եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Տօնապետեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժիլպէր Խաչատուրեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Խաչատուրեան եւ զաւակները, Քաչա, Պէզոյեան, Ուզունեան եւ Սուքիասեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԹԱԳՈՒՀԻ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
(ծնեալ Համալ)

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 7-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երեքշաբթի, Ապրիլ 10, ժամը 10.30-ին Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Լուայեանի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Գայեանէ Թիրեաքեան եւ տոքթ. Սեդա Թիրեաքեան իրենց խնամիին՝ Տիկին Հերմինէ Կարապետեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի 500-ական ֆրանք կը նուիրեն Հայ Դատի Յանձնախումբին եւ Կապոյտ Խաչին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 200 Ֆ. «Յառաջ»ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ»

Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ գրախանութը ստացած է Հանրագիտարաններու 3, 4, 5, 6, 7 եւ 8 թիւերը: Յաջորդ թիւերը եւս կարելի է ստանալ յաջորդաբար բաժանորդագրութեամբ:

Դիմել. -
EGLISE ARMENIENNE
339, av. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : (91) 77 84 70

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ

Ընկերակցութեան ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ Հինգշաբթի, Մայիս 24, ժամը 20-ին: Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. - Սիրուն Պարոնեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Էքպէրեան 500 Ֆ., Տիկին Տէօնի 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Օհանեան 100 Ֆ., Յովհաննէս եւ Ժիրայր Քիւլջեան եղբայրներ 200 Ֆ., Տիկին Թէֆար Պօղոսեան 30 Ֆ., Պ. Հրայր Հըրաչեան 100 Ֆ., Օննիկ Ազաշեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Թէֆար Պօղոսեան 20, եկեղեցւոյ պայծառութեան՝ Պ. Օսքար Ասլանեան 100 Ֆ.:

×

Կապ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Փաթրիք Զոպոյեանէ 100 ֆրանք, ի նպաստ իր դպրոցին, Վիգէնի ծննդեան ուրախ առիթով:

Այրի Տիկին Վարդուհի Ռստիկեան իր քեռայրին՝ Խաչատոր Կուպաթեանի մահուան առթիւ՝ փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆ. նուիրած է Վիէնի Մշակոյթի Տան ֆոնտին:

×

Հարաւային Ֆրանսայի Ազգ. Առաջնորդարանը ստացած է հետեւեալ նուէրները. - Զարեհ Պզտիկեանի մահուան առթիւ՝ Պապիկեան եւ Կէօնճեան ընտանիք՝ 300 Ֆ., Շալճեան եւ Ճանիկեան ընտանիք, Ս. Փարթամեան 100-ական Ֆ., Յովսէփ Օհանեան 100 Ֆ., Կարապետ Ճանիկեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Հայկուհի Ճանիկեան եւ զաւակները, Ոմն՝ 200-ական Ֆ., Շալճեան ընտանիք, Յարութիւն Տէրոյեան 100-ական Ֆ., Տիկին Նուարդ Մելքոնեան 400 Ֆ.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մոնմորանսիի Հանգստեան Տան դաշտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 3-ին ժամը 11-էն 22:

×

Սէն-Ռաֆայէլի Հանգստեան Տան դաշտահանդէսը՝ Չորեքշաբթի, Օգոստոս 15-ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ ՄԸ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ

Բոլոր անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ, կրնան դիմել՝ Չորեքշաբթի օրերը, ժամը՝ 20-ին Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը, 12 - 14 րիւ Սէն - Պազիլ 13001 Մարսէյլ: Առաջին առթիւ թատերախումբը կը պատրաստուի ներկայացնել՝ Սողոմոն Թէհլիրեանի դատավարութիւնը:

COLONIE de VACANCES de la Croix Bleue

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche

1 - des Moniteurs pour sa Colonie de Vacances de Bellefontaine (Jura)

2 - des Moniteurs et Monitrices pour son Camp d'Adolescents pour les mois de Juillet et Août

Date limite d'inscription : 16 AVRIL

Un séminaire est prévu pour les 21 - 22 - 23 Avril à la M. C. A. de Paris

17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 824. 46. 57

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը կը փնտռէ խաչուհի մը: Մնայուն քարտուղարուհի, - հաշուապահուհի, հայերէն - ֆրանսերէն վճարովի աշխատելու համար կէս օր իր գրասենեակը:

La Croix Bleue des Arméniens de France Comité Central : recherche un membre qui assumerait la fonction de permanente - secrétaire-comptable bilingue à mi-temps rémunérée.

Tél. : 824 - 46 - 57
le jeudi de 16h à 22h.
ou écrire
Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցիին մէջ Կիրակի, Ապրիլ 15-ին իրենց յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներուն յիշատակին: Արարողութեան կը յաջորդէ հոգեճաշ մը, եկեղեցիի սրահին մէջ, երեցներուն համար եւ ի գիտութեան անոնց յիշատակը յարգողներուն:

Արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝
888 - 92 - 51 կամ՝ 860 - 47 - 18

ՎԱՐՁՈՒ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հինգ հոգինոց հայ ընտանիքի մը համար (երկու երախայով), վարձու յարկաբաժին մը կը փնտռուի 3 / 4 սենեակ, յարմարութիւններով, Փարիզ կամ մօտակայ արուարձան մը (արուարձանի պարագային՝ նախընտրաբար՝ կառ տիւ Նորի կամ՝ կառ տը լ'Էսթի գիծին վրայ):

Հեռաձայնել իրիկունները ժամը 19-էն ետք՝

254 - 90 - 80

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՊԱՏԱՐԱԳ

ԵՒ 6-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

Կիրակի, Ապրիլ 15-ին Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբի հիմնադրութեան 6-րդ տարեդարձի առթիւ, Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր արարողութիւն:

Կը նախագահէ, կը քարոզէ եւ կը պատարագէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը իր ամբողջական կազմով եւ ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Նըլմազեանի, կ'երգէ Կոմիտասեան անդրանիկ պատարագը՝ վերածուած քառաձայն երկսեռ խումբի համար Վարդան Սարգսեանի կողմէ:

Սկիզբ. ժամերգութեան 8
Պատարագ՝ 10

Պատարագէն ետք եկեղեցւոյս Ա. Ջրբաշեան սրահին մէջ կը սարքուի սիրոյ սեղան, ի պատիւ՝ հիւրերու, երգչախումբի անդամներու եւ Պ. Պ. Բարսեղ Մաչոյեանի, Գեղամ Շեխերեանի, Օրիորդ՝ Մարի Սիմոնեանի եւ Փօլէթ Օթարի, որոնք ծառայած են Մայր եկեղեցւոյս աւելի քան՝ քսան տարիներ:

Սոյն ճաշին մասնակցիլ փափաքողները պէտք է ապահովեն իրենց տեղերը եկեղեցւոյս քարտուղարութեան մօտ: Հեռաձայնել՝

77 - 84 - 70

ԿԵՍԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՄՆԵՐՈՎ ԵՒ
ԱՊՈՒԽՏՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ

- Տարեկան Մեծ Ճաշ -

Նախագահութեամբ հայրենակից՝
ՕՆՆԻԿ ՊԱՅՐԱՄԵԱՆԻ

Ապրիլ 15, Կիրակի, ժամը 13-ին Հ. Բ. Ը. Միութեան «Ալեք Մանուկեան» սրահը՝
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro : Courcelles

Առաւօտեան հոգեհանգիստ՝ Փարիզի Հայոց Մայր եկեղեցին, ի յիշատակ մեր բիւրաւոր նահատակներուն:

×

Գեղարուեստական բաժին, սիրայօժար կը մասնակցին՝ Օր. Արաքսի Գմբէթեան՝ արտասանութիւն, Միհրան Էլմաեան՝ մեներգ, Գէորգ Ալեքսանեան՝ արտասանութիւն, Պէյրութցի Սիլվէն՝ մեներգ, Ռօզ եւ Վ. Նաւասարդեան: Դաշնակի թառի՝ Բիւզանդ Ֆընտըքլըեան:

Սիրով կը հրաւիրուին կեսարացի եւ այլ տեղացի անխտիր բոլոր հայրենակիցները: Ճաշագին՝ 100 Ֆ.:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 14, ժամը 15-ին Մշակ. Տունը: Կարեւոր օրակարգ:

SARL
ARA TRAITEUR
RAFFI ET ARA POHANYAN

ALIMENTATION
SPÉCIALITÉS DE PRODUITS ORIENTAUX ET EXOTIQUES

106, RUE MOUFFETARD
75005 PARIS
Métro : Censier-Daubenton

Tél. 337 90 69
ouvert tous les jours et dimanche matin
fermé le lundi

TRANSTOURS
VOUS PRESENTE SES VOYAGES ORGANISES

12 - 14 Jours à EREVAN

ALLER - RETOUR PAR AVION - SERVICE 1ère CLASSE

de PARIS
— Du 20 Avril au 5 Mai — 16 jours, dont 14 jours à EREVAN — **Prix: 6100 F**
— Du 7 au 21 Juillet — 16 jours, dont 5 à LENINGRAD et 10 à EREVAN — **Prix: 6840 F**
— Du 9 au 24 Août — 16 jours, dont 14 à EREVAN — **Prix: 6750 F**
— Du 7 au 22 Septembre — 16 jours, dont 14 à EREVAN — **Prix: 6750 F**
— Du 5 au 20 Octobre — 16 jours, dont 14 à EREVAN — **Prix: 5900 F**

de MARSEILLE
— Du 21 Avril au 4 Mai — 14 jours, dont 12 à EREVAN — **Prix: 5850 F**
— Du 11 au 24 Août — 14 jours, dont 12 à EREVAN — **Prix: 6400 F**
— Du 8 au 21 Septembre — 14 jours, dont 12 à EREVAN — **Prix: 6400 F**
— Du 6 au 19 Octobre — 14 jours, dont 12 à EREVAN — **Prix: 5700 F**

Et deux voyages : CROISIERES d'une semaine
et séjour d'une semaine à EREVAN

1) Paris — Moscou — Erevan par avion — séjours d'une semaine à Erévan et retour à bord de LITVA. du 14 au 28 Juillet—Depuis **7710 F** + Taxe de port **250 F**
2) Aller : Marseille—Odessa (à bord de LITVA), séjour d'une semaine à EREVAN, retour par avion, Moscou Paris. Depuis **8010 F** + Taxes de port **250 F.**

TRANSTOURS — 25, rue d'Argenteuil - 75001 Paris — Tél. : **261 58 28**

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ
11
MERCREDI
11 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - 6 ամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 15.678 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 59e ANNÉE — No 15.678

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ ԵՏՔ՝ ԿԱՐԳԸ ԵԿԱԾ Է ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ

«ՃՈՒՄՀՈՒՐԻՅԷԹ» ԵՒ ԹՈՌՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

×

ԽՄԲ. - Թուրք թերթերը կը շարունա - կեն սիւնակներ նուիրել հարցի մը, որ բստ իրենց գոյութիւն չունի, այսինքն՝ հայկ. հարցին: *Ճումհուրիյէթի* յաջոր-դական թիւերուն մէջ, Ուղուր Մումճու նախ կը գրաղի ահաբեկչութեամբ (Մարտ 31), ապա՝ Ամերիկացիներով, (Ապրիլ 3): Առաջին հարցին մասին, կը գրէ ի մէջ այլոց. - *«Թուրք դիւանագէտներու դէմ գործուած հայկական ահաբեկչու-թեան սկզբնաւորութիւնը երկու կարեւոր գլուխներու կը յաջորդէ:*

Դէպքերէն մին, 1974-ի Կիպրոսի Խա - ղաղութեան Շարժումն է, իսկ երկրոր - դը՝ Լիբանանի ներքին պատերազմէն ետք, երեք հարիւր հազար Հայերու Լիբանանէ խոյս տալով, գլխաւորաբար Մարսէյլ եւ աշխարհի չորս ծագերու մէջ տարած-ուիլն է»:

Ինչպէս կը տեսնուի 1974-ի թրքական յարձակումն ու գրաւումը մկրտուած է՝ *Խաղաղութեան Շարժում* եւ Լիբանանի մէջ գտնուած *երկու* հարիւր հազար Հայե-րէն ալ՝ *երեք* հարիւր հազարը հոս - հոն տարածուեր է, *գլխաւորաբար* Մարսէյլ (առնուազն, ուրեմն՝ 150 հազարէն աւե-լին), ինչ որ բաւական հետաքրքրական լուր մըն է, ոչ միայն տեղացի Հայերուն համար, այլեւ Ներքին նախարար եւ Մար-սէյլի քաղաքապետ՝ Կասթոն Տըֆէռի...:

Երկրորդ յօդուածը խորագրուած է «Գաղտնի փաստաթուղթերով» եւ հաշիւր կը մաքրէ Ամերիկացիներուն, հին թուղ-թեր քրքրելով եւ եզրակացութեան մէջ ալ փոքրիկ սպառնալիքով մը՝ դուք ա-նոնց թոռներն էք, մենք ալ անոնց թոռ-ներն ենք...:

×

Դուք սա պատահածներուն նայեցէք: Միացեալ - Նահանգներու Արտաքին Յա-րաբերութեանց Յանձնաժողովը, Թուր-քիոյ ընծայելի զինուորական օժանդակու-թեան հարցը կը կապէ Կիպրոսի մէջ կա-տարուելիք զիջողութեան մը պայմանին: Ու երբ մէկ կողմէ այդ պայմանաւորումը մէջտեղ կը դրուի, միւս կողմէ ալ Միաց-եալ - Նահանգներներու Գոնկրէսին մէջ առաջարկներ կը ներկայացուին Ապրիլ 24-ը «Ցեղասպանութեան Օր» հռչակելու մասին: Իսկ Ֆրանսայի մէջ արդէն իսկ պատրաստութիւններ կը տեսնուին ցեղաս-պանութեան վարկածը դասագրքերուն մէջ զետեղելու համար:

Նոյն այդ օրերուն, հայկ. ահաբեկչա-կան կազմակերպութիւնները կը շարունա-կեն իրենց գործունէութիւնը: Եւ այս բո-լորէն վերջ, Միացեալ - Նահանգներու վարիչները տակաւին կրնան խօսիլ մի - ջազգային ահաբեկչութեան մասին:

Ապրիլ 24-ը, «Ցեղասպանութեան Օր» ըլլալով պիտի հռչակուի եղեր: Կարծէք թէ Միացեալ - Նահանգները Վիէթնամի, իսկ Ֆրանսացիները Ալժերիոյ մէջ գոր - ծուած իրենց յանցանքները մոռցուած են աշխարհի: Կարծէք Միացեալ - Նա - հանգներու ղեկավարները կը խորհին թէ ոչ ոք պիտի յիշէ այսօր այլեւս Չիլիի մէջ ժողովրդային քուէներով իշխանու-թեան գլուխ եկող Նախագահ Ալյէնտէի տապալումը՝ Սի - Այ - Էյ-ի օգնութեամբ: Կարծէք ոչ ոք, բայց ոչ ոք պիտի մտա-բերէ նաեւ տակաւին երէկ պատահածը Կրանատայի մէջ, ու դեռ անկէ ալ թարմ դէպքերը Զատի, Ֆրանսայի զինուորա-կան միջամտութիւններուն պատճառաւ:

Հայկական դէպքը, այսօրուան համար միջազգային ահաբեկչութեան մէկ մասն ըլլալով կը տեսնենք եւ այդ պատճառաւ ալ աշխարհի բոլոր Պետութիւնները գոր-ծակցաբար պայքարի կը հրաւիրենք:

Իսկ եթէ «Հայկական Հարցը»ին երէկն ու նախընթաց օրերը պիտի քրքրուին ու լոյսին բերուին, այս պարագային՝ մենք կը կարծենք թէ ամերիկացի մեր բարե-կամները երբեք ալ գոհ պիտի չմնան այս մերկացումներէն:

Եթէ կ'ուզէք, այդ կապակցութեամբ քանի մը պատմական վաւերագրեր ձեռք առնենք ու գլխաւոր հատուածները սանկ աչքէ մը անցընենք:

Անգլիոյ Արքայական Տպարանին մէջ տպուած եւ Առաջին Աշխարհամարտի վե-րաբերեալ կարգ մը գաղտնի փաստա-թուղթեր, Էրոլ Ուլուպէյէնի կողմէ Թըր-քերէնի թարգմանուած ըլլալով, նախ՝ Տողան Ավճըօղլուի վարչութեան տակ լոյս տեսնող «Էլօն» հանդէսին մէջ եւ ապա՝ առանձին հատորով մը հանրու-թեան սեփականութիւնը դարձան: Աւելի վերջ ալ Զաղտաշ հրատարակչատունը երկրորդ տպագրութիւնը կատարեց ա-նոնց: «Թուրքիա Անգլիական Վաւերագրե-րով» խորագրին ներքեւ: Այս հատորը յայնօրէն կը խօսի Առաջին Աշխարհա - մարտի ընթացքին Հայոց Ամերիկացինե-րու կողմէ չահագործումին մասին, ըլ-լալ անկարգութեան քաջալերութեամբ եւ ըլլայ այլազան դրդումներով:

Կարդանք. -

Գաղտնի վաւերաթուղթ էջ՝ 735 թիւ՝ 492: Ծովակալ Ուէպի կողմէ Լորտ Քըր-զընի ուղարկուած 1919 Օգոստոս 19 թը-ւակիր գրութիւնը. -

- ...Միացեալ - Նահանգները պիտի հովանաւորեն կազմուելիք Հայաստանը, որու սահմաններուն մէջ պիտի ըլլան Տրապիզոնն ու Էրզրումը: Մնացեալ չորս նահանգներն ալ, իբրեւ քրտական Պետու-թիւն մը՝ կը թողուն Անգլիացիներու հո-վանաւորութեան:

Գաղտնի վաւերաթուղթ էջ՝ 60 թիւ՝ 46:

1920 Ապրիլ 5-ին Պ. Լինսէյ Ուաշինկ-թընէն կը գրէ Լորտ Քըրզընի. -

- Ամերիկեան Ծերակոյտը քննեց Հա-յաստանի հոգատարութեան հարցը: Հինգ տարուան ընթացքին 757 միլիոն տոլար պիտի տրուի: Առաջին առթիւ 50.000 զինուորներէ կազմուած բանակ մը պիտի ղրկուի, աւելի վերջ ալ՝ այդ թիւը սա-տիճանական կերպով պիտի հասնի մին-չեւ 200.000-ի: Ամերիկեան ուժերուն հը-րամանատարը պիտի ըլլայ զօրավար Ճէյմս Ճի. Հերպըրտ: Միւս կողմէ, խոր-հրդակցութիւնները կը շարունակուին՝ բովանդակ Թուրքիոյ վրայ հոգատարա-կան դրութիւն մը հաստատելու համար:

Գաղտնի վաւերաթուղթ էջ՝ 71 թիւ՝ 63:

1920 Մայիս 16-ին՝ Սըր Ա. Ճէտս Հե-տեւեալը կը գրէր Լորտ Քըրզընի. -

- Ամերիկեան կառավարութիւնը կը պահանջէ, որ Հայաստանը պաշտպանուի՝ Ատանան ալ մէջն ըլլալով: Զէնք, ռազ-մանիւթ, երկաթուղային կազմածներ եւ-այլ ինչ որ պէտք է պիտի ուղարկուին անհրաժեշտ չափով: Պարպումը տեղի պիտի ունենայ Սեւ Ծովեան նաւահան-գիստները, ամերիկեան ծովային ուժերուն կողմէ և Մ. - Նահանգներու նաւատորմին պաշտպանութեան ներքեւ: Թուրքերու կողմէ ցուցաբերուելիք ամենափոքր հա-կազդեցութիւն կամ միջամտութիւնը պի-տի զսպուի Ամերիկացիներու կողմէ:

Գաղտնի վաւերաթուղթ էջ՝ 300 թիւ՝ 38:

1920 Փետրուար 28, Լոնտոնի Խորհըր-դաժողովի ատենագրութիւններէն քաղ-ուած. -

- Մուսթաֆա Քէմալ, ինքզինք Էրզրու-մի կուսակալ հռչակեր է: Այս շրջանին՝ երբ Էրզրում պիտի կցուի նորակազմ Հայ-կական Պետութեան սահմաններուն, այս դէպքը կը հանդիսանայ խիստ կարեւոր խրադարձութիւն: Եթէ այս մարդը չըլ-լար, Հայոց համար լաւ պատեհութիւն մը կ'ըլլար:

Գաղտնի վաւերաթուղթ էջ՝ 81, թիւ՝ 10: Թուական 1920 Փետրուար 16: Լոն-տոնի խորհրդաժողովի ատենագրութիւն - ներուն այլ մէկ էջէն քաղուած:

- Վեց նահանգներէն զատ պէտք է նաեւ Հայաստանի տրուին Տրապիզոնն ու Ա-տանան: Ամերիկա պիտի օժանդակէ Հա-յաստանի եւ զայն իր հոգատարութեան տակ պիտի առնէ: Իսկ Ֆրանսա Ատանան կ'ուզէ իրեն համար...:

Գաղտնի վաւերաթուղթ էջ՝ 99 թիւ՝ 12: Լոնտոնի Խորհրդաժողովի ատենագ-րութիւններէն այլ ուշագրաւ հատուած մը. -

- Լորտ Քըրզըն կը պահանջէ, որ Էր-զինճանն ալ Հայաստանի տրուի, իսկ Սեւ Ծովու շրջանին մէջ Լազիստան մը հիմնուի ու Հայոց հոգատարութեան յանձնուի:

Բոլոր այս մէջբերումներն ու փաստար-կութիւնները երբ մէկ կողմէ կը բացատ-րեն Ամերիկեան Գոնկրէսին մէջ Ապրիլ 24-ը «Ցեղասպանութեան Օր» հռչակելու ձեռնարկին նպատակները, միւս կողմէ ալ ցոյց կուտան Միացեալ - Նահանգնե - րու պատուիրակութեան Լօզանի Հաշտու-թեան Համաձայնագիրը ստորագրելէ խուսափելուն պատճառները:

Աթաթիւրք ալ արդէն չէ՞ր ըսած որ «Հայկական Հարցը կ'ուզեն լուծել հա - մաշխարհային դրամատիրութեան շահե-րուն զուգահեռին վրայ»: («Ճառեր եւ Յայտարարութիւններ» Հտ. Ա. էջ՝ 233): Եւ իրողութիւնը ինչ որ էր երէկ, նոյնն է եւ այսօր՝ առանց այլեւայլի:

Մենք, հակառակ գործուած այսքան յարձակումներուն, կրնա՞նք այսօր այդ գաղտնի վաւերաթուղթերը հրապարակել հանրութեան, օրինակ՝ Պետութեան հե-ռատեսիլին միջոցաւ, կրնա՞նք զանոնք մի առ մի ցոյց տալ մեր ժողովուրդին: Եթէ տակա խակ չենք կրնար, ի՞նչպէս կը յաջողինք միջազգային ժողովներու, համաշխարհային հանդիպումներու ըն-թացքին եւ դիւանագիտութեան ճամբով օտարներուն համոզիչ կերպով պարզել, թէ «Հայկական Հարցը» բազմակողմանի դիմագիծ մը ունի եւ ահաբեկչութիւնն ալ միջազգային ընոյթ ու տարողութիւն:

Միացեալ - Նահանգներու Գոնկրէսի այսօրուան անդամները, որոնք Ապրիլ 24-ը «Ցեղասպանութեան Օր» հռչակելով կը քաջալերեն հայ ահաբեկչական կազ - մակերպութիւնները, 19 - 20-ական թուա-կաններուն մեր հողերուն վրայ հայկական Պետութիւն մը հիմնել ուզող Ամերիկացի-ներուն թոռներն են: Մենք ալ, պարտա-ւոր ենք մեր կարգին փաստելու, թէ ա-նոնց դէմ ծառայող Գուվայ-ի Միլլիյէի մարդոց թոռներն ենք:

«Ազգայնականութիւն»ը սակա՛ւ է ահա-ւասիկ: Ո՞ւր էք, պարոննե՛ր, պարոնոր-դի՛ներ, տիկիննե՛ր: Ասիկա՛ է, ասիկա՛, ասիկա՛ է ահաւասիկ...:

×

Ապրիլ 9 թուակիր «Միլլիյէթ» կը գրէ թէ Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախա-գահը նամակ մը գրած է Ռեկընի, յիշե - ցընելով անոր իր խօսքումները Լիզպոնի ահաբեկչական արարքին վաղորդայնին, կ'ըսէ թէ եթէ ամերիկեան Ծերակոյտը վաւերացնէ Հայերու կատարած առաջար-կը (Ապրիլ 24) աւելի քան քաջալերած կ'ըլլայ ահաբեկչութիւնը: Կ'ըսէ ի՛նչ կ'աւել-ցընէ թէ ժամանակը եկած է գործակցե-լու, միջազգային ահաբեկչութեան դէմ:

ՋԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՐԱՆ ՖԱԲԻՈՒՍ, ճարտարարուեստի դեր - Նախարարը Մէս գնաց Երեքշաբթի օր, տեղւոյն պատասխանատուներուն հետ լուծումներ գտնելու համար շրջանին տագնապին: Տեղւոյն վրայ կը սպասէին նախարարին եւ մանաւանդ անոր առա - ջարկներուն: Բայց եւ այնպէս, Փարիզի վրայ երթը չէր ջնջուած եւ բանակցու - թիւնները կը շարունակուէին Փարիզի ոս-տիկանապետութեան հետ, ճշդելու համար ուղեգիծը, քանի սենտիքաներու առաջար-կածը մերժուած էր եւ հակառաջարկ մը եղած:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ բա-ւական խորհրդածութիւններէ ետք, որո-շեց արտօնել Տէօնլոփի գնումը Ճափոնցի-ներու կողմէ (Սումիթոմօ): Նախատես - ուած է երկու հազար գործազրկում, մինչ շատ աւելի մեծ պիտի ըլլար այս թիւը, եթէ ընդունուէր եւրոպական լուծում մը, Իտալացիներուն հետ: Արդարեւ Միշըլէն-Թրեքա - Փիրելի կարգադրութիւնը կը նախատեսէր 4000 գործազրկում եւ 400 միլիոնի նոր պիտճէ մը:

ՊԱՊԸ արմատական բարեփոխումներու ձեռնարկեց վարչութեան մէջ, նոր նշա-նակումներով: Այսպէս, այլեւս ինք պի-տի չվարէ Վատիկանը, ուղղակի, այլ խօսքով՝ մատակարարութիւնը ուրիշնե - րու կը յանձնէ, աւելի զբաղելու համար հոգեւորով: Իր «Արտաքին Նախարարին» կը վստահի՝ «յատուկ եւ կարեւոր պաշտօնը Պապը ներկայացնելու այն իշխանու-թեանց եւ պատասխանատուութեանց մէջ, որոնք կապ ունին Վատիկանի երկրաւոր վերիշխանութեան հետ»: Մարսէյլի ար - քեպիսկոպոսը՝ կարդինալ Էջեկարայ Հըռոմ պիտի փոխադրուի, ուր պիտի վարէ «արդարութիւն եւ խաղաղութիւն» պա-պական յանձնախումբը եւ Քոռ Ունում խորհուրդը, որ կը համադրէ Եկեղեցւոյ բարեսիրական գործունէութիւնները: Կարդինալ Քազարոլի, ուրեմն, ընդհ. խնամակալի պատասխանատուութիւն մըն է, զոր կը ստանձնէ: Կարդինալ Էջեկա-րայ, 62 տարեկան, յայտնած է թէ Մար-սէյլ կը մնայ մինչեւ իր յաջորդին նշա-նակումը: Ծագումով պասք, ծանօթ է որպէս կազմակերպիչ, լաւ լրագրող եւ հիմուռ ունեցող գրագէտ: Օրերս լոյս կը տեսնէ իր մէկ սրամիտ հատորը՝ «Կը յառաջանամ էշու մը պէս»: Կը լու-սաբանէ ըսելով՝ «ինչպէս ան, որ Ծաղկա-զարդին Քրիստոսը կը կրէր իր վրայ»:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ կառք վարելու արտօ-նագիրը փոփոխութիւններ պիտի կրէ, հաւանաբար 1985-էն սկսեալ: Այսպէս, արտօնագիրը «կէտեր» պիտի ունենայ եւ ամէն օրինազանցութեան՝ քանի մը կէտ վար պիտի առնուի եւ եթէ կէտ չմնայ՝ արտօնագիրը կ'առնուի:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Լոնտոն գնաց Երկուշաբթի օր և Թագուհիին հետ բացու-մը կատարեց Ճէթ-ին, զոր Եւրոպացիք կը շինեն Օքսֆորտի մօտ: Մեքենայ մըն է, որու նպատակն է ջերմահիւլէական հա - կակշռուած ձուլումին ուսումնասիրու - թիւնը: Տիկին Թաչըրի ժամանակացոյցը ոչ մէկ պարապ վայրկեան ունենալով, Անգլիոյ վարչապետը չկրցաւ տեսնուիլ Ֆրանսայի Նախագահին հետ:

ՃԱՏՐԱԿ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՒԱԿՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ

Կասպարով՝ յաղթական

Ինչպէս կը նախատեսուէր, Կարի Կաս-պարով, 21 տարեկան (2 օրէն) վերջնա - կան յաղթանակը տարաւ 63 տարեկան Սմիսլովի դէմ, 13-րդ հանդիպումին, 16 հարուածէ ետք ձեռք ձգելով այն անհրա-ժեշտ կէս կէտը, որ կ'ապահովէր իր յաղ-թանակը: Խաղը, ուրեմն, վերջացաւ 8,50 - 4,50 արդիւնքով:

Լիւսէրնի (Զուիցերիա) մէջ, ճատրակի Միջազգային Դաշնակցութիւնը յայտա-րարած է թէ աշխարհի ախոյենութեան տիտղոսին համար, հանդիպումը կը սկսի Սեպտեմբեր 10-ին, վայրը պիտի ճշդուի մինչեւ վեց շաբաթ:

Կասպարով, որու մայրը - Գասպար - եան - Հայ է եւ հայրը՝ Հրեայ, ինչ որ կրկնակ handicap մը ըլլալով Խորհ. Միութեան մէջ, կը գրեն արեւմտեան լրագրողները, նախընտրած է մօրը ազ-ջկնութեան անունն առնել ու զայն ռուս-սացնել, պիտի մրցի Անատոլի Կարպովի հետ, 32 տարեկան:

ԳԼԱՁՈՐԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ 700-ԱՄԵԱԿԸ

ՄԱՅՐՆ ԻՄԱՍՏԻՑ՝ ԳԼԱՁՈՐ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Քանի որ մեր նախնիներէն ժառանգած յիշեալ ձեռագիրը այլեւս մերը չէ եւ բախտի քմահաճոյքով դարձած է Բրիտանական կայսրութեան պատկանող ձեռագրական հարստութիւն, չենք կրնար Մատենադարանին մէջ (կամ հայկական այլ մատենադարաններու) գտնել անոր յիշատակարանը: Սակայն Բրիտանական ակադեմիայի անդամ Ֆրետերիք Քոռնուալիս Քոնիպըր (1857 - 1924) կազմած է Բրիտանական գրադարանի հայկական ձեռագիրներու նկարագրութիւնը, որմէ քաղելով ընթերցողին կը ներկայացնենք Եսայի Նչեցիի վերաբերող յիշատակարանը: Ասիկա շատ կարեւոր փաստաթուղթ մըն է այնքանով՝ որ, նախ՝ Գլաձորի բարձրագոյն դպրոցը համալսարան կոչուած է առաջին անգամ այս ձեռագրին մէջ. երկրորդ՝ այս յիշատակարանէն կ'իմանանք թէ Գլաձորի համալսարանը ինչպիսի «դառն եւ անբարի» ժամանակներուն բացուած է եւ երրորդ՝ ինչպէս ըսինք, յիշատակարանին մէջ Գլաձորի համալսարանի առաջնորդը կը յիշատակուի ժամանակի ամէնէն երեւելի անձերու հետ միասին: Յիշատակարանին հեղինակը Գլաձորի համալսարանի ներկայացուցիչ Կերիոնն է: Ան կը գրէ. «Գրեցաւ սա ի Թուաբանութեան մերոյ Հայկազեան տոմարի ՉՀ (1321 Թ. - Գ. Ա.) ի դառն եւ անբարի ժամանակիս, յորում ունէր զրոնակալութիւն բոլոր աշխարհի Հայոց եւ Վրաց ազգն նետողաց (մոնկոլական հրոսակները - Գ. Ա.Ը: Ի Թագաւորութեանն Վրաց Գուրգէն կոչեցել եւ Հայոց Մեծաց Թագաժառանգ Թագաւորին մերոյ Լեւոնի եւ ի հայրապետութեանն տէր Կոստանդեայ ... եւ ի զօրավարութեան եւ իշխանութեան դաւառաց ... ի վարժապետութեան սուրբ եւ բազմերջանիկ քաջ հռետորաց Հայոց երկուց ամոլաց ճշմարիտ հաւատոց մերոց Դաւթի եւ Եսայեայ: Ի հռչակաւոր եւ սուրբ մենաստան համալսարանիս Գլաձորոյ ... ձեռամբ մեղսամակարդ եւ տարաշխարհիկ անձին Կերիոնի, սպասաւորի բանի»:

Եթէ Գլաձորի համալսարանը այսօր կանգուն ըլլար, կարելի էր այս խօսքերը դրոշմել ոսկէ սալի վրայ եւ փակցնել մուտքին, բայց համալսարանը կանգուն չէ, մեզի հասած են միայն համալսարանականներու գրած մատեանները: Ուստի փնտռենք անոնց մէջ նաեւ համալսարանի հիմնադիր Ներսէս Մշեցիի վերաբերող փաստաթուղթեր: Բարեբախտաբար կան: Անոնցմէ կ'իմանանք, որ Մշոյ Առաքելոց դպրոցը նախակրթութիւն ստանալէ եւ ապա պաշտօնավարելէ ետք Ներսէս Մշեցի կամ Տարօնցի կատարելագործուած է Վանական վարդապետի անուանի աշակերտ՝ Վարդան Արեւելցիի գլխաւորած Հայոց վարդապետարանին մէջ (բարձրագոյն դպրոց Խորվիրապի վանքին մէջ): Այնուհետեւ ինք դարձած է վարդապետարանի ղեկավարը եւ դպրոցը Խորվիրապէն տեղափոխած հայրենի Մշոյ Առաքելոց վանքը: 1281-ին գացած է Մեծոփայ վանքին դպրոցը, որմէ ետք 1282ին փոխադրուած է Վայոց ձոր եւ հոն, ներկայի Եղէգնաձորի շրջանի տարածութեան մէջ գտնուած Աղբերց վանքը, Պռօշեաններու իշխանական տան եւ Սիւնեաց եպիսկոպոսութեան հովանաւորութեամբ ու միջոցներով հիմնած է համալսարան մը, որ յետագային հռչակուած է Գլաձորի համալսարան անունով: Ներսէս Մշեցի տիրապետած է յունարէնի, լատիներէնի, ծանօթ եղած է բիւզանդական կեանքին: Յիշատակագիրներէն մէկը կը յայտնէ, որ ան Հայաստանը լուսաւորելէ ետք մեռած է Գլաձորի մէջ. «Լուսափայլեաց զազգս Հայոց ուսմամբ գրոյ եւ հասեալ բարուք ծերութեան, հանգեաւ ի Քրիստոս ի նոյն վանս Գլաձորոյ»:

Գլաձորի վանքը թաղուած են նաեւ Եսայի Նչեցի եւ ժամանակի անուանի այլ դէմքեր, որոնց գերեզմանները ներկայիս չեն երեւար: Հողի տակ մնացած են նաեւ Գլաձորի լսարանները: Հայաստանի պատմութեան եւ մշակոյթի յուշարձաններու պահպանման եւ օգտագործման վարչութեան ջանքերով արդէն քանի մը տարի է, որ Եղէգնաձորի շրջանի Վերնաշէն գիւղէն հինգ - վեց քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ պեղումներ կը կատարուին Հայաստանի հնագոյն ուսումնական կեդրոններէն մէկուն վերաբերող նիւթեր յայտնաբերելու յոյսով: Կարելի է, որ յայտնաբերուին նաեւ Գլաձորի համալսարանի հիմնադրի եւ տարիներու տեսուչի անունները կրող գերեզմանաքարեր: Քանի որ դեռ չեն յայտնաբերուած, մեծ ուսուցիչներու յիշատակը յաւերժացնող յուշարձաններն են դարերու փորձութիւններու յաղթահարած եւ այսօր Երեւանի Մատենադարանը եւ այլ ձեռագրատուները գտնուող այն ձեռագիրները, որոնք գրուած են Գլաձորի համալսարանի կամարներուն տակ՝ ուսուցիչներու իսկ ձեռքով կամ անոնց հսկողութեամբ:

Կը թերթատեմ Մատենադարանի թիւ 206 ձեռագիրը ու կը նայիմ նկարիչ Թորոս Տարօնացիի վարպետ վրձինով կերտուած նկարին, որ կը պատկերացնէ պատկառելի իմաստուն մը: Նկարին վերի մասը գրուած է. «Եսայի Վարդապետ»: Ուրեմն մենք այժմ Եսայի Նչեցիի դէմքը տեսնելու կարելիութիւն ունինք: Ուսուցչապետին աշակերտած են բազմաթիւ նկարիչներ, գոյութիւն ունեցած է Գլաձորի մանրանկարչական հոյակապ դպրոց մը, որուն երախտապարտ աշակերտներէն մին՝ Թորոս Տարօնացի, յաւերժացուցած է իր ուսուցչին յիշատակը: Այդ դպրոցի աշակերտներէն եղած են նաեւ անուանի ճարտարապետ - քանդակագործ՝ Մոմիկ, նկարիչ Աւագ, ինչպէս նաեւ Յովհաննէս, Մատթէոս, որ նոյնպէս հմուտ եղած է թէ՛ ճարտարապետութեան, թէ՛ քանդակագործութեան, թէ՛ մանրանկարչութեան մէջ: Գլաձորի համալսարանին կից գրչատան նկարչական արուեստանոցին մէջ ծնունդ առած ու զարգացած մանրանկարչութիւնը անջնջելի հետք թողուցած է միջնադարեան հայկական արուեստի պատմութեան մէջ: Գլաձորի համալսարանի արուեստանոցը եւ գրադարանը գտնուած է, ի դէպ, նաեւ Հայոց Լեւոն Թագաւորի կնոջ՝ Կեռան Թագուհիի աւետարանը, զոր Թագուհին Մոմիկին պատուիրած է նկարագարդել՝ երէց Թագաժառանգը ասպետ ձեռնադրելու առթիւ:

Մխիթարեան մեծանուն գիտնական Հ. Ղեւոնդ Ալիշան «Սիսական»ի մէջ հրապարակած է Գլաձոր ընդօրինակուած կարգ մը ձեռագիրներու լուսապատճէններ, որոնցմէ մէկը կը պատկերացնէ Եսայի Նչեցիի ձեռամբ գրուած քերականական աշխատութիւն մը, որուն հեղինակը ինք է:

Եթէ Գլաձորի համալսարանին մէջ ընդօրինակուած բոլոր ձեռագիրները մեզի հասած ըլլային՝ աւելի անթերի կը դառնային մեր տեղեկութիւնները լսարաններու (ունեցած է երեք մասնաճիւղ՝ մատենագիտութեան, նկարչութեան, երաժշտութեան), դասախօսական կազմի (շուրջ երկու տասնեակ դասախօս), գործածուած դասագիրքերու, ուսանողներու ծննդավայրերու (Գլաձոր եկած են Կիլիկիայէն ուսանողներ), ուսման տեւողութեան (7 - 8 տարի) եւ բազմաթիւ այլ հարցերու վերաբերեալ:

Այդ ձեռագիրները մեզի կը պատմէին նաեւ այն ծանր պայմաններու մասին, որոնց յաղթահարելով համալսարանականները պայքարած են յանուն գիտութեան եւ իրենց սորվածով ժողովուրդը լուսաւորելու համար: Ծանօթ է, որ համալսարանը գործած է մոնկոլներու բռնակալութեան օրերուն: Համալսարանականներու վիճակը ծանրացուցած են նաեւ տնտեսական պայմանները: Մխիթար Երզնկացի, որ շատ հեռուներէն եկած էր «ի մայրն իմաստից՝ Գլաձոր», 1314 ին ընդօրինակուած ձեռագրի մը յիշատակարանին մէջ կը գրէ.

Թուղթս անկոկ ու գրիչ չկայ,
Աւուրքս ցուրտ ու պարզըկայ,
Ջարտախս բարձր ու կրակ չկայ,
Դոնեըս (չոր հաց) չոր ու սպաս
չկայ:
Եւ այս Գլաձորն ով գիտենայ,
Եւ յոյժ նեղած ու ճար չկայ,
Գիրքս երկար ու եզր չկայ,
Եւ ես պանդուխտ ու վեղար չկայ...

Ահա այս համատարած «չկայ»ներն են, զորս արհամարհած եւ անմահացուցած են Գլաձորցիները:

Կարելի է միայն զարմանալ, թէ որքան լոյս ու ջերմութիւն կուտակուած է «ցուրտ չարտախ»ի մէջ ապրած մարդոց սրտերուն մէջ: Հայրենիքը լուսաւորելու տենչը մոռցնել տուած է ամէն անձկութիւն: Հոգիի արիութիւնը յաղթած է մարմնական զրկանքներու եւ գիտութեան մշակները մղած սխրանքներու: Նայեցէք գլաձորեան մանրանկարներուն եւ տեսէք թէ գոյներու ինչպիսի հրավառութիւն բռնկուած է մագաղաթներու վրայ:

Ձեռագիրը ընդօրինակող գրիչի անու... նին մէջ իսկ լոյս կայ՝ Լուսեր: Կարդա... ցէք ձեռագրի 145 ա էջին վրայ անոր թ... ղուցած յիշատակարանը. «Շնորհաւք ... ողորմութեամբ Աստուծոյ կատարեց... զտառս աստուածաշունչ՝ ես փցուն ... ապիկար գրող Լուսեր ի վայելումն ... եւ ամենազով վարժապետին Ներսէսի: ... դաչեմ զզասս լուսերամից յիշել զրադ... մեզ գրողիկս եւ զժառանգորդ գրի... զհռետոր վարդապետն, եւ Աստուած ... շողացդ ողորմեսյ: Ի Թուիս Հայոց ՉԻ (1280) գրեցաւ»:

Զգլանանք կատարելու գրիչին ... խնդրանքը: Յիշենք զինք, ինչպէս նաեւ Գլաձորի համալսարանի հիմնադիրները: Անսպայմա՛ն յիշենք: Որովհետեւ, ... չը՛ըլլային անոնք, չէինք գիտնար, որ ... կային Հայոց դպրութեան արշալոյս... Ե. դարուն, Հայաստանի մէջ փայլած ... Եզնիկ Կողբացի անունով մեծ փիլիսոփա... մը, որու գրուածքներէն շատեր մեզի ... հասած, եւ չէր հասներ նաեւ միակ... «Եղծ աղանդոց»ը, զոր 1280-ին արտա... գրած եւ մեզի հասցուցած է «ապիկա... Լուսեր: Գլաձորի գրչատան ձեռագրի ... րայ կռթնած այս համեստ մարդուն մ... քէն արդեօք կրնա՞ր անցնիլ, որ իր ընդ... րինակած ձեռագիրը հարիւրաւոր տար... ներ ետք դուրս պիտի ելլէր «ցուրտ չա... տախ»էն, պիտի հասնէր Փարիզի ... պալատները, 1958-ին լոյս պիտի տես... Ֆրանսերէն թարգմանութեամբ, բազմ... պիտի հրատարակուէր հայերէն, պի... թարգմանուէր աշխարհաբար, պի... մանէր համալսարաններու ուսումնակ... ծրագրին մէջ, պիտի դառնար յաւերժա... ցնող կամուրջ մը Գլաձորի եւ Երեւան... համալսարաններու միջեւ:

Փա՛ռք Գլաձորցիներուն: Յարգա... անոնց յիշատակին:

ԳԷՈՐԳ ԱԲԳԱՐԵԱՆ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ

Նախ կը խնդրեմ ձեր ներողամտութիւնը որ Մարտ 25-ին ձեր 60-րդ տարեդար... ձին առթիւ կազմակերպուած փայլուն համերգին չկրցայ ներկայ գտնուիլ եւ ար... պատեհ առիթէն օգտուելով ձեզ սրտանց շնորհաւորել անձնապէս: Առիթը չներկայ... յացաւ եւ կամքէ անկախ պատճառներով մնացի Մարսէյլ, այդ օրը: Սոյն գրու... թեամբ թոյլ տուէք որ դրսեւորեմ զգա...

ՁՈՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Ո՞ր հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Աւանդական պատասխանը միշտ եղած է՝ հայ կինը պէտք է ընդունի այրերու տիրապետած կազմակերպութիւններու որոշումները եւ օժանդակէ անոնց: Այլեւս չի բաւեր նման մօտեցում: Ֆեմինիստ յարձակողականի մը պէտքը չեմ զգար, սակայն քննարկումի ժամանակը եկած է, նոյնիսկ՝ շատոնց անցած: Օրինակ, երբ մեր պատմագէտները ասկէ ետք կը հարցնեն, թէ ինչպէ՞ս պէտք է հասկնալ 19-րդ դարու, Եղեռնի կամ յետ - Եղեռնի Սփիւռքահայութեան փորձառութիւնը, չի՛ բաւեր ձեւացնել որ այր կամ կին նո՛յն փորձառութիւնը ունեցան: Արդէն շատ զօրաւոր է մեր մէջ միատարրումի, այսինքն՝ homogeneization-ի հակումը, - կը սիրենք մոռնալ թէ որքա՜ն տարբեր իմաստներ ունին «հայ» բառը եւ «հայկական» փորձառութիւնը: Յակոբ Պարոնեանի մը նաեւ խումբ մը ընկերային գիտութիւններ ուսանողներու պէտք ունինք, որպէսզի անոնք գծեն հայութեան տիպարներն ու զանազանութիւնը»: Ապա, Տիկին Նասսար պատմեց անեքտոթներ իր կեանքէն - Ռումանիա, Պէյրութ, Ամերիկա - մատնանշելով, որ եթէ միայն գաղութներու մասին խօսինք, կրնանք հատորներ լեցնել տարբեր կեանքերու, փորձառութիւններու, տեսանկիւններու եւ հասկացողութիւններու բացատրութեամբ: Սակայն գոնէ կ'ընդունինք որ կա՛ն գաղութներու միջեւ տարբերութիւններ: Շա՜տ աւելի արմատականը, այսինքն՝ այրերու եւ կիներու հասկացողութեան եւ մօտեցումի տարբերութիւնները չեն յիշուիր:

Լուռ են հայ կիները: Ձեն տիրապետեր մեր կեանքի զանազան մարզերուն, կամ գոնէ այդպէս կը թուի: Անենօք եղած են, թերեւս նոյնիսկ կան մարդեր, որ հայ կնոջ ձայնը կը լսուի յատակօրէն, - անցեալին՝ ՀՕՄ-ի մէջ, տակաւին ներկայիս՝ հայ արուեստի պատմութեան մէջ, որուն տիրապետող դէմքերէն է վաստակաշատ Սիրարփի Տէր Ներսէսեանը, եւ որուն ամէնէն խոստմնալից դէմքերէն է ներկայիս Նորա Ներսէսեանը, Հարվըրտ Համալսարանէն: Սակայն, այս հազուագիւտ մարդերը չեն բաւեր: Ընդհանրապէս հայ կինը լուռ է. անոր ձայնը չի լսուիր ամէնուրեք: Կան անշուշտ, եւ եղած են որոշ գրագիտուհիներ, որոնք իրր կին գրած են: Ձի բաւեր: «Շատ կը հետաքրքրուիմ հայ կիներու լռութեամբ եւ անոնց լուռ ու մունջ կատարած գործնական աշխատանքով: Սակայն անոնց ձայնը պէտք է լսուի մեր բոլոր կազմակերպութիւններուն մէջ, ոչ միայն իրրեւ գործակատար, այլ՝ սկիզբէն, իրրեւ ծրագիրներու կազմաւորումին մասնակցող: Նշմարեցէք, որ 19-րդ դարու վերջաւորութեան եւ 20-րդ դարու սկիզբին մեր քաղաքական կազմակերպութիւններուն մէջ աւելի՛ մեծ էր գործօն կիներու թիւը, քան ներկայիս: Այս անընդունելի է: Պէտք է հարցնել, թէ ինչո՞ւ եւ ինչպէ՞ս հոս հասանք, ի՞նչ կը մտածեն հայ կիները այս մասին, եւ ինչպէ՞ս կարելի է փոխել այս վիճակը»:

Պ. Զարխուտեան շնորհակալութիւն յայտնեց օրուան երեք «դասախօս»ներուն, որոնք իրագործեցին հազուագիւտը, խօսեցան հատու եւ հակիրճ ձեւով, նոյնիսկ իրենց սահմանուած ժամանակէն հինգ - տասը վայրկեան պակաս գործածելով, եւ աւելորդ հռետորութիւնէ բոլորովին խուսափելով: Խօսք տուաւ երեք մեկնաբաններու կամ զրուցարերներու, որոնց պարտականութիւնն էր նոյնքա՛ն հակիրճ ձեւով հակադրել խօսողներուն, եւ կամ՝ իրագործել... լիք բազմակողմանի խօսակցութեան մէջ ներմուծել գաղափարներ, որոնք արժանի են նկատի առնուելու, բայց որոնց ... անդրադարձած առաջին երեք խօսող... ները:

Խօսք առաւ զրուցարեր փրոֆ. Լեւոն Զորպաճեան, Մասաչուսեց նահանգի Լօուըլի Համալսարանէն, մասնագէտ ընկերային գիտութեանց: Ան ըսաւ, ... ըսուածներու շատ մը կէտերուն համաձայն է, մանաւանդ Տիկին Նասսարի ... սածներուն:

(Շար. 9)

ցումներս ձեր այս յիշատակելի օրուան առթիւ:

Յարգելի բարեկամներ,

Եթէ հայ ժողովուրդը կրցած է դարեր շարունակ թիավարել պատմութեան ահաւոր հեղեղին դէմ, կրցած է իր գոյատեւումը շարունակել եւ ֆիզիքական պարտութիւններու ընդմէջէն արժեւորել հոգեւ-քարոյական կեանքի յաղթանակները, այդ բոլորը եղած է շնորհիւ իր հաւատքին, եկեղեցիին, մշակոյթին, մէկ խօսքով այդ հաւաքականութեան սեւեռած իտէալին: Այս նուիրական իտէալին մէջ է որ մեր ժողովուրդը դարեր շարունակ փնտռած եւ գտած է հոգեկան գոհացումը, սրտապնդիչ մխիթարանքը, կենսունակութիւնը, ամենասեւ, անելի եւ ճակատագրական օրերուն մէջ:

Այդ սուրբ սեւեռած իտէալին արգասիքը եղան՝ մեծասքանչ, քաղցրահնչիւն Մեսրոպեան հէշտ բարբառը, որ եղաւ իր կարգին բարձրաթռիչ ոգին եւ ազնուական խթանը հայ մշակոյթի ստեղծման, արմատացման, ծաղկման եւ իր բազմաթիւ գեղարուեստներով ճիւղաւորման:

Դարեր շարունակ հայ ժողովուրդ կոչուած բազմաչարչար հաւաքականութիւնը իր ծոցէն հանեց մոմերու լոյսին տակ գիրեր լուսցնող եւ ի գին կուրնալու իրենց աչքի լոյսը սպառող գրչագիրներ, նրբարուեստ գունաւորումներով եւ գիծերով մեր սուրբ գիրքերը եւ հսկայ հատորները զարդարող մանրանկարիչներ, հսկայակապ տաճարներ կառուցող ճարտարապետներ, մտքի խորութեամբ եւ զգացումի նրբութեամբ տոգորուած բանաստեղծներ, եւ վերջապէս քաղցրանուագ եւ քաղցրալուր, հոգեզմայլ եւ հոգեպարար շարականներ, տաղեր, մեղեդիներ, երգեր, խմբերգներ յօրինող երաժիշտներ, որոնց մէջ ամենապաշտելին, ամենայարգելին եղաւ հայ երաժշտութեան առաքեալը՝ Կոմիտասը:

Արդարացիօրէն, խղճամտօրէն եւ երախտագիտական ազնիւ զգացումներու ընդմէջէն հայ ժողովուրդը բացառիկ եւ առանձնաշնորհեալ տեղ տուաւ հայ երաժշտութեան, զայն իր նախնական ձեւէն դուրս հանելով գիտական դպրոցի վերածող երաժշտագէտին՝ անքացատրելի դժուարութիւններով բազմաթիւ գաւառներ եւ գիւղեր պտըտելով հայ ժողովուրդի ջինջ եւ անեղծ աղբերակէն ծնունդ առած եւ կորսուելու դատապարտուած հարիւրաւոր եղանակներ յաւերժացնող երգահաւաքին՝ դարերու հոլովոյթին մէջ գրեթէ արեւելեան միւս ժողովուրդներու երաժշտութեան հետ խառնուելու եւ իր ինքնուրոյն շեշտերն ու երանգաւորումները կորսընցնելու վտանգին դէմ գտնուող հայ երգը օտար տարրերէ զտող եւ մաքրողին՝, հայուն ձայնը համայն աշխարհ տարածելու ազնուական կիրքով եւ հրով այրող հայրենանուէր վարդապետին՝ հայ շինականին, հողագործին մաքրամաքուր երգը քաղաքացի իր հայրենակցին տանող ընկերային գործիչին՝ եւ վերջապէս գեղահիւս երգեր յօրինած եւ մշակած հեղինակին՝ Կոմիտասի:

Ի զուր չէ որ մեր ժողովուրդը անմահացուց այս վարդապետին անունը, Կոմիտաս կոչելով հայրենիքի եւ Սփիւռքի բազմաթիւ երաժշտանոցները, դպրոցները, մշակութային տուները, երգչախումբերը, հրապարակները, փողոցները:

Կոմիտասի եւ իր նախորդներու՝ Կարա-Մուրզայի եւ Եկմալեանի օրով է որ կազմուեցան երգչախումբեր աշխարհի չորս ծագերուն հայ գաղութներէ ներս, որոնք մինչեւ օրս կ'երգեն եկեղեցիներուն մէջ եւ բեմերուն վրայ, առթելով խոր տպաւորութիւն եւ խանդավառութիւն ժողովուրդի բոլոր խաւերուն: Այդ երգչախումբերը այսօր կը տանին Սփիւռքի մէջ ոչ միայն եկեղեցաշէն եւ մշակութային գործունէութիւն, այլ նաեւ ընկերային, ազգային աշխատանք:

Սիրելի բարեկամներ,

Անմահն Կոմիտասի անունը կրելու բախտը ունեցող Ձեր Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը իր տարած երաժշտական, ընկերային անձանձիր աշխատանքով, եղաւ արդարացիօրէն Սփիւռքի ամենագնահատուած խումբերէն մին, վաթսուն տարիներ շարունակ:

Վաթսուն տարիներ ... Նշանակելի եւ գնահատելի հանգրուան մը: Գնահատելի, յատկապէս Սփիւռքի վերջին երեք-չորս տասնեակ տարիներու անմեկնելի դժուարութիւնները ընդգրկող ժամանակամիջոցին համար:

Սրտարացօրէն ըսեմ, թէ Ձեզմով կամ ուրիշ երգչախումբով մը պիտի չխանդավառուէի երեսուն տարիներ առաջ այնքան, որքան այսօր: Երեսուն տարիներու ընթացքին շատ բան փոխուեցաւ հայ իրականութեան մէջ, դժբախտաբար: Այն ինչ որ երեք տասնեակ տարիներ առաջ կռուախնձոր էր արեւելքի մէջ մեզի՝ մանուկներուս համար, այսօր նուաստացուցիչ եւ թերագնահատելի երեւոյթներ եւ իրականութիւններ դարձած են: Շատ լաւ կը յիշեմ, թէ ինչպէ՛ս կռուած էի Սամաթիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ մէջ ամենամտերիմ ընկերոջս հետ մոմակալութեան համար եւ պատճառ եղած անոր այտերէն ջրվէժի պէս հոսող արցունքներուն, ... որովհետեւ երաժշտապետիս ալ կողմնակալ մօտեցումէն օգտուելով խլած էի մոմը իր ձեռքէն: Յուզուելով կը յիշեմ, թէ վաթսուն - եօթանասուն մանուկներ, պատանիներ հմայուած Պոլսոյ առաջին պատրիարքարանիստ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ զօրեղ, սակայն կախարդիչ կոչնակի ձայնէն, կը փութայինք առաւօտեան շողին եւ շաղին այդ փառաւոր տաճարը, որուն պարտէզն եղաւ մեր ամբողջ պատանեկութեան խաղավայրը, առանց պատառ մը իսկ նախաճաշած բլլալու կը վազէինք անմիջապէս շապկատուն, առանց շապիկի մնալու վախը փարատելու եւ «Տէր զի բազո՛ւմ»ը, «Ցիշեսցուք»ը, «Կանոնագլուխ»ը մեր հակառակորդներու բերնէն խլելու...:

Այո, սիրելիներ, շատ բան փոխուած է այս անցած երեսուն տարիներու ընթացքին արեւելքի եւ արեւմուտքի գաղթօճախներու մէջ: Դժբախտաբար միայն բացասական երեւակներով: Այսօր իսկապէս տակալ, դիմանալ պէտք է մշակութային, եկեղեցական կամ ազգային գործունէութիւն մը տարիներ շարունակ տանելու համար: Ահա թէ ինչու կ'ուզեմ Ձեզ շնորհաւորել, քանի դուք կրցեր էք վաթսուն տարիներ յամառ աշխատանքով, նուիրումով Հայուն եւ հայ երգին ձայնը տարածել, տոկալով եւ դիմանալով անխուսափելի բազմաթիւ դժուարութեանց:

Շատ դիւրին է արտասանել երկու բառերէ կազմուած «վաթսուն տարիներ»ը: Սակայն, պէտք է ապրիլ, զգալ այդ շատ փոքր խօսքին մէջ թաղուած դժուարութիւնները, նուիրումի եւ զոհաբերութեան ոգին, սէրը՝ դէպի հայ երաժշտութիւն եւ յատկապէս գիտակցութեան պատասխանատուութիւնը, որոնց արգասիքն են «վաթսուն տարիներ»ու կեանքը: Այո, կը գնահատեմ Ձեր տարած աշխատանքը, քանի դուք կրցեր էք զայն մէջտեղ բերել, դիմանալով վերջին մի քանի տասնեակ տարիներու վախազդու հեղեղին եւ ջանացեր էք մեր նախնիներու աւանդը փոխանցել յետագայ սերունդներու, մշտարծարծ առկայծումով:

Շնորհաւորելի են Ձեր բոլոր երգիչները, որոնք չեմ գիտեր որքա՛ն տարածուած են հսկայ Փարիզի զանազան թաղերուն վրայ եւ որոնք իրենց առօրեայ աշխատանքի ժամերէն, նեղութիւններէն վերջ կը փնտռեն հոգեկան սփոփանք, ինքնանորոգում Կոմիտասեան շունչով դըրոշմուած հայ երգին մէջ եւ կը փութան Ձեր փորձատեղին չեմ գիտեր շաբաթը քանի անգամ:

Սրտանց կը շնորհաւորեմ Ձեր բծախնդիր, արժէքաւոր ղեկավարը՝ Պ. Ափրիկեանը, որ հանդիստ, խաղաղ գիշերներ կ'անցընէ Ձեր յաջողութենէն, հայ երգի յաղթանակէն վերջ, սակայն, սիրելի բարեկամներ, հաւատացէք որ ան կը լուսցնէ նաեւ գիշերներ մտքի եւ սրտի ցաւերուն մէջ, եթէ դուք չզգաք այն, ինչ որ ան կ'ուզէ սա կամ նա երգին մէջ ներմուծել Ձեր հոգիներէն ներս, եթէ դուք չարտասանէք սա կամ նա Մեսրոպեան սքանչելի բառը այնպէս, ինչպէս ինք կը փափաքի, եթէ դուք չունչ առնէք երգի մը սա կամ նա մասին մէջ, ուր կը կորսնցնէ երգը իր բառական իմաստը եւ կը կորի մեղեդիական գիծը, եւ եթէ յատկապէս դուք լարուած ուշադրութեամբ չհետեւիք իր ցուցմունքներուն վստահ եղէք, թէ կը տառապեցնէք զինքը, յամրպէտս վատնուած ժամանակին, ֆիզիքական եւ մտային ուժին պատճառաւ:

Ներողամիտ եղէք որ սոյնք կը յիշեցնեմ ձեզի եղբայրաբար, նոյնիսկ գիտնալով թէ ի զուր, քանի որ դուք տարիներ եւ տարիներ շարունակ նեցուկ կանգներ էք իրեն, սիրեր եւ յարգեր զինքը, ինչ որ գլխաւոր բանալին է ձեր յաղթանակներուն: Կարեւոր բանալի մըն ալ՝ սիրոյ եւ յարգանքի վրայ հիմնուած այն կապն է, զոր ունի ձեր վարչական մարմինը Պ. Ափրիկեանի հետ: Այս ուղղութեամբ արտօնեցէք որ պատմեմ դէպք մը, զոր ապրեցայ ութ ամիսներ առաջ Ձեր ատենապետին հետ, Փարիզի մէջ:

Այդ օրերուն մտադրած էի շարունակական յօդուածներ պատրաստել Ֆրանսայի բոլոր երգչախումբերու մասին, թերթի մը համար: Ուրեմն, երբ Փարիզ էի փնտռեցի ձեր ժրաջան ատենապետը՝ Պ. Պօղոսեանը եւ գտայ: Յայտնեցի իրեն փափաքս, թէ կ'ուզէի զրոյց մը ընել իրեն հետ Սիփան - Կոմիտասի մասին: Ձեր ատենապետին՝ Պ. Պօղոսեանի պատասխանը եղաւ կարճ, կտրուկ, սակայն իմաստալից. - «Շատ մեծ հաճոյքով, սակայն կը փափաքիմ որ Պ. Ափրիկեանն ալ ներկայ բլլայ անպայման»:

Ահաւասիկ համագործակցական ոգի եւ հոգեբանութիւն մը, որ կրնայ դեռ յաջողութիւններու դռները բանալ ձեր առջեւ, առանց վարանումի:

Սիրելի եւ յարգելի բարեկամներ,

Ներեցէք որ բաւական երկար գրեցի սոյն նամակս, սակայն գրի առի շատ դիւրութեամբ, առանց երկար խորհելու, որովհետեւ սոյն խօսքերը բխեցան սրտէս՝ իր ուղին տարիներ շարունակ գըտած, զուլալ ջուրերով լի գետակի մը նման...:

Այժմ, ձեր վաթսուն տարիներու մշակութային օգտաշատ գործունէութեանը ի տես՝ մեզի կը մնայ բարեմաղթել. Ձեր ձայնն ու երգը, կամքն ու կորովը անսպառ եւ ձեր աշխատանքները պտղատու բլլան:

Յարգանօք՝

Խ. ԵԸԼՄԱՃԵԱՆ

Մարսէյլ, Մարտ 30

ՄԱԿ-ի ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ԹՈՒՐՔ ԹԵԿՆԱԾՈՒԻ ՄԸ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄԸ

Հակառակ իրենց թափած բուռն ճիգերուն, Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան Ժընեւի կեդրոնին մէջ, Թուրքիա եւ իր բարեկամները ձախողեցան տեղաւորել Թուրք թեկնածու մը ՄԱԿ-ի այն Յանձնաժողովին մէջ, որ այս ամառ պիտի քննէ եւ ամբողջացնէ ցեղասպանութեան մասին եղած ուսումնասիրութիւն մը:

ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբին 43 անդամներու բացարձակ մեծամասնութիւնը Մարտ 6-ին մերժեց առաջարկուած թեկնածութիւնը՝ Թուրք փրոֆ. Միմթազ Սոյսալի, անդամակցելու համար Խտրականութեան Կանխարգիլման եւ Փոքրամասնութեանց Պաշտպանութեան Ենթայանձնախումբին:

Սոյսալ ստացաւ 9 քուէ միայն, Յանձնախումբին 43 անդամ - երկիրներէն: Հակառակ անոր որ գաղտնի քուէարկութիւն էր եղածը, ընդհանրապէս կը կարծուի, որ Թուրք թեկնածուին ի նպաստ քուէարկեցին առնուազն Թուրքիոյ աւանդական բարեկամները՝ Միացեալ - Նահանգներ, Պէնկլատէշ, Փաքիստան եւ Եուկոսլաւիա:

Սոյսալի դէմ քուէարկողներուն մեծամասնութիւնը մերժեց պաշտպանել անոր թեկնածութիւնը, այն նկատառումներով, որ ներկայիս Թուրքիոյ կառավարութիւնը խստիւ կը քննադատուի ՄԱԿ-ի կողմէ՝ իր քաղաքացիներուն մարդկային ամէնէն տարրական իրաւունքները բռնաբարելուն եւ հիւսիսային Կիպրոսը գրաւած պահելուն համար:

Ժողովին մօտէն հետեւողները կը հաստատեն, որ Թուրքիան, Սոյսալի թեկնածութիւնը առաջ մղելու երկու նպատակ ունէր: Եթէ յաջողէր, ոչ միայն Թուրք մը տեղաւորած պիտի բլլար Ենթայանձնախումբին մէջ, բայց եւ աւելի հաւանականութեամբ, Սոյսալը պիտի փոխարինէր Տիկին Էրիքա - Իրէն Տաեսը, Ենթայանձնախումբին ներկայ յոյն անդամուհին, որ զօրաւոր պաշտպան մըն է հայկական դիրքորոշման ցեղասպանութեան հարցին մէջ:

Ենթայանձնախումբը 1984-ի Օգոստոսին պիտի քննէ եւ ամբողջացնէ անգլիացի մասնագէտ՝ Պենժամէն Ուիթէյքըրի պատրաստած ուսումնասիրութիւնը, Ցեղասպանութեան Ոճիրի Արգիլման եւ Պատժական Տնօրինման մասին: Տեղեկատուութիւնը, կը յուսացուի, որ պարունակէ ակնարկ մը Հայկական Ցեղասպանութեան մասին, որ Թրքական ճնշումներու պատճառաւ դուրս հանուած էր նախորդ տեղեկագրէն:

«ԱՍՊԱՐԷԶ»

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄԱՅԷՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

6

ԿԱՅՍՐ ԵՒ ՋԻՆՈՒՈՐ

- Իմացայ նաեւ որ, շարունակեց Ֆըրանսուա Ժօզէֆ, այս տարուան Յունուար 14-ին ուղղակի գրած ես Նորին Սըրբութեան, գործի մը համար որու մասին չես խօսած ինծի:

Կայսրը տղուն նայեցաւ, պատասխանի մը սպասելով. Ռուտոլֆ ըսաւ միայն.

- Զուտ անձնական գործեր, հայր.

- Այս գործը, շարունակեց կայսրը, ոչ մէկ կերպով անձնական կը համարուի. եւ ճիշդ հոդ է սխալդ: Պետութեան ամենաբարձր շահերուն հետ կապ ունի ատիկա: Նորին Սրբութիւնը շատ լաւ նկատած է այս պարագան, քանի որ քու նամակիդ պատասխանը ինծի կը գրէ: Քու կողմէդ եղած այդ տեսակ խնդրանք մը իմ կողմէս միայն կրնայ բլլալ, իբր ընտանիքի պետն ու կայսրը, բացարձակ զօրութեամբ:

Այստեղ, կայսրը քանի մը վայրկեան իրաւական նկատողութիւններ ըրաւ այն կանոնագրութեան վրայ ուր 1839էն ի վեր խելացի կերպով ճշդուած էին ընտանիքի պետերուն իրաւունքները: Ճարտարօրէն խորհրդածութիւններ ըրաւ այն շահեկան կէտին վրայ թէ կայսրը այդ կանոնադրութեան ենթակա՞յ է իբր պետ թէ աւելի վեր կը գտնուի: Կարծես կը հրաւիրէր Ռուտոլֆը որ իր հիացումը բաժնէր Ֆէրտինանտ Ա.ի եւ իր խորհրդականներու իմաստութեան վրայ որոնք այդ կանոնագրութիւնը յօրինած էին:

Ռուտոլֆ ինքզինքը կ'ուտէր: Երբ կայսրը վերջապէս լռեց, անհամբերութեամբ ըսաւ.

- Պատասխա՞նը...

Կայսրը անոր նայեցաւ, զարմացած.

- Քանի մը վայրկեան այստեղ բլլալդ բաւական չեղա՞ւ որ հասկնաս...: Ժխտական է, տղաս, ժխտական...

Գլուխը կ'երերցնէր իբր հաւանութեան նշան: Օգտակար նկատեց ընդհանուր կանոնի մասին քանի մը խորհրդածութիւններ աւելցնել:

Հիմա որ գիտէր Պապին պատասխանը, կը տեսնէր որ վայրկեան մը չէր խորհած թէ տարբեր պիտի բլլար ան: Պարագաներու ստիպման տակ շարժած էր ինք: Մէկը որ իր առջեւ երկու ճամբայ միայն ունի մահէն խուսափելու համար, բնական է որ երկուքն ալ պիտի փորձէ: Կը տեսնէր ահա որ այս ճամբաներէն մէկը անել է: Կը մնար միւսը. մեկնիլ Մարիին հետ...: Այս վայրկեանին յուսաց որ հայրը կանգ պիտի առնէր այդտեղ: Դեռ կռիւ չէր ունեցած. եւ սակայն յոգնութենէն ընկճուած կը զգար: Պէտք էր քիչ մը հանգստանար եւ գաղտնապէս պատրաստուէր իր փախուստին...:

Բայց կայսրը դեռ խօսելիք ունէր եւ մտքին մէջ կը բանաձեւէր: «Ի՛նչ դանդաղութիւն, խորհեցաւ Ռուտոլֆ, ծերունի մըն է»: Աչքերը պահ մը հօրը ականջները քննեցին: Անոնք միշտ խոշոր երեւցած էին իրեն: Աւելի՞ մեծցած էին:

(Տար. 74)

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ ԵՒ ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ

Շաբաթ, Ապրիլ 14, Յիշատակ Յարութեան Ղազարու. -

Ժամը 4.30-ին կիրակնամուտի ժամերգութիւն կը կատարուի, որու ընթացքին Խորանին վարագոյրը կը բացուի:

Կիրակի, Ապրիլ 15, Ծաղկազարդ. -

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45ին.

Հանդիսաւոր պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Դռնբացէք՝ ժամը 4-ին:

Աւագ Երեքշաբթի, Ապրիլ 17, Յիշատակ Տասն Կուսանաց.

Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 4.30-ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի, պատարագ ժամը 10.45-ին, Դռնբացէք՝ ժամը 17-ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, սկիզբ ժամերգութեան 8, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ 18.30:

Կը պատարագէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՊՕՄՈՆԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Կիրակի, ժամերգութիւն՝ 8,30, պատարագ՝ 10-ին, Դռնբացէք՝ 17:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ շրջանի նոր հոգեւոր հովիւը՝

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՔՀՆՑ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Երեքշաբթի, ժամերգութիւն՝ 17-ին:

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ — Ս. ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, ժամերգութիւն՝ 8.30, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ 16.30:

Երեքշաբթի, ժամերգութիւն 18.30-ին:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, ժամերգութիւն 8,30, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ 17:

Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Կիրակի, ժամերգութիւն՝ 8, պատարագ՝ 10:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

(Երգչախումբը կը ղեկավարէ՝ Ժիրայր Թասմաճեան, դաշնակ՝ Նորա Գաբրիէլեան):

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, ժամերգութիւն, 8,30, պատարագ՝ 10:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՉԱՏԻԿ ԱԲԵՂ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Դռնբացէք՝ ժամը 16.30-ին:

ԿԵՍԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՄՆԵՐՈՎ ԵՒ ԱՊՈՒԽՏՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ

- Տարեկան Մեծ Ճաշ -

Նախագահութեամբ հայրենակից՝
ՕՆՆԻԿ ՊԱՅՐԱՄԵԱՆԻ

Ապրիլ 15, Կիրակի, ժամը 13-ին Հ. Բ. Ը. Միութեան «Ալեք Մանուկեան» սրահը՝
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro : Courcelles

Առաւօտեան հոգեհանգիստ՝ Փարիզի Հայոց Մայր եկեղեցին, ի յիշատակ ողբացեալ հայրենակիցներու. -

Նախկին նախագահներ. - Մինաս Թագուչեան, Գէորգ Մոսթիչեան, Դանիէլ Սաաթէթեան, Գրիգոր Փանոսեան, Բարսեղ Տամլամեան, Սարգիս Սաղըրեան: Վարչական նախկին անդամներ՝ (գանձապահ, քարտուղար, հաշուապահ) Յարութիւն Վէզիրեան, Կարպիս Գույումճեան, Գալուստ Ճիկէրճեան, Յակոբ Տալաքլիփէեան, Աւետիս Գալֆայեան, Կարապետ Սաաթէթեան, Սարգիս Ֆերմանեան, Եղիա Բաթըրնայեան, Լեւոն Թոքաթլըեան, Քլօտ Եփրէմեան - Ճրճրեան, Բարսեղ Ճրճրեան, Բարսեղ Պօղոսեան, Զգօն Պարթեւեան, Պարոյր Թուրեան: Նահատակ զինուոր՝ Հայկ Դաւիթեան, գիմնազրական՝ Աւետիս Թուլումճեան:

×

Գեղարուեստական բաժին, սիրայօժար կը մասնակցին՝ Օր. Արաքսի Գմբէթեան՝ արտասանութիւն, Միհրան Էլմաեան՝ մեներգ, Գէորգ Ալեքսանեան՝ արտասանութիւն, Պէյրութցի Սիլվէն՝ մեներգ, Ռօզի եւ Վ. Նաւասարդեան: Ծանօթ Թառիստ՝ Բիւզանդ Ֆընտըքլըեան:

Սիրով կը հրաւիրուին կեսարացի եւ այլ տեղացի անխտիր բոլոր հայրենակիցները: Ճաշագին՝ 100 Ֆ.:

ԱՂՔԱՏԱՒԽՆԱՄ

Ընկերակցութեան ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ Հինգշաբթի, Մայիս 24, ժամը 20-ին: Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի ձեռնարկը, Մայիս՝ 19-ին:

×

Մոնմորանսիի Հանգստեան Տան դաշտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 3-ին ժամը 11-էն 22:

×

Սէն - Ռաֆայէլի Հանգստեան Տան դաշտահանդէսը՝ Չորեքշաբթի, Օգոստոս 15-ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

Direction : M & Mme Bédikian

RESTAURANT SEVAN
SPÉCIALITÉS ORIENTALES et ARMENIENNES
ambiance avec
BEDIK

○ Երգէոնի վրայ կը նուագէ ՖՐԱՆՔԻ ԳԻՆՈՍԵԱՆ
○ Հայկ. ՍԵՒԱՆ նուագախումբ
ԵՒ
ՊԵՏԻԿ
իր երգերով
ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԵՂ ԵՒ ՃՈԽ ՃԱՇԱՑՈՒՑԱԿ

1, bd. Carnot — 17, quai J.-B. Clément, 94140 ALFORTVILLE
tél. 376 32 19 — Fermé le lundi

COLONIE de VACANCES de la Croix Bleue

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche

1 - des Moniteurs pour sa Colonie de Vacances de Bellefontaine (Jura)

2 - des Moniteurs et Monitrices pour son Camp d'Adolescents pour les mois de Juillet et Août

Date limite d'inscription : 16 AVRIL

Un séminaire est prévu pour les 21 - 22 - 23 Avril à la M. C. A. de Paris

17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 824. 46. 57

ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցիին մէջ Կիրակի, Ապրիլ 15-ին իրենց յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներուն յիշատակին: Արարողութեան կը յաջորդէ հոգեճաշ մը, եկեղեցիի սրահին մէջ, երեցներուն համար եւ ի գիտութեան անոնց յիշատակը յարգողներուն:

Արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝
888 - 92 - 51 կամ՝ 860 - 47 - 18

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Վասպուրականի Հայր. Միութեան Կեդրոնական վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Այրի Տիկին Մարիամ Ադամեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ժան - Ժաք Ադամեանի եւ զաւկին, Օր. Անահիտ Հացագործեանի, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Աչճիրաշեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ալեքսան Բաբաեանի եւ զաւկին, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Նահապետեանի եւ զաւակներուն եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, մեծ - հօր, քեռայրին, ազգականին եւ խնամիին՝ Յակոբ Ադամեանի մահուան առթիւ:

9 JOURS EN AUTRICHE
(LE TYROL - VIENNE)
VOYAGE ORGANISÉ PAR LA CROIX BLEUE - SECTION LYON
DU 15 AU 23 MAI
Pour tous renseignements et inscriptions téléphoner jusqu'au 15 Avril :
dans la journée 888 92 51
après 20h 30 854 22 93

ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՊԱՏԱՐԱԳ

ԵՒ 6-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

Կիրակի, Ապրիլ 15-ին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի հիմնադրութեան 6-րդ տարեդարձի առթիւ, Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր արարողութիւն:

Կը նախագահէ, կը քարոզէ եւ կը պատարագէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը իր ամբողջական կազմով եւ ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երլմազեանի, կ'երգէ Կոմիտասեան անդրանիկ պատարագը՝ վերածուած քառաձայն երկսեռ խումբի համար Վարդան Սարգսեանի կողմէ:

Սկիզբ. ժամերգութեան 8

Պատարագ՝ 10

Պատարագէն ետք եկեղեցւոյս Ա. Զըրաշեան սրահին մէջ կը սարքուի սիրոյ սեղան, ի պատիւ՝ հիւրերու, երգչախումբի անդամներու եւ Պ. Պ. Բարսեղ Մաշոյեանի, Գեղամ Շեխբերեանի, Օրիորդ՝ Մարի Սիմոնեանի եւ Փօլէթ Օթարի, որոնք ծառայած են Մայր եկեղեցւոյս աւելի քան՝ քսան տարիներ:

Սոյն ճաշին մասնակցիլ փափաքողները պէտք է ապահովեն իրենց տեղերը եկեղեցւոյս քարտուղարութեան մօտ: Հեռաձայնել՝

77 - 84 - 70

ՍՏԻՊՈՂԱԲԱՐ ԾԱԽՈՒ Է

Փարիզէն 7 քմ., խաղաղ թաղի մը մէջ, առաջին յարկի վրայ, արեւոտ սենեակ մը եւ խոհանոց մը: Ջուր, ելեկտրականութիւն: Շատ լաւ վիճակի մէջ:

Վարձու է պարտէզ մը պտղատու ծառերով:

Հեռ. - 383 - 92 - 38

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ Ապրիլ 14, ժամը 15-ին Մշակ. Տունը: Կարեւոր օրակարգ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

PARIS - ATHENES - PARIS
VOL CHARTER ALLER / RETOUR A PARTIR DE
1600 *Frs*
Hôtel-Club SIAGAS BEACH
à 58 km. d'Athènes — *A PARTIR DE*
2570 *Frs*
FORFAIT 8 JOURS—PARIS/PARIS—SEJOUR PENSION COMPLETE, VIN INCLUS
et toutes prestations en GRECE, locations de voiture, croisières, circuits etc...

A PARIS
Voyages Vacances au Soleil
5, place André Malraux, 75001 PARIS
tél. 296 - 37 - 70
Anita BERBERIAN - TACHDJIAN
Arpi BODURYAN

A ATHENES
Armik Travel
15, rue Voulis, ATHENES
tél. 323 - 03 - 16 / 323 - 03 - 49
Mayda BERBERIAN - BARAZIAN

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ
12
JEUDI
12 AVRIL
1984

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 3,00 F

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 15.679 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 59e ANNÉE — No 15.679

ՁԱՅՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԷՍԻ մէջ, Լօրան Ֆապիուս չհամոզեց սենատորները, որոնք շատ յուսախաբ մնացած են իրենց տեսակցութենէն ճարտարարուեստի նախարարին հետ: Սէ-Էֆ-Տէ-Թէ-ին համար՝ ոչ մէկ նորութիւն կայ, մինչ Քրազուքիի սենատորեան 35 վայրկեան ետք ժողովը ձգած գացած է, «ձախողած ժամադրութիւն» մը որակելով եղածը: Ասոնք, առաւելաբար, իրենց յոյսը դրած են Ուրբաթ օրուան երթին վրայ, որպէսզի զանգուածային ցոյցը տպաւորէ (այսինքն՝ ճնշում բանեցնէ): Ֆապիուս դրական առաջարկ մը ըրած է սակայն, լոռէնցի գործատէրերը երեք տարի զերծ պահելով ընկերային տուրքերու գործատիրութեան բաժնէն, երբ նոր աշխատանք ստեղծեն: Գործատիրութեան ազգ. խորհուրդի նախագահը՝ Իվոն Կաթազ շատ հետաքրքրական գտաւ, Լոռէնի համար, այս որոշումը, որ կրնայ նոյնիսկ գործատէրեր մղել, որ երթան Լոռէն հաստատուին:

ԹՈՒԼՈՒԶԻ մէջ, ցաւալի միջադէպ մը պատահած է, Երեքշաբթի օր, երբ Ջատի ֆրանսացի ինը զոհերու դագաղներուն առջեւ, արարողութիւն մը կը կատարուէր, ի ներկայութեան Պաշտպանութեան նախարար՝ Շ. Էռնիւի: Ժամը 11-15ին, նախարարը, յետ մահու զինուորական չքանշան կը յանձնէ, բայց լռութիւնը կը խզէր զոհերէն մէկուն եղբայրը, որ կը նախատէր նախարարը, եւ կը պոռար՝ «Հաշիւ պիտի մաքրենք»: Քիչ ետք ալ, կառքով կը խուժէր պաշտօնական անձնաւորութեանց վրայ, խորտակելով դագաղ մը, բայց նախարարին մէկ ոստիկան պահակը կը կրակէր եւ երիտասարդը կը վիրաւորուէր: Կը մնար բացատրութիւններ կամ արդարացումներ փնտռել եւ կը թուի որ՝ միայն անսահման վիշտը չի բաւեր, այս պարագային, երիտասարդին արարքը հասկնալու համար, Ամէն կողմ, մէկ յստակ հարցում կայ՝ ինչո՞ւ: Ինչո՞ւ մեռան Ջատի մէջ եւ դեռ կայ ի՞նչպէսը եւ հարկ է խոստովանիլ թէ Պաշտպանութեան նախարարը իր յաջորդական և հակասական յայտարարութիւններով բոլորովին պղտորեց մտքերը: Էռնիւ հետաքրքրուած է վիրաւորուած երիտասարդին վիճակով և այցելած ալ իրեն՝ հիւանդանոցը: Ընտանիքը (7 եղբայր, 2 քոյր են) կ'ըսէ թէ խելագարութեան պահ մը ունեցած է, խոր ցաւէն, կ'ուզէր գիտնալ թէ եղբայրը ի՞նչ բանի համար մեռաւ, Էռնիւ պատասխանեց՝ Ֆրանսայի համար, բայց այս պարագային, այնքան ալ համոզիչ բացատրութիւն մը չէ, ոչ ալ՝ մխիթարիչ:

ՔԱՄԸՐՈՒՆԻ ձախողած պետական հարուածը բաւական շատ զոհեր պատճառած է, ըստ նոր հասած լուրերու: Կը պարզուի որ բուռն բախումներ տեղի ունեցած են եւ կ'ըսուի թէ 500-էն 1000 մեռեալ ալ կրնայ ըլլալ: Ծանօթ չէ ձերբակալութիւններու թիւը, բայց կը թուի թէ բաւական մեծ է ասոնց ալ թիւը: Վերջին ապստամբները յանձնուած են, առջի օր, իրենց ղեկավարին՝ գնդ. Սալէհ Իպրահիմի ձերբակալութենէն ետք:

ԹՈՒՆՈՒԶԻ ութսունամեայ նախագահը Լիոն եկած է, վիրաբուժական գործողութեան ենթարկուելու համար քաթարաքթի (աչքի վարագոյր) փրոֆ. Ժաք Նաւլէօի կողմէ, որ մեծ համբաւ վայելող մասնագէտ մըն է, այդ ճիւղին մէջ:

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ մէջ, առջի օր տեղի ունեցաւ շարժանկարի 56-րդ օսքարներու բաշխումը: Ճէյմս Պրուքի Թանտր փասիոն ժապաւէնը հինգ օսքարի արժանացաւ (լաւագոյն ֆիլմ, լաւագոյն բեմադիր, լաւագոյն դերասանուհի - Շըրլէ Մք. Լէյն - լաւագոյն արական 2-րդ դեր, լաւագոյն սենարիօ): Ֆրանսա կը մխիթարուի մէկ օսքարով, շնորհուած Միշէլ Լըկրանի Ենթլ ֆիլմին երաժշտութեան համար: Միշէլ Լըկրան, 52 տարեկան, զաւակն է Ռեմոն Լըկրանի եւ Մարսէլ Տէր - Միքայէլեանի, Փարիզի երաժշտանոցի սոլֆէժի Ա. մրցանակի արժանացած է 12 տարեկանին եւ առմոնիի՝ 15 տարեկանին, ապա՝ Հռոմի մրցանակ եւ փայլուն ասպարէզ մը, մրցանակներով լեցուն:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ողիմպիականի ազգ. կոմիտէն կը սպառնայ չմասնակցիլ Լոս-Անճըլըսի Ողիմպիականներուն, այն պատճառաբանութեամբ որ Միացեալ-Նահանգները այդ խաղերը կ'օգտագործեն «քաղաքական կողմնակալ շահերու», ինչ որ վրդոված է Ամերիկացիները եւ ուրիշներ: Նաեւ Ներկայացուցչական ժողովի 54 անդամներ դիմում ըրած են ողիմպիական միջազգային կոմիտէին, որ մերժէ ՊԱԿ-ի ճանաչման որեւէ դիմում, ինչպէս նաեւ պաղեստինեան խումբի մը մասնակցութիւնը:

ՎԻՆՍՈՐԻ մէջ (Տոմի այդ գիւղաքաղաքին անունը ճիշդ այդպէս է այսինքն՝ գինիի ժուժկալ) քաղաքապետը արգիլեց ուիսքին, թաղապետական հրովարտակով, այգեպաններու տօնին ընթացքին: Խմելը արգիլուած չէ, պայմանաւ որ միայն ու-միայն գինի խմուի:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ՝ ԻՍՔԵՆՏԵՐՈՒՆ

×

Շուրջ 85 հոգինոց ուխտաւորներու խումբը, որ Հինգշաբթի, Մարտ 29-ին, երկու օթօպիւսներով Պոլիսէն Իսքենտերուն մեկնած էին Ապրիլ 2-ին, քաղաքս վերադարձան կէսօրէ յետոյ:

Խումբը առաջին օրը գիշերած է Նիկտէ քաղաքը եւ յաջորդ օրը շրջած է նոյն քաղաքի մօտիկ Բերիստէմա կոչուած հովիտը, ուր կան պատմակրօնական յուշարձաններ, նման Կէօրէմէի հովիտին: Նոյն օր, կէսգիշերէն յետոյ հասած են Իսքենտերուն: Շաբաթ առաւօտ Ս. Պատարագ մատուցուած է Իսքենտերունի Ս. Քառասուն Մանկանց եկեղեցւոյ մէջ, ձեռամբ Պատր. փոխանորդ Շնորհք Ա. Քհնյ. Մուրատեանի:

Քարոզած է Պատրիարքարանի դիւանապետ Մեսրոպ Վրդ. Մութաֆեան, Քառասուն Մանկանց հաւատքին վկայութեան մասին: Միաժամանակ Պատրիարք Հօր կողմէ իրեն յանձնուած լանջախաչը տուած է Տիարպաքըրի հոգեւոր հովիւ՝ Վարդան Քհնյ. Պէյլէրեանի:

Նոյն օր կէսօրէ յետոյ խումբը այցելած է Գըրըքխան, ուր տեղւոյն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ կատարած են հակիրճ եւ յուզիչ պաշտամունք մը, որմէ յետոյ ուղեւորուած են Անտիոք եւ իջեւանած են պանդոկ:

Կիրակի առաւօտ, այցելած են տեղւոյն մօտակայ Ս. Պետրոս Առաքեալի Քարայր-մատուռը եւ փոքր աղօթք մը յետոյ ճամբայ ելած են դէպի Վաքըֆլը զուտ հայաբնակ գիւղը: Նոյն օր գիւղի Ս. Աստուածածին մատրան մէջ պատարագած ու քարոզած է Մեսրոպ Վրդ. Մութաֆեան «Ցամենայն ժամ աղօթս արարէ՛ք» բնաբանով: Յաւարտ պատարագի գլխաւորութեամբ հինգ հոգեւորականներու, ուխտաւորներու եւ գիւղացիներու պատկառելի թափորով առաջնորդուած են գիւղի գերեզմանատունը, ուր կատարուած է ընդհանուր հոգեհանգիստ: Կէսօրուան ճաշը գիւղացիներու հետ ընելէ ու անոնց հետ մտերիմ տեսակցութիւններէ յետոյ ուխտագնացներ ճամբայ ելած են եւ գրեթէ 24 ժամերու միանուագ ճամբորդութենէ մը յետոյ Ապրիլ 2-ին, հասած Պոլիս կրօնական պարտականութիւն մը կատարած ըլլալու հոգեւոր ուրախութեամբ եւ առանց որեւէ միջադէպի կամ դժուարութեան ճամբորդած ըլլալու գոհունակութեամբ:

«ՄԱՐՄԱՐԱ»

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ ՄԱՐՏ 30 - ԱՊՐԻԼ 9)

«ՅՈՒՆԱՆ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ» ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄՐՑԱՇԱՐՔԻ ԲԱԺԱԿԸ ԵՐԵՒԱՆԻ «ԱՍՏՂ»ԻՆ

Հոկտեմբերեանի մէջ տեղի ունեցած են «Յունան Աւետիսեանի յիշատակին» նուիրուած ոտնագնդակի բաժակի մրցումներ: Բաժակը շահած է Երեւանի «Աստղ» խումբը, աւարտականին 1-ի դէմ 4 կէտով յաղթելով տեղւոյն «Սպարտակ»ի, զոր կը մարզէ «Արարատ»ի նախկին մարզիչը՝ Արկադի Անդրէասեան: Երրորդ հանդիսացած է Դիլիջանի «Իմպուլս»ը, չորրորդ՝ Երեւանի «Ալմաստ»ը: Հինգերորդ անգամ տեղի ունեցած այս մրցաշարքին մասնակցած են տասը խումբեր: 1980-ին առաջին յաղթականն էր Երեւանի «Արաբկիր»ը, իսկ յաջորդ երեք տարիներուն բաժակը շահած էր Աբովեանի «Կոտայք»ը:

×

ԱԼԲԵՐ ՄԿՐՏՉԵԱՆԻ ՆՈՐ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԸ

Բեմադիր Ալբեր Մկրտչեան կը պատրաստէ նոր շարժանկար մը՝ «Հէքեաթի սարը», ուր կը ներկայացուի հայկական փոքր քաղաքի մը յետ-պատերազմեան առաջին տարիներու առօրեայ կեանքը: Բեմադիրը, որ նաեւ բեմանիւթին հեղինակն է, դիտել տուած է թէ այս ժապաւէնը շարունակութիւնն է իր «Հին օրերի երգը» շարժանկարին, որ անցեալ տարի Լենինգրադ տեղի ունեցած 16րդ համամիութենական փառատօնին արժանացած էր մրցանակի: Ալբեր Մկրտչեանի ռազմա-հայրենասիրական թեմայով պատրաստուած այլ շարժանկարներն են «Յուշարձան», «Լուսանկարը» եւ «Բարէ հովիտը»:

×

ԼՈՒՍԻՆԷ ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ ԿԻՊՐՈՍ

Հայաստանի ժողովրդական արուեստագիտուհի Լուսինէ Զաքարեան եւ դաշնակահարուհի Մարիաննա Յարութիւնեան վերջերս Կիպրոս այցելելով հանդիպումներ ունեցած են հայկ. վարժարաններու աշակերտութեան, երաժիշտներու եւ մտաւորականներու հետ: Երգչուհին երկու երեկոյթներ տուած է Նիկոսիոյ Մելգոնեան վարժարանին մէջ: Հաճելի անակընկալ մը եղած է «Տըլէ Եաման» երգին մշակումը, զոր Ալեքսանդր Յարութիւնեան կատարած է յատկապէս այս ուղեւորութեան համար: Ի պատիւ հիւրերուն, վարժարանին երգչախումբը (ղեկավար՝ Սեպուհ Աբգարեան) համերգ մը տուած է: Երգչախումբը գալ տարի համերգներ կուտայ Երեւանի մէջ:

×

ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆԷՆ ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՄԸ ՎՐԱՑԵՐԷՆ

Թիֆլիսի «Նակադուլի» («Աղբիւրիկ») մանկա-պատանեկան հրատարակչականը լոյս ընծայած է Վահան Տէրեանէն հատընտիր մը՝ «Սիրտ-ծաղիկ» խորագրով, վրացերէն: Գիրքին յառաջաբանին մէջ բանաստեղծ-թարգմանիչ Մօրիս Փոցխիշվիլի գրած է, թէ դիտակցաբար խուսափած է Վահան Տէրեանի բանաստեղծութիւններու ակադեմական-ժամանակագրական դասակարգումէն: Վահան Տէրեան, որ ծնած է Վրաստանի հայաշատ վայրերէն Գանձա գիւղը, մասնաւոր հետաքրքրութիւն մը ցոյց տուած է դէպի վրաց ժողովուրդն ու անոր մշակոյթը: Տակաւին ուսանող Պետերբուրգի համալսարանի արեւելեան լեզուներու լսարանը, ան՝ իր ուսուցչի, ակադ. Նիկողայոս Մառի թելադրանքով ձեռնարկած է վրացի մեծ բանաստեղծ Շոթա Ռուսթավելիի «Ընձենաւորը» պոէմի թարգմանութեան: Մօրիս Փոցխիշվիլի կարեւոր աշխատանք կը տանի հայ գրականութեան լաւագոյն նմոյշները վրաց ժողովուրդին ներկայացնելու տեսակէտէն: Շնորհիւ անոր թարգմանութիւններուն վրացի ընթերցողը ծանօթացած է Յովհաննէս Թումանեանի, Աւետիք Իսահակեանի, Եղիշէ Չարենցի, Յովհաննէս Շիրազի, Պարոյր Սեւակի, Համօ Սահեանի եւ այլոց գործերուն:

×

ՎԵՐԻՆ ԱՐՏԱՇԱՏԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

Վերին Արտաշատ գիւղի համագործակցականը, որ Անդրկովկասի մէջ ծանօթ է իր խաղողագործներու եւ այգեգործներու յաջողութիւններով, այս տարուընէ կը դառնայ նաեւ Պետութեան անասնապահական մթերքի մեծ մատակարար: Տնտեսութեան զուտ եկամուտներով, որոնք անոր հիմնադրութենէն ի վեր հասած են մրցանիշ գումարի՝ գրեթէ երեք միլիոն ռուբլի, հոն սկսած է հզօր համալիրի մը շինարարութիւնը, որ նախատեսուած է քանի մը հարիւր գլուխ մեծ եղջերաւոր անասուններու համար: Այդ տնտեսութիւններու կառուցման, ըսած է համագործակցականի նախագահ Պետիկ Պետրոսեան, մենք ձեռնարկեցինք գիւղի ընկերային-տնտեսական զարգացման ընթացիկ հնգամեակի (1981 - 1985) ծրագրի իրականացման շրջագիծին մէջ:

Վերին Արտաշատը շատ փոխուած է վերջին քառորդ դարու ընթացքին: Ունի փոքր քաղաքի մը բոլոր յարմարութիւնները: Եկամուտներու առնուազն քառորդը կը յատկացուի գիւղացիներու ընկերային-ապրելակերպի եւ մշակութային պահանջքներու գոհացման համար: Գիւղը կառուցուած են մշակոյթի մեծ տուն մը, առեւտրական համալիր մը, դպրոցներ եւայլն: Բնակարանները ունին ելեկտրականութիւն ու բնական կազ: Բնակչութեան մեծ մասը ունի սեփական կառք ու գունաւոր հեռատեսիլ:

×

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԸ

Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի վերջերս գումարուած տարեկան ընդհանուր ժողովին պարգեւներ յանձնըւած են կարգ մը գիտնականներու: Այսպէս, «Մեծարման գիր» տրուած է ակադ. Արտաշէս Առաքելեանի, բեղուն եւ հանրօգուտ իր գործունէութեան ի գնահատութիւն: Գիտութեան զարգացման իրենց բերած նպաստին համար «Վաստակագիր» շնորհուած է Ակադեմիայի թղթակից-անդամներ Ալեքսանդր Թալալեանի, Կոստան Կոստանեանի, Գէորգի Տէր-Ստեփանեանի, պատմաբան Յովհաննէս Ինճիկեանի, Նուարդ Պոռնազեանի, Ալմաստ Զաքարեանի: Խումբ մը գիտնականներ պարգեւատրուած են «Գովեստագիր»ով: Ժողովի ընթացքին Ակադեմիայի նախագահ վերընտրուած է Վիկտոր Համբարձումեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԹՂԹԱՏԵԼՈՎ ՄԱՄՈՒԼԻ ԷՋԵՐԸ

Հայաստանի մամուլը, գլխաւորաբար Սով. Հայաստան օրաթերթը, խմբագրական յօդուածներով եւ յօդուածներով կ'արծարծէ ընթացիկ հարցեր: Ուրեմն, հասկնալի է, «Յառաջ»ի ընթերցողներուն համար անհասկանալի չէ:

Օրաթերթը, խմբագրականով մը դիտել կու տայ, իբրեւ բացայայտ իրողութիւն, թէ հողին պարարտացումը կ'աւելցնէ անոր բերքը: Կը մատնանշէ գնահատելի երեւոյթ մը, այն թէ ամէն տարի, չօշափելի կերպով կը գերակատարուին պարարտանիւթեր դաշտ փոխադրելու եւ զանոնք օգտագործելու սահմանուած ծրագիրները: Կը թուէ օրինակներ բերքի բարձրացումին ուղղութեամբ՝ հոս ու հոն: Ցաւակցաբար, նախանցեալ տարուան համեմատութեամբ: Անդին, կը մատնանշէ թերացումներ, նոյնպէս կարեւոր: Կ'ըսէ, օրինակներու կարգին, թէ գոմաղբը, - գոմին աղբը, - որոշ վայրերու մէջ տարիներ շարունակ կը մնայ փերմաների բակում կուտակուած, որը որակազրկւում, կորցնում է իր արժէքը: Երբեմն ալ, - յաճախ, - անխնայաբար ձեւով կ'օգտագործուին պարարտանիւթերը, առանց նկատի առնելու հողին պահանջները: Կ'եզրակացնէ, - պարարտ հողը, բերրի հողը առատ բարիքներ ստանալու գլխաւոր նախապայմաններէն է:

Հրայր Թադեւոսեան, հիդրօ երկրաբան ջուրի մասնագէտներուն մասին կ'արտայայտուի, երկրի մը մէջ, ուր ասիկա կը նըկատուի սակաւ: Տարօրինակութիւն չէ՞, արդեօք, այն փաստը, որ Արարատեան դաշտին մէջ կ'օգտագործուին երկու հազար ջրհորներ՝ արտեզեան: Առաւել մտահոգ կը նկատէ այն իրողութիւնը, թէ այժմ մեծ թիւ ներկայացնող տնտեսութիւններու մէջ գոյութիւն ունին 20 - 25 եւ, նոյնիսկ աւելի ցայտող հորեր, որոնց ջուրերով կարելի կը դառնայ ո՛չ միայն ապահովել տուեալ կոլտնտեսութիւններուն պահանջները, այլեւ կարգի դնել տասնապատիկ աւելի բնակչութիւն ունեցող բընակավայրերուն ջրամատակարարումին խնդիրը: (Այս ուղղութեամբ, անցողակի յիշեցնենք, թէ Ջրամատակարարումի Հարցը ընդհ. խորագիրին տակ, անցեալ տարի, «Յառաջ»ի Հոկտեմբեր 18-ի թիւով կը ներկայացնէինք Սով. Հայաստան օրաթերթի թղթակիցին հարցազրոյցին հիմնական կէտերը՝ երկրաբանութեան վարչութեան փոխ - տնօրէն Մացակ Գասպարեանի պատասխաններուն կապակցութեամբ): Այս վերջինը, ինք եւս երկու հազարի մօտեցող արտեզեան հորերու գոյութիւնը կը մատնանշէր Արարատեան դաշտավայրին մէջ, զանոնք չատ գոհ չըլլալով: Կ'աւելցնէր, - Արարատեան դաշտի արտեզեան աւազանի ջրերի օգտագործման կուլտուրան ցածր է, մեծ է դրանց կորուստը:

Մ. Յակոբեան, օրաթերթին մէջ կ'արտայայտուի Դրուժինաներու մասին: (Ռուսերէն՝ Տրուժինիկի, Հայաստանի մէջ, պաշտօնապէս կ'անուանուին՝ Հասարակական կարգի պահպանութեան կամաւոր ժողովրդական դրուժինաներ: Զրի կ'աշխատին: Գրեթէ կը պարտադրուի համայնավար շարժայիններու՝ կողմնակի միջոցներով: Կամաւորները, առանց աշխատանքի ընկալութիւններու չեն անդամագրուիր: Կ'օգնեն, ոստիկաններուն, կամ՝ ինչպէս կ'ըսուին՝ միլիցիաներուն): Փակագիծի մէջ դրուած մատնանշումները՝ մեր կողմէ:

Յօդուածագիրը կը մատնանշէ, թէ այս շարժումը 25 տարուան անցեալ ունի: Եւ ինչպէս Խորհ. Միութիւն, նաեւ Հայաստան, ասոնք, - դրուժինաները, - կարեւոր դեր կը կատարեն օրինապահութեան ուղղութեամբ:

Բաց նամակի մը ընդհ. խորագիրին տակ էջ մը կը յատկացնէ Սով. Հայաստան օրաթերթը, Թումանեան շրջանին մասին: Քաղաքացիներ կ'արծարծեն հարցեր: (Ծշդենք, թէ շրջանը կը կազմուի 1930 Սեպտեմբեր 9-ին. կեդրոնը՝ Ալավերդի, Երեւանէն 191 քիլոմեթր հիւսիս):

Նամակագիր մը ուրախ կը գտնէ քաղաքին կառուցումին արագ թափը, գեղեցկացումը, ինչպէս կ'ըսէ ան: Կ'աւելցնէ, թէ վատն այն է, որ մենք ինչ - որ չափով ետ ենք մնում հոգեւոր կ'ուլտուրայով: Կ'ըսէ, թէ քաղաքին բնակիչները գլխաւորաբար հեռատեսիլով իրենց ժամանակը կ'անցընեն: Ինչո՞ւ երաժշտական, թատերական խումբեր չեն այցելեր Ալավերդի: Կ'առաջարկէ, որ մշակոյթի տուները աշխուժացնեն իրենց գործունէութիւնները:

Դսեղի սովխոզի տնօրէնը բոլէ եւք, թէ Դսեղ, այսինքն՝ Յովհ. Թումանեանի ծննդավայրը, Հայաստանի ամէնէն մեծ գիւղերէն մէկն է, կ'ընդգծէ, թէ սակայն մինչեւ հիմա ապահովուած չէ խմելու ջրով, չի լուծւում նաեւ գազիֆիկացման հարցը: Դսեղ կ'այցելեն մեծ թիւով զբօսաշրջիկներ, հետեւաբար, անհրաժեշտ կը նկատէ պանդոկի մը հաստատումը՝ Լոռիի իւրայատուկ խոհանոցով, ճաշատեսակներով:

Ուրիշ մը կ'ըսէ, թէ կարելի չէ՞ տուեալ քաղաքին մօտերը այսպէս կոչուող ազգային զբօսայգի մը հիմնել, շրջանին գիւմագիծը ներկայացնող բոլոր տեսակի ծառերով, բոյսերով: Քանի որ վերջին տարիներուն կարեւոր չափանիշով, առատ - ճանով պակսած են մետաղագործատան արտահանած բնութիւնը աղարտող նիւթերը, անոր բառով արտանետումները: Անտառատնտեսութեան պետական կոմիտէին նախագահին տեղակալը կը պատասխանէ, - դրա հիմնումը կապուած է ֆինանսական մեծ ծախսերի եւ ընդարձակ

հողատարածութեան յատկացման հետ: Ներկայիս, երկուքն ալ կը պակսին:

Շրջանը պատմական յուշարձաններով հարուստ է: Ցայսօր հաշուի առնուած են մեծ եւ պզտիկ աւելի քան 3500 յուշարձաններ: Ընթերցող մը կը հարցնէ, թէ ինչո՞ւ անտես կ'առնուի միջնադարեան հոյակապ շինութիւններէն Քոբայրի եկեղեցին, այսինքն՝ վերանորոգումի չեն - թարկուիր: Պատասխանատու մը դիտել կու տայ, թէ տարիներու ընթացքին ամբողջովին կամ մասնակի կերպով վերակառուցուած են ու կոնսերվացուել են (բառը Արգամ Այվազեանինն է՝ վարիչը Հայաստանի պատմութեան եւ կուլտուրայի յուշարձաններու պահպանման եւ օգտագործման վարչութեան...) մօտաւորապէս 50 յուշարձաններ: Աստնցմէ են, օրինակ, Հաղպատի, Սանահինի հոյակապ համալիրները, Ախթալայի, Օձունի, Դը-սեղի յուշարձանները, Սանահինի կամուրջը եւայլն: Մատնանշուածն եւս ու-շադրութեան առարկայ կը մնայ: Դժբախտաբար, ինքնաշարժի ճամբայ չկա-լով անկարելի կը դառնան նորոգու-թիւնները: Բայց կը նախատեսուի զայ-չինել մինչեւ 1987:

Այլ քաղուածքներ՝ յաջորդաբար:

Ժ. Մ.

Քաղուած օրաթերթին Մարտի թիւ-րէն:

ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ 6ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

- ՄԱՐՍԷՅԼ -

1977-ի Նոյեմբերին է որ հիմը դրուեցաւ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին: Ս. Սահակ-Մեսրոպ Ս. Թարգմանչաց եկեղեցւոյ վարչութիւնը Գերմանիոյ Տորթմունտ քաղաքէն, ուր տեղւոյն երաժըշտանոցին մէջ ուսուցչական պաշտօն կը վարէր, հրաւիրեց երիտասարդ երաժիշտ, խմբավար ուսուցիչը՝ Խաչիկ Երլմազեան կազմելու համար երկսեռ երգչախումբ մը: Խաչիկ Երլմազեան խմբավարի իր առաջին քայլերը բրած էր Պոլիս, ղեկավարելով՝ «Խաչատուրեան» երգչախումբը: Լաւագոյն ձեւով կիրարկելու համար այս գեղեցիկ ծրագիրը, եկեղեցւոյ վարչութիւնը կեանքի կոչեց տնօրէն մարմին մը՝ գլխաւորութեամբ՝ Արշամ Պապայեանի: Շուտով տասնեակ երիտասարդ - երիտասարդուհիներ, Վ. Սարգսեանի «Արմէնիա երգչախումբի» նախկին անդամներ արձանագրուեցան եւ անդամներու թիւը հասաւ հարիւր քանի: Երգչախումբը սկսաւ պատրաստել Եկմալեան քառաձայն պատարագը մանաւորապէս, զոր երգեց, առաջին անգամ, իր հիմնադրութեան Ա. տարեդարձին, 1979 Յունուար 21-ին: Իր առաջին համերգը տուաւ Մարսէյլի Օփերային մէջ, 1979 Յունիս 25-ին, մասնակցութեամբ երգչուհի՝ Լուսինէ Զաքարեանի: Յետոյ տուաւ բազմաթիւ համերգներ զանազան քաղաքներու մէջ՝ Փարիզ, Լիոն, Վալանս, Նիս, եւ այլն, ներկայացուց հայ երգը օտար շրջանակներուն մէջ: 1983, Յունիս 5-ին, Մարսէյլի մէջ իր երրորդ ելոյթին առիթով հանդէս եկաւ Ֆիլարմոնիք նուագախումբի ընկերակցութեամբ եւ մասնակցութեամբ երգիչ Ռընէ Մասիսի եւ դաշնակահարուհի Ժիւլիէթ Երլմազեանի, որ իր աշխատանքի գնահատելի բաժինը ունի երգչախումբի արձանագրած յաջողութիւններուն մէջ:

Արդարեւ, վեց տարիներէ ի վեր Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը որ կը մասնակցի գաղութի զանազան ձեռնարկներու մանաւոր հմայք մը, գեղարուեստական - մշակութային հարստութիւն մը կը բերէ շրջանի հայ կեանքէն ներս:

Ապրիլ 15-ին, պիտի նշէ իր հիմնադրութեան 6-րդ տարեդարձը, եւ պիտի մեկնարկէ, առաջին անգամ ըլլալով կատարեան պատարագը, Վ. Սարգսեանի կողմէ մշակուած եւ ներդաշնակուած քառաձայն երկսեռ երգչախումբի համար: Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը տեղական, ամիսներէ ի վեր, կը պատրաստուի շաբաթը երկու, երբեմն երեք փորձերով, ինչպէս նաեւ խմբային աշխատանքներով: Վեց տարիէ ի վեր երգչախումբին անդամները, չուրջ 85, մեծ մասամբ նոր տարրերն են, որոնք կը զգան երաժշտութեան անհրաժեշտութիւնը: Դիւրին գործ չէ նոր յաջողակներ պատրաստել: Կը պահանջէ խմբավարէն, անդամ - անդամուհիներէն լուրջ, հետեւողական աշխատանք, մանաւոր ուշադրութիւն, տեւական կեդրոնացում եւ մանաւանդ հակում եւ սէր հանդէպ հայ երգին եւ երաժշտութեան: Այս տարեդարձի առթիւ, պիտի մեծարուին երգչախումբի չորս անդամներ՝ Բարսեղ Մաշոյեան, Գեղամ Շէրեան, Օր. Մարի Սիմոնեան, Օր. Օ... որոնք տարիներու վաստակ ունին եկեղեցին ներս:

Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի ղեկավարը՝ Խաչիկ Երլմազեան գոհ է, այս վեց տարիներու ընթացքին, իր անդամներու կատարած յառաջդիմութիւններէն՝ «ձայնական իմաստով, ձայնական մաքրութեան, եւ ներդաշնակութեան իմաստով, ինչպէս նաեւ գոյնի տեսակէտէն, երգչախումբը հասած է որոշ մակարդակի մը, բայց դեռ մեծ քայլեր ունինք առնելիք մեր առջեւ»: Երգչախումբի արձանագրած յաջողութիւններուն մասին խօսելով, կ'ըսէ՝ «ուրախ ենք որ երգչախումբի հաւատարիմ անդամներուն քով, ունինք մեր կողքին տնօրէն մարմինը, որ թեւ - թիկունք կանգնած է երաժշտական եւ կազմակերպման մեր բոլոր գործունէութեանց»:

Արդարեւ, Սահակ - Մեսրոպ երգչա...

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Ո՞ր հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Այլեւս հասած ենք տեղ մը, ներկայ աշխարհի քաղաքակիրթ կոչեցեալ շրջանին մէջ, ուր բնակչութեան կէսը կամ կէսէն աւելին - կիները - անպայմա՛ն պէտք է ենթարկուին զօրակոչի եւ զօրծունէութեան, հասարակական կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ: Եւ այս չի նշանակեր միայն իբրեւ «ծառայ» կամ օժանդակ, այլ կը նշանակէ նաեւ որ կիները պէտք է ունենան պատասխանատու դիրքեր, վարչական մարմիններու մէջ:

Այսպ, փրոֆ. Զօրպաճեան յայտնեց իր մտահոգութիւնը մատուորականութեան հարցին մասին: Ճիշդ չգտաւ այն ենթադրութիւնը կամ հաստատումը, որ մտաւորականը կարեւոր անձ չէ հայ իրականութեան մէջ: Գոնէ հայ ժողովուրդի ոռոշ մէկ հատուածին մէջ յարգանք կայ մտաւորականութեան հանդէպ. կան նաեւ ակնկալութիւններ: «Պատահած է», ըսաւ ան, «որ հայ անհատ մը հարցնէ ինծի թէ ի՛նչ պէտք է ընել, այս կամ այն բարդ հայկական հարցը լուծելու համար: Երբ անկեղծօրէն ըսած եմ, որ չեմ գիտեր, մարդը յայտնօրէն յուսախաբ եղած է: Այլ խօսքով, կայ հատուած մը գոնէ, որ մեծ ակնկալութիւններ ունի հայ մտաւորականութենէն: Ուրեմն, եզրակացուց, մտաւորականը պէտք է հեռու մնայ զուտ վերացական նիւթերէ, պէտք է ըլլայ պայքարի մէջ, պէտք չէ հեռու պահէ ինքզինք եւ պէտք չէ տեղի տայ իր զգացած օտարացման (ալիընէյշըն)ի զգացումին: Անկասկած որ կարեւոր է արխիւներու մէջ աշխատիլը, սակայն չի բաւեր: Կենսական է նուիրումը պայքարին:

Խօսք տրուեցաւ Մայքըլ Կարապետեանին: Ծնունդով Սան - Ֆրանսիսքոյի, հայութենէն հեռու մեծցած հայ փաստաբանը անցեալ երեք - չորս տարիներուն է որ սկսած է մօտենալ իր հօրենական բնտանիքէն անդին գտնուող հայ իրականութեան: Գրած է գրքոյկ մը Ամերիկայի հեռաւոր շրջաններուն մէջ ապրող փոքրաթիւ Հայերու մասին (Իւթահ, Մոնթանա, Մինեսոթա): Գրքոյկին մէկ մասը հրատարակուած է Արարատ անգլիատառ ամսաթերթին մէջ: Ներկայիս վարիչն է Սիերրա Գլապ կազմակերպութեան (250.000 անդամ վճարովի) Նիւ Եորք - Նիւ - Ինկլընտ շրջանի Գրասենեակին: Կը պաշտպանէ բնութիւնը՝ անփոյթ եւ անխիղճ կերպով քաղաքաշինութիւն կամ ուղեշինութիւն կատարողներէն: Պ. Կարապետեան շնորհակալութիւն յայտնեց Զօրեան Հիմնարկի վարչութեան, որ իրեն պէս համեմատաբար անծանօթ Հայու մը հրաւէր ուղղած է, մասնակցելու խօսակցութեանց: «Իմ կեանքէս կարելի է երկու օրինակներ քաղել», ըսաւ ան, «որոնք կրնան բան մը աւելցնել այսօրուան նիւթին: Նախ կ'ուզեմ շեշտել թէ որքա՜ն մեծ դեր կը խաղան անձնական միջոցներով փոխանցուած, անձնական փորձառութեանց պատմութիւնները՝ հայապահպանութեան գործին մէջ: Երբ ինքզինքիս հարց կու տամ թէ ի՞նչն է որ զիս կը կապէ հայութեան, ստիպուած եմ եզրակացնել՝ ծնողքիս, մեծ հօրս, մեծ մօրս պատմած պատմութիւնները, - ոչ անպայման ջարդերու հետ կապ ունեցող, այլ նաեւ այն փորձառութեանց մասին, չատը՝ դժուար, երբեմն՝ դրական, որոնք զգացին ու ապրեցան իրենք իբրեւ սփիւռքցիի Հայեր: Ուրեմն, եզրակացուց ան, «Ամերիկահայութեան կազմակերպ մարմինները պէտք է հարց տան, թէ ինչպէ՞ս կարելի է փրկել այս պատմութիւնները՝ ձայներիզներու եւ վիտէօյի վրայ ու փոխանցել նոր սերունդներուն: Ցարդ կատարուած ճիգերը չատ քիչ, չատ ու... են: Եւ կը զրաղին միայն Եղեռնով: Ջկա՞ն ուրիշ փորձառութիւններ, - կան: Կայ, օրինակ, Ֆրէզնոյի Հայերուն ապրած խտրականութեան դառն փորձառութիւնը»: Պ. Կարապետեան նոյնիսկ թելադրեց որ վիտէօն չի բաւեր: Կան ...րեց - անձեր որոնց պէտք է մօտիկ ըլլալ իբրեւ անձ, որովհետեւ չատ լաւ կը պատմեն: Կարելի չէ՞ որ տարեցներ եւ երիտասարդներ մէկտեղուին՝ պատմութիւններ պատմելու եւ ունկնդրելու համար, հարցումներ հարցնելու համար, եւայլն: Շեշտեց, որ երբեք պէտք չէ ստորագնահատել զգացականութեան կարեւորութիւնը:

Ապա, ոգեւորուած, Պ. Կարապետեան երկար առեն խօսեցաւ ժողովուրդը կազմակերպելու, մանաւանդ ամերիկահայ անհատը քաղաքացիի վերածելու կենսական գործին մասին:

(Շար. 10)

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ մէջ, Մարտ 23-ին, իր մահկանացուն կնքած է ընկ. Նորայր Մուսեխանեան։ Ծնած էր 1920-ին՝ Մուսաֆիր (Պալեստին)։ Նախակրթութիւնը ստացած է Թաւրիզի Հայկազեան թեմը, ապա՝ Թամարեան վարժարանը, ապա՝ ամերիկեան գոլէժ։ 1940-ին փոխադրուելով Թեհրան՝ մասնակցած է Միութեան Մշակութային կազմութեան, որ յետագային կը վերածուէր «Արարատ» Մարմնակրթական եւ Մշակութային Կազմակերպութեան։ 1947 - 1950 եղած է Նախագահը կազմակերպութեան։ 1950-ին հաստատուած է Միացեալ - Նահանգներ եւ իր առեւտրական գործերուն առընթեր եղած «Ամերիկայի Ձայն»ի Նիւ - Եորքի թղթակից։ Աշխատակցած է «Հայրենիք»ի՝ գրական - քննադատական յօդուածներով։ Հիմնադիրն էր Նիւ - Եորքի Իրանահայ Միութեան, որուն Նախագահը եղած է 25 տարի։ Անդամ էր Հ. Յ. Դ. Նիւ - Եորքի կոմիտէին։

×

ՆԻՒ ՃԸՐԶԻԻ ամէնօրեայ հայկական վարժարան այցելած են (Մարտ 5-ին) Հայաստանէն ժամանած մտաւորականներ՝ Շաքէ Վարսեան, Պետրոս Բեդիր - եան, Արաքսի Աւագեան եւ Անժէլ Քիրքճեան։ Ողջոյնի խօսք արտասանած է տեսուչը՝ Գրիգոր Փիլաւճեան։ Աշակերտներ գործադրած են գեղարուեստական յայտագիր մը՝ արտասանութիւններով եւ երգերով։ Խօսք առնելով տիկին Շաքէ Վարսեան անդրադարձած է Հայաստանի նուաճումներուն եւ աւելցուցած. «Մեր փափաքն է, որ դուք հայերէնը լաւ սորվիք, լաւ Հայեր ըլլաք։ Հայաստան ձերն է, ան կը պատկանի բոլոր Հայերուն։ Վստահ ենք որ օր մը, երբ ժամանակը յարմար ըլլայ, բոլորդ ալ հոն պիտի երթաք եւ հոն հաստատուիք»։

×

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ Ակումբին մէջ, Մարտ 8-ին, տօնուած է Իրանահայ Գրողներու Միութեան 23-րդ տարեդարձը։ Բացումը կատարած է Միութեան նախագահը՝ Արսէն Մամեան, տեղեկութիւններ տալով Միութեան գործունէութեան մասին։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, բաղկացած երգերէ, արտասանութիւններէ եւ նուագներէ։ Փակման խօսքը արտասանած է Արտակ Արք.։

×

ՀԵԼԻՈՊՈԼՍՈՅ «Յուսաբեր» ակումբին մէջ, Մարտ 18-ին, տեղի ունեցած է հայ կնոջ նուիրուած երեկոյթ մը։ Բացումը կատարած է տքթ. Սուրէն Պայրամեան, անդրադառնալով հայ կնոջ դերին։ Առաջին խօսողը՝ Սոնա Պայրամեան, ներկայացուցած է «Հայուհին եւ հայ ազատագրական պայքարը» նիւթը, իսկ երկրորդը՝ Զարուհի Մագլումեան, անդրադարձած է հայ կնոջ դերին սփիւռքեան գոյապայքարին մէջ։ Փակման խօսքը արտասանած է թեմին առաջնորդը՝ Զաւէն Արք. Չինչինեան։

×

ՀԵԼԻՈՊՈԼՍՈՅ Նուպարեան վարժարանի «Պըլըքտանեան» սրահին մէջ, Մարտ 17-ին, տեղի ունեցած է թանգարանային Վահրամ Սարաճեանի նուագահանդէսը։ Դաշնակի ընկերակցութեամբ Կալինա Պրիկլինայի, թաւջութակահարը (Հայաստանէն) մեկնաբանած է Պախէն, Շումանէն, Շուպէրթէն, Ռախմանինովէն, Զայքովսքիէն, Շոսթաքովիչէն, Զալուչեանէն եւ Բարաջանեանէն գործեր։

×

ՄՈՆԹԵՓԵԼԼՈՅԻ Մեսրոպեան վարժարանի սրահին մէջ, Փետրուար 27-ին, տօնուած է Վարդանանցը։ Բացումը կատարած է Աշակերտութեան Միութեան նախագահը՝ Մայքլ Աճէմեան։ Վարդանանց պատերազմի պատմականը տուած է Մարիէտ Գալայճեան։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը աշակերտներու կողմէ։ Փակման խօսքը արտասանած է վարժարանին տեսուչը՝ Ս. Պուլղուրճեան։

խումբի տնօրէն մարմինը բաղկացած՝ Արշամ Պապայեանէ, Գարեգին Վրդ. Պէքճեանէ, Դաւիթ Պանոսեանէ, Արթաքին Յակոբեանէ, Պերճ Կարապետեանէ, Ժեատ Մահտեսեանէ եւ Յակոբ Թաշճեանէ, իր ամէն գոհողութեան, կը ջանայ տալ երգչախումբին որակ, բանալ տարբեր - տարբեր հորիզոններ, արժեւորել հայ երգը, ներկայացնել օտարին հայ գեղարուեստը իր լաւագոյն արտայայտութեան մէջ։ Տնօրէն Մարմնի նախագահը՝ Արշամ Պապայեան, այս առթիւ մեզի կ'ըսէր. - «Ուրախ ենք որ հասանք որոշ տեղ մը։ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը իր խըմբավարին ձեռնհաս առաջնորդութեամբ, դարձած է Մարսէյլի հայ գաղութի մշակութային եւ գեղարուեստական կեանքին գլխաւոր բեւեռներէն մէկը, մասնակցելով զանազան ձեռնարկներուն եւ բերելով եկեղեցական արարողութեանց մասնաւոր հրապոյր մը, շքեղութիւն մը։ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը՝ իր յատուկ տեղը ունի շրջանի ձայնային համոյթներուն մէջ, ուր կը ներկայացնէ հայ երգը օտար շրջանակներուն։ Ասիկա մեր ամենամեծ գոհունակութիւններէն մէկն է»։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՆԻՒՐ - ՊՈՒԱ ԳՈԼՈՄՊԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Հայ Կարմիր Խաչի նուիրեալները, եթէ 64 տարիէ ի վեր չեն կորսնցուցած ծառայելու իրենց եռանդը եւ զոհողութեան ոգին, ատիկա կը պարտին հայ վեհանձն հոգիներու անսակարկ գնահատանքին եւ քաջալերանքին։

Արդարեւ, Կիրակի Մարտ 25-ին, հակառակ կամքէ անկախ խաչաձեւումներու, Պուա Գոլոմպի Քաղաքապետարանի վերանորոգուած հանդիսասրահը լեցուած էր, Կարմիր Խաչի համակիրներու հոծ բազմութեամբ մը, առաւելապէս նոր սերունդէն։

Ցերեկոյթը կը բանար խօսնակ՝ Մարօ Ասուրեան եւ բեմ կը հրաւիրէր նախագահուհի Հ. Վեզիրեանը որ համառօտակի տեղեկութիւններ կու տար մասնաճիւղին անցեալ տարուան գործունէութեան մասին։ Տիկին Վեզիրեան որ իր ամուսնոյն հետ Հայրենիքի հիւրն էր 1983-ի աշնան, տեղեկութիւններ կու տար նաեւ Հայաստանի Կարմիր Խաչի Ընկերութեան մասին։ «Ընկերութեան անդամներուն թիւը որ երեք տարի առաջ 900.000 էր, այսօր անցած է արդէն մէկ միլիոնը։ Հայաստանի մէջ բնակչութեան մէկ երրորդը անդամ է Կարմիր Խաչին.» յայտնած է տքթ. Ռիտա Փարսադանեան՝ Կարմիր Խաչի նախագահուհին։

Գեղարուեստական բաժինը կը սկսէր քանոնահար Ա. Յակոբեան։ Շնորհալի պարմանուհին ժողովրդական եղանակները կը խլէին բուռն ծափահարութիւններ։ Բուռն ծափահարութիւններ կը խլէին նաեւ Վիգէնի ժողովրդական եւ հայրենասիրական երգերը։ Համակրելի երգիչը, ընկերակցութեամբ Վարուժի եւ Ֆիլիփի կիթառներուն, մօտաւորապէս կէս ժամ ջերմ մթնոլորտ մը կը ստեղծէր սրահին մէջ։

Քառորդ ժամուան դադարի ընթացքին ամբողջութեամբ կը սպառէին վիճակահանութեան տոմսերը։

Դադարէն վերջ ընդհանուրին գնահատանքին կ'արժանանար նաեւ Այտա Էմիրեան հայերէն եւ յունարէն իր ժողովրդական երգերով։

Օրուան անակնկալն էր Նորածիլ պարախումբի անթերի խաղարկութիւնը, նոյնքան անթերի նուագախումբի մը ընկերակցութեամբ։

Հազիւ երկու տարուան փորձերէ վերջ, խիկայէս Նորածիլ այս պարախումբը, գեկավարութեամբ Յարութիւն Եալչընի որ միայն չորս տարիէ ի վեր Ֆրանսա հաստատուած, շնորհիւ իր տաղանդին, յարատեւ ջանքերուն ու համբերութեան, ինչպէս նաեւ Էմմայի, Ալիսի եւ Սարվէնի օժանդակութեան, յաջողած է արդէն պարարուեստի նրբութիւնները փոխանցել իր աշակերտներուն։

Հաճելի նորութիւն մըն էր պարախումբին խօսնակին՝ Էմմայի, իւրաքանչիւր պարի ներկայացումը, հայրենի բնաշխարհին նուիրուած բանաստեղծական նկարագրականներով։

Աւելորդ է ըսել թէ «Նորածիլ»ի նորածիլ աղջիկները եւ մանչերը խլեցին երկարատեւ ծափահարութիւններ։ Կը մաղթենք նորանոր յաջողութիւններ Յարութիւն Եալչընի եւ իր աշակերտներուն որոնք արժանի են ամէն քաջալերանքի։

Նախագահուհիի Վեզիրեանի շնորհակալական խօսքերով կը փակուէր այս համակրելի հաւաքոյթը։

ՍԱՐԴ

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ-Ի

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

—×—

Աղքատախնամի Ընկերակցութիւնը իր տարեկան խորհրդակցական ժողովը գումարեց Հինգշաբթի գիշեր, Մարտ 29-ին, Ընկերակցութեան կեդրոնի սրահին մէջ։ Ընկերակցութեան վարչութեան անդամներէն զատ, ժողովին ներկայ եղան նաեւ հետեւեալ անձերը, ներկայացնելով այլազան միութիւններ եւ կազմակերպութիւններ. Տիկին Մառի Մարտիկեան՝ Փարիզի Հայ Տիկնանց Յանձնախումբ, Օր. Շուշան Շամիկեան՝ ԺԱՅ, Տոքթ. Աղամեան՝ Հ. Բ. Ը. Մ., Պ. Տէր - Մինասեան՝ Ֆրանսահայ Մշակութային Միութիւն, Պ. Պշտիկեան՝ եւ Պ. Արման Գույումճեան՝ Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւն։

Աղքատախնամի Ընկերակցութեան նախագահ Պր. Ժագ Գալճեան նախ եւ առաջ ներկաներուն ներկայացուց անցեալ վերջին տարուան ընթացքին Աղքատախնամի Ընկերակցութեան հոգածութեան եւ ուշադրութեան յանձնուած երեք Հանգըստեան տուներու ներկայ վիճակը։ Յետոյ ներկաներուն հարցումներուն պատասխանելով, Պր. Գալճեան անդրադարձաւ Հանգստեան տան բնակիչներուն աւելի հանգստաւէտ պայմաններ ապահովելու համար չէնքերու արդիականացնելու առթիւ ձեռք առնուած միջոցներն ու ջանքերը։

Ներկաները ժողովի օրակարգէն զատ հարցումներ ուղղեցին նաեւ վերջերս հետզհետէ աւելցող գաղթողներու կացութեան ու Ռատիօ - ԱԶԳ-ին մասին։ Պատասխանատու անդամները ջանացին զանոնք լուսաբանել գաղութահետաքրքրող այս երկու նիւթերուն շուրջ։ Ներկաներուն հաղորդուեցաւ նաեւ թէ մօտերս ընդհանուր ժողովի կոչ մը պիտի ուղղուի գաղութիս պատասխանատու մարմիններուն ուր օրակարգը պիտի ըլլայ միմիայն Ռատիօ - ԱԶԳ-ը։

Այս առթիւ Աղքատախնամի Ընկերակցութիւնը կ'ուզէ նաեւ յիշեցնել թէ գաղութիս հոգածութեան վստահուած երեք հանգստեան տուներու մատակարարութեան տեղեկագիրը իմանալու համար դժբախտաբար շատ քիչ կազմակերպութիւն այդ երեկոյ ներկայ եղած են ինչ որ վարչութեան անդամներուն խոր հիասթափութիւն պատճառած է։

Աղքատախնամի Ընկերակցութիւն

Փարիզ, 5 Ապրիլ 1984

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄԱՅԷՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

6

ԿԱՅՍՐ ԵՒ ՁԻՆՈՒՈՐ

Մորթը մաղաղաթի գոյն առած էր. կարծես արիւնը շրջան չէր ըներ անոնց մէջ։ «Մեռեր են այս ականջները, խորհեցաւ Ռուտոլֆ, գուցէ վար պիտի իյնան հիմա»։ Այս գաղափարը զինքը զուարճացուց։

Կայսրը կեցաւ։ Լռութիւն մը տիրեց։ Ռուտոլֆ ոտքի ելաւ, իրր թէ տեսակցութիւնը աւարտած ըլլար։

Հայրը նշան մը ըրաւ որ կենայ։

- Դեռ ըսելիք ունիմ։

Դէմքը քաշեց, ինչպէս սովոր էր ընել ջղայնութեան պահերուն։ «Խնդրին հասանք, խորհեցաւ Ռուտոլֆ, հիմա պիտի կռուինք»։ Մառիի ժպտուն դէմքը երեւցաւ իրեն եւ խիկոյն զգաց որ կը գօրանար։

- Երբեք անձնական կեանքիդ մասին չեմ խօսած, - կ'ըսէր ձայնը փոխուած էր այլեւս- եւ պիտի ուզէի բնաւ չխօսիլ այդ մասին։ Այսօր, սակայն, խնդիրը այն աստիճանին հասած է որ պէտք է միջամտեմ ոչ թէ իբր հայր՝ այլ իբր կայսր։ Կապեր մը ունիս...

Ռուտոլֆ այստեղ չկրցաւ ինքզինքը բռնել։ Համբերութիւնը շատ երկար եղած էր։ Մոռցաւ հօրը հանդէպ յարգանքի պարտականութիւնը եւ բուռն շեշտով մը ըսաւ.

- Միայն ե՞ս եմ այդպէս։

Կայսրը, ցուրտ հեղինակութեամբ մը բայց առանց իր հանդարտութիւնը կորսնցնելու, շարունակեց.

- Խնդիրը քու մասիդ է միայն։ Ձես կրցած այդ յարաբերութիւնը գաղտնի պահել։ Մեծ անխոհեմութիւններ ըրած ես։ Կինդ - անգամ իմացեր է եւ գիտես թէ ինչ վտանգի մէջ կը դնես մեզ։ Գայթակղութենէ մը պէտք է զգուշանանք. մեր պայմաններուն մէջ գտնուող մարդոց համար գայթակղութիւնը ներելի չէ։ Գործերու այդ ընթացքին մէջ, պայթիւն մը առաջ պիտի գայ...։

«Այդ պայթումը մեր տունին վրայ պիտի իյնայ։ Թշնամիներով շրջապատուած ենք մենք։ Հազարներով մարդիկ կան որոնք պատրաստ են չահագործելու բոլոր այն բաները որ միապետութիւնը կրնան տկարացնել։ Քու թեթեւութիւնովդ խանդարե՞լ կ'ուզես այն դարաւոր գործը որուն վրայ կ'աշխատինք։

Այս մասին աւելի բառեր Ռուտոլֆի դըլուխը պիտի դարձնէին։ Ի՞նչպէս կարելի էր առանց բարկանալու լսել Մառիի եւ իր յաւիտենական կապի մասին։ Ի՞նչպէս հանդուրժել «թեթեւութիւն» բառին որով իր զգացումները կը վիրաւորուէին։ Ինքզինքէն կ'ելլէր արդէն, բայց ներքին բուռն ճիգ մը ըրաւ հանդարտ մընալու։

Կայսրը, սակայն, պատասխանի մը կը սպասէր։

- Այս մասին բան մը չունի՞ս ըսելիք։

- Ի՞նչ կ'ուզէք ինծմէ։

- Կ'ուզեմ որ յարաբերութիւնդ խզես Օր. Վէցէրայի հետ։

Սպառնալիքը եղաւ։ Այս անունը Ռուտոլֆը սարսռացուց։ Կարծես այս միակ անունը լեցուց ամբողջ լոյն սենեակը ուր կարասիներն իսկ կը դողային։ Կայսրը միայն խիստ ու անզգայ մնացած էր, աչքերը տղուն յառած։ Ցուրտէն կոկորդը սեղմուած Ռուտոլֆ բառ մը չէր կրնար արտասանել։ Գլխով ժխտական նշան մը ըրաւ։

Այն ատեն կայսրը ըսաւ.

- Կարծեմ չհասկցար զիս։

Այս անգամ, Ռուտոլֆ խօսեցաւ խուլ ձայնով մը որ հետզհետէ տաքցաւ.

- Ձեր խնդրանքը չզարմացուց զիս։ Երբ զիս կանչեցիք, գիտէի թէ ինչ պիտի ըսէիք ինծի։ Խզումի...

Պահ մը վարանեցաւ։ Հօրը առջեւ Մառիին անունը արտասանելը սրբապղծութիւն մը կը թուէր իրեն։ Օրիորդ Վէցէ՞րա. օրիորդ Վէցէրա մը կա՞ր միթէ։ Ռուտոլֆ յարեց.

- Խզումի... Անկարելի է։ Մաքերնէդ մի անցընէք այդ բանը։ Մի կարծէք որ բարկութեանս մէջ է որ այսպէս կը խօսիմ։ Ամիսներէ ի վեր միեւնոյն խնդրին դէմ կը գտնուիմ։ Լա՛ւ ուրեմն, գիտա մը ըրի, այո, մեծ գիտա մը, այն թէ՝ միակ կեանք մը ունիմ առջեւս եւ թէ կ'ուզեմ ... Գրեթէ կ'ամչնամ ձեզի ըսելու, որովհետեւ այս բառը թերեւս բնաւ չէ արտասանուած այստեղ ... Կ'ուզեմ երջանիկ ըլլալ։

(Շար. 75)

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ ԵՒ ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ

Շաբաթ, Ապրիլ 14, Յիշատակ Յարութեան Ղազարու. -

Ժամը 4·30-ին Կիրակնամուտի ժամերգութիւն կը կատարուի, որու ընթացքին Խորանին վարագոյրը կը բացուի:

Կիրակի, Ապրիլ 15, Ծաղկազարդ. -

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45ին. Հանդիսաւոր պատարագ՝ ժամը 10·30-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Դռնբացէք՝ *ժամը 4-ին:*

Աւագ Երեքշաբթի, Ապրիլ 17, Յիշատակ Տասն Կուսանաց.

Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 4·30-ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի, *պատարագ ժամը 10·45-ին, Դռնբացէք՝ ժամը 17-ին:*

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի. - *Ժամերգութիւն 9, պատարագ՝ 10·30, Դռնբացէք՝ 17 :*

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, *սկիզբ ժամերգութեան 8, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ 18·30:*

Կը պատարագէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՊՕՄՈՆԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Կիրակի, *ժամերգութիւն՝ 8,30, պատարագ՝ 10-ին, Դռնբացէք՝ 17 :*

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ շրջանի նոր հոգեւոր հովիւը՝

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՔՀՆՅ. ՔԼՇԻՇԵԱՆ

Երեքշաբթի, *ժամերգութիւն՝ 17-ին:*

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, *ժամերգութիւն՝ 8·30, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ 16·30 :*

Երեքշաբթի, *ժամերգութիւն 18·30-ին:*

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Կիրակի. -

Սէն Լու. - Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Սէնթ - Մարկրիթ. *-Դռնբացէք՝ ժամը* 17, Սէն - Լու *ժամը 18-ին:*

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, *ժամերգութիւն 8,30, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ 17 :*

Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Կիրակի, *ժամերգութիւն՝ 8, պատարագ՝ 10 :*

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎԱԶԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

(Երգչախումբը կը ղեկավարէ՝ Ժիրայր Թամամճեան, դաշնակ՝ Նորա Գաբրիէլեան):

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, *ժամերգութիւն, 8,30, պատարագ՝ 10 :*

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Դռնբացէք՝ ժամը 16·30-ին :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Տ. Զէքիեան եւ զաւակները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկ. Շաւարշ Խաչատուրեանի եւ իր զաւակներուն, իր կնոջ՝ Թագուհի Խաչատուրեանի *կսկծալի մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի 300 Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման:*

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 14, ժամը 15-ին Մշակ. Տունը: *Կարեւոր օրակարգ:*

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83. rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, Rue de Perche — 75003 Paris

Կիրակի. - *Ծաղկազարդ, Հայրապետական պատարագ՝ ժամը* 11-ին: *Դռնբացէք՝ ժամը՝ 15·30-ին:*

TRIBUNAL PERMANENT DES PEUPLES

Անոնք որոնք կ'ուզեն իրենց մասնակցութիւնը բերել ընդհ. ծախքերուն (500 - հազար Ֆ.), կրնան իրենց չէքերը ղրկել.-

Mme Alice ASLANIAN
B. P. 327
75229 Paris Cedex 05

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՊՈՐՏՕ. - Պ. Պետրոս Քէնտէրեան 200 :
ՎԻՎԻԷ. - Պ. Պ. Քերոսլեան 100 Ֆ. :

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ.-- Ստեփան Մինասեանի *մահուան առթիւ Գէորգ եւ Կարպիս Մինասեան եղբ. կը նուիրեն 200 Ֆ. «Յառաջ»ի բարգաւաճման: Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը կը նուիրէ 100 Ֆ. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:*

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.-- Ստեփան Մինասեանի *մահուան առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Փիրանեան կը նուիրեն 100 Ֆ. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:*

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Գէորգ եւ Մաքրուհի Ղազարեան, փոխան ծաղիկի Տիկին Հերմինէ Կարապետեանի *մահուան առթիւ կը նուիրեն 100 Ֆ. Կապոյտ Խաչին, 100 Ֆ. Իգմիրի Հայր. Միութեան (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆ. «Յառաջ»ին:*

ԿԵՍԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՄՆԵՐՈՎ ԵՒ ԱՊՈՒԽՏՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ

- Տարեկան Մեծ Ճաշ -

Նախագահութեամբ հայրենակից՝
ՕՆՆԻԿ ՊԱՅՐԱՄԵԱՆԻ

Ապրիլ 15, Կիրակի, ժամը 13-ին Հ. Բ. Ը. Միութեան «Ալեք Մանուկեան» սրահը՝

118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Métro : Courcelles

Առաւօտեան հոգեհանգիստ՝ Փարիզի Հայոց Մայր եկեղեցին, ի յիշատակ ողբացեալ հայրենակիցներու. -

×

Գեղարուեստական բաժին, սիրայօժար կը մասնակցին՝ Օր. Արաքսի Գմբէթեանի՝ *արտասանութիւն,* Միհրան Էլմաեան՝ *մեներգ,* Գէորգ Ալեքսանեան՝ *արտասանութիւն, Պէյրութցի* Սիլվէն՝ *մեներգ,* Ռօզի եւ Վ. Նաւասարդեան: *Ծանօթ Թառիստ՝* Բիւզանդ Ֆընտըքլըեան:

Սիրով կը հրաւիրուին կեսարացի եւ այլ տեղացի անխտիր բոլոր հայրենակիցները: Ճաշագին՝ 100 Ֆ. :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Թագուհի Պետոյեանի *Թաղման առիթով հետեւեալ նուէրները եղած են ի նպաստ Իսիի եկեղեցիին եւ վարժարանին, փոխան ծաղկեպսակի. _ Իսիի եկեղ. հոգաբարձութեան անդամներ՝* 1100 Ֆ., *Իսիի եկեղեցւոյ պայծառութեան մարմինը՝* 500 Ֆ., *Տէր եւ Տիկին Նազգաշեան* 1000 Ֆ., *Տէր եւ Տիկին Պատէմեան* 500, *Տէր եւ Տիկին Յարութիւնեան* 500 Ֆ. :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Վասպուրականի Հայր. Միութեան կեդրոնական վարչութիւնը, շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. - Այրի Տիկին Մարիամ Ադամեանէ իր ամուսնոյն՝ Յակոբ Ադամեանի *մահուան առթիւ* 300 Ֆ., *նոյն առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Ալեքսան Բաբաեանէ* 100 Ֆ., *Տիկին Մայրանուշ Փանոսեանէ իր ամուսնոյն* Գուրգէն Փանոսեանի *մահուան տարելիցին առթիւ* 300 Ֆ. :

ARMENIE 1984

DÉPARTS	RETOURS
05 MAI	18 MAI
31 MAI	10 JUIN
30 JUIN	13 JUILLET
14 JUILLET	27 JUILLET
04 AOUT	17 AOUT
18 AOUT	31 AOUT
01 SEPT.	14 SEPT.
15 SEPT.	28 SEPT.
06 OCT.	19 OCT.
26 DEC.	08 JAN.

Nos voyages comprennent des séjours simples, et des circuits. POSSIBILITE DE VOYAGES INDIVIDUELS... CONSULTEZ NOUS!

RENSEIGNEMENTS & INSCRIPTIONS :

Levon BAGDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. (1) 261 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. (7) 860 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
WASTEELS
87, La Canebière
13001 MARSEILLE
Tél. (91) 95 - 90 - 12

Licence d'Etat A 1037 — Membre SNAV et APS

ԳՐԱՍԵՆԵԿԱՅԻՆ ՁԵՐ ՊԻՏՈՅՔՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԻ ՎԱՐԱՆԻՔ ԴԻՄԵԼ ՄԵԶԻ

110, rue Cambronne
75015 PARIS
TEL. : 567. 61. 12

SF semiral france

Sarkis et Evelyne ALTOUNIAN

- EQUIPEMENT ET FOURNITURES DE BUREAU
- MACHINES A ECRIRE ELECTRONIQUES
- PHOTOCOPIEURS
- MOBILIER ET CLASSEMENT
- CALCULATRICES DE POCHE ET DE BUREAU
- CAISSES ENREGISTREUSES
- FOURNITURES INFORMATIQUE ,ETC.

— — MEILLEURS PRIX — —

- ԴՐԱՄԵՔԵՆԱՆԵՐ, ՀԱՇՈՒԻՉ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ, ԱՐԿՂԵՐ, ՊԱՏՃԵՆԱՀԱՆ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ, ԵՒԱՅԼՆ...

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Meubles Ghazarian

Z.I. Vitrolles
à 20km de Marseille
tél. (42) 89.27.47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ
13
VENDREDI
13 AVRIL
1984

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - 6 ամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

LE NUMERO : 3,00 F

59րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 15.680 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 59e ANNÉE — No 15.680

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ՀԻՄՆԱԴԻՐՆԵՐՈՒ ԱՒԱՆԴԻՆ

Հանրային կոչում եւ առաքելութիւն ունեցող ամէն կազմակերպութիւն կամ հաստատութիւն այնքան կ'արժէ որքան իր հիմնադիրներուն, իր ռահվիրաներուն եւ անոնց գաղափարական սկզբունքները ու դրօշը անաղարտ պահողներուն հոգեկան եւ բարոյական դրամագլուխը:

Միութիւններ, հաստատութիւններ, կուսակցութիւններ փայլուն ծրագիրներով ասպարէզ կ'իջնեն, շքեղ նշանաբաններ կ'որդեգրեն, շլացուցիչ խոստումներ կը շաղացնեն, բայց փորձութեան քանի մը տարիներ բաւ կ'ըլլան զիրենք պարպելու կենսունակութեան եռուն աւիշէն, կամ շեղելու հիմնական նպատակէն: Չեն կրնար արմատ նետել, աճիլ եւ ստեղծագործ դեր կատարել: Կ'ենթարկուին ասփիձանական սնանկութեան, քայքայումի:

Կազմակերպութեանց յարատեւութեան եւ ուժին գաղտնիքը պէտք է փնտռել սերունդէ սերունդ ժառանգ մնացող բարոյական հարստութեան մէջ: Այսօր, շատ անգամ պատեհապաշտներ առանց անցեալի, առանց բարոյական դրամագլուխի կ'ուզեն դիրքերու տիրանալ եւ կառուցանել փառքի դղեակներ աւազի վրայ: Ուրիշներ յաջողութեան պայման կը նկատեն ուրացումը բարոյական եւ մարդկային սկզբունքներու: Պատմութիւնը հոս է ըսելու համար թէ նման փորձեր, եթէ նոյնիսկ, պահ մը դրական կէտեր արձանագրեն օրուան կացութեան համաձայն, դատապարտուած են ժամանակին հետ մաշելու, մարելու եւ անէանալու: Դոյզնիճակները ցնդող են. մնայունը հիմնադիրներուն կտակած Թանկագին ժառանգն է:

Մեր նորագոյն պատմութեան մէջ Քրիստափոր, Ռոստոմ, Զաւարեան եղան անոնք առաքեալներ, որոնք վերադարձուցին Հայուն իր արժանապատուութիւնը, պատուաբերելու եւ ստեղծագործելու իր գիտակցութիւնը: Նոր ակօս մը բացին զոր անթիւ հերոսներ, հայդուկներ, նահատակներ եկան ոռոգելու իրենց արեամբ: Դարձան ճարտարապետները Անկախ Հայաստանի, Հայ Պետականութեան որուն վրայ խարսխուեցաւ Հայուն հայրենիքը: Այդ հայրենիքին հմայքը մեծ է, որքան անսահման իր բոլոր զաւակներուն սրտերուն մէջ, որովհետեւ մեծ էր ճարտարապետներուն զոհողութեան ոգին, սկզբունքներուն ուժը եւ հաւատքին խորութիւնը:

Արդ, միութիւնները եւ հաստատութիւնները գործելու համար հիմնադիրներու գծած նկարագրով, անոնց աւանդով անհրաժեշտ է վճռական աւանդապահութեամբ յարիլ անոնց բարոյական հաւակցութիւններուն: Անընական երեւոյթ չէ հաստատակամ, քարացած մնալ սկզբունքներուն եւ համոզումներուն վրայ. անընականը վատնելն է անոնց լքած բարոյական դրամագլուխը: Հրաժարումը սկզբունքի գաղափարներէ եւ բարոյական առաքինութիւններէ չեզոքներու կ'առաջնորդէ:

Կեանքի յաջորդող պայմանները, ինչ որ ալ ըլլան, հաւատարմութիւնը հիմնադիրներուն աւանդին միակ երաշխիքն է առկայութեան, յարատեւութեան եւ ի վերջոյ յաջողութեան:

Կ. Ց.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՆՍՏԱՆՏԻՆ ՉԵՐՆԵՆԿՕ Խորհ. Միութեան Գերագոյն խորհուրդի պրեզիտիումի նախագահ ընտրուեցաւ, աւելորդ է ըսել՝ միաձայնութեամբ, այլ խօսքով՝ Խորհ. Միութեան նախագահ: 72 տարեկանին, ան որ յաջորդեց Անդրոփովի, Գերագոյն ղեկավարը կը դառնայ երկրին, քանի արդէն կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի ընդհ. քարտուղարն է եւ պաշտպանութեան խորհուրդի նախագահ: Քուէարկութիւնը կատարուեցաւ ձեռամբարձ 1500 երեսփոխաններուն կողմէ եւ կուսակցութեան թիւ 2-ին՝ Կորպաչեւի առաջարկին վրայ: Այս վերջինը կ'ամբողջացնէ իր դիրքը, դառնալով արտաքին հարցերու յանձնախումբին նախագահ: Տիխոնով, 79 տարեկան կը վերահաստատուի նախարարապետի իր պաշտօնին մէջ: «Գեր - ցարը» ինչպէս «Լիպերասիոն» կը մկրտէ Չերնենկօն ճառ մը խօսած է, կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէին առջեւ եւ ակնարկած նաեւ ազգութիւններու հարցին, առանց սակայն, կը շեշտէ «Մոնտ»ի թղթակիցը, յայտնի ընելու իր բուն մտադրութիւնները: «Խորհ. Միութիւնը կազմող ազգութիւններուն միջեւ յարաբերութիւնները չենք նկատեր որպէս անշարժ, սառած բան մը: Տեւականօրէն պէտք է փնտռել նոր ձեւերն ու մեթոտները, որոնք կրնան օժանդակել անոնց ծաղկումին եւ մերձեցումին»: Ազգութեանց Խորհուրդը Օսիպով Վոսը նշանակած է իբրեւ նախագահ: Լեթոնիոյ կուսակցական Ա. քարտուղարը, այս պաշտօնին գլուխ կը յաջորդէ իր Հանրապետութեան վարչապետին՝ Վիտալի Ռուբէնի:

ԼՈՒՆԸՆ Փարիզ կ'իջնէ Ուրբաթ օր, այլ խօսքով պողպատի բանուորները, 12 յատուկ կառախումբերով եւ հարիւրաւոր հանրակառքերով պատկառելի ցոյցով մը, մայրաքաղաքին մէջ, կ'ուզեն կրկնել իշխանութեանց թէ չեն կրնար համակերպիլ կառավարական ծրագրին, իրենց շրջանին ճարտարարուեստին համար: Հակառակ հեռատեսիլէն բրած յայտարարութեան (Ճշմարտութեան ժամը) նախագահ Միթերանի մամուլի աւելիէն առաջ, Ժ. Մառշէ չի մասնակցիր տողանցքին եւ բացի Քրազուքիէ, Սէ - Ժէ - Թէ-ի քարտուղարի իր հանդամանքով, համայնավար կուսակցութեան քաղաքական Բիւրոյի ոչ մէկ անդամ կը մասնակցի:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ առջեւ, Պաշտպանութեան նախարարը՝ Շ. Էռնիւ նոր (եւ վերջնակա՞ն) լուսաբանութիւն մը բերաւ Զառի ինը զոհերուն մասին, բաւարարութիւն տալով մեծամասնութեան, բայց ամբողջովին չհամոզելով ընդդիմութիւնը: Նախարարին համաձայն, Շաբաթ, Ապրիլ 7, տեղական ժամով 7-ին, Ռամ Շալուպայէն հինգ քիլոմեթր հեռու, Ենթասպայ Պօմիէ կ'որոշէ որ հանգստանան, հազիւ 300 մեթր մնացած զրահապատ կառքէ մը, որ 1982-էն ի վեր հոն մնացած է: 7·20 անցած, մեքենայ մը, հաւանաբար 90 մ.մ.նոց հրազանի մը անխոհեմաբար կամ արկածով ձեռնառած է զինուորի մը կողմէ եւ պայթած հողին վրայ, որ կարծր էր, մեռցնելով 6 զինուոր եւ վիրաւորելով 9, որոնցմէ 3-ն ալ մեռան, յետագային: Էռնիւ որոշ յաջողութիւն արձանագրած է, մինչ նախարարապետ Մորուա, ուղէ - չուղէ լսած է, թէեւ կամաց բռնած «fou մըն է» («Լիպերասիոն»): Մասնաւոր խանդավառութիւն չէր կրնար ձեռք ձգել արդէն Մորուա, որու ուսին ինկած է ամէնէն ապերախտ գործը՝ բոլոր ձախողութեանց պատասխանատուն նկատուիլ եւ որ կը խոստովանէր արդէն թէ մինչեւ տարւոյն վերջ գործազուրկներու թիւը 2 միլիոն 450 հազարի պիտի հասնի:

ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ (Ֆ. Մ. Ի.), որ համաշխարհային տնտեսութեան վրայ տեսակ մը ոստիկանի դեր կը խաղայ եւ ամէն տարի ախտաճանաչում - նախատեսութիւններ կ'ընէ, բաւական խիստ եւ յուռետես է Ֆրանսայի համար եւ երեք դէշ կէտեր կը մատնանշէ, դրամահոսութիւնը շատ բարձր է, հանրային ծախքերը շատ են եւ աճը շատ ցած է (յաջորդաբար՝ 7,4% աւելի, 49,5 ազգ. եկամուտին եւ 0,6%):

ՌԻՕ ՏԸ ԵԱՆԵՌՈՅԻ մէջ, Պրազիլի պատմութեան մեծագոյն ցոյցը տեղի ունեցած է, մէկ միլիոն Պրազիլցիներու մասնակցութեամբ: Ցուցարարները կը պահանջեն նախագահական ընտրութիւն ուղղակի քուէարկութեամբ:

ՉԱՏԻ մէջ զոհ գացած ինը զինուորներէն մէկուն հայրը, ինք ալ նահատակուած տղուն պէս, Ազգ. Ժողովի անդամ, կ'ուզէ որ Լը Փէն կարենայ Չատ երթալ եւ տեղւոյն վրայ քննութիւն կատարել մահուան պարագաներուն վրայ: Միւս կողմէ, Թուլուզի մէջ Էռնիւի պահակին կողմէ վիրաւորուած երիտասարդը յայտարարած է թէ բնաւ միտք չունէր նախարարին դէմ մահափորձ կատարելու, այլ ինքզինքը կորսնցուցած էր, վիշտէն:

«ՄԻԼԼԻՅԷԹ», Ապրիլ 12-ի իր թիւին մէջ, արձագանգ կը հանդիսանայ Թեհրանէն ստացած լուրերու եւ ըստ որոնց՝ ԱՍԱԼԱ-ի մէկ անծանօթ անդամը հեռաձայնած է Ա.Ֆ.Փ.ի Թեհրանի գրասենեակին յայտնելու համար թէ «Եթէ Լօզալ համարձակի Պարսկաստան այցելել, ԱՍԱԼԱ այնպիսի բան մը պիտի ընէ Թուրք կառավարութեան, որ Պատմութիւնը պիտի չմոռնայ»: Նոյն խօսակիցը կրկնած է նաեւ սպառնալիքները Թուրքիա սպասարկող օդանաւային ընկերութեանց դէմ:

ՄԸՆՏԷՅԼ նոր յաղթանակ մը տարաւ իր մրցակից - կուսակից՝ Կ. Հարթի վրայ, այս անգամ Փէնսիլվանիոյ մէջ: Այլեւս ապահով կը թուի որ ինք նշանակուի նախագահական թեկնածու, Նոյեմբերի ընտրութեանց, բայց Ռեկընի յաղթանակը աւելի քան հաւանական ցոյց կու տան՝ ազգային չափանիշի վրայ կատարուած քննութիւնները:

ՏՈՔԹ. ԷՏՈՒԱՐ ՍԱԳԸՁ, նախագահ ընդհ. տնօրէն Իւքլաֆ - Ռուսէլ դեղորայքի (եւ այլ) ընկերութեան, կը բացատրէ այն երկու գլխաւոր պատճառները («Մաթէն», Ապրիլ 12) որոնց շնորհիւ Իւքլաֆ կրկնապատկած է իր շահը: Տոքթ. Սագըզ կը նախատեսէր 8,5 միլիառ ֆրանքի առուծախ 1983-ին եւ յաջողած է 9,18-ի հասնիլ եւ 1984-ի համար ալ, շատ հաւանաբար՝ 10,3 միլիառի: Խումբին 54,5%ը կը պատկանի Հէօքսթի եւ 40%-ն ալ ֆրանսական Պետութեան: Շահը 150% յաւելում արձանագրած է, ինչ որ սակարանին մէջ ալ, 8,8 յաւելում պատճառած է արժեթուղթին վրայ: Այս յաջողութիւնը, կ'ըսէ տոքթ. Սագըզ, նախ հետեւանք է տոլարի յաւելումին (10 սանթիմ աւելին 16 միլիոն Ֆ. կը նշանակէ ընկերութեան համար), երկրորդն ալ հոգազործական միջատասպանի մը (Տելթամեթրին) եւ մանրէասպանի մը (Քլաֆորան): Ընկերութիւնը, կ'ըսէ Տոքթ. Սագըզ, պէտք է սակայն միշտ մրցակցական մնայ օտար շուկաներուն վրայ: Պայմանագրութիւն մըն ալ ստորագրուած է Գիտական հետազօտութեան ազգ. կեդրոնին հետ (Սէ - Էն - Էռ - Էս), որու շնորհիւ խառն տարրալուծարանի մը մէջ, հետազօտողներ պիտի աշխատին որոշ նիւթերու շուրջ: Տոքթ. Սագըզ շեշտած է այս նախաձեռնութեան կարեւորութիւնը. - «Ֆրանսայի մէջ, Նորարարութեան բարձրագոյն մակարդակ ունինք, բայց չենք գիտեր օգտագործել: Գործակցութիւն մը ճարտարարուեստին եւ համալսարանին միջեւ անհրաժեշտ է»:

ՏԱԼԼԱՍԻ մէջ, ոճրագործ մը 360 ոճիր կը խոստովանի, մինչ ոստիկանութիւնը կը խորհի թէ կը պարծենայ եւ հազիւ 103 մարդասպանութիւն գործած է:

ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

ԻՐԱՆԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐ

Այս Կիրակի, Ապրիլ 15, տեղի կ'ունենան Իրանի երեսփոխանական ընտրութիւնները: Ծանօթ է, որ ըստ երկրի Սահմանադրութեան, Հայերը երկու աթոռի իրաւունք ունին՝ երկրի հիւսիսային եւ հարաւային շրջաններու իբրեւ ներկայացուցիչ: Անցեալ շրջանին Իրանի հիւսիսային համայնքները կը ներկայացնէր Հրայր Խալաթեան, իսկ հարաւային շրջանը՝ Հրաչ Խաչատրեան: Այս ընտրութիւններուն՝ հիւսիսային շրջաններու երեսփոխանական աթոռի թեկնածուներն են՝ Նորայր Էլսայեան, Սերոժ Սուքիասեան, Վարդան Վարդանեան եւ Վիգէն Զարգարեան, իսկ հարաւային շրջանները՝ Մարտիրոս Պօղոսեան, Ժորժիկ Աբրահամեան, Արտաւազդ Բաղումեան եւ Հրաչ Խաչատրեան:

Ընտրապայքարը սկսած է Մարտ 31-ին: Թեհրանի մեր պաշտօնակից «Ալիք»ի Ապրիլ 3 - 7 թիւերէն կը պարզուի, որ յիշեալ թեկնածուներուն մէջ Նորայր Էլսայեան (հիւսիսային շրջանի թեկնածու) եւ պնդ. Մարտիրոս (Մալուս) Պօղոսեան (հարաւային շրջանի թեկնածու) մեծ հաւանականութիւն ունին ընտրուելու, քանի բազմաթիւ հայկական կազմակերպութիւններու եւ միութիւններու նեցուկը կը վայելեն:

Նորայր Էլսայեան՝ 50 տարեկան, երեսնամեայ վաստակ մը ունի Իրանի կրթական կեանքին մէջ, իբրեւ ուսուցիչ, փոխտեսուչ եւ տեսուչ, ինչպէս նաեւ փորձառութիւն մը միութենական կեանքի:

TRIBUNAL PERMANENT
DES PEUPLES

13 - 14 avril 1984
Paris - Sorbonne

Session sur le Génocide des Arméniens

*«Il n'est plus possible d'effacer la trace
du génocide qui vous a frappés.
Il faut que cela s'inscrive
dans la mémoire des hommes.»*

François MITTERAND
(allocution de Vienne, 7 janvier 1984).

Association pour la reconnaissance
du génocide arménien
BP 327, 75229 Paris Cedex 05

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ

ՆԵՐՍԷՍ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

Ես ալ ճաշակած եմ որբութեան աղքատութեան լեղին: Վեց ամսու էի երբ հայրս մեռաւ: Մայրս, անմխիթար, իր արտասուախառն կաթովը գիեցուց զիս: Իր ասեղովը զինուած, պահպանեց իր երկու զաւակներուն կեանքը, չէվրէ բանալով ու պէյլիկի կար կարելով:

Ուզեց որ ուսում առնեն: Մեր բնակած Հասգիւղին Ներսիսեան Վարժարանը ծաղկոց մը ունէր. հոն ղրկեց անդրանիկ որդին: Զիս ալ ղրկեց մեր տնակին դիմացի Վարպետ Տուտուին, որ հասարակ ընթերցում մը սորվեցունէր Թաղին երկսեռ մանկտիին:

Այս վարպետ տուտուն մօրաքոյրն էր Վարժապետեան տիրացու Պօղոսին, որ ի վերջոյ Ներսէս Պատրիարք պիտի ըլլար: Վարժապետեան անոր այց կուտար ամէն Կիրակի, միւս օրերը դաս տալու զբաղած ըլլալով ազգային դպրոցներու մէջ, եւ միրթ իրեն հետ կը բերէր իր մայրը, քոյրն ու Մկրտիչ ու Գրիգոր եղբայրները: Մկրտիչ Թուպխուլթեան դասատու եղաւ ու քիմիարանութեան ալ պարապեցաւ, մինչ Գրիգոր, անհանդարտ տղայ մը, կառավարիչի պաշտօն վարեց Պալատի Խորէնեան Վարժարանին մէջ: «Անուաակ էր, կ'ըսէր Ներսէս, ուստի անուակապետ կարգուեցաւ»:

Մայրս կը պատմէր թէ վաղուան մանկութենէս Վարժապետեանի ուշադրութեանն արժանացած էր: Երբ սա այցէր վարպետ տուտուին, իր գլխաւոր զբօսանքն էր զիրկն առնել զիս ու Ֆրանսերէն խօսքեր արտասանել, պահանջելով որ կրկնէի: Լեզուս չէր դառնար ու կը սըխալէի սաէպ, ինչ որ քրքիջներու աղբիւր կ'ըլլար այդ բարի երիտասարդին համար: Շատ փոքր էի այն ատեն. այսօր 70 տարիներէ յետոյ, դեռ կը յիշեմ, թէեւ բաւական աղաւաղ կերպով, իր ինծի ուսուցած մէկ պարբերութիւնը. Էնսի, սիւռի տիտօն, գօմա՞ն վու բոդէ վու, ալէ վու: Ո՞վ կրնար գուշակել թէ այս տղեկը օր մը Ֆրանսերէնի քարտուղար պիտի ըլլար պատրիարքի փոխուած տիրացուին:

Ներսէս Վարժապետեան գեղապանծ էր ու անձնեայ սեւ ու գանգուր մազերով ու մօրուքով, կանոնաւոր քիթով, լայն ու կմրեայ ճակատով, թանձր շրթերով, խորաթափանց աչքերով: Կոպերը ճերմակ պիսակներով ճեշտուած էին, եւ ձեռքերն արտասովոր փափկութիւն մը ունէին: Ձայնին մէջ մեղր կար, նայուածքին մէջ՝ երկինք: Երբ կանգնէր վեղար ի գլուխ, վեհութեան մարմնացումը կը դառնար: Շատ կիներ ուզեցին իր Մագթաղինէն ըլլալ. այլ ինք, Յիսուսի պէս, գթաց անոնց վրայ եւ շարունակեց անարատ մնալ:

Իր մշակոյթին տիրական գոյնը հայկական էր, արեւելեան եւ եւրոպական երանգներով: Քաջահմուտ էր հին ու նոր հայերէնի, օսմանեան նախարարներուն հիացում կ'ազդէր իր խօսած Թրքերէնովը, արար ու պարսիկ բառերով ճոխացած, եւ դեսպաններուն հետ կը խօսակցէր սահուն եւ անթերի Ֆրանսերէնով մը, զոր գրեթէ ինքնօգնութեամբ ուսած էր: Անկեղծ հաւատացեալ մը ըլլալով, յատուկ խնամով մշակած էր կրօնական ուսումները: Իբր գրագէտ, կրօնական նիւթեր պարունակող գործեր միայն հրատարակեց: Իր աստուածաբանական դասերը մեծ փայլ տուին Նուպար - Շահնազարեան Վարժարանին, ուր 10 կիլիկեցի ժառանգաւորներ ալ կը կրթուէին: Պերճախօս քարոզներ կ'արտասանէր Հասգիւղի Ս. Ստեփանոս եկեղեցիին մէջ, մանաւանդ լացի գիշերները. տարի մը «Մութ է, մութ, մահացու» եւ յաջորդ տարին «Լոյս է, լոյս, մահացու» բնաբաններով ցնցելով մեղաւորներն ու խրախուսելով արդարները: Նշանաւոր էին իր դամբանականները, մասամբ Ֆրանսայի մեծ քարոզիչներէն ներշնչուած: «Միայն Աստուած է մեծ, եղբարք» բառերով սկսաւ Ճէզայիրլեան Մկրտիչ ամիրայի դամբանականը, յիշեցունելով Պօսիւէի մէկ հռչակաւոր դամբանականին սկզբնաւորութիւնը. Dieu seul est grand, mes frères!

Ներսէս Վարժապետեան Հասգիւղ ծնաւ 1837 Յունուար 28-ին եւ Օրթագիւղ մեռաւ 1884 Հոկտեմբեր 26-ին: Պիտի չփորձեմ պատմել իր բազմարեղուն կեանքը, զոր ուրիշ նշանաւոր պատրիարք մը, Մաղաքիա Օրմանեան, ուրուագրած է իր Ազգապատումին երրորդ մասին մէջ, էջ 4077, 4323, 4345, եւայլն.: Զկրկնելով՝ իմ ալ նախորդ հրատարակութիւններս, պիտի ջանամ մի քանի անցքեր միայն յիշատակելով այսօր:

Հանրային մարդերու ճակատագիրն է հիացողներու քով բազում նախանձոտներ յարուցանել, մանաւանդ այն ցեղերուն մէջ ուր խելացիներ շատ կան, բարիներ՝ քիչ: Ներսէս գիտէր զայս, եւ վեհանձնօրէն կը ներէր հակառակորդներուն: Անառակ առակախօս մը, Վահան վարդապետ Տէր - Մինասեան, արտաքսուած էր Ազգային Ժողովէն, Ներսէս իր նախագահական իրաւունքովը ներեց անոր, որով վարդապետը կրցաւ մասնակցիլ նիստին. սակայն հոն իր առաջին գործը եղաւ պատրիարքին դէմ յարձակիլ: Նիստէն յետոյ, Վարժապետեան ըսաւ անոր. «Երեսդ ճերմակ մնայ, Վահան վարդապետ: Յուդայի մօմին պէս ճերմակ մնայ»: Վահան անոր աջը համբուրեց հոպիտ ձեւերով. Ներսէս ժպտեցաւ, եւ ներեց իսկոյն:

Քրիստոնէական անյիշաչարութիւնը իր գեղեցիկ ձիրքերէն մին էր: Կը ներէր նոյնիսկ անոնց որոնք կը ջանային վարկաբեկել զայն, այլանդակ սուտեր դարբնելով: Երբ ելմտական կնճիռներ պատճառ կ'ըլլային որ յետաձգուէր Ազգային Կեդրոնական Վարժարանի բացումը, Կալաթա օճաղըի անդամները կը տարածային թէ պատրիարքը հակառակ էր դաստիարակութեան: «Ե՞ս հակառակ, կ'ըսէր Ներսէս: Մեծ հայրս՝ ՁԷՆԸԷ (կնաձայն) Պօղոս՝ երաժիշտ վարժապետ, հայրս Ստեփան վարժապետ, մօրաքոյրս վարպետ տուտու, ամէնս ալ անունով տեղով վարժապետ, ինչպէ՞ս կարելի է որ հակառակ ըլլամ դաստիարակութեան»: Իր կրթասիրութիւնը ամէն կասկածէ վեր էր արդարեւ: Յիշեմ մի քանի փաստեր:

«Գրատանս մէջ 900 հատոր գիրք ունիմ, ըսաւ օր մը: Կեդրոնական Վարժարանին պիտի կտակեմ, եթէ բացուած ըլլայ մինչեւ մահս. ապա թէ ոչ՝ Ազգային Մատենադարանին: Կ'ուզեմ որ Կեդրոնականը զօրաւոր հաստատութիւն մը ըլլայ: Ես դպրոցներէն կը սպասեմ ազգին փրկութիւնը»:

Երբ աշակերտեցայ Ներսիսեան Վարժարանին, տիրացու Պօղոսի համբաւը շատ մեծ մնացած էր հոն, իբր ուսման ծարաւի աշակերտի մը որ առաջնակարգ ուսուցիչ դարձած էր:

Ուսուցչութեան փայլուն շրջան մը բոլորեց Խորէնէի մէջ ալ, ուր իրեն աշակերտեցաւ մեր մեծ երգիծաբանը, Յակոբ Պարոնեան, եւ ուր վարդապետ ձեռնադրուեցաւ:

1862-ին Ատանա ղրկուած ըլլալով իբր ներքին կռիւներու խաղաղարար, Սիսի մէջ եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ Կիրակոս կաթողիկոսէն, որ երիտասարդ վարդապետին հիացողներէն մին դարձած էր: Կիլիկիայէ վերադարձին, Վարժապետեան իրեն հետ բերաւ անհուն սէր մը Զէյթունի համար, ինչպէս որ Էջմիածնի եպիսկոպոսական վաւերացումը ստանալու համար Կովկաս գացած ըլլալով 1872-ին, իրեն հետ բերաւ Գամառ - Քաթիպայի Երգարանը, որ իր սիրելի գիրքերէն մին դարձած էր:

Իր կրթասիրութեան կոթողներէն մին եղաւ Նուպար - Շահնազարեան Վարժարանը, Ազգային Կեդրոնական Վարժարանէն 20 տարի առաջ հիմնուած: Վարժապետեան Եգիպտոս ղրկուած ըլլալով իբր քննիչ առաջնորդական խնդիրներու, հոն բարեկիրթատակ Նուպար փաշայէն օգնութիւն ուզեց Շահնազարեան Կարապետ վարդապետի կտակած 1000 ոսկիովը Հասգիւղ բացուելիք վարժարանին համար, եւ եգիպտահայ վարչապետը 3000 ոսկի նուիրեց, խորհուրդ տալով որ այս գումարներովը օսմանեան ֆօնսօլիտէ գնուէր, տոկոսներովը մատակարարելու համար դպրոցը: Երբ ռուսասէր Մահմուտ Նէտիմ փաշան մեծ - եպարքոս կարգուեցաւ, սնանկ հռչակեց պետական գանձն ու դադրեցուց՝ տոկոս վճարել: Վարժարանին դրամագլուխին արժէքը 4000 ոսկիէն 200-ի իջաւ յանկարծ, եւ անհնար եղաւ շարունակել: Վարժապետեան Նուպարէն խնդրեց որ նորոգէր իր նպաստը, Նուպար չհաւանեցաւ (չգիտեմ թէ ինչու), որով փակուեցաւ այդ նշանաւոր լիկէոնը: Ներսէս չվհատեցաւ սակայն եւ սկսաւ աւելի ուժ տալ գիւղին Ներսիսեան Վարժարանին ու Սրբուհի Գայֆաճեանի հիմնած Որբանոցին, որոնց գլ[illegible] խաւոր պաշտպանը եղաւ միշտ:

Ներսէս պատրիարքն էր որ գումարել տուաւ Վարժապետական Ժողովը՝ կրթական լաւագոյն ծրագրին վրայ խորհրդակցութեան համար, որոշել տալու Թաղային վարժարաններու միացում[illegible] կրթական ու տնտեսական առաւելութիւններ ապահովելու համար, պաշտպանեց Հ. Իփէքճեան ծրագիրը՝ գերմա[illegible] մանկավարժութեան ոգիէն ներշնչուած, նաեւ Երիզայի Ս. Ներսէս վանքի գիշերօթիկ դպրոցը՝ իբր կեդրոն գաւառակ[illegible] կրթութեան: Ինք էր որ հովանաւորեց [illegible]յերու եւ Հայուհիներու կրթական ընկերութիւններն ու Արհեստասիրաց Միութիւն[illegible] Միացեալ Ընկերութեան պարգեւեց անձին նուիրուած 400 օսմանեան ոսկի[illegible] խրախուսեց Ճէյմս Պրայսի հիմնած [illegible] լիահայ կրթական նպաստի ընկերութիւնը, Մէարիֆի դէմ մաքառեցաւ՝ [illegible] դպրոցներուն ինքնօրինութիւնը պահպանելու համար, ռուս դպրոցներու բաց[illegible] խրտուիլակը գործածեց՝ Թուրքերու կր[illegible]թական նախարարին զիջումն ստանալու համար, տիրապէս նախագահեց պարգեւ[illegible]ւարաշխի հանդէսներու եւ իր տունն [illegible] պահ մը դպրոցի վերածեց՝ եկեղեցակ[illegible] երաժշտութիւն աւանդել տալու համար: Ահա թէ որքան փուտ էր թշնամիներ[illegible] գործածած զէնքերէն մին:

(Մնացեալը յաջորդով)

«ՆՈՐ ՀԱՅ»

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԳՈՁՈՒՆԵԱՆ

Լոս Անճըլըսի մէջ, «Բաղդատութիւն հրէական եղեռնի եւ հայկական ցեղասպանութեան միջեւ» առաջադրութեամբ հանդէս կուգար Տոքթ. Հրայր Տէքմէճեան, Ուրբաթ, Մարտ 9, երեկոյեան, Հայ Միացեալ Ժողովական եկեղեցւոյ կից Այվազեան սրահին մէջ, 100-125 հոգի հաշուող հանրութեան մը առջեւ:

Ափսոս: Որովհետեւ՝ կազմակերպող ձեռնարկ, բանախօս ու նիւթ քիչ անգամ այսքան ձոյլ ներդաշնակութեամբ կ[illegible] մատուցուին մեր գաղութին. այդ ա[illegible] Գուրգէն Եանիկեանի մահուան առթիւ տեղի ունենալիք միջոցառումի նախերեկոյեան, չծրագրուած բայց բախտորոշ խորհրդանշական կարեւորութեամբ մը:

Ներկայիս Պինկեմթընի (Նիւ-Եորք) Համալսարանին մէջ քաղաքական գիտու[illegible]թիւններու դասախօս, Միացեալ Արա[illegible] Էմիրութիւններու՝ ինչպէս եւ Պետակ[illegible] ու Պաշտպանութեան քարտուղարութիւն[illegible]

ՋՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Ո՞ր հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Եթէ անձնական փորձառութեանց փոխանցումը, երէց սերունդի պատմութիւններուն միջոցաւ, մեծ դեր ունի հաւաքականութիւնը պահպանելու հարցին մէջ, ապա այդ հաւաքականութիւնը ուժ կ'ունենայ այ՛ն ատեն, երբ անոր բջիջ - անհատները կ'ըլլան քաղաքացի, կը հասկնան իրենց պարտականութիւնները, իրաւունքները եւ ամերիկեան սիստեմի հայթայթած կարելիութիւնները եւ կ'իրագործեն զանոնք: Հայութիւնը, բաւ, պէտք է ա) ուսումնասիրէ ուրիշ էթնիք հաւաքականութիւններու փորձառութիւնները, որպէսզի չգործէ անոնց գործած սխալները ու շահի՝ երբ անոնք գործելակերպի լաւ օրինակ կրնան հայթայթել: Այնքա՜ն կը սիրենք պնդել թէ մենք տարբեր փորձառութիւն ունեցած ենք, որ չենք գիտեր թէ ինչպէ՛ս տառապած եւ պայքարած են ուրիշներ, օրինակ՝ Ամերիկայի բնիկ կարմրամորթ Հնդիկները, որոնցմէ խլուած հողերու վրայ կ'ապրինք բոլորս, ի միջի այլոց հայրենազուրկ Հայեր: բ) Ոչ միայն պէտք է գիտնալ թէ ի՛նչ են մեր հաւաքականութեան փորձառութիւնները եւ ատոր պատմութիւնները, այլ՝ պէտք է զանոնք փոխանցել ուրիշներուն: Հայ կազմակերպութիւններ, չեն գիտեր օտար կազմակերպութիւններու, հաստատութիւններու եւ կարեւոր անձնաւորութիւններու հետ կապ պահել, իրենց տեսակէտը պարզել, իրենց փորձառութիւնը պատմել: Զի բաւեր որ անհատներ, իրենց անձնական նախաձեռնութեամբ նամակներ գրեն (նամակներ, որոնք հատ ու կենտ կը հրատարակուին): Ծիրը պէտք է կեդրոններէ կազմակերպուի, ուղղուի ոչ միայն թերթ - մամուլին, այլ նաեւ հեռատեսիլին, անձերու կամ կազմակերպութիւններու, եւ նիւթ պէտք է հայթայթուի կեդրոնէ մը, փրոֆէշընըլ մակարդակով պատրաստուած նիւթ, - ձայներիզներ, ֆիլմեր, լուսանկարներ, գրքոյկներ, փոթոքոփիներ, եւայլն: գ) Պէտք է օժանդակել գոյութիւն ունեցող այն սակաւաթիւ հայկական կազմակերպութիւններուն, որոնք պետական դիւանակալութեանց հետ գործ ունին: Ջատագովութիւն մըն է մեծ պիւրօքրասիներու հետ կապ մշակելը. տեւականութիւն և հետեւողականութիւն կը պահանջէ: Կարելի չէ զայն իրագործել զուտ բարեկամական, յաճախ ընդհատուած, հետեւողականօրէն չմշակուած կապերու միջոցաւ: դ) Մենք տակաւին չենք գիտեր ինչպէ՛ս օգտագործել մեր լուրջ տնտեսական ուժը, որ որոշ շրջաններու մէջ ծանրակշիռ է: Չենք գիտեր պոյքոթներ օգտագործել: Օրինակ, Ֆոտոր ճամբորդական գիքերը չափազանց թրքասէր են: Ոչ միայն պէտք է չգնել զանոնք, այլ՝ պոյքոթներ եւ գրատուներու առջեւ ցոյցեր կազմակերպել, որպէսզի գիրքը հրատարակող ընկերութիւնը զգաստնայ: Դիւրազգած են ամերիկեան ընկերութիւններ, նման հարցերու մէջ: Մե՛նք ենք յանցաւորը: Նման տնտեսական ցոյցեր չենք կատարեր, ամերիկեան մամուլը չենք հրաւիրեր իբրեւ «վկայ», եւայլն: ե) Ցարդ չենք գիտեր զօրակոչի ենթարկել շատ մը մարզերու մէջ գործունեայ Հայեր, որպէսզի կարենանք գործածել անոնց ազդեցութիւնը, իրենց մարզերուն մէջ: Հայ մամուլը եւ հայ կազմակերպութիւններ ընդհանրապէս լաւատեղեակ չեն՝ [illegible] Հայերու մասին: «Նախ՝ եթէ հայ [illegible] մը մրցանակ չէ ստացած, կամ մեծ [illegible]րերարութիւն մը չէ ըրած, ո՛չ հայ մամուլը անոնց մասին կը գրէ, ո՛չ ալ [illegible] կազմակերպութիւններ անոնց կը [illegible]նան»: Տուաւ անուններ անձերու. օր[illegible]նակ՝ Ուիլմա Նազգաշեան, որոնք [illegible] ծանօթ են ամերիկեան այս կամ այն [illegible] դեցիկ շրջանին մէջ, քան Հայութեան: «Արդեօք հայկական կազմակերպութ[illegible]ները սիստեմաթիք կերպով կը կարգ[illegible] ամերիկեան մամուլը, որպէսզի տեղ[illegible] մնան նման անձերու ինքնութեան», հ[illegible] տուաւ Պ. Կարապետեան: «Անկասկած[illegible] այս անձերը ինքնաբերաբար պատր[illegible] չեն կամաւոր գալու, այս կամ այն կազ[illegible]մակերպութեան բաժնելու որ պատրաստ[illegible] Հայութեան ծառայելու: Սակայն այդ [illegible] նշանակեր որ բոլորովին ուրացած են [illegible]յութիւնը: Կրնան պատրաստ ըլլալ իր[illegible] ազդեցութիւնը բանեցնելու եւ օգտագ[illegible]ծելու որոշ հարցերու մէջ, եթէ մենք [illegible]տենանք իրենց, համադրենք իրենց ազդ[illegible]ցութիւնն ու ճիգը, մասնագիտական [illegible]նազան մարզերու մէջ»:

(Շար. 11

ներու Միջին - Արեւելեան ու քարիւղի հարցերու խորհրդատու, միաժամանակ Ս. Ներսէս Ճեմարանի Հայոց պատմութեան ու մշակոյթի դասատու Տոքթ. Տէքմէճեանը ներկայացուց Տոքթ. Սարգիս Գարայեան: Թուելէ ետք անոր ակադեմական կեանքի նշանակէտերը (ի միջի այլոց աստուածաբանութիւն՝ Եէյլի մէջ), ան թուեց նաեւ Տէքմէճեանի հեղինակած գիրքերը՝ Եգիպտոս Նասերի Օրով (1971), Քաղաքական Ղեկավարութեան Խոլամութիւնը Ցեղա - ջնեւր (1975) եւ Իսլամութիւնը Ցեղա - փոխման մէջ չուառ (մօտիկ ապագային լոյս ընծայելի), և բազմաթիւ գիտական ու հանրամատչելի գրականութեամբ ըղձացած ըլլալը:

Ապա բեմ հրաւիրուեցաւ Տոքթ. Տէքմէճեան, որ յայտնեց թէ իր 30 - 40 վայրկեան տեւողութիւն ունեցող խօսքէն մասնաւորապէս տասն միայն պիտի ընէր հայերէն լեզուով, համապատասխան գիտական եզրաբանութեանց չգոյութեան պատճառաւ, մեր լեզուին մէջ: Սակայն, իր խօսքը հասատասումը գրեթէ հերքելու աշխատանքով՝ սահուն ու մաքուր ոճով մը անցաւ նիւթին:

(Այս՝ առաջին բաժնով, բանախօսը վեր հանեց հայկական եւ հրէական փորձառութեանց նմանութիւններուն ու տարբերութիւններուն վերաբերող յատկանիշերէն մէկ քանին, որոնք այս կամ այն կերպ նշեց նաեւ իր երկրորդ՝ անգլերէն բաժնին մէջ: Դժբախտաբար, բացի ամբողջական արտադրումէ, կարելի չէ իր յստակ ու բազմակողմանի ներկայացումը վերարտադրել թղթակցութեան մը սահմաններուն մէջ: Կը բաւականանանք հիմնական կէտերուն սեւեռելով ու կը յուսանք, որ ապագային արժանաւոր բանախօսը լրիւ հրատարակութեամբ կը մատուցանէ զայն ընթերցողին):

Կէտ առաջին. - Երկու ջարդերն ալ գործադրուեցան ցեղապաշտական մըղումներով, թէեւ Թրքականին պարագային տնտեսական ու քաղաքական դրդապատճառները աւելի գերակշռող էին քան գերմանականին, ուր ցեղային եւ ապատնտեսական ազդակներն էին նկատառելի:

Երկրորդ. - Հայը ջարդուեցաւ իր բընօրրանին մէջ, Հրեան՝ Սփիւռքի:

Երրորդ. - Երկուքն ալ գործադրուեցան ամբողջական անհաւորութեամբ եւ սպառիչ կարելիութեամբ: Երկու ջարդարար ազգերուն բազկացուցիչ մարդուժը մեծագոյն տոկոսով նեցուկ կանգնեցաւ իր առաջնորդներուն:

Չորրորդ. - Երկու հասարակարգերուն ալ պարագային, արարքը ինքնին՝ անձնականութեան դրոշմ, անհատականութիւն կը շնորհէր գործադրողներուն. այսինքն՝ Իթթիհատն ու Նացին իրենց ինքնութիւնը կը սահմանէին Ջարդի կատարողութեամբ, ատոր իրագործումին միջոցաւ կը պատկերացնէին յաջողցնել փոխադարձաբար Թուրք կամ գերման ժողովուրդներու «անաղարտ» դիմագիծը:

Հինգերորդ. - Գերմաններու ճարտարարուեստական ու թեքնիք մարզերու մէջ աւելի զարգացած ըլլալուն պատճառաւ, հրէական եղեռնը աւելի լրիւ տարողութիւն ունեցած է, թէեւ, համեմատութիւնները պահելով հանդերձ, նոյնպիսի արդիւնքի հասնելու համար Թուրքերն ալ ունէին սուրիական անապատը:

Վեցերորդ. - Երկու պարագաներուն ալ ջարդարարները մասնաւոր կազմակերպութիւններ յատկացուցած էին գործողութիւնները իրականացնելու համար: Թուրքիոյ մէջ՝ Յատուկ Ջոկատը (Թեշքիլաթի Մախսուսի) կամ Մորթապող Վաշտը (Քասսապ Թավուլու) կամ չէթէները, Գերմանիոյ մէջ՝ Շարժուն Սպանումի Միաւորներ կամ Գլխատման Ջոկատներ եւայլն:

Եօթներորդ. - Թուրքիա չունեցաւ իր կեդրոնական միանձնեայ ծրագրող - կազմակերպող Հիթլերը, որ իր անձին մէջ կը խտացնէր գաղափարախօս - վարչականի զոյգ հանգամանքները:

Ութերորդ. - Ջարդէն ետք Հրեաները տիրացան ազատութեան, երկրի, հատուցման եւ մինչեւ օրս շարունակուող անվերջ, անսպառ օժանդակութեան, մինչ Հայերու դատը կը մնայ չխոստովանուած, անլոյծ, անտեսուած, ուրացուած ոչ միայն Թուրքիոյ կողմէ, այլ նաեւ աշխարհի մնացեալ ժողովուրդներուն ու կառավարութիւններուն, որոնց կարգին Միացեալ - Նահանգներու ներկայ Թըրքամոլ կառավարութեան:

×

Անցնելով անգլերէն բաժնին, Տոքթ. Հ. Տէքմէճեան նախ շեշտեց որ «ցեղասպանութիւն»ը նախընտրելի նիւթ մը չէ այսօր, թէ քաղաքական, թէ գիտական եւ թէ ալ ժողովրդային շրջանակներու մօտ: Ի մասնաւորի՝ քաղքենիացման ընթացքի մէջ եղող Հայերու մօտ: Պատճառները շատ են ու բարդ: Ինչպէս ծանօթ է, նոյնիսկ Իսրայէլի մէջ զսպուած ցեղասպանութեան նուիրուած ժողովին հայկականին մասնակցութիւնը դիւանագիտական ու քաղաքական ճնշումներու պատճառաւ ենթակայ եղաւ կաշկանդումներու: Իսկ Խորհրդային Հայաստանի մէջ Եղեռնի ուսումնասիրութիւնն ու ոգեկոչում - յիշատակումը արգիլուած էին մինչեւ 1965-ի ժողովրդային ու աննախընթաց պոռթկումը, որուն պատճառաւ ունինք Ծիծեռնակաբերդը:

Երկրորդ, ոչ մէկ ընկերութիւն զերծ է զոհ կամ զոհող ըլլալու հաւանականութենէն: Ատոր որոշիչը ընդհանրապէս մթնոլորտն է:

Երրորդ, ցեղասպանութիւնը, իր ժամանակակից ձեւով, արդիւնքն է ճարտարարուեստական Շրջանին, ճարտարագիտութեան զարգացման պատճառաւ: Անցեալի ջարդերը ընդհանրապէս տեղի կ'ունենային փոքր, տեղական, սահմանափակ չափանիշերով, որովհետեւ տիրակալ մը չէր յաջողեր իր իշխանութեան տակ գտնուող ամբողջ տարածութիւնը նոյն խստութեամբ եւ անմիջականութեամբ իր հսկողութեան տակ պահել: Մինչդեռ, ժամանակակից տիրակալ մը կրնայ իր հակակշիռ հաւասար դիւրութեամբ գործադրել ամենախուլ անկիւններուն իսկ: Ատոր փաստերէն մին ալ այն է, որ Հայերը դիմացեր ու գոյատեւեր են նախկին բնաջնջումի փորձերուն, շնորհիւ իրենց այլապէս աննըպաստ աշխարհագրական անմատչելիութեան:

(Մնացեալը յաջորդով)

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Ռիւլշըր Իդէլ» սրահին մէջ, Մարտ 25-ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի «Գուսան» երգչախումբին համերգը, ղեկավարութեամբ Արա Մանաչի: Յայտագիրը բաղկացած է Կոմիտասի, Թ. Ալթունեանի, Կարօ Զաքարեանի, Ա. Խաչատրեանի, Դ. Ղազարեանի եւ այլ երգահաններու գործերէն: Մեներգներով հանդէս եկած է Արա Կիրակոսեան: Խումբին դաշնակով ընկերացած է Կլորիա Միքայէլեան:

×

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Հայ Կեդրոնի պաշտօնական բացումը կատարուած է Մարտ 25ին: Ներկայ եղած են 400 հոգի: Հանդիսավարը՝ Վազգէն Մատէնեան, նշած է թէ Կեդրոնը պիտի ըլլայ շրջանի Հայութեան ազգային, քաղաքական, մշակութային եւ ընկերային կեանքին առանցքը: Առաջնորդ Եփրեմ Եպիսկ. Թապաքեան ի մէջ այլոց շեշտած է. «Այս շէնքը՝ ուր Հայու սիրտը կը տրոփէ, ապացոյց մըն է որ միասնական ջանքերով կարելի է յաղթահարել բոլոր տեսակի դժուարութեանց»: Խօսք առնելով շրջանի քաղաքապետուհին՝ Լորէթթա Կլիքմըն, գրուատած է Հայոց նպաստը Փասատինայի բարգաւաճման: Գնահատանքի խօսքեր արտասանած են նաեւ Հ.Օ.Մ.ի, Հ.Յ.Դ.ի եւ Հ.Ե.Դ.ի ներկայացուցիչները:

×

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Հայ Սքուլի սրահին մէջ, Մարտ 18-ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի «Անոյշ» երգչախումբին տարեկան համերգը: Յայտագիրը բաղկացած է Թաթուլ Ալթունեանի, Ա. Սաթեանի, Սահառունիի, Կոմիտասի եւ խմբավար Հովիկ Գասպարեանի գործերէն: Մենանուագներուն դաշնակով ընկերացած է Անահիտ Գասպարեան:

×

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ Ֆերահեան վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Մարտ 24-ին, տեղի ունեցած է հանգանակութեան ձեռնարկ մը՝ ճաշով, որուն ներկայ եղած են շուրջ 300 հոգի: Խօսք առնելով Մաքօ Մկրտիչեան պարզած է ձեռնարկին նպատակը, այն է՝ եկեղեցիէն եւ դպրոցէն ետք, Հոլիվուտի շրջանը օժտել հայկական կեդրոնով մը: Յայտագրին մասնակցած են Գառնիկ Սարգիսեան, Յարութ Փամպուքճեան եւ Անդրանիկ Մաթոսեան՝ ժողովրդական եւ յեղափոխական երգերով: Հանգանակութենէն գոյացած է 125 հազար տոլար:

×

ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՈՅԻ Հայ Կեդրոնի «Հուրիկ Պաղտասարեան» սրահին մէջ, Մարտ 17-ին, տեղի ունեցած է Հ.Մ.Ը.Մ.ի ճաշ - պարահանդէսը: Հանդիսութիւնը վարած է Շրջ. Վարչութեան անդամ Թորոս Բարսեղեան: Խօսք առած են տոքթ. Սարգիս Արեւեան, Բարգէն քհնյ. Մանուէլեան եւ Լիսա Բարսեղեան շեշտելով Հ.Մ.Ը.Մ.ի դերը Սփիւռքի մէջ: «Շիրակ» նուագախումբը եւ երգիչ Լեւոն Գաթըրճեան ջերմ պահեր ստեղծած են: Ձեռնարկին եկամուտը ամբողջութեամբ յատկացուած է «Մեսրոպեան» վարժարանին՝ մարզարանի բարեզարդման համար:

×

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ «Շամլեան» վարժարանին մէջ, Մարտ 22-ին, տեղի ունեցած է յուշի ցերեկոյթ մը, նուիրուած Յովհաննէս Շիրազի: Յայտագիրը վարած է Լեւոն Գասպարեան: Աշակերտուհի Ալինա Ղարաբէգեան տուած է Յովհաննէս Շիրազի կենսագրականը: Գառնիկ Գալստեան ներկայացուցած է բանաստեղծը: Աշակերտներ արտասանած են Շիրազէն գործեր: Հուսկ, ունկնդրուած է Շիրազի ձայնագրուած պատգամը՝ ուղղուած Սփիւռքի Հայութեան:

×

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ «Սքաթիշ Ռայթ» սրահին մէջ տեղի ունեցած է Լոս - Անճըլըսի Իրանահայ Միութեան երգչախումբին համերգը, ղեկավարութեամբ երաժիշտ Ալֆրէտ Մարտոյեանի: Համերգէն ետք ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է Հայ Կեդրոնի «Սարոյեան» սրահը:

ԽՆԴԱԼՈՎ ՄԵՌՆԻԼ...

- Ամէնէն լաւ մա՞հը. -

- Ութսուն տարեկանին սպաննուիլ, ատրճանակի գնդակով, նախանձոտ ամուսինէ մը:

×

Մեռած մարդիկ երջանիկ են. իրենց կիները տարին մէկ անգամ միայն կը տեսնեն՝ մեռելոցին:

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄՈՆՑԷՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

6

ԿԱՅՍՐ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐ

Կեցաւ, որովհետեւ իրեն այնպէս եկաւ որ հայրը հետաքրքրութեամբ կը նայէր իրեն: «Կը թուի թէ կենդանիներու ամէնէն տարօրինակը կ'երեւամ իր աչքին», խորհեցաւ Ռոտոլֆ: Կապանքներէ բոլորովին ազատ կը զգար ինքզինքը, եւ ազատօրէն շարունակեց շեշտով մը ուր թեթեւ անպատշաճութիւն մը կը զգացուէր:

- Կը զարմանամ որ զիս կը ստիպէք զօրավիք ըլլալ ձեզի: Խորհելով այն իմաստութիւնն ու փորձառութիւնը զոր հաւաքած էք, կ'երեւակայէի թէ պիտի թողէիք որ ես ինծի համար գտնէի կեանք մը ուր ձեր եւ ինծի հանդէպ հակառակ պարտականութիւններ ունենայի: Իրա՞ւ անկարելի է սակայն:

Կայսրը գլուխը երերցուց ժխտական կերպով: Թղթահատով փոքր հարուածներ կու տար սեղանին: Իր ջղայնութիւնը արտայայտող միակ նշանն էր սակայն: Այս շարունակական աղմուկէն գրգռուեցաւ Ռոտոլֆ: Զգաց որ մատ մը գետին իսկ չէր շահած պայքարին մէջ: Որոշեց յարձակողականի անցնիլ.

- Իշխանութեան չեմ ցանկար, այստեղի մթնոլորտը թունաւորուած է: Երկար ատեն կը կարծէի թէ կրնայի օգտակար ըլլալ: Ձեր խորհրդականները, այս երագը առին ինձմէ...:

- Խորհրդականներ չկան, ըսաւ կայսրը, ես կամ:

- Տարբերութիւն չըներ: Հակառակ իմ բոլոր գործերուս, հակառակ այն պարտականութիւններուն զորս կատարեցի, կը զգամ որ անօգուտ եմ ես այս Պետութեան մէջ: Զարդարանքի դեր մը միայն կը կատարեմ. ըրածիս վրայ ես հաւատք չունիմ: Ուրեմն, կը հրաժարիմ: Եթէ չեմ սխալիր, օրէնք մը չկայ որ արգիլէ զիս հրաժարելէ:

Թղթահատը չոր ձայնով մը ինկաւ գրասեղանին վրայ:

- Ի՞նչ կը լսեմ, ըսաւ կայսեր զայրացած ձայնը: Կը մոռնաս որ պարտականութիւն մը ունիս կատարելիք եւ...

Ռոտոլֆ չթողուց որ շարունակէ.

- Ուրիշ մը պիտի կատարէ զայն: Միթէ առաջի՞ն անգամն է որ Հապսպուրկներուն մէջ յաջորդութիւնը ազգական ճիւղի մը անցնի: Զարմիկս, Ֆրանսուա Ֆէրտինանտը իմ տեղս պիտի բռնէ եւ շատ աւելի լաւ կերպով: Անիկա բոլորովին հանդիստ մտքով գաղափարներ ունի, մինչդեռ ես ծանր բեռ մը կը զգամ մտքիս մէջ: Կառավարական շրջանակներուն մէջ լաւ աչքով չեն նայիր ինծի: Ուրախութեամբ պիտի նային մեկնումիս:

- Չպիտի մեկնիս:

Ձայնը կտրուկ էր: Ռոտոլֆի դէմքը կարմրեցաւ: Բայց ինքզինքը բռնելու ճիգ մըն ալ ըրաւ:

- Ես կրնայի ծնած չըլլալ, կրնամ վաղը մեռնիլ. բայց միապետութիւնը պիտի շարունակուէր: Զարմիկներս մարդոց անսպառ պահեստ մըն են ձեզի համար...:

- Սփոփաութիւն չուզեր, ըսաւ կայսրը:

- Բայց ատոնք սփոփաութիւններ չեն, պատասխանեց Ռոտոլֆ: Ժամէ մը ի վեր կը վիճաբանինք, ու դեռ չհասկցա՞ք: Ես երջանկութիւնը գտած եմ վերջապէս. չպիտի հրաժարիմ անկէ: Եթէ թոյլ չէք տար որ պաշտօնական դիրքի մը մէջ վայելեմ զայն, պարզ անհատ մը պիտի դառնամ:

- Եւ ինչո՞վ պիտի ապրիս:

Հարցումը սուր եղաւ եւ Ռոտոլֆ քար կտրեցաւ: Հօրը նայեցաւ կատաղութեամբ.

- Ըսել կ'ուզէք թէ ապրելու բոլոր նիւթական միջոցներէն պիտի զրկէ՞ք զիս: Կրնաք ընել, բայց անվայել բան մը պիտի ըլլայ սակայն:

- Լռէ՛: Պարտաւոր չեմ հարցումներուդ պատասխանելու... Կարելին պիտի ընեմ:

- Զղջացէք: Իմ առջեւ հանելիք դժուարութիւններէն ուրիշ ելք մը կայ...

(Տար. 76)

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ ԵՒ ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ

Շաբաթ, Ապրիլ 14, Յիշատակ Յարութեան Ղազարու. - *Ժամը 4.30-ին Կիրակնամուտի ժամերգութիւն կը կատարուի, որու ընթացքին Խորանին վարագոյրը կը բացուի:*

Կիրակի, Ապրիլ 15, Ծաղկազարդ. - *Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45ին. Հանդիսաւոր պատարագ՝ ժամը 10.30-ին: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝*

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Դռնբացէք՝ *ժամը 4-ին:*

Աւագ Երեքշաբթի, Ապրիլ 17, Յիշատակ Տասն Կուսանաց. *Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 4.30-ին:*

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Կիրակի, *պատարագ՝ ժամը՝ 10-ին, Դռնբացէք՝ 16-ին:*

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի, *պատարագ ժամը 10.45-ին, Դռնբացէք՝ ժամը 17-ին:*

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի. - *Ժամերգութիւն 9, պատարագ՝ 10.30, Դռնբացէք՝ 17 :*

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, *սկիզբ ժամերգութեան 8, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ 18.30: Կը պատարագէ՝*

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՊՕՄՈՆԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Կիրակի, *ժամերգութիւն՝ 8,30, պատարագ՝ 10-ին, Դռնբացէք՝ 17 : Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ շրջանի նոր հոգեւոր հովիւը՝*

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՔՀՆՑ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Երեքշաբթի, *ժամերգութիւն՝ 17-ին:*

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, *ժամերգութիւն՝ 8.30, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ 16.30 :*

Երեքշաբթի, *ժամերգութիւն 18.30-ին:*

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Կիրակի. -

Սէն Լու. - Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Սէնթ - Մարկրիթ. *-Դռնբացէք՝ ժամը* 17, Սէն - Լու *ժամը 18-ին:*

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, *ժամերգութիւն 8,30, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ 17 :*

Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Կիրակի, *ժամերգութիւն՝ 8, պատարագ՝ 10 : Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝*

ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

(Երգչախումբը կը ղեկավարէ՝ Ժիրայր Թասմաճեան, դաշնակ՝ Նորա Գաբրիէլեան):

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, *ժամերգութիւն, 8,30, պատարագ՝ 10 : Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝*

ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Դռնբացէք՝ ժամը 16.30-ին :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 14, ժամը 15-ին Մշակ. Տունը: *Կարեւոր օրակարգ:*

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83. rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, Rue de Perche — 75003 Paris

Կիրակի. - *Ծաղկազարդ, հայրապետական պատարագ՝ ժամը* 11-ին: *Դռնբացէք՝ ժամը՝ 15.30-ին:*

TRIBUNAL PERMANENT DES PEUPLES

Անոնք որոնք կ'ուզեն իրենց մասնակցութիւնը բերել ընդհ. ծախքերուն (500 - հազար Ֆ.), կրնան իրենց չէքերը ղրկել.-

Mme Alice ASLANIAN
B. P. 327
75229 Paris Cedex 05

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Արամ Գառնիկեանի *մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի, հետեւեալ նուէրները կ'ընեն. - Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Տագէսեան 250 Ֆ. Սամուէլ - Մուրատեան վարժարանին:*

Տէր եւ Տիկին Գիւակ Ղազարեան 500 Ֆ. ԺԱՖ-ին: (Ստանալ «Յառաջ»էն):

ԿԵՍԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՄՆԵՐՈՎ ԵՒ ԱՊՈՒԽՏՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ

- Տարեկան Մեծ Ճաշ -

Նախագահութեամբ հայրենակից՝
ՕՆՆԻԿ ՊԱՅՐԱՄԵԱՆԻ

Ապրիլ 15, Կիրակի, ժամը 13-ին Հ. Բ. Ը. Միութեան «Ալեք Մանուկեան» սրահը՝

118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Métro : Courcelles

Առատօրեան հոգեհանգիստ՝ Փարիզի Հայոց Մայր եկեղեցին, ի յիշատակ ողբացեալ հայրենակիցներու. -

×

Գեղարուեստական բաժին, սիրայօժար կը մասնակցին՝ Օր. Արաքսի Գմբէթեան՝ *արտասանութիւն,* Միհրան Էլմաեան՝ *մեներգ,* Գէորգ Ալեքսանեան՝ *արտասանութիւն, Պէյրութցի* Սիլվէն՝ *մեներգ,* Ռօզի *եւ* Վ. Նաւասարդեան: *Ծանօթ թառիստ՝* Բիւզանդ Ֆընտըքլըեան:

Սիրով կը հրաւիրուին կեսարացի եւ այլ տեղացի անխտիր բոլոր հայրենակիցները: Ճաշագին՝ 100 Ֆ.:

à l'étoile
Concessionnaire
AUSTIN ROVER
Mini
METRO
M-G
TRIUMPH
ROVER
CHAMPS ELYSÉES
OUVERT SAMEDI
CREDIT MAXIMUM
Gd choix de voitures
Occasions garanties
carrosserie mécanique
Service Après-vente
Pièces détachées
ARC DE TRIOMPHE AUTOS
30, rue de TILSITT 380-55-11
amp

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պլ. Օտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները. - Ասատուր Յովակիմեանի *թաղման առթիւ՝ Յովակիմեան ընտանիք 500, Զաքարեան, Յակոբեան եւ Հալաճեան 100-ական Ֆ., Պաղտասար Պաղտասարեան 150 Ֆ.:* Ազնիւ Ծերուկեանի *թաղման առթիւ՝ Թէճիրեան ընտանիք 500 Ֆ.:* Ովսաննա Կոնոյեանի *թաղման առթիւ՝ Կոնոյեան ընտանիք 500 Ֆ., Ժամկոչեան եղբայրներ, Թիրէքեան եւ Համբարձումեան 100-ական Ֆ., Ղարիպեան, Սարգիսեան, Զերքէզեան, Փ. Թիրէքեան 50-ական Ֆ.: Տիկին* Ճէրայեանի *հոգեհանգստեան առթիւ՝ Սեդրակ Սամուէլեան 250 Ֆ., Մարի եւ Յակոբ Ճէրայեան, Յովհաննէս Յուսիկեան, Լօթօվին, Սարգիս Պետրոսեան, Ռափայէլ Ալթունեան 100-ական Ֆ.:* Կիւլիւզար Կիրակոսեանի *թաղման առթիւ՝ Կիրակոսեան Ժօզէֆ, Մատիրոս Բարսեղեան, Եսայի Մարգարեան 200-ական Ֆ., Գրիգոր Յակոբեան, Սերոբեան ընտանիք, Ղազարոս Ղարիպեան, Քիւրէճեան ընտանիք 100-ական Ֆ., Դարբինեան, Ղարիպեան, Յակոբ Խաչիճեան 50-ական Ֆ.: Տիրամայր* Լուսին Գույումճեանի *յիշատակին՝ երէցկին Գույումճեան 100 Ֆ.:*

SARL **ARA** TRAITEUR
RAFFI ET ARA POHANYAN

ALIMENTATION
SPÉCIALITÉS DE PRODUITS ORIENTAUX ET EXOTIQUES

106, RUE MOUFFETARD
75005 PARIS
Métro : Censier-Daubenton

Tél. 337 90 69
ouvert tous les jours et dimanche matin
fermé le lundi

VIENT DE PARAITRE

— SIMON AVDOYAN N° D-3179
Chants traditionnels de la région du Vaspouragan - document

RAPPEL RAPPEL RAPPEL RAPPEL RAPPEL

— LIZ SARIAN	N° D-3170	Liz Sarian à Bobino
— LIZ SARIAN	N° D-3171	Chansons arméniennes
— LIZ SARIAN	N° D-3177	Chansons arméniennes
— NAREK DOURIAN	N° D-3178	Enchanté N. Dourian
— HAMLET MINASSIAN	N° D-40005	Musique populaire arménienne
— ARMINEH MARDIROSSIAN	N° D-40006	Chansons folkloriques arméniennes

—RUSSE-TZIGANE—

— ZINA ET GUEORGUI	N° D-3173	Folk Tzigane russe
— MICHA BAJANOFF	N° D-3180	Balalaïkas
— DJAN TATLAN	N° DEG 2002	Chansons russes

PRODUCTION et DISTRIBUTION EXCLUSIVE

DISQUES DOM

EN VENTE CHEZ TOUS LES DISQUAIRES

MEETING A LYON

— Sur le thème «UNITE ARMENIENNE - UNITE DE COMBAT», à quelques jours de la commémoration du 69ème anniversaire du génocide Arménien, le MOUVEMENT NATIONAL ARMENIEN, ainsi que le COMITE DE SOUTIEN AUX PRISONNIERS POLITIQUES ARMENIENS, LYON, appellent les Arméniens à venir nombreux à leur MEETING qui aura lieu le samedi 14 AVRIL à 20h 30 - salle Mairie du 6e,

33, rue Bossuet LYON 69006

où interviendront plusieurs responsables nationaux.

Avec également la participation amicale du duo ZEPUR.

ՈՒՍՏՏՈՒՄՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

1984 *թուականը՝ Կեսարիոյ եւ շրջանի Հայրենակցական Միութեան 50-ամեակն է, եւ Նոր Կեսարիոյ հիմնադրութեան 15-ամեակը, նաեւ Աղբիւր Յուշարձանի բացման տարին է: Հետեւաբար Ֆրանսայէն, Ամերիկայէն, Լիբանանէն, Եգիպտոսէն եկած հայրենակիցներով հաւաքուելով այց մը կը կատարուի Հայաստան - Նոր Կեսարիա՝ Սեպտեմբեր 7-էն Սեպտեմբեր 22, ներկայ գտնուելու Յուշարձանի բացման եւ այլ տօնախմբութիւններուն:*

ԳԻՆՆ Է՝ 6750 ՖՐԱՆՔ

Կը խնդրուի արձանագրուելու համար՝ դիմել՝ Միութեանս անդամներուն եւ կամ հեռաձայնել՝ 780 - 82 - 58 208 - 01 - 83 *իսկ՝ դրամական առաքումներուն՝*

878 - 79 - 93

Արամ Խաչատուրեանի:

22, rue Saint Lazare, 75009 Paris

ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

ԵՒ 6-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

Կիրակի, Ապրիլ 15-ին Սահակ - Մեսրոպ *երգչախումբի հիմնադրութեան 6-րդ տարեդարձի առթիւ, Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր արարողութիւն:*

Կը նախագահէ, կը քարոզէ եւ կը պատարագէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը իր ամբողջական կազմով եւ ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Ելմազեանի, *կ'երգէ* Կոմիտասեան անդրանիկ պատարագը՝ *վերածուած քառաձայն երկսեռ խումբի համար Վարդան Սարգսեանի կողմէ:*

Սկիզբ. ժամերգութեան 8

Պատարագ՝ 10

Պատարագէն ետք եկեղեցւոյս Ա. Զրբաշեան սրահին մէջ կը սարքուի սիրոյ սեղան, ի պատիւ՝ հիւրերու, երգչախումբի անդամներու եւ Պ. Պ. Բարսեղ Մաշոյեանի, Գեղամ Շեխերեանի, Օրիորդ՝ Մարի Սիմոնեանի եւ Փօլէթ Օթարի, որոնք ծառայած են Մայր եկեղեցւոյս աւելի քան՝ քսան տարիներ:

Սոյն ճաշին մասնակցիլ փափաքողները պէտք է ապահովեն իրենց տեղերը եկեղեցւոյս քարտուղարութեան մօտ: Հեռաձայնել՝

77 - 84 - 70

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ

Ընկերակցութեան ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ Հինգշաբթի, Մայիս 24, ժամը 20-ին: Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ
14-15
SAMEDI-DIMANCHE
14-15 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 15.681 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 59e ANNÉE — No 15.681

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԵՐԲ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔՑԻ ԱՉՔԸ ԲԱՑԵՐ ՀԱՅՈՒ ԿԸ ՎԵՐԱԾԵՆ ԹՈՒՐՔ ՕՂԼՈՒ ԹՈՒՐՔ ՍԻՆԱՆԸ»...

×

Թուրք թերթերուն մէջ, զաւեշտական յօդուածները չեն պակսիր: Հատ մըն ալ ա՛յս մէկը, զոր ստորագրած է Իլհան Պարտաքչը «Թէրճիման»ի Ապրիլ 12-ի թիւին մէջ: Թափթփած լեզուն թոյլ չտըւաւ որ աւելի յստակօրէն պարզենք մարդուն մտքերը, բայց յստակ կէտ մը կայ այն է որ՝ բոլոր Սինանները Թուրք են...:

×

Եթէ գոյութիւն չունենային Պոլսոյ գրաւումէն ետք մեր կերտած գլուխ-գործոցները, եւ մանաւանդ եթէ չըլլար մեծն Սինանը, որ 396 տարի առաջ, 1588 Ապրիլ 9, Շաբաթ, կը վախճանէր, աւելի ճիշդը նոր կը ծնէր, ինչպիսի՞ փաստերով կրնայինք պատասխանել հին քաղաքակրթութիւններու տեղացի եւ օտար սիրահարներուն, որոնք Անատոլուէն իրաւունք կը պահանջեն, կրնա՞ք ըսել:

Թերութիւն մը ունինք որ կը ծածկենք, անմօթութեան ամենաբարձր աստիճանին վրայ բազմած: Հաճոյ թուելու համար օրուան քաղաքական հզօր դէմքերուն, անիմաստ, անտրամաբանական տըգիտութենէ մը պարտուելով, «երկրորդութեան» տիտղոս մը կը նուիրենք օրուան երեւելի անձնաւորութիւններուն:

- «Դուն ... ո՛վ Պոլիս երկրորդ Նուաճողը» կ՛ըսենք,

- «Դուն ... ո՛վ երկրորդ Քանունի» կ՛ըսենք:

Մեր անհաճոյ մէկ սովորութիւնն է այս եւ երբ նոյնիսկ խնդրոյ առարկայ անձերը նեղուին այս որակումներէն, կը յամառինք. «մի՛ ըսէք, Էֆէնտիմ, դուք այդպէս էք, սակայն տեղեակ չէք:

Խանկցս ըսենք. Ֆաթիհ ոչ միայն Պոլիսը եւ Բիւզանդիոնը, այլեւ Հռոմէական կայսրութիւնը նուաճած է, Պոլսոյ գրաւումը վերջին օղակն է Հռոմէական կայսրութիւնը պատմութեան էջերէն սրբող շղթային: Եւ Սինան որ մահացաւ 396 տարի առաջ այսօր, անկասկած այդ գրաւումին վրայ մեր դրօշմը ձգած տաղանդն է:

Բացէք ճարտարապետական բոլոր կոթողները ... Արեւմուտքին համաձայն համաշխարհային քաղաքականութեան ամենէն փառաւոր գործը Այա Սոֆիան է. ամէն բան մէկդի, գմբէթ մը ունի, որուն նմանը չկայ, ներառեալ նոյնիսկ Ս. Պետրոսի տաճարը: Մինչեւ ե՞րբ շարունակուած է այս պնդումը: Մինչեւ այն օրը երբ Սիւլէյմանիէ եւ Սելիմիէի մզկիթները իրենց երկնասլաց մինարէներով երկինքը դրօշմած են Թուրք-իսլամ քաղաքակրթութեան կնիքով: Այա Սոֆիա Սինանէ ետք, այլեւս միայն Սիւլէյմանիէ եւ Սելիմիէէ վերջ կու գայ:

Կեսարացի Տօղան Եունուս Աղայի տըղուն Ապտիւլմէննան Աղային որդին էր Միմար Սինան կոչուած անսպառ հանճարը: Երբ չեն կրցած ուրանալ իր գործերը, իր Թրքութիւնը կարենալ մերժելու նպատակաւ կարգ մը արեւմուտքցի աչքըրացեր ուզած են այս «Թուրք օղլու Թուրք»ը ցոյց տալ որպէս ծագումով Հայ մը: Այս խայտառակ սուտ մըն է, զոր ուզած են մեր բազմաթիւ մեծերուն յարմարցնել: Մինչդեռ տեսէք ուրիշ մեկնաբանութիւն մը. «Թուրք ցեղէն եկեղեցի կառուցանող չէ եղած, սակայն օրինակ միշտ կը յիշենք այն հայ ճարտարապետները, որոնց կը պատկանին Թուրք-իսլամ քաղաքակրթութեան ամենագեղեցիկ կոթողները»: Որովհետեւ ձուլուած են Թրքական խմորին որ ցոյց կուտայ թէ կը ըմբռնեղանան երբ լողնան Թուրք-իսլամ մտքին, մշակոյթին, քաղաքակրթութեան ու անհրաժեշտութեան գետակին մէջ, մե՛ր հանճարով: Իրենց անունները թերեւս հայկական են, այդքան: Իրենց ստեղծագործութիւնները իրենց Թրքացած մտքերուն ու սրտին, այսինքն Թուրք-իսլամ տարազին, անմանցելի գեղեցկութեան, հանճարին ու քերթողականութեան ներկայացուցիչներն են: Այդպէ՛ս գիտցէ՛ք:

Մեր գիտցածին համաձայն, Քանունիի արշաւանքներէն մէկուն ընթացքին երբ կ'աւարտի «Բրութ» գետին վրայ ձգուած կամուրջը, կը հետաքրքրուի, այդ հետաքրքրութիւնը առիթ կը պատրաստէ հանճարի մը ծագումին եւ ըստ մեր գիտցածին, 81 մզկիթ, 51 մէսճիթ, 55 մէտրէսէ, 18 իմարէթ, 3 հիւանդանոց, 26 վարժարան, 6 մեծ կամարակապ ջրուղիներ, 7 մեծ կամուրջ, 17 քէրվանսարայ, 6 ջրամբար, 33 պալատ, 17 թիւրպէ եւ անհամար աղբիւրներ իր դրոշմը կը կրեն:

Ըսինք, «մեր գիտցածին համաձայն», հապա մեր չգիտցածնե՞րը: Աւելի առաջ պատմած էինք գրութեան մը մէջ. Մուսուլ կամուրջ մը կայ, որուն տակի ջուրը ցամքեցուցած են, սակայն չեն կրցած կամուրջը անյայտացնել: Ռումէլիի եւ միջին-Եւրոպայի մէջ կան բաղնիքներ, կամուրջներ, քէրվանսարայներ, որոնց վրայէն գողցած են արձանագրութիւնները սակայն չեն կրցած ջնջել Սինանի եւ Թուրք-իսլամ մշակոյթին ոճը:

Այսքան կոթող ի՞նչպէս ազմեր են Սինանի 98 տարուան կեանքին մէջ: Անշուշտ առանձին չէր ... այսինքն դիմած է իր վարպետներուն, աշկերտներուն գաղափարի իր ընկերներուն: Այսինքն կ'ուզենք ըսել թէ իր հասցուցած խմբակը համալսարան մըն է: Իր փրոֆէսէօրներով, տոչէնթներով, օգնականներով ... Սինան հանճար մըն է, որուն գործերը չորս դար ետք հակառակ մեր այնքան անփութութեան ու դաւաճանութեան, կանգուն են միշտ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԵԼԵԱՆ հակահարեկչական ուժերը ազատեցին, Ուրբաթ վաղ առաւօտեան, 40 ճամբորդներով հանրակառքը, զոր 3 պաղեստինցի ահաբեկիչներ «առեւանգած» էին եւ պատանդ բռնած մէջը գտնուողները, Հինգշաբթի իրիկուն: Հանրակառքը Աշքալոնէն Թել-Ավիվ կ'երթար: Իսրայելացիք յարձակում մը կատարած են, Ուրբաթ առտու, եգիպտական սահմանին մօտ: 6 ճամբորդ վիրաւորուած է, երեք ահաբեկիչները՝ սպաննուած:

ՍՐԻ ԼԱՆՔԱՅԻ մէջ, (նախկին՝ Սէյլան) ցեղային խլրտումները վերսկսան: Շաբթուան սկիզբէն ի վեր 30 թամիլ սպաննուած է, բանակին հետ բախումներու ընթացքին: Անցեալ ամրան բնոյթն ունին այս բախումներն ալ, հիւսիսի եւ հարաւի միջեւ:

ՀՌՈՄ հասեր է Թուրք կասկածելի մը՝ Խօմէր Մերսան, որ մեղսակցութեան բաժին ունի 1981-ին, Պապին դէմ եղած մահափորձին մէջ: Արեւմտեան Գերմանիայէն արտաքսուեր է, Հինգշաբթի օր, եւ Ինթերփոլի երկու ոստիկաններու ընկերակցութեամբ հասեր իտալական մայրաքաղաքը: Կը մեղադրուի նաեւ կեղծ վկայութեան համար:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Ելմտական նախարարը՝ Տըլոր տեսակցութիւն մը տուած է «Լիպերասիոն»ի, ուր կ'անդրադառնայ Միջազգային Հիմնադրամի յառեւես նախատեսութեանց, ըսելով՝ «Չենք ուզեր մեռնիլ՝ առողջացած», այլ խօսքով նախարարին համար Ֆրանսայի փորձառութեան ինքնատպութիւնը այն է, որ, պէտք է փրկէ իր տնտեսութիւնը առանց նահանջելու:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ աւելի ճիշդ լիբանանեան տարօրինակ պատերազմին 9-րդ տարեդարձն էր, Ուրբաթ օր, Ապրիլ 13-ին եւ ոչինչ լուծուած է: Կռիւներ, ռմբակոծութիւններ, հրացանաձգութիւններ եւ զոհեր: Ոմանք կ'ուզեն որ սուրիական զօրքը Պէյրութ գայ (պատասի քարտուղարը եւ Ֆրէնճիէ), նախագահ Ճեմայէլի Դամասկոս երթալը յետաձգուած էր:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ ՄԱՐՏ 30 / ԱՊՐԻԼ 9)

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

«Հայաստան» հրատարակչականը 1983-ի չորրորդ եռամսեակի արդիւնքներով յաղթական հանդիսացած է համամիութենական մրցումին, արժանանալով Խորհրդային Միութեան հրատարակչականներու պետական կոմիտէի եւ մշակոյթի աշխատողներու արհեստակցական միութեան կեդրոնական կոմիտէի կարմիր դրօշին: Յիշեալ ժամանակի ընթացքին հրատարակչականը՝ նախատեսուած 40-ի փոխարէն, լոյս ընծայած է 60 աշխատութիւններ: Այս տարի հրատարակչականէն լոյս կը տեսնեն 200 գիրքեր:

×

ՄԻՆԱՍ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Նկարիչներու Տունը բացուած է Մինաս Աւետիսեանի գործերուն ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած է այն հաւաքածոն, որ ցուցադրուած էր Մոսկուա եւ արժանացած մամուլի եւ մասնագէտներու բարձր գնահատանքին: Կերպարուեստի մէջ մուտք գործելով 60-ական թուականներու սկիզբը, որ կը բընութագրուի որպէս որոնումներու շրջան հայկական նկարչութեան մէջ, Մինաս Աւետիսեան կրցաւ օգտուիլ Մարտիրոս Սարեանի նկարչական մտածելակերպէն եւ իր տաղանդին ուժով դուրս եկել անոր ազդեցութենէն, ստեղծելով ի՛ր Հայաստանը, ստեղծելով ազգային եւ, նոյն ատեն, համամարդկային արուեստ մը: Գոյնի միջոցով արուեստագէտը կրցաւ հասնիլ անհասանելի բարձունքներու: Երեւանի ցուցահանդէսի բացման օրը Մինաս Աւետիսեանի արուեստին մասին խօսած են Հայաստանի Նկարիչներու Միութեան նախագահ Սուրէն Մուրադեան եւ Շահէն Խաչատրեան: Բացումին ներկայ եղած է նաեւ Մշակոյթի նախարարը՝ Գուրգէն Առաքելեան:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՆԱՓՈԼԷՈՆ ՊԻՒԼԼԻՒՔԵԱՆ

Լիոնի մերձակայ իր ապարանքին մէջ, Հինգշաբթի առտու, Ապրիլ 12-ին իր մահկանացուն կնքած է Նափոլէոն Պիւլլիւքեան, ծանօթ դէմք մը, ոչ միայն հայկական, այլ մանաւանդ՝ ֆրանսական շըրջանակներու մէջ:

Ծնած էր Մալաթիա, 1905-ին: Ապրիլեան Եղեռնին կորսնցուցած է իր ծնողքը, ինք ալ գերի ինկած քիւրտ ընտանիքի մը մօտ, ուրկէ փախած է եւ շրջան մը մնացած Ուրֆայի որբանոցը: Մարսէյլ հասած է 1923-ին, ուրկէ անցած է Սէն-Շամօն եւ աշխատած պողպատի գործատան մը մէջ: 1927-ին գացած է Փարիզ եւ զինուորութիւն ընելէ ետք, դարձած է ֆրանսահպատակ: 1930-ին կը վերադառնայ Լիոն եւ օրուան մէջ չարաչար աշխատելով, իրիկունները կը հետեւի ճարտարապետական դասընթացքներու, յետագային մտնելով շինութեան գործերու մէջ: Պատերազմին զինուոր կ'երթայ, ապա՝ դիմադրական շարժումին կը բերէ իր մասնակցութիւնը: 1950-ին կը հիմնէ իր բազմաթիւ ընկերութիւններէն մէկը՝ Լը Ռօք, 1957-ին ալ՝ Ասթրա-Փլասթիքը:

Նափոլէոն Պիւլլիւքեան մեծ մեկենաս մըն էր շրջանին, ոչ միայն սկիզբէն իսկ քաջալերած է արուեստը եւ արուեստագէտները, այլեւ իր մեկենասութեամբ է որ Լիոնի հիւանդանոցը ունեցած է արուեստական սրտի եւ խլիրդի վերաբերող ամէնէն արդիական մեքենաներն ու կազմածները: 1972 Ապրիլ 11-ին կը ստանար պատուոյ լէգէոնը, ապա յաջորդաբար՝ գիւղատնտեսական արժանեաց շքանշանը եւ ակադեմական փալմ: Նախագահ, հուսկ՝ պատուոյ նախագահն էր Ֆրանսայի շրջանի Հ.Բ.Ը.Մ.-ի:

Նափոլէոն Պիւլլիւքեան իր կեանքն ալ պատմած է ֆրանսերէն գրքոյկի մը մէջ, կեանք մը որ տիպար խորհրդանիշը կարելի է նկատել հրաշքով վերապրած սերունդի մը, որ ճակտին քրտինքով, այլ նաեւ բնածին ընդունակութեան շնորհիւ նուահանդխտի բեռնակրութենէն հասած է շուրջ 20 ճարտարարուեստական հաստատութեանց գլուխը:

Ուրբաթ առաւօտ, ժամը 7.30-ի լուրերու ընթացքին, Ֆրանս-Ինթէր իսկ կ'անդրադառնար իր մահուան, ըսելով. - Նափոլէոն մեռաւ: Ֆրանսայի ամէնէն մեծերէն մէկը ճարտարարուեստի, որ գլուխն է 16 հաստատութեանց: Այս Հայը, հազիւ փրկուած Հայերու ցեղասպանութենէն, ութ տարեկանին ծախուած Քիւրտերու, եկած է Ֆրանսա եւ օրը 16 ժամ աշխատելով բարձր դիրքերու հասած, հիմնելով գլխաւորաբար պուշաժի գործատուն մը, սխթէմը իր հնարքն ըլլալով: Մեծ մեկենաս մըն էր արուեստի եւ գրականութեան, նաեւ բժշկութեան: Անձնական բարեկամը՝ Էտուար Էռիոյի եւ ազդեցիկ անդամ՝ ազատ որմնադիրներու:

«Լիպերասիոն», որ երբեք իւմուռը չի կորսնցներ Մալմէզոն փոքր խորագրին տակ «Նափոլէոն, կայսր դարձած Հայ գերին» մեծ խորագրով կ'անդրադառնայ Պիւլլիւքեանի մահուան, մանրամասն պատմելով նաեւ անոր կեանքը:

×

Աւելցնենք թէ Նափոլէոն Պիւլլիւքեանի ապրած ապարանքը, զոր Թանգարանի վերածած էր, կը կոչուէր Լա Մալմէզոն եւ հոն է, Շամփանեը օ Մոն տ'Օրի գերեզմանատունը ուր կը կատարուի իր թաղումը, Շաբաթ կէսօրէ ետք:

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ

Ներսէս Վարժապետեան

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ուրիշ զէնք մըն ալ եղաւ հայկական խնդիրը՝ Պերլինի Վեհաժողովէն յետոյ: Ռուս - Թրքական պատերազմէն առաջ, Ներսէս, թէեւ թունդ հայրենասէր, պահպանողական քաղաքականութեան կը հետեւէր, գիտնալով որ հայ տարրը բաւական զօրեղ չէր Տաճկաստանի մէջ՝ տարբեր աշխարհավարութիւն մը ընդգրկելու համար: Ինք կուսակից էր Թաքթաքեան Պօղոս պատրիարքի խոհական ընթացքին, եւ սաստեց Զամեան Վարդանն ու իր երկու ընկերները, որոնք Հասգիւղի եկեղեցիին մէջ պատարագը խանգարած էին, «չպիտի յիշուի» պոռալով: Երբ ոստիկանութիւնը բանտեց երեքն ալ, ասոնց կուսակիցները գիշերային զանգակահարութեամբ ժողովուրդ հաւաքեցին տաճարին մէջ ու Վարժապետեանն ամբաստանեցին իբր թելադիր այս բանտարկութեան: Ներսէս, անկողինէն դուրս քաշուած, խորանին առջեւ տարուեցաւ ու ձեռքը սկիհին վրայ դնելով երդում ըրաւ որ ինք պատժել չէր տուած այդ երիտասարդները, զոր խնկոյն արձակել տուաւ իր անձնական երաշխաւորութեամբ: Այս ցոյցին ականատեսներէն եմ: Սակայն կացութիւնը փոխուեցաւ երբ ցարը պատերազմ հռչակեց Սուլթանին դէմ եւ իր յաղթական բանակները Կոստանդնուպոլսի դուռը հասան ու Տաճկահայաստանը գրաւեցին: Թրքահպատակ քրիստոնեայ ցեղերու վիճակը բարուոքելու խնդիր ծագեցաւ, եւ պահպանողականներն իսկ սկսան խլրտիլ: Եթէ Վարժապետեան անտարբեր մնացած ըլլար, նոր Վասակ մը պիտի նկատուէր հայ ժողովուրդէն ու պիտի անիծուէր իբր տարկամիտ ազգապետ մը որ չէր գիտցած օգտուիլ բախտորոշ շրջանի մը առաւելութիւններէն: Օտար ազգեր ալ սկսած էին նախատել Տաճկաստանի Հայերուն նուաստացուցիչ տիրասիրութիւնը, Թուրքին գարշապարը լզող ստրուկներ որակելով «Արամի որդիները», եւ Indépendance belge-ի մէջ ստիպուեցաւ պաշտպանել մեր ազգային պատիւը, un vrai fils d'Aram ստորագրուած յօդուածով մը: Ներսէս նկատողութեան առաւ ժողովուրդին միահամուռ կամքը, եւ, յիշելով թէ Պատրիարքարանը իր նախորդներէն ի վեր 500-ի մօտ թագրիր մատուցած էր Բ. Դուռան՝ առանց ազգը հարստահարութենէ կարենալ ազատելու, այս անգամ ալ Եւրոպայի դիմեց՝ լիբանանեան վարչութիւն միայն պահանջելով Էրզրումի էյալէթին համար, որ պիտի շարունակէր Տաճկաստանի պետական անանջատ անդամներէն մին կազմել: Իր պահանջածը վարչական էր. ռուսահայ գործիչներ խեղաթիւրեցին զայն, ընկերվարական ոգի խառնելով: Վարժապետեան, իր դիւանագիտական ճարտարութեանը շնորհիւ, կրցաւ ազգային դատը պաշտպանել Սուլթանին ու իր նախարարներուն առջեւ ալ, որոնք միշտ ակնածեցան այս մեծ պատրիարքէն, թէեւ չկրցան կամ չուզեցին գործադրել Պերլինի դաշնագրին 61-րդ յօդուածը, նախակարապետ Սեւրի դաշնագրին: Այս վերջին դաշնագրին շնորհիւ, Սպանիայի չափ ընդարձակ Հայաստանի մը պիտի տիրանայինք այսօր, եթէ Երեւանի կառավարութիւնը կրցած ըլլար անառիկ Կարսը պաշտպանել Գարա - Պէքիրի սակաւաթիւ զօրքին դէմ:

Ներսէս արիապէս ստանձնեց հայկական խնդրին ամբողջ պատասխանատուութիւնը, հալածանքէ զերծ պահելով իր խորհրդականներն ու աշխատակիցները: Իր պաշտօնին ներքին ու արտաքին հոգերը խանգարեցին իր կորովի առողջութիւնը, եւ շաքարախտն սկսաւ կրծել զայն: Այս հիւանդութիւնը սրտնեղութիւն բերաւ իրեն եւ պատճառ եղաւ իր բազմաթիւ հրաժարականներուն, թէեւ երբեմն հրաժարականները իբր զէնք ալ գործածեց, կառավարութենէն զիջումներ ստանալու համար ի նպաստ իր ժողովուրդին: Օր մը շատ գայրացած գտայ զայն՝ Օրթագիւղի այն տունին մէջ զոր Աբտիւլ - Համիտ իր տրամադրութեանը տակ դրած էր: «Սուլթանը կ'ուզէ որ պատրիարք մնամ, ըսաւ ինծի, այլ Փարաւոնի պէս խստացուցած է իր սիրտը ժողովուրդիս դէմ: Գուցէ կը կարծէ թէ կաշառած է զիս իր նուէրներովը: Եթէ շարունակէ իր խստասրտութիւնը, օր մը չէվրէի մը մէջ պիտի դնեմ իր ընծայած հազար ոսկին ու շքանշանները եւ ետ պիտի ղրկեմ իրեն»: Շատ թախանձեցի որ հրաժարէր այդ գաղափարէն. ուրիշ բարեկամներ ալ այս խորհուրդը տուին իրեն, Աբտիւլ - Համիտի կատաղութիւնը չշարժելու համար, եւ Ներսէս ետ կեցաւ իր մտադրութենէն:

Ցայտնած էր ինծի թէ, եթէ հրաժարականն ընդունուէր վերջապէս, միտք ունէր Եւրոպա երթալ, մասամբ դարմանելու համար իր շաքարախտը, այլ մանաւանդ ազգային դատին նուիրուելու համար: Հարցած էր ինծի թէ կը հաւատայի՞ որ կարենար օգտակար ըլլալ, եւ պատասխանած էի թէ, քանի որ անլեզու Խրիմեանը երթած էր համակրանք շահիլ, ինք իր քաջավարժ Ֆրանսերէնովն ու դիւանագիտական լեզուովը կրնար աւելի մեծ ազդեցութիւն գործել: Ներսէս յարած էր թէ զիս իրեն հետ պիտի տանէր իբր քարտուղար, եւ ուզած էր տեղեկանալ թէ որքա՞ն դրամով կրնայինք համեստօրէն ապրիլ Եւրոպայի մէջ: Վեր ի վերոյ հաշիւ մը ներկայացուցած էի. «Մեծ բան մը չէ այդ, ըսած էր ինծի: Ես այս նպատակով քիչ մը դրամ պահած եմ խաեան եղբայրներուն քով. կրնայ բաւել մեր երկուքին, եւ բեռ չենք ըլլար ժողովուրդին, որոյ չուառնովը հոր չիջնուիր»:

Հիւանդութիւնը ծանրացաւ, եւ Վարժապետեան յայտնեց ինծի թէ որոշած էր մերժել Էջմիածնի կաթողիկոսութիւնը, իր քուէն տալով Մակարին, «որ չի դաւաճաներ, ըսաւ, մեր եկեղեցւոյն»: Ցետոյ յարեց. «Արդէն պատրաստած ու չէֆմէճէիս մէջ կղպած եմ կտակս, ինչպէս որ յայտնեցի Մկրեան Տ. Ցովհաննէս քահանային ալ: Մահէս յետոյ, եկէք փնտռեցէք: Ձեր երկուքին վրայ վստահութիւն ունիմ»: Իսկոյն գացի պատմեցի Մկրեանին, որ Փէրխանէի փողոցի տանը դիմաց կը բնակէր: Զայտնեց թէ Ներսէս արդարեւ իրեն ալ ըսած էր նոյն յայտարարութիւնը, եւ որոշեցինք միասնաբար երթալ պատրիարքին տունը, երբ լսէինք անոր մահը:

Առտու մը կանուխ, Վարժապետեանի բարեկամներէն մին եկաւ գուժեց ինծի թէ Սրբազանը աւանդած էր իր հոգին: Մեծ եղաւ ցաւս, նաեւ զարմանքս, զի յիշեցի թէ, ճիշդ նախորդ օրը, պատրիարքը դարմանողներէն մին, Գերման Հիւանդանոցի հայասէր բժշկապետը, Մորդման, յայտնած էր ինծի թէ իր շաքարախտը շատ վտանգաւոր չէր ու կրնար դեռ 20 տարի ապրեցունել այդ հազիւ 47-ամեայ հիւանդը: Փութացի երթալ Մկրեանին, եւ միասնաբար հասանք Օրթագիւղի տունը: Ներսէս Վարժապետեան կռնակի վրայ պառկած էր անկողնին մէջ, խաղաղ դէմքով այլ շուշանափայլ մորթը մանիշակագոյն սեւութիւն մը զգեցած: Գիւղին պուլկար եկեղեցիէն եկած պուլկար քահանայ մը կ'աղօթէր, անկողնին քով ծնրադիր ու գլխահակ: Հոն էին հանգուցեալին քոյրն ու եղբայրները, որոնք պատմեցին թէ պատրիարքը, Մաքսուտ Սիմոն պէյի գիշերային այցէն յետոյ, յանկարծամահ եղած էր: Ուզեցինք տեսնել չէֆմէճէն. բերին ցոյց տուին. բացուած էր եւ ոչինչ կը պարունակէր: Յիշեցի Մորդմանի կարծիքը, մտաբերեցի մարդկային չարութեան անսահմանութիւնը, եւ գանկիս մէջ սեւեռուած մնաց սա կասկածը թէ արեւելեան եղերադէպներու թոյնը հոս ալ խաղացած էր իր քամենելի դերը:

Ներսէսի մահէն երկու տարի յետոյ բացուեցաւ իր երկնած Ազգային Կեդրոնական Վարժարանը, Տաճկահայութեան բարձրագոյն կրթարանը, որ եկաւ իրագործել իր փայփայած երազը, Հայութեան նուիրելով ազգապանծ մտաւորականներու համաստեղութիւն մը: Կրնանք ըսել թէ իր մեծ երազն ալ մասամբ իրագործուեցաւ Հայաստանի Հանրապետութեան ստեղծումովը, որ եկաւ ազգային բոյն մը ապահովել մեր դարերէ ի վեր տարկացած ժողովուրդին:

1929

«ՆՈՐ ՀԱՅ»

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԳՈՋՈՒՆԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Թրքական ու գերմանական ցեղասպանութեան փորձերուն միջեւ հասարակաց երեւոյթներուն անդրադառնալով, Տոքթ. Հ. Տէքմէճեան նշեց որ միայն մէկ կամ քանի մը յատկանիշերուն գոյութիւնը բաւարար չէ. ընդհանրապէս բոլորին կամ մեծամասնութեան ներկայութիւնն է որ կարելի ու հաւանական կը դարձնէ եղեռնը: Այս յատկանիշերէն վեր կ'առնեմ հետեւեալները, որոնք ամբողջական չեն բնաւ, ոչ ալ բնութագրուող չարդերու ժամանակատուն:

ա. Կազմակերպչական մօտեցում. - Ար… հասկացողութիւնը կ'ենթադրէ, որ երկու իրաւակարգերուն ալ պարագային, կառավարութիւնը այլեւս Պետութեան … րական պաշտօններէն կը համարի … դասպանութիւնը: Իր քաղաքացիներու կործանումը կը նկատէր պարզ դիւանակալական գործունէութիւն մը, իր … նորոշ պատճառաբանութիւններով (պատերազմական դրութեան պատճառաւ … հրաժեշտ միջոցառումներ, ընկերայ… կարգուսարք մը օրինադծերով պարտա… ընելու իրաւասութիւն, եւայլն):

բ. Ծրագրումի տարողութիւն. - Ար… քը կ'ենթարկուի ուշադիր ծրագրումի … կարգադրութեան: Ցարմարագոյն ժամ… ընտրութիւնը (պատերազմական վիճակ) որ կ'արգիլէ որեւէ միջամտութեան … րելիութիւնը: Հայկական ցեղասպանութեան պարագային, միակ երկու … թիւնները որոնք արգելք կրնային … դիսանալ՝ Միացեալ - Նահանգներն … Գերմանիան էին: Առաջինը հետաքրքր… ուած չէր, ոչ ալ կարող (հակառակ … սպան Մորկընթաուի հերոսական ջանքերուն), տրուած ըլլալով նախագահին … դէպ գոյութիւն ունեցող ընդդիմադրութիւնը. երկրորդը նոյնիսկ ներշնչիչ … կատարեց ոճրագործութեան մէջ: Իսկ … եաններուն պարագային, ոչ ոք կարող… թիւն ունէր կասեցնելու պատահածը … երկար ատեն նոյնիսկ անտեղեակութի… կը տիրէր անցուդարձերուն նկատմամբ:

գ. Ամբողջական դրոյթը, ազդեցիկ … պարտիչութիւնը. - Ոչ մէկ պարագայի… կարելի առնել բացառութիւններ՝ թիր… հաւաքականութիւնը անհետ ընելու … ղին մէջ: Այրեր, կիներ, երախաներ … ծերեր, առանց դասակարգային կամ … խտրութեանց, որպէս նոյն ցեղի անդամ… ները, բոլորն ալ, սպաննել: Թուրքեր… նոյնիսկ հետաքրքրուած չէին կրօնափո… ըլլալու պատրաստակամութիւն յայտն… ղներով: Թալաաթ լաւ մուսուլման չէ…

ՋՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Ո՞ր հարցումները պէտք է հարցնել»

ՆԱԶԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

գ) Պ. Կարապետեան, մատնանշեց, որ հայ կազմակերպութիւններ երբեմն կը դիմեն միջազգային բնոյթ ունեցող կազմակերպութիւններու, ի խնդիր հայ անհատներու կամ հաւաքականութեան իրաւունքներու պաշտպանման: Սակայն այս չի բաւեր: Պէտք է քաջալերել Սփիւռքահայութիւնը, որ հիմնէ փոքր կազմակերպութիւններ, որոնք իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն նման միջազգային մարմիններու: «Աւելի իրատես է յուսալ բան մը առնել, եթէ արդէն բան տուած ես», ըսաւ ան: Եւ ապա, շատ օգտակար փորձառութիւն կարելի է ձեռք ձգել նման մարմիններու հետ գործակցելով եւ անոնց մէջ դեր ստանձնելով:

Խօսք առաւ այս տողերը գրողը, իբր զրուցակից: Ընդգծեց, թէ կարեւոր նկատուած է մտաւորականութիւնը, մանաւանդ՝ Քորթեանի եւ Թալիպեանի կողմէ, եւ այս արդար է: Հող, կառավարութիւն, զինուորական մեծ ուժ չունեցող հաւաքականութեան մը հարստութիւններէն է իր հոգեմտաւոր կեանքը: Մտաւորական ուժերը առոյգ կը պահեն այդ կեանքը: Հայ իրականութեան մէջ անոնց սահմանուած է այդ հոգեմտաւոր կեանքի աւանդը պահելու դերը, եւ հողը կորսնցուցած, աւանդապաշտ ժողովուրդը յաճախ արգելք հանդիսացած է ոչ - աւանդական մտաւորական մօտեցումներու: «Արգելք հանդիսացած» է ոչ միայն պարզ գրաքննութեամբ, այլ աւելի բարդ միջոցներով, - որքան ատեն որ աւանդապահ (անկասկած՝ կարեւոր) դերը կատարած է հայ մտաւորականը, ունեցած է ունկնդիրներ, համեստ պաշտօններ, երբեմն՝ լսած է գովեստ: Եղած է գործակատարը՝ կազմակերպութիւններու: Նոյն մտաւորականները, երբ փորձած են հիմնականօրէն քննադատել արուեստ մը, քաղաքական վերլուծում մը, մօտեցում մը՝ ենթարկուած են զանազան տեսակի զրպարտութիւններու, երբեմն՝ հալածանքի: Մտաւորականը միշտ կ'այպանուի, իբրեւ վերացական անձ, անգործնական անձ, եւայլն, բայց երբ գործնական փոփոխութիւն մը առաջարկէ, որ կրնայ պատճառ դառնալ այս կամ հաստատուած առաջնորդ - խմբակի (ըլլա՛յ կղերական, կուսակցական, դրական) հեղինակութեան կրճատումին կամ նուազումին, իրեն անմիջապէս կը թելադրուի որ վերադառնայ վարժարան կամ գրադարան, չմիջամտէ աշխարհի, կեանքի, գործի իրականութիւններուն վարժ մարդոց կատարած գործին: Մտաւորականութիւնը պէտք է ունենայ կրկնակ դեր մը, - նախ՝ արդէն իսկ ճանչցուած, գործնական բնոյթ ունեցող հարցերով զբաղող մարմիններու մէջ պէտք է ունենայ իր տեղը, որպէս ծրագրող եւ գործադրող մարմիններու անդամ: Մտաւորականի պատրաստութիւնը եւ հարցերու հանդէպ ունեցած մօտեցումը շատ օգտակար կրնայ ըլլալ գործնական մարդոց, երբ անոնք կը քննեն բազմակողմանի հարց մը, որ լուծումի պէտք ունի: Ցետոյ, պէտք է առիթ տալ մտաւորականին, որ ան ալ սորվի այսպէս կոչուած փորձառու, ծանրակշիռ, գործնական մարդոցմէ: Կրնայ ըլլալ որ այդ օգնէ իրեն՝ ապագային աւելի լաւ մտածելու եւ վերլուծելու, նոյ… իսկ աւելի իրատես ու յստակատես … նադատութիւններ ընելու: Եւ վերջապէս մտաւորականը այն անձն է, ու մտաւորականութիւնը այն խմբակն է ընկերութեան մը մէջ, որ պէտք է ազատ ըլլայ … նոյնիսկ քաջալերուի՝ հանրութեան առջեւ հիմնական հարցեր հարցնելու: Այսինքն նոյնիսկ երբ ժողովուրդի մը առաջնորդ… դասին 90 առ հարիւրը համաձայն է … այս կամ այն բանը պէտք է իրագործել … մտաւորականը պէտք է իրաւունք ունենայ հարց տալու, - վասն ինչի՞: Ցանուն … ինչի՞: Ցանուն ո՞ր սկզբունքներու, … րո՞ւ շահերուն: Ի՞նչ է վերլուծումը … կ'արդարացնէ այս կամ այն ազգային … դին յատկացնել դրամ եւ մարդուժ: Մտաւորական մը «քանդիչ» կը նկատուի երբ նման հիմնական հարցումներ կը … ցնէ, երբ կ'ըսէ թէ այս կամ այն … մատուցած մօտեցումը սխալ է, ճիշդ … պարապ տեղը կը վատնուին, եւայլ… Կազմակերպութիւններ կը նախընտրեն զինուորագրեալ մտաւորականներ, որոնք … նեղացուցիչ վերլուծումներով այս … այն ծրագրի, մօտեցումի եւ գործունէութեան մասին հիմնական հարցեր չեն … բուցաներ:

(Շար. …)

իր նպատակը լաւ Թուրք ըլլալն էր։ Աւելի կարեւոր էր իրենց համար բանիմաց ջանիքը յաջողցնել, Թրքական ցեղերու միութեամբ։

դ. Ճարտարագիտական կարելիութիւն.– Հրամաններու արագ փոխանցման, մարդուժի շատ տեղափոխման ու բնաջնջումի գործողութեան մեքենայացման անհրաժեշտ ...ներու առկայութիւնը թափ կուտայ ցեղասպանութեան ու «կ'աշխատի» անոր գործադրումը։ Այս գծով թէեւ Թուրքիան այնքան զարգացած չէր որքան 25 տարիներ ետք Գերմանիան, սակայն հեռագրալարերն ու շոգեկառքային գիծերը լիովին կիրառուեցան հայկական եղեռնի պարագային։

ե. Տագնապի մթնոլորտ.– Այն ընկերութիւնը, որուն ծոցը տեղի կ'ունենայ ցեղասպանութիւնը, կ'ապրի ընկերային, քաղաքական, հոգեբանական, հոգեկան ու տնտեսական վերիվայրումներու բուռն շրջան մը։ Օսմանեան փլուզող կայսրութիւնը այդպիսի կացութիւն մը կը պարզէր։ Բ. Աշխարհամարտի նախօրեակին, Գերմանիա կ'ենթարկուէր խուճապային զարգացումներու։ Անորոշութիւններով, վախով, ծայրայեղութիւններով հրմըշտկող իրականութիւն մը կը յատկանշէր ժամանակը։

զ. Գաղափարախօսական հրամայական.– Ջանգուածային բռնամիջոցներու արդարացումին համար անհրաժեշտ կը դառնայ կերտել գաղափարախօսական հիմք մը։ Թուրքերը, որոնք նախ փորձած էին բանակցումութեան միջոցաւ իրականացնել իրենց աշխարհակալական ծրագիրները, արաբական երկիրներու ազգայնական հակումներուն ցուցաբերած ընդդիմադրութեան որպէս պատասխան, առաջքեցին այլազան Թուրք ցեղերու խառնակուած եղբայրութեան կամ ազգակցութեան դրոյթը, որով ասոնց միացումը - բանթուրանիզմ - անդիմադրելի մըղում։ Գերմանները, ցեղային բիւրեղացումը եւ գերազանցութիւնը դարձնելով իրենց մտասեւեռումը, նացիզմի մէջ գտան ատոր իրագործման ազդու արտայայտութիւնը։ Իսկ այս մղումներուն հիմք կանգնած ամէն կարծեցեալ թէ իրական արգելք ինքնին սատրապած կ'ըլլար իր ոչնչացման պարտաւորութիւնը։

է. Անտավարակ ղեկավարութիւն.– Որոշ մտային դրութիւն նախապայման է ցեղասպանութեան յղացումին, ծրագրումին ու գործադրութեան համար։ Այսպէս, նոր անհատը (Թուրք թէ գերման) կը լուսարձակուի որպէս գալիքի ռահվիրան։ Լուսանցքային մարդիկ, ինչպիսին էին ծագումով ոչ այնքան բիւրեղ Երիտասարդ Թուրքերը (որոնց մէջ նկատառելի թիւ մը կը հաշուէին տէօնմէ՝ կրօնափոխ Հրեաներ, նոր Թրքացած Ալպանացիներ, չէչէններ, քիւրտեր եւայլն), ցեղասպանութիւնը կը դարձնէին իրենց նորընծայ ինքնութիւնը հաստատող, ընդգծող, դրոշմող փրկութեան միջոց, յաչս այդ ինքնութեան տէրերուն աւելի մոլեռանդ ազգայնամոլութիւն ցուցաբերելով։ Նոյնն էր կացութիւնը Գերմանիոյ մէջ, ուր Նացի ղեկավարութիւնը ընդհանրապէս հիմնական ցեղագանդուածին մաս չկազմող հաւաքականութիւններէ սերած էր (աւստրիացի, հիւսիսային եւրոպացի եւայլն)։ Ցեղային լուսանցքայնութեան յաճախ կը միանար ընկերային - հոգեբանական, ընկերային - տնտեսական մերժուածութիւնը, որպէս ամբողջացուցիչ, հիանդագին ղեկավարի դիմանկարին։

Վերոյիշեալ գլխաւոր, բայց ոչ ամբողջական հասարակաց յատկանիշներուն թըւումէն ու պարզաբանումէն ետք, դասախօսը անդրադարձաւ հայկ. եւ հրէական ցեղասպանութեանց ցոլացուցած տարբերութիւններէն քանի մը երեւոյթներուն։

ա. Հմայիչ ղեկավարի մը բացակայութիւնը Թուրքիոյ պարագային, ուր հաւաքական խմբակցութիւն մը իր անդամներուն միջեւ կը բաժնէր առաջնորդութեան յատկանիշերը, մինչ Հիթլեր՝ Գերմանիոյ մէջ կը մարմնաւորէր ամբողջ նացիականութիւնը։

բ. Գերմանիա ծայրակէտային կատարելութեան հասցուցած էր ցեղասպանութեան մեքենան իր ճարտարագիտական կարելիութիւններուն լրիւ կիրառումով, մինչդեռ Թուրքիան տակաւին սահմանափակուած էր դարաւկիզբի միջոցներով։

գ. Թուրքերու եւ Գերմաններու համարումը իրենց զոհերուն նկատմամբ փոխադարձաբար կը տարբերէին հիմնականին մէջ անով, որ մինչ Թուրքը Հայը կը նկատէր որպէս քաղաքական ու մշակութային, ընկերա - տնտեսական աշխուժութեամբ օժտուած բնարանի փոքրամասնութիւն մը, Հրեաները, թէեւ նոյնպէս փոքրամասնութիւն մը որ ակնյայտ էր մտաւորական ու առեւտրական մարզերէն ներս, սպառնալիք չէին ներկայացներ գերման հասարակութեան։ Տակաւին, Հայերը քաղաքական նպատակներ, անկախութիւն կը հետապնդէին, իսկ Հրեաները՝ ոչ, բացի անջատ ու անձնական գիրքերու ձեռքբերումէն։ Հրեաները ցեղայնօրէն ստորադաս նկատուելով, անհրաժեշտ կը դառնար անոնցմէ «մաքրուիլը», զանոնք բնաջնջելով, իսկ Հայերը՝ մեծապէս զարգացած, քաղաքակրթեալ, քաղաքական ուժով վտանգաւոր տարր կը համարուէին։ Այլ խօսքով, Նացիները վերէն կը դիտէին Հրեաները, մինչ Թուրքերուն մօտեցումը հակառակն էր։

«Վերջին կէտը, զոր կ'ուզեմ շեշտել», բսաւ Տոքթ. Տէքմէճեան, «ցեղասպանութեան բուն տխեղերականութիւնն է, այնտեղ, ուր այս պատահական թէ ոչ ուժականութեան դրսեւորումները կը խաչաձեւուին»։

Ընդհանուր գիտողութիւններու կարգով կարելի է նշել թէ ցեղասպանութեան մը զոհերը հոգեկիչ չեն ըլլար այլ ցեղասպանութեան մը զոհերուն։

Ապա, իբր եզրափակիչ նկատառումներ, ան յիշեցուց որ Թուրքիա այսօր հետեւողական աշխատանքի լծուած է ոչ միայն Հայերու պահանջները ուրանալու, այլեւ անցած է հակայարձակողական գիրքորոշումի, անդուլ պայքարելով Հայաստանի անունն իսկ ջնջելու պատմութեան էջերէն. եւ ասիկա՝ Միացեալ-Նահանգներու տարեկան 800 միլիոն տոլարի օժանդակութենէն, այսինքն մեր իսկ մուծած տուրքերէն, օգտագործելով սոյն նպատակին համար։

Վերջապէս, ան թելադրեց նոր սերունդին մէջ վառ պահել հայրենասիրութեան գիտակցումը, նաեւ օտար հանրութեան գիտակցութիւնը արթնցնել անհատական թէ կազմակերպուած միջոցներով։

Ներկաներուն խանդավառ ընդունելութենէն ետք, Տոքթ. Տէքմէճեան նաեւ բառ կարելոյն պատասխանեց հարցումներու եւ կատարեց խորհրդածութիւններ, որոնք կը վերաբերէին Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրքի տրինչութեան, հայկական ցեղասպանութեան, հայ եւ հրեայ փոխյարաբերութեան իրենց ջարդերուն ու պահանջներուն հանրայայտման գծով, հակահայ երոյթներու փոխադարձումի կարելիութիւններուն եւ հայկական ահաբեկչութեան խաղացած դերին։ Այս կարծիքի չահեկան փոխանակումները կրնան նիւթ ծառայել մէկական բանախօսութեան։

Երեկոյեան ցցուն երեւոյթը՝ բանախօսին կարողութիւնն էր, խրթին ու յուզական յագեցուածութեամբ նիւթը ճարտարօրէն ու հասկնալի կերպով մատուցանելու, առանց ինքնանպատակ եւ երկարապատում շեղումներու, մնալով գիտական առարկայականութեան ծիրին մէջ՝ առանց չոր ըլլալու, նոյն ատեն ցուցաբերելով սրամտութիւն ու սրարանութիւն։

Ցայտագրի աւարտին, ներկաները առիթ ունեցան հիւրասիրութեան ընթացքին անձնական հետաքրքրութիւններով զրուցելու Տոքթ. Տէքմէճեանի հետ։

Հանդիսավար Զ. Խանճեան իր բացման խօսքին մէջ շեշտած էր որ Հայ Աւետ. համայնքը չարժումի հիմնադրութենէն ի վեր բարձր պահած է մշակոյթի դրօշը, թէ քրիստոնէական եւ թէ ալ հայկականութեան առումով։ Եւ թէ կազմակերպիչ հաստատութիւնն ալ կը միտէր շարունակելու այդ առաքելութիւնը այս ու նման ձեռնարկներով։

Երեկոյթը պարզապէս փաստեց, որ նպատակ ու միջոց յաւագոյնս կը համընկնէին. պակասը՝ մատուցուածը ընդունողներն էին։

ԽՆԴԱԼՈՎ ՄԵՌՆԻԼ...

Ցանկարծ մտածեց թէ երբեք չէր սիրած այդ կինը։ Եւ քաշուեցաւ եւ թողուց որ դագաղը երեքով տանին։

×

– Անձնապաշտ պէտք չըլլամ. այնքա՞ն շատ կը մոռնան մեռածները...։

ԵՒ ԵՂԱՒ Դ. ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ...

—×—

Ապրիլ 8, Կիրակի օրը Հ. Բ. Ը. Մ.եան Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Դ. Վարուժանի ծննդեան հարիւրամեակին նուիրուած հանդիսութիւն մը, կազմակերպուած Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան կողմէ։ Կարելի էր նկարագրել այս հանդիսութիւնը, գրելով մեր Սփիւռքին ներկայ կացութեան մասին կաղապարատիպ քանի մը կլոր խօսք ինչպէս՝ «երբ օրէ օր կը կորսուինք, մեզի հետ չի քալեր մեր լեզուն, մշակոյթը, սպիտակ ջարդը կը լափէ մեզ» եւայլն, ու գլխադիր «Սակայն»ով մը դառնալ վերոյիշեալ երեկոյթին, քանի մը պայմանադրական ածականներով ալ - յուսատու, քաջալերիչ, սրտապնդիչ երեւոյթ եւայլն - ցատքել վրայէն։ Թէեւ տեսականօրէն սխալ բաներ ըսուած պիտի չըլլար այդ պարագային, բայց հոս կուզայ նրբաւոր պզտիկ «սակայն» մը։

Ի՞նչպէս կը կազմակերպուի բանաստեղծի մը ծննդեան հարիւրամեակի հանդիսութիւնը. ամէնէն դասականացած ձեւն է անոր ներկայացումը մէկ կամ աւելի տեսանկիւնէ, մէկ կամ աւելի դասախօսներու կողմէ, ու միջանկեալ կամ յետոյ, խօսքը տալ նաեւ իրեն, իր գործերէն նմոյշներով։

Այդպէս ալ եղաւ ... ձեւականօրէն։ Նախ բեմ եկաւ օրուան նախագահուհին Տիկին Հիլտա Գալֆայեան - Փանոսեան (Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան սա նախագահութիւնը քիչ մը տարօրինակ կը թուի ինծի. երկու դասախօս նոյն նիւթին համար հասկնալի է, նիւթի տրամաբանական բաժանումով մը, սակայն չեմ հասկցած թէ ինչ կ'ըլլայ նախագահ տիտղոսին կամ պաշտօնին տարապը հոդ. եթէ նախագահը այն անձն է որ կը հովանաւորէ ձեռնարկը, ու ընդհանուր գիծեր կուտայ միայն օրուան դէմքին կամ նիւթին մասին, բուն խօսքը ձգելով ուրիշի մը, գոնէ շրջուած ըլլային դերերը)։ Շարունակենք սակայն մըտայ թղթակցութեան մեր լուսանցքէն ներս։ Հիլտա Գալֆայեան բսաւ թէ Վարուժանի ծննդեան հարիւրամեակի նուիրուած հանդիսութիւններ տեղի կ'ունենային հայաշատ ամէն կեդրոնի մէջ, սակայն անշուշտ ամենափայլուն կերպով այս տարեդարձը կը տօնուէր Երեւան, ակադեմական մակարդակի վրայ, - հոս մեր բրածին պէս չէ, բսել կ'ուզէր կարծես։ Յետոյ շատ համառօտ Վարուժանի խիրաքանչիւր գործին սուեերագիծը տալով բսաւ թէ իսկական գագաթ մըն էր Վարուժան եւ թէ շատ ժողովուրդներ պիտի ուզէին Վարուժան մը ունեցած ըլլալ։ Յետոյ իր խօսքը վերջացուց 1958-ի Կանտի համալսարանին մէջ ի պատիւ իրեն զետեղուած յուշատախտակը յիշելով։

Իր աղուոր հայերէնը ու արտայայտութեան սահուն ընթացքը ներկաներուն հագիւ թէ ներշնչած էր հեղասահ հայերէն մը ունկնդրելու հաճոյքը ու լարած բոլորը՝ շարունակութեան սպասումին, երբ սրահ մտաւ խոշոր գլխարկով խառնակիչ «սակայն»ը հետն ալ բերելով քանի մը էջ կախման կէտ։

Խօսք առաւ Զանգու, բսաւ թէ համադրում մըն է իր ընելիքը Վարուժանի մասին զանազան վկայութիւններու եւ սկսաւ նախ նկարագրել Օսմանեան Պետութեան այդ շրջանի կացութիւնը եւ անցնելով Վարուժանին, ամէնէն յստակամիտ ունկնդիրն իսկ իր պարզած խառնիճաղանճին մէջ մոլորեցնելու հաստատ կամքով, ջանաց կարդալ իր համադրումը. եւ յաջողեցաւ։ Այս յաջողութեան մեծապէս նպաստեց ընթերցումի «կոտրուած» այն դրութիւնը ուր ամէն չորս նախադասութենէ մէկը կէս կը մնար ու վերստին կը սկսէր։ Զհասկըցուեցաւ թէ լոյսի անբաւարարութեան կամ ակնոցի անյարմարութեան մը նպաստն ալ կա՞ր այս յաջողութեան մէջ, բարձրախօսի բացակայութեան հետ։

Այսպէս ունկնդրեցինք Վարուժանի մասին ահագին բան, իր գիրքերուն, գրածներուն, սէրերուն, ուսանողութեան, նորէն գրածներուն, լեզուին, Կանտի յուշատախտակին, Փարիզէն դացողներու եւայլն, եւայլնի մասին։ Զանգու իր խօսքերը աւարտեց «Սովետական Գրող» հրատարակչութենէն նոր լոյս տեսած Վարուժանի ամբողջական գործը ներկայացնելով ու մաղթելով որ Սփիւռքի մէջ ալ այս առիթով գեղատիպ հատոր մը լոյս տեսնէ իրմէ, ամբողջական հաւաքածոյ մը (կ'երեւի շատ պոհ չէր մընացած Երեւանի հրատարակութեան որակէն)։

Միջանկեալ եղան արտասանութիւններ Վարուժանէ, Տիկին Բալուեան՝ Կարօտի նամակ, Ցան, Անկայծ հրայ, Զօն, Տիկին Տէր - Գրիգորեան՝ Հօրս բանտին մէջ, ու Տիկին Թէրզեան՝ Նաւասարդեան, Վարուժնակիս, Անդաստան։

Զանգուէն ետք կրկին խօսք առաւ Տիկին Հիլտա Գալֆայեան - Փանոսեան ու բսաւ թէ լրացած էր թէեւ այդ հանդիսութիւնը, սակայն ամբողջ տարի մը ունէինք հաղորդուելու համար Վարուժանի գործերուն հետ ու իրմով, իր ծննդեան հարիւրամեակին առիթով։

Ա. Թ.

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

—×—

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

Անցեալ շաբաթավերջին, դաշտ իջնող միակ հայկական խումբը, Ալֆորվիլի Ի. Ժ. Ա.ն իր դաշտին վրայ կրեց ծանր պարտութիւն մը, Կանիյի դէմ (1 - 5) արդիւնքով։ Ալֆորվիլի այս պարտութիւնը կրնանք բացատրել դրդապատճառի բացակայութենէն, քանի ակումբը՝ այլեւս կորսնցուց բարձրանալու իր յոյսերը։

×

ՌՈՆ ԱԼՓԻ ՇՐՋԱՆ

Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.ը եւ Վալանսի Ի. Ս. Ժ. Օ. Ա.ն մրցում չունէին։ Սակայն յետաձգուած այլ մրցումներու արդիւնքներուն հետեւանքով Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.ը իջաւ ընդհանուր դասաւորման 5-րդ կարգը, բայց երկու կէտ միայն կը բաժնեն հայ ակումբը դասաւորման գլուխէն։

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆ

Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւը, իր խմբակին, լաւագոյն ակումբներէն՝ Լը Փիժէի դէմ, լաւ խաղարկութիւն մը ցոյց տալով հանդերձ, վերադարձաւ պարտուած (1 - 2) այս դժուար ճամբորդութենէն։ Հայ մարզիկները առաջին կիսախաղին չկրցան օգտագործել իրենց բազմաթիւ յարձակումները, կորսնցնելով գեղեցիկ առիթներ, մանաւանդ Կէօնճեան եւ Ղազարեան։ Եւ այս պարագային անխուսափելին պատահեցաւ՝ 17-րդ վայրկեանին Լը Փիժէն արձանագրեց կէտ մը։ Երկրորդ կիսախաղին 62-րդ վայրկեանին տեղական խումբը դարձեալ հակագրոհի մը առիթով հաշիւը բարձրացուց (2 - 0)։ Այս կէտէն յետոյ, հայ խաղացողները բազմապատկեցին իրենց գրոհները, մանաւանդ Ղազարեանի, Նազարէթեանի եւ Կէօնճեանի միջոցաւ։ Վերջապէս Կէօնճեան 87-րդ վայրկեանին արձանագրեց գեղեցիկ կոլ մը Մարգարեանի խելացի փոխանցումի մը հետեւանքով։ Այս պարտութիւնը դժուար կացութեան կը մատնէ Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւը։

Իսկ Սէնթ Անթուանի հայկական խումբը կորսնցնելով Ա. Խս. Բէ. Թէ. Թէ.ի դէմ (2 - 0) դասաւորման գլուխը ձգեց Մարթիկի խումբին։ Առ ի տեղեկութիւն, բսենք որ այս մրցումին ընթացքին Սէնթ-Անթուանի հայկական խումբին մէջ կային միայն երկու հայ մարզիկներ։

ՇԱՆԹ ՌՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Պ. Կարապետ Տէօվլէթեան 200 Ֆ.:

ՓԱՐԻԶ. - Տիկին Մարտիրոսեան 100 :

ՎԱԼԱՆՍ. - Տէր եւ Տիկին Ա. Տէր - Սարգիսեան 100 Ֆ.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պայքար Տէմիրճեանի *մահուան քառասունքին առթիւ, Տէր եւ Տիկին Գր. Ամիրայեան եւ զաւակները* 200 Ֆ. *նուիրած են Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան :*

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ ԵՒ ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ

Աւագ Երեքշաբթի, Ապրիլ 17, Յիշատակ Տասն Կուսանաց.

Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 4.30-*ին :*

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Կիրակի, *պատարագ՝ ժամը՝* 10-*ին, Դռնբացէք՝* 16-*ին :*

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի, *պատարագ ժամը* 10.45-*ին, Դռնբացէք՝ ժամը* 17-*ին :*

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի. - *ժամերգութիւն* 9, *պատարագ՝* 10.30, *Դռնբացէք՝* 17 :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 14, *ժամը* 15-*ին* Մշակ. Տունը : *Կարեւոր օրակարգ :*

COLONIE de VACANCES de la Croix Bleue

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche

1 - des Moniteurs pour sa Colonie de Vacances de Bellefontaine (Jura)

2 - des Moniteurs et Monitrices pour son Camp d'Adolescents pour les mois de Juillet et Août

Date limite d'inscription : 16 AVRIL

Un séminaire est prévu pour les 21 - 22 - 23 Avril à la M. C. A. de Paris

17, rue Bleue — 75009 PARIS

Tél. : 824. 46. 57

TRIBUNAL PERMANENT DES PEUPLES

Անոնք որոնք կ'ուզեն իրենց մասնակցութիւնը բերել ընդհ. ծախսերուն (500 - *հազար Ֆ.), կրնան իրենց չէքերը ղրկել.*

Mme Alice ASLANIAN
B. P. 327
75229 Paris Cedex 05

«ՅԱՌԱՋ»Ի Ընթացիկ Ազդերու Սակագինը

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1-ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Մահազդ	300	(355,80)
Հոգեհանգիստ	200	(237,20)
Շնորհակալիք	200	(237,20)
Հարսնիք, նշանտուք	200	(237,20)
Ծնունդ	200	(237,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. *(տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը) :*

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին :

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի ճաշկերոյթը, Մայիս՝ 19-ին :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն - Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցին ստացած է հետեւեալ նուէրները. - Ստեփան Մինասեանի *հոգեհանգստեան առթիւ՝ Այրի Տիկին Մինասեան եւ զաւակները, Մօրիս Մինասեան, Ռօպէր Ժամկոչեան* 100-*ական Ֆ., Սահակ Յարութիւնեան, Յարութիւն Կիւլէսէրեան, Ժորժ Քօէլօ, Կիւմիւշեան, Համբարձում Մինասեան* 50-*ական Ֆ. :*

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Nouveautés chez

HAY DISC

- Médailles
- Porte-clefs
- Verres décorés
- Plaquettes gravées
- Lettres à set
- Machines-à-écrire
- Timbres

et toujours grand choix de disques et de cassettes

Comme d'habitude . . .

tout est arménien!

Adresse : 31, rue Lamartine
75009 PARIS
Me Cadet ou N. D. de Lorette
Tél. : 878. 22. 79

Du Lundi au Samedi 14h - 18h 30

ՎԱՐՁՈՒ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հինգ հոգինոց հայ ընտանիքի մը համար (երկու երախայով), վարձու յարկաբաժին մը կը փնտռուի 3 / 4 սենեակ, յարմարութիւններով, Փարիզ կամ մօտակայ արուարձան մը (արուարձանի պարագային՝ նախընտրաբար կառ տիւ Նորի *կամ՝* կառ տը լ'Էսթի *գիծին վրայ) :*

Հեռաձայնել իրիկունները ժամը 19-էն ետք՝

254 - 90 - 80

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Անարատ Յղութեան Քոյրերու վարժարանին 25-ամեակը՝ Մայիս 27-ին :

Cabinet TERZIYAN

TOUTES ASSURANCES — TOUTES COMPAGNIES

21, rue Lamartine, 75009 Paris
tél. 282 01 41+

Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար

մի՛ վարանիք դիմելու մեզի

Լ Ի Ո Ն

ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ՏՈՒՆ

Լիոնի Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերը, ուրախութիւնն ունին ծանուցանելու թէ իրենց ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ՏՈՒՆ-*ի արձանագրութիւնները,* 1984-1985 *տարեշրջանի համար, արդէն բացուած են : Ի դէպ, անոնք կը յիշեցնեն բոլոր ազգայիններուն, որ* ՀԱՅՐԵՆԻ ԿՏՈՒՐԸ *ունի իբրեւ նպատակ՝ ընտանեկան ջերմ ու խաղաղ յարկ մը ապահովել՝ այն հայ օրիորդներուն, որոնք կը փափաքին յաճախել Լիոնի դպրոցներն ու համալսարանները :*

Մանրամասնութեանց համար՝ դիմել հետեւեալ հասցէին.

SŒUR ASDGHIG NADJARIAN
Foyer pour jeunes filles arméniennes
HAIRENI GUEDOURE
142, Cours Gambetta — 69007 Lyon
Tél. (7) 872. 76. 60

L'ASSOCIATION NATIONALE CHRETIENNE DES BUTTES

vous prie d'assister à la Messe

S O L E N N E L L E D E S R A M E A U X

à 11 heures précises
en l'Eglise St. Joseph Artisan
216, rue Lafayette — 75010 Paris

Cette messe sera dite à la mémoire de ses membres d'Honneurs

S. E. Monseigneur Sérobé MANOUKIAN
Madame Gracieuse GARNIER
Madame Henriette GABET-DELATTRE
le T. R. Eugène LANDAIS

9 JOURS EN AUTRICHE

(LE TYROL - VIENNE)

VOYAGE ORGANISÉ PAR LA CROIX BLEUE - SECTION LYON

DU 15 AU 23 MAI

Pour tous renseignements et inscriptions téléphoner jusqu'au 15 Avril :

dans la journée	888 92 51
après 20h 30	854 22 93

OPTIMA Tours

CETTE ANNEE EN ARMENIE

— du 5 au 19 MAI	6 250 F
— du 2 au 16 JUIN	6 250 F
— du 21 JUILLET au 4 AOUT	6 410 F
— du 4 au 18 AOUT	6 410 F
— du 18 AOUT au 1er SEPT.	6 410 F
— du 1er au 15 SEPTEMBRE	6 410 F
— du 6 au 20 OCTOBRE	5 430 F

Renseignements et Inscriptions:

A PARIS
Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. : 742. 10. 35

A LYON
VOYAGES N° 1
TOURING OFFICE PROGRES
14, rue Waldeck Rousseau
69006 LYON
Tél. : 852. 25. 64

TOURISME ET MUSIQUE EN ARMENIE

DU 7 AU 21 JUILLET

Sous la conduite d'ALEXANDRE SIRANOSSIAN

Renseignements et inscriptions : O P T I M A T O U R S
Sonia C O U M R Y A N T Z
12, rue Vignon — 75009 Paris
Tél. : 742. 10. 35

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ
17
MARDI
17 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770.86.60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 15.682 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 59e ANNÉE — No 15.682

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ «ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՄՆԱՅՈՒՆ ԴԱՏԱՐԱՆ»ԻՆ ԱՌՋԵՒ

ՆՍՏԱՇՐՋԱՆ ՓԱՐԻԶ (ՍՈՐՊՈՆ)
ԱՊՐԻԼ 13 / 16

Ինչպէս քանիցս հաղորդուեցաւ այս նոյն սիւնակներուն մէջ, Ժողովուրդներու Մնայուն Դատարանի այս նստաշրջանը կը զբաղէր Հայերու ցեղասպանութեամբ: Նախապէս ծանօթ՝ Պերթրանտ Ռըսելի անունով, որ զայն հիմնած էր Վիէթնամի առթիւ, 1979-էն է որ ան կ'անուանէր «Ժողովուրդներու մնայուն դատարան» անունը: Իշխանութիւն չունի, բայց միջազգային գետնի վրայ ունի բարոյական մեծ հեղինակութիւն մը, որ անուաղն «կը խանգարէ»: Կազմուած է համաշխարհային փարկ վայելող անձնաւորութիւններէ, ի շարս որոնց բազմաթիւ նոպելեան մրցանակաւորներ: Այս նստաշրջանի դատակազմը բաղկացած էր 13 հոգիէ, նախագահութեան ներքեւ Պելժի մը՝ Ռիկօ: Միւս 12 անդամներն էին. - Քազալիս (Ֆրանսացի), Փեթրաս (Ամերիկացի), Ռօյ (Հնդիկ), Ֆոլք (Ամերիկացի), Սէն Մք Պրայտ (Իռլանտացի, նախկին Արտաքին նախարար եւ նոպելեան խաղաղութեան մրցանակաւոր), Ատոլֆօ Փէրէզ Էսքուիվէլ (Արժանթինցի, նոպելի խաղաղութեան մրցանակաւոր), Ճորճ Ուալտ (Ամերիկացի, նոպէլի բնագիտութեան մրցանակաւոր), Հետըլ Նեթամ (Շուէտացի), Պէնչիխ (Ալժերացի), Ֆրայ (Աւստրալիացի), Մաթարասօ (Ֆրանսացի) եւ Ճարտինա (Իտալացի): Այս դատարանը կը քննէ հարցը, թեր ու դէմ կարծիքներ կը լսէ ու յետ խորհրդածութեան կ'արձակէ իր վճիռը: Չի կրնար անշուշտ պատիժ սահմանել, այլ հանրային կարծիքին կը յանձնէ իր որոշումը:

Սորպոնի Ռիշըլիէօ ամփիթատրոնին մէջ է, որ Ուրբաթ, Ապրիլ 13, ժամը 14-ին բացուեցաւ առաջին նիստը՝ մեծաքանքով մը Ժողովուրդներու Մնայուն Դատարանի վերջին նստաշրջանէն ի վեր մահացած երկու անդամներու՝ Ա. Քաստլէր եւ Ժ. Քորթազար: Ապա, Փարիզ 1 համալսարանի նախագահը արտասանեց բարի գալուստի խօսքեր: Նախագահը՝ Փր. Ռիկօ կարդաց երեք կազմակերպութիւններու կողմէ ներկայացուած բողոքը (տե՛ս «Յառաջ», Ապրիլ 10), որ օրակարգն է սոյն նստաշրջանին: Ամբաստանութիւնը երեք հարցումներով կը դնէ հայկական ցեղասպանութեան գոյութեան հարցը: Նախագահը յայտարարեց որ պաշտպան կողմը, այսինքն Թուրքիան՝ չէ պատասխանած ժողովուրդներու մնայուն դատարանի մասնակցութեան հրաւէրին:

Առաջին տեղեկատուն՝ Ռ. Յովհաննիսեան, պատմագէտ, ներկայացուց հայկական հարցը 1878-էն 1923: Փայլուն տեղեկագիր մը: Ժիրայր Լիպարիտեան խօսեցաւ Երիտասարդ Թուրքերու գաղափարաբանութեան եւ ցեղասպանութեան գիտակցութեան վրայ: Դադար մը յետոյ, դատարանը լսեց Ք. Ուալքըրի տեղեկագիրը անգլիական աղբիւրներու շուրջ, ապա Թ. Հոֆմանի տեղեկագիրը գերմանական և աւստրիական աղբիւրներու վերաբերեալ: Իւրաքանչիւր տեղեկագրէ յետոյ դատակազմի անդամները ուղղեցին հարցումներ, յաւելեալ բացատրութիւններու եւ լուսաբանութիւններու համար:

Պէտք է ըսել որ առաջին օրուան տիրապետող դէմքը եղաւ փրոֆ. Ռ. Յովհաննէսեան, որ իր հմտութեամբ, տուած պատասխաններու յստակութեամբ եւ ճշգրտութեամբ տպաւորեց դատարանը:

Յաջորդ նիստը կը բացուէր Շաբաթ, Ապրիլ 14-ին, առաւօտեան 10-ին: Ինչպէս նախատեսուած էր, ճիշդ մէկուկէս ժամ կը տեւէր տոքթ. Իվ Թերնոնի հաղորդումը: Փաստեր տեղեկատուութիւն մը, որ անհերքելի կերպով կը փաստէր թէ կատարուածը՝ ցեղասպանութիւն էր: Վերջացնելէ ետք, տոքթ. Թերնոն կը ներկայացնէր չորս վկաներ, այսինքն՝ վերապրողներ, չորսն ալ ընտրուած տարբեր գաւառներէ. - Արամ Կիւրեղեան (Սեբաստիա), Նահապետեան (Խարբերդ), Ինճէարապեան (Ամասիա) եւ Տիկին Պօյաճեան (Էսկիշէհիր): Առաւօտեան նիստին, հանդիսականներուն մէջ էին «Նոլ»ի բեմադիր Ըլմազ Կիւնէյ եւ Փարիզի քրտական հիմնարկի տնօրէն՝ Քենտալ: Կը կարդացուէր Կիւնէյի համակրանքի նամակը, ուր հինգ կէտերու մէջ, ծագումով քիւրտ, Թուրք բեմադիրը կը պարզէր իր տեսակէտները:

Կէսօրէ ետք, ժամը 14·30-ին, լսուելէ ետք չորրորդ վկան, որուն անդրադարձանք վերը, դատակազմի անդամներ կարգ մը հարցումներ կ'ընէին տոքթ. Թերնոնի, յաւելեալ լուսաբանութիւններ առնելու համար անոր թուած դէպքերուն մասին:

Թուրքերը ընդառաջ գացած չըլլալով իրենց եղած հրաւէրին, դատարանին ընդհ. քարտուղարը կը կարդար Թրքական (ծանօթ) տեսակէտները, ամփոփուած «9 հարցում, 9 պատասխան» գրքոյկով մը եւ Անգարայի համալսարանի փրոֆէսէօր՝ Աթայեւի տեսակէտները (արտայայտուած Փարիզի ոճրային ատեանին առջեւ, անցեալ Յունուարին, Վանի գործողութեան դատավարութեան ընթացքին):

Կը յաջորդէր, Լուվէնի համալսարանի հանրային իրաւագիտութեան փրոֆէսէօր՝ Վէռհէօվըն: Հմուտ իրաւագէտ, խորապէս ուսումնասիրած հարցին իրաւական կողմը, կը բացատրէր ցեղասպանութեան մը բնոյթը՝ բոլոր երեսներով: Կարճ դադարէ մը ետք, դատակազմի կարգ մը անդամներ հարցումներ կ'ընէին. հարցումներէն ոմանց կը պատասխանէր փրոֆ. Յովհաննէսեան:

Նախագահը կը յայտնէր թէ սրահին մէջ ներկայ են երեք երեսփոխաններ եւ թէ համակրանքի զանազան հեռագրեր ստացած էր, զորս կը կարդար: Մէկը՝ Ազգ. Ժողովի Նախագահ Լուի Մերմազէ, երկրորդ մը՝ Պելժ երեսփոխանէ մը, հուսկ՝ Ֆրանսայի մեծ աքքունապետէն:

Ի բացակայութեան, Թէօ Վան Պէօվըննի, ընդհ. քարտուղարը կը կարդար անոր պատրաստած տեղեկագիրը 30-րդ պարբերութեան մասին: Ապա, փրոֆ. Տիգրան Գույումճեան կը ներկայացնէր ցեղասպանութեան մէկ ուրիշ երեսը, շարունակուող ցեղասպանութիւն մը՝ մշակութային գետնի վրայ եւ իր հաղորդումը կ'ամբողջացնէր լուսարձակումներով, ուր կը տեսնուէին արեւմտեան Հայաստանի եկեղեցիներու եւ յուշարձաններու պարզած ողբերգական պատկերը՝ շնորհիւ Թրքական «հոգածութեան»:

Փրոֆ. Ռ. Յովհաննէսեան կը կարդար ամփոփումը Լէօ Քուփըրի տեղեկագրին եւ կը պատասխանէր կարգ մը հարցումներու: Հուսկ, Պ. Մաթարասօ կը կարդար Վիտալ - Նաքէի նամակը:

Ժամը 19·30-ին է, որ նախագահը շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք բոլորին, մասնակցող, վկայ եւայլն, եւայլն, կը փակէր նիստը: Վճիռը կը կարդացուէր Երկուշաբթի առտու, Ֆրանսայի Ծերակոյտի մէկ սրահը, երբ «Յառաջ» այս թիւը արդէն մամուլին յանձնած էր: Ուրեմն կուտանք՝ վաղուան մեր թիւով:

× Այս երկու նիստերուն, (որոնց, «Յառաջ»ի կողմէ, յաջորդաբար հետեւեցան Կարօ Յովսէփեան եւ Արփիկ Միսաքեան), աւելի մանրամասն պատկերը կուտանք յետադային:

× Ուրբաթ իրիկուն, հեռատեսիլի Ա. կայանը եւ Շաբաթ, ժամը 22·05 էՖ-էՐ 3 անդրադարձան այս նստաշրջանին: Հեռատեսիլի Գ. կայանը, այս առթիւ, ծանրացաւ Հայերու ցեղասպանութեան վրայ, շեշտելով թէ Թուրքերը կը շարունակեն ուրանալ՝ հակառակ անհերքելի փաստերու եւ զրոյց մը ունեցաւ Ժերար Շալեանի հետ, որ վճռական դեր ունեցած է, դատարանէն այս նստաշրջանին նախաձեռնութեան եւ կազմակերպչական աշխատանքներուն մէջ: Աւելորդ չըլլար նաեւ գնահատանքի խօսք ըսել իր նախագահութեան ներքեւ կազմուած յանձնախումբին, որու ամէն մէկ անդամ, իր տարբեայ աշխատանքին կողքին, ջանք չէ խնայած լաւագոյնս կազմակերպելու համար այս նստաշրջանը:

× Շաբաթ առաւօտ «Քոթիտիէն տը Փարի» կ'անդրադառնար Հայերու ցեղասպանութեան այս «դատավարութեան»:

× Երկուշաբթի (Ապրիլ 16) «Մաթէն» կ'արձագանգէր նստաշրջանին, շեշտելով մանաւանդ Ըլմազ Կիւնէյի ներկայութիւնը, որ «մեծ տպաւորութիւն գործած է», եւ հատուածներ տալով անոր նամակէն:

× Ֆլամարիոն (փոշ) յանձն առած է հրատարակութիւնը այս ամբողջ նստաշրջանին առնեագրութեան, այսինքն կարդացուած բոլոր տեղեկագրերուն եւ հարցում - պատասխաններուն ու վկայութեանց: Անգլերէն հրատարակութիւն մըն ալ հաւանական է, Լոնտոնի մէջ:

×

« ESPRIT »

ARMÉNIE :
Le droit à la mémoire

Էսփրի ամսաթերթի (19· ռիւ Ժաքոպ, Փարիզ 75006) Ապրիլի թիւին մէկ կարեւոր մասը (էջ 77-էն 127) նուիրուած է Հայերուն: Յօդուածներ ունին. - Ժերար Շալեան, Ռիշար Յովհաննէսեան, Միշէլ Մարեան, Քլէր Մուրատեան: Կան նաեւ թարգմանութիւններ՝ Պարոյր Սեւակէ, փոքր յառաջաբանով՝ Վահէ Կոտէլի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

35 ՀԱԶԱՐԷՆ 50 ՀԱԶԱՐ ցուցարարներ, ըստ աղբիւրներու, մասնակցեցան Ուրբաթ օր, Լոռէնի ճարտարարուեստի կառավարական ծրագրին դէմ տողանցքին Նանսիէն՝ Շան տը Մարս: Լոռէնցիք եկած էին յատուկ կառախումբերով եւ հանրակառքերով եւ վերը տրուած թիւերը, ըստ սովորութեան, կը տարբերին. ոստիկանապետութեան թիւը (առաջինը) չի համապատասխաներ սենտիքաներու տուածին, կը մնայ միջին մը առնել: Մետաղաներորդ ժամուն Ժորժ Մառշէ մասնակցեցաւ, մինչ Հանրապետութեան Նախագահին մամուլի սպասէն առաջ, թէեւ ըսած էր թէ պիտի մասնակցի, յետագային հրաժարած էր իր ծրագրէն. ուրեմն իր նոր որոշումը անակնկալի բերաւ եւ որքան ալ յայտարարած ըլլար, թէ կառավարութեան դէմ ցոյց մը չէ, կարելի չէ միշտ մէկ ոտքը՝ ներսը, միւսը՝ դուրս շարունակել: Ոչ մէկ միջադէպ պատահեցաւ, միայն փոքր թունաւորումներ կազէ մը, որ Ուրբաթ օր տարածուեցաւ Շան դ'Էլիզէի թաղամասը, հոս - հոն դրուած եօթը խոշոր շիշերէ: Մեթրոյի չորս կայարան գոցուեցան եւ երեք տասնեակ հոգի հիւանդանոց փոխադրուեցան: Գործածուած կազը՝ միրքափիթանի մեծաքանակ՝ սխրտ խառնուք եւ գլխու պտոյտ կը պատճառէ, բայց անվնաս է, ինչպէս կը յայտարարէր արարքին տէր եղող լոռէնցի բանուորներու խումբը:

ԻՐԱՆԻ խորհրդարանական ընտրութեանց արդիւնքները միայն շաբաթէ մը յայտնի կրնան ըլլալ, թէեւ մէկ կուսակցութիւն միայն թեկնածու ունէր: Խորհրդարանը կը բաղկանայ 270 անդամէ եւ մեծ մասամբ՝ մոլլաներէ...:

ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏ ՄՕՌՈՒԱ յայտարարեց Եւրոպա Մէկ կայանէն թէ այս շարթու իսկ ամէն ինչ պիտի բացատրուի եւ յստակացուի՝ ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեան միջեւ: Երկուշաբթի առաւօտեան փարիզեան օրաթերթերը ընդհանրապէս կը խօսէին երկու կուսակցութեանց ներքին տարակարծութեանց մասին եւ, անկասկած, «Լիպերասիոն»ն է, որ կը համարձակի ամէնէն յստակ խորագիրը դնել, Մօռուայի ըսել տալով համայնավար կուսակցութեան՝ «Այո՝ կամ մեռի»: Նոյն թերթին մէջ, Լ. Ժոսփէն, տեսակցութեան մը ընթացքին, կը յայտարարէ. - «Զենք ուզեր տանձին կառավարել, բայց՝ կրնանք»: Հարցը սակայն այն է, որ համայնավար կուսակցութիւնը չուզեր քաշուիլ, քանի նախարարական իր մասնակցութեան շնորհիւ՝ կը տեղաւորուի եւ կը տեղաւորէ...:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ մէջ Ծաղկաղարդի հրադադարը յարգուած է: Բուռն ռմբակոծութեան օր մը եղած էր, սակայն, նախորդ օրը եւ 25 մեռեալ կար, որոնց 13-ը՝ մանուկներ եւ 23 վիրաւոր: Կիրակի օր, Վալիտ Ճումպլաթ անուղղակի իր համաձայնութիւնը տուած է Ազգ. Միութեան կառավարութեան մը, քանի յայտարարած է թէ «ոչ մէկ առարկութիւն ունի՝ գործադրելու այնպիսի լուծում մը որ վերջ պիտի դնէր երկրին քանդումին»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 47-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 13-ի հանդիպումներու արդիւնքներն են. -

Կայրաթ - Ժալգիրիս	3 - 0
Դնեպր - Պախտակոր	1 - 0
Դինամօ (Թ) - Չերնոմորեց	1 - 1
Արարատ - Դինամօ (Կ)	1 - 1
ԲՄԱ - Զենիթ	0 - 0

ԲԱՑՄԱՆ ԽՕՍՔ

ՄԱՐՏԻՐՈՍՆԵՐ

Քանի մը օր վերջ, ըստ ընկալեալ սովորութեան, մարդիկ անգամ մը եւս պիտի հաւաքուին սրահի մը մէջ, տօնելու համար տօն մը՝ ծանօթ՝ սգահանդէս անուան տակ: Կան որ բեմ պիտի բարձրանան գիրենք ցուցադրելու նպատակաւ, որպէսզի իբրեւ համակ նորութիւն ըսեն, տան ու կրկնեն այն բոլորը զոր ամէն ոք գիտէ հաւանաբար իրենցմէ առաջ: Պիտի ուրեմն կրկնուին բազմաթիւ եւ բազմաթիւ անգամներ արդէն իսկ արտասանուած բառեր եւ խօսքեր՝ իրենց մաշած բոլոր ձեւերով: Սպառած իրենց աւիւնէն, յոգնած, պարպուած ամէն թուինքէ եւ կենսունակութենէ զուրկ:

Սգահանդէսը դրուած պիտի ըլլայ, անկասկած, կղերականի մը հանդիսաւոր հովանաւորութեան տակ, ըստ ընկալեալ սովորութեան՝ ամբողջ ժողովուրդի մը հաւաքական կեանքը վերածուած ըլլալով իր ազգային գիտակցութեան մէջ՝ եկեղեցիի մը նախախնամական սահմաններուն՝ որոնցմէ դուրս չէ կրցած ելլել: Անխուսափելի յարանուանութիւնները անգամ մը եւս ի պատուի պիտի ըլլան իրենց մասնակցութիւնը բերելով հանդէսին՝ կարծէք մարդոց կաթոլիկ, բողոքական կամ առաքելական ըլլալը աւելի մեծ արժանիք ներկայացնէր գիտակցութեան առջեւ, ի մասնաւորի նման առիթով մը, քան անոնց Հայու հանգամանքը: Հոն են ուրեմն անոնք, իբրեւ յարանուանութիւն, բայց ոչ իբրեւ հայ:

Պիտի լսուին անգամ մըն ալ, ըստ ընկալեալ սովորութեան, Թուրքը, Խաթաջանը, Տէր - Զօրն ու Ջանդըրըն: Պիտի կատարուին ջարդի նկարագրութիւններ: Մէկ ու կէս միլիոնի հասնող հայութեան մը կոտորածը վերջապէս՝ որ անգամ մը եւս հոն, սրահին մէջ պիտի կոտորածի ենթարկուի, մինչ կեանքի եւ յաւերժացման կը կարօտի ան: Պիտի չծափահարէք այս բոլորը որովհետեւ ամէն ոք գիտէ որ կարելի չէ տափակութիւններէ խանդավառուիլ, յուսադրուիլ վիճակէ մը՝ ուրկէ կեանքն է մեկնած: Սուգի տօն է այդ օրը:

Մեռեալները անգամ մը եւս պիտի մեռնին ու թաղուին կամ ոչ: Պահպանիչ մը անոնց վրայ: Յուղարկաւորները պիտի մեկնին...

Եւ սա տօն կը կոչեն: Տօն մը՝ որ դեռեզման եւ մեռելոց կը բուրէ բայց ոչ անմահութիւն, եթէ ճիշդ է որ կը յաւակնինք ապրիլ իբրեւ ժողովուրդ: Եթէ ճիշդ է որ դեռ կան մարդիկ որ կը խորհին երիտասարդն ու պատանին կամ մանուկը «Ազգապահպանում» անուան տակ հայութեամբ օժտել: Օժտել՝ - ճակատագրի հեգնանք - առանց Յարութեան մեռեալներու պաշտամունքով:

Ապրիլ 11 / 24, ամենամեծ տօն Հայութեան: Աւելի մեծ քան որեւէ Զատիկ եւ Ծնունդ, որովհետեւ անվիճելի: Անվիճելի՝ որովհետեւ բխող ազգային գիտակցութեան ընդերքէն եւ իր կարգին զայն խորացնող տարր: Ու հոն ուր կայ այդ գիտակցութիւնը՝ կեանքը կը յորդի, կը յայտնուի անով, իր իրական գեղեցկութեամբ: Ամէն ինչ դրական արժէք կը ստանայ: Հեռու ենք մահուան եւ անոր պատճառած սուգի բացասական աշխարհէն: Այդ է պատճառը որ ամէն ժողովուրդ իր պատմութեան ընթացքին յաղթանակ միայն տօնած է ու կը տօնէ իբրեւ հաւաքական կեանքի գերազանցապէս վսեմ յայտնութեան պահ՝ լեցուն, գիտակցութեամբ եւ կենսունակութեամբ: Ուրկէ՞ կուգայ, սակայն, որ մենք պարտութիւնը կը բարձրացնենք իր ափոթէոզին՝ գիտակցութիւնը վերածելով նահանջի: Կ՚անտեսենք ինչ որ կայ ներգործական մեր իրաքանչիւր պարտութեան մէջ՝ կրաւորականը միայն անկէ առնելով: Արդարեւ դիւրին է վայնասուններ արձակել, որովհետեւ նախնական եւ յուզողական, բայց կեցուածք ունենալ ոչ՝ որովհետեւ բանուոր: Հոն՝ ուր ուրիշ մը կեանքին խորհրդանիշը պիտի տեսնէր, մենք անցեալով եւ մահուամբ կ՚աւաղենք զայն:

Անողնահար եւ անպատասխանատու, ինքն իր առջեւ, զրկուած ամէն առնականութենէ, ամէն կողմէ կոխկռտուած ժողովուրդ մը խոր գիտակցութեան տօնը վերածած է ուրեմն ամէնէն բացասական վիճակին, առանց հպարտութեան: Սուգ մը այդ վիճակն իսկ է ուր պարտի մեկուսանալ ենթական, զրկուած աշխարհէն եւ ամէն յարաբերութենէ:

Բայց կա՞ն մեռեալներ: Սահղծուա՞ծ է երբեք կեանքը ժխտող ուժերու վիճակ մը: Այդ պարագային ի՞նչ սգատօն է սա՝ որով կը ձգտինք ապրիլ տօնել իր ամբողջական կեանքին մէջ որ դրական ուժ եւ համակ տիճամիս պէտք է որ ըլլայ: Ուր ամէն ինչ խոր գիտակցութիւն է: Որովհետեւ ան որ կրցած է սովորականէն եւ հասարակէն դուրս հանգամանքով մը եւ հաւաքականութեան խուժյները մարմնաւորող պայմաններու մէջ ֆիզիքապէս մեռնիլ, ան միայն կրցած է մահուան յաղթել եւ ապրիլ, աւելի քան ապրողը: Հերոսանալ կամ մարտիրոսանալ: Տեւել վերջապէս: Դառնալ առանցքը հաւաքականութեան մը գոյութեան գիտակցութեան: Ըլլալ հաւաքականութիւնն իսկ: Զայն խորհրդանշել:

Մարտիրոսին եւ հասարակ մահացողի մը միջեւ գոյութիւն ունեցող տարբերութիւնը անհուն է: Բնոյթի տարբերութիւն մը կայ իրենց միջեւ (տիփէրանս տը նաթիւր): Մին՝ մեռած է վերջնականապէս: Միւսը՝ կ՚ապրի որովհետեւ հաւաքական խորհրդանշէ ան որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ կեանքին արտայայտութիւնը եւ համակ գիտակցութիւն: Զրկուած այդ խուժյէն ան կը հասնի ուրեմն միւսին մակարդակին՝ ուրուն վրայ միայն կրնան ողբալ մարդիկ, տարին անգամ մը հոգեհանգիստ կամ մահուան տարեդարձ կազմակերպելով: Մարտիրոսները կ՚ապրին: Ահա թէ ինչու մեռեալ չունինք մենք: Որովհետեւ ժողովուրդ մը չի կրնար հանդուրժել իր հաւաքական մահը յառկանչող գաղափարին: Ան կամք է եւ ձգտում: Չի կրնար երբեք նահանջել իր ընթացքին մէջ՝ զոր կարելի ընելու համար բացառիկ մահեր կան՝ կեանքով փարակուած:

Եւ ահա թէ ինչու ընկերաբանին համար մահը գերազանցապէս ընկերային երեւոյթ մըն է քան ֆիզիքական: Ան չարժման մէջ կը դնէ ամէնէն կենսունակ ուժերը ժողովուրդին՝ զայն գիտակցութեան բերելով պակսած տարրին տեղ: Հաւաքականութիւն մը որ պէտք է ապրի:

×

Պիտի չտօնէիք հաւանաբար Քրիստոսի մը մահը՝ եթէ անոր Յարութիւն մը յաջորդելու յոյսը ձեզ խանդավառած չըլլար եւ տրուած չըլլար ի յառաջագունէ: Այդպէս էր ամբողջ դիցաբանութիւններու մէջ որոնք գոյութիւն ունէին նախ քան քրիստոնէութիւն եւ դեռ պահ մը միաժամանակ անոր հետ, միջերկրականեան արեւելեան ժողովուրդներուն միջեւ գլխաւորաբար, ուր հերոսը կամ աստուած տարին անգամ մը պիտի մեռնէր՝ յառնելու համար: Որովհետեւ հաւատք մը չի կրնար մահուան հանդուրժել: Պէտք է որ ապրի ան որպէսզի ժողովուրդը ապրի: Բայց ան՝ կ՚ապրի ժողովուրդով:

Մեր մարտիրոսները չեն յառներ սակայն: Ցամքած են անոնք սգահանդէսներու դագաղին մէջ: Տարին անգամ մը անոնց դիակը մեզի կը ցուցադրուի միայն, պահպանիչ մը կարդացուելու առթիւ անոնց վրայ: «Լացի գիչեր» մը յառկանչող տուեալներով մեռելներ կը տօնենք բայց ոչ կեանք...

Եւ սակայն ազգ մը հմայք է ամբողջ իր խուժյներու գոյութեամբ: Բարոյական ուժերու ամբողջութիւն մը վերջապէս՝ որ կ՚ընէ որ ան իր ամէն մէկ ներկային մէջ յաւիտենականութիւն մը ներկայացնէ եւ ապրի անով:

Անկասկած, աստուածներն ալ մահկանացու են (անթրոփօքը): Ուսկի՞ց կուգայ, սակայն, մեր մէջ այս հակասութիւնը իբրեւ: Մարտիրոսները մեռած են:

×

Ժողովուրդ մը ապրելու իր կամքին մէջ, իբրեւ հաւաքականութիւն, խորհրդանիշերու պէտք ունի: Անոնցմով կը գիտակցի իր գոյութեան, յարատեւ կերպով: Անոնք զինք կը մարմնաւորեն: Անոնցմով եւ անոնց մէջ իր տեւականութիւնը կը տեսնէ երբ զինք կազմող անհատներն ու սերունդները կ՚անհետին: Դրօշակ մը կը մնայ՝ Հայրենիքին գաղա[…] փարով: Աստուածները կ՚ապրին իբրեւ յաւիտենականութիւն, որովհետեւ ժողովուրդները որ ծնած են զանոնք՝ ուզած են իրենց փափաքները իրականացած տեսնել անոնց մէջ: Վերցուցէք այդ ժողովուրդները՝ կը մեռնին անոնք:

Մեր մէջ մարդիկ միայն սգահանդէս կը տօնեն: Կ՚ապրին անցեալն ու մեռածը բայց ոչ այն՝ որ հաւաքական կեանքի ներկայութիւնն իսկ է իր բոլոր ձգտումներով՝ որովհետեւ ան կը պակսի: Հայը, ինչպէս որ կը ներկայանայ այսօր, իբրեւ հաւաքականութիւն՝ դադրած է հաւաքականութիւն ըլլալէ: Ան տէփէրիսը […] խուժյ չունի, խուժյ մը հաւաքական կեանքի բերած պարդեւը ըլլալով անհատի մը կեանքին մէջ: Ցանձնուած աստի[…] ճանական կորուստին միայն սովորութիւններ կը յարդէ այլեւս ժամանցի կամ ազգային պարտականութեան մը համար այս վերջիններն ալ իրենց նուազագոյնին վերածած ըլլալով: Եթէ կ՚ուզէք հայ անհատներ կան բայց ոչ Հայութիւն: Անոնցմէ իւրաքանչիւրը մէկ բան կը ձգտի[…] նայ միայն այսօր: Նիւթական հարստութիւն դիզելու ճամբուն՝ որուն եռեւէն կը վազէ առանց յոգնելու: Իր իրաւունքն է, անկասկած: Բայց հոն ուր միայն այդ իրաւունքը կայ՝ կը պակսի այն բոլորը որ անոր սահմաններուն մաս չի կազմեր: Եւ նիւթականը, որքան ալ իրաւացի եւ մեծ ըլլայ զայն ունենալու պահանջը կը կազմէ միայն անմիջական երեւոյթներուն: Այդ անմիջականը ապրելու իր պահանջքին մէջ, իրերը կը ներկայանան անհատին իրենց անմիջական երեսներով իբրեւ չօշափելի ներկայութիւն, զուրկ այն բոլորէն որ բարոյական արժէքներ մթնոլորտով մը զանոնք պիտի պարուրէր: Անհատը՝ որպէսզի զինք գերազանցէր, կարողանար անցնիլ անմիջական սահմաններէն եւ հաղորդուիլ խուժյի մը՝ պէտք էր որ թաթխուած ըլլար այդ խուժյէն ծնունդ տուող հաւաքական յո[…] զումներու աւազանին մէջ: Աւազան՝ ցամքած է: Ու հոն՝ ուր ան պարտի տեսնել խորհրդանիշը հաւաքական կեանքի կենսունակութեան եւ անոր բոլոր ձգտումներուն, կը տեսնէ միայն առարկան, նիւթը, զրկուած խորհրդանիշ ներկայացնելու արժանիքէն եւ չունի[…] Ամէն ինչ պզտիկցած է անոր համար. Հասած՝ իր չօշափելի սահմաններուն կմախային վիճակին, վերածուած բացասական վիճակի մը, իր մահուան: Մարտիրոսները՝ իրենց կարգին, պայմաններուն մէջ վերածուած՝ իրենց չօշափելի իրականութեան՝ որ ֆիզիքական մահով միայն կը բացատրուի: Մարտիրոսը մարդ մըն է, որ կը մեռնի ինչպէս ռեւէ մարդ: Անոնց վրայ կուլան մարդիկ: Անոր կենսունակութեան մասին խօսք չի կրնար ըլլալ, որովհետեւ այդ կենսունակութիւնը կը պակսի հաւաքական կեանքին մէջ որ անկարող է զարթնեցնելու զինք գերազանցելու՝ իր գոյութեան կռիւով:

Այսպէս ուրեմն, դեռ ազգապահպանում կը քարոզենք, մանուկին տալով […] եւ կոծի պատկերներ, նկարագրելով ջարդի պատմութիւններ եւ պարտութիւններ

ՋՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Ո՞ր հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Ջօրեան Հիմնարկը պէտք է ըլլայ տեղ մը, ուր նման հարցումներ հարցնելը թըշնամական արարք չի նկատուիր, այլ ազգօգուտ գործունէութիւն:

Կէսօրուան ճաշէն ետք, բեմը բաց էր: 8 ժամ տեւեց ներկայ հանրութեան եւ նախորոք խօսք առնողներուն միջեւ կայացած խօսակցութիւնը, գրաւելով Շաբաթ կէսօրէ վերջն ու (աւելի փոքր խմբակի մը մասնակցութեամբ) Կիրակի առաւօտը: Նպատակս անշուշտ ատենագրութիւն մը գրել չէ, այլ՝ թղթակցութիւն մը, որ ընթերցողին կարենայ զգացնել արտայայտուած կարծիքներուն բազմերանգութիւնն ու եռանդը:

Առաջին խօսք առնողը եղաւ պատմաբան Ռիչըրտ Յովհաննէսեան դասախօս Հայոց եւ Ռուսիոյ պատմութեան՝ Լոս - Անճըլըսի Իւ - Սի - Էլ - Էյ նահանգային մեծ համալսարանին մէջ: Ան ծանօթ է ակադեմական լայն շրջանակներուն, իբրեւ հեղինակը Հայաստանի Հանրապետութեան պատմութեան նուիրուած երեք հաստափոր հատորներու, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ մասնագիտական յօդուածներու: Փրոֆ. Յովհաննէսեան քննադատեց օրուան դասախօսները՝ ըսելով որ անոնք աւելի մտահոգ էին հայ մտաւորականութեան հարցնելիք հարցումներով՝ քան Հայութիւնը յուզող ընդհանուր հարցերով: Գտաւ որ մտաւորականութեան ճիգերը պէտք չէ ցրուին ամէն ուղղութեամբ, այլ պէտք է սեւեռին հայ ժողովուրդի յատուկ հարցերուն վրայ:

Ջիւան Թապիպեան խօսք առաւ, շեշտելու համար որ Փրոֆ. Յովհաննէսեանի նման պատկառելի ակադեմականի մը բռնած դիրքը, հանդէպ մտաւորականութիւն - ժողովուրդ կապին, ինքնի՛ն ախտանշան մըն է՝ մեր ընդհանուր վիճակի տկարութեան: Նախ, ըսաւ ան, կ՚ենթադրուի որ մտաւորականները զատ հարցերով կը զբաղին, «ժողովուրդ» կոչւող զանգուածը՝ ուրիշ հարցերով: Փաստօրէն, նման ամբողջական խրամատ չկայ: Կրնան ըլլալ հարցեր, որոնցմով միայն մտաւորականներ կը հետաքրքրուին, սակայն շատ քիչ է թիւը այն լուրջ հարցերուն, որոնցմով միայն ժողովուրդը կը հետաքրքրուի: Պէտք չէ շփոթել «հարց», «հարցում» բառերն ու ամէնօրեայ կեանքի պարտադրած գործունէութիւնը: Օրինակ, ժողովուրդը կրնայ հանգանակութեան մը պէտքը զգալ, եւ մտաւորականը իր օգնութիւնը կրնայ բերել այդ ճիգին գրելով, ճառ խօսելով եւայլն: Սակայն հանգանակութեան մը իրագործումը հարց կամ հարցում չէ, որքան ալ պատասխանատու կամ օգտակար ըլլայ ան:

Ի՞նչ է ուրեմն իսկական հարց մը: Հարցնել, թէ իսկապէ՞ս ազգօգուտ է այս կամ այն հանգանակութիւնը, իսկապէ՞ս լաւ է որ հայութեան դրամագլուխը տրամադրուի այս կամ այն գործին, ահա այդ ուրիշ տեսակի հարց մըն է, որուն մասին կրնայ խօսիլ մտաւորականը, յաճախ քննադատելով կազմակերպուած, ընդունուած մօտեցումներ: Իսկ աւելի՛ կենսական է ըսել, շարունակեց Թապիպեան, որ կայ իսկապէս մեծ հարցումներու ծիր մը, հարցումներ՝ ուր ազգայինն ու միջազգայինը, կամ գոնէ ազգայինն ու մի[…] ամերիկեանը անբաժանելի է զատել իրա[…] մէ, ինչպէս նաեւ անկարելի: Փրոֆ. Յովհաննէսեան կը տեսնէ մտածումի ցե[…] ւածութեան վտանգ՝ որ զինք կը մ[…] պահանջելու սեւեռում այսպէս կոչուած «հայութեան յատուկ» հարցերուն վ[…] րայ: Ճի՛շդ այդ մտածումին մէջ Թապ[…] եան գտաւ փարոքիալիզմի (սահման[…] փակուածութեան?) վտանգը, այսինքն գաւառական նեղմտութեամբ մտածու[…] մտահոգութիւններով զբաղելու վտանգ[…] Սփիւռքահայութիւնը կարելի չէ ընդո[…] չել ու վարել, նոր հայութիւն մը կարե[…] լի չէ ստեղծել լոկ մեր փոքր ածուին գայն աւանդականօրէն յուզող խնդիրն[…] րուն վրայ սեւեռելով, եզրակացուց […] Փակեց իր խօսքը ընդգծելով, որ «ժողովուրդ» բառը խափուսիկ է: Աջալուրջ գիտակից անհատներ՝ որոնք հաշիւ պահանջեն մտաւորականներէն եւ առա[…] նորդներէն - նման անհատներէ կազմուա[…] հաւաքականութիւն մը կ՚ոգեկոչէ «ժողովուրդ» բառը, երբ կը գործածուի […] հատներու կողմէ, որոնք Հայ ժողովուրդի անունով ուրիշներ կը ձաղկեն: Դժբախտաբար, սակայն, չկայ այդպիսի գիտակից եւ աջալուրջ զանգուած:

(Շար. […])

Ընկերվարական շարժումներու տագնապը

×

Ո՞ւր գնաց 1981 Մայիսի խանդավառութիւնը. ո՞ւր կորսուեցաւ Սուրբ Հոգին՝ որ հոգեպարար հեռանկարներու երազներով ողողեց ու լուսաւորեց Ֆրանսացի ժողովուրդին մեծամասնութիւնը: Այսօր 81-ի Մայիսը մշուշի մէջ թաղուած պատրանք մըն է միլիոնաւոր աշխատաւորներու, միլիոնաւոր մէկ կողմ ձգուածներու համար, որոնք յուսացին կամ երազեցին, քիչ մը աւելի արդարութիւն, քիչ մը աւելի պաշտպանութիւն՝ դրամատիրական ետապաշտ «ազատութեան» դէմ, որ կ'անտեսէ կամ կը տրորէ բոլոր անոնք որոնք՝ տկար կամ անճարակ, անկարող են պայքարելու չնաձուկերու անյագ ախորժակին եւ անկաշկանդ շահագործումներուն դէմ, եւ կը ծառայեն որպէս կծան կով՝ ընկերութեան փոքր մէկ մասին տիրապետութեան տակ, որ շատ անգամ կ'ուրանայ սոյնց մարդկային արժանապատուութեան տարրական իրաւունքներն իսկ:

Արդարեւ այսօր, 81-ի Մայիսը, պարագաներու, եւ ընկերային ու տնտեսական ծանր պայմաններու բերմամբ, վերածուած է աղօտ հեռանկարի մը, որ հետզհետէ ալ աւելի կը հեռանայ, կարծես գոյութիւն ունեցած չըլլար: Սակայն հոն ուր խնդիրը կը փոխուի՝ տնտեսական տագնապի պարտադրանքներէն աւելի, ընկերային եւ քաղաքական ուղղութեան թեքում մըն է որ կը շեշտուի հետզհետէ աւելի բացորոշ կերպով, ինչ որ չփոթութեան կը մատնէ երկրի ձախ զանգուածը, որ Միթերան քուէարկեց, ընկերվարութիւն երազելով…: Իրապէս, սկզբնական շրջանի ընկերվարական օրէնքներու քուէարկութենէն ետք, երկու տարիէ ի վեր, կառավարական ամէն մէկ նոր ծրագիր, քիչ մը աւելի կը հեռանայ ընկերվարական - համայնավար սկզբնական կանոնագրի ոգիէն, ամէն մէկ նոր որոշում քիչ մը աւելի կը շեշտէ ընկերվարական հիմնական տեսութիւններու լքումն ու վերադարձ մը դէպի դասական տնտեսութեան կանոններն ու շուկայի հրամայականին: Արդ կուսակցական վերին խաւերը, կամայ թէ ակամայ, երբեմն ալ բողոքի ձայներ բարձրացնելով, որուշ չափով կը հետեւին այս նոր ուղղութեան, անդին շարքայինները՝ 1983-ի առաջին անկինադարձը դեռ չմարսած, սկսած են տարակուսիլ, որովհետեւ ո՛չ միայն ձախերու ծրագիր - կանոնագրի հիմնական տեսակէտները, այսինքն՝ խզում դրամատիրական դրութեան հետ, ազգային հարստութեան վերաբաշխում, եւ ֆրանսական ընկերվարութեան նոր պայմաններու ստեղծում, մոռացութեան կը տրուին այլեւ օրըստօրէ դրամատիրական դրութեան վերադարձը կը շեշտուի: Հետեւաբար, համակիրներու յուսախաբութենէն անդին, շարքայիններու դժգոհութիւնն է որ ծայր կու տայ ներկայիս, ընկերվարական կուսակցութեան շարքերէն ներս: Իրապէս երբ Միթերան՝ Ապրիլ 4-ի մամուլի ասուլիսի առթիւ, մէկուկէս ժամուան ընթացքին, ո՛չ մէկ անգամ ընկերվարութիւն բառը արտասանեց, պարզ է, որ ընկերվարական շարքայինը կրնայ հարց տալ իր մեծաւորին. -վստա՞հ ես թէ Միթերան ընկերվարական մըն է: Ահա այս հարցականն ու տարակուսանքն է որոնք մուտ կը գործեն կուսակցութեան շարքերէն ներս, մանաւանդ հանրային վարժարաններու սկզբնական ծրագրի լքումէն ետք: Սակայն միւս կողմէ պէտք է ընդունիլ թէ, շարքայինը չի կրնար երկրի ընդհանուր վիճակն ու կարողութիւնը պատկերացնել իր նեղ հորիզոնին մէջ, եւ կառավարութիւնը կ'արդարանայ ա՛յն պատճառաբանութեամբ թէ, ընկերային լաւագոյն ապահովութեան համար, մեծ գումարներ պէտք են, եւ դրամը՝ արտադրական եւ առեւտրական լաւ պայմաններու հետեւանքով կարելի է ստանալ. սակայն այդ դասակարգին չափազանցուած շահադիտութեան հանդէպ, նուազագոյն հսկողութիւնն ալ անհրաժեշտ է, որպէսզի ընկերային մթնոլորտը խաղաղի, անհանդուրժելի անհաւասարութիւնները նուազին, եւ դասակարգերու համերաշխ գոյակցութիւն մը ստեղծուի: Արդ, վերջին երկու տարիներու ընթացքին, կառավարութեան բոլոր տնօրինութիւններն ու հոգածութիւնը կ'ուղղուէին գործատիրական դասակարգին, մինչ անդին լախտի հարուածը կ'իջնէր աշխատաւոր եւ համեստ դասակարգերու գլխուն, տրուած ըլլալով որ, այդ ժամանակամիջոցին՝ անգործութիւնը, ապրուստի սղութիւնը եւ գնումի կարողութիւնը ոչ մէկ բարելաւում կ'արձանագրէին, այլ ընդհակառակն: Ուստի եթէ անկեղծ ընկերվարականը, որուն երկմտանքի մէջ կը գտնուէր, նախքան Ապրիլ 4-ի ասուլիսը, այլեւս վստահ է որ անկինադարձ մը կը կատարուի: Նախագահին կտրուկ եւ վճռական որոշումներէն ետք, երկդիմի յայտարարութիւնները վերջ կը գտնեն, տնտեսական նոր ուղղութիւնը կը շեշտուի բացորոշ կերպով, շուկայի պարտադրանքներն ու կանոնները նախընտրութիւն կը ստանան, ընկերվարական սկզբունքներուն վրայ, մինչ ձախ զանգուածը, գեղեցիկ նախադասութիւններու, լաւագոյն ապագայի մը հաւաստիացումն ու հաւատարմութեան երաշխիքը կը ստանայ միայն, ի գին հազարաւոր նոր անգործներու…:

Ժոսփէն Ապրիլ 6-ին, հեռատեսիլի երրորդ կայանի ասուլիսի ընթացքին, կը ջանայ մեղմացնել նախագահին յայտարարութեան տարողութիւնը, պարագաներու դժուարութեան եւ տնտեսական հարկադրանքներու առկայութեան վերագրելով զանոնք. - «Նպատակի եւ խորքի փոփոխութիւն չկայ երբեք, ուղղութիւնը կը մնայ նոյնը, միայն միջոցներու եւ ոճի փոփոխութիւն մըն է սա, որովհետեւ, ճարտարարուեստի վերակազմութեան անհրաժեշտութիւն ու առկայականութիւնն են պատճառը այս նոր ոճին, եւ ո՛չ ուրիշ բան: Մեր անխախտ նպատակը կը մնայ բանուորական դասակարգի կենցաղի բարելաւումը եւ անգործութեան տագնապի լուծումը, բայց այս անգամ նոր միջոցներով, սա՛ է իրականութիւնը» կը յայտարարէ Ժոսփէն: Բայց եւ կուր տես որ, կուսակցութեան պապը շատ ալ համոզուած չէ սոր, առկէ իր տարակուսանքը…:

Գալով համայնավարներուն, սոնց պարագան շատ աւելի ողբերգական է, ո՛չ միայն ղեկավարութեան համար, որ չի գիտեր ո՛ր ոտքին վրայ պարել՝ ինչպէս կ'ըսեն Ֆրանսացիները, այլեւ շարքայիններուն համար, սակայն ի տարբերութիւն ընկերվարականներուն, համայնավար շարքայինները շատ աւելի կարգապահ են եւ աւանդականօրէն ամբողջովին կը վստահին ղեկավարներու բռնած ուղղութեան, բայց հոն եւս դժգոհութիւններն ու հրաժարականները կը կրկնապատկուին: Կը մնայ եւրոպական ընտրութիւններու վճիռը…:

Գ. Տ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԾԱՂԿԱՅԱՐԴԱՐՄԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հայաստանի Լրագրողներու Տունը բացուած է Ծաղկանոյշ Մարտիրոսեանի ծաղկայարդարման ցուցահանդէսը: Արուեստագիտուհին փոքր տարիքէն զբաղած է գորգագործութեամբ, ասեղնագործութեամբ եւ հելունագործութեամբ: Ցուցահանդէսին ներկայացուած են Հայաստանի տարբեր շրջաններէ հաւաքուած ծաղիկներ, որոնցմէ Ծաղկանոյշ Մարտիրոսեան ստեղծած է հարուստ եւ բազմագոյն շարադրանքներ: Ներկայացուած չորս տասնեակէ աւելի ծաղկայարդարման աշխատանքները մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծած են այցելուներու մօտ: Ցուցադրուած են նաեւ ասեղնագործութեան, հելունագործութեան մօտ երկու տասնեակ աշխատանքներ, ինչպէս նաեւ հայկական գորգեր, որոնք Ծաղկանոյշ Մարտիրոսեանի ձեռքի աշխատանքի արգիւնք են:

րու ամբողջ շարան մը: Կը տեսնենք մահը ամէն կողմ եւ սպահանդէս կը տօնենք: Մեռելներու պաշտամունքով լեցուած ենք մեր կեանքը: Կ'ողբանք ազգովին մարտիրոսներ՝ փոխանակ անոնց մէջ տեսնելու հայ հաւաքական կեանքի վսեմագոյն ելոյթը: Կենսունակութիւն՝ որ կը յորդի անոնցմէ: Մոռցած ենք վաղուց որ ազգ մը հմայք է ամբողջ որուն խաւերը իւրացնող էակներուն՝ պարտինք հերոսներու եւ կեանքի պաշտամունքը ժառանգել:

ԳՐ. ՃԻԶՄԷՃԵԱՆ

1958

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ալեք - Մանուկեան վարժարանի «Կէօնճեան» սրահին մէջ, Մարտ 17-ին, տեղի ունեցած է ընծայում մը՝ ի պատիւ փրոֆ. Աւետիս Սանճեանի, անոր հրատարակած «Վահան Թէքէեանի Նամականի»ին առթիւ: Ներկայ եղած են նաեւ Հայաստանէն չորս հիւրեր, որոնք Հ. Բ. Ը. Մ.-ի հրաւէրով միամսեայ շրջապտոյտ մը կը կատարէին հայկական վարժարաններու դասագիրքերու հարցը ուսումնասիրելու նպատակով: Բացումը կատարած է Արսէն - Նուպար Մամուրեան, վեր առնելով փրոֆ. Սանճեանի աշխատանքին արժէքը: Խօսք առած է Երուանդ Ազատեան, անդրադառնալով «Նամականի»ի ընդմէջէն Թէքէեան մարդուն: Շաքէ Վարսեան (Հայաստանէն) ոգեկոչած է Յովհ. Շիրազը եւ շեշտած Վահան Թէքէեանի տեղը հայ գրականութեան մէջ: Ընթերցումներ եղած են Թէքէեանի նամակներէն: Հուսկ, խօսք առնելով հեղինակը բացատրութիւններ տուած է իր տարած աշխատանքներուն մասին:

×

ՊՈԼՍՈՅ «Շան» սրահին մէջ, Ապրիլ 1-ին, տեղի ունեցած է Մարալ երգի ու պարի համոյթին երեկոյթը: Երգչախումբը եւ պարախումբը մեկնաբանած են «Բարեկամութեան երգ»ը, «Ծիծեռնակ», «Նազանի եար»ը, «Հօյ Նար», «Տարօնի երգեր ու պարեր», «Այնթապի շրջաններէն ժողովրդական պարեր», «Զով արեք», «Հովիվներու պար» եւայլն: Համոյթին ղեկավարն ու պարուսոյցն է Պենոն Գուզուպաշ:

×

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ «Ցառաջդիմասէր»ի Տան «Ս. Լէյլէկեան» սրահին մէջ, Մարտ 18-ին, տօնուած է Մայրերու Օրը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, բաղկացած երգերէ, արտասանութիւններէ, նուագէ եւ պարերէ: Բանախօսած է Սոնիա Միճէաճեան, անդրադառնալով մայրերու տօնի հիմնադրութեան պատմականին եւ հայ մօր դերին: Փակման խօսքը արտասանած է Գրիգոր քհնյ. Օհաննեան:

×

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Գոնգորտիա համալսարանի Հայ Ուսանողաց Միութեան կազմակերպութեամբ, Մարտ 20-ին, տեղի ունեցած է երգի ու պարի երեկոյթ մը, համալսարանին մէջ՝ «Հայկական Շաբաթ»ի մը շրջագիծէն ներս: Հանդէս եկած է Թէքէեան Միութեան «Նայիրի» պարախումբը: Պարիթոն Արթօ Միւհէնտիսեան մեկնաբանած է քանի մը երգեր Ալէմշահէն, Մոցարթէն եւ Ա. Տիգրանեանի «Արշակ Բ.» օփերայէն: Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Արա Թօշիկեանի մեկնաբանած է Կոմիտասէն, Պարթեւեանէն, Հ. Պէրպէրեանէն եւ Էդգար Յովհաննիսեանէն երգեր:

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄԱՅԷՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

6

ԿԱՅՍՐ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐ

Այս խօսքին ուղղակի սպառնալիքին յաջորդեց երկար լռութիւն մը: Ֆրանսուա Ժօզէֆ արմուկները գրասեղանին կռթնեցուց իր սովորական ձեւով, ինչպէս կ'ընէր խորհելու միջոցին, եւ գլուխը ձեռքերուն մէջ առաւ:

Ռուտոլֆ ոտքի ելած էր եւ, ամէն պաշտօնականութիւն մոռցած, սրահին երկայնքը կը ձեմէր: Իր դերը խաղցած էր: Իր ազատութիւնը պիտի շահէր, ապա թէ ոչ…: Մտքին ձգելու գաղափարն իսկ չանցաւ իր մտքէն: Միասին պիտի մեկնէին, ինչ ալ ըլլար իրենց ճակատագիրը: Իրենց կազմած զոյգը պիտի չզատուէր բնաւ: Ռուտոլֆ այնքան յոգնութիւն կը զգար որ անմիջական հանգիստի մը կը տենչար: Ինչո՞ւ այս վայրկեանին իսկ պիտի չթողուր այս անհրապոյր սրահը: Դեռ ի՞նչ կը յուսար: Անիմաստ բան էր կռուիլ, երբ շրջանակ մը կայ ուր ամէն կռիւ կը դադրի եւ ուր յաւիտենական խաղաղութիւնը կ'իշխէ: Անիկա երկրային սահմաններէն անդին գտնուած այս մոգական երկրին համար այնքան վճիտ, հրապուրիչ տեսիլ մը ունէր որ այս ցաւագին տեսարանին մինչեւ վերջը իր աչքին առջեւ պահեց զայն:

Կայսրը վերջապէս ոտքի ելաւ: Զաւկին մօտեցաւ եւ, ձեռքը ուսին դնելով, նստարանի մը վրայ քաշեց զայն:

- Նստինք: Այլեւս կայսրը չէ որ կը խօսի: Խօսինք իբր հայր ու որդի:

Այս շարժումն ու ձայնը զարմացուցին Ռուտոլֆը: Բայց չթուլցաւ: Անտարակոյս հօրը մէկ առմավարութիւնն էր սա, վաղեմի քաղաքագէտը՝ որ մարդիկ գործածելու կերպը գիտէր: Ռուտոլֆ մտադրեց ուշադիր ըլլալ եւ ոչ մէկ բան աչք առնել: Բայց, հրաւէրին պատասխանեց ընթացքով մը որ անկեղծ թուեցաւ կայսեր:

- Ատկէ աւելի հաճելի բան չէի կրնար ունենալ:

Կայսրը իր քով նստեցուց զայն:

- Իմ զաւակս ես դուն, իմ մէկ հատիկ զաւակս: Կը սիրեմ քեզ, ու, չեմ գիտեր ինչու, բնաւ առիթ չենք ունեցած բաց սրտով խօսելու իրարու հետ, իբր հայր ու տղայ: Ես գիտես որ ժամանակ չունիմ. - հառաչանք մը արձակեց. - Ինչքա՜ն գործեր կան, ի՜նչ մտահոգութիւններ:

Այսպէս շարունակեց ընտանեկան շեշտով մը, պատմելով իր կեանքը տասնըութ տարեկանէն սկսեալ, այն փոթորիկին մէջ որ այն ատեն կը փչէր Եւրոպայի մէջ եւ գահերը կը տապալէր խաւաքարտէ դղեակներու նման: Իր ճրագը առաջին անգամ վառած էր Վիեննայի մէջ ուր այն ատեն գիշեր կը տիրէր դեռ. քառասուն տարիներ անցած էին ամենօրեայ եւ ապերախտ աշխատանքի մը միջեւ եւ հիմա որ ծերութիւնը կը ծանրանար վրան, ոչ մէկ հանգիստի օր ունէր:

Մեղմութեամբ կը խօսէր, առանց դառնութեան, առանց ինքնագովութեան, բայց անոր երեւութապէս հանդարտ դիմագծերէն, Ռուտոլֆ հետզհետէ նոր գաղափար կը կազմէր հօրը մասին: «Ինչ ճարտար է, խորհեցաւ, այսքան չէի կարծեր»: Ժամանակակից գրագէտի մը մէկ խօսքը յիշեց. «Հապսպուրգները արուեստագէտ ծնած են»: Այս խօսքը զինքն զարմացուցած էր: Հիմա կը տեսնէր ահա որ իր հայրը տաղանդ ունէր: Այս վայրկեանին, կը հիանար անոր վրայ բայց իր կամքը, որ այս տեսակցութեան սկիզբէն ի վեր կանգ առած էր, նոյնը կը մնար:

Կայսրը կը շարունակէր:

- Մենք, զաւակս, դարաւոր տուն մը կը ներկայացնենք: Ընդդիմադիրներու շրջանակներուն մէջ ուր կը յաճախես - օ՛, չեմ նեղանար, վրայ բերաւ իսկոյն, պահածառանդ իշխանի դերդ այդպէս կը պահանջէ - իմ քաղաքականութիւնս աններողաբար կը քննադատէին: Իշխանութեան գլուխ չգտնուող մարդիկը ներկան միայն կը խորհին: Ես որ միեւնոյն նպատակին լծուած մարդոց շղթայի մը մէջ կը գտնուիմ, ստիպուած եմ խորհիլ մեզմէ վերջ եկող սերունդներուն վրայ:

(Տար. 77)

Ա Ւ Ա Գ Շ Ա Բ Ա Թ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Աւագ Հինգշաբթի, *յիշատակ Ընթրեաց Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, բոլկիգր ժամերգութեանց՝ ժամը* 8·15-*ին*, Ընթրեաց *պատարագ՝ ժամը* 10·15-*ին* :

Կը պատարագէ՝

ԺԻՐԱՅՐ ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Ոտնլուայ՝ *ժամը* 4-*ին* :

Խաւարում՝ *ժամը* 7·30-*ին* :

Աւագ Ուրբաթ, *Յիշատակ Չարչարանաց եւ Խաչելութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի :*

Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Թափոր Թաղման՝ *ժամը* 5-*ին* :

Աւագ Շաբաթ, *Ճրագալոյց Զատկի : Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը* 4·30-*ին*, *Ճրագալոյցի պատարագ՝ ժամը* 5·30-*ին* :

Կը պատարագէ՝

ԺԻՐԱՅՐ ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Հինգշաբթի. - *Պատարագ՝* 10-*ին*, *Ոտնլուայ՝* 16·30, *Խաւարում՝* 20 :

Ուրբաթ. - *Թափոր Թաղման* 17·30 :

Շաբաթ. - *Պատարագ՝* 16 :

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Երեքշաբթի *յիշատակ Տյառ Կուսանաց ժամը* 17 :

Հինգշաբթի. - *Ժամերգութիւն՝* 9·45, *պատարագ՝* 10·30, *Ոտնլուայ* 17·30, *Խաւարում՝* 19·30 :

Ուրբաթ. - *Թաղում՝* 17-*ին* :

Շաբաթ. - *Ընթերցում՝* 17, *պատարագ՝* 17·45 :

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Հինգշաբթի. - *Ժամերգութիւն՝* 9, *պատարագ՝* 10, *Ոտնլուայ՝* 16·30, *Խաւարում՝* 19·30 :

Ուրբաթ. - *Թաղում՝* 17 :

Շաբաթ. - *Ճրագալոյց՝* 16·30 :

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Հինգշաբթի. - *Ոտնլուայ՝* 16, *Խաւարում՝* 19·30 :

Ուրբաթ. - *Թաղում՝* 17 :

Շաբաթ. - *Խթում՝* 16, *պատարագ՝* 17·30 :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հինգշաբթի. - *Ժամերգութիւն՝* 8, *պատարագ՝* 10, *Ոտնլուայ՝* 17·30, *Խաւարում՝* 20·30 :

Ուրբաթ. - *Թաղում՝* 17 :

Շաբաթ. - *Ընթերցում՝* 17 - 19·30 :

Պատարագիչ՝

ՀՄԱՅԵԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

Հինգշաբթի. - *Ժամերգութիւն՝* 8·30, *պատարագ՝* 10, *Ոտնլուայ՝* 17, *Խաւարում՝* 19·30 :

Ուրբաթ. - *Թաղում՝* 17 :

Շաբաթ. - *Ժամերգութիւն՝* 16·30, *պատարագ՝* 17·30 :

Երգեցողութիւնները կը կատարուին նորակազմ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ երէցկին Գոհարիկ Քէշիշեանի :

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

Չորեքշաբթի. - *Պատարագ՝* 10-*ին*, *փոքրիկներու Հաղորդութիւն* :

Հինգշաբթի. - *Ոտնլուայ՝* 17, *Խաւարում՝* 20·30 :

Ուրբաթ. - *Թաղում՝* 18 :

Շաբաթ. - *Պատարագ՝* 17 :

ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Ուրբաթ. - *Ժամը* 17 :

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Հինգշաբթի. - *Ժամերգութիւն՝* 8·30, *պատարագ՝* 10, *Ոտնլուայ* 17, *Խաւարում՝* 20 :

Ուրբաթ. - *Թաղում՝* 17 :

Շաբաթ. - *Ժամերգութիւն՝* 17 :

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Հինգշաբթի. - *Մանուկներու Հաղորդութիւն՝* 9, *պատարագ՝* 10, *Ոտնլուայ՝* 17, *Խաւարում՝* 20 :

Ուրբաթ. - *Թափոր՝* 17 :

Շաբաթ. - *Ընթերցում՝* 17, *պատարագ՝* 18 :

Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Չորեքշաբթի. - *Հաղորդութիւն՝* 9 :

Հինգշաբթի. - *Ժամերգութիւն՝* 8, *պատարագ՝* 10, *Ոտնլուայ՝* 17, *Խաւարում՝* 20 :

Ուրբաթ. - *Խաչելութիւն՝* 17, *Թաղում՝* 18·30 :

Շաբաթ. - *Ճրագալոյց՝* 17, *Ընթերցուած՝* 18, *պատարագ՝* 18·30 :

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Հինգշաբթի. - *Ժամերգութիւն՝* 9, *Ընթերցում՝* 10 *Կը պատարագէ՝* Զատիկ Աբեղ. Աւետիքեան, *Ոտնլուայ՝* 16, *Խաւարում՝* 19·30 :

Ուրբաթ. - *Թաղում՝* 17 :

Շաբաթ. - *Ժամերգութիւն՝* 16, *Ընթերցում՝* 16·30, *պատարագ՝* 17 : *Կը պատարագէ՝* Իսահակ Խչկր. Քհնյ. Հէքիմեան :

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ԼԻՈՆԷՆ՝ Տէր եւ Տիկին Զատիկ Համբարձումեան իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Խաչատուրեան եւ Տօնապետեան ընտանիքներուն Թագուհի Խաչատուրեանի *մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի* 100 Ֆ. *կը նուիրեն «Յառաջ»ին :*

ՊՐՕՆԷՆ՝ Տէր եւ Տիկին Կարապետ Յովակիմեան իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Խաչատուրեան եւ Տօնապետեան ընտանիքներուն, Թագուհի Խաչատուրեանի *մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի* 200 Ֆ. *կը նուիրեն «Յառաջ»ին :*

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԼԻՈՆ. - Միսաք Միրզէ իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկեր Շաւարշ Խաչատուրեանի եւ իր զաւակներուն իրենց կնոջ եւ մօր՝ Թագուհի Խաչատուրեանի *կսկծալի մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի* 200 Ֆ. *կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման :*

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Ստեփան Մինասեանի *մահուան առթիւ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբի անդամներ* 100 Ֆ. *եւ Մարսէյլի Մշակութային Միութիւնը* 150 Ֆ. *կը նուիրեն «Աշխարհ»ին (տանալ «Յառաջ»էն) :*

Հանգստեան
ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կապ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղը Զատկուան առթիւ կը կազմակերպէ հանգստեան մը, Ապրիլ 21, Շաբաթ գիշեր ժամը 20-էն սկսեալ՝

Centre Social d'Estressin

Հայկական ճաշեր. յայտագրին կը մասնակցի Կապ. Խաչի դպրոցի աշակերտութիւնը :

Կը հրաւիրուին Վիէնի եւ շրջակայքի Հայութիւնը Խթումի գիշերը միասին անցնելու :

×

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները ի նպաստ իր դպրոցին. - Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Նաճարեանէ, Տէր եւ Տիկին Պասմաճեանէ 200-*ական* Ֆ. :

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, Rue de Perche — 75003 Paris

Աւագ Հինգշաբթի, *ժամը* 17·30-*ին*, *Ոտնլուայ, ժամը* 18 *Հայրապետական պատարագ, ժամը* 20·30-*ին Խաւարում :*

Աւագ Ուրբաթ, *ժամը* 18, *երեկոյեան ժամերգութիւն Ս. Խաչի երկրպագութիւն :*

Աւագ Շաբաթ, *ժամերգութիւն ժամը* 17, *ճրագալոյցի պատարագ՝* 18 :

Կիրակի, *Զատիկ, Հայրապետական պատարագ՝ ժամը* 11 :

Երկուշաբթի, *Մեռելոց, ժամը* 11 *հոգեհանգստեան պատարագ :*

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տիգրան Եղիազարեանի *հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Արսլանեան կը նուիրեն* 100 Ֆ. *«Յառաջ»ի բարգաւաճման :*

×

Արամ Գառնիկեանի *յիշատակին՝ Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան* 100 Ֆ. *կը նուիրէ «Յառաջ»ին :*

L'UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
L'UNION CULTURELLE FRANÇAISE
DES ARMENIENS DE FRANCE

organisent une conférence

ASPECTS DES REALISATIONS ECONOMIQUES, SCIENTIFIQUES ET CULTURELLES DE L'ARMENIE SOVIETIQUE

qui aura lieu le **MERCREDI 18 AVRIL, à 20h45**
au
CENTRE CULTUREL ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

avec

Youri KHODJAMIRIAN : Vice-Président près Conseil des Ministres de la R.S.S. d'Arménie
Victor FENARDJIAN : Vice-Président de l'Académie des Sciences de la R.S.S. d'Arménie
Grigory ASATRIAN : Responsable de secteur du Comité Central du P.C.U.S. d'Arménie

ՎԱՐՁՈՒ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հինգ հոգինոց հայ ընտանիքի մը համար (երկու երախայով), վարձու յարկաբաժին մը կը փնտռուի 3 / 4 *սենեակ, յարմարութիւններով, Փարիզ կամ մօտակայ արուարձան մը (արուարձանի պարագային՝ նախընտրաբար՝* կառ տիւ Նորի *կամ՝* կառ տը լ'էսթի *գիծին վրայ), մատչելի վարձքով :*

Հեռաձայնել իրիկունները ժամը 19-*էն ետք՝*

254 - 90 - 80

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Անարատ Յղութեան Քոյրերու վարժարանին **25-ամեակը՝ Մայիս 27-ին :**

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ
ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Պատարագ կը մատուցուի Վիէնի մէջ Ապրիլ 22, Կիրակի առաւօտ ժամը 9-ին, Սէն Թ'Անտրէ եկեղեցին :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ԳՐԻԳՈՐ ՍԻԼԱՀԼԵԱՆ

յետ պատարագի այց դէպի Յուշարձանը, Ապրիլ 24 փողոց :

Բացում Յուշարձանի կցուած յուշաքարին ի յիշատակ Արարայի հերոսներու 1918 :

Կնքահայրութեամբ՝ բարերար՝ ծիր. Պաւէլ Պահատուրեանի :

Օրուան պատշաճ խօսք հայ ազգիկներու հիմնադիր եւ նախագահ (Մարսէյլ) Կարապետ Տէրտէրեանի :

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

à l'occasion du Carême,
CONFERENCE de :

M. Jean-Pierre MAHE
(Professeur à l'INALCO)

sur le «Péché et la Pénitence» d'après le manuscrit arménien : la vie arménienne d'Adam et Eve

Mercredi 18 Avril, à 20h 45

Լ Ի Ո Ն

ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ՏՈՒՆ

Լիոնի Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերը, ուրախութիւնն ունին ծանուցանելու թէ իրենց ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ՏՈՒՆ-ի արձանագրութիւնները, 1984-1985 *տարեշրջանի համար, արդէն բացուած են : Ի դէպ, անոնք կը յիշեցնեն բոլոր ազգայիններուն, որ ՀԱՅՐԵՆԻ ԿՏՈՒՐԸ ունի իբրեւ նպատակ ընտանեկան ջերմ ու խաղաղ յարկ մը ապահովել՝ այն հայ օրիորդներուն, որոնք կը փափաքին յաճախել Լիոնի դպրոցներն ու համալսարանները :*

Մանրամասնութեանց համար՝ դիմել հետեւեալ հասցէին.

SŒUR ASDGHIG NADJARIAN
Foyer pour jeunes filles arméniennes
HAIRENI GUEDOURE
142, Cours Gambetta — 69007 Lyon
Tél. (7) 872. 76. 60

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մոնմորանսիի Համազգեան Տան դաշտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 3-ին ժամը 11-*էն* 22 :

SARL **ARA** TRAITEUR
RAFFI ET ARA POHANYAN

ALIMENTATION
SPÉCIALITÉS DE PRODUITS ORIENTAUX ET EXOTIQUES

106, RUE MOUFFETARD
75005 PARIS
Métro : Censier-Daubenton

Tél. 337 90 69
ouvert tous les jours et dimanche matin
fermé le lundi

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ
18
MERCREDI
18 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 15.683 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 59e ANNÉE — No 15.683

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ - ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ

Ի՞նչ ՅՍՏԱԿԱՑՈՒՄ

——×——

Համաձայն չենք, բայց՝ կը մնանք: Ընկերվարական քաղաքականութիւնը մեր ուզածը չէ, բայց՝ կը մնանք: Մեր ուզածը այս չէ, բայց՝ կը մնանք: Եւ նման քաղմաթիւ նախադասութիւններ կարելի է շարել, յստակ կերպով պարզելու համար համայնավարներու դիրքը: Ոչ մէկ կէտի համաձայն են, բայց պիտի չհեռանան, առնուազն որովհետեւ՝ չատեր կ'ուզեն որ երթան, թերեւս նոյնիսկ՝ Միթերան...:

Ամէն պարագայի մէջ, առաջին անգամն է որ համայնավար նախարար մը դուրս կ'ելլէր «վերապահութեան իր պարտաւորութենէն» (ինչպէս կ'ըսեն, երբ համամանք ունեցած անձեր պէտք չեղածը ըսեն) Երկուշաբթի իրիկուն պետական ձայնասփիւռէն իսկ: Արդարեւ, Մարսէլ Ռիկօ «Արհեստաւորական կազմութեան» նախարարը բացէ ի բաց խոստովանեցաւ թէ կառավարութեան - որուն կը պատկանի - ճարտարարուեստական քաղաքականութեան դէմ է եւ հակցուց - անունը չտալով հանդերձ, - որ Ֆաբիուս իսկ համաձայն չէ: Ցատկանշական էր որ երբ՝ «մենք» կ'ըսէր, այս անգամ չէր ակնարկեր կառավարութեան այլ՝ համայնավար իր ընտանիքին: Այսուհանդերձ խզում չկայ: Սկզբունքով այս շաբթու իսկ, Քրիստոսի Յարութենէն առաջ, պիտի յստականայ ընկերվարական - համայնավար «վտանգաւո՞ր յարաբերութեանց» բնոյթը:

ՁԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻԱ հետապնդելով իր քաղաքականութիւնը դէպի Միջին - Արեւելք բացուելու, յստակ կերպով յայտնած է Ամերիկացիներուն թէ մեծ դիւրութիւններ տալու տրամադիր չէ, միջամտելու համար այդ շրջանին մէջ: Անշուշտ, թոյլ կու տայ որ Ուաշինկթըն զարկ տայ իր կայաններուն հարաւ - արեւելեան շրջանը, որ կրնայ օգտագործուիլ Ատլանտեան Ուխտի հաւանութեամբ:

ՉԱՏԻ մէջ Ֆրանսացի նոր զոհ կայ, ժակուառ օդանաւ մը ճզմուած ըլլալով եւ օդաչուն ալ՝ մեռած: Օդանաւը հետախուզական պաշտօն մը կը կատարէր:

ԻՍՐԱՅԵԼԵԱՆ ՄԱԱՐԻՒ թերթին մէկ լրագրողը, գիրքի մը մէջ, կը պատմէ թէ ինչպէս 1948-ի եւ 1955-ի միջեւ սիոնական Պետութեան ղեկավարները ներգաղթելու իրաւունքը մերժած են սեփարատ Հրեաներուն, այսինքն՝ Հիւսիսային Ափրիկէի, ի մասնաւորի Մարոքի, զանոնք «ադէտ, աւանդութեանց՝ անծանօթ եւ հոգեւոր որեւէ հարցի՝ օտար» նկատելով: Գիրքին հրատարակիչն է Պաշտպանութեան նախարարութիւնը, որ թոյլ տուած է լրագրողին օգտագործելու բազմաթիւ գաղտնի տեղեկագրեր, 210 հազար մարոքցի Հրեաներու ներգաղթին վերաբերեալ:

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ Բ. ԿԱՅԱՆԻ (Անթէն 2) անօրէնը՝ Փիէր Տէկրօփ «ուղղակի» հաղորդումներէ պաշտօնազրկեց Անն - Մարի Լամոռին, որու թուարանական իրայատակ հաշիւներուն եւ համեմատութիւններուն շնորհիւ հեռատեսիլին հեռաձայնողներու 10-էն 9-ը՝ նախարար Պատէնթէրի կողմնակից յայտարարած էր եւ մեղքալուսնի մասին իսկ խօսած ժողովուրդին եւ նախարարին միջեւ: Քննութիւն մը ցոյց կու տար թէ Անն - Մարի Լամոռի, առնուազն, աճապարած էր եւ ցոյց տուած թէ «ուղղակի»ի ճեռնհասութիւն չունի: Կարելի է աւելցնել, մանաւանդ՝ տարրական հաշուապահութեան...:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ «ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՄՆԱՅՈՒՆ ԴԱՏԱՐԱՆ»ԻՆ ԱՌՋԵՒ

ՎՃԻՌԸ

SENTENCE

— LE GOUVERNEMENT DES JEUNES - TURCS EST COUPABLE DE CE GENOCIDE . . .
— LE GENOCIDE ARMENIEN EST AUSSI UN «CRIME INTERNATIONAL» DONT L'ETAT TURC DOIT ASSUMER LA RESPONSABILITE . . .
— L'ORGANISATION DES NATIONS UNIES ET CHACUN DE SES MEMBRES SONT EN DROIT DE RECLAMER CETTE RECONNAISSANCE . . .

Փարիզի Ծերակոյտին (Փալէ տիւ Լիւքսանպուրկ) Մետիսիս սրահը ծայրէ ծայր լեցուն էր, Երկուշաբթի առտու, Ապրիլ 16, ժամը 11-ին ու բեմին վրայ տեղ գրաւած էր «Ժողովուրդներու Մնայուն Դատարան»ին դատակազմը: Արդէն մամուլին եւ ներկաներէն մեծամասնութեան բաժնուած էր 30 էջնոց պատճառաբանեալ դատավճիռը: Նախագահ՝ Ֆրանսուա Ռիկօ ձայն առնելով կը յայտնէր որ պիտի չկարդայ ամբողջ բնագիրը, որու ընթերցումը տաղտկալի կ'ըլլայ, այլ կը բաւականանայ կարդալով եզրափակիչ վճիռը, զոր կու տանք քիչ անդին: Կը յիշէր այն երեք կազմակերպութիւնները, ոչ - կառավարական, որոնք դիմած էին իրենց (ֆրանսական, ամերիկեան եւ գերմանական) եւ որոնց երեք հարցումներուն է, որ դատարանը պարտէր պատասխանել իր վճիռով: Կը կարդար նաեւ քանի մը հատուածներ, որոնք կը հաստատէին վճիռին դրդապատճառները:

Այս ընթերցումէն եւ լուսաբանութիւններէն ետք, անգլիախօս ներկաներուն համար, փրոֆ. Ուալտ, փոխ - նախագահ, կը կարդար եզրափակիչ վճիռին անգլերէնը: Ապա, նախագահ Ռիկօ կը դիմէր լրագրողներուն, պատասխանելու համար, ի պահանջել հարկին, հարցումներուն: Կարգ մը - անխուսափելի - աւելորդ հարցումներ կ'ըլլային, տրուած ըլլալով որ ոմանք դատավճիռին ամբողջութիւնը դեռ չէին կարդացած եւ կ'ընէին հարցումներ, որոնց պատասխանները կային այդ բնագրին մէջ (օրինակ՝ զոհերու բուն թիւը եւայլն, եւայլն): Այլ հարցումի մը, որ կը վերաբերէր այս վճիռին կարելի հետեւանքներուն կամ ազդեցութեան արդիւնքներուն, մէթր Լէօ Մաթարասօ կը յայտնէր թէ իրենց դատարանը չի կրնար դիմում ընել ՄԱԿ-ին, բայց այդ դիմումը պիտի կատարէ «Ժողովուրդներու ազատագրութեան միջազգային լիկան»:

Նախագահ Ռիկօ կ'ըսէր նաեւ թէ դատարանին անդամները, որոնք միշտ խորապէս ծանօթ չեն իրենց յանձնուած թղթածրարներուն, այս նստաշրջանով, ներկայացուած տեղեկագրերուն, փաստաթուղթերուն եւ վկաներու ունկնդրութեամբ յաւելեալ շատ բաներ սորված են Հայերու ցեղասպանութեան մասին: Նախագահը կ'աւելցնէր թէ կը մաղթէ որ Հայերն ալ, իրենց կարգին, հետաքրքրուին ուրիշ ազգերու ողբերգութիւններով, երբ կան, եւ անոնց համակամ եւ զօրավիգ ըլլան:

Ինչպէս ըսինք, դատավճիռը իր ամբողջութեան մէջ մեքենագրուած երեսուն էջերէ բաղկացած է, որոնք կը պարզեն մանրամասնօրէն այն բոլոր պատճառաբանութիւնները, որոնց քննութիւնը առնուած է վճիռին: Այսօր, կը գոհանանք ուրեմն տալով այդ վճիռը: Ցետագային, մեր ներքի էջերուն մէջ, յաջորդաբար պիտի հրատարակենք ամբողջ բնագիրը, այսինքն այն պատճառաբանութիւնները (մոթիֆ) որոնց վրայ հիմնուած է այս վճիռը: Աւելորդ է ըսել, թէ 1984, Ապրիլ 16-ը, պատմական անկիւնադարձ մըն է, Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման ճամբուն վրայ եւ ինչպէս մեր ընթերցողներն ալ կը նկատեն այս վճիռին ընթերցումով, Ժողովուրդներու Մնայուն Դատարանը լաւագոյնս բանաձեւած է զայն, ոչ մէկ անորոշ կէտ թողլով: Յիշենք որ վճիռը կը վերաբերի միայն ու միայն իրեն եղած դիմումին կէտերուն, այլ խօսքով՝ պատասխաններն են իրեն եղած երեք հարցումներուն, զորս կրկին կը հրատարակենք, երբ սկսինք ամբողջ դատավճիռին լոյս ընծայումը, բայց անոնք որոնք կ'ուզեն վերյիշել, կրնան գտնել այդ հարցումները «Յառաջ»ի Ապրիլ 10-ի թիւին մէջ (Ա. էջ):

POUR CES MOTIFS,

en réponse aux questions qui lui ont été posées, le Tribunal décide que :

— Les populations arméniennes constituaient et constituent un peuple dont les droits fondamentaux, individuels et collectifs, dévaient et doivent être respectés conformément au droit international ;

— L'extermination des populations arméniennes par la déportation et par le massacre constitue un crime imprescriptible de génocide au sens de la Convention du 9 décembre 1948 pour la prévention et la répression du crime de génocide : en tant qu'elle condamne ce crime, cette Convention est déclaratoire de droit en ce qu'elle constate des règles déjà en vigueur à l'époque des faits incriminés ;

— Le gouvernement des Jeunes - Turcs est coupable de ce génocide, en ce qui concerne les faits perpétrés de 1915 à 1917 ;

— Le génocide arménien est aussi un «crime international» dont l'Etat turc doit assumer la responsabilité, sans pouvoir prétexter, pour s'y soustraire, d'une discontinuité dans l'existence de cet Etat ;

— Cette responsabilité entraîne principalement l'obligation de reconnaître officiellement la réalité de ce génocide et du préjudice en conséquence subi par le peuple arménien ;

— L'Organisation des Nations - Unies et chacun de ses membres sont en droit de réclamer cette reconnaissance et d'assister le peuple arménien à cette fin.

×

Երեքշաբթի առտու, Ապրիլ 17, փարիզեան օրաթերթերէն՝ «Քոթիտիէն տը Փարի» կ'արձագանգէր վճիռին, խորագրելով. - «Հայեր՝ Թուրքիան դատապարտուած» եւ տալէ ետք կարճ, այլ՝ կարեւոր հատուածներ վճիռէն, կը գրէր թէ որքան ալ խորհրդանշական ըլլայ, Ռըսէլ դատարանի ժառանգորդ՝ «Ժողովուրդներու Մնայուն Դատարան»ին այս վճիռը, անիկա կը հնչակուի երբ Միացեալ Ազգերու մարդկային իրաւանց յանձնախումբը պիտի քննէ, այս տարի, հայկ. հարցը (կ'ակնարկէ 30-րդ պարբերութեան): «Լիպերասիոն», նոյն օրը, աւելի լայն տեղ կու տար եւ թերթին աշխատակիցը հաղորդելէ ետք վճիռին բովանդակութիւնը, կ'աւելցնէր թէ վճիռին միայն վերջին նախադասութեան համար (տես՝ բնագրին վերջին 3 տողերը, որու կ'ակնարկէ) «Հայ համայնքականութիւնը պէտք է ներմակ քարով մը նշէ Երկուշաբթի, Ապրիլ 16-ի օրը: Արդարեւ տասնեակ տարիներ պայքարելով հանդերձ, հայկ. համայնքականութիւնը չէ յաջողած ՄԱԿ-էն ճանչցնել տալ իր ցեղասպանութիւնը, այնքան Թուրքիա ծանր կը կշռէ որոշումներուն վրայ: Առաջին անգամ ըլլալով, պաշտօնապէս եւ այնքան յստակ կերպով, քաղաքական ատեան մը պիտի փորձէ շրջել պատմութեան ընթացքը: Դատարանին ազդեցութիւնը, իր անդամներուն պատուաւորութիւնը թերեւս հաշուի առնուին պարտաւորելու համար Թուրքիան, որ չափաւորէ իր դիրքը եւ ստիպուի բացատրութիւն տալ»:

МАРЗАКАН

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Քլիշի - Ա.Ս.Ա. Իսի	1 - 2
Փարիզ Էֆ. Սէ. - 83 - Իւ. Ժի. Ա. Ալֆորվիլ	3 - 3
Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն - Տէսին - Շամպէռի	3 - 2
Իւ. Էս. Ժի. Օ. Ա. Վալանս - Լ'էթրա	1 - 1
Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ - Փոռ տը Պուք	1 - 2

ՄԿՐՏԻՉ ԽՐԻՄԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ծով կենցաղոյս համապազ
զիս ալեկոծէ … Նաւապետ բարի,
լեր անձին իմոյ ապաւէն»:

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ

Ա.

ԽՄԲ. - «Էջմիածին» ամսագրի 1983 ԺԱ - ԺԲ թիւին մէջ թարգմանաբար հրատարակուած է Խրիմեան Հայրիկի կեանքին ու անոր եկեղեցական, կրթական ու հանրային գործունէութեան նուիրուած Ա. Ումնովի յօդուածը, լոյս տեսած Ռուս եկեղեցւոյ պաշտօնաթերթին մէջ: Կուտանք յօդուածին հիմնական մասերը՝ արեւմտահայերէն:

×

1982 Հոկտեմբերին լրացաւ Հայց. Առաքելական եկեղեցւոյ անուանի դէմք՝ աստուածաբան, բանաստեղծ, մանկավարժ եւ հայրենասէր Մկրտիչ Ա. Խրիմեան կաթողիկոսի վախճանման 75-ամեակը:

Հայրապետին (ժողովուրդը զինք «Հայրիկ» կը կոչէր) կեանքը կը հանդիսանայ քրիստոնէական պատգամներուն հաւատարիմ մնալու, եկեղեցւոյ հանդէպ նուիրեալ ծառայութեան, հայրենիքի ջերմ սիրոյ եւ աշխատասիրութեան վառ օրինակ մը:

«Հայոց Հայրիկ … ազատութեան եւ յարութեան յոյս»· այսպէս կը գրէր Խրիմեան Հայրիկի մասին Ի. դարու սկիզբը Գարեգին Եպիսկ. Տրապիզոնցի (յետագային Կ. Պոլսոյ Պատրիարք):

«Խրիմեանի զարգացումն ու հմտութիւնը միակողմանի էր, լոկ հայերէնով սահմանափակուած, միջազգային եւ օտարազգի տարրերով ճոխացած չէր … վարչական հանճարը պակաս ըլլալու չափ քիչ էր, հեռատես եւ նախատես զգուշաւորութիւնը իր ասպարէզը չէր … Բայց ունէր բնածին ուշիմութիւն մը, որ իր ըմբռնելու եւ յիշելու եւ որոշելու կարողութիւնը կը կազմէր, ունէր բնատուր ճարտարութիւն մը, որով ամէն պարագայէ անվնաս դուրս ելլելու կերպը կը գտնէր. ունէր գրաւիչ ոճ մը եւ ազդեցիկ խօսք մը, որով գիտէր սրտերու վրայ տիրապետել, եւ ամէնուն վրայ ունէր անկեղծ եւ ուղիղ զգացում մը, որ ամէն թերութիւն կը լրացնէր … Ինքն գրիչն ու սաեղծիչն եղած է ազգասիրական եւ հայրենասիրական զգացմունքներու» (Մ. Արք. Օրմանեան, Ազգապատում, Երուսաղէմ, 1927, հատոր Բ., էջ 5334-5335):

Խրիմեան Հայրիկի գործունէութիւնը ծաւալ կը ստանայ ԺԹ. դարու երկրորդ կէսին, երբ կը սաստկանայ օսմանեան դաժան լուծը, որուն հետեւանքով կը զոհուին հարիւր հազարաւոր Հայեր, իսկ ողջ մնացածները կը թողուն իրենց հայրենիքը: Այդ ծանր օրերուն Խրիմեան Կաթողիկոս կը բաժնէր իր ժողովուրդին վիշտը, գործնապէս կ՚օգնէր ու կը խրախուսէր իր բարի հովուական խօսքերով:

Մկրտիչ Խրիմեան ծնած է 1820 Ապրիլ 4-ին, Արեւմտեան Հայաստանի հինաւուրց Վան քաղաքը, բարեպաշտ ու աշխատասէր գիւղացի ընտանիքի մը մէջ: Մինչեւ չափահաս դառնալը ան կը զբաղի ջուլհակութեամբ եւ նոյն ատեն մեծ եռանդով կը յաճախէ տեղւոյն վանական դպրոցը: Փոքր տարիքէն կը ցուցաբերէ արտակարգ ընդունակութիւններ: Կը գրէ բանաստեղծութիւններ, կ՚ուսումնասիրէ աստուածաբանութեան հիմքերը: Իր սիրած գիրքերէն էր Յակոբ Կաթողիկոս Կոստանդնուպոլսեցիի «Ձէն հովուի»ը:

ԺԹ. դարու 50-ական թուականներու սկիզբը Խրիմեան կը փոխադրուի Կ. Պոլիս իր ուսումը շարունակելու նպատակով: Հոն, հայկական թաղամասերէն մէկուն մէջ ամբողջովին կը նուիրուի ուսուցչական ասպարէզին: 1854-ին 34-ամեայ վարժապետը ծանր կորուստ կը կրէ. յանկարծամահ կ՚ըլլան իր երիտասարդ կինը եւ փոքր աղջիկը:

Ապաւինելով Աստուծոյ ամէնազօր կամքին եւ փափաքելով աւելի մօտենալ մեծ մասամբ բարեպաշտ հայ գիւղացիութեան՝ Խրիմեան կ՚ուխտէ կուսակրօն եկեղեցական դառնալ եւ արեղայ կը ձեռնադրուի: Յետագայ տարիներուն, եկեղեցական ամէնօրեայ պաշտամունքներու ատեն, որոնք կը կատարուէին Կ. Պոլսոյ փոքրիկ մէկ մատուռին մէջ, Հայր Մկրտիչ՝ քարոզչական հազուադիւտ իր ընդունակութիւններուն շնորհիւ, կը գրաւէ ոչ միայն քաղաքի աշխատաւոր հայ բնակչութեան՝ բեռնակիրներու, շրջիկ առեւտրականներու, արհեստաւորներու, այլեւ հայ մտաւորականութեան լայն շրջանակներու ուշադրութիւնը: Պոլսոյ թէ՛ հարուստ առեւտրական թաղամասերէ եւ թէ՛ արուարձաններէ մեծ թիւով Հայեր կուգային լսելու Խրիմեանի կիրակնօրեայ քարոզները, որոնք աչքի կը զարնէին բացառիկ պերճախօսութեամբ:

Պատարագի ընթացքին անոր սրտառուչ ձայնը, որ Աստուծոյ ողորմութիւնը կը հայցէր տառապող իր հայրենակիցներուն համար, կը ցնցէր ու կը յուզէր բոլոր ներկաները:

Այդ տարիներուն Խրիմեան կը յանձնուի աղօթքի ու պահեցողութեան, կը կատարելագործուի Ս. Գրքի ընթերցման ու մեկնաբանութեան մէջ եւ նոյն ատեն կը զբաղի գրականութեամբ եւ բանաստեղծութեամբ:

Կ. Պոլսոյ հայկական գաղութին մէջ Մկրտիչ Խրիմեանի համբաւը հետզհետէ կը մեծնայ:

1857-ին Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքին օրհնութեամբ ան կը դառնայ Վարագայ վանքի վանահայրը, իսկ յետագային կը ստանայ վարդապետական աստիճան: Իբրեւ վանահայր, ան կը հիմնէ վանքին կից օրինակելի դպրոց մը, ուր այլ նիւթերու կարգին կը դասաւանդուէր նաեւ գիւղատնտեսութիւն: Վանքին շրջանաւարտները ան կը ղրկէ արտասահման՝ շարունակելու համար իրենց ուսումը. կը կազմակերպէ թանգարան, տպարան գրադարան եւ տպարան: 1857-ին Վարագայ վանք կը փոխադրէ Կ. Պոլիս 1850-ին իր իսկ կողմէ հիմնուած ամսագիրը, որ այն ժամանակ կը կրէր «Արծիւ Բիւզանդիոնի» անունը, իսկ յետագային զայն կը կոչէ «Արծուի Վասպուրական»: Այդ թերթին հրատարակութիւնը գրեթէ եզակի փորձ մըն էր ըստեղծելու հայկական մամուլ՝ ոչ թէ Կ. Պոլիս, այլ Արեւմտեան Հայաստանի կեդրոնը: «Արծուի Վասպուրական» ամսաթերթը ձրի կը ղրկուէր բոլոր փափաքողներուն: Անոր հրատարակութիւնը դադրեցաւ գլխաւորաբար թրքական իշխանութիւններու ճնշումին հետեւանքով:

Մկրտիչ Խրիմեան եպիսկոպոս ձեռնադրուելով առաջնորդ կը նշանակուի Մուշի, որուն շրջակայքը կը գտնուէր Ս. Կարապետ վանքը:

Այս վանքը միջնադարուն կը հանդիսանար Տարօն գաւառի հայ դպրութեան եւ մշակոյթի կեդրոն: Ս. Կարապետ վանքի խուցերէն էր, որ ԺԵ. դարուն կը տարածուէին վանքի վանահայր Յովհան վրդ. Խութեցիի պատգամները, որոնք կոչեր էին ժողովուրդին՝ ազատագրական պայքարի, բռնակալութեան դէմ:

1862-էն մինչեւ 1869, եօթը տարի, Խրիմեան Հայրիկ եղած է Մշոյ առաջնորդ եւ մեծ եռանդով նուիրուած իր թեմի հովուերականներուն մէջ աստուածաբանական եւ բարոյական կրթութեան տարածման: Ան չէր կրնար չտեսնել, որ հայ քահանայից դասը բաւարար կրթութիւն չունէր, քանի որ անոր մտաւոր պատրաստութիւնը մակերեսային բնոյթ կը կրէր: Հայ վանականները եւ քահանաները յաճախ կը թափառէին երկրին մէջ՝ պանդուխտներու պէս: Քահանաները իրենց ծուխերուն մէջ իրենց գոյութիւնը կը պահպանէին առաւելաբար շնորհիւ այն վարձատրութեան, զոր կը ստանային ծիսակատարութեանց դիմաց: Խրիմեանի հոգածութեան շնորհիւ իր թեմի հովուերականներու կրթական մակարդակը զգալի կերպով կը բարձրանայ, նոյն ատեն կեանքը կը կարգաւորուի ծուխերու մէջ: Մկրտիչ Եպիսկ. Խրիմեան ձեռք ձգելով Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքին օժանդակութիւնը Մշոյ Առաջնորդարանը մխացեալ եկեղեցական դանձարկղ … ծելու հարցին մէջ, կը յաջողի կազմ… կերպել քահանաներուն մնայուն կերպով … համեստ ռոճիկներ վճարելու գործ… Ան կը յաջողի նաեւ իր թեմի հարուստ առեւտրականները համոզել, որ նուիրեն … ընեն ի նպաստ ամէնէն չքաւոր բնա…նիքներու:

Այդ ժամանակուան Թուրքիոյ ներքին քաղաքական կացութիւնը, ինչպէս նաեւ Օսմանեան Պետութեան մայրաքաղաքին եւ տեղական վարչական ու ռազմական իշխանութիւններու վերաբերմունքը Հայերու հանդէպ՝ բաւական կը դժուարացնէին Մկրտիչ Եպսկ.ի կողմէ նախատուր ձեռնարկներու իրագործումը … գուտ Հայ եկեղեցւոյ: Ծանր ու դժուար ճամբաներու մէջ դնելով՝ Աստուած կ… ծէք կ՚ուզէր փորձութեան ենթարկել … Եկեղեցւոյ նուիրումը իր կամքին: … չեւ այսօր ալ Հայ Եկեղեցին, համաձայն իր հին աւանդութիւններու եւ ծէսերուն … կը ցուցաբերէ իր բոլորանուէր սէրն … նուիրումը Ամենաբարձրեալին:

Խրիմի պատերազմի տարիներուն (18… - 1856) Թուրք իշխանութիւնները … ւածային ճնշումներ կը բանեցնեն Հայ… րու վրայ Մուշ, Էրզրում եւ Վան, որ… բնակչութիւնը չէր թաքցներ իր համակ… րանքը Ռուսիոյ նկատմամբ: Թուրք պ… տօնեաներու ճնշումը ծանր լուծ կը … դիմանայ քաղաքի ու գիւղի բնակչութ… համար. Թուրք դատաւորներու, նահ… գապետներու եւ փաթիլէներու հարստ… հարումներն ու կեղեքումները չափ … սահման չունէին.

Դարաւոր ճնշումն ու հալածանքը, … նողոք շահագործումը, մարդկային … ժանապատուութեան ոտնահարումը … գիւղացին կը դարձնէին ճակատագրի … - հնազանդ, ամէն բանի հանդէպ անտ… բեր էակ մը:

Սուլթան Ապտիւլ - Ազիզի (1861 - 18…) օրով Օսմանեան Պետութեան կողմէ … յերու հանդէպ գործադրուող ազգայի… կրօնական ճնշման եղանակները կը … նան նպատակայարմար, հետեւողակա… նոյթ: Թուրք վարչակարգը ծայր … ճան անողոք էր սուլթանի այլադա… հպատակներու նկատմամբ, այդ կար… նաեւ Հայերու: Հայերուն ճակատագ… որոշուած էր. անոնք Թուրքիոյ սահմ… ներուն մէջ պէտք է դադրէին ազգ … լէ, այլ խօսքով՝ անոնք դատապար… ուած էին բնաջնջման:

Բազմաչարչար հայ ժողովուրդը մխ… թարութեան եւ առաքելական կենդ… խօսքի կարիք ունէր: Ան քաջարար … կրէր ամէն տեսակ տառապանքներ եւ … մենէր՝ հաւատարիմ մնալով իր Փրկ… Եւ ահա Աստուած Հայերուն ղրկեց … գեւոր առաջնորդ մը եւ ուսուցիչ … յանձին Խրիմեան Հայրիկի:

…Հայ եկեղեցւոյ ընծայած իր ծառ… յութիւններուն ի գնահատութիւն՝ Խրի… եանի կը շնորհուի արքութեան պատ… իսկ 1869-ին ան կ՚ընտրուի Կ. Պոլսոյ … յոց Պատրիարք: Կը սկսի իր կեանքին … գործունէութեան նոր շրջանը: Սակայ… ան երկար չի մնար Կ. Պոլիս:

Ա. ՈՒՄՆՈՎ

(Շար. 1)

ՋՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Մեր հարցումներր պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Կայ մեծ ու անտարբեր զանգուած մը, կան կազմակերպութիւններ՝ համեմատաբար փոքրաթիւ անդամներով:

Խօսք առաւ ՌԱԿ-ի պաշտօնաթերթ «Պայքար»ի խմբագիր, նկարչական արուեստի ու Շահնուրի գրականութեան քննադատ, անցեալին «Յառաջ»ի մէջ ալ յօդուածագիր Գրիգոր Բէջօսէեան: Ըստ որու որոշ չափով համաձայն է Քօրթեանի եւ Թապիպեանի մօտեցումին այն իմաստով որ սխալ չի գտներ մտաւորականութեան վրայ սեւեռումը նման հանդիպման մը ընթացքին: Հայութիւնը կը տարբերի ուրիշ ժողովուրդներէ շատ մը ձեւերով. ի մէջ այլոց անով՝ որ Հայութեան հարցը մտաւորականութեան հարց մըն ալ եղած է միշտ. գոնէ իր արդի կերպարով, 19-րդ դարէն սկսեալ: Արովեանէն՝ Խրիմեան, կարելի է թուել մտաւորական դէմքեր (օրինակ՝ Ռուսինեան, Օտեան, Րաֆֆի, Ծերենց, Նալպանտեան, որոշ Մխիթարեան հայրեր - Խ. Թ.) որոնք կերտեցին Հայ Ազգի գաղափարը: Սակայն եթէ կարելի է արդարացնել մտաւորականութիւնը եւ հայ ազգը յուզող հարցերուն նոյնացումը, տրամաբանական է նաեւ մեղադրել մտաւորականութիւնը՝ ներկայի նեղ հորիզոններուն համար: Մանաւանդ Սփիւռքի վերակառուցման շրջանին, շեշտեց Բէջօսէեան, մտաւորականութեան պակսած է ինքնավստահութիւն, եւ ուրեմն ան, ինքնի՛ն, քաջալերած է ազգային կեանքի մեկուսացումը՝ միջազգային մտաւորական կեանքէն ու նիւթերէն: Մեր մտաւորականները, թերեւս մտահոգ Եղեռնէն մազապուրծ վերապրած ժողովուրդի մը, ինչպէս նաեւ անոր մտաւորական դասակարգին ուսակով, եղան ինքնամփոփ՝ ընդհանրապէս: Ըլլա՛յ Լիբանանի մէջ, ըլլա՛յ Արեւմտեան Սփիւռքի մէջ, մեր մտաւորականութիւնը գոնէ երկու հայ սերունդ մեկուսացման հորիզոններով կրթեց: Այդ մօտեցումը մեզի լաւ չծառայեց, թէեւ, անկասկած, կային հասկնալի եւ մեղմացուցիչ պատճառներ: Հիմա, եզրափակեց ան, եթէ Հայութիւնը կ՚ուզէ իր տեղը գրաւել արդի աշխարհին մէջ, անկասկած որ պէտք պիտի ունենայ մտաւորականութեան մը, որ իր արժանաւոր տեղը կըրնայ գրաւել խորաքանչիւր հայաշատ երկրի մշակոյթին մէջ, եւ ուրեմն Սփիւռքահայութիւնը եւ անոր մտաւորականութիւնը ստիպուած են հետաքրքրուիլ միջազգայինով:

Ջիւան Թապիպեան ըսաւ, որ Բէջօսէեանի մատնանշումներուն մէջ կայ որոշ ճշմարտութիւն մը, սակայն կայ նաեւ շատ կարեւոր անտեսում մը: Անոր խօսքին մէջ գտաւ որոշ մեղադրանք մը հայ մտաւորականութեան հասցէին, - մեղադրանք՝ որ արդար պիտի ըլլար, եթէ չըլլար անտեսուած ազգային, ներքին կացոյց մը՝ որ մտաւորականութեան պարտադրեց որդեգրել ցաւալի, թերեւս նոյնիսկ երբեմն դատապարտելի ուղղութիւններ: Չմոռնանք, ըսաւ ան, որ 19-րդ դարուն մեր ժողովուրդը անկազմակերպ զանգուած մը չէր միայն՝ որ հլու - հնազանդ կը սպասէր մտաւորականներու ցուցմունքներուն: Չմոռնանք որ այն միջոցին, որու ընթացքին մտաւորականութիւնը զարգացաւ եւ ուժ մը դարձաւ՝ կային պատրիարք ու կաթողիկոս, հայ կղեր, հայ ջոջեր եւ ամիրաներ, հայ … նեւոր դասակարգ եւայլն: Անոնք կը … րապետէին ազգային գործերու նուի… ւող մարդոց ասպարէզներուն, կը վախ… նային Սուլթանէն ու Ցարէն, կը վախ… յին Թուրքէն ու Ռուսէն, մանաւանդ … բոպացիէն, անոր մշակոյթի, մտածելա… կերպի, վարուելակերպի ըմբոստ ուժակա… նութենէն: Կը վախնային Քօրթեանի մա… նանշած ազատութեան եւ տրամաբանակ… քննադատութեան գաղափարներէն: Անո… կը քաջալերէին հայ զանգուածի ըմբ… պահպանողականութիւնը՝ մօքի հարցե… րու մէջ (ԾՆԹ.- Յիշել՝ որ մինչ … քաղքենին կ՚աճապարէր որդեգրելու … կոր Պարոնեանի ծաղրած արեւմտեա… a la franca պերճանքները, ան կը … սափէր արեւմտեան մտաւոր մտածելա… կերպէն: Խ. Թ.): Ուրեմն, շարունա… Թապիպեան, հայ մտաւորականը՝ ըլլա… ուսուցիչ, գրող կամ խմբագիր, անկ… չէր: Գիտէր, որ ընկերային կառոյց… մէջ ապահով տեղ չկար իրեն վերապա… ւած: Կղերն ու ունեւոր դասակարգ… ինչպէս նաեւ ազգային կազմակերպու… թեան ընդհանուր կառոյցը՝ կը սորվե… զայն որ մնայ հնազանդ եւ զբաղի … փոքր ածուով,- չմտանէ հայ և օտար … րերու շահերը, չտոնակոխէ անոնց զ… չա՛տ նեղ սահմանները:

(Շար. 1…)

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

ՕՁՈՒՆ

«Սովետական Գրող» Հրատարակչութիւնը լոյս ընծայեց «Հայ ճարտարապետութեան յուշարձաններ» մատենաշարի հերթական գիրքը, որ նուիրուած է Օձունի գմբէթաւոր եկեղեցւոյ: Օձունը միջնադարեան հայկական ճարտարապետութեան ծանօթ յուշարձաններէն մէկը ըլլալով հանդերձ, անցեալին բաւարար խորութեամբ չէ ուսումնասիրուած: Ճարտարապետ Գառնիկ Շախկեանի «Օձուն» աշխատութիւնը կուգայ լրացնելու այդ բացը: Գիրքին էջերուն մէջ յուշարձանը առաջին անգամ կ'ենթարկուի համակողմանի եւ ամբողջական քննութեան՝ վաղ միջնադարեան յուշարձաններու հետ համադրման ճամբով, բազմաբնոյթ հարուստ նիւթերու ընդգրկումով:

Աշխատութեան մէջ առանձին գլուխներ նուիրուած են Օձունի եկեղեցւոյ վերաբերող գրաւոր աղբիւրներուն, յուշարձանի կրած փոփոխութիւններուն եւ սկզբնական բնագրի վերահաստատման, ճարտարապետական վերլուծումին ու կառուցման ժամանակին: Համակարգուած եւ հաւաքուած են եկեղեցւոյ մասին պահպանուած պատմական ու նկարագրական բնոյթի յիշատակութիւնները, տրուած է յուշարձանի ուսումնասիրութեան համառօտ տեսութիւնը: Հեղինակը յաջողած է գտնել նաեւ Օձունի վերաբերող նոր յիշատակութիւններ, տեղեկութիւններ ու փաստեր, որոնք տեղին օգտագործուած են աշխատութեան մէջ:

Յուշարձանի կառուցուածքի վերլուծումի տուեալներով, չափագրական ու հնագիտական ստուգումներու հիման վրայ հեղինակը յստակօրէն կը պարզէ եկեղեցւոյ արտաքին սրահի յետագայի յաւելում ըլլալը եւ ժամանակագրական փոքր խզումը բուն եկեղեցւոյ կառուցումէն, սրահի արեւելեան թեւերը գտնուող սենեակի եւ խորանի օրկանական կապը բուն եկեղեցւոյ հետ ու անոնց պատկանիլը նախնական յօրինուածքին, աղօթասրահի արեւելեան թեւին վերնայարկի երբեմնի գոյութիւնը, ճակատի քիւերու եւ ծածքի սալերու փոխարինման, զանգակատուններու յաւելման ժամանակը եւ այլն: Կատարուած է նաեւ վերակազմութեան առաջարկ մը եկեղեցւոյ արտաքին կամարակապ սրահի նախնական յօրինուածքի ու բնագրի վերաբերեալ:

Եկեղեցւոյ ճարտարապետական վերլուծումը կը կազմէ մենագրութեան ընդարձակ մասը: Առանձին բաժիններ նուիրուած են յուշարձանի յատակագիծի յօրինուածքին, ներքին տարածութեան կազմակերպման, արտաքին սրահին, ընդհանուր զանգուածներուն, ճակատներուն, գեղարուեստական յարդարանքին, վիմական արձանագրութիւններուն, շինարարական թէքնիքին եւ այլ հարցերու: Ցոյց տրուած են յուշարձանի տեղը եւ դերը վաղ միջնադարեան հայկական ճարտարապետութեան մէջ, կապը եւ յարաբերութիւնը մէկ կողմէ Դ. - Ե. դարերու եռանաւ յուշարձաններու (Աշտարակ, Դուին, Քասաղ եւայլն), միւս կողմէ՝ Է. դարու գմբէթաւոր բազիլիքի յուշարձաններու (Գայեանէ, Բագաւան, Մրէն) հետ:

Եկեղեցւոյ յօրինուածքի ակունքները քննելու ընթացքին հեղինակը զայն կը դիտէ տեսակով եւ ժամանակով մօտ կանգնած այլ յուշարձաններու լայն խորքի վրայ, համոզիչ կերպով ցոյց կու տայ մերձեցման այն եզրերը, զորս ունի Օձունի յուշարձանը անոնց հետ: Հիմնական է հեղինակի այն եզրակացութիւնը, թէ Օձունի եկեղեցին «ինչով տարբերւում է գմբէթաւոր բազիլիկ տիպի աւարտուն յուշարձաններից, դրանով իսկ մերձենում է վաղ միջնադարեան եռանաւ բազիլիկ յուշարձաններին»:

Անդրադառնալով եկեղեցւոյ պատերուն պահպանուած պատկերաքանդակներուն ու զարդաքանդակներուն, նոր յայտնաբերուածներու հետ հեղինակը կը կատարէ անոնց ժամանակագրական դասակարգումը (եկեղեցւոյ նախորդող, ժամանակակից եւ յետագայի): Գիրքին մէջ պատշաճ տեղ յատկացուած է նաեւ յուշարձանի վաղ շրջանի վիմական արձանագրութիւններու քննութեան: Հետաքրքրական է հեղինակին ենթադրութիւնը եկեղեցին կառուցող կամ վերակառուցող ճարտարապետ-վարպետի անուան յիշատակութեան մասին:

Օձունի եկեղեցւոյ թերեւս ամէնէն թէական հարցը անոր կառուցման ժամանակն է: Այդ մասին մասնագիտական գրականութեան մէջ մինչեւ այսօր գոյութիւն ունեցած կարծիքները միատեսակ չեն: Հետեւողական կերպով քննելով եկեղեցւոյ կառուցման ժամանակի հետ առնչուող բազմաթիւ հարցեր՝ հեղինակը կը յանգի հետեւեալ փաստարկուած եւ համոզիչ եզրակացութեան. «Հայկական գմբէթաւոր բազիլիկների (Գայեանէ, Մրէն, Բագաւան) հետ Օձունի ունեցած անմիջական կապը ասում է նրանց ժամանակագրական ոչ մեծ խզման մասին, որը, ինչպէս նաեւ Հայաստանի Զ. դարի սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի վերլուծութիւնը հաւանական են դարձնում Օձունի եկեղեցու կառուցումը Զ. դարի վերջում»:

Գիրքին մէջ դրուած գծագրութիւններն ու լուսանկարները, որոնք մեծ մասամբ կատարուած են հեղինակին կողմէ, շահեկան կերպով կ'ամբողջացնեն ու մատչելի կը դարձնեն շարադրանքը:

ԱՐՏԱԿ ՂՈՒԼԵԱՆ

ԽՆԴԱԼՈՎ ՄԵՌՆԻԼ...

Յուղարկաւորութիւն մը ծաղկեպսակներուն մէջ. -

«Լուացուելիք ծաղկեպսակ՝ տան լուացարարուհիին կողմէն»:

×

- Երբ եւ ի՞նչ յարգա՞ծ էք ձեր ժամադրութիւնները:

- Այո՛. կը յիշեմ. յուղարկաւորութեան մը գացի: Չէի կրնար յետաձգել:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՔԱՆՆԻ ՄԷՋ

ՔԱՆՆ («Յառաջ»). - Հայ Տիկնանց Միութեան գեղարուեստական ցերեկոյթը, Միրամար շքեղ սրահին մէջ, Կիրակի, Ապրիլ 8-ին, իսկապէս բացառիկ պատկեր պարզեց: Առանց սխալելու կրնանք ըսել, թէ ներկաներուն թիւը շուրջ 600 եղաւ: Ո՛չ միայն Քաննէն եւ մերձաւոր շրջականերէն, այլեւ Նիսէն, Մոնաքոյէն, Մանթոնէն, Փիւժէէն, Տրակինեանէն եւ այլ վայրերէ ազգակիցներ ներկայ գտնուեցան: ՀՕՄ-ի քանի մը տասնեակ պատրապարեալներ, գլխաւորութեամբ հաստատութեան տնօրէնուհի Տիկ. Ա. Կարապետեանի, հանդիսութեան մասնակցեցան: Բազմութիւնը այնքան խուռներամ եղաւ, որ թէեւ յաւելեալ տեղեր յատկացուեցան, շատեր մերժուեցան՝ հակառակ իրենց մուտքի տոմսերը վճարելու տրամադրութեան: Տիկնանց Միութեան երէց եւ երիտասարդ անդամուհիները ապահովեցին կազմակերպական աշխատանքները:

Քաննի քաղաքապետուհի Տիկ. Մ. Տիփուլի անունով, Տիկ. Մ. Փիֆեր, քաղաքապետական խորհուրդի անդամ, հանդիսութեան ներկայ գտնուեցաւ:

Հայ Տիկնանց Միութեան Վարչութեան նախագահուհի Տիկ. Թ. Ճէվիզեան, ժամը 15.30-ին, իր բացման խօսքին մէջ յիշեցուց կազմակերպութեան հիմնադրութեան թուականը՝ 1971, Տիկ. Ս. Մարմարեանի նախաձեռնութեամբ: Յայսօր աշխատանքներ տարուեցան Միութեան կողմէ շրջանի փոքրաթիւ Հայութիւնը իր ազգային ծիրին մէջ պահելու ուղղութեամբ:

Յայտագիրին առաջին բաժինին մէջ, Մարսէյլի Հայ Արենոյշներու խումբը, 40 պարմանուհիներէ բաղկացած, վարագոյրի բացումին, կենդանի պատկեր պարզեց՝ Հայ կնոջական դարամեայ տարազներու ներկայացումով, Ք. Ա. 9-րդէն մինչեւ ԺԹ. դար: Օր. Ա. Մանոյեան, յստակ առոգանութեամբ, արեւելահայերէն (*) նախ ընդհանուր ակնարկով մը ներկայացուց Հայուհիներու տարազներուն պատմութիւնը: Մեր նօթերուն ապաւինելով, արձանագրենք, թէ հայկական տարազներու քննական եւ ուսումնասիրական աշխատանքներով զբաղեցան, անցեալին, Հայեր եւ օտարներ՝ Լ. Հաուփթ, Վ. Լանկլուա, Պետրովիչ, Հ. Վարդան Հացունի եւ ուրիշներ: Մօտաւոր ժամանակներուն՝ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիան, իր հնագիտական եւ ազգագրական հիմնարկութեան բաժինով: Աղբիւրներ եղան ու կը մնան հին տարական քանդակները, Վանի (Տուշպա), Երեւանի (Էրեբունի) եւ այլ պատմական վայրերու արքայական դրամները, կնիքները, ձեռագիր հայկական մանրանկարչութիւնը, որոնց օրինակները կը գտնենք Երեւանէն սկսեալ մինչեւ Պերլին, Լոնտոն, Հռոմ եւ այլուր: Հայկականները, անբաժան մէկ մասը հանդիսացան Մերձաւոր - Արեւելքի ժողովուրդներու տարազներուն, ոճերուն: Այսուհանդերձ, կրելով ազդեցութիւններ, յաջողեցան պահել, ստեղծել իրենց ուրոյն ոճն ու ճաշակը, գոյներու վայելուչ կերպարը, ստեղծագործութեան ինքնատիպ առանձնայատկութիւնները:

Ապա, մեկնաբանութեան շարքով մէկ առ մէկ առանձին բեմ՝ հանդիսականներու առջեւ ներկայացան ուրարտական ժամանակաշրջանէն մինչեւ հելլենական, ապա այլ դարաշրջաններու այլեւայլ վայրերու Հայուհիներու տարազները պարզող արենոյշներ: Տպաւորիչ իրաքանչիւրը՝ գոյներու այլազանութեամբ, շրջան առ շրջան ստեղծուած հագուստներու տարբերութեամբ, շպարներու, երիզաւորումներու այլազանութեամբ, եւ այլն:

Առ ի տեղեկութիւն աւելցնենք, թէ Հայ Արենոյշները օգտուած են տասնեակ մը տարիներ առաջ Թեհրանի Հայ Կին Միութեան նմանօրինակ ցուցահանդէսին առթիւ կազմուած շքեղ ալպոմէն:

Ապա, նոյնպէս Մարսէյլէն, Սարտարապատ Նուագախումբը՝ չորս նուագողներէ եւ մէկ երգիչէ բաղկացած, երգերու փունջ մը հրամցուց ներկաներուն: Արուեստասէր երիտասարդներուն ջանքը գնահատուեցաւ:

Միջնադարէն ետք, Արենոյշներու աղջիկանց Գայեանէ եւ տղոց Մասիս համաձայն պարախումբերը, առանձինն եւ միասնաբար, ժողովրդական պարեր ներկայացուցին: Քանի մը անուանումներ՝ Տավիղ, Բերդպար, Շալախօ, Ա. Խաչատրեանի Գայեանէ բեմապարէ հատուածներ:

Ըսենք արուեստասէրներ են, ուրեմն՝ սիրողներ, որոնք իրենց օրուան աշխատանքի եւ ուսման ժամերէն ետք կը ձգտին հայկական պարեր սորվիլ եւ զանոնք ներկայացնել: Գնահատանքի արժանի կը գտնենք ճիգը, մանաւանդ այն պատճառով, որ տպաւորիչ ներկայութիւն կը պարզեն բեմին վրայ: Պարերու դեբուսոյցներն ու ղեկավարներն են Ս. եւ Ժ. Մարտիրոսեան:

Անշուշտ, այս տողերուն մէջ պէտք չէ մոռնալ շարժումին խթանը հանդիսացող ղեկավարուհին՝ Տիկին Շամիրեան՝ նոյնպէս քաջալերութեան արժանի եւ շնորհաւորելի:

ԹՂԹԱԿԻՑ

(*) Առնուազն տարօրինակ երեւոյթ է, չըսելու համար դատապարտելի, որ հոս, Ֆրանսայի մէջ, արեւմտահայ հանդիսականներու առջեւ մեկնաբանութիւններ կատարուին արեւելահայերէն: Պատասխանատուները կը հրաւիրենք գիտակցութեան, որպէսզի Վարուժանի լեզուն, - ծննդեան հարիւրամեակն է բանաստեղծին, - մենք մեր ձեռքով չթաղենք այլ՝ շարունակէ ապրիլ եւ զարգանալ:

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄԱՅԷՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

6

ԿԱՅՍՐ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐ

«Մեր ժողովուրդները միշտ չեն հասկնար իմ գործերուս պատճառը, անոնց վստահութիւնը շահած եմ, որովհետեւ կը զգան որ իրենց կայսրն ու թագաւորը անշահախնդրօրէն կ'աշխատի իրենց համար...: Եթէ մեր գիրքը լքէինք, տղաս, եթէ հարստութիւնը անհետանար, այս ժողովուրդները որ այսօր միացած են, պիտի բաժնուէին եւ եղբայրասպան կռիւներու մէջ իյնային: Մեր նախահայրերուն կողմէ մաս առ մաս շինուած հարուստ եւ հոյակապ կայսրութեան մը տեղ պիտի մնար միայն պետութեան մը փոշին, իր տկարութեան մէջ՝ դրացի Պետութիւններու սպառնալիքին ենթակայ, եւ վաղուան համար միշտ սրտադողի մէջ...: Շատ լաւ կը զգաս, Ռոտոլֆ, որ բառերուս անկարելի է պատասխանել:

Ուրիշ պարագայի մը մէջ, Ռոտոլֆ երջանիկ պիտի ըլլար առաջին անգամ ըլլալով կայսեր հետ քաղաքական վիճաբանութիւն մը ունեցած ըլլալուն համար: Այսօր, սակայն, շատ ուշ էր, այլեւս խնդիրը չէր դառնար քառասուն միլիոն մարդոց եւ կայսրութեան, այլ իր եւ Մառիի շուրջ: Իր անհանդստութիւնը շատցաւ: Կը տեսնէր որ բռնուած էր ճարպիկ հակառակորդի մը կողմէ որ իր կոխելիք տեղը կ'որոշէր: Անխուսափելիօրէն պիտի պարտուէր ինք: Աւելի աղէկ էր կապը խզել, փախչիլ...: Բայց եւ այնպէս, տկարութիւնը ունեցաւ եւ վէճի մտաւ.

- Թերեւս մեծ պատրանք մըն է ապագային համար աշխատիլը: Ժողովուրդները երբեք չեն գոհանար ու միշտ կը զանգատին. ապերախտներ են անոնք: Ի՞նչ պիտի պատահի: Հիւսիսէն ուրական մը կրնայ իյնալ մեր վրայ: Մեր տան անգամ դարաւոր հարստութիւնը յաւիտեան տեւելո՞ւ համար շինուած է:

- Չեմ գիտեր, ըսաւ կայսրը, եւ երբեմն կը կասկածիմ այդ մասին: Ո՛վ գիտէ, թերեւս վերջին կայսրը պիտի ըլլամ ես: Բայց եւ այնպէս մեր պարտականութիւնը նոյնը կը մնայ: Զինուոր մը չի վիճարկեր իրեն տրուած հրամանին համար: Շուտով քու կարգդ պիտի գայ. վստահութիւն ունիմ վրադ...

Ռոտոլֆ, ինքնիրեն խօսելու պէս, խուլ ձայնով մը ըսաւ.

- Միակ կարեւոր բանը այն է որ հերթը առնուի ինձմէ: Երբ զինուոր մը թերանայ, ուրիշ մը անոր տեղը կ'անցնի:

Կայսրը տարսաց այս խօսքին վրայ: Իր զաւա՞կն էր աս, Հապսպուրկեան մը, որ այսպէս կը խօսէր: Այնտեղ էին անոնք, իրարու բոլորովին մօտիկ, նոյն արիւնէն երկու մարդիկ: Բայց եւ այնպէս, անդունդ մը կը բացուէր անոնց միջեւ: Անշարժ կեցած էր ան, պարապ ուզելով, չգիտնալով թէ ուր դառնար:

Այդ պահուն, անսպասելի փոքր բան մը պատահեցաւ: Ֆրանցէնզ Փլացի վրայ թմբուկի հարուածներ լսուեցան որոնք պահակներուն փոփոխութիւնը կը յայտնէին: Իր իշխանութեան քառասուն տարիներու ընթացքին, կայսրը սովորութիւն ունէր դիտելու այդ պահուն պալատ եկող վաշտին անցքը: Ինչ ալ ըլլար իր աշխատութիւնը, ունկնդրութիւն կամ ժողով, կը ձգէր, պատուհան կ'երթար եւ իր զինուորի սիրտը հրճուանք կը զգար տեսնելով անցքը այդ զինուորներուն որ կայսրութեան պաշտպանութեան համար կը պատրաստուէին:

Այդ օրն ալ, նախորդներուն նման, շեփորներու կոչին պատասխանելով պատուհան գնաց: Ռոտոլֆ մեքենաբար անոր հետեւեցաւ: Զինուորական նուագախումբի զուարթ աղմուկը անոնց մէջ թափանցեց եւ փոխեց սենեակին թշնամական մթնոլորտը: Հիմա երկու նոյն արհեստէն մարդիկ էին միայն անոնք որ իբր մասնագէտ զիրենք շահագրգռող տեսարան մը կը դիտէին:

- Թիրոլեան որսորդ զինուորներու գունդն է, ըսաւ կայսրը: Ի՛նչ գնացք, ի՛նչ ճկունութիւն:

- Միրանէն եւ Ինզպրուքէն են, աւելցուց Ռոտոլֆ: Յոգնութեան լաւ կը դիմանան եւ չեն զանգատիր բնաւ:

- Գիտես որ նոր գունդին շնորհիւ լուրջ յառաջդիմութիւններ եղած են նորագիրներու դաստիարակութեան մէջ: Այս մարդոցմէ մեծ մասը վեց ամիս միայն զօրանոցի կեանք անցուցած է: Կը տեսնես ահա արդիւնքը:

(Շար. 78)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տէր եւ Տիկին Պօղոս Թորոսեան եւ զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Քրիստափոր Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժիլփաքեա, Օր. Արշալոյս Թորոսեան, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան, Երկուշաբթի, Ապրիլ 23, Զատկուան Մեռելոցին Սէն - Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցին, իրենց սիրելի զաւկին, եղբօր եւ ազգականին՝

ԲԱԲԳԷՆ ՍԻՒՆԻ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

մահուան Ա. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

-ԿՈՉ-

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒՆ

Ապրիլ 24-ի ոգեկոչումը տեղի կ'ունենայ լիակատար միասնականութեամբ:

Կը խնդրուի բոլոր Ռազմիկներէն, որ իրենց գործօն մասնակցութիւնը բերեն յիշատակի բոլոր ցոյցերուն:

Անծանօթ Զինուորին վրայ ծաղկեփունջի զետեղման համար դէպի Յաղթանակի Կամարի երթին կը յանձնարարուի որ անխտիր բոլորն ալ մասնակցին կարգապահութեան պայմանները յարգելով:

Համախմբում Շան զ'էլիզէ - ավընիւ Ֆրիէտլանտ սահմանը: Մեկնում ժամը՝ 17.30:

IXème Rencontre sur la Musique Traditionnelle Arménienne

DU 21 AU 23 AVRIL

Grandes lignes du programme *samedi* atelier instrumentaux (tous les instruments arméniens et orientaux).

Dimanche et lundi atelier d'orchestres (2 niveaux).

Des exposés, analyses et réunions ponctueront les 3 jours de cette IXème rencontre.

Inscriptions et renseignements

PARIS : (1) 873 - 24 - 71 (Aïda)
LYON : (7) 828 - 68 - 32 (Mihran)
MARSEILLE : (91) 66 - 08 - 03 (Sarkis)

հաւկթախաղ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կապ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղը Զատկուան առթիւ կը կազմակերպէ հաւկթախաղ մը, Ապրիլ 21, Շաբաթ գիշեր ժամը 20-էն սկսեալ՝

Centre Social d'Estressin

Հայկական ճաշեր. յայտագրին կը մասնակցի Կապ. Խաչի դպրոցի աշակերտութիւնը:

Կը հրաւիրուին Վիէնի եւ շրջակայքի Հայութիւնը խթումի գիշերը միասին անցընելու:

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
L'UNION CULTURELLE FRANÇAISE DES ARMENIENS DE FRANCE

organisent une conférence

ASPECTS DES REALISATIONS ECONOMIQUES, SCIENTIFIQUES ET CULTURELLES DE L'ARMENIE SOVIETIQUE

qui aura lieu le **MERCREDI 18 AVRIL, à 20h45**

au

CENTRE CULTUREL ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

avec

Youri KHODJAMIRIAN : Vice-Président près Conseil des Ministres de la R.S.S. d'Arménie
Victor FENARDJIAN : Vice-Président de l'Académie des Sciences de la R.S.S. d'Arménie
Grigory ASATRIAN : Responsable de secteur du Comité Central du P.C.U.S. d'Arménie

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Անարատ Յղութեան Քոյրերու վարժարանին 25-ամեակը՝ Մայիս 27-ին:

×

Մոնմօրանսիի Հանգստեան Տան դաշտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 3-ին ժամը 11-էն 22:

Ա Ւ Ա Գ Շ Ա Բ Ա Թ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Աւագ Ուրբաթ, Յիշատակ Չարչարանաց եւ Խաչելութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման՝ ժամը 5-ին:

Աւագ Շաբաթ, Ճրագալոյց Զատկի: Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 4.30-ին, ճրագալոյցի պատարագ՝ ժամը 5.30-ին:

Կը պատարագէ՝

ԺԻՐԱՅՐ ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Ուրբաթ. - Թափօր Թաղման 17.30:
Շաբաթ. - Պատարագ՝ 16:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Ուրբաթ. - Թաղում՝ 17-ին:
Շաբաթ. - Ընթերցում՝ 17, պատարագ՝ 17.45:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ուրբաթ. - Թաղում՝ 17:
Շաբաթ. - Ճրագալոյց՝ 16.30:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ուրբաթ. - Թաղում՝ 17:
Շաբաթ. - Խթում՝ 16, պատարագ՝ 17.30:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ուրբաթ. - Թաղում՝ 17:
Շաբաթ. - Ընթերցում՝ 17 - 19.30:

Պատարագիչ՝
ՀՄԱՅԵԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄԻՈՆ

Ուրբաթ. - Թաղում՝ 17:
Շաբաթ. - Ժամերգութիւն՝ 16.30, պատարագ՝ 17.30:

Երգեցողութիւնները կը կատարուին նորակազմ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ երէցկին Գոհարիկ Քէշիշեանի:

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

Ուրբաթ. - Թաղում՝ 18:
Շաբաթ. - Պատարագ՝ 17:

ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Ուրբաթ. - Ժամը 17:

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ուրբաթ. - Թաղում՝ 17:
Շաբաթ. - Ժամերգութիւն՝ 17:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Ուրբաթ. - Թափօր՝ 17:
Շաբաթ. - Ընթերցում՝ 17, պատարագ՝ 18:

Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Ուրբաթ. - Խաչելութիւն՝ 17, Թաղում՝ 18.30:
Շաբաթ. - Ճրագալոյց՝ 17, Ընթերցուած՝ 18, պատարագ՝ 18.30:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Ուրբաթ. - Թաղում՝ 17:
Շաբաթ. - Ժամերգութիւն՝ 16, Ընթերցում՝ 16.30, պատարագ՝ 17: Կը պատարագէ՝ Իսահակ Խչկր. Քհնյ. Հէքիմեան:

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

à l'occasion du Carême,
CONFERENCE de :

M. Jean-Pierre MAHE
(Professeur à l'INALCO)

sur le «Péché et la Pénitence»
d'après le manuscrit arménien :
la vie arménienne d'Adam et Eve

Mercredi 18 Avril, à 20h 45

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, Rue de Perche — 75003 Paris

Աւագ Ուրբաթ, ժամը 18, երեկոյեան ժամերգութիւն Ս. Խաչի երկրպագութիւն:

Աւագ Շաբաթ, ժամերգութիւն ժամը 17, ճրագալոյցի պատարագ՝ 18:

Կիրակի, Զատիկ, Հայրապետական պատարագ՝ ժամը 11:

Երկուշաբթի, Մեռելոց, ժամը 11 հոգեհանգստեան պատարագ:

Զ Ա Տ Ի Կ

ՍԷՆԹ - ԷԹԻԷՆ

Կիրակի, Ապրիլ 22-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ԽՉԿՐ. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Բ Ո Ղ Ո Ք Ի Ց Ո Յ Ց
ՊԵԼԿՐԱՏԻ ԴԱՏԱՎՃԻՌԻՆ ԴԷՄ

Յարութիւն Լեւոնեանի եւ Րաֆֆի Էլպէքեանի դատապարտուեցան 20 տարուան բանտարկութեան:

Ապրիլ 26ին, մեր զանգուածային ներկայութեամբ պիտի բողոքենք գայթակղեցուցիչ այս վճիռին դէմ եւ ցոյց տանք որ նեցուկ կը կանգնինք Յ. Լեւոնեանին եւ Ր. Էլպէքեանին:

ՓԱՐԻԶ. - Ապրիլ 26, ժամը 19ին, վայր՝
Place du Paraguay, angle de la rue de la Faisanderie
Métro : Pte. Dauphine

ԼԻՈՆ. - Ապրիլ 26, ժամը 17.30ին, վայր՝
Նուպարեան Հիւպատոսարանին առջեւ
5, Cours Franklin Roosevelt — Lyon 6e

PARIS - ATHENES - PARIS

VOL CHARTER ALLER / RETOUR A PARTIR DE

1600 *Frs*

Hôtel-Club SIAGAS BEACH

à 58 km. d'Athènes — *A PARTIR DE*

2570 *Frs*

FORFAIT 8 JOURS—PARIS/PARIS—SEJOUR PENSION COMPLETE, VIN INCLUS

et toutes prestations en GRECE, locations de voiture, croisières, circuits etc...

Lic. 1539

A PARIS

Voyages Vacances au Soleil
5, place André Malraux, 75001 PARIS
tél. 296 - 37 - 70
Anita BERBERIAN - TACHDJIAN
Arpi BODURYAN

A ATHENES

Armik Travel
15, rue Voulis, ATHENES
tél. 323 - 03 - 16 / 323 - 03 - 49
Mayda BERBERIAN - BARAZIAN

TRANSTOURS

VOUS PRESENTE SES VOYAGES ORGANISES

12 - 14 Jours à EREVAN

ALLER - RETOUR PAR AVION - SERVICE 1ère CLASSE

de PARIS

— Du 7 au 21 Juillet — 16 jours, dont 5 à LENINGRAD et 10 à EREVAN — **Prix: 6840 F**
— Du 9 au 24 Août — 16 jours, dont 14 à EREVAN — **Prix: 6750 F**
— Du 7 au 22 Septembre — 16 jours, dont 14 à EREVAN — **Prix: 6750 F**
— Du 5 au 20 Octobre — 16 jours, dont 14 à EREVAN — **Prix: 5900 F**

de MARSEILLE

— Du 11 au 24 Août — 14 jours, dont 12 à EREVAN — **Prix: 6400 F**
— Du 8 au 21 Septembre — 14 jours, dont 12 à EREVAN — **Prix: 6400 F**
— Du 6 au 19 Octobre — 14 jours, dont 12 à EREVAN — **Prix: 5700 F**

Et deux voyages : **CROISIERES d'une semaine**
et séjour d'une semaine à EREVAN

1) Paris — Moscou — Erevan par avion — séjours d'une semaine à Erévan et retour à bord de LITVA. du 14 au 28 Juillet—Depuis **7710 F** + Taxe de port **250 F**
2) Aller : Marseille—Odessa (à bord de LITVA), séjour d'une semaine à EREVAN, retour par avion, Moscou Paris. Depuis **8010 F** + Taxes de port **250 F.**

TRANSTOURS — 25, rue d'Argenteuil - 75001 Paris — Tél. : 261 58 28

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ
19
JEUDI
19 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 15.684
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
59e ANNÉE — No 15.684

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Լ Ո Ն Տ Ո Ն

ԼԻԲԻԱՑԻ «ԴԻՒԱՆԱԳԷՏ» ՄԸ ԿԸ ԿՐԱԿԷ ԽԱՂԱՂ ՑՈՒՑԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

ՄԷԿ ՄԵՌԵԱԼ, ԵՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

—×—

Գնդ. Քատաֆիի ընդդիմադիրներու խումբ մը խաղաղ ցոյց մը կ՚ընէր, Երեքշաբթի օր, Լոնտոնի լիբիական «Ժողո - վուրդական գրասենեակ»ին (իմա՝ դեսպանատուն) առջեւ: Ոստիկանական շրջափակ մը կը բաժնէր ցուցարարները դեսպանատան շէնքէն, որպէսզի ոչ մէկ բան պատահի, այլ խօսքով Անգլիացիք կը պաշտպանէին շէնքը, երբ յանկարծ, դեսպանատան մէկ պատուհանէն, «դիւանագէտ» մը կրակ կը պարպէր ցուցարարներուն մէջ, տեղն ու տեղը կը սպաննուէր 26 տարեկան անգլուհի ոստիկան մը եւ տասը հոգի կը վիրաւորուէր: Աքօթյանոտ Եարտ, անշուշտ, հակադրեցութեան անցած է, վեց հոգի անմիջապէս ձերբա - կալուած են Լոնտոնի Հիթրօ օդակայա - նը: Անգլիացիները կատղած են եւ Զո - րեքշաբթի առտու, Լոնտոնի օրաթերթերուն խորագրերը շատ ծանր էին Լիբիոյ եւ Քատաֆիի դէմ, բայց Անգլիա այնքան ալ ազատ չէ իր ուզածը ընելու, քանի 8000 Անգլիացի ունի Լիբիա, այլ խօսքով ութ հազար՝ պատանդ: Եւ արդէն «ուսանողներ» անմիջապէս պաշարած են Տրիպոլիսի բրիտանական դեսպանատու - նը, բողոքելու համար: Պարզ է որ լիբիական բացատրութիւնը բոլորովին տարբեր է եւ ժանա մամուլի գործակալու - թիւնը չի վարանիր հաղորդելու որ անգլիական կառավարութիւնը ոստիկանա - կան իր ուժերը ղրկած ըլլալով լիբիական դեսպանատան վրայ յարձակելու, Լիբիոյ դիւանագիտական մարմնի «պաշտօնեա - ները» ստիպուեր են իրենք զիրենք պաշտպանել: Փաստն ալ այն է, անշուշտ, որ մեռնողը Անգլուհի մըն է, վիրաւորներ ալ՝ խաղաղ ցուցարարներ: Լիբիացի ընդդիմադիր ուսանողները Մանչըսթըրէն եկած են, անցեալ Փետրուար 1?-ին ալ գըրաւած էին դեսպանատունը: Արտաքին նախարարութիւնը քանիցս բացատրու - թիւններ ուզած է Տրիպոլիսէն այդ տղոց խումբին բուն նկարագրին մասին, բայց ցարդ ոչ մէկ պատասխան ստացած է: Լիբիոյ կառավարութիւնը բուռն կերպով կ՚ամբաստանէ բրիտանական կառավա - րութիւնը, որ «նման զզուելի յարձակում մը կազմակերպած է դեսպանատան մը դէմ»:

Տիկին Թաչըրի բացակայութեան (Լիզպոն է), Ներքին նախարարն է որ կը վարէ Անգլիոյ գործերը, եւ «տագնապի մար - մին» մը նպատակ ունի խուզարկելու դեսպանատունը, բայց միջազգային օրէնքը կ՚արգիլէ, որ ոստիկանութիւնը դեսպա - նատուն մտնէ, առանց «հրաւէրի»:

ՃԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԽՄԱՆԻԹԷ» իր ութսունամեակը կը տօնէ եւ Ապրիլ 18-ի թիւին առաջին էջը՝ Ժորէսի հոկայ նկարը կ՚ընկերանար Բոյան Լրատուի կարճ քրոնիկին, ուր կը շեշտուի թէ համայնավար պաշտօնաթերթը հաւատարիմ մնացած է թերթին հիմնադրին, որ 1910-ին հարց կուտար իր հակառակորդներուն «պիտի չարունակէ՞ք զիս մեղադրել, որ ԽՄԱՆԻԹԷն պայքարող աշխատաւորներու ի սպաս դրի»: Անկէ ետք, ինչպէս կ՚ըսէ Լրատու, թերթը՝ ուր ծագումին առեն կը ձուլէին ֆրանսական սանդղական մարդասիրութիւնը եւ գիտական ընկերվարութիւնը, դարձաւ համայնավար կուսակցութեան օրգանը, եզրակացնելով թէ թերթը միշտ հաւատարիմ է հիմնադրին ոգիին եւ թէ «Ժորէսին թերթը...» եւլն. եւլն.: Հոս, անշուշտ քիչ մը հեռու երթալ է Ժորէսի հաշւոյն, այսինքն՝ մեռեալի մը, որ շատ հաւանաբար իր ոգին չպիտի գտնէ թերթին սիւնակներուն մէջ: Այս ոգջունելի ութ - սունամեակին առթիւ, «Խմանիթէ» առանձին բացառիկ թիւ մը հրատարակած է, որու առաջին էջը կը զարդարէ թերթին Ա. թիւին պատկերը, յաջորդն ալ՝ Ժորէսի առաջին խմբագրականը: Յաջորդաբար ալ զանազան պատճէններ թերթին ուրիշ թիւերէն, Օգոստոս 1, 1914 երբ կը հաղորդուի Ժորէսի սպանութիւնը: Յետոյ 1920-ի Թուրի համագումարէն ետք, երբ «ընկերվարական թերթ» ենթախորագիրը կը դառնայ՝ «համայնավար թերթ», նախքան կուսակցական պաշտօնաթերթի վերածուիլը: Ամէն պարագայի մէջ շատ հետաքրքրական բացառիկ մը, քանի միշտ հետաքրքրական է հաւաքածոներ քրքրել: Օրինակ, ինչ հրաշալի փոքրիկ կտոր մը կայ, 1904 Ապրիլ 18ի Ա. թիւին մէջ, խորագրուած՝ «Լա Վիէյլ» եւ ստորագրուած՝ Ժիւլ Ռընար:

ՓԱՐԻԶԻ արքեպիսկոպոսը կարդինալ Լիւսթիժէ վճռական «ոչ» մը կ՚ըսէ Սաւարիի կրթական ծրագրին, շեշտելով. - «ծանր որոշումներու նախօրեակին եւ ինչպէս կաթողիկէ ուսուցման ազգ. կոմիտէն, ո՛չ կ՚ըսեմ ուսուցիչներու պետական պաշտօնեայի վերածումին»: Հարկ է ըսել թէ աշխարհական կողմն ալ դժգոհ է կառավարական ծրագրէն, մեղադրելով որ ձախի ծրագիրը չի յարգուիր, քանի որ նախատեսուած է որ շրջանները նիւթական նպաստ տան մասնաւոր դպրոցներուն: Այլ խօսքով, մէկ կողմը՝ (կաթողիկէ, ազատ ուսում) զիջումները քիչ կը գտնուին, միւս կողմն ալ՝ շատ: Այս պատճառով, Զորեքշաբթի օր ալ աշխարհական ուսման կողմնակիցները փողոց պիտի իջնեն, ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, ցոյց տալու համար թէ իրենք ալ կրնան «Վերսայլ» մը յաջողիլ:

ՍԱՆ - ՓԱՈՒԼՕ-Ի մէկ միլիոն 700 հազար ցուցարարները փողոց իջած էին, Ռիոյէն ետք, իրենց կարգին ժողովրդավարութիւն պահանջելու համար, ներկայիս՝ ուղղակի քուէարկութեամբ նախագահը ընտրելու իրաւունք: «Տիռեթաս, եա՛» պոռալով է, որ ժողովուրդը կը տողանցէ: Պէտք է ըսել, որ 1964-ին, երբ զինուորական իշխանութիւնը գործի գըլուխ անցաւ, երկրին մէջ դրամահոսու - թիւնը 87% էր եւ 20 տարուան մէջ այդ դրամահոսութիւնը հասաւ 200%-ի եւ Պրազիլի արտաքին պարտքն ալ՝ 90 միլիառ տոլար է: Այլ խօսքով, զօր. Ֆիկեւերոյի վարչակարգը բոլորովին սնանկութեան տարաւ երկիրը, զոր եկած էր փրկելու:

ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԷՆ ետք, կամաւոր ծոմի շարժումները կը ծաւալին Թուրքիոյ մէջ եւ Ապրիլ 11-էն ալ Պոլսոյ զինուորական բանտին մէջ է, որ նոյն ձեւով բանտարկեալները քաղաքական բանտարկեալի կանոնագիր կը պահանջեն:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ ԱՊՐԻԼ 10 - 16)

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ 100-ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Ալեքսանդր Միասնիկեան գրադարանին մէջ բացուած է ցուցահանդէս մը, նուիրուած Դանիէլ Վարուժանի ծննդեան հարիւրամեակին: Ցուցադրուած են Դ. Վարուժանի ողջութեան Պոլիս, Փարիզ եւ Վենետիկ հրատարակուած «Ջարդը» պոէմը, «Սարսուռներ», «Ցեղին սիրտը», «Հեթանոս երգեր» հաւաքածոները, ինչպէս նաեւ յետ մահու լոյս տեսած «Հացին երգը» գիրքը: Վարուժանի երկերը մեծ տպաքանակով հրատարակուած են Հայաստան: Ցուցահանդէսին ներկայացուած են Երեւան լոյս տեսած «Արծիներու քարաւանը», «Հարճը», «Բանաստեղծութիւններ», «Ձօն», «Նամականի» գիրքերը, որոնք հրատարակուած են 1969 - 1979 թուականներուն: Վերջերս «Սովետական Գրող» հրատարակչականը լոյս ընծայեց Դանիէլ Վարուժանի երկերու նոր հրատարակութիւնը, ուր տեղ գտան բանաստեղծին բոլոր հաւաքածոները, 80 տարուան ընթացքին մամուլի մէջ լոյս տեսած՝ քիչ ծանօթ եւ տակաւին անտիպ, Եղիշէ Չարենց թանգարանը, Վարուժանի դիւանին մէջ գտնուող բանաստեղծութիւնները, արձակ գործերն ու նամակները: Դանիէլ Վարուժան ունէր բազմաթիւ ծրագիրներ: Պիտի գրէր «Գինիի երգը» շարքը, «Հայ հոմերագիրքը», կ՚երազէր մշակել հայկական ժողովրդական դիւցազներգութիւնը, ծրագրած էր գրել թատերախաղեր եւայլն: Սակայն 1915-ին մէկուկէս միլիոն Հայերու հետ Վարուժան զոհ գնաց թրքական եաթաղանին: Բանաստեղծին կեանքի յուզումնալից պահերուն, մանկավարժական, հրապարակագրական գործունէութեան մասին գրած են Յովհաննէս Ղանալանեան, Եդուարդ Ջրբաշեան, Վազգէն Գաբրիէլեան, Հեկտոր Ռշտունի, Գէորգ Մաղոյեան, Ստեփան Կուրտիկեան: Ցուցահանդէս այցելողներ ծանօթացած են Եղիշէ Չարենցի, Յակոբ Օշականի, Պարոյր Սեւակի, Սիլվա Կապուտիկեանի, Վահագն Դաւթեանի, Վալերի Բրիւսովի, Սերգէյ Գորոդեցկիի եւ ծանօթ այլ դէմքերու՝ Դանիէլ Վարուժանի գործերուն տուած գնահատական - ներուն: Վարուժանի գործերը թարգմանուած են ռուսերէն, անգլերէն, ֆրանսե - րէն, գերմաներէն, իտալերէն, սպաներէն եւ մեծ ընդունելութիւն գտած: Այդ մասին կը վկայեն ցուցադրուած գիրքերը, ամսաթերթերը եւ զանազան թերթեր:

×

ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 60-ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պարոյր Սեւակի ծննդեան վաթսունամեակը մեծ շուքով նշուած է Հայաստանի մէջ, զանազան հանդիսութիւններով ու ձեռնարկներով: Հայաստանի Գրողներու Միութիւնը եւ «Մանուկ Աբեղեան» գրականութեան հիմնարկը միասնաբար կազմակերպած են գիտական նստաշրջան մը, ուր քննարկուած են Պարոյր Սեւակի գրականութեան արժեւորման, գեղագիտական հայեացքներու մեկնաբանութեան հարցերը: Նստաշրջանին բացումը կատարած է Պերճ Զէյթունցեան: Զեկուցում - ներ կարդացած են Սուրէն Աղաբաբեան, Ալմաստ Զաքարեան, Գուրգէն Կարապետեան, Դաւիթ Գասպարեան: Եզրափակիչ խօսքը արտասանած է ակադ. Եդուարդ Ջրբաշեան:

Հայաստանի մամուլը յատուկ թիւեր նուիրած է Պարոյր Սեւակի. ձայն - հեռատեսիլը կարգ մը հաղորդումներ սփռած է: Ալեքսանդր Միասնիկեան գրա - դարանին մէջ բացուած է ցուցահանդէս մը:

Յոբելենական հանդիսութեանց վերջինը տեղի ունեցած է Երեւանի «Արամ Խաչատուրեան» սրահին մէջ, ուր ներկայ եղած են Հայաստանի կուսակցական եւ պետական ղեկավար դէմքերը: Բացումը կատարելով Եուրի Խոջամիրեան՝ ի մէջ այլոց նշած է. «Պարոյր Սեւակը ծնուեց հայ եւ սովետական գրականութեան առողջ, ու կենսունակ այն ոսկէ երակից, որը գալիս էր Նարեկացուց ու միջնադարի հայ քնարերգութիւնից, Սիամանթօյից ու Վարուժանից, Տէրեանից, Չարենցից ու Մայակովսկուց»: Սեւակի կեանքին ու գրականութեան մասին խօսած է Վարդգէս Պետրոսեան՝ շեշտելով. «Բարդ, հերոսական ու դրամատիկ 20-րդ դարի զաւակն էր Պարոյր Սեւակը, որ դարձաւ նաեւ նրա զաւակին բանաստեղծը, ասես դըրչակցի համոզումով՝ Պլոքի եւ Փասթէրնաքի, Ռիլքէի եւ Լորքայի, Էլիւարի եւ Ներուտայի շարքում: Պարոյր Սեւակն ամէնից առաջ իր ժողովրդի որդին էր: Իր մի կէտ էութեան մէջ նա կրում էր Հայաստան երկրի ու ժողովրդի բոլոր ժամանակները: Մեր պոէզիայի քարտէզի վրայ՝ Թումանեանի, Տէրեանի, Իսահակեանի, Չարենցի ու Շիրազի Հայաստանի կողքին կայ նաեւ Սեւակի Հայաստանը»: Խօսք առած են նաեւ Համօ Սահեան, փրոֆ. Ա. Մխիթարեան, Զ. Զարգիլիանի (Վրաստանէն), Թարգմանիչ Հարոլտ Բեգիստան (Մոսկուայէն), Վահագն Դաւթեան, ակադ. Սերգէյ Համբարձումեան:

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ

Ստեփանակերտի «Մաքսիմ Գորկի» դրամատիկ թատրոնին մէջ է որ նշուած է Պարոյր Սեւակի ծննդեան վաթսունամեակը: Բացումը կատարած է Լեռնային Ղարաբաղի մարզի կոմիտէի քարտուղար Զ. Միրզոյեան: Պարոյր Սեւակի կեանքն ու գրականութիւնը ներկայացուցած է Ադրբէջանի Գրողներու Միութեան լեռ - նալ շրջանի քարտուղարը՝ Վ. Յակոբեան: Խօսք առած են զանազան դէմքեր եւ անդրադարձած Սեւակի բանաստեղծութիւններուն մէջ արծարծուած հար - ցերուն: Հանդիսութեան ընթացքին արտասանուած են տարբերակ բանաստեղծէն գործեր:

×

«ՆԱՅԻՐԻ» ՊԱՆԴՈԿԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ ՀԱՄԱՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿՈՎ

1983-ի արդիւնքներով Երեւանի «Նայիրի» պանդոկի անձնակազմը պարգեւատրուած է զբօսաշրջիկութեան կեդրոնական խորհուրդի եւ արհեստակցական միութեան կեդրոնական կոմիտէի վկայականով: Սակս վերելքոց յաղթանակն է, զոր ձեռք կը ձգէ անձնակազմը:

ՄԿՐՏԻՉ ԽՐԻՄԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Բ.

Անցեալին Հայց. Առաքելական եկեղեցին ձեռք ձգած էր քաղաքական մեծ կշիռ մը Թուրքիա, ի հետեւանս անոր՝ որ Օսմանցիները, ԺԵ. դարու կէսերուն գրաւելով Կ. Պոլիսը, ուղղափառ նոր հպատակները ռում միլլէթի (յոյն ժողովուրդ) անունին տակ ենթարկեցին Պոլսոյ Գեննադի Պատրիարքի (1453 - 1459, վախճանած՝ 1464-ին) եկեղեցական եւ աշխարհական իշխանութեան, իսկ իրենց ենթակայ Հայերը 1466-ին համախմբելով էրմէնի միլլէթի (հայ ժողովուրդ) անունին տակ, յանձնեցին Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքի հովանաւորութեան, որ բացի եկեղեցական իշխանութենէն՝ ունէր նաեւ աշխարհական իշխանութիւն: Կ. Պոլսոյ Աթոռը հայ եկեղեցւոյ ամէնէն հեղինակաւոր Աթոռներէն մէկն էր շնորհիւ իր հաւատացեալներու մեծ թիւին եւ հայ համայնքին մէջ գոյութիւն ունեցող համեբաշխ կեանքին: Սակայն ԺԹ. դարու 30 - 40-ական թուականներուն թուրք իշխանութիւններու ճնշումին հետեւանքով Պոլսոյ հայ պատրիարքները ստիպուած եղան իրենց տրուած իշխանութիւնը բաժնել 12 հոգիէ բաղկացած աշխարհականներու խորհուրդին հետ: Սուլթան Ապտիւլ Մէճիտի օրով (1839 - 1861), 1860-ին, կը հաստատուի այսպէս կոչուած «Ազգային Սահմանադրութիւն»ը, որ մշակուած էր Հայոց ազգային ժողովին մէջ: Ըստ այդ սահմանադրութեան, Բ. Դրան սահմաններուն մէջ բնակող բոլոր Հայերու կրօնական եւ քաղաքական կեանքի ղեկավարութիւնը կը պատկանէր երկու ժողովներու. Կրօնական ժողով՝ բաղկացած 14 եպիսկոպոսներէ, Պատրիարքի նախագահութեան տակ, եւ քաղաքական ժողով՝ բաղկացած 20 հոգիէ, որոնք՝ կ'ընտրուէին 400 հոգիէ բաղկացած ներկայացուցիչներու ժողովի կողմէ: Սուլթան Ապտիւլ Ազիզ կը սահմանափակէ հոգեւորականներու, եպիսկոպոսներու ազդեցութիւնը կառավարման մէջ՝ աւելի շատ իրաւունքներ տալով քաղաքական ժողովին, որ բաղկացած էր հարուստ Հայերէ: Սուլթանին կառավարութիւնը յոյս ունէր, որ այդ ձեւով կրնայ տկարացնել Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքին ազդեցութիւնը արեւմտահայ բազմամարդ համայնքին վրայ՝ նոյն ատեն նպատակ ունենալով տկարացնել Թուրքիա ապրող Հայերու մէջ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին հեղինակութիւնը եւ հոգեւոր իշխանութիւնը:

Սկիզբէն իսկ թուրք կառավարութիւնը կասկածամտութեամբ կը հետեւէր Խրիմեանի գործունէութեան այն պատճառով, որ վերջինս մեծ հեղինակութիւն կը վայելէր ոչ միայն Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքութեան հաւատարիմ հաւատացեալներու մօտ, այլեւ հայ - ունիթորներու: Խրիմեան իր քարոզներով անողոք կերպով կը խարազանէր հայ հասարակութեան ունեւոր խաւի ներկայացուցիչներու եսասիրութիւնը եւ անոնց մօտ սկզբունքի պակաս. անոնք յաճախ իրենց դասակարգային եւ նիւթական շահերը կը վերադասէին եւ պատրաստ էին ամէն տեսակ փոխ - զիջումներու՝ Օսմանցիներու հետ: Խրիմեան Հայրիկ ինք, բառին բուն իմաստով, իր հագուստները կը հանէր եւ կուտար չքաւորներուն եւ թշուառներուն, կ'այցելէր խուլ ու աղքատ հայկ. թաղամասերը, նիւթապէս կ'օժանդակէր, կ'օգնէր խորհուրդներով, կը մխիթարէր հայ աղքատ գաղթականները եւ Բերայի նաւահանգիստին մէջ, աշխատող բեռնակիրները: Ան միշտ կը կրէր հասարակ փարաջայ մը, կը ճամբորդէր միայն հետիոտն, չէր սիրեր հանդիսաւորութիւն եւ պերճանք:

Այդ տարիներուն Րաֆֆի հետեւեալը կը գրէր Խրիմեանի մասին. «Սեփականութիւնը նորա համար ոչինչ նշանակութիւն չունէր, երբ նա ծառայում էր ընդհանուրի օգտին ... Խրիմեանը չէր ծնուած բարձր կոչման համար, որ պատրիարքական Աթոռի վրայ փտեցնէր իր կեանքը եւ ձեռքը, որ սովոր էր մուսաների շնորհած քնարը հնչեցնել, պարապեցնէր իր քաղաքական եւ կրօնական ժողովների վճիռները ստորագրելով: Խրիմեանը հոգով բանաստեղծ էր, իսկ սրտով՝ առեալ: Նա յիշեցնում էր մեր հինգերորդ դարու անձնուրաց աբեղաներին, որ հոգեւոր զինուորութեան ցուպը ձեռքներին կրած, հուրի եւ սուրի միջից անցնելով պտրտում էին Հայաստանում...» (Մշակ, թիւ 49, 1873):

Հայ ժողովուրդին ջերմ սէրը իր Հովուապետին նկատմամբ հաճելի չէր թուեր թուրք իշխանութիւններուն: Թուրք յետադիմական մամուլը կ'աշխատէր ամէն ձեւով չարամտօրէն վարկաբեկել Խրիմեան Հայրիկը: 1873-ին ան կը ստիպուի թողուլ պատրիարքական Աթոռը եւ որպէս արքեպիսկոպոս հեռանալ ու երթալ Վան: «Խրիմեանը դիւանագէտ չէր եւ այդ պատճառով չորս տարի անց թողեց պատրիարքութիւնը», - կը գրէր նոյն թուականին Րաֆֆի: Խրիմեան ինք այսպէս կ'ըսէր իր մասին. «Իմ հրաժարման պատճառը թախիծն է ու յուսահատութիւնը: Ես եկայ գործելու համար, բայց ոչինչ կրցայ ընել»:

Շուրջ քսան տարի (1873 - 1892) Մկրտիչ Խրիմեան եղած է Վանի թեմակալ արքեպիսկոպոս: Այդ տարիներուն ան մեծ եռանդով կը կազմակերպէ հայ բնակչութեան օգնութեան գործը: 1876-ին ահաւոր հրդեհ մը գրեթէ ամբողջութեամբ կ'ոչնչացնէ Վանը: Մկրտիչ Արք. այդ առթիւ կը գրէ բանաստեղծական գործ մը, ուր կը նկարագրէ Վանեցիներու անել վիճակը եւ կոչ կ'ընէ աշխարհի բոլոր Հայերուն օգնել քաղաքին բնակչութեան:

Աւելի ուշ, 1879-ին, ահաւոր սով մը կը տիրէ Արեւմտեան Հայաստան: Խրիմեան Հայրիկ կը հանդիսանայ սովեալներու օգնութեան գլխաւոր կազմակերպիչը: Կարճ ժամանակուան մէջ, իր հեղինակութեան շնորհիւ, ան կը յաջողի կարեւոր գումար մը հանգանակել: Կազմակերպելով բարեսիրական կոմիտէներ՝ Վանի Արքեպիսկոպոսը կը մեկնի Փոքր Ասիոյ խորերը, որպէսզի աղէտեալ բնակչութեան նպաստ բաշխէ: Ան կ'օգնէ ամէնուն՝ առանց նկատի առնելու անոնց դաւանանքը, կ'օգնէ թէ՛ քրիստոնեաներուն, թէ՛ մահմետականներուն:

1877ի գարնան, այսպէս կոչուած «պալքանեան հարց»ի պատճառով կը սկսի պատերազմը Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ:

Այս դէպքերէն կէս դար առաջ ռուս - պարսկական պատերազմը (1826 - 1828) աւարտած էր 1828 Փետրուար 10-ին Թիւրքմէնչայի դաշնագրով, ըստ որուն Երեւանի եւ Նախիջեւանի խանութիւնները կը կցուէին Ռուսիոյ: Կ'ենթադրուէր, որ ռուս - թրքական պատերազմը նոյն ձեւով կը վճռէ նաեւ Թրքահայերու ճակատագիրը:

1877 Ապրիլ 12-ին ռուսական Դանուբեան բանակին հետ միաժամանակ Փոքր Ասիա կը խուժէ Անդրկովկասեան բանակը զօրավար Լորիս - Մելիքովի հրամանատարութեամբ: Պայազէտի, Արտահանի, Կարսի եւ Էրզրումի հզօր ամրոցներն ու պարիսպները կ'իյնան:

Ռուսական զէնքի յաջողութիւնները Արեւմտեան Հայաստանի մէջ եւ Թուրքերու պարտութիւնը պատճառ կը դառնան, որ վերջիններս վրէժ լուծեն Հայերէն: Ծովանկարիչ Ի. Կ. Այվազովսքիի եղբայրը՝ Գաբրիէլ Արք., նիւթական եւ բարոյական մեծ օժանդակութիւն կը ցուցաբերէ Թիֆլիս, Քութայիս եւ Ռուսիոյ սահմաններուն մէջ թուրք պաշիպոզուքներու բռնութիւններէն եւ վայրագութիւններէն փախած եւ ապաստան գտած հայ գաղթականներուն:

1878-ին Մկրտիչ Արք. Խրիմեան եւ իր քարտուղարը՝ Մինաս Չերազ, կը մեկնին Եւրոպա՝ իրենց հետ տանելով ապագայ ինքնավար Արեւմտեան Հայաստանի կազմակերպման ծրագիրը, ինչպէս նաեւ Պոլսոյ Պատրիարք Ներսէս Վարժապետեանի յուշագիրը, ուր շեշտուած էր Արեւմտեան Հայաստանի ինքնավարութեան անհրաժեշտութիւնը:

Ճամբորդելով Արեւմտեան Եւրոպայի երկիրները՝ Մկրտիչ Արք. 1878-ին կ'այցելէ Հռոմ, Վիեննա, Փարիզ, Լոնտոն, Պեռլին, ուր կառավարութիւններուն կը ծանօթացնէ հայ ժողովուրդին ծանր վիճակը, կ'աղաչէ որ բան մը կատարուի իր դժբախտ հայրենիքին համար: Խրիմեանի միջնորդութիւնը եւ առաքելութիւնը կը ձախողին իրմէ անկախ պատճառներով:

Մկրտիչ Արք. Խրիմեան, Խորէն Եպիսկ. Նար - Պէյ, Մինաս Չերազ եւ Ստեփանոս Փափազեան կը նշանակուին Պեռլինի Վեհաժողովի (1878 Յունիս) հայկական պատուիրակութեան անդամ: Պեռլինի մէջ հայ պատուիրակները կը հրաւիրուին Թրքական դեսպանատուն, ուր իրենց կ'առաջարկուի դադրեցնել իրենց գործունէութիւնը եւ վերադառնալ Պոլիս՝ խոստանալով տեղւոյն վրայ լուծել բոլոր հարցերը: Քաջ գիտնալով Օսմանցիներու խոստումներուն արժէքը՝ Խրիմեան Հայրիկ կը մերժէ այդ առաջարկը:

... Ռուս - Թրքական պատերազմէն Թուրքիոյ պարտութենէն ետք Սուլթան Ապտիւլ Համիտ Բ. (1876 - 1909) կը լուծէ սահմանադրութեան հիման վրայ գումարուած մէջլիսը եւ երկրին մէջ կը հաստատէ դաժան ահաբեկչութեան եւ բռնակալութեան վարչակարգ մը՝ որ պատմութեան մէջ «զուլում» անունը կը կրէ:

... ԺԹ. դարու 80-ական թուականներուն Խրիմեան Հայրիկ Գարեգին Վրդ. Սրուանձտեանի եւ Մկրտիչ Փորթուգալեանի հետ կը դառնայ Վանի եւ ամբողջ Վասպուրականի շրջանին մէջ ծաւալած հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարի ոգեշնչողը եւ կազմակերպիչը: «Նա յայտնուում էր Հայութեանը որպէս Վ ա ս պ ո ւ ր ա կ ա ն ի մի համեստ վանքի, համեստ վանահայր..., բայց անսասելի յանդուգն, որպէս գաղափարի համար մարտնչող, որպէս մաքառանդ պաշտող մարդկային միտք...», կը գրէր Գրիգոր Արծրունի: «Երջանիկ մարդ. նա անկեղծ կերպով հաւատում է մօտալուտ փրկարար, անյաղթելի ազգութեանը, անսպառ հաւատում էր խօսքի ուժին ... քարոզ խօսելիս նա հաւատում է, անկեղծ կերպով հաւատում է, թէ խօսքն ազդում է, թէ իր խօսքը կարող է յեղափոխել Հայութեանը, որովհետեւ նա ինքը հաւատում է խօսքի անյաղթելի ուժին, հաւատում է ճշմարտութեան, հաւատում է, թէ արդարութիւնը վերջի վերջոյ յաղթող կը հանդիսանայ: Միայն այդ տեսակ համոզուածները կարող են ժողովրդական մարդիկ լինել. դրա մէջն է Խրիմեանի ժողովրդական մարդ լինելու գաղտնիքը» (Մշակ, թիւ 23, 1893):

Մկրտիչ Արք. Աւելի ու աւելի մեծ յարգանք կը վայելէ Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքութեան բարձրաստիճան հոգեւորականներու շրջանակին մէջ եւ 1884-ին կ'ընտրուի Կրօնական ժողովի ատենապետ, սակայն 1891ին Թուրք կառավարութեան պահանջով կը ստիպուի Երուսաղէմ մեկնիլ, իբրեւ պատուոյ աքսոր: Կ'այցելէ Երուսաղէմի Հայոց վանքը: Ցաճախ կը պատարագէր Ս. Յակոբ տաճարին մէջ:

1892-ին Մկրտիչ Արքեպիսկոպոս միաձայնութեամբ կ'ընտրուի Կաթողիկոս Գրիգոր Լուսաւորչի հայրապետական գահին: Հակառակ Օսմանեան Բ. Դրան ուղղակի դիմադրութեան, ռուս կառավարութիւնը եւ Ս. Սինոդը կը հաստատեն Խրիմեանի ընտրութիւնը որպէս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս (1893 Յունիսին կը յանձնուի Ալեքսանդր Գ. ցարին հրովարտակը, որով կը հաստատուի այդ ընտրութիւնը):

1894-ին Ալեքսանդր Ծատուրեան տեւեալը կը գրէ «Հանդէս» ամսագրին մէջ. «...Եւ ահա այդ խնկելի անձնաւորութիւնը սոր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս «Վասպուրականի արծիւ»ը, որ հին Սիոնի բարձունքից միայն զուարթ երազներն էր թռչում դէպի Մայր - Երուսաղէմ ափունքը, դէպի Նուիրական Արարատ, այսօր վերջապէս նա արթուն աչքով, ...

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Մեր հարցումները պէտք է հարցնել»

ՆԱԶԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Իրենց արտօնուած էր շատ սահմանափակ նիւթերու մասին մտածել ու արտայայտուիլ, ան ալ՝ շատ սահմանափակ ձեւերով: Եւ ուրեմն ահռելի երկնարանքի մը տակ ապրած է հայ մտաւորականութիւնը 19-րդ դարէն ի վեր, - կամ օտարացում ալիէնասիոն, որպէսզի կարենայ միջազգային չափանիշով եւ Հայութեան համար ալ կարեւոր նիւթերու մասին մտածել ու արտայայտուիլ ազատօրէն, եւ կամ՝ մնալ Հայկական ածուին մէջ, իրեն արտօնուած շատ նեղ սահմաններուն մէջ, եւ ուրեմն «օտարանալ»՝ օտարէն, ինչ որ յաճախ կը նշանակէ խզուիլ միջազգայինէն՝ Հայութեան համար իսկ կարեւոր օտար միտքէն ու մշակոյթէն: Պէտք է յիշել այս բոլորը. պէտք է յիշել նաեւ որ «միջազգային» ըսելը՝ չի նշանակեր ըսել «ան որ չի կրնար հետաքրքրել Հայութիւնը»: Շատերու համար հանդստացուցիչ է մտածել, որ հայ մտաւորականը վախկոտ է, ձախող անձ է, եւայլն, եւ այդ պատճառաւ մեր մշակոյթը եւ մեր հանրային մտածելակերպը մնացած են գաւառիկ ու նեղմիտ: Սակայն այսպէս մտածել՝ կ'ենթադրէ անգիտանալ մեր կեանքը, մեր ընկերային կեանքի դաժան կառոյցները: Մենք մերժած ենք եւ մինչեւ այսօր ալ կը մերժենք մեր մտաւորականութեան այն փոքր հատուածը, որ կամուրջներ կը փորձէ կառուցել՝ մեր եւ օտարին միջեւ: Վտանգաւոր, օտարապաշտ, անհասկնալի, անմատչելի կ'որակենք զանոնք, սովորաբար ոչ իսկ մշակութային գետնի վրայ, այլ՝ ընկերային ու քաղաքական պատճառաբանութիւնը մէջբերելով:

Ի՞նչ է արդիւնքը նման իրավիճակի: Հայ մտաւորականը, հայ ակադեմականը երբ կը հրաւիրուի հայկական շրջանակներուն բերելու իր մասնակցութիւնը - հանդէսներու, մամլոյ, եւայլն - իր մասնագիտութեան գաղափարն ու լեզուն չի գործածեր: Գիտէ որ անոնք օտար կամ անմատչելի պիտի որակուին, որ զինք հասկնալու ճիգ պիտի չըլլայ. գիտէ, որ պիտի դատապարտուի եւ կամ նոյնիսկ հալածանքի պիտի ենթարկուի: Իմ կարծիքով, գիտել տուաւ Թապիպեան, Զօրեան Հիմնարկը մեր ազգին օգտակար կ'ըլլայ եթէ ըլլայ տեղ մը՝ ուր մտաւորականը ունենայ չհասկցուելու կամ սխալ հասկցուելու պերճանքը, - այսինքն՝ եթէ ըլլայ տեղ մը ուր չհասկցուելու արդիւնքը հալածանք կամ դատապարտութիւն չըլլար: Զօրեան Հիմնարկը պէտք է ըլլայ տեղ մը՝ որ միայն ընդունուած, ընդունելի, հականեխուած (անթիսեփթիք), պարզամիտ խօսքեր հրամցնելու չէ սահմանուած: Պէտք է ըլլայ տեղ մը, ուր վտանգն ու անորոշութիւնը մտաւորականութեան քննադատութեան գգեստը ունենան, ոչ թէ ընկերային ու քաղաքական ճազկումի բնոյթ. այլ խօսքով՝ Զօրեան Հիմնարկը պէտք է ըլլայ տեղ մը, ուր մարդիկ այսպէս կոչուած «գործնականութեան» անձկութենէն չեն տառապիր եւ, ուրեմն, ժամանակն ու ազատութիւնը կ'ունենան լուրջ հարցումներու մասին լրջօրէն մտածելու, երբեմն ոչ - ամէնուն եւ մանաւանդ ոչ - անմիջապէս մատչելի ձեւերով:

Վերջապէս, կ'ուզեմ շեշտել, ըսաւ Թապիպեան, որ հայ մտաւորականի օտարացումը իրագործուած է Հայութեան կողմէ, մանաւանդ՝ տիրապետող կազմակերպութիւններու կողմէ, որովհետեւ անոնք գիտեն, գիտակցօրէն կամ անգիտակցաբար, որ մտաւորականին եզրակացութիւնները կրնան «վտանգաւոր» ճշմարտութիւններ ներկայացնել: Մտաւորականները կրնան ըսել, օրինակ, որ մենք Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդը չենք, տարբեր՝ միւս բոլոր ժողովուրդներէն, եւ ուրեմն՝ որ մե՛նք ալ ունինք դասակարգային պայքար, ապականած առաջնորդներ, նոյնիսկ դաւաճաններ:

Խօսք առաւ Տոքթ. Թոմ Սամուէլեան, որ վերջերս իր տոքթորան ստացաւ Փենսիլվանիոյ համալսարանէն: Հոն, ինչպէս նաեւ Նիւ - Եորքի Գոլումպիա համալսարանին մէջ ներկայիս կ'ուսուցանէ հայերէն: Տոքթ. Սամուէլեան համաձայն չէր նոր կայացուած զանազան մօտեցումներուն եւ վերլուծումներուն: «Մենք գաղափարի պակաս չունինք», ըսաւ ան, «այլ տեղեկութեանց»:

Տակաւին նախնական գտաւ հայագիտութեան վիճակը, համեմատած այլ մշակոյթներու ուսումնասիրութեան հետ, եւ ըսաւ որ հայ գիտնականները նախ աւելի բան պէտք է գիտնան, ապա պէտք է ժողովուրդին փոխանցեն:

(Շար. 15)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԹԵՐԹ ԿԱՐԴԱՑՈՂՆԵՐԸ

—×—

Ենթադրենք, որ գործ մը ունիք պաշտօնական գործատեղիի մը մէջ: Առաւօտ կանուխ գացած էք, որպէսզի կարգադրէք այդ գործը: Բայց այն պաշտօնեան որ ձեր խօսակիցը պիտի ըլլայ, թերթ կարդալով զբաղած է իր աշխատասեղանին առջեւ, բաժակ մըն ալ թէյ ունի սեղանին վրայ: Մէկ կողմէ թէյը կ'ըմպէ, մէկ կողմէ թերթը կը կարդայ առանց գլուխը վերցնելու դէպի ձեզի: Քիչ մը կը սպասէք, բայց եթէ տեսնէք որ մարդը կը շարունակէ անտարբեր մնալ, կը բարկէք գայրանալ: Ի վերջոյ կը սպառի ձեր համբերութիւնը ու կը բանաք ձեր բերանը:

×

Ամէն առաւօտ թերթ կարդալ բոլորին իրաւունքն է: Նոյնիսկ պէտք ըսեմ, պարտականութիւն է: Ուստի շատ բնական երեւոյթ է առաւօտ կանուխ տեսնել մարդիկ, որոնք թերթ կը կարդան: Բայց ոչ մէկ գործատէր կը հանդուրժէ որ իր պաշտօնեաներէն մէկը գործի ժամանակ թերթ կարդայ: Բոլորս ալ ճանչցած ենք անհամար գործատէրեր, որոնք իրենց պաշտօնեաներուն արգիլած են թերթ կարդալ, նոյնիսկ եթէ պաշտօնեան այդ պահուն ընելիք գործ չունի: Գէշ տպաւորութիւն կը գործէ պաշտօնեայի մը թերթ կարդալը գործատեղիի մը մէջ, որովհետեւ դուրսէն մտնող պատահական մէկը կրնայ կարծել որ այդ գործատեղին մէջ գործերը յաջող չեն քալեր, յաճախորդ չունի այդ գործատեղին եւ այդ խեղ պատճառով պաշտօնեան թերթ կը կարդայ, այսինքն, ինչպէս կ'ըսուի ռամկական հրապարակի վրայ, «ճանճ կ'որսայ»: Կայ նաեւ ուրիշ անպատեհութիւն մը: Գործատէրը կը հաւատայ որ պաշտօնեան կրնայ իր գործը անտեսել, իր պարտականութիւնը զանց առնել, եթէ անգամ մը վարժուի թերթ կարդալու, եւայլն, եւայլն...:

Գործատէր մը մեղադրելի՞ է իր այս կեցուածքին համար: Չեմ գիտեր: Զարմանալի է սակայն որ թերթ կարդացող մարդու մը պատկերը մեր մէջ հակասական տպաւորութիւններ կրնայ ստեղծել: Երբեմն կը գնահատենք թերթ կարդացող մարդը, երբեմն կը քննադատենք: Կը գնահատենք կամ կը քննադատենք նոյնիսկ նայած թէ ի՞նչ թերթ կը կարդայ, թերթին ո՞ր մասը կը կարդայ, ե՞րբ կը կարդայ:

Մօտաւորապէս քանի տարի առաջ թէքսթիլ գործարանի մը վարիչ տնօրէնն էի: Քանի մը պաշտօնեաներ կ'աշխատէին իմ պատասխանատուութեանս տակ: Երբեմն կը պատահէր սակայն որ, առտուները, երբ դուռը բանալով գրասենեակ կը մտնէի, յանկարծ կը լսէի գզրոցի մը գոցուիլը: Անմիջապէս կը հասկնայի որ պաշտօնեաներէն մէկս պահած էր թերթ մը զոր կը կարդար դուռը բանալէս առաջ: Անհաւատալին այն է որ կը զայրանայի: Գիր, գրականութիւն, մամուլ շատ սիրող մէկը ըլլալով հանդերձ, կը գայրանայի: «Սա գզրոցը բանամ, թերթը դուրս քաշեմ ու փողոց նետեմ» կ'ըսէի ես ինծի: Բայց չէի ըներ: Այնպէս կը ձեւացնէի որ չէի նշմարած:

Աւելի վերջ ստանձնեցի օրաթերթի խմբագրապետութիւնը: Այն ատեն բան մը փոխուեցաւ իմ մէջ: Առաւօտները, երբ խմբագրատուն կուգայի, կ'ուզէի որ գլխաւոր պաշտօնեաները թերթ կարդալով զբաղած ըլլային: Իրենց պարտականութիւն տրուած ըլլա՛յ կամ չըլլայ, անոնք իրենց պարապ ժամերը պէտք էին տրամադրել թերթ կարդալու: Այդ կերպով անոնք գլխաւոր խմբագրին ուշադրութեան կրնային յանձնել այն կարեւոր լուրերն ու դէպքերը, որոնք կրնային անոր ուշադրութենէն վրիպիլ: Ի՛նչ մեղք որ այս անգամ ալ պաշտօնեաներէն ոմանք կը դժկամակէին թերթ կարդալու, կամ կարդալ կը յամառէին թերթերու այն բաժինները, որոնք բացարձակապէս օգտակար չէին մեր թերթին համար եւ որոնք սակայն իրենց նախասիրած բաժիններն էին:

×

Անցեալները առաւօտեան լուրերը խմբագրելու տենդագին աշխատանքի մէջ թաղուած էի ու կը թղթատէի թերթերը, երբ բարեկամ մը մտաւ սենեակէս ներս:

- Օ՜հ, ի՜նչ լաւ, բսաւ, այսօր գործդ կանուխ աւարտեր ես:

- Ո՞ւրկէ հետեւցուցիր, հարցուցի զարմանքով:

- Որովհետեւ թերթ կը կարդաս:

Խնդացի:

Բարեկամս մոռցած էր որ մեր գործը թերթ կարդալ է: Մեր գործը աւարտած պիտի ըլլար այն ատեն միայն, երբ բոլոր թերթերը մէկիկ պիտի զննէինք: Այն ատեն է որ հանգիստի երկար շունչ մը պիտի առնէինք, ճիշդ այնպէս ինչպէս ուրիշներ իրենց գործը աւարտելով թերթ մը կը վերցնէին ու հաճոյքով կարդալ կը սկսէին:

Ռ. Հ.

ցերեկով սլացաւ դէպի նոր Սիոն, դէպի իր կարօտած Մասիսը: Հզօր թեւերով նա ճեղքեց ամպերը, անցաւ ծով ու ցամաք, լեռներ ու դաշտեր - եւ ահա հեռաւէտ ու լուսահայեաց ճախրում է էջմիածնի սրբավայրերում, սաւառնում է Լուսաւորչէն Տաճարի խաչապսակ գմբէթի շուրջը: Մի սիրտ, որ բազում տարիներ անվէրում, տառապում էր ազգի ցաւերով, մի սիրտ, որի խորքերում ազգը կանգնել էր իր դարաւոր հայրենասիրութեան, իր դարաւոր իղձերի նուիրական սեղանը - այդ մեծ սիրտն այսօր ուժգին տրոփում է Լուսաւորչի լուսազարդ Գահի վրայ»:

Ա. ՌՈՒՄՆՈՎ

(Շար. 2)

LA MÉMOIRE RETROUVÉE

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԶՐՈՅՑ

—×—

ԽՄԲ.- Անընական յապաղումով մը - ԱՊՐԻԼ 14-ին - ստացանք մեր աշխատակցին այն թղթակցութիւնը, Մարսէյլի Ա. թաղամասէն թղթատարին յանձնուած ՄԱՐՏ 14-ին, ինչպէս կը վկայէ նաեւ պահարանին կնիքը: Նոյն յապաղումով հրատարակուեցան այս թղթակցութեան կցուած բանի մը ազդեր:

×

ՄԱՐՍԷՅԼ - («Յառաջ»). -

Մարտ 9-ին, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան փարչութեան նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցաւ «Լա Մեմուար ռըթռուվէ» հատորին շուրջ հրապարակային զրոյց մը հեղինակներու մասնակցութեամբ:

Նկատառելի եւ մանաւանդ հետաքրքիր բազմութեամբ մը լեցուած էր Վասպուրական սրահը:

Բժ. Ժորժ Թադոյեան հակիրճ խօսքերով ներկայացուց գիրքը ընդգծելով էական մասերը, հայկական հարցի ինքնատիպ մօտեցումը, լրագրային հաճելի ոճը, որոշ կացութիւններու վերլուծումները, եզրակացութիւնները: Խօսեցաւ նաեւ հեղինակներուն մասին՝ Ա. Համըլէն եւ Ժ. Մ. Պրէօն, որոնք անկախ լրագրողներ են, կ'աշխատակցին գրաւոր մամուլին եւ նաեւ կը պատրաստեն հեռատեսիլի ափումներ կամ կ'իրագործեն լրագրական տեղեկագրութիւններ ճամբորդելով աշխարհի զանազան երկիրները:

Հեղինակները նախ բացատրեցին «ինչո՞ւ այս գիրքը», հարցում մը որ հաւանաբար բոլորին շրթունքներուն վրայ էր: Տասը տարի առաջ գաղափարը ունեցած են ժապաւէն մը պատրաստել Հայերուն եւ Հայկական Հարցին շուրջ հեռատեսիլին համար, սակայն առաւելաբար նիւթական դժուարութիւնները արգելք հանդիսացած են. փորձած են դիմել Հայերուն, միասնական արտադրութեան մը համար, ի զուր. եւ անյաջողութենէ անյաջողութիւն մէկդի դրած են ժապաւէնի գաղափարը, բայց ոչ վերջնապէս ու որոշած են գիրք մը գրել:

Յետոյ եղան ամէն կարգի հարցումներ, երբեմն տեղին, բայց շատ անգամ ալ անտեղի կամ նիւթէն դուրս: Ծեղումներուն գլխաւոր պատճառը այն էր որ ներկաներէն 90 առ հարիւրը, աւելին չըսելու համար, գիրքը չէին կարդացած: Բժ. Ժորժ Թադոյեան որ կը վարէր զրոյցը, փորձեց հարցումները ուղղել, կեդրոնացնել նիւթին շուրջ, բայց ի զուր: Եղան արտայայտութիւններ, յաճախ՝ ճախուեր, եղան յայտարարութիւններ, երբեմն՝ կիրքով, եղան գաղափարներու փոխանակումներ, որոնք աւելի տեղ ունէին ժողովի մը մէջ (Հայերու միջեւ) քան օտար լրագրողներու առջեւ որոնք հրաւիրուած էին խօսելու հայկական հարցին մասին իրենց գրած գիրքին ընդմէջէն: Այս բոլորը կը չեչտենք գիտնալով հանդերձ թէ հրապարակային զրոյցները գրեթէ միշտ խառնաշփոթ պատկերներ կը պարզեն: Աքանչելի օրինակ մը ունինք, (կամ ունեցանք) հեռատեսիլին միջոցաւ, Միշէլ Փոլաքի «Տրուա տը Բէփոնս»ը, իր սկզբնական ձեւին մէջ: Բայց եւ այնպէս կ'ակնկալենք հարցումներուն մէջ՝ որոշ մակարդակ մը եւ արտայայտութիւններուն մէջ՝ որոշ չափ մը:

Այս նկատումներէն յետոյ, զորս հարկ էր ընդգծել, անցնինք Ա. Համըլէնի եւ Ժ. Մ. Պրէօնի քանի մը պատասխաններուն. -

Հարցում. - Հայկական ցեղասպանութիւն գոյութիւն ունի՞:

Պատասխան. - Մենք կ'եզրակացնենք ցեղասպանութեան իրողութեամբ. եթէ համոզուած չըլլայինք, այս գիրքը չէինք գրեր: Սակայն ցեղասպանութեան իրականութիւնը բացայայտ չէ բոլորին համար: Ֆրանսացի հասարակութիւնը անհրաժեշտ տեղեկութիւններ չունի հայկ. հարցի մասին, եւ միշտ չի հասկնար բռնութեան գործածութիւնը: 1975-էն ի վեր կարգ մը դէպքեր կը խանգարեն, ժողովուրդի ապահովութիւնը խնդրոյ առարկայ կը դարձնեն: Մենք այս գիրքով առիթ կուտանք հասարակութեան տեղեկանալու հայկական եւ թրքական թէզերուն եւ գաղափար մը կազմելու, հասկնալու համար կարգ մը դէպքեր:

Հարցում.- Թրքական փաստաթուղթերը վաւերական ե՞ն:

Պատասխան. - Թուրքիա գտնուեցանք զօր. Էվրէնի պաշտօնակարգումի ընտրութիւններուն ժամանակ: Լաւ ընդունելութիւն գտանք իշխանութեանց մօտ: Հանդիպում ունեցանք, ի մէջ այլոց, Արտաքին նախարարին եւ Անգարայի համալսարանէն՝ փրոֆ. Փուրսի հետ: Թղթատեցինք, ծանօթացանք Անգարայի քաղաքական բաժնի մէջ թղթածրարներու: Հանդիպեցանք, Պոլսոյ մէջ, իշխանութեանց կողմէ յանձնարարուած հայ ընտանիքներու: Զգուշացանք այլ ընտանիքներուն այցելելու, դժուարութեանց չմատնելու համար զիրենք: Թուրքիոյ մէջ, Հայաստան եւ հայ բառերը «թապու» են: Սակայն, առաջին անգամ ըլլալով Հայաստան բառը գրուած է պլակի մը վրայ, «ինը հարցում, ինը պատասխան»: Այս հատորին գոյութիւնն իսկ ցոյց կուտայ թէ Թուրքիա ստիպուած է գիտակցութեան գալ, փրանսերէն բռնիանս: Այս իմաստով ալ գիրքը խորագրեցինք՝ «Լա մեմուար ռըթռուվէ»:

Հարցում. - Հոգեկան ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուէր Լեւոն Էքմէքճեան:

Պատասխան. - (Ա. Համըլէն) - Երկու ժամ միասին եղայ. ծխեցինք, թէյ խմեցինք. մեր շուրջը կար չորս պաշտօնեայ ոստիկաններ: Տրուած ըլլալով կացութիւնը, պէտք չէ զարմանալ իր ըրած յայտարարութիւններուն վրայ: Մի՛ մոռնաք Թեհրանի բանտին մէջ Ղոտպզատէի դղջումները, բայց եւ այնպէս գնդակահարուեցաւ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄԱՅԵՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

6

ԿԱՅՍՐ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐ

Այսպէս, կը խօսէին անոնք երկու մարդոց նման, որոնք շատ փոքր տարիքէն իսկ զինուորական համազգեստը հագած են ու ընաւ չեն հանած զայն: Իրենց դժգոհութիւնները մոռցած էին:

Յանկարծ, կայսրը իր տղուն թեւը բռնեց:

- Դուն զինուոր մըն ես. ես ալ: Կըրնանք խօսակցիլ...: Սա մանչերուն նայէ: Երիտասարդ են անոնք, իրենց ամբողջ կեանքը առջեւնին կ'երկարի...: Զիս չեն ճանչնար եւ ոչ մէկ բան կը սպասեն ինձմէ: Անոնց համար, զինուորական ծառայութեան տազտուկը միայն կը ներկայացնեմ ես...: Լսէ, վաղը երբ բարդութիւններ ծագին, երբ քու բամբիդ պէտ հիսսիսէն ուրական մը իյնայ մեր վրայ, ու ես պէտք ունենամ անոնց, առաջին կոչիս պիտի պատասխանեն, այո, բոլորն ալ մինչեւ վերջին մարդը, ու անոնք ինծի պիտի տան իրենց ամենաթանկագին բանը, արիւննի՛ն...: Ասոր վրայ խորհա՞ծ ես, Ռուտոլֆ: Իսկ դուն, իմ զաւակս...:

Այս ճառի միջոցին, Ռուտոլֆի վրդովումը իր ծայրին հասած էր: Կայսրը անբաղդատելի արուեստագէտի մը նման կը զարնէր այս եղանակը որ իր սրտին ամէնէն զգայուն թելերը կը թրթռացնէր: Այս կերպ միջոցներու գործածութիւնը կերպով մը ուղղամիտ գործ չէր: Կարծես թէ որոշուած վայրկեանին բերել տուաւ զինուորական նուագախումբը որպէսզի յուզիչ դառնան իր դատողութիւնները, ինչպէս մելոտրամներուն մէջ նըւագախումբերը կ'ընեն եղերական վայրկեանին, հանդիսականները յուզելու համար: «Պիտի չտարուիմ, խորհեցաւ: Ի՞նչպէս խաբել, սակայն...» Այլեւս մտիկ չէր ըներ անոր: Մտքին մէջ կը կրկնէր հօրը քիչ մը առաջ ըսած բառերը. «Կաբելին պիտի ընեմ»: Անիկա միայն այս բառերով կը պատասխանէր այն բոլոր խնդրանքներուն զորս որոշած էր մերժել:

Այդ մասին երբեմն կը կատակէին ընտանիքին մէջ, երբ պարագաները թոյլատու ըլլային: Այս նախադասութիւնը. ուրեմն, որոշ իմաստ մը ունէր.- Կայսրը որ իր ձեռքին մէջ ունէր բովանդակ հարըստութիւնն ու Հապսպուրկեան Տան արքայազուններուն բոլոր ժառանգութիւնները, տասնոց մը պիտի չտար իրեն, եթէ Աւստրիայէն մեկնէր...: «Կաբելին պիտի ընեմ»ը սպառնալիք մըն էր, հրաժարելու զինքը որ Մառիէն բաժնուի. անհեթեթ սպառնալիք, որովհետեւ անոնց կեանքերը մէկ էին այլեւս: Յամառ եւ քարսիրտ կայսրը շատ ուշ պիտի հասկնար ասիկա, երբ անոնց երկուքին միասին մեռնիլը տեսնէր:

Այս վայրկեանին սակայն, հակառակ իր մէջ եռացող բարկութեան, Ռուտոլֆ մեծ յստակատեսութիւն մը կը պահէր...: Պէտք էր խորամանկութեան դիմել, որովհետեւ հայրը պիտի չթողուր որ քովէն հեռանար առանց խոստում մը առած ըլլալու...: Ի՞նչ նշանակութիւն պիտի ունենար այս պայմաններուն կապուած երդում մը: Բայց, անհանդուրժելի ստիպողութեան տակ իսկ, Ռուտոլֆ չէր ուզեր երդմնազանց ըլլալ: Պէտք էր կողմնակի ճամբայ մը գտնել եւ խոստանալ այն զոր պիտի կարենար կատարել...: Մէկ խօսքով, բառի խնդիր մը կար իր առջեւ: Ասոր մէջ ո՞վ էր պատասխանատուն. նոյնինքն կայսրը՝ իր կուրութեան մէջ: Այս վայրկեանէն սկսեալ, ուրեմն, Ռուտոլֆ մեքենայութիւններ սկսաւ ընել, մեռնելու իրաւունքը շահելու համար. եւ այնքան պաղարիւնութիւնով բրաւ, քաջութեամբ եւ ճարտարութեամբ որ ուրիշ մը պիտի ընէր իր կեանքը պաշտպանելու համար:

Այս խորհրդածութիւններու հեղեղը կը գոյանար իր մէջ, մինչդեռ իր հայրը կը խօսէր: Կայսրը իր խօսքը աւարտեց իր առօրեայ խօսքերուն մէկ նոր նախադասութիւնով.

- Համաձայն ենք, Ռուտոլֆ:

- Լուսարանուելիք կէտ մը մնաց, ըսաւ իշխանը, իր հօրը չեշտը առնելով: Պիտի չկրնա՞մ կրկին տեսնել Օր. Վէցէրան: Ես չեմ կրնար զայն հեռացնել, ինչպէս դուք կ'արձակէք ձեր նախարարներէն մէկը: Այդ կերպին մէջ անողոք բան մը կայ:

(Շար. 79)

Զ Ա Տ Ի Կ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի. - Ապրիլ 22, Զատիկ: Յարութիւն Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. Առաւօտեան ժամերգութեանց՝ ժամը 8.15-ին: Հանդիսաւոր Պատարագ՝ ժամը 10.15-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Եկմալեանի Քառաձայն Պատարագը կ'երգէ՝ Մայր եկեղեցւոյ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Գէորգեանի:

Երկուշաբթի. - Բ. օր Զատկի: Յիշատակ Մեռելոց: Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ԺԻՐԱՅՐ ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի մեր բոլոր ննջեցեալներուն համար:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի. - Ժամերգութիւն 9.15, Պատարագ՝ 11:

Երկուշաբթի. - Պատարագ՝ 10.45:

Մեծ Եղեռնի 69-րդ տարեդարձին առիթով հոգեհանգիստ կը կատարուի մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն համար. իսկ պատարագէն անմիջապէս վերջ, ժամը՝ 13.30-ին գիւղի գերեզմանատան մէջ, Ծաղկեպսակի զետեղում Մեռելներու յուշարձանին առջեւ, ի ներկայութեան քաղաքապետ՝ Ֆլօ Պիժէլի:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Կիրակի. - Ժամերգութիւն՝ 9.30, պատարագ՝ 10.30:

Երկուշաբթի. - Պատարագ եւ հոգեհանգիստ 10.30: Ժամը 14-էն 18 հոգեւոր հովիւը կը գտնուի Իսիի գերեզմանատունը գերեզմանօրհնէքի:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի. - Ժամերգութիւն՝ 8.30, պատարագ՝ 10: Երկուշաբթի՝ Ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ՝ եւ հոգեհանգիստ՝ 10:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Կիրակի. - Ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ՝ 10: Երկուշաբթի՝ պատարագ՝ 10.30, հոգեհանգիստ՝ 12:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի. - Ժամերգութիւն՝ 8, պատարագ՝ 9.40: Կը պատարագէ՝ ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ: Երկուշաբթի՝ Ժամերգութիւն՝ 8.30, պատարագ՝ 10:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄԻՆ

Կիրակի. - Ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ՝ 10.30: Երկուշաբթի՝ Ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ՝ 10: Գերեզմանօրհնէք Սէն - Ժիւլիէն ժամը 13-էն 15 հինը, 15-էն 16՝ նորը, Լէ զ'Օլիվ 16-էն 18.30:

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

Կիրակի. - Ժամերգութիւն՝ 9.30, պատարագ՝ 10: Երգեցողութիւն՝ Գուսան երգչախումբի, ղեկավարութեամբ՝ Տիկին Ժիւլիէթ Երլմազեանի:

ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Երկուշաբթի. - Պատարագ՝ 10, հոգեհանգիստ՝ 11.30:

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ — Ս. ՅԱԿՈԲ

Կիրակի. - Ժամերգութիւն՝ 8.30, պատարագ՝ 10: Երկուշաբթի. - Ժամերգութիւն 8.30, պատարագ՝ 9.45, հոգեհանգիստ՝ 11.10: Գերեզմանօրհնէք՝ Լը Քանէ ժամը՝ 14-էն, Երեքշաբթի՝ Սէն - Լուի ժամը՝ 14-էն:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի. - Ժամերգութիւն՝ 8.30, պատարագ՝ 10: Երկուշաբթի. - Ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ՝ 10:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Հաւատարիմ իրենց հիմնադիրներուն՝ Մելքոն եւ Մուշեղ Պետրոսեանի, Պետրոսեան հաստատութիւնը 7000 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, Rue de Perche — 75003 Paris

Ուագ Ուրբաթ, ժամը 18, երեկոյեան ժամերգութիւն Ս. Խաչի երկրպագութիւն:

Աւագ Շաբաթ, ժամերգութիւն ժամը 17, ճրագալոյցի պատարագ՝ 18:

Կիրակի, Զատիկ, Հայրապետական պատարագ՝ ժամը 11:

Երկուշաբթի, Մեռելոց, ժամը 11 հոգեհանգստեան պատարագ:

-ԿՈՉ-

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒՆ

Ապրիլ 24-ի ոգեկոչումը տեղի կ'ունենայ լիակատար միասնականութեամբ:

Կը խնդրուի բոլոր Ռազմիկներէն, որ իրենց գործօն մասնակցութիւնը բերեն յիշատակի բոլոր ցոյցերուն:

Անծանօթ Զինուորին վրայ ծաղկեփունջի զետեղման համար դէպի Յաղթանակի Կամարի երթին կը յանձնարարուի որ անխտիր բոլորն ալ մասնակցին կարգապահութեան պայմանները յարգելով:

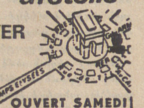
Համախմբուիլ Շան զ'Էլիզէ - ավրնիւ Ֆրիէտլանտ սահմանը: Մեկնում ժամը՝ 17.30:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սամուէլ - Մուրատեան վարժարանը շնորհակալութեամբ ստացած է 15.000 Ֆ. Պետրոսեան (քավիառ) հաստատութենէն եւ 5000 Ֆ. Պ. Կարապետ Սէմէրճեանէ (Նիս):

à l'étoile

Concessionnaire
AUSTIN ROVER

Mini
METRO
M-G
TRIUMPH
ROVER

OUVERT SAMEDI
CREDIT MAXIMUM
Gd choix de voitures
Occasions garanties
carrosserie mécanique
Service Après-vente
Pièces détachées

ARC DE TRIOMPHE AUTOS
30, rue de TILSITT 380-55-11
amp

Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Կիրակի. - Ժամերգութիւն՝ 8, պատարագ՝ 10, քարոզ՝ 11.30, Երկուշաբթի. - Ժամերգութիւն 9, հոգեհանգիստ 11.30:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի. - Ժամերգութիւն՝ 8.30-ին: Պատարագ՝ 10-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաձայն երգեցողութիւնները կը կատարուին Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Երկուշաբթի. - Պատարագ՝ 10-ին:

Կը պատարագէ՝

ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի առաւօտեան ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂԲ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յակոբ Աբրահամեանի:

ՍԷՆԹ - ԷԹԻԷՆ

Կիրակի, Ապրիլ 22-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ԽՋԿՐ. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆԻ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 14.30-ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն:

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ապրիլ 23, երեկոյեան ժամը 21-ին Հրակիզի արարողութիւն Ս. Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ Ապրիլեան յուշարձանին: Ապա կէս գիշերուան Հսկում՝ մինչեւ Ապրիլ 24: Եկեղեցին բաց է:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 24, ժամը 10-ին կը պատարագէ՝ Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեան: Ժամը 18-ին. - Տողանցք, մեկնում փլաս Քասթելյան մինչեւ Մայր եկեղեցւոյ յուշարձան:

ՎԱԼԱՆՍ

Երեքշաբթի, ժամը 10-ին հոգեհանգիստ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին եւ կաթողիկէ եկեղեցին: Ժամը 18.30-ին տողանցք, Մանուշեան հրապարակէն Մեռեալներու յուշարձանը, ծաղկեպսակի զետեղում: Ժամը 21-ին, հանդիսութիւն՝ Սալ տէ Ֆէթ:

Կը խօսի. - ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ:

ՏԷՍԻՆ

Երեքշաբթի, պատարագ, ժամը 10.30ին Ս. Աստուածածին եկեղեցին:

ՍԷՆ - ՇԱՄՈՆ

Երեքշաբթի առաւօտ ժամը 10.30-ին պատարագ հայ կաթողիկէ մատրան մէջ: Յետ պատարագի՝ Ներսէս Շնորհալի սրահին մէջ, հանդիսութիւն:

Կը խօսի՝ Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊՉՏԻԿԵԱՆ:

ՎԻԷՆ

Պատարագ կը մատուցուի Վիէնի մէջ Ապրիլ 22, Կիրակի առաւօտ ժամը 9-ին, Սէն Թ'Անտրէ լը Օ եկեղեցին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ԳՐԻԳՈՐ ՍԻՒԼԱՀԼԵԱՆ

յետ պատարագի այց դէպի Յուշարձանը, Ապրիլ 24 փողոց:

Ներկայ կ'ըլլայ՝ ԼՈՒԻ ՄԵՐՄԱԶ:

Բացում Յուշարձանի կցուած յուշաքարին ի յիշատակ Ֆրանսայի համար մեռած հայ ռազմիկներուն:

Կնքահայրութեամբ՝ բարերար՝ Յակոբ Պահատուրեանի:

Օրուան պատշաճ խօսք հայ ռազմիկներու հիմնադիր եւ նախագահ (Մարսէյլ) Կարապետ Տէրտէրեանի:

ԷՔՍ - ԱՆ - ՓՐՈՎԱՆՍ

Երեքշաբթի, ժամը 11.30-ին ոգեկոչում եւ ծաղկեպսակի զետեղում, Հայաստան հրապարակ:

HOMMAGE — ՄԵԾԱՐԱՆՔ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ — DANIEL VAROUJAN

ՆԱՀԱՏԱԿ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ — POÈTE MARTYR

1884 - 1984

ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ

Présidé par
Kegham GANANIAN

Le poète et son œuvre seront présentés par :
Garo POLADIAN (en français)
Zoulal KAZANDJIAN (en arménien)

DECLAMATIONS en arménien et en français par :
Toros Sbidanian — Varoujan Der-Sarkissian

MUSIQUE : *Anahide Nazarian* (violoncelle),
Laurence Tcheordukian (flûte)

organisée par l'ACAL (association culturelle arménienne de Lyon).

Vendredi, 27 Avril à 20h 30

Salle de l'église arménienne
40, rue d'Arménie — LYON 3e

ENTREE LIBRE

RECHERCHE

Prêt à porter féminin en gros recherche jeune homme 25-30 ans — français correct exigé et si possible l'arabe - de préférence libanais- pour livraisons et expéditions.

Se présenter de 10h 30 à 12h 30 et de 15h à 17h.

G. KAZAZIAN
40, Rue des Jeuneurs — 75002 PARIS

LE YAN'S CLUB

présente

SEMAINE CULTURELLE
DU 24 AVRIL

Sirvart KAZANDJIAN
présentera son livre.

LES ORIGINES DE LA MUSIQUE ARMENIENNE
EDITIONS ASTRID

Avec la présence d'interprètes d'instruments traditionnels arméniens

Le Samedi 21 Avril, à partir de 21h.

Dîner à 22h 30 sur réservation

5, Avenue Reille 75014 Paris
Tél. : 589. 20. 48

9 JOURS
EN AUTRICHE

(LE TYROL - VIENNE)

VOYAGE ORGANISÉ
PAR LA
CROIX BLEUE - SECTION LYON

DU 15 AU 23 MAI

Pour tous renseignements et inscriptions téléphoner jusqu'au 15 Avril :
dans la journée 888 92 51
après 20h 30 854 22 93

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ
20

VENDREDI
20 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 15.685 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 59e ANNÉE — No 15.685

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ հրաւիրած է Ատլանտեան Ուխտի իր ընկերակիցները որ բողոքեն «գրգռիչ եւ անընդունելի արարք»ին դէմ, զոր գործած է Թուրքիա, դեսպանի փոխանակում կատարելով Կիպրոսի «Հիւսիսային Թուրք Հանրապետութեան» հետ: Աթէնքի բոլոր ատլանտեան դեսպանները արտաքին նախարարութիւն հրաւիրուեցան եւ նախարարը՝ Եանիս Հարալամպոփուլոս ըսաւ որ Յունաստան պիտի չհանդուրժէ «Թրքական կատարուած իրողութիւններուն»:

ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԻ զինուորական դատարանը տասը Քիւրտեր մահուան դատապարտեց, 303 ամբաստանեալի վրայ: Կը մեղադրուին որ՝ «զինեալ խումբ մը կազմած են նպատակ ունենալով Թրքական հողամասին մէկ մասը անջատելու եւ կանխամտածեալ մարդասպանութիւններ կատարած են»:

ԹԻՒՆՎԻԼ ԵՒ ՀՈՒՑԼ, երկու Թաղապետութիւններ եւս, ուր ընտրութիւնները չեղեալ համարուեցան, ինչ որ կատղեցուցած է Մառշէ, որ կ'ուզէ հատորով մը խայտառակել Պետական Խորհուրդը: Արդարեւ երկու վայրերուն մէջ ալ, յաղթած էր համայնավար կուսակցութիւնը: Այս անգամ քուէարկութեան մէջ խարդախութիւն չկայ, բայց ապօրինի կը նկատուի արդիւնքը, որովհետեւ ընտրապայքարին փակումէն ետք, համայնավարները հանրագրեր փակցուցած են եւ թռուցիկներ ցրուած:

ՄԱՌՇԷ, ժամուկի ասուլիսի մը ընթացքին բացատրեց թէ համայնավարներու դիրքը ոչ հակասական է, ոչ ալ՝ երկդիմի: Ճիշդ է, գոհ չենք, բայց կուսակցութեան քարտուղարը, կարելի չէ անչափահասի մը պէս վարուիլ ընկերակիցի մը հետ:

ՏՐՈՑԿԻԻ նախկին քարտուղարը, 4-րդ Միջազգայնականի երկու հիմնադիրներէն (1938) մէկը՝ Փիէր Ֆրանք մեռաւ Փարիզի մէջ, 78 տարեկանին, արեան խլիրդէ: Ռուս հրեայ դերձակ ընտանիքի մը զաւակ, կուսակցական եղած է 1925-ին, եւ 27-ին միացած ընդդիմութեան (Զինովիէւ, Տրոցկի): 29-ին հրապարակ կը հանէ տրոցկիստ առաջին ֆրանսերէն թերթը լա Վերիթէ, որու պատճառաւ կ'արտաքսուի կուսակցութենէն: 32 - 33, Տրոցկիի քարտուղարն է, երբ ան Թուրքիա ապաստանած է: Ապա, անցած Ֆրանսա, ուր 1969-ին հիմնած է Համայնավար յեղափոխական Լիկան:

ՊՈԼՍՈՅ բանտերուն մէջ, շուրջ 800 հոգի կամաւոր ծոմի դիմած են քաղաքական բանտարկեալի կանոնադիր ստանալու համար, ինչ որ անընդունելի կը նկատուի իշխանութեանց կողմէ: Նեցուկ կանգնելու համար Թուրքիոյ բանտարկեալներուն, զանազան կոմիտէներ կազմուած են Եւրոպա, բողոքի երթեր կազմակերպելու համար: Ֆրանսականին զօրավիգ են՝ Ժ. Մառշէ եւ Եըլմազ Կիւնէյ: Ամէն կողմէ, այս քալողները Մայիս 7-ին Սթրազպուրկ պիտի հասնին եւ Մայիս 8-ին ալ դատարան մը մէջտեղ կը դնեն ծեծելու համար Թուրքիոյ մէջ մարդկային իրաւանց բռնաբարման հարցը: Նոյն թուականին Եւրոպայի Խորհուրդը պիտի քննէ Թուրքիոյ անդամ պահուելու հարցը: Քալողները կ'ուզեն ճնշում բանեցնել ժողովին 36-րդ նստաշրջանին վրայ, որպէսզի Թուրքիա դադրի Եւրոպայի «զուլապն» ըլլալէ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ ԱՊՐԻԼ 10 - 16)

ՓՐՈՖ. ԽՈՐԷՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

Մոսկուայի օդերեւութաբանական գիտա - հետազօտական կեդրոնին մէջ նշուած է փրոֆ. Խորէն Պօղոսեանի գործունէութեան 60-ամեակը, իր ծննդեան 80 - ամեակին առթիւ: Գիտնականը մեծ ծառայութիւն ունի Խորհ. Միութեան օդերեւութաբանութեան զարգացման մէջ, հեղինակն է 240 գիտական աշխատութիւններու, խմբագրած է աւելի քան 60 գիտական հաւաքածոյ, որոնց մէկ մասը հրատարակուած է արտասահման: Բազմիցս մասնակցած է միջազգային համագումարներու եւ սիմպոզիումներու, իբրեւ ղեկավար խորհրդային պատուիրակութեան:

×

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԴԱԿԱՅԱՆՆԵՐԸ

Վերջին տարիներուն Հայաստանի ճարտարապետութեան զարգացման մէջ իրենց ինքնատիպ ոճով ու ճարտարապետական յատկանիշներով կարեւոր նպաստ էին քանի մը կառոյցներ, որոնք ոչ միայն շարունակութիւնն էին դարաւոր աւանդութիւններու, այլեւ՝ նոր ու արդիական դրոշմով արտայայտութիւն մը: Խօսքը կը վերաբերի կառուցուած օդակայաններուն, անոնց շատ ինքնատիպ ու ազգային ճարտարապետութեան: Առաջինը, անշուշտ, «Զուարթնոց» օդակայանն է, որ իր յատկանիշներով ու ճարտարապետական յղացքներով բարձր գնահատուեցաւ եւ հեղինակներն ալ արժանացան Հայաստանի պետական մրցանակին: Անկէ ետ չեն մնար նաեւ Լենինականի «Շիրակ» եւ Երեւանի «Էրեբունի» օդակայանները: Լենինականի օդակայանը կապեր ունի Մոսկուայի եւ Խորհ. Միութեան այլ քաղաքներու հետ, ինչ որ մեծ նշանակութիւն ունի: Օդակայանը ճարտարապետական իր կարգաւորումով, շարադրանքով երեք եռանկիւնաձեւ ծաւալներու տեսք ունի, որոնք իրարու հետ կապուած են եւ մէկ ամբողջութիւն կը կազմեն: Օդակայանը նախագծած են ճարտարապետներ Գուրգէն Մուշեղեան, Ռուբէն Հասրաթեան եւ Լեւոն Քրիստափորեան: Ռուբէն Հասրաթեան՝ խօսելով տարուած աշխատանքներու մասին, ըսած է. «Մեր առջեւ Արագած լեռն էր ու Շիրակի հարթավայրը: Այդ գործօնները մեզ շատ օգնեցին աշխատանքում: Պէտք էր ընտրել մի իւրայատուկ ծաւալ, որը նման չէ մէկ ուրիշ ծաւալի, որի պատերը պէտք է բարձրանան հէնց գետնից ու չէնքը ոչ միայն հարազատ լինի տեղին, այլեւ ունենայ բրգաձեւ սիլուէթ: Մենք առաջնորդուեցինք ազգային ճարտարապետութեան աւանդներով, ու արդիւնքը եղաւ այն՝ որ այսօր Լենինականի «Շիրակ» օդակայանը մի միասնութիւն է կազմում Արագած լերան հետ»: Այդ նոյն սկզբունքով ալ կառուցուած է Երեւանի «Էրեբունի» օդակայանը, նկատի ունենալով որ հոն ալ կային Արարատեան դաշտն ու Արարատը:

×

ԼՎՈՎԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՓՈՂՈՑԻՆ ՀԱՄԱԿԱՌՈՅՑԸ

Լվովի հին մասի բազմաթիւ շէնքերու տարիքն ու պատմական արժէքը ճիշդ որոշելու համար օգտակար եղած են տեղւոյն Բազմարուեստից հիմնարկի դասախօս Ռ. Լիպկայի հետազօտութիւնները: Դասախօսը տարիներ նուիրուած է քաղաքի հայկական փողոցի ուսումնասիրութեան: ԺԲ. դարու սկիզբները հոն ապաստան գտած են օտարներու ասպատակութիւններէն ազատած բազմաթիւ Հայեր: Փողոցին մէջ պահպանուած են միջնադարեան ինքնատիպ ոճով շէնքեր՝ նեղ պատուհաններով, ԺԴ. դարուն կառուցուած տաճարի բարձր զանգակատունները: Ճարտարապետական այդ յուշարձանը ներկայիս դարձած է բացօթեայ թանգարանի ցուցանմուշներէն մէկը: Տեփի չերտին տակ Ռ. Լիպկա յայտնաբերած է Լվովի ծանօթ հայ քաղաքացիներու պատկերներ, որոնց մէջ կը գտնուի Շոփէնի աշակերտ՝ անուանի դաշնակահար Կարոլ Միկուլի: Հետազօտողը յաջողած է նոր տեղեկութիւններ քաղել նաեւ Յովհաննէս Քարմատանենցի մասին, որ հրատարակած է Լվովի առաջին հայ տպագիր գիրքը՝ «Սաղմոսարան»ը: Ռ. Լիպկա իր հետազօտութիւններուն արդիւնքները ընդհանրացուցած է «Հայկական փողոցի համակառոյցը» մենագրութեան մէջ, զոր լոյս ընծայած է «Կամենեար» հրատարակչականը:

×

ՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻՆ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայաստան» հրատարակչականը լոյս ընծայած է Սուրէն Պօղոսեանի «Խաղողի սեղանի եւ տեխնիկական տեսակներու սելեկցիան» գիրքը, որ կը պարունակէ հեղինակին յիսնամեայ աշխատանքներուն արդիւնքը: Հաւաքածոյին մէջ մանրամասնօրէն շարադրուած են «արեւային վազեր»ու նոր տեսակներու բուծման տեսական հիմերը, տրուած է գործնական հարուստ նիւթ: Սուրէն Պօղոսեան խաղողի քանի մը տասնեակ տեսակներու հեղինակ է: Խորհ. Միութեան մէջ զինք կը կոչեն «արեւային վազի կոնստրուկտոր»: Իր բուծած խաղողի տեսակներէն պատրաստուած խմիչքները արժանացած են միջազգային մրցումներու 30 արծաթէ եւ ոսկէ մետալներու: Ան ընտրուած է գիւղատնտեսական գիտութիւններու խորհրդային ակադեմիայի, Իտալիոյ խաղողի եւ գինիի ակադեմիայի եւ այլ կազմակերպութիւններու թղթակից - անդամ:

COMMUNIQUÉ

Le Tribunal permanent des peuples a tenu, à la Sorbonne du 13 au 16 avril, une session consacrée au génocide des Arméniens. La sentence, rendue publique au Sénat le 16 avril qualifie, sans ambiguité les déportations et les massacres qui s'en suivirent en 1915-1916, de *génocide* dont l'Etat turc doit assumer la responsabilité. Le Tribunal a également appelé l'Organisation des Nations Unies et les Etats qui la composent à reconnaitre le génocide.

Les rapports des experts ont été d'une haute qualité et seront publiés dès le mois de novembre en français et en anglais. La sentence sera diffusée en brochure dans les semaines à venir.

Avec ce jugement la communauté arménienne reçoit un début de réparation morale à laquelle elle aspire depuis longtemps.

Au nom de l'Association pour la reconnaissance du génocide — qui, avec un total de 6 membres a assumé l'entière organisation de la tenue à Paris de la session — je tiens à remercier le Comité de soutien nord-américain, toutes les organisations arméniennes, Haratch, la presse et les personnalités — arméniennes ou non, qui nous ont apporté leur concours financier et leur soutien.

Le président
G. CHALIAND

L'Association sollicite, en vue de la publication du compte-rendu de la session, en volume, votre participation financière.
Pour toute diffusion écrite ou audio-visuelle des travaux du Tribunal, s'adresser à l'Association
B.P. 327 75229 PARIS CEDEX 05

ԴԷՊԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱ
ԻՐ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ՓԱՐԻԶ ԿԸ ԺԱՄԱՆԷ ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 29-ԻՆ

Դէպի Հարաւային Ամերիկա իր ճամբուն վրայ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Փարիզ կը ժամանէ, Կիրակի, Ապրիլ 29, ժամը 11.15-ին եւ օդակայանէն ուղղակի կ'երթայ Ալֆորվիլ, ուր կողքին ունենալով տեղւոյն քաղաքապետը՝ Հանրային Ապահովութեան նախարար՝ Ժոզէֆ Ֆրանչեսքի, կը կատարէ Ապրիլեան Յուշարձանի (խաչքար) բացումը:

Այցելել ետք Սերովբէ Արք.ի շիրիմին, Վազգէն Կաթողիկոս, նոյն իրիկունը կը մեկնի Պուէնոս - Այրէս:

L'ETAT TURC EN ACCUSATION
DEVANT LE «TRIBUNAL DES PEUPLES»

LE GÉNOCIDE DES ARMÉNIENS EST UN «CRIME IMPRESCRIPTIBLE»

Չորս սխնակներու վրայ փռուած, վերոյիշեալ խորագրով է, որ Ապրիլ 19-ի թիւին 3-րդ էջին վրայ, Լը Մոնտ լայնօրէն կ'արձագանգէ Ժողովուրդներու Մնայուն Դատարանին նստաշրջանին եւ մանաւանդ՝ դատավճիռին, տալով անոր ամէնէն յատկանշական հատուածները: Թերթը կը շեշտէ նաեւ դատակազմի բարոյական բարձր հեղինակութիւնը, անդամներու անուններուն կցելով անոնց հանգամանքը եւ ի հարկին՝ Նոպել մրցանակը: Դէպքերը ծանօթ են, կը գրէ յօդուածագիրը, բայց երեք օրուան այս նստաշրջանը արժանիքն ունեցաւ զանոնք աւելի ճշգրիտ դարձնելու եւ պատճառաբանելու, ոչ միայն չորս վերապրողներու վկայութիւններով, այլեւ բազմաթիւ պատմաբաններու բերած փաստաթուղթերով:

Թղթակցութեան երկրորդ մասը նուիրուած է «Ամբաստանեալը բացակայ էր» եւ կը հետեւի բնաջնջման պատկերը ամփոփող քանի մը տողեր: Ապա, կը յիշուի որ Թուրք Պետութիւնը մերժած էր իրեն եղած հրաւէրը, բայց եւ այնպէս իր տեսակէտները պարզուեցան եւ անընդունելի գտնուեցան դատարանին կողմէ:

Եզրակացութեան մէջ, յօդուածագիրը կ'ըսէ. - «Այս դատավճիռը, անշուշտ, միայն բարոյական ուժ ունի: Ի մօտոյ պիտի ներկայացուի ՄԱԿ-ի մարդկային իրաւանց ենթայանձնախումբին, բայց ոչինչ կ'ապահովէ որ այդ դիմումը աւելի յաջողութիւն ունենայ, քան՝ նախընթացները: Անուղղակի այս ցուցաբերումը արժանիքն ունեցաւ շեշտելու՝ «պատասխանատուութիւնը ուրիշ Պետութիւններու, որոնք աշխարհաքաղաքական պատճառներով, զօրավիգ են Թուրք Պետութեան»: Արժանիքն ունեցաւ նաեւ ցոյց տալու միջազգային հանրային կարծիքին, որ Անգարայի կառավարութիւնը պիտի չահէր յարգուելու իրաւունք մը, ընդունելով դէպքեր, որոնց պատասխանատու չէ»:

ՄԿՐՏԻՉ ԽՐԻՄԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

ԺԹ. դարու վերջին տասնամեակը կը յատկանշուի նոր ողբերգութեամբ մը, որ տեղի կ'ունենայ Փոքր Ասիա: Սուլթան Աբտիւլ Համիտ կը սկսի հետեւողական կերպով բնաջնջել հայ բնակչութիւնը, կանոնաւոր բանակի եւ նոր կազմուած հեծելազօրի՝ Համիտիէի օգնութեամբ: Այդ հեծելազօրը ստեղծուած էր 1891-ին:

1894 - 1896 թուականներուն Օսմանեան կառավարութիւնը Թուրքիոյ հայաբնակ նահանգներու եւ գաւառներու մէջ, ինչպէս նաեւ Կ. Պոլիս կը կազմակերպէ հայկական ջարդ կոտորածներ: 1894-ի Օգոստոսին թրքական զօրքերը՝ Զէքի փաշայի հրամանատարութեամբ, մոխրակոյտի կը վերածեն Սասունը, ոչնչացնելով աւելի քան քառասուն գիւղ: Այնուհետեւ կարգը կուգայ Ամենայն Հայոց Հայրապետ Խրիմեան Հայրիկի ծննդավայր Վան քաղաքին:

Վանի ռուս հիւպատոս Ի. Ս. Մայեւսկի իր «Վանի նահանգը» աշխատութեան մէջ կը գրէ, թէ միայն 1895-ին այդ նահանգին մէջ հայկական բնակչութեան թիւը 15 - 20 տոկոսով պակասած էր: Կարգ մը գիւղերու մէջ բնակչութեան կէսը բնաջնջուած էր, իսկ միւս կէսը փախուստի դիմած:

1896-ի ամառը Վան եւ Վասպուրական կ'ենթարկուէին ընդհանուր կողոպուտի եւ կոտորածի: Այդ մասին Խոսւա Թրիօ կը գրէր. «1896 Յունիս 15-էն 25 Վանը եւ անոր շրջակայ հարթավայրի գիւղերը հրդեհի տրուած էին ... Բոլոր եկեղեցիները, վանքերը եւ յատկապէս ծանօթ Վարագայ վանքը կողոպտուած եւ քանդուած էին»:

1890-ական թուականներու կոտորածներու զոհ կը դառնան հարիւր հազարաւոր Հայեր: Շուրջ հարիւր հազար Հայեր ապաստան կը գտնեն Հիւսիսային Կովկաս, Ռուսիա, Պուլկարիա, Ռումանիա: Հարիւրաւոր գիւղեր թալանուած, հուրի եւ սուրի մատնուած էին, սակայն արիւնահեղ սպանդի վերջը չէր երեւար:

Արեւելեան Հայաստանի քրիստոնեայ բնակչութեան նկատմամբ Թուրքիոյ չարագործութիւններու լուրը Խրիմեան Հայրիկը կը մատնէ խոր յուսահատութեան: Ան կը հրահանգէ յանուն հաւատքի զոհուած հայ նահատակներու համար հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել բոլոր եկեղեցիներուն մէջ:

Ղազարոս Աղայեան (1840 - 1911) հայ ժողովուրդին համար ողբերգական այդ օրերուն կը գրէր. «Ես իմ մէջ կրում էի հայրենիքի ջերմ սէրը, բայց մի հանգամանք պատճառ դարձաւ, որ այդ սէրը բոցավառուի: Մի երկնային կայծով Խրիմեան Հայրիկը բոցավառեց այդ սէրը իմ հոգում: Հայրիկի քարոզը առաջին անգամ լսեցի Թիֆլիսի Ս. Գէորգ եկեղեցում»:

Աւելի ետք, Յովհաննէս Թումանեան խոր ողբերգութեամբ եւ դառն կիրքով լեցուն իր «Երկու Հայրիկ» բանաստեղծական նորավէպին մէջ կը նկարագրէ Խրիմեան Հայրիկը ժողովրդական վշտի այդ օրերուն: Նորավէպը գրուած է 1907-ին եւ նուիրուած Խրիմեանի յիշատակին: Թումանեան գրած է նաեւ «Հայոց վիշտը» բանաստեղծութիւնը 1915-ի Եղեռնի տարին, երբ Փոքր Ասիոյ մէջ նահատակուեցան մէկուկէս միլիոն Հայեր: «Հայոց վիշտը» բանաստեղծութիւնը կը ցոլացնէ բանաստեղծին թախծալի մտածումները իր երկրի պատմութեան վերաբերեալ: Ասիկա հայ ժողովուրդին նուիրուած բանաստեղծական ուղերձ մըն է, որուն մէջ հեղինակը կ'ողբայ իր ժողովուրդին դարաւոր ահաւոր ճակատագիրը:

Հայոց վիշտը անհուն մի ծով,
Խաւար մի ծով ահագին,
Էն սեւ ծովում տառապելով,
Լող է տալիս իմ հոգին:

Մերթ զայրացկոտ ծառս է լինում
Մինչեւ երկինք կապուտակ,
Ու մերթ յոգնած սուզւում, իջնում
Դէպի խորքերն անյատակ:

Ոչ յատակն է գտնում անվերջ
Ու ոչ հասնում երկնքին...
Հայոց վշտի մեծ ծովի մէջ
Տառապում է իմ հոգին:

1896 Սեպտեմբեր 8-ին անուանի նկարիչ Ի. Կ. Այվազովսքի Թէոդոսիայէն Խրիմեան Հայրիկի գրկած էր նամակ մը, որուն մէջ զայրոյթով կը խօսէր Թուրքիա տեղի ունեցած հայկական կոտորածներու մասին՝ նշելով, որ ինք նպատակադրած է այդ թեմայով նկար մը ստեղծել: Մեծ նկարիչը կտաւներու շարք մը կը նուիրէ 1894 - 1895 թուականներու հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ տեղի ունեցած ողբերգական դէպքերուն: Այդ նկարներուն էսքիզները Այվազովսքի գրկած էր Պետերբուրգ, որպէսզի հրատարակուին «Եղբայրական օգնութիւն աղէտեալ Հայերուն» անունը կրող գրական - գեղարուեստական հաւաքածոյին մէջ:

Հակառակ ծանր աղէտներու՝ հայ ժողովուրդը գլուխ չծռեց: 1894 Օգոստոսին, երբ թրքական զօրքերը կը խուժեն Սասուն, Հայերը հերոսական կռիւներ կը մղեն թիւով իրենցմէ տասնապատիկ գերազանց թշնամիին դէմ՝ վերականգնելով քաջ Սասունցիներու վաղեմի փառքը:

1895-ի աշնան, ի պատասխան Օսմանեան Պետութեան կամայականութիւններուն, ապստամբութիւն կը ծագի Կիլիկիոյ հայկական նախկին թագաւորութեան (ԺԱ. - ԺԴ. դարեր) սահմաններուն մէջ գտնուող լեռնային Զէյթուն քաղաքը: Ապստամբութեան ազդանշանը կը դառնայ տեղւոյն եկեղեցւոյ զանգերու ղօղանջը: Ամբողջ Զէյթունը՝ ծեր, երիտասարդ, այր ու կին, ոտքի կ'ելլեն Թուրքերու դէմ պայքարելու համար: Իւրաքանչիւր Զէյթունցի կը դառնայ մարտիկ: Զէյթունի հայ հոգեւորականութիւնը՝ խաչ ի ձեռին, կը գլխաւորէ զինուորական ջոկատները: Զէյթունցիները քաջաբար կը կռուին՝ ետ մղելով Մուսթաֆա Ռեմզի փաշայի թրքական պատժիչ բանակի կատաղի գրոհները: Իրենց այս հերոսութեամբ անոնք օրինակ հանդիսացան Սարդարապատի հայ հերոսներու փառքին:

Զէյթունի ապստամբութեան տարին, Մարտին, հայ եկեղեցւոյ հովուապետը՝ Խրիմեան Հայրիկ, պաշտօնական այցելութեամբ, կը մեկնի Պետերբուրգ, ռուս կառավարութեան պաշտպանութիւնը խնդրելու նպատակով՝ Արեւմտեան Հայաստանի քրիստոնեայ բնակչութեան համար: Մկրտիչ Կաթողիկոս կը պատմէ հայ ժողովուրդի գլխուն եկած աղէտները, Ռուսիոյ օգնութեամբ ազատութիւն ձեռք ձգելու անոր հին երազը: Սակայն հայ ժողովուրդին երազները չեն իրականանար:

Համայն Հայութեան Հայրիկ Մկրտիչ Խրիմեան անվեհեր կերպով ծառայեց իր եկեղեցւոյ եւ ժողովուրդին: Եղաւ իր նախորդներուն՝ Ներսէս Ե. Աշտարակեցիի (վախճանած 1857-ին) եւ Գէորգ Դ.ի (վախճանած 1882-ին) արժանի յաջորդը: 15 տարիներու իր իմաստուն ղեկավարութեան շրջանին Խրիմեան Հայրիկ իր ազնիւ հոգիին բարձր արժանիքները ի սպաս դրաւ Հայոց Առաքելական եկեղեցւոյ բարօրութեան եւ բարգաւաճման:

Խրիմեան Հայրիկ հեղինակն է աստուածաբանական, բանաստեղծական եւ մանկավարժական երկերու: Ծանօթ են «Հրաւիրակ Արարատեան» եւ «Հրաւիրակ Երկրին Աւետեաց» պոէմները՝ գրուած Հայաստան եւ Պաղեստին իր կատարած ճամբորդութիւններու անմիջական տպաւորութեան տակ, «Հայգոյժ» (1877), «Վանգոյժ» (1878), ուր նկարագրուած են հայ ժողովուրդի կեանքի ողբերգական դէպքերը, «Սիրաք եւ Սամուէլ» աստուածաբանական երկը, ինչպէս նաեւ «Դրախտի ընտանիք» խրատական - բարոյական աշխատութիւնը, ուր շարադրուած են Հայրապետին մտքերը ընտանեկան կեանքի ու անոր հիմերու մասին:

Իր մատենագրական վաստակին մէջ յատուկ արժէք կը ներկայացնեն կարգ մը պատմուածքներ, ակնարկներ եւ ծննդավայրին հանդէպ մեծ սիրով տոգորուած «Պապիկ եւ Թոռնիկ» վէպը, ուր պատկերացուած է ֆիզիքական ծանր աշխատանք տանող հայ գիւղացիի կերպարը:

Մինչեւ իր կեանքի վերջին օրերը Մկրտիչ Կաթողիկոս Խրիմեան մեծ հեղինակութիւն կը վայելէր համայն աշխարհի Հայութեան մէջ: Ան կ'երազէր իր ժողովուրդի միութեան մասին, ամէն կերպ կ'օգնէր, որ գաղթականները վերադառնան Արեւելեան Հայաստան, որպէս «բոլոր կողմերից հայ պանդուխտները րենց երեսը դարձնեն դէպի իրենց հր չալի հայրենիքը»:

1907 Նոյեմբերի սուգի օրերուն, ե կը թաղուէր Հայրապետը, Ալեքսան Քալանթար կը գրէր իր օրագրին մէ «Հանգուցեալի մարմինը դէպի իր վեր ջին հանգրուանը յուղարկաւորեցին Մա թէոս, Սարգիս, Գէորգ եւ Գարեգ արքազանները բ ա զ մ ա թ ի ւ հոգեւորականների ընկերակցութեամ Սպասոր, հեկեկացող հայկականների հայկուհիների մի մեծ բազմութիւն ւել էր էջմիածնի վանքի շրջափակում Անդրշիրիմեան աշխարհ էին յուղարկ ւորում շատ սիրելի եւ իմաստուն Հայ րիկին ... Ս. Պատարագի եւ հոգեհ գստեան արարողութիւնից յետոյ, գեւորականները Իջման սեղանից դագա ղը դուրս հանեցին դէպի Մայր տաճ րի շրջափակը եւ սգաւոր ժողովրդի բա մութեան գլխավերեւում, ձեռքերի րայ բարձրացած, այն պտըտցնելով ճարի շուրջը՝ տարան դէպի հանգուց լի վերջին հանգրուանը...: Երկի պարզ էր, արեւը պայծառ շողում օդը մաքուր էր եւ թափանցիկ, իսկ ջապատող բնութիւնը շնչում էր ինչ մի ուրախութեամբ, ինչ - որ մի խոր թեամբ ... Սակայն բնութեան այդ ճրանքը զարնանային կեանքի զարթ չէր: Դա դէպի յաւիտենականութեան կը նահանջող տարուան վերջին լա օրերից մէկն էր ... Նման բերկրանք չի՞ ուրախանում մինթէ խաղաղօրէն յաւիտենականութեան գիրկն անցնող րեպաշտ մարդու արդար հոգին: Երթա խաղաղութեամբ, Քրիստոսի այգու րի, մեծագործ մշակ»:

Ա. ՈՒՄՆՈՎ

ՎԵՐԱԳՐՈՂԻ ՅՈՒՇԵՐ՝

ԲԱԼՈՒԻ ԽՕՇՄԱԹ ԳԻՒՂԻ ՋԱՐԴԸ

Ինը տարեկան մանուկ մըն էի: Մայիսեան գեղեցիկ օրերն էին: Խօշ մաթի դաշտերն ու այգիները կենսունա կութեամբ եւ ուրախութեամբ կը խա տային, կը ծփային:

Առաւօտ մը, մեր բնակարանի բակէ դուրս ելլելով տեսայ Քիւրտ մը, որ ատրխտակով կը նայէր դէպի Հայո գիւղը եւ ինքնիրեն կը մրմնջէր, բո բաւական հասկնալի ձայնով՝ «Հավա վառի, վաղը կարգը խօշմաթին է»: Ա խօսքերէն սարսափած վազեցի տուն յանձս պատմեցի մօրս եւ մեծ մօրս Արդէն, մի քանի վայրկեան յետոյ

ՋՈՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Ո՞ր հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Երբ որոշ մակարդակ մը եւ այսպէս կոչուած տեղեկութիւններու «դրամագլուխ» մը գոյացած ըլլայ, այն ատեն ինքնաբերաբար կը զարգանան մտաւորական կեանքը եւ վերլուծումները:

Խօսք առաւ փրոֆ. Հրաչ Չաթոյեան: Քաղաքական գիտութեան դասախօս Նիւ - Եորքի Քուինզ համալսարանին մէջ, փրոֆ. Չաթոյեան մէկն է այն բազմաթիւ անձերէն, որոնք անցեալին ունեցած են աւելի ընտանեկան բնոյթ ունեցող կապեր Հայութեան հետ՝ քան հանրային: Սակայն եկած էր մասնաւոր հրաւէրով, Զօրեան Հիմնարկի գործունէութեան ծանօթանալու համար: Ան զանազան խօսողներու հետ համաձայնութիւն արտայայտելէ ետք, ըսաւ որ Սփիւռքահայութեան ինքնապատկերացումն ու ինքնասահմանումը «սառած» կամ քարացած է: Նմանապէս՝ Հայ Դատի բնոյթը: Հայ մտաւորականներ, թերեւս ստիպուած (ինչպէս ըսին ուրիշներ), մնացած է ընդհանրապէս քարացած գիրքերու մէջ: Այս բոլորը կ'ունենան մտահոգիչ արդիւնքներ: Օրինակ՝ եթէ անփոփոխ մնայ Սփիւռքահայութեան ընթացիկ սահմանումը, անփոփոխ ու կարծր կը մնան այն արժեչափերը՝ որոնցմով կը սահմանուին «լաւ» Հայեր. օրինակ՝ հայերէն խօսողը «աւելի լաւ» հայ կը նկատուի, քան չխօսողը: Բարեբարը «աւելի լաւ հայ», քան այն՝ որ ժլատ է նուիրատուութիւններուն մէջ, ընդունելի կամ անընդունելի զանազան պատճառներով: Կուսակցական մը «աւելի լաւ» հայ է քան ան՝ որ վերապահ է: Անօգուտ, ապարդիւն չափանիշներ կամ քաթեկորիներ, որոնք ոչ - գործնականօրէն բան մը կը բերեն Հայութեան, ոչ ալ հաստատ հիմք ունին, - չեն դիմանար լուրջ վերլուծումի: Նման չափանիշներ պարզապէս ճղկումի միջոցներ կը հայթայթեն, աւելորդ թշնամութիւններ կը ստեղծեն: «Ես պիտի նախընտրէի», ըսաւ փրոֆ. Չաթոյեան, «որ դադրինք զբաղելէ մեզ իրարմէ զատող սահմանումներով եւ չափանիշերով: Պիտի ուզէի որ մեր մտաւորականներն ու զանազան պատասխանատու դիրքեր գրաւող անձեր քով - քովի գային, ժողովներու մէջ, խորհրդակցութիւններու մէջ, մամլոյ մէջ, եւ համարձակէին ընդունիլ որոշ իրականութիւններ, եւ անոնց լուսարձակին տակ քննէին մեր ապագան»: Օրինակ՝ ընդունինք որ Հայաստան չենք կրնար վերադառնալ, ոչ այսօր, ոչ վաղը, ոչ հեռաւոր ապագային, - չա՛տ հեռաւոր ապագային, թերեւս: Ուրեմն ի՞նչ ընել, լաւ Սփիւռք մը ըլլալու համար: Ի՞նչ նպատակներով գործել: Ապա՝ թէ մերժել Հայութեան սահմանումը, իբրեւ հակա - Թրքութիւն: «Երբեմն», ըսաւ փրոֆ. Չաթոյեան, «կը մտահոգուիմ որ եթէ վաղը հրաշքով Թուրքը անհետանար աշխարհէն, միւս օրը Հայութիւնը պիտի անհետանար, - այնքա՜ն մենք մեզ կը սահմանենք միայն Թուրքով, միայն անոր դէմ ունեցած մեր դիրքով»: Երրորդ, ան ըսաւ որ ինք կը զգայ թէ շատ մելան ու ժամանակ կը վատնէ Հայութիւնը՝ միութեան մասին խօսելով, բացարձակ միասնականութիւն հոլովելով: «Պէտք է ընդունինք որ մենք ալ ժողովուրդ մըն ենք, ուրիշներու նման: Ինչո՞ւ չենք կրնար ունենալ բաժանումներ ու վէճեր: Ինչո՞ւ կը մտածենք թէ զանազանութիւնը, տարբեր տեսակէտներ ունենալը անպայմ արգելք մըն է»: Ընդհանրապէս, զա զանութիւնը առողջ երեւոյթ է, եզրա ցուց ան:

Խօսք առի ես, հաստատելու իմ համա ձայնութիւնը այս վերջին կէտին հե Ըսի որ իսկապէս միամտութիւն է մի թեան մասին խօսիլ, - իրատես ու գոր նական պիտի ըլլար ցոյց տալ որ գո գործակցիլ գիտենք ու կրնանք: Երբ ա քա՜ն հեռու ենք նոյնիսկ ամենակենսա կան հարցերու շուրջ համախմբուելու գործակցելու ողիէն, ինչպէ՞ս կարելի միութեան մասին խօսիլ:

Խօսք առաւ Պ. Մուշեղ Յակոբեան: կարծիքով՝ դէչ բան մըն էր այդքան մանակ տրամադրել մտաւորականութ նը մտազբաղ պահող նիւթերու, եւ բաղձալի չգտաւ որ Զօրեան Հիմնարկ վերածուի հանդիպման տեղի մը՝ ուր տաւորականներ «պահով» կը զգան՝ րենք մտահոգող հարցերու մասին խօս լու, ըստ Պ. Թապիբեանի փափաքին թելադրութեան: Գաղափարներ կան, - կարեւորը զանոնք գործնականօ կիրարկե՛լն է:

(Շար. 16)

տարածուեցաւ ամբողջ գիւղին մէջ։ Դէմքերը այլայլեցան եւ վախը սկսաւ համակել բոլորը։ Այդ գիշեր գիւղը կատարեալ սուգի մէջ էր։ Զէնքի ձայներ, պայթիւններ կը լսուէին հեռուէն։ Վաղ առաւօտեան արդէն գիւղը պաշարուած էր թուրք զինուորներով։ Դուրս ելլելը անկարելի էր։ Ամէն կողմ կը լսուէր ողբումներ։ Քիւրտերը եւ թուրք զինուորները կը կողոպտէին Հայերուն տուները, յափշտակելով ամէն ինչ՝ իր, հագուստ, դրամ, ուտեստեղէն, կենդանի ... «ինչ որ ունիք մեզի կը պատկանի, այլեւս ձերը չէ», այս էր լսածը։ Դիմադրել համարձակողներուն, փորձողներուն խօսք կը հասցնէին ծեծով, խարազանով, եաթաղանով, զէնքով։

Մինչ աղէտը տունէ - տուն կը տարածուէր, յանկարծ մեր դրան առջեւ կանգ առաւ ձիաւոր մը՝ միրայմաթցի Հաճի Աւետին, պատկառելի ծերունի մը, ազնուական մօրուքով։ Խնդրեց մօրմէս, որ գիս իր հետ տանի հօրս, Թումասեան մօտ, որ այս միջոցին կ'աշխատէր անոր տունը, նորոգութիւններ կատարելով։ Ծերունին կը մխիթարէր մայրս եւ մեծ - մայրս խոստանալով իր կարելին ընել ազատելու համար այս ողբերգութենէն Թումասեան ամբողջ ընտանիքը, քանի կառավարութիւնը պիտի չաքսորէ արհեստաւորները։ Խնդրեցի Ազային որ բոլորս ալ միասին տանի։ Անկարելի է բաւ, որովհետեւ գիւղը պաշարուած է։

Բաժնուեցայ ընտանիքէս, սեղմուած սրտով, արցունքով լեցուն աչքերով։ Բաժանումը ծանր ազդեց վրաս։

Ազան ձեռքէս բռնեց եւ սկսանք քալել, ձիուն ետեւէն։ Երբ գերեզմանատուն հասանք, տեսայ հոն Խօշմաթի բոլոր այր մարդիկը, երիտասարդ թէ ծերունի, արեւին տակ կանգնած։ Պարապ, մոլորած նայուածքներով, լուռ կը սպասէին իրենց ճակատագրին։ Ծուռ ու մուռ ճամբաներէն անցնելով հասանք Ճղլեսարի գագաթը։ Հոն, պահ մը Ազային ձեռքը ձգեցի եւ նայուածքս դարձուցի դէպի Խօշմաթ։ Կանաչուէտ արտերը կը շողային արեւուն ճառագայթներուն տակ, բայց ոչ ոք անոնց մէջ, ոչ ոք հեռուն։ Կատարեալ ամայութիւն մը հոն, ուր կեանքը կ'եռար, դեռ երէկ։ Միայն մեր եկեղեցին եւ դպրոցը դէմ դիմաց կարծես կը զրուցէին, գիշեր կը մխիթարէին։ Դիտեցի երկար ... եւ շարունակեցինք մեր ճամբան ու հասանք Ազրուփառ գիւղը։ Հրապարակին վրայ մի քանի ծերունիներ, այր եւ կին, որոնք մօտեցան մեզի եւ Ազային հարցուցին Խօշմաթի վիճակը։ Ազային պատասխանը եղաւ՝ «Խօշմաթը մեռած է, դուք ձեր գլխուն ճարը նայեցէք»։ Ու դարձեալ լուռ եւ ծանր քայլերով եւ մանաւանդ յոգնած, յառաջացանք եւ դեռ մութը չկոխած, հասանք Միրայմաթ, Ազային տունը։ Հոն, քանի մը վայրկեան սպասումէ յետոյ, վայրկեաններ որ ինծի թուեցան ժամեր, վերջապէս գտայ հայրս։ Գիրկ գրկի ինկած սկսանք լալ եւ մտածել մեր սիրելիներուն, որոնք Խօշմաթի մէջ կը սպասէին։ Ազան յուզուած տեսարանէն եւ մեր յուսահատութենէն, խոստացաւ մեր բոլոր ընտանիքը ազատել Խօշմաթի դժոխքէն։ Եւ այդպէս ալ, յաջորդ օրը մայրս, քոյրերս, եղբայրս միացան մեզի։ Մեծ մայրս միայն բացակայ էր։ Խեղճը չէր կրցած տոկալ։ Գիւղին կիները փոս մը փորած էին մեր բակին մէջ, եւ հոն թաղած։

Քանի մը օր անորոշութենէ մը յետոյ, գողգոթան սկսաւ։ Հարկ էր տոկալ։ Առաւօտ մը, մօտակայ գիւղի մը Քիւրտերը եւ Թուրքերը խուժեցին Միրայմաթ եւ սկսան խուզարկել բոլոր տուները եւ հաւաքել Խօշմաթի Հայերը, որոնք ապաստան գտած էին հոս։ Փնտռեցին, գտան եւ ձերբակալեցին նախ Խօշմաթի մի քանի երեւելի Հայեր, ինչպէս՝ Սարգիս Մեբոյեանը, Օվոն Թաթիկեանը։ Երկուքը միասին գիւղէն դուրս տարին եւ խողխողեցին։ Խուզարկութիւնը կը սաստկանար։ Այս երկու առաջին զոհերէն յետոյ, ամէն օր, տասնեակ առ տասնեակ, այր մարդիկ հաւաքեցին եւ ամէն տեսակ չարչարանքներէ յետոյ նետեցին փոսի մը մէջ, ոմանք դեռ ողջ, ուրիշներ անդամահատուած։ Փոսը դիակներով լեցուն, ծածկեցին հողով։

Օր մըն ալ, մեր բնակած տան տանիքին վրայ նստած տեսայ խումբ մը՝ բաղկացած այրերէ եւ շրջապատուած թուրք ոստիկաններէ, որ կուգար դէպի Միրայմաթ։ Խումբը մօտեցաւ եւ կանգ առաւ ոչ շատ հեռու։ Յանկարծ աչքիս հանդիպեցան ծանօթ դէմքեր։ Մեր դպրոցի ուսուցիչները, Խօշմաթի քահանան, ինչպէս նաեւ դրացի Ներխի գիւղէն բազմաթիւ Հայեր, բոլորն ալ երիտասարդ։ Արեւին տակ ժամերով անշարժ կեցան։ Ոստիկանները տուն - տուն դարձեալ խուզարկեցին եւ այս անգամ հայրս ալ ձերբակալեցին, ինչպէս նաեւ մեր գիւղի քահանան՝ Տէր Մանուկը։ Ամբողջ խումբը տարին մզկիթին առջեւ։ Ոստիկանները կատղած շուներուն նման յարձակեցան խեղճ Հայերուն վրայ, ու սկսան հարուածել փայտով, երկաթէ կտորներով, թիերով, բրիչներով, զէնքով։ Այդ ամբոխին մէջ կը փնտռէին քահանան։ Հարցաքննութենէ - հարցաքննութիւն, ծեծէ - ծեծ, վերջապէս ձեռք դրին Տէր - Մանուկին վրայ։ Թեւէն բռնեցին, քաշեցին մէկ կողմ, գրպանները խուզարկեցին, գտան զմելի մը եւ անով կտրեցին քահանային ականջները։ Տանիքին վրայ նստած հոգիս կը ճմլուէր։ Աչքերս միշտ հօրս վրայ էին։ Ամէն տեսակի բարբարոսութիւնները կը շարունակուէին։ Խումբը մեկնելու կը պատրաստուէր, փորձեցի իջնել տանիքէն եւ վերջին անգամն ալ համբուրել հայրս։ Ի զուր, քիւրտ ծերուկ մը որ նոյնպէս կը դիտէր այս ամբողջ տեսարանը, բռնեց ձեռքէս եւ չթողուց։ Ոստիկաններէն մէկը տեսաւ զիս եւ հրամայեց Քիւրտին որ վար դրկէ այդ կեավուրի զաւակը, որպէսզի ան ալ մաքրուի։ Բայց ծերուկը զիս խոյն ներս տարաւ եւ սենեակի մը մէջ պահեց։ Եւ խումբը գնաց անորոշ ուղղութեամբ, գնաց սակայն երբեք չվերադարձաւ։ Այլեւս գիւղին մէջ այր մարդ չէր մնացած։ Կարգը կիներուն եւ երախաներուն էր։ Գիւղին Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ մէջ հաւաքեցին մնացած բոլոր Հայերը։ Մօրս, երկու քոյրերուս եւ եղբօրս հետ իրարու ձեռքէն բռնած մենք ալ գացինք եկեղեցի։ Եկեղեցիէն խումբ առ խումբ տարին եւ ջարդեցին։ Մայրս պատուհանէ մը ցատքելով ազատեցաւ եւ ես անկիւնէ - անկիւն պահուըտելով, ինքզինքս դուրս ձգեցի, եկեղեցիէն եւ օրեր շարունակ մոլորած, անօթի եւ ծարաւ դարձայ գիւղին շուրջը, մինչեւ որ քիչ մը կացութիւնը հանդարտի։ Այս դժոխքին մէջ կորսնցուցի քոյրերս եւ եղբայրս, որոնք առաջին խումբին հետ գացին։ Կորսնցուցի նաեւ ազգականներ եւ հայրս որ արդէն նախապէս տարած էին։ Ամիս մը վերջ է միայն որ գտայ մայրս։ Երկար ատեն մնացինք միասին Միրայմաթ գիւղը եւ 1917-ին վերադարձանք Խօշմաթ։ Խօշմաթ գրեթէ բոլոր տուները քանդուած, այրած, աւերակներու վերածուած էին։ Քիւրտերը գրաւած էին բնակելի մնացած տուները եւ մենք կը վախնայինք մեր տունը, մեր պարտէզը վերադառնալու։ Խօշմաթ ապրեցանք կատարեալ դժբախտութեան մը մէջ մինչեւ՝ 1923։ Յետոյ, դարձեալ տեղահանութիւն։ Գացինք Խարբերդ, ապա՝ Սուրիա, Հալէպ։ 1926-ին եկանք Ֆրանսա։

Այսպէս, մեր Խօշմաթը քանդուեցաւ եւ հայ բնակչութեան մնացորդացը ցրուեցաւ աշխարհի չորս ծագերուն։

Դեռ դժբախտ հօրս վերջին խօսքը ականջներուս մէջ է՝ «շուտով կը վերադառնամ»։

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ՏԻՐԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆ

Իսիի Ա.Մ.Ա.ն, նախքան Հայաստան ճամբորդելը, տարած է նշանակալից յաղթանակ մը՝ Քլիշիի դէմ, այս վերջինի դաշտին վրայ (2 - 1)։ Հայկական խումբին կոլերը նշանակած է նոր միջին - յառաջապահը՝ Վանօ Պապիկեան։ Այս յաղթանակով Ա.Մ.Ա. վրէժը լուծած է երթի հանդիպումին, ուր՝ նոյն արդիւնքով պարտուած էր։

Ալֆորվիլի Ի.Ժի.Ա. հաւասարութեամբ (3 - 3) վերադարձած է Փարիզ էֆ. Սէ. 83-ի դաշտէն։ Առաջին կիսախաղին սքանչելի խաղարկութիւն մը ցուցաբերող հայկական խումբը, շնորհիւ Զաքօֆի երկու եւ Տամանիի մէկ կոլերուն, կիսախաղը աւարտած է 3 - 0 յաղթութեամբ։ Երկրորդ կիսախաղի 18-րդ վայրկեանին Զաքօֆ վիրաւորուելով դաշտէն դուրս ելած է։ Հայկական խումբը՝ որ այդ պահուն տակաւին յաղթական էր (3 - 1), երկու կոլ եւս ստանալով դաշտէն հեռացած է հաւասարութեամբ։

×

ՌՈՆ ԱԼՓԻ ՇՐՋԱՆ

Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն - Տէսին յաղթելով իր խմբակի առաջին՝ Շամպէռիի (3 - 2), վերջ դրած է «սեւ շրջան»ի մը, որուն ընթացքին հայկական խումբը յաջորդական 4 մրցում կորսնցուցած էր։ 27-րդ վայրկեանին, ազատ հարուածի մը հետեւանքով, Փըթիի շնորհիւ հաշիւը բացող հայկական խումբը՝ կիսախաղի աւարտին քանի մը վայրկեան մնացած, խմբային գեղեցիկ խաղարկութեամբ մը՝ Մայոյի միջոցաւ 2-րդ կոլ մը եւս նշանակած է։

Երկրորդ կիսախաղին, Արզումանի խնայքի մէկ փոխանցումը ստանձնող Տէյի՝ տարբերութիւնը բարձրացուցած է 3-ի (11-րդ վայրկեան)։ Այնուհետեւ աւելի հանդիստ խաղացող հայկական խումբը, 67-րդ (փէնալթիով) եւ 89-րդ վայրկեաններուն երկու կոլ ստանալով դաշտը թողուցած է փոքր յաղթանակով մը (3 - 2)։

Այս յաղթանակէն ետք Ռոն Ալփի «Պատուոյ բաժանմունք»ին գլուխը կը գտնուին 4 խումբեր՝ Ժօժօ Կրընոպլ, Լ'Էթրա, Շամպէռի եւ Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն - Տէսին 39 կէտով, բայց Շամպէռի մրցում մը պակաս ունի միւսներէն։

Իի - Ժի - Ա. Վալանս հաւասար մնալով Լ'Էթրայի հետ (1 - 1) կը գրաւէ միշտ դասաւորման 6-րդ տեղը։

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆ

Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ իր դաշտին վրայ կորսնցնելով մրցում մը, վատթարացուց իր կացութիւնը՝ մրցաշարքի աւարտին չորս շաբաթ մնացած։ Փօռ տը Պուքի կողմէ հաշիւը բացող Թէրզեան (14-րդ վայրկեան), Ֆիլիփ Ղազարեանի 23-րդ վայրկեանին արձանագրած հաւասարութենէն ետք, 69-րդ վայրկեանին երկրորդ կոլ մը նշանակելով հայկական խումբը տեղաւորած է դասաւորման 12-րդ դիրքին վրայ։ Յիշենք նաեւ, որ 66-րդ վայրկեանին Էքսխաւամեան չէ կրցած արդիւնաւորել փէնալթի մը։

Սէն Թ'Անթուան՝ շնորհիւ Փըթիի (77րդ վայրկեան) արձանագրած կոլին, հաւասարութեամբ (1 - 1) վերադարձած է Պիվէռի դաշտէն։ Հայկական խումբը կը գրաւէ իր խմբակին 2-րդ տեղը, ունենալով միայն մէկ կէտի տարբերութիւն մը՝ գլուխը գտնուող Մարթիկէն։

ՇԱՆԹ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

ԽՆԴԱԼՈՎ ՄԵՌՆԻԼ...

- Կ'ուզեմ որ դագաղիս մէջ հաղուստի խողովակ մը դնէք։
- Ինչո՞ւ։
- Չէ՞ որ փոշիի պիտի վերածուիմ։

×

Պերնար Շօ՝ խօսելով թատրոնի մասին.-
- Թատրոնի ապագան մութ է։ Շէյքսփիր մեռաւ, Մոլիէռ մեռաւ, ես իսկ՝ լաւ չեմ զգար ինքզինքս։

×

Մահը այնքան հին է որ յուղարկաւորութեան գրաբարով կը խօսին հանդուցեալին հետ։

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄԱՅԵՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

6

ԿԱՅՍՐ ԵՒ ՁԻՆՈՒՈՐ

Կայսեր դէմքը զուարթացաւ եւ ժպիտ մը գծուեցաւ։ Արդարեւ, ինք հպարտ էր այն վարուելակերպով զոր կը գործադրէր երբ նախարար մը այլեւս հաճելի չէր գար իրեն։ Այս վերջինը հաճելի ունկնդրութենէ մը վերջ, կը կարծէր թէ կայսեր շնորհներուն մէջ թաղուած է։ Բայց իր տունը դառնալուն, սեղանին վրայ կը գտնէր հրաժարական նամակ մը, զոր իրեն ստորագրել միայն կը մնար։

- Չեմ հակառակիր որ անգամ մըն ալ տեսնես զայն.
- Առանձի՞ն, վրայ բերաւ Ռօտոլֆ։
- Առանձին, եթէ այդպէս կ'ուզես, որքան որ այս տեսակցութիւնները շատ ցաւալի են։ Միշտ աւելի խելացի բան է խուսափիլ այդ տեսակ բաներէ։

Ռօտոլֆ զգաց որ բարկութիւնը զինքը կը խեղդէր, հօրը այսպէս խօսիլը լսելով։

- Ատ իմ գիտնալիք բանս է, մրմռաց։
- Ինչպէս որ կ'ուզես։ Միայն թէ վերջինը ըլլայ։ Խօսք տուր։
- Կուտամ։

Կայսրը ոտքի ելաւ։ Ուզեց թեւերուն մէջ առնել իր զաւակը, բայց Ռօտոլֆի դէմքը այնքան տժգունած եւ պրկուած էր ու աչքերը այնպէս մը կը փայլէին, որ Ֆրանսուա Ժօզէֆ տեսակցութեան վերջը բերաւ հառաչանքով մը եւ վարչագիտօրէն եզրակացնելով.

- Կրնաս երթալ։

×

7

ՄԱՅԵՐԼԻՆԿ

1889 Յունուար 26-ի Շաբաթ օրը, գերմանական դեսպանատան մէջ, իշխան Հէնրի Է. տը Ռէյս եղանակին ամէնէն փայլուն հանդէսը կուտար։ Կայսերական ընտանիքը այնտեղ էր, ինչպէս նաեւ իշխանուհի Ստէֆանի, արհիդուքսերն ու արհիդքսուհիները, դիւանագիտական մարմինը, պալատականները, բարձր պաշտօնեաները, բանակին պետերը, զոյգ-միապետութեան անմրցելի գեղեցկուհիները, արդուզարդ ու համազգեստ, յայնատարած շրջազգեստներ, ոսկի երիզով զինուորական թիկնոցներ, նախահայրերու խոյրեր որ իրենց պահարաններէն տարին երեք կամ չորս անգամ միայն դուրս կ'ելլեն, ծերացած կուրծքերու վրայ հաստատուած ճարմանդներ, մարգարիտներ, ադամանդներ, մանեակներ, քարեր, օղեր, ջահերու բիւրեղներուն տակ վառուած ի՜նչ ճառագայթներ։ Յոհան Շթրաուսի նուագախումբը, անոր ամէնէն թեթեւ վալսերը, դադարի պահ մը, շքեղանք եւ հաճոյք, կեանքի սուր պայքարին մէջ մոռացում եւ ինքնալքում, ժպիտ մը՝ այնքան դիմայեղումներու միջեւ. - Պարահանդէս մը։

Ո՞վ պիտի կարծէր թէ երկու մահուան դատապարտուածներ կան այստեղ։ Անոնք երեք օր միայն ունին իրենց առջեւ։ Բայց եւ այնպէս, պարահանդէս եկած են։ Անոնցմէ մէկը ներկաներուն առաջին դէմքն է։ Նորին կայսերական եւ արքայական բարձրութիւն գահաժառանգ իշխան Ռօտոլֆը. միւսը, ամէնէն գեղեցիկ աղջիկը. ամէնէն հրապուրիչն ու ներկաներուն ամէնէն երիտասարդը - հազիւ տասնըեօթը տարեկան - պառոնուհի Մարի Վէցէրան որ այս իրիկուն իր մուտքը կ'ընէ ընկերութեան մէջ։ Բաց կապոյտ շրջազգեստ մը հագած է, մազերուն մէջ մահիկ մը, ադամանդէ քայռ մը եւ մատանի մը։ Անուշիկ է ան, սիրուն, սրտերը կը կախարդէ։ Տասը բարեձեւ, տիտղոսաւոր ու հարուստ մարդիկ անոր հետ ամուսնանալ կ'ուզեն։ Բայց ան նախապատիւ համարած է գաղտնօրէն նշանուիլ մահուան հետ։

Իշխանը երջանիկ տրամադրութեան մէջ է այս օր։ Կը խնդայ, կը կատակէ եւ կը դարպասէ կիներուն։ Քանի մը խօսք կը փոխանակէ Մառի Վէցերայի հետ։ Այս վայրկեանին, բազմաթիւ աչքեր անոնց վրայ յառած են, գիտէք, պատմուած յիմարութիւններուն համար - մէկ բառին իսկ հաւատալու չէ -։ Ի՜նչ հանդարտ է իշխանը եւ ինչքա՜ն շնորհալի՝ Մառին։ Ի՞նչ կը խօսին արդեօք։ Կը լսուին միայն այն յարգալիր խօսքերը զորս իշխանը կ'արտասանէ սիրուն կնոջ մը մօտեցած միջոցին. եւ յետոյ՝ «Մայերլինկ որսի պիտի երթանք Երկուշաբթի եւ Երեքշաբթի»։ Միայն ասիկա։ Ոչ, յայտնի է որ բան մըն ալ չկայ։ Վայրկեան մը կը խօսին անոնք, յետոյ կը բաժնուին եւ պարահանդէսին բազմութեան մէջ կը կորսուին։ Ո՞ւր պիտի գտնեն զիրար։

(Շար. 80)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Պերճ Մավեան եւ զաւակները՝ Սեդա, Րաֆֆի եւ Սիլվի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն Հ. Յ. Դ. Րաֆֆի խումբի նախկին ընկերներուն, Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց՝ կազմակերպութիւն թէ անհատ որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՊԵՐՃ ՄԱՎԵԱՆԻ

եղերական մահուան առթիւ:

× Այս տխուր առթիւ, ողբացեալին յիշատակին, Տիկին Պերճ Մավեան 500 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Արամ Գառնիկեանի կսկծալի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրեն.- Տիկին Ա. Պառաւեան 300 Ֆ. «Յառաջ»ին եւ 300 Ֆ. Սամուէլ - Մուրատեան վարժարանին, Տէր եւ Տիկին Թորունեան 100 Ֆ. «Յառաջ»ին, Տէր եւ Տիկին Մանաս Հայթայեան 200 Ֆ. ԺԱՖ-ին, Տիկին Քըրըլեան 100 Ֆ. ԺԱՖ-ին: (Ստանալ՝ «Յառաջ»էն):

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ

Ընկերակցութեան ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ Հինգշաբթի, Մայիս 24, ժամը 20-ին: Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի ձեռնարկը, Մայիս՝ 19-ին:

Տէր եւ Տիկին Ժորժ Կիւրիկեան եւ Պ. Սիմոն Կիւրիկեան իրենց սիրելի թոռնիկին եւ քրոջ՝ որդւոյն՝

ՎԱՉԳԷՆ ՍՈՂՈՄՈՆԵԱՆՑԻ

ծննդեան - Փարիզ, Ապրիլ 14, 1984 - ուրախ առիթով կը նուիրեն 5000 Ֆ. Ս. Յովհ. Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ եւ 1000 Ֆ. «Յառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԷՆ Աստուր 100 Ֆ. կը նուիրէ Ապրիլի Միտք եւ Արուեստի բովանդակալից թիւին ի գնահատութիւն:

ՆՈՒԷՐ

Զատկուան տօներուն առթիւ Տիկին Եւգինէ Պօղոսեան հետեւեալ նուէրները կ'ընէ. - 200-ական Ֆ. Դպրոցասէր Տիկնաց վարժարանին, Իսիի Ս. Մարիամ - Աստուածածին եկեղեցւոյ, Կարմիր Խաչին, Կապոյտ Խաչին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ»

Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ գրախանութը ստացած է հանրագիտարաններու 3, 4, 5, 6, 7 եւ 8 թիւերը: Յաջորդ թիւերը եւս կարելի է ստանալ յաջորդաբար բաժանորդագրութեամբ:

Դիմել. -

EGLISE ARMENIENNE
339, av. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : (91) 77 84 70

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 14·30-ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն:

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ապրիլ 23, երեկոյեան ժամը 21-ին Հրակումի արարողութիւն Ս. Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ Ապրիլեան յուշարձանին: Ապա կէս գիշերուան հսկում՝ մինչեւ Ապրիլ 24: Եկեղեցին բաց է:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 24, ժամը 10-ին կը պատարագէ՝ Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեան: Ժամը 18-ին. - Տողանցք, մեկնում փլաս Քասթելլան մինչեւ Մայր եկեղեցւոյ յուշարձան:

ՎԱԼԱՆՍ

Երեքշաբթի, ժամը 10-ին հոգեհանգիստ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին եւ կաթողիկէ եկեղեցին: Ժամը 18·30-ին տողանցք, Մանուշեան Հրապարակէն Մեռեալներու յուշարձանը, ծաղկեպսակի զետեղում: Ժամը 21-ին, հանդիսութիւն՝ Սալ տէ Ֆէթ:

Կը խօսի. - ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ:

ՏԷՍԻՆ

Երեքշաբթի, պատարագ, ժամը 10·30ին Ս. Աստուածածին եկեղեցին:

ՍԷՆ - ՇԱՄՈՆ

Երեքշաբթի առտու ժամը 10·30-ին պատարագ հայ կաթողիկէ մատրան մէջ: Յետ պատարագի՝ Ներսէս Շնորհալի սրահին մէջ, հանդիսութիւն:

Կը խօսի՝ Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ:

ՎԻԷՆ

Պատարագ կը մատուցուի Վիէնի մէջ Ապրիլ 22, Կիրակի առաւօտ ժամը 9-ին, Սէն Թ'Անտրէ լը Օ եկեղեցին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ԳՐԻԳՈՐ ՍԻՒԼԱՀԼԵԱՆ

յետ պատարագի այց դէպի Յուշարձանը, Ապրիլ 24 փողոց:

Ներկայ կ'ըլլայ՝ ԼՈՒԻ ՄԵՐՄԱԶ:

Բացում Յուշարձանի կցուած յուշաքարին ի յիշատակ Ֆրանսայի համար մեռած հայ ռազմիկներուն:

Կնքահայրութեամբ՝ բարերար՝ Յովսէփ Պահատուրեանի:

Օրուան պատշաճ խօսք հայ ռազմիկներու հիմնադիր եւ նախագահ (Մարսէյլ) Կարապետ Տէրտէրեանի:

ԷՔՍ - ԱՆ - ՓՐՈՎԱՆՍ

Երեքշաբթի, ժամը 11·30-ին ոգեկոչում եւ ծաղկեպսակի զետեղում, Հայաստան հրապարակ:

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 69րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՆԴԷՍ - ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 29, ժամը 13-ին, Մշակոյթի Տան Վասպուրական եւ Տարօն սրահներուն մէջ, 12 - 14 ռիւ Սէն - Պազիլ:

Նախաձեռնութեամբ՝ կեդր. վարչութեան, մասնակցութեամբ՝ Վիէնի եւ Տէսինի մասնաճիւղերուն: Հասոյթը կը յատկացուի՝ Թրիպլինալ Փերմանանին, Վան եւ Պելկրատ գործողութեանց յանձնախումբերուն:

Կը նախագահէ. - ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Կը խօսի. - ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին. - Տիկին Աստղիկ Սարաֆեան (արտասանութիւն), Տիկին Մարի Եազըճեան (երգ):

Տեղերը ապահովել. -

Աւտոյեան 70 - 02 - 33, Բարայեան 66 - 30 66, Կրասեան 93 - 32 - 18

Մասնակցութիւն՝ 120 Ֆ.:

ARMENIE 1984

DÉPARTS	RETOURS
05 MAI	18 MAI
31 MAI	10 JUIN
30 JUIN	13 JUILLET
14 JUILLET	27 JUILLET
04 AOUT	17 AOUT
18 AOUT	31 AOUT
01 SEPT.	14 SEPT.
15 SEPT.	28 SEPT.
06 OCT.	19 OCT.
26 DEC.	08 JAN.

Nos voyages comprennent des séjours simples, et des circuits.
POSSIBILITE DE VOYAGES INDIVIDUELS... CONSULTEZ NOUS!

RENSEIGNEMENTS & INSCRIPTIONS :

Levon BAGDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. (1) 261-51-13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. (7) 860-13-66

Jacques CHELELEKIAN
WASTEELS
87, La Canebière
13001 MARSEILLE
Tél. (91) 95-90-12

Licence d'Etat A 1037 — Membre SNAV et APS

HOMMAGE ՄԵԾԱՐԱՆՔ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ — DANIEL VAROUJAN

ՆԱՀԱՏԱԿ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ — POÈTE MARTYR

1884 - 1984

ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ

Présidé par
Kegham GANANIAN

Le poète et son œuvre seront présentés par :
Garo POLADIAN (en français)
Zoulal KAZANDJIAN (en arménien)

DECLAMATIONS en arménien et en français par :
Toros Sbidanian — Varoujan Der-Sarkissian

MUSIQUE : *Anahide Nazarian* (violoncelle).
Laurence Tcheordukian (flûte)

organisée par l'ACAL (association culturelle arménienne de Lyon).

Vendredi, 27 Avril à 20h 30

Salle de l'église arménienne
40, rue d'Arménie — LYON 3e

ENTREE LIBRE

RECHERCHE

Prêt à porter féminin en gros recherche jeune homme 25-30 ans — français correct exigé et si possible l'arabe - de préférence libanais- pour livraisons et expéditions.

Se présenter de 10h 30 à 12h 30 et de 15h à 17h.

G. KAZAZIAN
40, Rue des Jeuneurs — 75002 PARIS

- ԿՈՉ -

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒՆ

Ապրիլ 24-ի ոգեկոչումը տեղի կ'ունենայ լիակատար միասնականութեամբ:

Կը խնդրուի բոլոր Ռազմիկներէն, որ իրենց գործօն մասնակցութիւնը բերեն յիշատակի բոլոր ցոյցերուն:

Անծանօթ Զինուորին վրայ ծաղկեփունջի զետեղման համար դէպի Յաղթանակի Կամարի երթին կը յանձնարարուի որ անխտիր բոլորն ալ մասնակցին կարգապահութեան պայմանները յարգելով:

Համախմբուիլ Շան զ'Էլիզէ - ավընիւ Ֆրիէտլանտ սահմանը: Մեկնում ժամը՝ 17·30:

LE YAN'S CLUB

présente

SEMAINE CULTURELLE DU 24 AVRIL

Sirvart KAZANDJIAN présentera son livre.

LES ORIGINES DE LA MUSIQUE ARMENIENNE
EDITIONS ASTRID

Avec la présence d'interprètes d'instruments traditionnels arméniens

Le Samedi 21 Avril, à partir de 21h.

Dîner à 22h 30 sur réservation

5, Avenue Reille 75014 Paris
Tél. : 589. 20. 48

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ-ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ
21-24
SAMEDI - MARDI
21-24 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 15.686 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 59e ANNÉE — No 15.686

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՔԱՐՈԶԸ

(ԱՊՐԻԼ 22, ԷՋՄԻԱԾԻՆ)

Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ. ամէն:

«ՔՐԻՍՏՈՍ ՅԱՐԵԱՒ Ի ՄԵՌԵԼՈՑ»:

Սիրելի հաւատացեալ ժողովուրդ,

Աշխարհի վրայ վերստին գարուն է բացուել ու գարնան հետ ուրախութիւնը նոր կեանքի զարթօնքի: Այսպէս տեղ դառնում է աշխարհում եւ գարուն մեր սրտերում: Եւ ինչպէս ամէն գարուն, նո՛ր գարուն է եւ նո՛ր զարթօնք, այնպէս էլ Քրիստոսի Յարութեան աւետիսը ամէն տարի նոր աւետիս է հանդիսանում:

Մենք՝ մարդիկս, միշտ ու տեւապէս փոփոխական ենք: Անվերջ հոսող ժամանակը ինչ - որ չափով մեզ կերպարանափոխում է: Երբեմն մռայլւում է մեր ապրելու ուրախութիւնը, երբեմն նուազում է մեր կեանքի աւիւնը, երբեմն հանգում է մեր յոյսերի ճրագը, երբեմն ընկնում ենք հոգու ու մարմնի փորձութիւնների յորձանքի մէջ, ու այսպէս՝ կեանքի ալեկոծումների, տագնապների մէջ, որոնում ենք փրկութեան մի լաստ, մի նոր ստուգութիւն, մի պայծառ արահետ, նոր եռանդով, նոր լաւատեսութեամբ վերստին նորոգելու մեր ապրած կեանքին, մեր ձեռաց գործերին, մեր խոհերին: Կամենում ենք բոցավառել մեր յոյսերի ճրագը, գտնել մեր ինքնութիւնը եւ իմաստը մեր գոյութեան: Կամենում ենք վերանորոգուել, այլակերպուել, դառնալ աւելի անարատ, աւելի կատարեալ, աւելի բարի ու արդար:

Տխուր պիտի լինէր կեանքը առանց գարնան, առանց հոգեկան նոր լուսարացի, հետեւաբար առանց Քրիստոսի Յարութեան աւետիսի:

Սիրելի հաւատացեալներ, այս գարնան առաւօտեան, Սուրբ Էջմիածնի բարձունքից, այս խոհերով ձեզ բոլորիդ բերում եմ աշխարհատարած այս մեծ աւետիսը:

Յիսուս՝ Որդին Աստուծոյ, իջաւ աշխարհ, եղաւ մարդ, ապրեց, գործեց ու տառապեց: Նա մարդացաւ, որպէսզի երկրի վրայ ապրի փորձառութիւնը մարդկայինի, որպէսզի ըմպի դառնութեան բաժակը մարդկային ողբերգութեանց, ունենալով մի նպատակ. այն է՝ օգնութեան ձեռք երկարել մարդկութեան եւ բաց անել նրա առաջ փրկութեան մի ճանապարհ, ճանապարհը մեղքերից ազատ մի կեանքի, ճանապարհը արդար ու խաղաղ մի կեանքի:

Յիսուս՝ մարդացեալն Աստուած, երկրի վրայ բաժանեց տառապալի ճակատագիրը մարդկանց, ենթարկուեց մարմնի ու հոգու չարչարանքների, խոնարհութեամբ իր վրայ վերցրեց ողջ մարդկութեան մեղքի ու չարիքի դարաւոր ծանրութիւնը, մահն իսկ ճաշակեց խաչափայտի վրայ ու գերեզման իջաւ ծանր քարի տակ:

Կատարուեց սակայն հրաշքը մեծագոյն: Երեք օր յետոյ նրա գերեզմանը դատարկ գտնուեց: Իւղաբեր կանանց, հրեշտակը աւետեց «Զի՞ խնդրէք զկենդանին ընդ մեռեալս: Չէ աստ, այլ յարեաւ» (Ղուկ. ԻԴ. 6): Յիսուս, իբրեւ Աստուած, քանդել էր կնիքը բնութեան օրինաչափութեան եւ մեռելներից յարութիւն էր առել ու բարձրացել դէպի անհունը երկնքի:

Յիսուսի Յարութիւնը խորհրդանիշն է չարիքի ու մեղքի կապանքների քանդման, ստուգութիւնը բարւոյ ուժերի յաղթութեան, ճանապարհը հոգու փրկութեան:

Այսպէս է, որ փրկութեան մի լաստ որոնող մեր ծարաւի հոգիները, ամէն տարի նոր յոյսերով, նոր սպասումներով, նոր լաւատեսութեամբ մանկացած սրտերով, դիմաւորում են Քրիստոսի Յարութեան աւետիսը, Յարութեան շնորհելով թօթափելու համար իրենց տկարութիւնները, գտնելու իրենց խաղութիւնը, իրենց կեանքի արդար ուղին: Յարութեան աւետիսը երկնքի պատասխանն է մեր բարոյական խղճի զարթօնքի ու հրաւէրը՝ քանդելու մեր կեանքի չարիքի ու մեղքի շղթան եւ դառնալու նոր մարդ, բարի գործերով արդարացեալ, մեր հոգիների փրկութեան յոյսը ծրարած մեր սրտերում:

Լսենք մեծ առաքեալի պատգամը՝ «Զի մեղքի թոշակը մահ է, այլ Աստուծոյ շնորհները յաւիտենական կեանք ի Քրիստոս Յիսուս Տէր մեր» (Հռոմ. Զ. 28):

Դուք, հարազատ զաւակներ առաքելական մեր Մայր Եկեղեցու, զաւակներ սրբազան այս ժամին, երբ հաւաքուել էք յուսացեալ սրտերով Փրկչի Իջման բազմադարեան այս սուրբ տաճարի կամարների ներքեւ, բաց արէք ձեր սրտերը եւ հաղորդուեցէք Աստուածորդու հրաշալի Յարութեան խորհրդով, եւ հոգով ու մարմնով վերանորոգուած, ուխտ կատարեցէք, նուիրական խոստում տուէք՝ անսայթաք ընթանալու աւետարանական կենարար պատգամների ուղիով, հեռու պահելու ձեզ անմաքուր փորձութիւններից, լինելու աւելի ու աւելի կատարեալ, մաքուր ու պարտաճանաչ ձեր ընտանեկան կեանքում, ձեր աշխատանքի վայրում, ձեր ընկերային համայնական կեանքում, լինելու նաեւ կարգապահ, շինարար քաղաքացիները ձեր հայրենիքի:

Աղօթեցէք նաեւ, որ Սուրբ Յարութեան շնորհներով առաւել աճեն ու ամրապնդուեն մարդկային աշխարհում՝ խաղաղ գոյակցութիւնը ազգութիւնների եւ արդար յարաբերութիւնները Պետութիւնների միջեւ, որպէսզի անցեալում բազում անգամներ արիւնով ներկուած մեր երկրագունդը այլեւս երբեք, երբեք չտեսնի սեւ ուրուականը պատերազմի, որպէսզի այլեւս ոչ մի Պետութիւն չհամարձակուի լինել աւերակների ճարտարապետ, որպէսզի փլատակների ու գլխակների տակ չխեղդուեն երգն ու ծաղիկը աշխարհի:

Այո՛, աղօթք արարէք, որ Քրիստոսի Յարութեան շնորհներով, սիրոյ եւ խաղաղութեան ոգին լուսաւորի սրտերն ու ձեռաց գործերը մեր օրերի պետութեանց ղեկավարների, որպէսզի ի սպառ խորտակուեն բոլոր զէնքերը պատերազմի, եւ խաղաղութեան սպիտակ աղաւնին ազատ ու անվտանգ սաւառնի աշխարհից աշխարհ:

Մարդասիրութեան ու խաղաղութեան ոգու ամրապնդումը աւելի քան անհրաժեշտ է մեր օրերում: Պատերազմները դժուար թէ վերանան, ինչքան ժամանակ աշխարհում տիրական են ապահութիւնը, չահագործումը եւ տիրապետելու մարմաջը, մինչ զինարանները լիքն են ատոմական ռումբերով: Մարդկանց եւ ժողովուրդների միջեւ կայուն բարեկամութեան եւ շինարար գործակցութեան մթնոլորտի ստեղծումը, այսօր նոյնքան հրամայական է, ինչքան զինաթափումը:

Այսպէս է, որ նաեւ դարեր ու դարեր ահարկու ողբերգութիւններ ապրած ու 1915-ի Եղեռնը տեսած մեր ժողովուրդը, այսօր փրկութեան ու վերածննդի ափին հասած, պիտի շարունակի իր վերելքն ու ծաղկումը մայր հողի վրայ, սրբազան Արարատի ստորոտին, ի մխիթարութիւն համայն հայ ժողովրդեան որ ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի: Աստուած մի արասցէ, բանաստեղծի խօսքերով ասած, որ «վերստին կանգնենք մեր ժանիքաւոր ճակատագրի առաջ ճակատ առ ճակատ»:

Մեզ՝ հաւատացեալներիս համար, մարդասիրութեան ու խաղաղութեան ոգու մարմնացումն է Փրկիչը մեր Քրիստոս, իսկ նրա Յարութիւնը՝ գերագոյն ստուգութիւնը այդ ոգու յաղթութեան: «Զի ոչ է արքայութիւն Աստուծոյ կերակուր եւ ըմպելի, այլ արդարութիւն եւ խնդութիւն եւ խաղաղութիւն ի Հոգին սուրբ» (Հռոմ. ԺԴ. 17):

Թող աշխարհի ու ողջ մարդկութեան երկնակամարի վրայ յաւէտ շողայ լոյսը Քրիստոսի, լոյսը արդարութեան Արեգակի եւ խաղաղութեան Իշխանի:

Փա՛ռք Յարութեան Փրկչին մեր Յիսուսի Քրիստոսի, այժմ եւ յաւիտեանս. ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԾԻՐԱՆԵՆԻ...

Մի քա՛ռ՝ յիշելու համար գեղեցկութիւնն աշխարհի:
-- (Տեսնելու համար բազմերանգ տենդերը՝
Գեղադիտակը դառնո՛ւմ էր երէկ.
Եւ կախարդանքն էր անհատ):

Բայց ասա՛՝ դիտե՞լ ես երբեւէ
Անտառի մէջ ծաղկած մի ծառ:
Ես տեսե՛լ եմ լուսապայծառ ստինքներով ծիրանենի՝
Սիրաքողքո՛ջ -- քան Շամիրամ,
Դալարագեղ -- քան ուռենին ի Բաբելոն:

-- Ողջո՛յն քեզ քոյր ոսկեզօծ՝
Խռիւն ու պայծառ դուստր Հայաստանի, --
Գեղեցկութեանդ ճաշակն է զուտ իմաստութի՛ւն քերանի՝
Քան սաղմոս երգուած ի Բաբելոն:

Եւ ես գիտե՛մ մեղեդիներն աշխարհի...

ՅԱՐՈՒԹ ԿՈՍՏԱՆԴԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ - ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ

ՅՍՏԱԿ ԴԱՐՁԱՒ՝ ՈՐ ԴԵՌ ՊՂՏՈՐ ՊԻՏԻ ՄՆԱՅ...

Անոնք որոնք կ'ակնկալէին թէ յստակացումը այս չարթուան համար էր, յուսախաբ եղան, անշուշտ: Անոնք որոնք, աւելի իրատես, բանի մը չէին սպասեր, այսինքն՝ ոչ մէկ նորութեան ընկերվարական - համայնավար «վտանգաւոր յարաբերութեանց» մէջ, իրաւունք ունեցան անկասկա՛ծ: Սիւսափէնսը, որու կ'ակնարկէին մեկնիչները Հինգշաբթի ամբողջ օրը, կեղծ սիւսափէնս մըն էր, եւ մեծասաներորդ ժամուն՝ Ժորժ Մառշէին՝ «ոռշում չենք տուած տակաւին»ը չէր՝ որ կրնար խաբկանք մը տալ: Արդարեւ, համայնավարները չէին կրնար չքուէարկել «վստահութիւնը», զոր ուզած էր Մոռուա, իր ընդհ. քաղաքականութեան համար, հակառակ բոլոր վերապահութեանց: Ծանօթ է, որ նախարարապետը յստակացնելու համար մեծամասնութեան ներքին տարակարծութիւնը, վստահութեան քուէ դրած էր, քանի Հանրապետութեան Նախագահն ալ, մամուլի իր ասուլիսին ընթացքին շեշտած էր այդ յստակացման անհրաժեշտութիւնը: Ուրեմն, շատերու համար, մանաւանդ ընկերվարականներու, աւաղ Հինգշաբթին ժամավաճառութիւն եղաւ միայն: Ի՞նչ անցաւ - դարձաւ Ազգ. Ժողովի մէջ, որ մեծ նիստերու երեւոյթն առած էր: Մոռուա, 50 վայրկեան կարդաց ընդհ. քաղաքականութեան իր յայտարարութիւնը (զոր՝ Ծերակոյտին մէջ, կը կարդար Տըլոր): Եթէ ձեւին մէջ, աւելի հաշտարար ոճ մը կը գործածէր համայնավարներու նկատմամբ, ոչ մէկ փոփոխութիւն կար խորքին մէջ, այսինքն՝ քաղաքական ծրագրին: Հոս, Մոռուա վճռական է: Պիտի շարունակուի որոշուած քաղաքականութիւնը, նաեւ եւ մանաւա՛նդ պողպատի մէջ: Յանուն համայնավարներուն, խումբին նախագահ՝ Լաժուանին է, որ կը խօսի: Պարզ է, կ'ըսէ, տարբեր տեսակէտներ կ'արտայայտուին մեծամասնութեան ծոցը, բայց անոնք չեն վերաբերիր 1981-ին առաջարկուած հեռանկարներուն: Ներկայիս համայնավարները կը խորհին թէ ճարտարարուեստական այլ քաղաքականութիւն մը կարելի է:

Ի վերջոյ, նախ քան քուէարկութեան անցնիլը, բառ ձեւակերպութեան, համայնավարներու կողմէ Կի Հէռմիէ կը բացատրէ իրենց քուէակութիւնը: Այլ խօսքով, ծայրէ ծայր քննադատելով հանդերձ կառավարութեան քաղաքականութիւնը, համայնավարները զօրավիգ են կառավարութեան եւ վստահութեան իրենց քուէն պիտի տան: Տրամաբանութիւնը կը պահանջէ, որ ասկէ ետք այլեւս ոչ մէկ քննադատութիւն ընեն համայնավարները, քանի որ կարելի է միշտ առարկել՝ «այնուամենայնիւ, ձեր հաւանութիւնը տուիք այդ քաղաքականութեան»: Բայց, «բայց մը» կը մնայ և եթէ նոյնիսկ յստակ է որ խզում կայ, անիկա դեռ պաշտօնական չէ, պղտոր պիտի մնայ տակաւին, վասնզի փտած բան մը կայ Դանիոյ Թագաւորութեան մէջ:

ՋԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻՆ Արտաքին նախարարութիւնը ուժգնօրէն բողոքած է Անգարայի կառավարութեան մօտ (որու շա՛տ հոգն է...) Կիպրոսի «Հիւսիսային Հանրապետութեան» հետ դեսպանական փոխանակումին համար: «Զարմանք, յուսախաբութիւն եւ խոր ցասում» արտայայտած են Միացեալ - Նահանգները:

ԱՏԱՆԱՅԻ զինուորական դատարանը մահուան դատապարտած է ութ ծայրայեղ - ձախ Թուրքեր:

ԶԱՏԿՈՒԱՆ տօներու առթիւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ եւ խմբագրատունը փակ է շաբաթավերջին: Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի, Ապրիլ 25:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ «ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՄՆԱՅՈՒՆ ԴԱՏԱՐԱՆ»ԻՆ ԱՌՋԵՒ

ԱՊՐԻԼ 13-Ի ԵՒ 14-Ի ՆԻՍՏԵՐՈՒՆ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Առաջին առթիւ, «Յառաջ»ի Ապրիլ 17-ի թիւով, արձագանգած էինք Ժողովուրդներու Մնայուն Դատարանին երկու նիստերուն: Ստորեւ յաւելեալ մանրամասնութիւններ. -

Ա. ՆԻՍՏ

Նախագահ Ռիկօ բացուած կը յայտարարէր նիստը ու ողեկոչելէ ետք դատակազմի երկու ողբացեալ անդամներ՝ Քասթլէր եւ Քորթազարի, խօսքը տալու կը հրաւիրէր Փարիզ 1 Համալսարանի Նախագահը, որ իր գոհունակութիւնը կը յայտնէր՝ 1982 Դեկտեմբեր 20-ի, Աֆղանիստանի Բ. Նստաշրջանէն ետք՝ ընդունելու Ժողովուրդներու Մնայուն Դատարանի այս Նստաշրջանը, նուիրուած հայկ. ցեղասպանութեան: Ստորոնը բաւ՝ «խորհրդանիշ է արդարութեան, անկախութեան եւ մշակոյթի» ու աւելցուց՝ «ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւանց Ենթայանձնախումբի մէջ, Ֆրանսան իր կարծիքը տուած է հայկ. ցեղասպանութեան մասին, կարծիք մը որ Հանրապետութեան Նախագահը վերյիշեց»:

Այս ընթերցումէն յետոյ նախագահը ըսաւ թէ բողոքը ընդունուած է. եւ երկու կողմերը կրնան ներկայացնել իրենց տեղեկագիրները: Պաշտպանութիւնը, այսինքն՝ Թուրք կառավարութիւնը, հակառակ եղած դիմումին, մասնակցութեան ոչ մէկ պատասխան տուած է:

Առաջին տեղեկատուն փրոֆ. Ռիչարտ Յովհաննէսեան (Միացեալ - Նահանգներ), պատմագէտ, մէկ ժամ եւ տասը վայրկեան տեւող փայլուն տեղեկագրով մը ներկայացուց «Հայկական Հարցը» 1878էն 1923: Նախ նետեց հպանցիկ ակնարկ մը, Հայոց պատմութեան վրայ, հայ ժողովուրդին ծագումէն քրիստոնէութեան դարձը, Կիլիկեան Թագաւորութիւնը, 19-րդ դարու սկիզբի իրադարձութիւնները Հայաստանի հողին վրայ, պալքանեան երկիրներուն մէջ: Ապա Սան Ստեֆանոյի դաշինքին 16-րդ յօդուածը, Պեռլինի վեհաժողովին 61-րդ յօդուածը, բարենորոգումներու խոստումը, Հայերու դժգոհութիւնը եւ յուսախաբութիւնը: Ռ. Յովհաննէսեան բացատրեց հայկական ինքնապաշտպանութեան, դիմադրութեան դրդապատճառները, կուսակցութիւններու ծնունդը եւ ծրագիրը: Նկարագրեց Համիտեան ջարդերը (1895 - 1896), անդրադարձաւ կովկասեան դէպքերու, Օսմանեան Սահմանադրութեան եւ Կիլիկեան ջարդերու շուրջ: Եւ մասնաւորապէս ծանրացաւ Երիտասարդ Թուրքերու երեւումին, բերած յոյսերուն եւ ապա քաղաքականութեան փոփոխումին վրայ: Խօսեցաւ Պալքանեան պատերազմի (1912) եւ Հայերու կացութեան մասին, ինչպէս նաեւ մեծ Պետութիւններու միջամտութեանց վրայ: Յետոյ անցաւ 1914ի աշխարհամարտին, Հայերու ցոյց տուած հաւատարմութեան հանդէպ Թուրքիոյ, պատերազմի ընթացքին և 1915ի հայկական ջարդերը եւ տեղահանութիւնները: Մանրամասն կերպով բացատրեց պատճառները, դէպքերը, հետեւանքները, խօսեցաւ օտարներու բերած վկայութիւններուն մասին, պատասխանատուութիւններուն վրայ, 1918-ի դէպքերուն եւ Հայաստանի Հանրապետութեան ստեղծման, միջազգային դաշնիքներու, Սեւրի դաշնագիրը, Մուսթաֆա Քեմալ եւ Լօզանի դաշնագիրը: Իր եզրակացութեան մէջ ըսաւ, ի մէջ այլոց. - «Թուրքիոյ համար հայկական հարցի լուծումը ցեղասպանութիւնն էր»:

Իրապէս ուշագրաւ աշխատանք մը, յստակ, պատճառաբանուած, փաստաթուղթերով եւ պատմական ու քաղաքական կատարեալ վերլուծումներով հարուստ:

Յետոյ եղան կարգ մը հարցումներ:

Ֆր. Ռիկօ. - 19-րդ դարու վերջաւորութեան Հայերը ցրուած էին եւ մեծամասնութիւն չէին կազմեր իրենց բնակած նահանգներուն մէջ: Շրջանէ - շրջան տեղահանութիւնները կամաւոր էի՞ն թէ ոչ տեղի կ'ունենային Օսմանեան իշխանութեանց ճնշումով:

Ռ. Յովհաննէսեան. - Հայ բնակչութիւնները միշտ ենթակայ եղած են ճնշումներու, ժողովուրդներու, ցեղերու խառնուրդ մը յառաջացնելը, յստակ քաղաքականութեան մը արդիւնք է:

Ռ. Ֆոլք. - Թուրք ցեղապաշտ քաղաքականութիւն մը գոյութիւն ունէ՞ր. կանխամտածում կա՞ր:

Ռ. Յովհաննէսեան. - Գոյութիւն ունէր յստակ Թուրք քաղաքականութիւն մը դէպի բանիսլամիզմ եւ բանթուրքիզմ, այլ խօսքով Թրքութեան նոր ըմբռնում մը, յղացում մը: Իսկ կանխամտածութիւնը անհերքելի է. (հոս Ռ. Յովհաննէսեան տուաւ գործածուած գիտական եղանակը). օտար դեսպաններու, հիւպատոսներու գրաւոր ապացոյցները, վկայութիւնները կան, մանաւանդ Հալէպի մէջ, ուր ամէն օր գրի կ'առնուէին դէպքերը: Կանխամտածման գրաւոր փաստերը բազմաթիւ են:

Ժ. Փեթրաս. - Թուրքերը կ'ամբաստանեն Հայերը, պատերազմի ընթացքին, թշնամիին կողմը անցած ըլլալու եւ Թուրք Պետութեան դէմ ըմբոստացումներ կատարած ըլլալու. ի՞նչ կը մտածէք այս մասին: Երկրորդ հարցում, կարելի՞ է խօսիլ Թուրք ժողովուրդի հաւաքական պատասխանատուութեան մասին:

Ռ. Յովհաննէսեան. - Նախ կ'ուզեմ հոս յայտարարել թէ հարիւր հազարաւոր Հայեր Թրքական բանակին մէջ որպէս հաւատարիմ քաղաքացիներ կռուեցան: Իսկ Թուրք ժողովուրդի հաւաքական պատասխանատուութիւնը բացայայտ է, որովհետեւ կազմակերպիչները կը ճամբորդէին շրջանէ - շրջան պատրաստելու համար Հայերու բնաջնջումը:

Հ. Էտելշթամ. - Թուրք կառավարութեան կողմէ, Մուսթաֆա Քէմալի ժամանակ եւ յետոյ, եղա՞ն զղջումներ:

Ռ. Յովհաննէսեան. - Թուրքերը միշտ կ'ուրանան: Մուսթաֆա Քէմալ ուզեց մեղմացնել դէպքերը, պարզապէս: Թուրքերը չեն համարձակիր դիմագրաւել իրենց պատմութիւնը, ինչ որ ողբալի է:

Ժ. Գազալիս. - Դատարանի այս Նստաշրջանը բացառիկ է, քանի կը խօսինք ու կը քննենք անցած դէպքերը, մինչ մենք կը զբաղինք այժմէական դէպքերով: Ձեզի համար, ի՞նչ է արդարութիւն ընել այսօր հայ ժողովուրդին:

Ռ. Յովհաննէսեան. - Կը կարծեմ թէ այս հարցը խիստ կարեւոր է, նոյնիսկ 70 տարի յետոյ, որովհետեւ միշտ ցեղասպանութեան մը սպառնալիքին տակ կը մնանք: Արդարութիւն ընել հայ ժողովուրդին, կը նշանակէ՝ ճանչնալ ցեղասպանութեան ոճիրը եւ վերատեսնել հայկական հողամասերու հարցը:

Երկրորդ տեղեկատուն Ժիրայր Լիպարիտեան (Միացեալ - Նահանգներ) շուրջ քառասուն վայրկեան խօսեցաւ Երիտասարդ Թուրքերու գաղափարաբանութեան եւ ցեղասպանութեան գիտաւորութեան վրայ: Նախ ցոյց տուաւ Երիտասարդ Թուրքերու կատարած ընկերային եւ քաղաքական յեղաշրջումը՝ բնակչութեան միատարրութիւն, Թուրք տարրին դերին վերարժեւորում, Թուրք սակաւապետութիւն, բանթուրանեան տեսիլք, ապահովել պատմական շարունակութիւնը հետեւելով սուլթաններու պահպանողական քաղաքականութեան, իրագործել բան - Թուրք ազգութիւն մը: Հետեւաբար տեղ չկար բարենորոգումներու համար այսինքն տեղ չկար Հայերուն համար:

Պէտք էր, ամէն գնով, պարպել ոչ Թուրք տարրերը իրենց բնակած շրջաններէն ստեղծելու համար Թրքական Անատոլու մը: Ժ. Լիպարիտեան մանրամասն կերպով եւ փաստաթուղթերով ցոյց տուաւ Երիտասարդ Թուրքերու ցեղասպանութեան դիտաւորութիւնը: Կարդաց, պատերազմէն յետոյ, Երիտասարդ Թուրքերու դէմ եղած դատավարութիւններու նստաշրջաններէն արտագրութիւններ:

Կ. Յ.

(Շար. 1)

ԲԵՐԴԱԿ

Քանի մը խօսք Բերդակի մասին որ Խարբերդէն 35 քիլոմեթր հեռու է, Արածանի գետի ափին: Քարոտ ճամբայ մը կը բարձրանայ Մեզիրէի դաշտէն դէպի վեր՝ ուր դաշտագետին մը կը տարածուի, անմշակ, եւ փուշոտ, ինքնաշարժը գիկ զակ ճամբէ մը կը յառաջանայ, դիմացնիս աւելի բարձր լեռներ կը սկսին երեւիլ, Տերսիմի լեռներն են, ժայռոտ եւ զարանամուտ: Բաւական ճամբայ կտրելէ վերջ վերջապէս ճամբան կը սկսի վար իջնել, դիմացնիս հսկայ լեռ մը կը ծածկէ տեսքը Բերդակին, Խարբերդի «Պուզլուխ»ի լեռն էր, որուն վրայ Ս. Սարգիսի փոքրիկ տաճար մըն ալ դեռ կիսականգուն կը մնար, եւ մինչեւ օրերս տակաւին ուխտատեղի է Խարբերդի հայ թէ ասորի բնակիչներուն: Այս լերան կողքէն ճամբան կը սկսի վար իջնել. ահա Արածանին մեր առջեւն է. հանդարտ ու մաքուր ջուրով մը կը սողոսկի լեռներու ծոցէն:

Արածանիի հովիտին մէջ ենք գետի ափին. ժամանակին բերդին ստորոտը գտնուող փայտէ կամուրջէ մըն էր որ անցորդը Բերդակ կը մտնէր, այսօր այդ փայտէ կամուրջը գոյութիւն չունի, քիչ մը աւելի վեր շինուած է «պէթոն արմէ» կամուրջ մը, Թրքական ճաշակով: Այդ կամուրջը անցնելնէս առաջ հոս կ'ուզեմ յիշատակել պարագայ մը, զոր պատմեց ականատես մը:

Սիրելի հայրենակից, քեզի կը պատմեմ Բերդակի գլխուն եկած բուռ մը հայ ժողովուրդին այս տխուր պատմութիւնը, որուն ականատես եղայ: 1915-ի ջարդերէն վերջ Բերդակի մէջ հաւաքուած էին շուրջ 39 հայ ընտանիքներ, անոնք 1915 թուականէն ազատած ջարդերէն, խմբուած էին լերան ստորոտը, իրենց կէս աւերակ թաղին մէջ, եւ կ'ապրէին իրենց արհեստներով, երկաթագործութեամբ, կլայեկագործութեամբ եւ մաս մըն ալ՝ մշակութեամբ իրենց այգիներուն:

1939-ի պատերազմին ես Խարբերդ էի, եւ սոէպ կ'երթայի Բերդակ՝ կառավարութեան արուեստով, - երբեմն գործերնիս այնպէս կը բերէր որ կը ստիպուէինք քանի մը օրեր հոն, մեր հայ բարեկամներուն տուները անցընել: Խեղճ հայ ժողովուրդը ահ ու սարսափի մէջ էր, կ'ապրէր ու կը մնար հոն. ուրիշ միջոց չունէր տեղէն շարժելու. շատ անգամներ ինծի կ'առաջարկէին գիրենք հասցնել Խարբերդ եւ անկէց ալ օտար երկիրներ, առանց Թուրքերուն կասկած տալու. իբրեւ վաճառականներ՝ անոնցմէ 6 ընտանիք Խարբերդ բերի, եւ անկէց ալ անոնք իրենց միջոցներով Հալէպ ապաստանեցան. ալ չեմ գիտեր ո՞ւր գացին եւ ո՞ւր վերջացան, բայց ուրախ եմ որ զանոնք ազատեցի սարսափի դժոխքէն. կ'ուզէի ամէնքն ալ ազատել, սակայն վրայ հասաւ 1939-ին երկրորդ համաշխարհային Պատերազմը. ինչ սարսափելի օրեր կ'ապրէինք, ան կը յիշեցնէր 1915-ի սարսափը:

1939-ի Օգոստոս ամիսին, կը յիշեմ, դարձեալ Բերդակ էի. կը լսէինք թէ Ամերիկան ալ պատերազմի մտած է Գերմանիոյ դէմ, փառք կու տայի որ այս անգամ Թուրքիա հեռու կը մնար, թէեւ օրէ օր կը լսէինք որ Գերմանիոյ կողքին Թուրքիան ալ պիտի մտնէ պատերազմի. որքան ալ օտար էի, սակայն ես ալ կը վախնայի զինուորութեան կանչուելէ. չկանչըւեցայ եւ Թուրքիան ալ պատերազմի չմըտաւ. ուստի կը շարունակէի իմ գործս՝ երթալ գալով Բերդակ:

Այսօրուան պէս կը յիշեմ. վրաս սարսափ կու գայ երբ կը մտածեմ եւ աչքիս առջեւ կը պատկերացնեմ այն տեսարանը, որուն ականատես եղայ այդ օրերուն:

Երեկոյեան դէմ էր, արեւը մարը կը մտնէր լեռներու ետեւ, եւ տխուր ստուեր... ներ կը տարածուէին Բերդակի վրայ. ... գաքի շուկային մէջ էի, երբ մինարէի ... գաթէն խօճան փոխանակ Աստուծոյ ... գօթք կարդալու, սատանայական ծրագիր մը նախաբանը կը հնչեցնէր քաղաքին վրայ, - Աստուած մեծ է... այս երեկոյ ամէն Հայերը պէտք է հաւաքուին բերդին ստորոտը եղող խանին մէջ, զինուորագրըւելու համար. ան որ մտիկ չընէ այս կոչին եւ մինչեւ առաւօտ մնայ իր տան մէջ կամ փախչի՝ մահապատիժ սահմանուած է -: Այս սատանայական կոչը, տըխուր եւ ահարկու, ցրուեցաւ տարածուեցաւ Բերդակի մէջ Արածանիի վրայ. ... Հայեր, ըսի, դարձեալ գլուխնին գալիք մը կայ: Ամէն տուն սարսափի մատնըւեցաւ. այդ գիշեր քուն մտնող չեղաւ... լաց ու կոծ, չուարած վիճակ մը կը տիրէր. ոմանք կ'ըսէին՝ երթա՞նք, հպատակի՞նք հրամանին, ուրիշներ՝ թէ ոչ, ... կերներ, մեզ սպաննելու պիտի տանին: ... Նախազգուշակէին. գիտէին 1915-ի տխուր օրերն ու արդիւնքը, ուստի այս անորոշ կացութեան մէջ, ոմանք առին իրենց ... նեցածները, ինչ որ կրնային, եւ բարձրացան Տերսիմի լեռները. ուրիշներ, մանաւանդ կիներ, խումբ խումբ ճամբայ ելան իրարու՝ առաւօտուն գացին գացին բերդին ստորոտը եղող խանը, ուր քանի մը արիւնարբու Թուրքեր զինուած կը հսկէին դրան առջեւ: Խեղճ Հայեր, անոնք գիտէին որ սպանդանոց կ'երթային, եւ ... դէն հազիւ հասած խանի դրան առջեւ ... գաւազանի հարուածներով կ'ընդունուէին, եւ ձեռքերնին ինչ որ ունէին՝ կը ... փըրցուէր:

Ես ալ այդ գիշեր անքուն անցուցի: ... առաւօտուն, հազիւ արշալոյսը սկսեր ... նշողել, դուրս ելայ. փողոցին մէջ կատարեալ ամայութիւն մը կը տիրէր. ... էր սովորական օրերուն եռուզեռը, քանի մը ոստիկաններ միայն կը շրջէին փողոցներուն մէջ, չէին գիտեր թէ ո՞վ էի, ... գիս Թուրք վաճառական կը կարծէին, ... պա թէ ոչ գիս ալ անոնց բախտին կ'արժանացնէին. մօտեցայ ծանօթ անձի Թուրքի մը, եւ հարցուցի. «բարի ... եղբայր, ի՞նչ կայ այսօր, որ քաղաքը անշարժացեր է. - չե՞ս գիտեր, Անգարայէն հրաման եկած է՝ ջարդել, մէջտեղէն վերցնել ինչ հայ «կեավուր» որ կայ, անոնք սկսած են շատնալ մեր քաղաքին մէջ, եւ տէր դառնալ իրենց հողերուն, տուներուն, հրապարակին վրայ ալ առուտուր կ'ընեն, ուստի պէտք է որ ... քանի մը օրուան մէջ անոնց հաշիւը ... րենք» ապա գօտիին տակէն դուրս քաշած ... սրուած դաշոյն մը, վրաս ահ ու դող ... կաւ, բայց չուզեցի զգացնել իմ խռովքս ... եւ ուզեցի ճամբաս փոխել, սակայն ... նարբու Թուրքը վրայ տուաւ, «եկուր ... ես բերդի խանը կ'երթամ, նայինք, որ ... Հայեր հաւաքուեր են, եկո՛ւր տեսնենք ինչ հրաման պիտի տայ մեր քաղաքապետը, Մուսթաֆա Ալի էֆէնտին»:

Ստիպուեցայ հետեւիլ իրեն, չհամարձակելու համար որ ես քրիստոնեայ եմ: Խանին առջեւ հասնելնուս, տեսանք որ ... րիշ Թուրքեր ալ զինուած սուրերով ... դանակներով, կը սպասէին Ալի էֆէնտիի հրամանին: Երթալով հրապարակը ... խճողուէր, գիւղի տղաքը հետաքրքրութեան համար հոն վազեր էին, - ... չէին գիտէր ի՞նչ պիտի պատահէր, իրարու կը հարցնէին - նէ՞ վար ... արխատաշ» ի՞նչ կայ, ընկեր: Անոնց ... սակցութեան կը միջամտէին մեծեր, որ ... տեղեակ էին կացութեան եւ կը բացատրէին ըլլալիքը. - «Էրմէնիլերի ... ճաղըս» «Հայերը պիտի ջարդենք», ... է Անգարայի հրամանը, կ'ըսէին իրար ... Պահակ ոստիկանները թոյլ չտուին ... ներս մտնենք, բայց դուրսէն կ'երեւէր ... բաւական թիւով Հայեր վախերնէն ... եկած էին, եւ խճողուած էին խանի ... մէկ անկիւնին մէջ, լուռ ու մունջ, մահուան սարսափը դէմքերուն վրայ. ... կուլային, ոմանք գրկած էին իրենց ... տիկները եւ կը քաջալերէին ըսելով ... լաք զաւակներս, բան չկայ, նորէն ... կը վերադառնանք:

Յանկարծ գիւղի մէկ ծայրէն ... մը փրթաւ, Թուրք ընկերս վրայ ... թէ «ԱԼԻ Էֆէնտի կելիյօր». Ալի էֆ... տի 40 տարեկան մարդ մըն էր ... դէմքով, գազանային աչքերով, ... եալ անտառէն եկած վագր մը. աչքեր... մէջ՝ արիւնի բիծեր. սուր պեխերով, ... ձիու մը վրայ նստած, մէջքին ... նակ մը եւ կողքէն կախ երկար սուր ... եկողը ինքը մինակը չէր անշուշտ, ... կը հետեւէին ուրիշ պաշտօնական ... քեր, ամէնքն ալ զինուած, իսկ ... առջեւէն Թուրք լակոտներ, ... շարժելով դէպի խան կը վազէին: ... ւա՛ծ իմ, ըսի մտքէս, այս ինչ ...

յին օրուան հանդիպեցանք, պիտի ազատի՞նք այս սարսափելի կացութենէն, ակա ջարդի մը նշանն է : Մարմինս ամբողջ դողի մէջ էր. ես ալ շատերուն պէս երբեւ պատահածը դիտող կեցած էի բազմութեան մէջ: Երբ հասաւ Ալի էֆէնտի՝ ընդհանուր լռութիւն մը տիրեց. ան կատղած ցուլի մը պէս ձիէն վար ցատքեց, եւ յաղթական քայլերով դէպի խանին դուռը յառաջացաւ, ետեւէն բազմութիւն մը պահակները զէնքերնին քաշեցին եւ ամբոխին արգելք եղան :

Ալի էֆէնտի խան մտաւ. մութ էր չորս դին, գննեց անկիւնները, աչքով համրեց ներկաները՝ խեղճուկ կիներ, աղջիկներ եւ մանուկներ, քանի մը հատ ալ այր մարդիկ. գազանը սուր եւ գոռացող ձայնով մը ըսաւ, «ո՞ւր են ձեր մարդիկը - «չենք գիտեր էֆէնտի» - ի՞նչպէս չէք գիտեր, ո՞ւր փախեր են, շուտ ըսէք ինծի: Ալի էֆէնտի սպառնալիքներու կրակ մը թափեց խեղճ կիներու գլխուն, որոնք կծկուած կուլային. ան սպառնական ըսաւ, - «ես գիտեմ ձեր այրերը ուր են, վաղը անոնք հոս կ'ըլլան», եւ սուրը անոնց գլխուն վրայ, շողացնելով դուրս ելաւ խանէն :

Շուտով Ալի էֆէնտիի շուրջը հաւաքւեցան դահիճները, սպասելով անոր հրամանին. Ալի էֆէնտի յաղթական չեչտով մը ըսաւ, տեսայ «կեավուրները», շատ քիչ են, որոնք մեր հրամանին մտիկ ընելով խան հաւաքուած են. կիներ են եւ աղջիկներ, պէտք է որ անոնց այրերն ալ գտնենք եւ խան բերենք, անկէ ետք մեր ծրագիրը կը գործադրենք: Ալի էֆէնտի, շարունակեց. - «այդ «կեավուրները» լեռները փախած են, պէտք է որ գտնենք զանոնք, ուստի ձեզի իշխանութիւն, բարձրացէք լեռները, մտէք ձորերը, եւ որ քարին տակ որ գտնէք անոնցմէ մէկը, շղթայակապ բերէք հոս: Ամբոխը, շուտով անոր հրամանին հետեւեցաւ եւ Թուրքերը սուրերնին քաշած ցրուեցան : Ալի էֆէնտի իր հրամանները տուաւ բանտապահներուն եւ ձիուն գլուխը դարձընելով՝ գիւղ վերադարձաւ :

Ես ալ սարսափահար ամբոխին հետեւեցայ դէպի գիւղը: Ամբոխը ցրուեցաւ, իսկ զինուորականներ եւ անոնց հետեւող գազանացած Թուրքերը խումբ առ խումբ բարձրացան Բերդակի կոնակի լեռներուն վրայ, ամէն քարի տակ հայ մը գտնելու յոյսով: Յաջորդ օրը արիւնս գլուխս զարկած էր, կ'ուզէի ազատիլ այս ահաւոր դժոխքէն, վերադառնալ Խարբերդ, սակայն անկարելի եղաւ: Արածանիի միակ կամուրջը բռնած էին, զինւորներ կը հսկէին դէպի Խարբերդ եւ մօտակայ գիւղերը էր, ով որ նման փորձ մը ընէր, հայ կը կարծուէր եւ շուտով խան կը վերջանար. ուստի խոհեմութիւն համարեցայ մնալ Բերդակ, մինչեւ որ այդ փոթորիկը անցնի: Քաղաքը անշարժացած էր, գործ չկար, եկող - գացող չկար, ի՞նչ ընելու էի. օրուան մեծ մասը տան մէջ կ'անցընէի, երեկոները ահով ու դողով դուրս կ'ելլէի քննելու քաղաքին կացութիւնը, տեսնելու քանի մը բարեկամ Թուրքեր եւ անոնցմէ իմանալու խանի մէջ հաւաքուած Հայերուն վիճակը, - «Արդատաշ, էյի կիւն տէյիր» կ'ըսէին, Հայերուն գլխուն դալէք մը կայ, «խեղճ Հայեր» կը կրկնէր Թուրք բարեկամս :

Երկու օր վերջը դարձեալ եռուզեռ մը սկսած էր քաղաքին մէջ, փողոցները խըռնուած էին, «Հայեր կը հասնին» կ'ըսէին իրարու. ես ալ դէպի քաղաքին կեդրոնը քալեցի՝ տեսնելու թէ ի՛նչ կը պատահի. խուժան մը սուրերով եւ Թուրքերով զինուած «կեավուրլար» գոռալով սուրերնին շարժելով՝ դէպի խան կը վազէր. խուժանին ետեւէն զինեալներ քարշ տալով կը քշէին խումբ մը մարդիկ, Հայեր՝ զորս կրցած էին բռնել. ի՛նչ ցաւալի տեսարան, հարիւրաւոր այր մարդեր, ձեռակապով կուգային կը քշէին, կը հարուածէին, կը հայհոյէին, կը սպառնային, զանոնք եւս տարին եւ խանին մէջ լեցուցին՝ իրենց կիներուն քով : Կրնաք երեւակայել կիներուն եւ մանուկներուն կոծը եւ ողբը. արդէն երկու օր անօթի ծարաւ կիներ եւ մանուկներ դեղնած տերեւի պէս վար իյնալու վրայ էին : Այդ երեկոյ ալ տուն վերադարձայ արցունոտ աչքերով, խեղճ Հայերու վիճակը որոշ էր, անոնք դէպի մահ կ'երթային :

Յաջորդ օրը Ալի էֆէնտի ժողովի կանչեց քաղաքին մեծամեծ արիւնարբու Թուրքեր, եւ անոնց խորհուրդը հարցուց թէ ի՛նչ ընելու են այս բուռ մը Հայերը մեր գիւղէն արմատէն ջնջելու համար: Շատեր խորհուրդ տուին քշել զանոնք քաղաքէն դուրս եւ հոն սպաննել, ուրիշներ՝ ազատ թողուլ՝ որ երթան, ուրիշներ, աւելի գազաններ, խորհուրդ տուին, որ եթէ հեռանան այս Հայերը մեր գիւղէն, աղմուկ կ'ելլէ, լուրը եւրոպացի կեավուրներուն կը հասնի եւ անոնք կրնան մեր կառավարութեան նեղութիւն տալ, ուստի լաւագոյն լուծումն է, ըսաւ անոնցմէ չարագոյնը որ այս Հայերուն հարցը հոս, Բերդակի մէջ վերջացնենք: - Ի՞նչպէս, ի՞նչ կերպով. - շատ պարզ է վրայ տուաւ գազան Թուրք մը. մենք մեր առջեւ ունինք Արածանին, գետ մը՝ որ շատ մը Հայերու դիակները տարեր եւ անյայտացուցեր է, ես խորհուրդ կու - տամ, այս 400-ի մօտ Հայերը տանինք Արածանի եւ անոր կամուրջին վրայ անոնց գլուխները կտրելով գետ նետենք հարցը կը վերջանայ: «Ալի էֆէնտի վայրկեան մը լուռ մնաց, լսեցին նաեւ իր օգնականները: Ալի էֆէնտի սուրը քաշելով՝ հըրամայական չեչտով մը ըսաւ, - «Մահմուտ խանի խորհուրդը շատ իմաստուն է, հարցը մեր մէջ կարգադրենք, աղմուկ չելլեր եւ մենք հանգիստ սրտով կրնանք մեր գործը առաջ տանիլ», - այս ըսին շատեր իրենց հաւանութիւնը տալով: Ալի էֆէնտի ոտքի ելաւ եւ ըսաւ, - «ուրեմն վաղը կը գործադրենք մեր որոշումը»: Խորհրդականները ցրուեցան :

Կէս օր էր, խօճան դարձեալ իր աղօթքը հնչեցուց մինարէի գագաթէն, շնորհակալ ըլլալով Աստուծոյ, որ Աստուած մէկ է եւ իր մարգարէն ալ Մուհամէտ... որ իրենց իշխանութիւն տուած է ջարդելու անհաւատները - «կեավուրները» :

Բերդի խանին մէջ, ինչպէ՞ս անցուցին այդ գիշեր 400-ի մօտ այրեր եւ կիներ. չկրցայ իմանալ. յաջորդ առաւօտ լսեցի որ Ալի էֆէնտին կ'ըսէ եղեր՝ թէ շատ Հայեր փախեր անցեր են Թրքական սահմանը եւ Տէրսիմի Քիւրտերուն միջոցով հասեր են Հայաստան :

1939 Օգոստոս 25-ի առաւօտն էր, սեւ եւ տխուր օր մը ինծի համար, որ ներկայ կ'ըլլայի Հայերու երկրորդ ջարդին Բերդակի կամուրջին վրայ :

Քաղաքը դարձեալ եռուզեռի մէջ էր, սուրերով եւ բրերով զինուած Թուրքեր դէպի գետ կ'երթային, դէպի Արածանիի կամուրջը. բազմաթիւ զինուորներ բռնած էին ճամբաները եւ կամուրջին երկու կողմերը. դժուարաւ կրցայ հասնիլ հոն. եւ բլրան կողքին բարձրանալով նստայ քարի մը վրայ, տեսնելու թէ ինչեր պիտի պատահէին :

Քիչ վերջ խուժան մը երեւեցաւ գիւղի ճամբուն վրայ՝ զինուած սուրերով, շըրջապատած՝ անմեղ զոհեր, Հայեր, մարդիկ՝ շղթայակապ, իսկ մանուկները՝ մայրերուն ձեռքերը բռնած :

Տղաքներ՝ որոնք զէնք չունէին, քարերու կարկուտ կը տեղացնէին խեղճ Հայերու գլխուն. ամէն կողմ ողբ ու կոծ. հետաքրքրութեան համար գիւղէն Թուրք կիներ եւս եկած էին, ներկայ ըլլալու տեսարանին :

Երբ Ալի էֆէնտի իր ձիուն վրայ հեծած երեւեցաւ Արածանիի կամուրջին առջեւ, խուժանին մէջ շատեր սուրերը քաշեցին եւ սպասեցին Ալի էֆէնտիի հրամանին: Ալի էֆէնտի ջարդի հրամանը տալէ առաջ, ճառ մը խօսեցաւ ամբոխին, ըսելով ,թէ «այս կեավուրները Աստուծոյ օրէնքին հակառակ կը գործեն, եւ մեզի հետ յարաբերութիւն չեն ուզեր ունենալ, մեր երկիրը գրաւեր են եւ մեզ կը շահագործեն, ուստի մեր հրամանն է՝ այս աղտոտ ցեղը մաքրել մեր էջէն. ահա Աստուծոյ հրամանով՝ ձեզի հրաման կու տամ ջարդել ամէնքը. մէկ հատ իսկ ողջ չպահել. այս կեավուրներուն մէջ աղուոր աղջիկներ կան, անոնք որ կը փափաքին՝ կրնան իրենց առնել. ուրեմն զինուորականներ եւ մեր Թուրք ազգի քաջ զաւակներ, քաշեցէ՛ք ձեր սուրերը եւ կատարեցէք իմ հրամանս» :

Երկնքէն փոթորիկ մը կարծես փըլթաւ, ամէնքը թափեցան Արածանիի կամուրջին վրայ, ուր հաւաքուած էին Հայերը: Սկսան ջարդել եւ գետ նետել անոնց մարմինները. այս խառնակութեան մէջ շատ մը Թուրքեր կրցան հայ աղջիկներ փախցնել, բայց մեծ բազմութիւն մը գլխատեցին եւ Արածանիի ջուրերուն յանձնեցին անոնց մարմինները. այս ջարդը տեւեց ամբողջ օր մը, երեկոյեան դէմ դը արդէն ողջ Հայ մնացած չէր. մարդ թէ կին, աղջիկ թէ մանուկ, ամէնուն արիւնով ներկուած էր կամուրջի պատերը. իսկ Արածանին, լուռ եւ մունջ, կը քշէր կը տանէր հարիւրաւոր դիակները խեղճ Բերդակի բուռ մը Հայերուն՝ որոնք ազատած էին առաջին սպանդէն :

Ջարդուելէ առաջ խեղճ Հայերը նախ կողոպտուեցան, մերկացուեցան, անարգուեցան եւ, մտի՛կ ըրէ, ո՛վ ընթերցող, տակա տեղի ունեցաւ առաջին ահաւոր ջարդէն 25 տարի վերջ, երբ կը կարծէինք թէ Թուրքը յագեցած է Հայոց արիւնով:

Այս պատմածներս, ով ընթերցող, չըկարծես թէ երեւակայական վէպ է, ո՛չ, այլ՝ իրականութիւն՝ պատմուած ականատես անձէ, որ արցունքոտ աչքերով վերջացուց իր վկայութիւնը, ըսելով, «հայրենակից հայ ժողովուրդի այս երկրորդ ջարդին ալ ականատես եղայ. գնա եւ պատմէ հայ ժողովուրդին՝ 25 տարի վերջ անլուր ջարդուեցան Բերդակի կամուրջին վրայ 400-է աւելի հայ մայրեր, կիներ, մանուկներ եւ դեղանի աղջիկներ: Ասոնց Թուրք ազգ կ'ըսեն ,որոնք իրենք զիրենք քաղաքակրթուած ազգերու կարգին կ'ուզեն դասել, մինչդեռ՝ մինչեւ 20-րդ դար, անոնք տակաւին կը մնան արիւնարբու գազաններ, եւ եթէ կարենան՝ այս օրս իսկ Հայու արիւն պիտի ծծեն... :

Եւրոպան լուռ մնաց. թերթերը չգրեցին Արածանիի ջարդի մասին... :

ԱԿԱՆԱՏԵՍ ՄԸ

TRIBUNAL PERMANENT DES PEUPLES

Message du cinéaste Yilmaz GUNEY

Monsieur le Président

J'apprends avec intérêt que votre honorable Tribunal va tenir une session sur le génocide des Arméniens.

Cette question ne saurait laisser indifférents les hommes épris de justice et encore moins ceux, comme moi, originaires de la Turquie. Voilà pourquoi je me permets de soumettre à votre réflexion quelques remarques :

1) La réalité de ce génocide ne fait, à mon avis, aucun doute. Les dirigeants turcs de l'époque, animés par un nationalisme virulent, rêvaient de bâtir un Empire pantouranien allant de la Turquie jusqu'aux steppes de l'Asie Centrale. Or les territoires turcs de Turquie et ceux habités par les turcophones du Caucase et d'Asie Centrale, étaient séparés par des régions à peuplement kurde et arménien.

Pour éliminer cet «obstacle», le gouvernement du Comité Union et Progrès avait décidé de liquider physiquement les deux peuples.

A partir de 1915 une politique planifiée et systématique, faite de massacres collectifs et de déportation massive a abouti à la disparition des Arméniens de la Turquie. Au cours de la 1ère Guerre Mondiale, dans le cadre de cette même politique, plus de 700.000 Kurdes ont été déportés en Anatolie Centrale.

2) Si ce génocide avait été reconnu en son temps par la communauté Internationale, si dès les années 1920 la Société des Nations avait jugé et sanctionné sévèrement ce crime contre l'humanité, il est probable que les dirigeants kémalistes n'auraient pas tenté de faire subir aux Kurdes le sort des Arméniens, de massacrer et déporter de 1925 à 1940, plus du tiers de la population kurde placée sous son administration.

3) Un régime démocratique aurait sans doute reconnu la vérité historique, condamné les auteurs de ce crime qui, au demeurant, ont failli, dans leur aventure insensée, conduire le peuple turc lui-même à la catastrophe. Il se serait pour le moins incliné devant la mémoire du peuple arménien martyr. Son souci de justice et d'honneur l'aurait sans doute conduit à réunir à Ankara un tribunal comme le vôtre, pour établir et proclamer toute la vérité.

Malheureusement le régime turc qui opprime son propre peuple, qui règne par la terreur, est loin de s'apprêter à adopter une telle attitude honorable. Comment pourrait-il d'ailleurs en être autrement quand on sait que ce régime continue de nier, contre toute évidence, l'existance sur son sol de millions de Kurdes, qui forment pourtant au moins le quart de la population de la Turquie. Et quand les Kurdes revendiquent des droits spécifiques, les autorités d'Ankara les menacent tout simplement du sort des Arméniens. En vérité la dictature fait peu de cas des mensonges distillés par sa propagande destinée à l'étranger, à ses alliés et bailleurs de fonds.

4) Je constate que la dictature militaire turque, loin de craindre les sanctions des grandes puissances, continue d'être aidée par celles-ci, notamment par les Etats - Unis et l'Allemagne Fédérale qui, par ailleurs, ne tarissent pas de proclamations solennelles sur la liberté et les Droits de l'Homme.

5) La reconnaissance de la vérité historique ne devrait pas attiser les haines raciales, opposer les uns aux autres les peuples déjà si éprouvés de la région. Les Turcs d'aujourd'hui ne sauraient être tenus pour responsables des crimes perpétrés il y a plus de soixante ans par leurs ancêtres, par le régime despotique, criminel d'un Empire finissant. Le racisme anti-turc me semble tout aussi condamnable que l'hystérie anti-arménienne et anti-kurde des dirigeants d'Ankara.

Ces observations faites, permettez-moi encore, Monsieur le Président, de formuler le vœu que le verdict de votre Tribunal sera pris en compte par les instances internationales et ce qui est arrivé dans le silence et l'indifférence au peuple arménien ne puisse plus jamais se reproduire ailleurs.

Yilmaz GUNEY

Message de Pierre VIDAL-NAQUET

Chers amis,

Nous le savons depuis longtemps : la vérité a besoin de traces. Les faits peuvent être enfouis dans les archives, les preuves s'accumuler dans les cabinets des historiens, rien n'y fera si les peuples ne la prennent pas à leur compte. Ne nous berçons pas d'illusions : la vérité n'est pas toujours en marche, la vérité n'est pas toujours victorieuse. Que de témoignages meurent avec la disparition des témoins, avec l'oubli, avec la lente usure du temps. L'histoire est un cimetière de culture morte, un livre fermé plein de massacres oubliés.

Que le peuple arménien se souvienne, c'est déjà une victoire sur la mort.

Exiger que l'autre reconnaisse la vérité, ce n'est pas humilier aujourd'hui au nom d'hier. C'est inviter l'autre à échapper à la pire des humiliations, celle qui laisse un goût de cendre, l'humiliation des discours programmés, inlassablement répétés. Quelle pitié d'entendre ce discours identique à travers les transformations. On a menti au nom de la guerre et du patriotisme, on a menti au nom de la lutte contre l'impérialisme. On a menti en mettant sur le même plan la victime et le bourreau. Tous victimes ! L'argument est si commode . . .

Ces quelques lignes, je ne les écris pas seulement pour les Arméniens. Je les écris aussi pour les miens, au nom des miens.

On s'est ému, à juste titre, lorsque la petite bande abjecte a opposé son misérable mensonge à la vérité du grand massacre des Juifs. Imaginons un faurissonnisme d'Etat, imaginons Faurisson général et Faurisson ministre, imaginons Faurisson président d'une association d'étudiants révolutionnaires marchant la main dans la main avec Faurisson président de la République et Faurisson ambassadeur. Ah ! Le chauvinisme, le narcissisme ont bravé bien des ruses pour envahir les consciences. Ne faut-il pas «équilibrer» la vérité, tenir compte des circonstances. Et d'ailleurs, est-ce bien le moment? Mais connaissez-vous, chers amis, une façon scientifique de définir le moment?

Dire qu'en 1915 il y a eu génocide, ce n'est pas plaquer un mot nouveau sur une époque qui l'ignorait, ce n'est pas se complaire dans la délectation morose et le narcissisme, ce n'est pas se complaire dans on ne sait quelle rivalité avec d'autres victimes. Croit-on que le génocide est une déclaration. Non, demander que la vérité soit reconnue, c'est rendre possible le dialogue et, qui sait, demain peut-être, l'amitié.

Pierre VIDAL-NAQUET

ԱՆՏԻՑԻՒՆ Գէորգ Ֆէրմանեան (ընիկ Գոնիացի), Տէր եւ Տիկին Գէորգ Տէր-Օհաննէսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Պարթեւ Ալպօղլեան եւ զաւակները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօրաքրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՌԻ ՖԷՐՄԱՆԵԱՆԻ

(ծնեալ՝ Թօփալեան, Բրգնիկցի)

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 13-ին, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութեան արարողութիւնը կատարուեցաւ Մօնմօրանսիի հիւանդանոցը եւ մարմինը փոխադրուեցաւ Անտիյլի գերեզմանատունը:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ի յիշատակ իրենց եղբայրներուն Լեւոնի եւ Տոքթ. Յակոբ Խուպէսէրեանի, Տէր եւ Տիկին Շահան Վահանեան 2000 Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

×

Այրի Տիկին Նուարդ Գույումճեան եւ զաւակները ի յիշատակ իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Յակոբ Գույումճեանին (մահուան 5-րդ տարեդարձ) կը նուիրեն 500 Ֆ. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

×

Ապրիլեան նահատակներու յիշատակին «Յառաջ»ին կը նուիրեն. - Վալանսէն՝ Պ. Յարութիւն Մաղաքեան 100 Ֆ., Պ. Մ. Պլըքեան 100 Ֆ.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Ազատնի Գառնիկեան, Տէր եւ Տիկին Փաթրիկ Ազատիկեան, Օրիորդ Այտա Գառնիկեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, ծաղիկով, անձամբ թէ գրաւոր մասնակից եղան իրենց խոր վիշտին՝

ԱՐԱՄ ԳԱՌՆԻԿԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Պերճ Մավեան եւ զաւակները՝ Սեդա, Րաֆֆի եւ Սիլվի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն Հ. Յ. Դ. Րաֆֆի խումբի նախկին ընկերներուն, Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց՝ կազմակերպութիւն թէ անհատ որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՊԵՐՃ ՄԱՎԵԱՆԻ

եղերական մահուան առթիւ:

× Այս տխուր առթիւ, ողբացեալին յիշատակին, Տիկին Պերճ Մավեան 500 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

RECHERCHE

Prêt à porter féminin en gros recherche jeune homme 25-30 ans — français correct exigé et si possible l'arabe - de préférence libanais- pour livraisons et expéditions.

Se présenter de 10h 30 à 12h 30 et de 15h à 17h.

G. KAZAZIAN
40, Rue des Jeuneurs — 75002 PARIS

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը կը հրաւիրէ փարիզեան մասնաճիւղերը, միջմասնաճիւղային ժողովի, Ուրբաթ, Ապրիլ 27, Մշակոյթի Տունը, ժամը 20·30, 17 ռիւ Պլէօ:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Միջին տարիքի տիկին մը՝ որ տարեց մարդու մը օգտակար ըլլայ, գնումներ կատարէ, ճաշ պատրաստէ, երբեմն ալ ճամբորդութեան ընկերանայ իրեն:

Առանձին սենեակ եւ լաւ ամսական:

Հեռաձայն. - 757 - 40 - 42

ժամը՝ 7 - 10, 13 - 14 եւ 19-էն ետք:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 14·30-ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն:

Յետ արարողութեան միասնական տողանցք դէպի Յաղթական կամար (ժամը 16·30-ին): Ծաղկեպսակի զետեղում եւ միասնական երթ դէպի Թուրքիոյ հիւպատոսարանը:

ՎԱԼԱՆՍ

Երեքշաբթի, ժամը 10-ին հոգեհանգիստ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին եւ կաթողիկէ եկեղեցին: Ժամը 18·30-ին տողանցք, Մանուշեան հրապարակէն Մեռեալներու յուշարձանը, ծաղկեպսակի զետեղում: Ժամը 21-ին, հանդիսութիւն՝ Սալ տէ Ֆէթ:

Կը խօսի. - ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ:

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ապրիլ 23, երեկոյեան ժամը 21-ին Հրակումի արարողութիւն Ս. Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ Ապրիլեան յուշարձանին: Այս կէս գիշերուան Հսկում՝ մինչեւ Ապրիլ 24: Եկեղեցին բաց է:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 24, ժամը 10-ին կը պատարագէ՝ Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեան: Ժամը 18-ին. - Տողանցք, մեկնում փլաս Քասթելլան մինչեւ Մայր եկեղեցւոյ յուշարձան:

MESSE à NOTRE-DAME de PARIS

DIMANCHE 29 AVRIL A 16 H.

En commémoration du 69ème anniversaire de nos Martyrs de 1915, Mgr Grégoire GABROYAN célèbrera la messe pontificale à NOTRE-DAME de Paris, à 16 heures. Son Exc. Mgr Daniel PEZERIL, Evêque Auxilliaire de Paris prononcera l'homélie.

×

A l'issue de la cérémonie, les fidèles sont invités à une réunion amicale, vers 19 heures, au Centre Saint MESROB, 10bis, rue Thouin, 75005 Paris (Métro : Cardinal Lemoine ou Monge)

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 69ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՆԴԷՍ - ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 29, ժամը 13-ին, Մշակոյթի Տան Վասպուրական եւ Տարօն սրահներուն մէջ, 12 - 14 ռիւ Սէն - Պազիլ:

Նախաձեռնութեամբ՝ կեդր. վարչութեան, մասնակցութեամբ՝ Վիէնի եւ Տէսինի մասնաճիւղերուն: Հանդէսը կը յատկացուի՝ Թրիպոլիսեան Փերմանեանին, Վան եւ Պելկրատ գործողութեանց յանձնախումբերուն:

Կը նախագահէ. - ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը խօսի. - ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին. - Տիկին Աստղիկ Սարաֆեան (արտասանութիւն), Տիկին Մարի Եազըճեան (երգ):

Տեղերը ապահովել. -

Աւտոյեան 70 - 02 - 33, Բարսյեան 66 - 30 66, Կրասեան 93 - 32 - 18

Մասնակցութիւն՝ 120 Ֆ.:

ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑ ՊԵԼԿՐԱՏԻ ԴԱՏԱՎՃԻՌԻՆ ԴԷՄ

Յարութիւն Լեւոնեան եւ Րաֆֆի Էլպէքեան դատապարտուեցան 20 տարուան բանտարկութեան:

Ապրիլ 26ին, մեր զանգուածային ներկայութեամբ պիտի բողոքենք դայթակղեցուցիչ այս վճիռին դէմ եւ ցոյց տանք որ նեցուկ կը կանգնինք Յ. Լեւոնեանին եւ Ր. Էլպէքեանին:

ՓԱՐԻԶ. - Ապրիլ 26, ժամը 19ին, վայր՝

Place du Paraguay, angle de la rue de la Faisanderie
Métro : Pte. Dauphine

ԼԻՈՆ. - Ապրիլ 26, ժամը 17·30ին, վայր՝

Նուկոսլաւիոյ Հիւպատոսարանին առջեւ
5, Cours Franklin Roosevelt — Lyon 6e

VIENT DE PARAITRE

— SIMON AVDOYAN N° D-3179
Chants traditionnels de la région du Vaspouragan - document

RAPPEL RAPPEL RAPPEL RAPPEL RAPPEL

— LIZ SARIAN	N° D-3170	Liz Sarian à Bobino
— LIZ SARIAN	N° D-3171	Chansons arméniennes
— LIZ SARIAN	N° D-3177	Chansons arméniennes
— NAREK DOURIAN	N° D-3178	Enchanté N. Dourian
— HAMLET MINASSIAN	N° D-40005	Musique populaire arménienne
— ARMINEH MARDIROSSIAN	N° D-40006	Chansons folkloriques arméniennes

—RUSSE - TZIGANE—

— ZINA ET GUEORGUI	N° D-3173	Folk Tzigane russe
— MICHA BAJANOFF	N° D-3180	Balalaïkas
— DJAN TATLAN	N° DEG 2002	Chansons russes

PRODUCTION et DISTRIBUTION EXCLUSIVE

DISQUES DOM

EN VENTE CHEZ TOUS LES DISQUAIRES

OPTIMA Tours

CETTE ANNEE EN ARMENIE

— du 5 au 19 MAI	6 250 F
— du 2 au 16 JUIN	6 250 F
— du 21 JUILLET au 4 AOUT	6 410 F
— du 4 au 18 AOUT	6 410 F
— du 18 AOUT au 1er SEPT.	6 410 F
— du 1er au 15 SEPTEMBRE	6 410 F
— du 6 au 20 OCTOBRE	5 430 F

Renseignements et Inscriptions:

A PARIS
Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. : 742. 10. 35

A LYON
VOYAGES N° 1
TOURING OFFICE PROGRES
14, rue Waldeck Rousseau
69006 LYON
Tél. : 852. 25. 64

TOURISME ET MUSIQUE EN ARMENIE
DU 7 AU 21 JUILLET

Sous la conduite d'ALEXANDRE SIRANOSSIAN

Renseignements et inscriptions : OPTIMA TOURS
Sonia COUMRYANTZ
12, rue Vignon — 75009 Paris
Tél. : 742. 10. 35

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ
25
MERCREDI
25 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 15.687 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 59e ANNÉE — No 15.687

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԲ ԾԻԾԱՂԵԼԻՆ ՎԱՅ ՉԻ ՊԱՏՃԱՌԵՐ

«Ժողովուրդներու Մնայուն Դատարանին նստաշրջանը եւ հուսկ՝ վճիռը բաւական անհանգստացուցին Թուրքերը: Կը մնայ ուրեմն ջանք չխնայել վարկաբեկելու համար դատակազմի անդամները եւ վկաները, ծուռն ու շիտակը (եթէ շիտակ բան մը կարելի է գտնել...) խառնելով: Այսպէս՝ նախ այս դատարանը Իտալիոյ մէջ հիմներ է Ռըսըլ (մինչ ծանօթ է որ, ձեւով մը միայն, շարունակութիւնն է Ռըսըլ դատարանին, Վիէթնամի վրայ) եւ ներկայիս՝ «դատաւորն ալ, դատախազն ալ, փաստաբանն ալ Հայ են»...: Ահա թէ, նախ, ինչ կը գրեն թերթերը այդ մասին, ապա՝ «Թէրճիւման»ի, Ապրիլ 18-ին հրատարակած յօդուածը, ուրկէ կը պարզուի որ Թուրքերը ամէնէն աւելի ջղայնացուցած է Կիւնէյի մասնակցութիւնը: Գալով Ռըսըլի մասին բաժնին, կարելի է միայն հարց տալ թէ երկուն կէօզէ (յօդուածագիրը) արդեօք հոգեբո՞յժ է:

×

«Անգլիացի մեծանուն փիլիսոփայ Պէրթրանտ Ռըսըլի անունով Իտալիոյ մէջ հիմնուած «Ժողովրդական դատարանը», որուն մաս կը կազմեն ընդհանրապէս ձախակողմեան գաղափարներով մտաւորականներ, այսօր Փարիզի Սորպոն համալսարանին մէջ իբրեւ թէ պիտի սկսի դատել Թուրքիան, հայկական խնդրի կապակցութեամբ: Դատավարութիւնը պիտի տեւէ երեք օր: Այս դատարանը հիմնուած է իբրեւ թէ չէզոք կերպով դատելու համար միջազգային բախումներ:

«Կը հաղորդուի թէ այսօրուան դատավարութեան մասնակցութիւն պիտի բերեն Եւրոպայի մէջ անուանի փաստաբաններ, բայց դատարանին դատաւորն ալ, դատախազն ալ, փաստաբանն ալ Հայ են եւ մօտիք 40 հազար տոլարի նիւթական օժանդակութիւն ստացած են Ֆրանսայէ ու Ամերիկայէ:

«Ֆրանսացիներու կողմէ «մշտական ժողովրդական դատարան» կոչուած այս կազմակերպութիւնը հրաւէր ուղղած էր նաեւ Թրքական դեսպանատան, որպէսզի այս վերջինը պաշտպանէր Թուրքիոյ դիրքը, բայց դեսպանատունը բացարձակապէս չպատասխանեց այս հրաւէրին եւ հաղորդեց թէ իրեն խօսակից չի նկատեր այս «կեղծ» դատարանը:

×

Մարդը, մարդ արարածը ամէնէն չատ դառնացնող բանը անարդարութիւնն է: Ան որ մարդ չէ, չի կրնար ըմբռնել տառապանքի խորութիւնը իր նմանին, որուն արդարութեան զգացումը վիրաւորուած է: Ի. դարը մեծ անարդարութիւններու դարն է: Մարդկային խիղճը դրեթէ զօսացած է անարդարութիւններու դէմ: Արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը շահու վրայ հիմնուած ըլլալով արդարութիւնը միշտ զոհուած է շահուն: Այս պատճառաւ ալ միջազգային հրապարակին վրայ եւս աշխարհը անարդարութեան մեծ շրջան մը կը բոլորէ:

«Աշխարհակալութիւնը» զոր կը կիրարկէ Արեւմուտքը եւ զայն կապկող Ռուսիան, անարդարութեան ամենամեծ յանցանքն է որ կը գործուի մարդկութեան դէմ: Ինչ որ երէկ ըրած էր Ֆրանսա, Ալժերիոյ մէջ, այսօր Ռուսիա կ'ընէ Աֆղանիստան: Իսկ Արեւմուտքը զէնք վաճառելով քսակը կը լեցնէ ինչպէս՝ Ռուսիան:

Որովհետեւ մարդոց մօտ զօսացած է արդարութեան զգացումը: Այս պարագային ալ բարքերը փճացած են ու անարդարութիւնը դարձած է կեանքի ձեւ մը: Մենք մեզ դիտենք. ամէն մարդ արդարութիւնը հետամուտ է իր գաղափարին ծառայեցնելու: Իր գաղափարակիցներուն տարբեր, ուրիշներուն տարբեր չափ ու կշիռ: Ու այս, նոյնիսկ ամէնէն անուրանալի ոճիրներուն համար: Տարբեր չափ ու կշիռ կիրարկելու մարզին մէջ մեր ձախը գերազանցող չի կրնար գտնուիլ: Անենք սա դատաւորի ոճրագործ Երլմազ Կիւնէյի օրինակը: Մեր ձախակողմեան մամուլը քի՞չ ջանք թափեց խնդիրը քօղարկելու համար: Հապա ձախակողմեան միութիւննե՞րը. ձախակողմեան քաղաքական դէմքեր իրար չանցա՞ն, կարծես մարդը ոչ թէ ոճիր գործած, այլ անարդարութեան զոհ դարձած էր: Աման էֆէնտիմ ուր որ է նոյնիսկ դատարան պիտի չհանէին մարդը. ճնչում պիտի բանեցնէին դատարանին վրայ: Կարծես թէ այս մարդը չէր որ սպաննած էր անմեղ դատաւոր մը պարզապէս համբաւ մը չինելու համար ու որը եւ այրի թողած անոր կինն ու զաւակը: Կարծես թէ ժապաւէն մըն էր պատրաստած ու պէտք էր «պարգեւատրել» այս ժապաւէնը: Իրաւ ալ բանտին մէջ մեծարեցին այս ոճրագործը, արտօնեցին որ դուրս ելլէ, պտըտի, ու երթայ իր սպաննած դատաւորին շիրմին վրայ ըսէ. «Նայէ տխմար, քեզ հոն ղրկեցի, ես ճարը գտայ, կը խմեմ ու «կեանքս» կ'ապրիմ»:

Ո՞ր մէկ նախարարը հեռաձայնած էր այս ոճրագործը ազատ արձակել տալու համար:

Հիմա այս ոճրագործը, Ռըսըլի դատարանին մէջ, որ կը գործէ Հայերու դրամով, կ'ամբաստանէ Թուրքիան: Այս մարդը որ Թուրք չէ. «Թուրքերը ջարդեցին Հայերը» կ'ըսէ: Իրաւունք ունի, որովհետեւ Թուրքերը չկրցան այս մարդուն՝ «դուն ոճրագործը սպաննեցիր» ըսել: Չկրցան պատժել զայն: Չկրցան քաւել տալ տրուած պատիժը: Այս ալ արդարութեան մէկ այլ յայտնութիւնն է. երբ չէք կրնար անոր պահանջածը կիրարկել, ան ձեզի դէմ կը դառնայ ու ցաւ կը պատճառէ: Իսլամ բարոյականը սա ձեւով կը տարազէ այս իրականութիւնը. «երբոր օժանդակէք չարին, վաղը Աստուած զայն ձեր գլխուն փորձանք կը դարձնէ»: Մեր միջեւ չգտնուեցա՞ն օժանդակողներ սա Երլմազ Կիւնէյին, ըսելով թէ «արուեստագէտ է», «բեմադիր է», «ազատութեան ջատագով է». կարելի՞ էր տարուիլ նման պատրուակներով:

Ո՞ր նախարարը հեռաձայնեց այս ոճրագործին բանտը:

Եւ այս ոճրագործը ծաղր ու ծանակ ընելով Թուրք ժողովուրդը, Թուրք Պետութիւնը, Թուրք արդարութիւնը, բանտէն խոյս տալէն ետք ո՞ր թերթերուն մէջ իր ժապաւէնները պատրուակ ծառայեցնելով ներբողալի տողեր չնուիրուեցան իրեն. հետաքրքրուողներ պիտի չգտնուի՞ն:

Արդէն անոնց համար յանցանք, յանցապարտութիւն կոչուած բան գոյութիւն չունի: Եթէ իրենց մտայնութիւնը ունեցող մէկն է, ինչ կ'ուզէ ըլլայ: Արդէն իրենք յանցաւոր ծնած մարդիկ են: Ի ծնէ հիացող են յանցագործներու: Սակայն կը ծածկեն, արուեստի քօղին ետին, կամ ազատատենչ ձգտումներ պատրուակելով:

Այո, եթէ դուք չկարենաք կիրարկել արդարութիւնը, ան կը պատժէ ձեզ: Ահա այսպէս. անամօթ ոճրագործ մը որ ձեր ձեռքէն խոյս տուած է, կը յանդգնի դատապարտել ձեզ:

Ռըսըլ գեր - մտագար մըն էր որ մօրէ մերկ կը շրջէր տանը մէջ. «գեր», որովհետեւ մեծ գիտնական մըն էր, մտագար էր, որովհետեւ իր գիտութիւնը պղտորած էր միտքը ու առաջնորդած զայն, ուրանալու Աստուած: Աստուածն ուրացող միտքը մեծ դժուարութիւններու կը բախի իրականութիւնը բացատրելու համար մարդկութեան վիճակը, դատարան մը հիմնած էր. եւ ահա՛ ճանչնալու համար իր դատարանին էութիւնը, տեսէք վկան. «ոճրագործ Երլմազ Կիւնէյ»: Մենք առած մը ունինք որ կ'ըսէ. «գինեպանին վկան պօզա ծախողն է»: Ռըսըլի դատարանին ինչ ըլլալը եթէ կ'ուզէք հասկնալ, մտածեցէք թէ վկան դատաւորին ոճրագործն է. Երլմազ Կիւնէյը:

> ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՁԱՅՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵԾՆ - ԲՐԻՏԱՆԻԱ խզեց դիւանագիտական իր յարաբերութիւնները Լիբիոյ հետ եւ մինչեւ Կիրակի պայմանաժամ տուաւ դիւանագիտական մարմնին, որ մեկնի: Լոնտոնի դեսպանատունը միշտ պաշարուած կը մնայ, մինչ Լիբիոյ անգլիացի դեսպանն ալ իր ընտանիքին հետ պայուսակները կը պատրաստէ: Տրիպոլիս կը սպառնայ Անգլիոյ, որ պիտի լայնօրէն օժանդակէ ԻՐԱ-ի (Իրլանտայի Հանրապետական բանակ): Նախապէս Հիթրոյի օդակայանը ռումբ մը պայթած էր եւ 23 հոգի վիրաւորուած էին: Ահաբեկչական այս արարքին բուն հեղինակը դեռ չէ ձշդուած: Բրիտանական անիշխանական խումբ մը՝ «բարկացած ջոկատը» տէր եղած էր, Շաբաթ օր: Ամէն պարագայի մէջ, Մէռոպոլիտէն Նարտ միշտ լարուած վիճակի մէջ է, եւ ապահովութեան ստուակարգ միջոցներ ձեռք կ'առնէ:

ՊԱՊԸ Զատկուան իր պատգամը տուաւ ծովածաւալ բազմութեան մը առջեւ, հաւաքուած Ս. Պետրոս հրապարակը: Իր կոչը, աւելի քան երբեք լի էր անձկութեամբ եւ Յովհ. Պօղոս Բ. չեշտեց. - «Անօղ հակասութիւններու այս աշխարհին մէջ, բացէ՛ք ձեր դռները Փրկիչին»: Յարութեան տօնը մեծ ջերմեռանդութեամբ տօնուած է ամէն կողմ՝ Հռոմէն մինչեւ Երուսաղէմ: Յիշենք, որ այս տարի այլ յարանուանութեանց Զատիկն ալ կ'իյնար նոյն թուականին, մինչեւ իսկ հրէական զատիկը (պասեք):

ՆԻԿՈՍԻԱՅԻ մէջ մտաւորականներու դէմ հալածանք մը ծայր տուաւ առջի օր եւ անգամ մը եւս, ինքզինքը բանտը գտաւ՝ Միլովան Ճիլաս Թիթոյի հին ընկերը, որ սակայն ազատ արձակուեցաւ 24 ժամ ետք: Նոյնը չէ պարագան, իրեն հետ ձերբակալուած միւս 27 մտաւորականներուն: Ճիլաս, տեսակ մը «անառակ որդին» է Եուկոսլաւիոյ, որ քանիցս բանտ մտած ելած է, երբեք «յաւած չէ», այսինքն՝ միշտ քաջութիւնն ունեցած է արտայայտելու իր տեսակէտները: Ձերբակալուած այս մտաւորականներու ընտանիքները դիմած էին Սրճա Պոպովիչի, իբրեւ պաշտպան փաստաբան, որ իր կարգին ձերբակալուած էր, Երկուշաբթի իրիկուն: Յիշենք որ Սրճա Պոպովիչ փաստաբաններէն մէկն էր նաեւ Լեւոնեանի եւ Եղլէքեանի:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ բացուած է Ալի Աղճայի եւ 11 մեղսակիցներու դատավարութիւնը: Պապին դէմ մահափորձին հեղինակը, կը դատուի ի բացակայութեան, Միլլիյէթի խմբագիր՝ Ապտի Իփէքճիի սպանութեան համար (1979), ամբաստանագիրը ցայտուն կը դարձնէ սերտ կապերը, Աղճայի ծայրայեղ աջ - ազգայնական բարեկամներուն եւ Թրքական մաֆիային, մաքսանենգութեան մասնագէտ Պուլկարիոյ եւ դաշնակցային Գերմանիոյ հետ: Ներկայ ամբաստանեալներու մէջ են. - Սապուհէր Ուղուրլու (արդէն 15 տարի բանտարկութեան դատապարտուած կազմակերպուած մաքսանենգութեան համար), Զիւլֆիքար Եաշար եւ Երլմազ Տուրաք Ազգայնական Շարժումի պարագլուխ: Ըստ ամբաստանութեան, այս երեքը դրդիչներն եղած են Իփէքճիի բռնանութեան: Ուրիշ 8 ամբաստանեալներ կը մեղադրուին, որ օգնած են Աղճայի, որ բանտէն փախի: Դատավարութիւնը քանի մը ամիս պիտի տեւէ: Ճումհուրիյէթի մէկ լրագրողին՝ Մումճուի համաձայն, Աղճայի եւ իր բարեկամներուն կապերը կարծուածէն նուազ քաղաքական են, ընդհակառակն՝ աւելի ոճիր - արկածի ճիւղին կը պատկանին եւ գաղափարութիւնը՝ միայն իբրեւ քօղ կը ծառայէր: Աղճա, Ամերիկացիներուն համար համայնավար է, իսկ Պուլկարները եւ խորհրդայինները Սի - Ի - Ա-ի ծառայ մը կը նկատեն: Միշտ ըստ այս լրագրողին, Իփէքճի սպաննուած է իբրեւ օրինակ, վախ պատճառելու համար մտաւորական շրջանակներուն, որոնք արդէն մտահոգ էին չափաւոր բազմաթիւ համալսարանականներու սպանութենէն:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Զբօսաշրջկութեան նախարարը՝ Նիւքերէմ Թաշճիօղլու, որ նախապէս յայտարարած էր թէ մերկութիւնն ու մոնօքինին անընդունելի են Թուրքիա, որովհետեւ՝ «լողալ առանց վերի մասին չի կրնար հանդուրժուիլ ազգայնական, պահպանողական մէկուն կողմէ», յետս կոչում ըրաւ եւ ըսաւ որ զբօսաշրջիկները ինչ ուզեն, կրնան ընել:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ՓԱՐԻԶԷՆ Կ'ԱՆՑՆԻ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ուրախութեամբ կը յայտնենք մեր ժողովուրդին, թէ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը՝ Նորին Սուրբ Օծութիւն Տէր Տէր Վազգէն Ա. Կաթողիկոս, Ապրիլի 30-էն մինչեւ Յունիսի 1, Հովուապետական այցի կ'երթայ Հարաւային - Ամերիկայի իր Հօտին՝ Արժանթին, Ուրուկուէյ եւ Պրազիլ:

Այս առթիւ, Հարաւային - Ամերիկայէն դէպի Սուրբ Էջմիածին վերադարձի իր ճամբուն վրայ՝ Յունիս 2-ին, Վեհափառ Հայրապետը շնորհ կ'ընէ նաեւ այցելել Փարիզ՝ իր օրհնութիւնը տալու համար մեր եկեղեցւոյն եւ ժողովուրդին:

Մինչ այդ, այս Կիրակի օր՝ Ապրիլ 29-ին, Սուրբ Էջմիածնէն դէպի Արժանթին երթի իր ճանապարհին վրայ, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը քանի մը ժամ միայն կանգ պիտի առնէ Փարիզ:

Ժամը 12-ին, Վեհափառ Հայրապետը պիտի ժամանէ Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս - Պետրոս եկեղեցին, ուր պիտի կատարէ Գոհաբանական իր Աղօթքը: Իսկ ժամը 1-ին, ընկերակցութեամբ Հանրային Ապահովութեան նախարար եւ Ալֆորվիլի քաղաքապետ Պ. Ժօզէֆ Ֆրանչեսքիի՝ բացումը պիտի կատարէ Մեծ Եղեռնի մեր Բիւրաւոր Նահատակներու յիշատակին կառուցուած Խաչքար - Յուշարձանին՝ Ալֆորվիլի Գառնօ հրապարակին մօտ:

Յուշարձանի բացման այս արարողութենէն ետք, ժամը 2-ին, Վեհափառը պիտի այցելէ Եւրոպայի Առաջնորդներու Դամբարանը՝ Փէր - Լաշէզի գերեզմանատան մէջ, ուր պիտի աղօթէ նորոգ վախճանեալ՝ Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական Պատուիրակ՝ Սերովբէ Արք. Մանուկեանի հոգւոյն համար:

Կոչ կ'ընենք մեր ժողովուրդին, բազմութեամբ շրջապատել Հայոց Հայրապետը եւ մասնակցիլ յարգանքի այս արտայայտութիւններուն:

ԴԻՒԱՆ

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ «ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՄՆԱՅՈՒՆ ԴԱՏԱՐԱՆ»ԻՆ ԱՌՋԵՒ

ԱՊՐԻԼ 13-Ի ԵՒ 14-Ի ՆԻՍՏԵՐՈՒՆ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հարցումներ՝

Ֆր. Ռիկօ. - Նմանութիւններ կա՞ն բանժերմանիզմի եւ բանթիւրքիզմի միջեւ: Երիտասարդ Թուրքերու դատավարութեան մէջ հայկական հարցը ամբաստանութիւններէն մէկն է միայն:

Ժ. Լիպարիտեան. - Գերման ներկայութիւնը կարեւոր էր Երիտասարդ Թուրքերու կուսակցութեան մէջ, ուր կը տիրապետէին երկու հակումներ, բրիտանական եւ գերմանական: Գերման բանակը խորհրդատուներ ղրկած էր Օսմանեան կայսրութեան զանազան շրջաններուն մէջ: Տարագրութիւնները կը կատարուէին Ալզաս - Լոռէնի օրինակին վրայ: Արդ, Երիտասարդ Թուրքերը գերմանական մտայնութիւնը առած էին, այսինքն վերարժեւորել ցեղին հողին: Իսկ ներկայացուած փաստաթուղթերու վերաբերեալ ճիշդ է ամբաստանութիւնը ընդարձակ էր: Սակայն, դատավարութենէն յետոյ, բոլոր փաստաթուղթերը չյայտնաբերուեցան:

Ռ. Ֆոլք. - Երիտասարդ Թուրքերու գաղափարաբանութիւնը ի՞նչ չափով Հայերուն դէմ էր. ի՞նչ էր Թուրքերուն կեցուածքը Քիւրտերուն նկատմամբ:

Ժ. Լիպարիտեան. - Ճնշումի ընդհ. քաղաքականութիւնը ուղղուած էր ոչ թուրք տարրերուն դէմ: Քիւրտերու հարցը տարբեր է եւ աւելի բարդ. Արաբները եւս ապստամբած են Օսմանեաններուն դէմ: Ինչո՞ւ Հայերը մասնաւորաբար. Թուրքիան կ'ուզէր թրքացնել ամբողջ արեւելեան Անատոլուն եւ միակ խոչընդոտը Հայերն էին: Հոս, կանխամտածուած ընդհանուր ծրագիր մը կայ Հայերը բնաջնջելու համար:

Հ. Եուէլշթամ. - Հայերու մեծամասնութիւնը այսօր ի նպաստ է՞ այս Դատարանի որոշումներուն:

Ժ. Լիպարիտեան. - Բոլոր Հայերը, առանց բացառութեան, թիկունք են այս դատարանին:

Ա. Փեռեզ Եսքիվէլ. - Գտնուեցա՞ն երկիրներ, որոնք օգնեցին Թուրքերուն: Ի՞նչ եղաւ միջազգային հակազդեցութիւնը այս դէպքերուն առջեւ:

Ժ. Լիպարիտեան. - Առաջին Աշխարհամարտին Գերմանացիները օգնեցին Թուրքերուն: Թէպէտ եղաւ ընդհանուր դատապարտում մը, սակայն այս ամբողջը յետոյ դարձաւ պատմութիւն:

Դադար մը յետոյ, լսեցինք երկու տեղեկագիր, բրիտանական եւ գերմանական աղբիւրներու վերաբերեալ:

Նախ Քր. Ուալքըր, կարճ սակայն փաստաթուղթերով հարուստ տեղեկագիր մը ներկայացուց բրիտանական արխիւներու հիման վրայ: 1894 - 1896-ի եւ 1914 - 16-ի ջարդերուն ապացոյցները բերած են յատկապէս անգլիացի քարոզիչներ, պաշտօնեաներ, դեսպաններ. ապացոյցներ, որոնք լոյս տեսած են կապոյտ գիրքին մէջ: Ականատեսներու վկայութիւնները եւ զանազան փաստաթուղթերը համապատասխան են եւ կ'ապացուցանեն Թուրքիոյ յանցաւոր ըլլալը: Յիշեց Թոյնպիի գրութիւնները: Ապա, նկարագրութիւնները ըրաւ տարագրութիւններուն, ըսելով թէ հաւաքական ոճիր մըն էր զոր Թուրքերը փորձեցին արդարացնել տնտեսական հրամայական կարիքներու հարց արծարծելով: Հրահանգները կուգային վերէն եւ Թուրքիոյ մէջ, բոլոր ջարդերը տեղի ունեցան Թուրք կառավարութեան գիտակցութեամբ: Այս վերջին հաստատումին շուրջ, հարցումներու բաժնին մէջ, Քր. Ուալքըր աւելցուց թէ Օսմանեան կայսրութեան մէջ ամէն ինչ խիստ ստուգումի տակ էր եւ 1913-էն ի վեր զինուորական մենատիրութիւն մը կ'իշխէր երկրին մէջ: Անգլիացի պաշտօնեաները, որ մօտէն կը ճանչնային Թուրք Պետութիւնը, բոլորն ալ համաձայն են այս կէտին շուրջ: Նաեւ, 19-րդ դարու վերջաւորութեան հեռագրի գրութիւնը կը գործածուէր Թուրքիոյ մէջ և Սուլթան Համիտ՝ օրը օրին տեղեակ էր ջարդերու ճակատին վրայ եղած «աշխատանքներուն», նոյնիսկ հեռաւոր շրջաններուն մէջ:

Ժ. Փեթրաս. - Ի՞նչ եղաւ բրիտանական դիրքը 1919-ի զինուորական ատեանի որոշումներու նկատմամբ:

Քր. Ուալքըր. - 1919, բրիտանական քաղաքականութիւնը անորոշութեան քաղաքականութիւն մըն էր:

Հոս՝ Ռ. Յովհաննէսեան միջամտելով ըսաւ թէ բրիտանական բարձր գործակալը յայտարարած էր թէ զինուորական ատեանը հեռու չէր գացած իր որոշումներուն մէջ, եւ թէ բոլոր ոճրագործները չդատապարտուեցան: Բրիտանական կառավարութիւնը իր քննութիւններուն մէջ աւելի հեռուն չէն կրնար երթալ:

Իր կարգին Թ. Հոֆման երկար տեղեկագիր մը կարդաց, յենլով գերմանական աղբիւրներուն վրայ, ամէնէն կարեւորները քանի Գերմանիան դաշնակից էր Թուրքիոյ: Այս աղբիւրները առնուած են մարդկային իրաւանց կազմակերպութեան մը հաւաքած արխիւներէն՝ «Association des Peuples Menacés»: Կան նաեւ նկարներ ջարդերուն վրայ: Այս ամբողջ փաստաթուղթերը պիտի հրատարակուին 1985-ին, Ապրիլեան Եղեռնի 70-ամեակի առիթով: Գերմանիոյ մէջ, մինչեւ 1917 - 1918 գրաքննութիւն մը կայ եւ ոչ մէկ հրատարակութիւն լոյս տեսած է ցարդ: Թ. Հոֆման յիշատակեց անշուշտ երկարօրէն Լեփսիուսի վկայութիւնները, անոր գրած զանազան գիրքերը, հրատարակած տեղեկագիրները ինչպէս՝ «Հայաստանը եւ Եւրոպան», «Հայ ժողովուրդի կացութիւնը Թուրքիոյ մէջ», «Գերմանիան եւ Հայաստանը»: Ըստ թէ Լեփսիուս իր բոլոր վկայութիւններուն մէջ կը հաստատէ թէ ցեղասպանութիւն մը գործուած է Հայերուն հանդէպ, որուն մէջ սակայն կը շեշտէ թէ Գերմանիան պատասխանատուութիւն չունի: Յիշեց այլ կարեւոր վկայ մը Ա. Թ. Վէգնէր որ ներկայ եղած է Հալէպ եւ տեսած է հայկական կայաններու: Այս ուղղութեամբ նամակ մըն ալ հասցուցած է նախագահ Ուիլսընին: Զմոռնանք ըսելու թէ Վէգնէր եւ Լեփսիուս մասնակցած են Ս. Թէհլիրեանի դատավարութեան 1921-ին: Նոյնպէս բերաւ վկայութիւնները Գերմանական Օգնութեան Լիկային, որ Վանէն, Մուշ, Մարաշ հաւաքած է հայ որբեր: Խօսեցաւ Մ. Նիփաքէրի ներկայութեան մասին Հալէպի մէջ, 1913-էն 1916, որպէս ուսուցիչ: Թ. Հոֆման ըսաւ թէ դեռ կան շատ մը վկաներու տեղեկագիրներ գերմանական մամուլին մէջ, որոնք լոյս տեսած են Առաջին աշխարհամարտէն յետոյ: Տեղեկատուն, ապա, կարդաց փաստաթուղթերէն առնուած նկարագրութիւններ հայկական գաղթականներու, տարագրութիւններու շուրջ եւ յատկապէս յիշեց Տէր Զօրի, Ռաս - էլ - Այնի անապատները, ուր հարիւր հազարներով Հայեր հաւաքուեցան եւ ջարդուեցան: Լեփսիուսի համաձայն մէկուկէս միլիոն տարագրուած Հայերու վրայ մէկ միլիոն հարիւր հազար մեռած են: Այս նոյն թիւերը առած է նաեւ Պոլսոյ գերման դեսպանը 1916-ին: Իր եզրակացութեան մէջ Թ. Հոֆման ըսաւ՝ «իր «Գերմանիան եւ Հայաստան» գիրքին մէջ Լեփսիուս կը հաստատէ Թուրքիոյ անվիճելի պատասխանատուութիւնը, բացատրելով Երիտասարդ Թուրքերու ազգայնամոլ մօտեցումը, 1911 Սելանիկի վեհաժողովէն յետոյ»:

Ֆր. Ռիկօ, դատակազմին նախագահը, յայտարարեց որ փաստաթուղթերով հարուստ այս տեղեկագիրը յոյժ կարեւոր պիտի ըլլայ խորհրդակցութեանց ընթացքին:

Կ. Ց.

×

ԵՐԿՐՈՐԴ ՆԻՍՏ

Շաբաթ, Ապրիլ 14, ժամը 10-ին կը բացուէր երկրորդ նիստը: Տեղեկատուն էր՝ տոքթ. Իվ Թերնոն: Պատրաստած էր փաստաւոր հաղորդում մը, անհերքելի կերպով հաստատելու համար թէ ինչ որ կը կատարուէր 1915-ին՝ ցեղասպանութիւն էր, տիպար ցեղասպանութիւն, ինչպէս կը չէշտէր իր առա[...] խօսքերով իսկ: Ճիշդ մէկուկէս ժամ[...] մէջ, տոքթ. Իվ Թերնոն, զանազան [...] տէգներու օժանդակութեամբ, կը նկար[...] գրէր ծրագրուածն ու գործադրուած[...] Սկիզբէն կը միտէր ժխտել բոլոր թր[...] կան պատճառաբանութիւնները, հաս[...] տելու համար թէ ժամանակագրակ[...] թուումով դէպքերու, ինչպէս բացայ[...] կը դառնայ թէ ի՛նչ ատաղձանի առա[...] ըլ՝ կը սոէ քօղարկելու համար իր պա[...] տասխանատուութիւնները: Յատկանշ[...] կան է, տոքթ. Թերնոնի համար, թէ ի[...] թիհատը արդարացումը (ալիպի) կանխ[...] պատրաստած էր, մեծ վարպետու[...] թեամբ իրագործելու համար Հայերու ըը[...] նաջնջումը: Յատակ, հակիրճ այլ ըր[...] տոքթ. Թերնոն բաց դուռ իսկ չէր ձգեր ի յառաջադունէ տալով պատասխաննե[...] թրքական բոլոր շինծու պատճառաբան[...] թիւններուն: Կը բացատրէր թէ ինչ[...] Վասպուրականի հերոսամարտը, ապս[...] տամբութիւն չէր, ինչպէս կ'ուզեն ցոյ[...] տալ Թուրքերը, այլ ինքնապաշտպանու[...] թեան տարրական շարժում եւ ծանրան[...] լով իրաքանչիւր դէպքի, տեղահանու[...] թեան, միջադէպ-պատրուակի (Զէյթու[...] վրայ, խորապէս կը տպաւորէր դատա[...] կազմը: Հոս, պիտի չծանրանանք բո[...] մանրամասնութիւններուն վրայ, ա[...] ւած ըլլալով որ դէպքերը ծանօթ են մե[...] եւ թէ այն դատավճիռին մէջ, զոր պի[...] հրատարակենք ամբողջութեամբ, յի[...] ւած են տոքթ. Թերնոնի բերած գլխ[...] ւոր փաստարկութիւնները: Ըսենք, [...] կայն, կրկին անգամ, թէ տոքթ. Թերն[...] ճեռնհասօրէն նկարագրեց տեղահան[...] թիւնը, բնաջնջման կիրարկուած [...] թէմը, դաւառ առ դաւառ, շեշտելով [...] թուրականութեան հիմնական հեռանկ[...] րը եւ թրքական ազգայնամոլութիւնը:

Տոքթ. Թերնոնին յաջորդեցին [...] վկաներ, որոնց իւրաքանչիւրը նկարա[...] րեց՝ աննկարագրելին: Տիկին Հայկա[...] Պօյաճեան (Էսկիշէհիր) եւ Պ. Նահապ[...] եան (Խարբերդ) եկած էին Միացեալ Նահանգներէն, Արամ Կիւրեղեան ([...] բաստիա) եւ Պ. Ինճէյարապեան (Ա[...] սիա) փարիզաբնակ են, մէկը՝ ար[...] վկայած Վան գործողութեան [...] (Փարիզ, Յունուար 84), միւսը՝ հ[...] նակն է «Լա սոլիթիւտ տէ մասաքր» [...] տորին, որ մեծ ընդունելութիւն գտա[...] տենին:

Առաւօտեան նիստի փակումէն առա[...] ողջունուեցաւ Ելմազ Կիւնէյի ներկա[...] յութիւնը եւ կարդացուեցաւ իր ուղեր[...] (հրատարակուած՝ առանձին): Կէս [...] եաք, դատակազմի անդամներ, որո[...] ուշի ուշով կը հետեւէին բոլոր ըսուա[...] ներուն եւ իրենց յաջորդական հարցու[...] ներով ցոյց կուտային ոչ միայն՝ իր[...] հետաքրքրութիւնը այլեւ իրենց առաջ[...] լութեան խոր գիտակցութիւնը:

Տոքթ. Թերնոնին եղած հարցումներ[...] մէկ ցայտուն փաստ էին այդ բծախնդ[...] րութեան: Ֆրանսացի Քազալիս, [...] հաւորելէ ետք տոքթ. Թերնոնը իր ցեղ[...] «մրցանիշին» (փերֆորմանս) համար.

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Մեր հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Խօսք առաւ Պ. Լեւոն Սարգիսեան, դ ո ր ծ օ ն կուսակցական, որ միաժամանակ եղած է Հիմնարկը յղացող երրորդութենէն մէկը: Ըստ որ երկու կարեւոր նիւթերու շուրջ կարծիքներ կ'արտայայտուին, եւ ինք կ'ուզէ զանոնք զատել իրարմէ, - մէկը մտաւորականութեան հարցն է, միւսը՝ միջազգայինին ու ազգայինին մասին միասին մտածելու հարցը: Առաջինը այդքան ալ կարեւոր չէ, երկրորդը՝ շատ կարեւոր է: Յստակ է որ Հայութիւնը առաջնորդող տարրերը փարոքեալ են, դաւառամիտ են, նեղ, շա՛տ նեղ ու տոհմիկ սահմաններու մէջէն կը դիտեն մեզ մտահոգող հարցերը՝ զորս չեն տեսներ միջազգային իրավիճակի պարտադրած պայմաններու ծիրին մէջ: Իր յոյսը ան է՝ որ Զօրեանը պիտի ըլլայ խորհրդակցական հանդիպումներու տեղ մը, ուր առաջնորդ տարրեր եւ լուրջ ակադեմական վերլուծում կատարողներ պիտի կարենան չէզոք գետնի վրայ խօսիլ, խորհրդակցիլ, սորվիլ ու սորվեցնել:

Խօսք առի ես, շեշտելով քոնսալթընթի կամ ազատ խորհրդատուի դերը՝ ամերիկեան կեանքի մէջ: Թէ՛ կառավարութիւնը, թէ՛ մեծ առեւտրական ու գիտական հաստատութիւններ, չեն գոհանար իրենց վարչութեան ու պաշտօնեաներու կատարած վերլուծումներով: Կը հրաւիրեն խորհրդատուներ, «դուրսէն» որպէսզի անոնք գան ու ներկայացնեն իրենց աւելի չէզոք եւ առարկայական վերլուծումը: Խորհրդատուները իւրայատուկ տեսանկիւններ ունին, ամէն ինչ կազմակերպութեան ակնոցներով չեն տեսներ. եւ ոչ վախ ունին կազմակերպութեան մը ջոջերէն, ոչ ալ անոնց պարտական են: Կուգան, կը քննեն, լաւագոյն կը կատարեն իրենց վերլուծումը, մօտիկ կ'ընեն կազմակերպութեան մասնագէտներուն, կը քննադատեն զանոնք առարկայականօրէն, կը ներկայացնեն իրենց վերլուծումներն ու թելադրութիւնները, ու ... կը մեկնին: Իրենց գործը վերլուծումներ պարտադրել չէ, այլ՝ դրսեցիի աչքով տեսնել: Զօրեան Հիմնարկը կրնայ ըլլալ տեղ մը, ապահով տեղ մը, ուր մտաւոր ուժերը պիտի կարենան միասին աշխատիլ, վերլուծել, ծրագրել: Ընդգծեցի ապահովը, իր դրական իմաստով: Նշեցի որ հայ ակադեմական մտաւորականութիւնը զօրաւոր չէ, սակայն բախտաւոր է, - կը գիտակցի որ իր ապրուստը, գործը, գիրքը եւ վարկը կախեալ չեն շէֆերէ եւ ջոջերէ, այլ՝ ապահով են ամերիկեան համալսարանի կառոյցին մէջ: Ուրեմն՝ ազգային նուիրում եւ պատասխանատուութիւն զգացող հայ ակադեմական մտաւորականը ունի պերճանքը (անշուշտ եթէ յանդուգն եւ անկաշառ անձ է) իր քննադատութիւնը ընելու ազատ - համարձակ: Բայց գործնական չէ, օգտակար չէ ամէն քննադատութիւն բեմէն ընել. յաճախ նախընտրելի է որ ան ըլլայ սահմանափակ շրջանակի մէջ, դէմ յանդիման: Նո՛յնն է պարագան՝ երբ հարցը կը վերաբերի շինարար թելադրութեանց՝ գործունէութեան նախագիծերու մասին: Ես «ապահով» բառը կ'ըմբռնեմ իբր գովելի իրականութիւն, եւ ոչ թէ իբրեւ երկչոտ մտաւորականներու պատսպարան: Ընդհակառակն, եթէ կան խոչընդոտներ, անոնք շէֆերն ու ջոջերն են սովորաբար, որոնք վարժ են իրենց հլու - հնազանդ, այսպէս ըսենք՝ «տանի տղայ» մտաւորականներու, որոնք հասունցած ըլլա[...] կազմակերպութեան մէջ, իրենց մեծեր[...] չեն համարձակած ու կրցած վարժեցն[...] թէ ի՞նչ է իսկական, լուրջ, առարկայ[...] կան այլ հաստ, շինիչ քննադատութի[...] նը, կարծիքներու՝ անկեղծ այլ կա[...] փոխանակութիւնը: Զօրեան Հիմնարկ[...] կրնայ նման անձերու հայթայթել չէ[...] գետին ու ապահովութիւն՝ որպէսզի կա[...] րելի ըլլայ անկեղծ ու հաւաքական վե[...] լուծումը ամէն տեսակի կարեւոր հար[...] ցերու, առանց հանրային լուսարձա[...] եւ «Թատրոնի», - քանի որ կան շատ[...] մանաւանդ մեր «առաջնորդ» դասակա[...] գին մէջ, որոնք չեն դիմանար բաց [...] մի» վրայ կատարուած քննադատութեա[...] Նոյնիսկ եթէ զգան, որ արդար է ցոյ[...] մունքը, իրենց հանրութեան եւ հե[...] ւորդներուն առջեւ «պզտիկ մնացած[...] նսեմացած կը զգան իրենք զիրենք, [...] սկսին յախուռնալ, մերժել իրենց դէմ ա[...] ղուած որեւէ խօսք, որքան ալ շինիչ [...] լայ ան: Ուրեմն՝ կրնայ օգտակար ըլ[...] Զօրեանի խորհրդակցական մթնոլոր[...] ուր կարելի է անկեղծ խօսիլ, առանց [...] դելու առաջնորդ դասի խոցելի եւ ան[...] պահով ոգիները՝ որ բանկին ու իր[...] «պատուը փրկող» ելոյթներ ունենա[...] պէտքը զգան:

(Շար. [...])

Հարցում ըրաւ, որոնց նպատակն էր աւելի լուսաբանութիւններ ստանալ: Մին կը վերաբերէր Թէհլիրեանի դատավարութեան, միւսը՝ Թալաթի հեռագրերուն: Տոքթ. Թերնոն չատ դիւրին գոհացում տուաւ: Ճիշդ է որ Թալաթի հեռագրերուն բնագրերը անհետացած են եւ չատ տեղին նկատել տուաւ թէ արդէն եթէ միայն 1915 Սեպտեմբեր 15-ի այնքան յիչուած հեռագիրը ըլլար, այս դատավարութեան պէտք չկար: Բայց անոնք կարդացուած են Թէհլիրեանի դատավարութեան եւ գերմանական դատարանը հաստատած է անոնցմէ հինգին վաւերականութիւնը: Պատմեց թէ ինչպէս Արամ Անտոնեան ձեռք առած է զանոնք, ապա կրկին չեչտելու համար թէ նոյնիսկ Թալաթի հեռագրերը աւելորդ են հաստատելու համար ցեղասպանութիւնը: Կայ մանաւանդ՝ իւնիոնիսթներու դատավարութիւնը:

Հարցում մը ըրաւ նաեւ խոալացի ճիարթինի հայ կամաւորներու մասին, ռուսական ճակատի, ան ալ ստանալով գոհացուցիչ պատասխան մը: Նախագահը մանաւորաբար ընդգծեց թէ վկաներուն յուզումը զգացին նաեւ դատակազմի անդամները:

Իրաւագիտական փառաւոր վերլուծում մըն էր, զոր ըրաւ Լուվէնի համալսարանի փրոֆէսոր՝ Վերհովըն, մանրամասն բացատրելով թէ ի՞նչ պայմաններու եւ պարագաներու կը համապատասխանէ ցեղասպանութիւնը: Ինչ է՞ ժողովուրդը, իրաւական տեսակէտով, կա՞յ հայ ժողովուրդ մը եւայլն, եւայլն., եզրակացնելու համար հաստատական պատասխաններով: Այս առթիւ եղան զանազան հարցումներ դատակազմին կողմէ եւ կարգ մը հարցումներու պատասխանեց փրոֆ. Յովհաննէսեան:

Ինչպէս գրեցինք, առաջին առթիւ (Ապրիլ 17, Ա. էջ) նախագահը յայտնեց թէ հեռագիր ստացած է Լուի Մերմազէ, պետ. երեսփոխանէ մը եւ Ֆրանսայի մեծ աքքունապետէն: Կարդացուեցաւ 30-րդ պարբերականին վերաբերող տեղեկագիրը, որ կը կատարէր հակիրճ պատմականը անցած - դարձածին: Ապա, լուսարձակումներով եւ գնահատելի տեղեկագրով մը, փրոֆ. Տիգրան Գույումճեան ծանրացաւ մշակութային ցեղասպանութեան վրայ, ներկայացնելով Արեւմտեան Հայաստանի յուշարձաններուն եւ եկեղեցիներուն ողբալի վիճակը: Քուփըրի տեղեկագրին ամփոփումը կարդաց փրոֆ. Յովհաննէսեան, խիստ գոհացուցիչ պատասխաններ տալով նաեւ եղած հարցումներուն:

Նիստը փակուեցաւ Վիտալ - Նաքէի նամակին ընթերցումով (առանձին հրատարակուած) եւ ժամադրութիւն տրուեցաւ Երկուշաբթի առաւօտեան, վճիռին հաղորդումին համար: Մնացեալը ծանօթ է: Եւ ինչպէս ըսինք, յաջորդաբար պիտի հրատարակենք դատավճիռին ամբողջական պատճէնը, որ արդէն լաւագոյնս կը պարզէ կատարուածը: Յիշենք կրկին թէ դատավարութեան ամբողջութիւնը լոյս պիտի տեսնէ Ֆլամարիոն հրատարակչատանէն:

Ա. Մ.

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅՔ

Վահրամ ՄԱՎԵԱՆ-ի նուիրուած գրական յուշերեկոն

Գրասէր կոկիկ հասարակութիւն մը Հինգշաբթի, Մարտ 29-ին, երեկոյեան եկած էր Հոլիվուտի Կարապետեան սրահը, անցեալ տարի մեզմէ անժամանակ կերպով բաժնուած, Սփիւռքի լաւագոյն արձակագիրներէն Վահրամ Մավեանին նուիրուած յուշերեկոյին:

Յուշերեկոն կազմակերպուած էր «Արմինիըն Օպզըրվըր» եւ «Նոր Հայ» շաբաթաթերթերուն կողմէ:

Պ. Լեւոն Գասպարեան, յուշերեկոն բացուած յայտարարելով, բարի գալուստ մաղթեց բոլորին: Ապա յայտնեց թէ յատուկ կարգադրութեամբ պիտի լսուին բանաստեղծութիւններ, արտասանուած տարաբախտ Վահրամ Մավեանի կողմէ: Երկիւզած լռութեան մէջ լսուած Մավեանի «անդրշիրիմեան» ձայնը, յուզումի մատնեց սրահը:

Օրուան առաջին խօսողը՝ բանաստեղծ, վիպագիր եւ հանրային գործիչ Բիւզանդ Կոսնեան զառն չեչտով ափսոսալէ եաք Վահրամ Մավեանի պէս գրողի մը յիշատակին նուիրուած երեկոյին քիչ թիւով գրասէրներու ներկայութիւնը, զուսպ հռետորութեամբ աւելի քան 15 վայրկեան խօսեցաւ Մավեան արուեստագէտ գրողի գրական եւ մարդկային արժանիքներուն մասին: Կոսնեան չեչտեց, թէ յետ - պատերազմեան Սփիւռքի չորս արձակագիրներէն մէկն է Վահրամ Մավեան, որուն անսպասելի մահը որքան զինք զրկեց կեանքի գեղեցկութիւններէն, նոյնքան եւ հայ գրականութիւնը վաւերական գրողէ մը:

«Նոր Հայ»ի խմբագիր Սարգիս Մահսեան կարդաց Մավեանի՝ հայ լեզուին նուիրուած գեղեցիկ մէկ արձակ էջը:

Տիկին Մելօ Էքիզեան, ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ տպաւորեց իր ունկնդիրները՝ Մավեանէն արտասանուած քառեակներով: Իր մեկնաբանութիւնները, թարմ, ուժգին, հաւասարակչռուած, կը տպաւորեն ունկնդիրը եւ կը յգկեն անոր ճաշակը:

«Արմինիըն Օպզըրվըր»ի խմբագիր Օշին Քէշիշեան, քանի վայրկեաններու մէջ ներկայացուց Մավեան Մարդը, գրողը, գործիչը, հայրենասէրը: «Վահրամ Մավեան, կարճ պատմուածքներու լաւագոյն ներկայացուցիչներէն մէկն է Սփիւռքահայ գրականութեան: Շնորհիւ իր բաղմաթիւ ճամբորդութիւններուն, ան առատ նիւթ կը հաւաքէր իր գրական մտորումներուն համար: Հանդիպում մը, պատկեր մը, խօսք մը կը բաւէր որպէսզի ներշնչուէր եւ ծնունդ տար նորավէպի մը: Սակայն անոր հեւքոտ, արագ կեանքը, իրեն թոյլ չէր տար աւելի խորանալու իր տիպարներուն հոգեկան աշխարհէն ներս»:

«Ն. Հ.»

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Կիրակի, Ապրիլ 15, կէսօրէ ետք Փարիզի Ալեք Մանուկեան Մշակութային կեդրոնի սրահը լեցուն էր կեսարացի հայրենակիցներով, որոնք այս տարի ալ եկած էին ուրախ յետ - միջօրէ մը անցընելու եւ ըմբոշխնելու հայ տիկիններու կողմէ պատրաստուած պէօրէքները (չոթեր):

Մայր եկեղեցին, Միութեան հանգուցեալ անդամներուն համար կատարուած հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք, ժամը 14-ին հանդէս - ճաշը սկսաւ՝ մէկ ժամ յապաղումով:

Միութեան ընդհ. քարտուղարը՝ Յակոբ Վէզիրեան, խօսք առնելով քանի մը խրախուսիչ տեղեկութիւններ հաղորդեց Ամերիկայէն: Այսպէս, տեղեկացանք որ կեսարացի հայ տարեց կին մը իր հարստութիւնը կտակած է Նոր Կեսարիոյ մէջ կառուցուելիք օծանելիքի գործատան:

Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցեցան օրիորդներ Սվաճեան, Գմրճէթեան, պարոններ Ֆնտըքեան, Քէօրօղլեան եւ Ալեքսանեան, ինչպէս նաեւ տիկիններ Բալուեան եւ Հէլվաճեան: Դեբասան Ն. Պչտիկեան, ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ ոգեւորեց ներկաները: Լիոնէն ծերունազարդ հայրենակից մը՝ Օննիկ Պենեքեան, նամակով եւ դրամական նուէրով կը մասնակցէր ձեռնարկին: Մարսէյլէն հայրենասէր ազգային մը՝ տասը հազար ֆրանք նուիրած է, ի նպաստ Նոր Կեսարիոյ մէջ կառուցուելիք գործատան:

Մէկ վայրկեան յոտնկայս լռութեամբ յարգուեցաւ յիշատակը նորոգ հանգուցեալ Յովհաննէս Շիրազի:

Նկատի ունենալով որ այդ օր կը զուգադիպէր Միութեան նախագահ Յակոբ Գրիգորի ամուսնութեան 50-րդ տարեդարձը, Ժիրայր Վրդ. Թաշճեան խօսք առնելով օրհնեց զոյգը: Յակոբ Գրիգորի շնորհակալութեան խօսքերէն ետք՝ օրուան նախագահը՝ Օննիկ Պայրամեան, շեչտեց նման հանդէսներու անհրաժեշտութիւնը, նշելով որ անոնք առիթներ են անցեալը ոգեկոչելու:

Ի դէպ, Կեսարիոյ եւ Շրջանի Հայրենակցական Միութիւնը, վերջին տարիները, կարեւոր օժանդակութիւն ցուցաբերած է Հայաստանի մէջ 15 տարիէ ի վեր յառաջդիմող Նոր Կեսարիա աւանին, որ կը գտնուի Արարատեան դաշտին մէջ, 1200 բնակիչներով - շուրջ 250 ընտանիք: Միութիւնը նուիրած է Ճափոնէն ներածուած գիւղատնտեսական կազմածներ, Ֆրանսայէն եւ Գերմանիայէն գնուած հորմոններ՝ հորթարուծութեան համար, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայէն յատուկ գործիքներ, այդ հորմոնները Արտաշատի մէջ պատրաստելու համար: Այս տարի, Միութեան յիսնամեակին առթիւ, Նոր Կեսարիա աւանին մէջ գտնուող դպրոցին մօտ աղբիւր - յուշարձանի մը բացումը կը կատարուի:

Հանդէսը վերջ գտաւ Յակոբ Գրիգորի փակման խօսքով:

Յ. Գ.

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՃԱՇ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցին, Կիրակի, Ապրիլ 15, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Կապոյտ Խաչի հանգուցեալ անդամներու յիշատակին:

Յաւարտ արարողութեանց, Ազգային Տան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ճաշ մը, որուն մասնակցեցան աւելի քան 150 հոգի: Ներկայ էր Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան:

Բացումը կատարելով Միութեան նախագահուհին՝ Տիկին Լիսի Թութլեան, գովասանեց Խաչուհիներու գործունէութիւնը՝ անցեալին եւ ներկայիս, ոգեկոչեց ողբացեալները եւ աւելցուց. «Անոնք տասնեակ տարիներ՝ դժուար պայմաններու մէջ, աշխատեցան բարգաւաճ պահել Միութիւնը, որպէսզի վառ մնայ ազգային ոգին մեր գաղութին մէջ»: Կապոյտ Խաչը աւելի քան կէս դարէ ի վեր կը գործէ Ֆրանսա, իր 18 մասնաճիւղերով, կրթական եւ մշակութային մարզերէ ներս:

Գործադրուեցաւ գեղարուեստական յայտագիր մը, բաղկացած ազգային, յեղափոխական եւ ժողովրդական երգերէ: Տիկին Նազարբէկեան արտասանեց Յովհ. Շիրազէն քերթուած մը: Հայ Ազգ. Միութեան նախագահ Սեպուհ Սարեան խօսք առնելով գովասանեց խաչուհիները եւ անոնց օգտակար գործունէութիւնը: Ստեփան Պըյըքեան, Շահէ Գորեան եւ Սարգիս Տէմիրճեան հատուած մը ներկայացուցին Յակոբ Պարոնեանի «Քաղաքավարութեան վնասները» գործէն, բեմադրութեամբ Թորոս Սպիտանեանի:

Միսաք Միրզէ յարգանքի խօսք ուղղեց բոլոր այն խաչուհիներուն՝ որոնք անցեալին, հայ կնոջ զոհողութեան ոգին ցուցաբերեցին, ի բարօրութիւն տարագիր հայրենակիցներուն, որպէսզի Հայուն ճրագը միշտ վառ մնայ եւ մեսրոպեան բարբառը միշտ հնչէ հայ մանուկին շրթներուն վրայ: Մեր բոլոր միութիւններն ու կազմակերպութիւնները, ըսաւ ան, ինչ գոյնի ու դաւանանքի ալ որ պատկանին, արժանի են մեր հոգատարութեան, պայմանաւ որ անոնք ջահակիրները ըլլան մեր ազգային բոլոր սրբութիւններուն:

ԿԱՐԱՊԵՏ ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

ՔԼՕԾ ԱՆԷ

ՄԱՅԵՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

7

ՄԱՅԵՐԼԻՆԿ

Կարելի՞ է միթէ այդքան հանդարտութիւն եւ անփութութիւն ցոյց տալ, մահուան մերձաւորութեան մէջ: Կասկած չկայ որ չեն գիտեր թէ պիտի մեռնին: Ահա այս է միակ պատճառը անոնց այս իրիկուան այնքան բնական եւ անկեղծ զուարթութեան, երջանկութեան՝ որ կը փայլի այս աղջկան գեղեցիկ աչքերուն մէջ:

Ոչ, անոնք գիտեն: Անոնք զայն իրենց ձեռքով գրած են ճակատագրի գրքին մէջ: Կայսեր հետ այս առտուան տեսակցութիւնը որոշած է զայն: Մայերլինկ պիտի մեկնին անոնք եւ հոն...: Մառի քանի մը ժամ առաջ իմացաւ սակայն Ռուտոլֆի գորովով ու սիրով լեցուն երկտողէն, եւ գրեթէ զուարթ էր այս տառապեցնող աշխարհէն մեկնելու գաղափարով: Այս պահուն մէկ բան միայն կը խորհի ան, անոր հետ առանձին պիտի ապրի մէկ կամ երկու օր, բոլորէն հեռու: Սակայն կը բաւէ որ իր մանկամարդ դէմքը պայծառանայ: Այս իրիկուն, Ռուտոլֆ գեղեցիկ կը գտնէ ու փափաքը ունի թեւերուն մէջ առնելու զայն: Այս պարահանդէսը, իրաւ որ, ամենէն հոյակապն է:

Կոմս Հօյօս կը պարէ Մառիին հետ. աղջիկը հաճոյքով կը նայի անոր այն օրէն ի վեր երբ իմացաւ Ռուտոլֆի հետ ունեցած բարեկամութիւնը: Կը պարէ նաեւ Միկէլ տը Պրականսի հետ: Գահաժառանգ իշխանին, մէկ զարմիկն է ան: Ան ալ կը դարպասէ իրեն. վաղն իսկ պատրաստ է հետը ամուսնանալու եթէ դիւրին եւ իշխանական կեանք մը փափաքէր Եւրոպայի մէջ...: Այսքան մեծ ամուսնութիւն մը մերժել. ի՛նչ պչրանք: Այս իրիկուն թեթեւ գաղափարներէն միայն հաճոյք կը զգայ:

Պարող զոյգերը կանգ կ՚առնեն: Ի՞նչ կայ: Իշխանուհի Սթէֆանի դահլիճները կը հրչի գերման դեսպանին թեւը մտած: Իր անցքին առջեւ, մարդիկ կը խոնարհէին եւ կիները իրենց շրջազգեստներուն մէջ կ՚ընկղմին խոնարհութիւն ընելով:

Մառի եւ Միկէլ տը Պրականս կ՚անշարժանան: Իշխանուհին կ՚առաջանայ, ողջոյնները բազմապատկելով: Հպարտ է ան, հուժկու արտայայտութեամբ. իր միակ ծննդաբերութենէն ի վեր հասակը չէ չտկած դեռ: Մառիին կ՚երեւայ առանց գեղեցկութեան. առանց շնորհի եւ առանց գորովի: Անիկա յուսահատութեան մատնած է իշխան մը որուն նմանը չէ տեսած Աւստրիան, որ յոյսն է զոյգ միապետութեան ժողովուրդներուն:

Այս իշխանուհին մահուան դատապարտած է զայն: Այս արագ մտածումները կը պտտուքին Մառիի մտքին մէջ եւ բարկութեամբ կը վառեն զայն...: Իշխանուհին հիմա երեք քայլ միայն հեռու է իրմէ: Դէմ դիմաց կուգայ Մառիին հետ, հեռաքրքրութեամբ, հպարտութեամբ...: Ի՞նչպէս հանդուրժել այսքան յրրութեան...: Բազմաթիւ աչքեր կը դառնան հանդիպումին այս կնոջ ու անոր որ իր հակառակորդը կը կարծուէր: Բայց մըն ալ: Մառիին մօտ գտնուած կիները իրենց խոնարհութիւնը կ՚ընեն, մարդիկը գետին կը ծռին: Իշխանուհիին ակնարկը Մառիի վրայ կը պտտի...: Այս վերջինը փայտ կտրած է: Սրունքները չեն կոտրեր, ինչպէս կարգ կանոնը կը պահանջէ, գլուխը ուղիղ կը մնայ. Մառի աչքերը իր թշնամիին յառած է...: Իշխանուհին եւ դեսպանը կ՚անցնին: Կարճ շշուկ մը խումբէ խումբ ականջները կ՚անցնի, մէկէն միւսը կը սահի, ջահերու բիւրեղներուն տակ, պատերուն տակի նստարաններուն վրայ, Շթրաուսի մէկ զուարթ վալսին չեչտերուն հետ, չամփանիայի երկու բաժակներու միջեւ...:

Երկու օր վերջ, ձմեռնային վերջալոյս մը. մռայլ երկինք մը որուն վրայ ամպերը կը փախչին հովէն մտրակուած: Արեւմուտքի կողմը, վարդերու հեղեղ մը լեռներուն վրայ. եղեւիններու ճիւղերը կիսահալ ձիւնին բեռան տակ. պզտիկ չէնքեր՝ պարիսպով մը շրջապատուած: Անկէ տեսարաններ կը բացուի հովիտի մը վրայ ուր քանի մը տուներ իրարու սեղմուած են սրածայր տանիքով եկեղեցիի մը շուրջ, յետոյ անտառածածկ պզտիկ զառիվերներ կը բարձրանան: Մայերլինկն է աս, որսորդական դղեակը Վիէննայէն քառասուն քիլոմեթր հեռու: Գահաժառանգ իշխանին կը պատկանի:

(Շար. 81)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԼԻՈՆ. - Պ. Շաւարշ Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Խաչատուրեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Փօլ Տիֆուռ եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Տօնապետեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժիլպէր Խաչատուրեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Խաչատուրեան եւ զաւակները ինչպէս նաեւ Քաչա, Պզոյեան, Ուզունեան, Սուքիասեան ընտանիքները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ, մամուլով թէ նամակով մասնակից եղան իրենց սուգին՝ ՏԻԿԻՆ ԹԱԳՈՒՀԻ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ մահուան առթիւ:

Այս տխուր առթիւ, ողբացեալին յիշատակին, Պ. Շաւարշ Խաչատուրեան 500 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Հ.Բ.Ը.Միութեան Կեդր. Վարչական Ժողովի անդամ, Եւրոպայի Կեդրոնի Վարիչ Մարմնի անդամ և Ֆրանսայի Շրջ. Յանձնաժողովի պատուոյ նախագահ՝ Նափոլէոն Պիւլլիւքեանի մահուան առթիւ, Լիոնի Հայ Առաքելական Ս. Յակոբ եկեղեցիին կը նուիրեն. - Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահ Ա. Մանուկեան 5000 Ֆ., Կեդր. Վարչական Ժողով 5000 Ֆ., Եւրոպայի Կեդրոնի վարիչ մարմին՝ 3000 Ֆ., Ֆրանսայի Շրջ. Յանձնաժողով՝ 2000 Ֆ.:

Գումար՝ 15.000 Ֆ.:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը կը հրաւիրէ փարիզեան մասնաճիւղերը, միջմասնաճիւղային ժողովի, Ուրբաթ, Ապրիլ 27, Մշակոյթի Տունը, ժամը 20.30, 17 ռիւ Պլէօ:

ԼԻՈՆ

ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ՏՈՒՆ

Լիոնի Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերը, ուրախութիւնն ունին ծանուցանելու թէ իրենց ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ՏՈՒՆ-ի արձանագրութիւնները, 1984-1985 տարեշրջանի համար, արդէն բացուած են: Ի դէպ, անոնք կը յիշեցնեն բոլոր ազգայիններուն, որ ՀԱՅՐԵՆԻ ԿՏՈՒՐԸ ունի իբրեւ նպատակ՝ ընտանեկան ջերմ ու խաղաղ յարկ մը ապահովել՝ այն հայ օրիորդներուն, որոնք կը փափաքին յաճախել Լիոնի դպրոցներն ու համալսարանները:

Մանրամասնութեանց համար՝ դիմել հետեւեալ հասցէին.

SŒUR ASDGHIG NADJARIAN
Foyer pour jeunes filles arméniennes
HAIRENI GUEDOURE
142, Cours Gambetta — 69007 Lyon
Tél. (7) 872. 76. 60

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԱՒՍՏՐԻԱ

Կազմակերպուած Ֆր. Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի կողմէ՝

Մայիս - 15-էն - Մայիս 23 -

Արձանագրութիւններու եւ տեղեկութիւններու համար, հեռաձայնել մինչեւ Ապրիլ 15

888 - 92 - 51

կամ երեկոյեան ժամը 20.30էն յետոյ՝

854 - 22 - 93

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ

ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Ղեկավարութեամբ՝
ԽԱՉԻԿ ԵԼՄԱՋԵԱՆԻ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կեդրոնական Սանուց Միութեան եւ Պոլսոյ Դպրեվանքին Փարիզի Սանուց Միութեան:

ՅՈՒՆԻՍ 10-ԻՆ
ժամը 20.30-ին
Սալ Կավօ

RECHERCHE

Prêt à porter féminin en gros recherche jeune homme 25-30 ans — français correct exigé et si possible l'arabe - de préférence libanais- pour livraisons et expéditions.

Se présenter de 10h 30 à 12h 30 et de 15h à 17h.

G. KAZAZIAN
40, Rue des Jeuneurs — 75002 PARIS

GALERIE PRESIDENCE
20, rue du Parlement St. Pierre
Bordeaux

EXPOSITION

Richard JERANIAN

sous le haut-patronage de
M. Le Président CHABAN-DELMAS
Député-Maire de Bordeaux
du 27 avril au 15 juillet

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մոնմորանսիի Հանգստեան Տան դաշտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 3-ին ժամը 11-էն 22:

×

Սէն - Ռաֆայէլի Հանգստեան Տան դաշտահանդէսը՝ Չորեքշաբթի, Օգոստոս 15-ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

LE YAN'S CLUB

présente

SEMAINE CULTURELLE
DU 24 AVRIL

Sous la Présidence d'Honneur de Camille Bourniquel

CŒUR ET MEMOIRE
SPECTACLE POÉTIQUE A DEUX VOIX

Madeleine CARPENTIER
Nathalie KERYAN

Le Jeudi 26 Avril à 20 h. 30 précises

Participation au spectacle 50 F.

Dîner à 22h 30 sur réservation

5, Avenue Reille 75014 Paris
Tél. : 589. 20. 48

MESSE à NOTRE-DAME de PARIS

DIMANCHE 29 AVRIL A 16 H.

En commémoration du 69ème anniversaire de nos Martyrs de 1915, Mgr Grégoire GABROYAN célèbrera la messe pontificale à NOTRE-DAME de Paris,à 16 heures. Son Exc. Mgr Daniel PEZERIL, Evêque Auxilliaire de Paris prononcera l'homélie.

×

A l'issue de la cérémonie, les fidèles sont invités à une réunion amicale, vers 19 heures, au Centre Saint MESROB, 10bis, rue Thouin, 75005 Paris (Métro : Cardinal Lemoine ou Monge)

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑ ՊԵԼԿՐԱՏԻ ԴԱՏԱՎՃԻՌԻՆ ԴԷՄ

Յարութիւն Լեւոնեան եւ Ռաֆֆի Էլպէքեան դատապարտուեցան 20 տարուան բանտարկութեան:

Ապրիլ 26ին, մեր զանգուածային ներկայութեամբ պիտի բողոքենք դայթակղեցուցիչ այս վճիռին դէմ եւ ցոյց տանք որ նեցուկ կը կանգնինք Յ. Լեւոնեանին եւ Ր. Էլպէքեանին:

ՓԱՐԻԶ. - Ապրիլ 26, ժամը 19ին, վայր՝
Place du Paraguay, angle de la rue de la Faisanderie
Métro : Pte. Dauphine

ԼԻՈՆ. - Ապրիլ 26, ժամը 17.30ին, վայր՝
Նուվոյլաւիոյ Հիւպատոսարանին առջեւ
5, Cours Franklin Roosevelt — Lyon 6e

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 69ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՆԴԷՍ - ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 29, ժամը 13-ին, Մշակոյթի Տան Վասպուրական եւ Տարօն սրահներուն մէջ, 12 - 14 ռիւ Սէն - Պազիլ:

Նախաձեռնութեամբ՝ կեդր. վարչութեան, մասնակցութեամբ՝ Վիէնի եւ Տէսինի մասնաճիւղերուն: Հասոյթը կը յատկացուի՝ Թրիպոլիսալ Փերմանանին, Վան եւ Պելկրատ գործողութեանց յանձնախումբերուն:

Կը նախագահէ. - ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Կը խօսի. - ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին. - Տիկին Աստղիկ Սարաֆեան (արտասանութիւն), Տիկին Մարի Եազըճեան (երգ):

Տեղերը ապահովել. -

Աւտոյեան 70 - 02 - 33, Բարայեան 66 - 30 66, Կրասեան 93 - 32 - 18

Մասնակցութիւն՝ 120 Ֆ.:

TRANSTOURS

VOUS PRESENTE SES VOYAGES ORGANISES

12 - 14 Jours à EREVAN

ALLER - RETOUR PAR AVION - SERVICE 1ère CLASSE

de PARIS

— Du 7 au 21 Juillet — 16 jours, dont 5 à LENINGRAD et 10 à EREVAN Prix: 6840 F
— Du 9 au 24 Août — 16 jours, dont 14 à EREVAN Prix: 6750 F
— Du 7 au 22 Septembre — 16 jours, dont 14 à EREVAN Prix: 6750 F
— Du 5 au 20 Octobre — 16 jours, dont 14 à EREVAN Prix: 5900 F

de MARSEILLE

— Du 11 au 24 Août — 14 jours, dont 12 à EREVAN Prix: 6400 F
— Du 8 au 21 Septembre — 14 jours, dont 12 à EREVAN Prix: 6400 F
— Du 6 au 19 Octobre — 14 jours, dont 12 à EREVAN Prix: 5700 F

Et deux voyages : **CROISIERES d'une semaine**
et séjour d'une semaine à EREVAN

1) Paris — Moscou — Erevan par avion — séjours d'une semaine à Erévan et retour à bord de LITVA. du 14 au 28 Juillet—Depuis 7710 F + Taxe de port 250 F
2) Aller : Marseille—Odessa (à bord de LITVA), séjour d'une semaine à EREVAN, retour par avion, Moscou Paris. Depuis 8010 F + Taxes de port 250 F.

TRANSTOURS — 25, rue d'Argenteuil - 75001 Paris — Tél. : 261 58 28

PARIS - ATHENES - PARIS

VOL CHARTER ALLER / RETOUR A PARTIR DE

1600 *Frs*

Hôtel-Club SIAGAS BEACH

à 58 km. d'Athènes *A PARTIR DE*

2570 *Frs*

FORFAIT 8 JOURS—PARIS/PARIS—SEJOUR PENSION COMPLETE, VIN INCLUS

et toutes prestations en GRECE, locations de voiture, croisières, circuits etc...

Lic. 1530

A PARIS

Voyages Vacances au Soleil
5, place André Malraux, 75001 PARIS
tél. 296-37-70

Anita BERBERIAN - TACHDJIAN
Arpi BODURYAN

A ATHENES

Armik Travel
15, rue Voulis, ATHENES
tél. 323-03-16 / 323-03-49

Mayda BERBERIAN - BARAZIAN

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ
26
JEUDI
26 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 15.688 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 59e ANNÉE — No 15.688

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՐԵԱՆ ԳՆՈՎ՝ ԶԷՆՔԻ ՈՒԺՈՎ

(ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ 69-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Մեծ Եղեռնի անազորոյն օրերուն իսկ, երբ ցեղասպան Թուրքիան բոլոր միջոցներով նախատեսեց մեր բազուկին ջլատումը՝ նենգ ճամբաներով, Հայութիւնը, հո՛ն ո՛ւր հնարաւորութիւնն ունեցաւ խիզախելու՝ մարտահրաւէր կարդաց ջարդարարին:

Վկա՛յ Ուրֆան, Շապին - Գարահիսարը, Տարօնը, Սուետիան, Վասպուրականը եւ այլ վայրերը:

Բոլորն ալ ազգային արժանաւորութիւնը հանդիսացնող դրուագներ արձանագրեցին: Հերոսական գոյամարտներու շարքով: Մէկը միւսէն գերազանց:

Վասպուրականի մէջ եւս ժողովուրդն էր, որ ծառացաւ Իթթիհատի ջոկերին դէմ՝ Թուրք եւ քիւրտ խաժամուժին կուրծք տալով:

Այն ինչ որ իբրեւ պատմական վկայութիւն գրուեցաւ արիւնով Ապրիլէն Մայիս, Այգեստանէն՝ Քաղաքամէջ, Արճակ, Թիմար, Լեռնապար, Հայոց Ձոր, Շատախ, Փէսանդաշտ եւ Վասպուրականի այլ մեծ ու փոքր վայրերը, մահու կենաց մարտ մը եղաւ: Հայ դիւցազուններու շունչով՝ ընդդէմ ջարդարարներուն: Ընդդէմ եաթաղանին: Ալան - թալանի ծարաւ վոհմակներուն:

Ժողովուրդը հետեւեցաւ իմաստուն ուղիին: Տիրական ընդունելով հանդերձ Դաշնակցութեան զէնքը, չանտեսեց բոլոր վարողներուն ուժը: Մէկ ճակատ յարդարեց յօշոտողներուն դէմ: Որովհետեւ, բոլորն ալ գիտակից մտածումով, թէ կռիւը ազգային բնոյթ ունէր: Այդպէս վճռած էր ջարդարարներուն կեդրոնը՝ պատգամելով, - Հայաստան, առանց Հայու:

Ուրեմն, միասնական ճակատ և վահան: Այդ զգօն դիրքորոշումով էր, որ յետագային, քանի մը տարիներ ետք, Արամի եւ անոր նմաններու կոչին, մարտահրաւէրին ընդառաջելով, ժողովուրդը իր խօսքը լսելի դարձուց այս անգամ Արարատի շրջագօտիէն մինչեւ Սեւան: Երեք ճակատներու վրայ: Կերտելով բանաստեղծին նախատեսած արշալոյսը՝ Մայիս 28-ը:

Վանի պատմական բերդին վրայ 1915 Մայիս 4-ին ծածանած յաղթանակի դրօշը, ձեւով մը հիմնակէտը հանդիսացաւ Երեւան պարզուած Հայոց Անկախութեան խորհրդանշական եռերեակ երիզներուն: Նաեւ պատմական հիմունքներով կերտուած զինանշանին: Պետական, ազգային:

Այսօր, աւելի քան երբեք, միասնական եւ խիզախ ոգին, մեր ազգային գոյատեւումին եւ, մանաւանդ, մեր ձգտումներուն, տեսլականներուն միակ աղբիւրը կը հանդիսանայ:

Հայրենիքէն մինչեւ Սփիւռք:

Չմոռնանք, թէ ազգին յաւերժութիւնը բոլոր ծագերուն տակ միակ ուղի ունի՝ այդ տրամադրութիւնը:

Մեր փոքրածաւալ հայրենիքին ընդարձակումը՝ Հայութեան պատկանող հողերուն կցումով, կ՚իրագործուի միայն ու միայն մէկ սիրտով եւ մէկ հոգիով: Ազգի մը արի կամքով:

Ա՛յդ պատգամեց Վասպուրականը, այլոց կարգին, արեան գնով, զէնքի ուժով:

Ժ. Մ.

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՔԱՂԱՔԷ ՔԱՂԱՔ

ՓԱՐԻԶ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 3000 ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՊԱՀ ՏՈՂԱՆՑՔ ԴԷՊԻ ԹՐՔ. ՀԻՒՊԱՏՈՍԱՐԱՆ

Ապրիլեան Եղեռնի 69-ամեակը՝ Փարիզի մէջ, այս տարի կ՚ոգեկոչուէր՝ բարուին խնկական առումով՝ միասնական ոգիով: Հայ յարանուանական դասական միութենէն ետք այս տարի մէկ ճակատ կազմած էին նաեւ քաղաքական հոսանքները, եկեղեցւոյ հովանաւորութեամբ:

Երեքշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 14-ին հետզհետէ բազմութիւնը կը լեցնէր Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր եկեղեցին ու Ժան Կուժոն փողոցը: Կը պատարագէր Գիտ Եպիսկ. Նաքաշեան: Ներկայ էին Փարիզի քաղաքապետ Ժաք Շիրաքի ներկայացուցիչը՝ ծերակուտական Ժան Շէրիու, երեսփոխան Կի Տիւքոլոնէ, Ֆրանսայի հայ կաթողիկէ էկզարք Գրիգոր Եպիսկ. Կապրոյեան, պատուելի Ռընէ Լեւոնեան: Գիտ Եպիսկոպոս իր քարոզին նիւթը ընտրած էր՝ «Եկեղեցիս մի անձն եղեւ, համբոյրս յոդ լըման տուաւ»: Շեշտելէ ետք մեր հայրերու ունեցած հաւատքը դէպի Աստուծոյ զօրութիւնը, Գիտ Եպիսկ. կը յիշէր, թէ «դարուս սկիզբը խաւար ձեռք մը իջաւ մեր ժողովուրդի գլխուն, փորձելով քանդել ինչ որ շինած էր հայ ստեղծագործող ձեռքը՝ մեր եկեղեցիները, հաւատքի տուները: Սակայն այսօր, յարուցեալ մեր ժողովուրդը կուգայ լեցնել աղօթքի տաճարները, միշտ հաւատարիմ մնալով մեր հայրերու աւանդին»: Ապա անդրադառնալով Սփիւռքեան մեր կեանքին, Գիտ Եպիսկ. կը նշէր, թէ «այսօր մեր երիտասարդները իրենց անձը կը զոհեն, գրիչի մարդիկ իրենց մտքով կը պայքարին՝ արդարութեան հաստատման համար: Միութիւնը՝ ընդվզումի որպէս արդիւնք՝ յաղթանակը կը պատրաստէ: Այսօր արդարութիւնը կը փնտռուի ամէն բանէ աւելի»:

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուէր մէկուկէս միլիոն նահատակաց յիշատակին, որմէ ետք հայ յարանուանութեանց հոգեւոր պետերու առաջնորդութեամբ՝ շուրջ հազար Հայեր կ՚ուղղուէին դէպի փլաս տիւ Քանատա, ուր, Ապրիլեան նահատակաց յիշատակին կառուցուելիք յուշարձանին վայրը, տեղի կ՚ունենար հաւաքոյթ մը, որուն բացումը կատարելով՝ յանուն Ոգեկոչման Յանձնախումբին՝ մէթր Արմէն Բարսեղեան, շեշտը կը դնէր այս տարուան հանդիսութեանց միասնական հանգամանքին վրայ: Խօսք առնելով Ժան Շէրիու կը նշէր. «Ֆրանսա՝ զոր ձեզմէ շատեր ընտրեցին իբրեւ հայրենիք եւ պաշտպանեցին զայն իր արդի պատմութեան ճգնաժամային պահերուն, չի կրնար մոռնալ ողբերգական տարեդարձը, զոր կ՚ոգեկոչենք այսօր: Փարիզ՝ համաձայն իր քաղաքապետին՝ Ժաք Շիրաքի, Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի տուած խոստումին, պատիւ կը զգայ հայ համայնքի տրամադրութեան տակ դրած ըլլալով այս վայրն իսկ, ուր պիտի կառուցուի ամբողջ ժողովուրդի մը նահատակաց յուշարձանը»:

Այնուհետեւ, աւելի քան երեք հազար Հայերու Թափորը՝ պաստառներով կ՚ուղղուէր դէպի Անծանօթ Զինուորի գերեզմանը, անցնելով Մարսօ պողոտայէն: Պաստառներու վրայ կը կարդացուէին՝ Ցեղասպանութիւնը անժամանցելի ոճիր մըն է, Հայ ժողովուրդի ազգային իրաւունքներու ճանաչում, Ահաբեկչութիւնը՝ Թուրք Պետութիւնն է, դիմադրութիւնը՝ Հայ ժողովուրդը՝ Թուրքիա կը գրաւէ հայ ժողովուրդին հողերը, Թուրքիա պէտք է ճանչնայ մարդկութեան դէմ այս ոճիրը եւայլն: Տողանցող հայ բազմութիւնը կ՚արձակէր միաբերան կոչեր, ինչպէս՝ «Թուրքիա՝ Հայաստանէն դուրս», «Միութիւն, պայքար, յաղթանակ», եւայլն:

Ժամը 18-ին, Թափորը կը հասնէր Յաղթանակի Կամարը: Կ՚արծարծուէր բոցը եւ կը դրուէր ծաղկեպսակ մը Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին, հայ նախկին Ռազմիկներու եւ դիմադրականներու կողմէ:

Յարգանքի եւ ոգեկոչման արտայայտութենէն ետք կը սկսէր տողանցքը դէպի Թրքական հիւպատոսարան: Աւելի քան երեք հազար Հայեր՝ ծեր թէ մանուկ, ստուար թիւով երիտասարդներ, զուսպ, կարգապահ եւ միասնական ոգիով՝ պաստառներով եւ բազմաթիւ կոչերով կը քալէին, դէպի Թրքական հիւպատոսարան՝ անցնելով Վակրամ պողոտայէն, աջ ու ձախ անցորդներուն բաժնելով՝ «Ժողովուրդներու մնայուն դատարան»ի Թուրքիան դատապարտող բանաձեւին թղթիկները:

Ժամը 19-ին պատկառելի Թափորը կը հասնէր հիւպատոսարանէն հազիւ յիսուն մեթր հեռու գտնուող հրապարակը. հոն է միայն, որ կ՚երեւային ոստիկանական ուժեր:

Հայերէն խօսք առնելով Տիկին Սիլվա Գարակիւլեան կ՚ըսէր. «Ո՛վ հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւնը քո հաւաքական ուժի մէջ է: Չարենցի այս խօսքը այսօր՝ 1984 Ապրիլ 24-ին, խորապէս կ՚արդարացնէ իր իմաստը»: Ապա համառօտ ակնարկ մը նետելէ ետք սփիւռքեան մեր կեանքին եւ Հայկ. Հարցի ստացած ծաւալին վրայ մեր օրերուն, կը նշէր. «Այսօր ակնթարթի մը ժամանակամիջոցը թանկագին է մեզի համար, քանի այդ ակնթարթը մեզմէ կը խլէ քիչ մը եւս մեր ինքնութենէն, քիչ մըն ալ արիւնաքամ կը դարձնէ Ֆիզիքական ջարդէն ճողոպրած Հայու մեր դիմագիծը: Սփիւռքը վերջնական կայան մը չէ, Հայուն պարտականութիւնն է ունենալ մէկ մտասեւեռում, այն է՝ վերադարձը դէպի իր ակունքը, դէպի հայրենի հողերը: Այս հեռանկարով ալ մեր բոլորին պարտականութիւնն է տանիլ անհրաժեշտ նախապատրաստական աշխատանք, պատրաստել ենթահողը, միջոցները, անձնակազմերը այն օրուան համար՝ ուր միջազգային արդարութիւնը վերջապէս մեզի պիտի տայ մեր արդար հատուցումը»: Տիկին Սիլվա Գարակիւլեան անդրադառնալէ ետք ա ր ե ւ մ տ ե ա ն Հայաստանի մէջ այսօր ալ շարունակուող բարբարոսութեան՝ եկեղեցիներու քանդումին, անոնց զօրանոցի կամ ախոռի վերածումին, մեր մշակոյթի եւ քաղաքակրթութեան հետքերու ջնջումին եւ այլ երեւոյթներու, շեշտելով հողային պահանջներու անհրաժեշտութիւնը՝ կ՚աւելցնէր. «Ո՞րմէ եւ ի՞նչպէս պահանջել մեր հողերը: Ահաւասիկ հարցումներ՝ որոնց պատասխանել կը փորձէ Սփիւռքի հայ երիտասարդութիւնը այսօր: Կրկնակի յարգանք այն բոլոր հայ երիտասարդներուն՝ որոնք իրենց լաւագոյն տարիները կը զոհեն բանտերու մութ անկիւնները:

Յարգանք նաեւ այն բոլոր հայ նահատակներուն՝ որոնք իրենց արիւնով գրեցին մեր պատմութեան նոր էջերը: Պահանջատիրութիւնը մեր երիտասարդներուն մօտ ցնորապաշտ գաղափար մը չէ այլեւս, այլ՝ Սփիւռքի Հայու բնական մէկ կեցուածք»: Տիկին Գարակիւլեան իր խօսքի աւարտին կը յիշէր Ֆրանսայի Նախագահին պաշտօնական ճանաչումը Հայերու դէմ կատարուած ցեղասպանութեան, «Ժողովուրդներու մնայուն դատարան»ին վճիռը, աւելցնելով որ մեր յաջորդ կենսական քայլերը պիտի ուղղուին 30-րդ ծանօթ պարբերութեան վերահաստատման եւ Հայկ. Հարցը եւրոպական Խորհրդարանի օրակարգի նիւթ դարձնելուն:

Ֆրանսերէն կը խօսէր Ռընէ Ծակոյեան նշելով որ Ապրիլ 24-ը մեր յոյսի օրն է. մեր պայքարի օրը: Այսօր միացած է հայ ժողովուրդը, միացած՝ իր ինքնութեամբ, իր պայքարով, իր պահանջով: Առանց մեր միութեան՝ տկար կ՚ըլլայ մեր պայքարը: Դիտել կուտար թէ մեր ինքնութեան պահպանման առաջին յաղթանակը տարած ենք՝ մեր դպրոցներով, մեր մամուլով, մեր ձայնասփիւռով, հեռատեսութեանց կեդրոններու հաստատումով եւ ազգային մեր հաստատութիւններով: Յաջորդ հանգրուանը պիտի ըլլայ, կ՚ըսէր, հայկական բոլոր գաղութներու միջեւ կապերու ամրապնդումը եւ միասնականութեան ճակատի ընդլայնումը: Ռընէ Ծակոյեան շեշտեց թէ՝ «69 տարի խաղաղ միջոցներով ջանացինք լուծել Հայկ. Հարցը, սակայն ոչ ոք լսեց մեզ, ի վերջոյ երիտասարդութիւնը դիմեց զէնքի ուժին եւ բոլորը արթնցան ու Հայերու ձայնը լսելի դարձաւ»: Ժամը 19.45-ին վերջ կը գտնէր տողանցքը:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

× Փարիզեան մամուլը արձագանգ հանդիսացած էր Ապրիլեան տարեդարձին եւ ցոյցին («Մաթէն» Ապրիլ 24, 25, «Քոթիտիէն» եւայլն) շեշտելով միասնական բնոյթը, որ շատ տպաւորած էր:

×

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՊԱՏԿԱՌԵԼԻ ԹԱՓՕՐ

ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ՄԱՍՆԱԿՑՈՂՆԵՐՈՎ

Հոս ալ միասնական պատկառելի թափօրով մըն է, որ Հայութիւնը ոգեկոչած է ապրիլեան տարեդարձը: Չորեքշաբթի առտու «Փրովանսալ»՝ 8000 կը հաշուէր մասնակցողներու թիւը: Նախորդ իրիկունը՝ Ապրիլ 23-ին գիշերը կատարուած է հսկումը, Մայր եկեղեցւոյ բակը գտնուող յուշարձանին, երիտասարդներու կողմէ մինչեւ վաղ առաւօտեան: Երեքշաբթի օր ալ, պատարագէն եւ հոգեհանգիստէն ետք, հազարաւոր Հայեր կարգապահութեամբ եւ տպաւորիչ միասնականութեամբ տողանցած են Փլաս Քասթելանէն Ավընիւ տիւ Փրատօ, եկեղեցիին առջեւէն անցնելով, որու դրեթէ կից է Թրքական հիւպատոսարանը, պաշտպանուած անշուշտ ապահովութեան ուժերով: Թափորի երկայնքը 800 մեթրէն աւելի կը նկատուէր:

×

ԼԻՈՆ

ՏՈՂԱՆՑՔ ԵՒ ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎ

Առաւօտեան պատարագէն եւ հոգեհանգիստէն ետք, ժամը 16-ին ժողովուրդը կը հաւաքուէր Փլաս Պելքուր, ուր ծաղ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԻՆՉՊԷՍ ԱՐԹՆՑԱՒ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՇԻՆԱԿԱՆԸ

«Վարէ՛, որդեա՛կ իմ Սամուէ՛լ,
Ուղիղ վարէ՛ զմաճն ու ակօս,
Արձակ դաշտերն են մեր արտեր.
Պարարտ, բեղուն եւ բարեբեր»:

Վասպուրական Աշխարհի մեծաղոյն զաւակ Հայոց Հայրիկ Խրիմեանի հայրական յորդորն է այս, ուղղուած իր այնքան սիրած ու փայփայած շինականին:

Աշխատասէր ու առաքինի Սամուէլներ վեց հարիւր տարի վարեցին «զմաճն ու ակօս», օրհնեալ սերմերով լեցուցին հայրենի «պարարտ, բեղուն եւ բարեբեր դաշտերն ու արտերը». իրենց ճակտի քրտինքով թրջեցին ամէն մի թիզ հող: Բայց հացին դիզած ոսկեհատիկ ցորենը կալերու մէջ չեղջ, չեղջ՝ անօրէն կառավարութեան մը անգութ պաշտօնեաներն, աւարառու ու քիւրտ բէկերն ու անխիղճ վաշխառուները խլեցին գրեթէ ամէնը. դաշտերէն ու լեռներէն ալ յաճախ քշեցին. տարան լծկան անասունները, հօտն ու նախիրը, եւ թողին իրենց ընտանիքը սովահար, կիսամերկ, ոտաբոպիկ պաղ թոնրի վրայ:

Վեց հարիւր տարի շարունակ լացին անոնք. իրենց արդար վաստակը յափշտակողներու ձեռքերն ու ոտքերը համբուրեցին ու գթութիւն հայցեցին: Ի զո՛ւր: Անոնք մնացին միշտ այսպէս սոքուկ:

Ազատութեան վեհ գաղափարի առաջին սերմնացաններէն նոյն պաշտելի Հայրիկը, ամէն վայրկեան ականատես իր սիրեցեալ շինականի այս դժոխային վիճակին. աշխատանքի այս յորդորին հետ զուգընթաց, արխարար հրապարակ իջաւ իր Արծուի Վասպուրականով. (Վասպուրականի մէջ 1858 - 1861. Տարօնի մէջ 1862-ին). իր Հայ Գոյժով, իր Վան Գոյժով, եկեղեցիներու բեմերէն ու ազգային ժողովարաններու մէջ իր խօսած ազատաշունչ քարոզներով, եւ վերջապէս իր նշանաւոր Երկաթեայ շերեփի նշանախօսքով, արծարծելու ինքնապաշտպանութեան նուիրական զգացումը եւ ներշնչելու հաւատքը՝ սեփական բազուկի հրաշագործութեան: «Միայն զէնքով կրնաք պաշտպանել ձեր կեանքն ու պատիւը եւ տէր ըլլալ ձեր արդար վաստակին»: Ա՛յս էր իմաստը անմահ Հայրիկի գրածներուն ու քարոզներուն:

Հայրիկին եկաւ միանալու ազատութեան մեծ գաղափարախօս Մ. Փորթուգալեան, եւ յեղափոխական շարժումի տարածման այս երկու առաքեալներու շունչին տակ Վան քաղաքի մէջ յառաջ եկաւ սերունդ մը գաղափարական, հաւատաւոր, խանդավառ, ազատատենչ:

Աւա՛ղ, այս կազմակերպութեան արմատները դեռ զաւառներ չտարածուած, գահիճներ, 1896-ի ամրան, տուին ընդհանուր ջարդի հրամանը: Ու մինչ քաղաքի երիտասարդութիւնը՝ Յունիս 20-է Յուլիս 5, եւ Սեպտեմբեր 11-ին անսպասելի խիզախութեամբ կուրծք տալով հազարներէ բաղկացած ու լաւ զինուած խուժանի եւ կանոնաւոր բանակի կատաղի յարձակումներուն՝ փրկեց քաղաքի եւ շրջակայքի Հայութիւնը, գաւառները, Շատախէն զատ, չկրցան կազմակերպուած դիմադրութիւն ցոյց տալ: Տասնեակ հազարաւորներ գազանօրէն խողխողուեցան, կիներ ու աղջիկներ առեւանգուեցան, գիւղեր մոխրակոյտ դարձան ու ամբողջ ստացուածքը աւարի տրուեցաւ:

Ամիսներ յետոյ երբ ջարդէն ճողոպրածները լեռներէն գիւղերը իջան՝ աւերակներ միայն գտան: Բարբարոսները այրեր էին նոյնիսկ արտերու մէջ ուռճացած եւ քաղող ձեռքերու սպասող հունձքին մեծ մասը: Արօրն ու գութանն ալ տարած իբր վառելիք գործածելու: Սակայն հայ շինականը, շնորհիւ իր աշխատասիրութեան, իր չարքաշութեան, իրար օգնելու իր առաքինի սովորութեան, շատ չանցած, ձեռք առաւ դարձեալ «զմաճն» ու սկսաւ «վարել զակօսն»:

Գիւղեր սկսեցին շէննալ: Շէննալու հետ միաժամանակ վերստին յայտնուեցա՛ն բռնակալները եւ սկսան, ըստ առաջնոյն, յափշտակել, առեւանգել, սպաննել:

Քաղաքի եւ Շատախի հերոսական դիմադրութեանց փրկարար արդիւնքը պէ՛տք է որ բանար գիւղացու աչքերը, բայց հարուածը այնքան ուժգին էր ու շշմեցուցիչ, որ անոնք մնացին ժամանակ մը մթագնած, եւ սթափումի նշաններ ցոյց չտուին:

Բայց ահա մեր զաւառները մտան հայրենաշունչ, մարտական երգեր. «Կռուեցէ՛ք տղե՛րք», «Նպատակիս հասնիմ միայն, թո՛ղ գլխս հանեն կախաղան», «Ահա կ'երթամ, սիրելի մայր, Ազգիս համար զոհուելու», եւայլն:

Ի լուր այս երգերու՝ թմրած հոգիներ սկսեցին խլրտիլ ու հարցնել. «Բայց ո՞ւր են այս քաջերը՝ որոնք պատրաստ են կախաղան բարձրանալու, եւ անվախ ու անվեհեր՝ կ'երթան Ազգին համար զոհուելու: Ինչո՞ւ չեն գար»:

Ու օր մըն ալ եկան անոնք, լուռ ու մունջ մտան մեր զուլումի աշխարհը: Նախ մէկիկ մէկիկ, յետոյ փոքրիկ խմբերով: Եկան հեռուէն: Թողած հանգստաւէտ պաշտօններ: Խաչ քաշած փայլուն ապագայի վրայ: Լքած տուն տեղ, ծնողք ու ընտանիք: Եկան բուք ու բորանի մէջէն, անցնելով անդնդախոր ձորերէն ու բարձրբերձ լեռներէն, մագլցելով ժայռեր, գաղտագողի սողոսկելով արիւնարբու եւ մշտարթուն թշնամու վրաններու առջեւէն: Քանինե՛րն անոնցմէ ինկան թուրք եւ ռուս զինուորի ու բարբարոս քիւրտի գնդակներէն: Բայց անոնց յաջորդեցին ուրիշներ, շարան - շարան, անվախ ու անվեհեր, տանջուող եղբայրներու ազատութեան համար զոհուելու սրբազան ուխտով.

«Անձինք նուիրեալք»: Մեր ժողովուրդը «ֆէտայի» անունով մկրտեց զանոնք:

Քիչերու երեւցան անոնք, բայց ամէն տեղ էին ուր կար բռնութիւն:

Ո՛չ քարոզ կարդացին անոնք, ո՛չ ալ ճառ խօսեցան, որոնցմէ շատ բան չէր հասկնար մեր անգրագէտ գիւղացին: Այլ ընտրեցին կենդանի գործը: Գործածուեցաւ թիւնը հրաշագործ մօսինի. անմահ Խրիմեանի քարոզած Երկաթեայ շերեփին: Հազար քարոզէ ու հազար ճառէ աւելի համոզիչ, աւելի ազդու:

Մէկ քանի ահաբեկումներ եւ զինեալ խիզախ դիմադրութիւններ բաւական եղան, կարճ ժամանակի մէջ, զսպելու աւազակաբարոյ Քիւրտը՝ որ սարսափած չքացաւ Հայոց սահմաններէն, ու սանձ դնելու ոստիկանական շահատակութեանց: Այսպիսով Սամուէլներու համար կը բացուէր ապահովութեան ու խաղաղ աշխատանքի շրջան մը.

Հիմա՛ էր միայն որ զաւառացին ըմբռնեց զէնքի հրաշագործութիւնը: Իր արի տղոց պապերու արիւնը սկսաւ եռալ իր երակներուն մէջ: Անոր հոգու խորքը քնացած առիւծը՝ ընդոստ արթնցաւ: Ու նա այլեւս լայն բացաւ իր խրճիթին դռները իր ազատարարներուն առջեւ: Այլեւս տեսան զանոնք ամէնքը, պատանի, երիտասարդ թէ ծեր:

Անոնց առնական դէմքերն, անոնց խրոխտ կեցուածքը, անոնց վրէժխնդիր բոցավառուող աչքերը, անոնց անձնուիրութիւնն ու քաջութիւնը, անոնց ամբասիր կեանքը, տեսքն անոնց փայփլուն զէնքերուն ու խաչկապ փամփուշտներուն՝ վայրկենապէս ոգեւորեցին մինչ այդ ոչխարային համակերպութեան մէջ պահուած, բայց քաջարի գործերու ընդունակ մեր բիւրեղահոգի շինականը. Անթիւ երիտասարդներ պատրաստակամութիւն յայտնեցին անձնուիրաբար ծառայելու Սուրբ Գործին ու մեր լեռները լեցուեցան քաջերով:

Մեր մամիկները համբուրեցին անոնց ճակատները, օրհնեցին անոնց եկած ճամբան ու անոնց զէնքերուն յաջողութիւն մաղթեցին: Մեր պապիկները պահապաններն եղան անոնց: Մեր պատանիներն ու աղջիկները եղան սուրհանդակներն անոնց: Մեր վանքերը եղան զինարաններ ու վանահայրերը զինապահներ: Մեր գիւղերը լեցուեցան զէնքերով ու պատուեցան դրոշակային ցանցերով: Մեր խրճիթներէն եղան գեղջուկ տէրտէրներ եւ մեր անշուք դպրոցներէն թերուս վարժապետներ՝ որոնք աւելի հայրենասիրական գործեր կատարեցին քան աղամանդակուռ լանջախաչ կրող դաս մը հոգեւորականներ ու տիտղոսաւոր դրոց - բրոցներ:

Այսպէ՛ս արթնցաւ մեր շինականը ու ա՛լ չքնացաւ երբեք, այլ հսկեց միշտ ... թուն, ձեռքը զէնքին: Վարեց, ծաղկե... ցուց, ստեղծագործեց:

Եկաւ ահաւոր օրը՝ (1915 Ապրիլ) ... թշնամին առիթն եկած համարեցաւ ... ղայէս գործադրելու ցեղին ի սպառ ... նաջնջման իր դիւային ծրագիրը, եւ ... սաց Վասպուրականի շինականի ձեռքէն ... ալ առնել զէնքը՝ ոչխարի պէս սպանդ... նոց առաջնորդելու համար զայն: Հրէշ... ներ փետտեցին իր ծնօտին մազերը, ... խիվայր կախած դանակոծեցին, մարմի... նը հրաշէկ երկաթով այրեցին, իր խրճ... ճիթը կրակի տուին, հարազատ զաւակ... իր աչքերուն առջեւ պայտեցին, բայց ... անկարող եղան ժանգոտած զէնք մըն ... հանել անոր պահարանէն եւ կամ թեքն... խոստովանութիւն մը կորզել անոր բե... նէն: Գիտակից իրեն սպառնացող ... հուրելի ճակատագրին՝ նա մնաց ամու... ինչպէս ժայռերն իր լեռներուն, նախը... տրելով մեռնիլ զէնք ի ձեռին:

Ու հետն առած իր ընտանիքը՝ համ... խմբուեցաւ փէշերուն տակ սպիտակ... փառ Արտօսի (Փեսանդաշտ), յաղթ ... րանց լանջերու վրայ Շատախի, Մոկ... Կարճկանի ու Սպարկերտի. Լեռ ... վրայ, փոքրիկ խմբերով ալ ձորերու ... ծերպերու մէջ, ժայռերու եւ թուփեր... ետին, ու երեսուն օր տաժանելի պայմ... ներու մէջ դիւցազնական կռիւ մղեց ... իրմէ տասն անգամ, յիսուն անգամ ... յի ուժեղ թշնամու դէմ՝ փախուս... մատնեց զայն եւ Մայիս 3 - 4-ին ինքն ... քաղաքի իր դիւցազն զինակիցներու ... միաժամանակ, բարձրացուց Ազատու... թեան փառապանծ դրօշը ու կերտեց ... մական, պանծալի թուականը մեր օրեր... Հայոց Պատմութեան:

Այնուհետեւ ի՛նչ բերկրութեամբ, ... խանդավառութեամբ, ի՛նչ փայլուն ... ռանկարներով փարեցաւ նա իր մաճ... թշնամին անհետացա՛ծ ջարդ ու փշ... Հայկական հարազատ կառավարութի... Հայ կամաւորական քաջամարտիկ զ... դեր՝ պաշտպան իր խաղաղ աշխատ... քին: Եւ երբ հովանաւոր՝ այս բոլո... վեր կանգնած «Խաչապաշտ, ... Ռուսը:

Բայց, աւա՛ղ, չուշացաւ ահեղի ... սախարութիւնը: «Հայաստան առանց ... յու» ցարական լրբենի քաղաքակա... թիւնը պարտադրեց Վասպուրականի ... բողջ Հայութեան հեռանալ իր պապ... դարաւոր հայրենիքէն:

Բարբարոս կրունկներ դարձեալ ... պղծելու մեր սրբազան հողը:

Բայց հերոս Վասպուրականցին չ... բաժնուած մնալ իր պաշտելի հայրեն... քէն որու համար այնքա՛ն դիւցազնաբ... պայքարած ու արիւն թափած էր: ... հերոսական նորահրաշ արարքներ... դարձեալ ձեռք բերաւ զայն: Անհա... նա երկու եւ կէս տարիներու ընթացք... չորս անգամ բոյն դրաւ իր հայրենի ... տուրին տակ, բայց չարագործ ձեռքը... չորս անգամին ալ բնաւեր ըրին զա... Մինչեւ որ 1918-ի գարնան, քաջերու ... յել բոլոր տեսակի ոգեւորումներէ վե... ստիպուեցաւ վերջնականապէս «Մնաք բ... րով» ըսելու իր խնկաբոյր լեռներուն: ... կանանչազարդ դաշտերուն, իր ծաղկ... փըթիթ այգիներուն, իր պաշտելի սրբ... վայրերուն ու յիշատակարաններուն, ... գեղածիծաղ, կապուտակ ծովակին:

Այն օրուընէ ի վեր տարագիր է նա ... Ցրուած աշխարհի չորս հովերուն: Բայ... ո՛ւր որ ալ գտնուի նա, օտար ցամաք... մասերու վրայ թէ հարազատ Հայաստան... ապահով սահմաններու մէջ, անոր հայր... նարաղձ աչքերը յառած կը մնան Արար... տի միւս կողմը՝ իր անմահ Վասպուրա... կան Աշխարհին, ու անձկալից կը սպա... սեւտարբեր չեփորի կանչին. -

- Եւ ամէն կողմից պանդուխտ ...
Հայորդ...
Դիմեն դէպ իւրեանց քաղցրիկ ...
հայրեն...

Փա՛ռք քեզ, Վասպուրակա՛ն Աշխար... առաջին օրրանը Հայութեան:
Փա՛ռք քու ստեղծագործ ու հերոս ... գովրդին. -
Փա՛ռք քեզմէ ծնած ու քեզ համար ... հատակուած հազարաւոր հերոսներ... անմահ յիշատակին:
Բիւր համբո՛յր քու Սրբազան Հողի...

ՂԱԶԱՐ ՆԵՐԿԱՐԱՐԵԱՆ

1951

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Որ հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Փրոֆ. Նորա Ներսէսեան, դասախօս՝ միջնադարեան արուեստի պատմութեան Հարվըրտ Համալսարանին մէջ, խօսք առաւ ըսելու համար պարզապէս որ կարելի չէ ու բաղձալի չէ հայ մտաւորականութեան հարցէն խուսափիլ նման ժողովի մը մէջ, ուր «հարց»երու եւ «հարցում»ներու մասին կը խօսուի: Այս երկուքը մտաւորականներու մենաշնորհը չեն, սակայն կասկած չկայ որ անոնց «մասնագիտութիւններէն» են: Ինք ուզեց միայն աւելցնել որ Սփիւռքահայ մտաւորականութեան բնոյթն ու դերը չեն կրնար յստակօրէն բնորոշուիլ՝ մինչեւ որ լիօրէն նկատի չառնուին չորս ազդակներ ու կապեր: Ուզեց պարզապէս թուել զանոնք, -

ա) Սփիւռքահայ մտաւորականութեան կապը՝ հայ կազմակերպութիւններուն եւ զանոնք առաջնորդող դասին հետ:

բ) Սփիւռքահայ մտաւորականութիւն եւ հայ զանգուած - ժողովուրդ կապը:

գ) Սփիւռքահայ մտաւորականութեան եւ Հայաստանի մտաւորականութեան կապը: (Ծնթ. Խ. Թ. - այս կապին բնոյթը, դժուար է բնորոշել, եւ անկասկած՝ շատ կարեւոր: Փրոֆ. Ներսէսեան, որ մանրամասնօրէն հետաքրքրուած է Հայաստանցի արուեստագէտներով, մանաւանդ՝ Մինաս Աւետիսեանի պաստառներով եւ Արթօ Չաքմաքճեանի արձանագործութեամբ, ծառայութիւն մը կատարեց այս կապին մասին խօսելով: Բաղձալի պիտի ըլլար որ տնտեսական ու քաղաքական պայմաններ օր մը թոյլատրէին Զօրեան Հիմնարկին՝ ըլլալ չէզոք այլ ջերմ հանդիպման վայր մը՝ Սփիւռքահայ ու Հայաստանցի մտաւորականներուն համար):

դ) Սփիւռքահայ եւ միջազգային մտաւորականութեանց կապը:

Խօսք առաւ. Արամ Գայլեան, վարիչ՝ Հայ Դատի արեւելեան շրջանի յանձնախումբին: Ըստ որ եղած են ու կան մտաւորականներ՝ որոնք զուտ ազգային մտաւորականներ ըլլալը մտաւորական ալիէնասիոնի պատճառ չեն գտներ: Ընդհակառակն՝ իբրեւ ազգային մտաւորական կը գտնեն ինքնութիւն մը՝ որ այլապէս կորսնցուցած էին, կամ բնաւ չէին ունեցած:

Խօսք առաւ Փրոֆ. Րապըրթ Մայրաք, ընկերաբանութեան դասախօս՝ Պոսթընի Համալսարանին մէջ եւ հեղինակ՝ վերջերս լոյս տեսած հատորի մը, որ բաւական մանրամասն վիճակագրութիւններ օգտագործելով, կը վերլուծէ ամերիկահայ գաղութի սկզբնական կառոյցն ու պատմութիւնը: Ըստ որ մտաւորականութիւնը միայն մէկ հարցում կըրնայ հարցնել, - «Ի՞նչ է ճշմարտութիւնը», եւ պատշաճ է որ մէկ տեսակի պատասխան տայ, առարկայական եւ ոչ զգացական: Դժբախտաբար, հայ մտաւորականներ յաճախ կը նախընտրեն զգացականը: Անշուշտ «վտանգ» մը կայ առարկայական մօտեցումի մէջ, քանզի հայ կազմակերպութիւններու առաջնորդները առարկայական ճշմարտութիւն եւ վերլուծում չեն ուզեր: Ինքը ըղգացած է որ կը վանէ առաջնորդ դասը, երբ անոնց կ'ըսէ, վիճակագրական տուեալներու իր վերլուծումով, որ Հայութիւնը, Միացեալ - Նահանգներու մէջ, փոքրամասնութիւն կազմող ուրիշ ժողովուրդներէ շատ ալ տարբեր չէ:

(Շար. 18)

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

Պատմական Հայաստանի ամէնէն ընդարձակ նահանգը՝ Վասպուրական «աշխարհ»ը, իր ամբողջ տարածութեամբ, մաս կազմած է Ուրարտուի:

Արտաշէսեան Թագաւորութեան ժամանակաշրջանին, այսինքն՝ Ք.Ա. 189 - Ք.Ե. 1, Վասպուրականի հարաւային շրջանները, Պարսկահայքին հետ ներկայացուցած են Նոշիր բդեշխութիւնը:

Հայաստանի առաջին եւ երկրորդ մասնատումներուն՝ 387 եւ 591, շրջանը Սասանեան Իրանի գերիշխանութեան տակ անցած է:

Ըստ որոշ գրիչներու, Դ. դարէն սկսեալ, զանազան նախարարութիւններ գոյութիւն ունեցած են: Անձեւանիքէն, Տրպատունիքէն, Երուանդունիքէն եւ ուրիշներէ զատ, յատկանշուած են չորս գլխաւոր նախարարութիւններ. - Մարդպետունի, Արծրունի, Ամատունի, Ռշտունի: Առաջինը իր իշխանութիւնը հաստատած է Վասպուրականի հիւսիս - արեւմուտքը: Բոլոր նախարարական տուներով միասին, - իւրաքանչիւրը առանձին շրջաններ, - շրջագօտին կոչուած է Մարդպետական աշխարհ:

Այսուհանդերձ, Մարդպետունիները երկար չեն գոյատեւած: Ե. դարուն երկրորդ կէսին, Արշակունիներու Թագաւորութեան անկումին հետեւանքով, որուն հետ, ի դէպ, նախարարութեան կապը սերտ եղած է իր մարդպետի պաշտօնով, նախարարութիւնը չքացած է քաղաքական ասպարէզէն:

Այս վերջնոյն իշխանութեան տակ գտնուած բոլոր գաւառները՝ Մարդպետական աշխարհը, Արծրունիներուն ձեռքը անցած են:

Արաբ Խալիֆայութեան դաժան քաղաքականութեան կիրարկումով, Ը.-էն Թ. դարերուն, ճակատագրական հարուածներ կրած են Վասպուրականի նախարարութիւնները: Շատեր պատմութեան գիրկը անցած են: Ուրիշներ՝ փոքր իշխանութիւններու վերածուած են: Միակ բացառութիւնը կազմած է Արծրունիներու նախարարութիւնը, հակառակ այն իրողութեան, որ յատկապէս Բուղայի արշաւանքներէն շատ տուժած է՝ Ջարդեր եւայլն:

Արծրունիները, Թ. դարու երկրորդ կէսին, ի հաշիւ Հրապարակէն հեռացած տկարացած այլ նախարարութիւններուն, յաջողած են իրենց իշխանութիւնը հաստատել ո՛չ միայն ամբողջ Վասպուրականի վրայ, ի բաց առեալ Նախիջեւան եւ Գողթն գաւառներէն, առաջինը անջատուած 693-ին, իսկ երկրորդը՝ 737-ին, այլեւ ամբողջ Մոկաց աշխարհին եւ Կորճէքի ու Պարսկահայքի շարք մը գաւառներուն վրայ: Ժ. դարուն սկիզբները իրենց իշխանութիւնը ենթարկած են նաեւ Այրարատի Կոգովիտ, Տուրուբերանի Աղիովիտ՝ Վանայ լիճին հիւսիսը, Բզնունիք, Կոր եւ Խոռխոռունիք գաւառները:

Գագիկ Արծրունի իշխանը 908-ին ապստամբած է Բագրատունիներու կեդրոնական իշխանութեան դէմ Ատրպատականի Արաբ էմիր Եուսուֆի օժանդակութեամբ: Եւ, ինքզինք հռչակած է Վասպուրականի անկախ թագաւոր:

Այսուհանդերձ, տեւալ թագաւորութիւնը, ինչպէս Սիւնիքինը, Վանանդինը, Լոռիինը, հարկատու մնացած է մինչեւ վերջ Բագրատունիներուն:

Շուրջ մէկ դար տեւած խաղաղութեան ժամանակաշրջանը՝ 922-էն սկսեալ, բարերար դեր կատարած է: Մշակոյթ եւ տնտեսութիւն մեծ զարգացում արձանագրած են: Ծաղկում արձանագրած են քաղաքները, բազմաթիւ դպրոցներ բացուած են. ոմանք կրթական եւ մշակոյթի գոյգ մարզերուն մէջ կարեւոր կեդրոններ դարձած են:

Վասպուրականի թագաւորութիւնը իր իշխանութիւնը պահպանած է 908-էն մինչեւ 1021, այլ խօսքով աւելի քան 110 տարի: Բայց յետագային Բիւզանդիոնի արտաքին քաղաքականութեան զոհը դարձած է: Արդարեւ, Վասիլ Բ. Բուլկարիս իր ապահոված յաղթանակէն ետք, փորձած է իր կայսրութեան կցել շրջանը:

Քաղաքական իրադարձութիւններու սահմանումներուն մէջ, անհրաժեշտ է ճշդել, թէ 1016-էն 1021, Վասպուրական քանի մը անգամներ թիրախ դարձած է արեւելեան ցեղերու յարձակումներուն: Մէկ կողմէն այս ցեղերու յարձակումները եւ, միւս կողմէ Բիւզանդիոնի կատարած ճնշումները հարկադրած են, որ Վասպուրականի վերջին թագաւորը Սենեքերիմ, իր ընդարձակ թագաւորութիւնը յանձնէ Բիւզանդիոնի 1021-ին: Անոր փոխարէն, իբրեւ «հատուցում» ստանայ Փոքր Հայքի Սեբաստիա քաղաքը իր շրջաններով: Այս ձեւով վերջ գտած է Արծրունեաց թագաւորութիւնը. Վասպուրական մաս կազմած է կայսրութեան արեւելեան նահանգին:

Պատմական աղբիւրներու վկայութեամբ, Սենեքերիմ թագաւորին օրով՝ 968 - 1021, Վասպուրական ունեցած է 72 բերդ, 10 քաղաք, 4.000 գիւղ, 115 վանք: Բոլորն ալ Բիւզանդիոնի ձեռքն անցած են:

Սելճուքները, իրենց արշաւանքներով, 1040-ին յաջողած են իրենց հակակշռին տակ ենթարկել շրջանը:

Հայ ժողովուրդին կազմաւորումէն ետք, Վասպուրականի մէջ Հայերէն զատ բնակութիւն հաստատած են Հրէաներ, Յոյներ եւ Ատրպատականցիներ: Մինչեւ Թ. դար որոշ թիւով Արաբներ եւ Քիւրտեր: Այս վերջին տարրը նկատելի ուժ դարձած է ԺԱ.-էն ԺԲ. դարերէն սկսեալ:

Բնակչութեան թիւը իր առաւելագոյնին հասած է Ժ-էն ԺԱ. դար: Աւելի քան մէկ միլիոնի:

ԲԱՂՀԱՆ

(Քաղուածքներ Թ. Յակոբեանի Հայաստանի Պատմական Աշխարհագրութիւն գիրքէն, Երեւան):

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱԿԻՐՃ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ՆԱԽՕՐԷԻՆ

Օսմանեան Սահմանադրութեան հռչակումով, 1908-ին, Վասպուրականի Հայութիւնն ալ այն պատրանքը կ'ունենայ, թէ իր ցաւերուն վերջ կը տրուի: Վերջ կը գտնեն ազգամիջեան հակամարտութիւնները: Բայց Ատանայի 1909-ի ջարդը կուգայ յիշեցնելու, թէ խաբկանք է հաւատալ Թուրքին: Եւ, հետեւաբար, Վասպուրականի երիտասարդութիւնը, վերստին կը մտածէ ինքնապաշտպանութեան դիմելու մասին:

Իրաց այս վիճակին մէջ, 1914-ին կը պայթի Համաշխարհային պատերազմը: Նոյն տարուան Յուլիս 21-ին, Թուրքիա յախուռն որոշումով սէֆէրպէրլիք, այսինքն՝ զօրահաւաքի կը ձեռնարկէ եւ Հոկտեմբեր 16-ին պատերազմական գործողութիւններու կը դիմէ Ռուսիոյ դէմ: Քիչ անց այս վերջնոյն ուժերը կ'անցնին Թրքական սահմանը, իսկ Նոյեմբեր 19ին, այդ յաղթական բանակին մէկ թեւը Պարսկաստանի ճամբով ոտք կը դնէ Վասպուրականի Բաշգալէ ու Սարայ գաւառները:

Անդրանիկի թնդանօթներուն խուլ որոտը Մոլլահասանէն թունդ կը հանէ Վասպուրականի երիտասարդութեան սիրտը: Վայրկեանը կը նկատէ բախտորոշ՝ դիմելու փոխ - վրէժի: Չէ՞ որ Թուրք պաշտօնատարները փախուստի դիմելու պատրաստութիւններ կը տեսնեն. Հարուստ Թուրքերը կը սկսին ծախել նոյնիսկ իրենց կահկարասիները՝ օր առաջ հեռանալու համար: Իսկ Թուրք ժողովուրդը վերահաս վտանգին առջեւ սահմռկած՝ կծկուած կը մնայ կրիայի նման իր պատեանին մէջ:

Սակայն պատմութեան դասերը հեռատես ըլլալ կը թելադրեն: Չէր կարելի վստահիլ բախտին ժամանակաւոր յաջողութեան. անակնկալ իրադարձութիւն մը կրնար վերիվայր շրջել կացութիւնը, իր կործարար հետեւանքներով: Այսպէս, Վռամեան եւ ուրիշներ կը քարոզեն, որ ժողովուրդը շրջահայեաց ըլլայ: Երիտասարդութիւնը կ'անսայ իրեն տրուած խորհուրդին ու կը զսպէ իր ներքին ուրախութիւնը: Ո՛չ մէկ հակապետական արարքի կը դիմէ:

Եւ իսկապէս, Ռուսերը կը նահանջեն իրենց յաղթական յառաջխաղացքին կէս ճամբուն վրայ: Անդրանիկ եւս կը հարկադրուի փութով ետ քաշուիլ: Թուրքերը կը սրտապնդուին. կը տուժէ միայն Բաշգալէի եւ Սարայի Հայութիւնը:

Թուրք իշխանութիւնը կ'ուզէ օգտուիլ իրեն համար նպաստաւոր նկատուող իրավիճակէն: Բազմաթիւ արուեստական առիթներ կը ստեղծէ հայ - թրքական բախումներ ստեղծելու համար, որպէսզի ջարդերով միանգամընդմիշտ բնաջնջէ տեղւոյն Հայ տարրը: Բայց միշտ միեւնոյն շրջահայեաց քաղաքականութիւնը եւ ժամանակ շահելու, - մինչեւ կամաւորական գունդերուն վերադարձը, - հեռատես կեցուածքը կա՛մ արգելք կը հանդիսանան բուռն կռիւներու ստեղծումին եւ կա՛մ ալ կը սահմանափակեն զանոնք լուծելով հարցեր: Վասպուրականը կը փրկուի, թէեւ Վռամեանի, Իշխանի եւ ասոր ընկերացող Վահան Խռանեանի, Քոթոթ Պօղոսի եւ Միհրան Տէր - Մարգարեանի կեանքերուն գինով:

Թուրք կառավարութեան դաւադիր եւ ոճրապարտ նպատակակէտը սակայն կարմիր թելի մը պէս ի յայտ կուգայ Վասպուրականի տարածքին: Բաշգալէի եւ Սարայի անխնայ ջարդերէն սկսեալ մինչեւ Ալբէկ Ամիրը, թ՛է գաւառներուն եւ թ՛է Վանի մէջ տեղի ունեցող արիւնալի դէպքերը, - Պէլուի կռիւն ու հրկիզումը Կարճկան գաւառին մէջ, Կարկառի քայքայումն եւ ժողովուրդին ցրումը, Աթանանի ընդհարումը, Այջաւազի գիւղերուն մէջ կատարուած կողոպուտներն ու կիներու բռնաբարումները եւ ատոնց արդիւնք եղող կռիւները, Թիմարի ընդհարումներուն շարքը, այդ բախումներուն առթիւ Թուրք անսանձ զինուորականներուն, ոստիկաններուն, ինչպէս նաեւ քիւրտ աշիրէթներուն ի գործ դրած վայրագութիւնները, բանակին մէջ ծառայող հայ զինուորներուն զինաթափութիւնը, զրաստի գիրքին մտնուիլը, ի վերջոյ ատոնց զանգուածային ջարդերը եւայլն, այն համոզումը կը ստեղծեն ժողովուրդին մօտ, թէ դիմադրութիւնը անխուսափելի կը դառնայ:

Հայ ժողովուրդին համբերութեան բաժակը կը լեցուի: Հայ գիւղացին, բառին բուն իմաստով կը քամուի: Բացի ալանթալանէն, ռանչպարը թրքական բանակին պահանջներուն ընդառաջելու համար կուտայ իր վերջին հացահատիկը, դրամը եւ ոչխարը, եզն ու սայլը եւ բոլոր աշխատաւոր ձեռքերը՝ երիտասարդ: Իսկ հայ քաղաքացին ալ սնանկութեան կը մատնուի:

Անոր ամբողջ հարստութիւնը Թէքալիֆի - Հարպիէյի ամբարները կը փոխադրուին: Աւելին՝ կը հարկադրուի տասնեակ հազար զոյգ գուլպայ հիւսել, կօշիկ կարել, տոպրակ եւ այլ հանդերձանքներ մատակարարել Պետութեան, անվճար:

Հայ ժողովուրդը իր ակռաները սեղմած կը հանդուրժէ այս բոլոր դիտումնաւոր եւ անօրինակ կեղեքումներուն, անիրաւութիւններուն, յուսալով որ ամէն չարիք իր վերջը կ'ունենայ ... Միաժամանակ, կ'ըմբռնէ, թէ վերջ ի վերջոյ հարցը կը լուծուի սուրով՝ Հայուն եւ Թուրքին միջեւ:

Եւ Վասպուրականը այդ խոր համոզումով, գիտակցութեամբ, տոկալով հանդերձ, կը պատրաստուի ընդդիմանալու:

Այդ օրը կուգայ Ապրիլին:

Այդ ամիսին բովանդակ Վասպուրականը կը դառնայ կռուի, կրակի, վառօդի եւ արիւնի ծով մը, կատարեալ գեհեն մը, եւ այդ դժոխքին մէջ Այգեստանն ու Քաղաքամէջը, Շատախն ու Փէսանդաշտը հրապարտ եւ անսասան, կուրծք տալով նամարդ թշնամիին՝ ջարդ ու փշուր դուրս կը վռնտեն զայն Հայոց բնագաւառէն եւ կը կերտեն Վասպուրականի փառաւոր հերոսամարտը:

(Հատուած, որոշ ամփոփումներով, արեւմտահայերէնով, Վասպուրական հատորի ներածականէն, հրատարակութիւն Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան, Թաւրիզ, 1930):

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄԱՅԷՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

7

Մ Ա Յ Է Ր Լ Ի Ն Կ

Ռուտոլֆ եւ Մառի կը քալեն կածանէ մը որ անտառին շուրջ կը մագլցի: Իշխանը թեւը աղջկան մէջքին անցուցած է: Իրականութեան ճշգրիտ պատկերը. ինքն է որ կ'առաջնորդէ աղջիկը, բայց եւ այնպէս անոր կռթնած է: Կը լսուի խուլ աղմուկը փայտփորի մը որ կնձնիի մը կեղեւը կը ծակծկէ, կամ աղմկալից խլնդուք մը՝ երբ շրջագայողները կը փախցնեն զայն: Կածանը բաւական ցից կը բարձրանայ: Վայրկեանը անգամ մը, Մառի կը կենայ:

- Շունչս կտրեցաւ, կ'ըսէ Ռուտոլֆի ձեռքը բռնելով եւ սրտին վրայ դնելով:

Իշխանը կը զգայ արագ բաբախումները մուշտակէ վերարկուին տակ: Կեանքը յորդառատ շրջան կ'ընէ այս երիտասարդ մարմնին մէջ...:

- Պիտի ուզէի մոլորիլ, Ռուտոլֆ, բայց անկարելի է քեզի հետ: Դուն այս բոլոր ծառերը մի առ մի կը ճանչնաս ու անոնք պահակներու պէս կը բարձրանան մեր շուրջը: Չեմ վախնար:

Կրկին կը քալեն անոնք: Խօսելու պարտաւորութիւն չեն զգար: Անոնք սարսափած չեն իրենց համր մտածումներէն. ոչ մէկ բան կը պահեն իրարմէ: Մառի կը թաղուի ձմեռնային անտառին մէջ զոր երկար ատենէ ի վեր կ'երազէր:

Պէտք է վերադառնալ վերջապէս գիշերը շատ մութ է: Հեռուն, գիւղին քանի մը լոյսերը կը քթթեն: Քանի մը քայլ ալ, ու ահա որսորդական տաղաւարը հասած են անոնք:

Բաւական ընդարձակ սենեակ մըն է որ թէ դահլիճ է եւ թէ ճաշարան: Որսորդական պատկերներ եւ քանդակներ պատերը կը զարդարեն, ու ծաղիկներ: Որքա՜ն ծաղիկներ: Մառին երբեք այսքան պատիւ չէ տեսած: Այս ծաղիկներուն նման չէ՞ միթէ ինքն ալ. սա վարդերուն՝ որ հազիւ բացուած պիտի մեռնին: Ռուտոլֆ վարագոյր մը կը քաշէ. պզտիկ ննջասենեակն է: Ընդարձակ անկողին մը գրեթէ ամբողջութեամբ բռնած է զայն. ետեւը՝ արդուզարդի խուց մը:

- Այս է բոլորը, կ'ըսէ, ներողութիւն խնդրելով: Կը հաճի՞ս:

Աղջիկը անոր վիզը կը նետուի, իր չիկնումը ցոյց տալու համար:

Մառի իր տունէն փախած է ձեռքի պայուսակով մը միայն, իբր թէ քաղաքին մէջ պտոյտի ելած էր: Արդուզարդի խուցին մէջ գիշերազգեստ կը գտնէ, աղուոր սննեկազգեստ մը, ճերմակ բօղեր ու ժանեակներ, եւ երկու սիրուն մուճակներ կարապի փետուրով զարդարուած: Ռուտոլֆ ամէն բան խորհեր է: Կրկին կը համբուրէ զայն. քանի որ ուզեր է որ ճաշի ատեն գեղեցիկ ըլլայ ինք:

Ուրիշ ատեն մտահոգ պիտի ըլլար այս ճաշին համար, որուն կը մասնակցէին Ռուտոլֆի սովորական ընկերները՝ իշխան Ֆիլիփ տը Քոպուրկն ու կոմս Հօյօսը, Մառի եւ Ռուտոլֆ արդէն հեռու են ընկերութենէն, անոնց համար այլեւս ոչ պաշտօնականութիւն կայ, ոչ ալ ուէէ նկատառում: Ան կը շարունակէ եզակի խօսիլ իր սիրականին հետ: Ի՞նչպէս չեն ըմբռներ իր այս կերպ խօսակցութիւնը, երբ գերեզմանին դուռը կը գտնուի ան: Զարմանալի է որ բան մը չեն տեսներ անոնք. Ճաշը ուրախ կ'անցնի: Կառապանը՝ Պրաթֆիշ կանչուած է եւ ժողովրդական երգեր կ'երգէ այնքան արուեստով ու չարաճճիութեամբ որ Մառի չի կրնար չխնդալ:

Ու բոլորը կանուխ պառկելու կ'երթան. որովհետեւ վաղը որսորդութիւն կայ եւ պէտք է կանուխ ելլել: Դժբախտաբար, օդը սարսափելի է, փոթորիկը կը գոռայ լերան վրայ: Օրը պիտի մեռնի գուցէ:

Առաջին անգամ ըլլալով, Մառի, հազար գգուանքներէ վերջ, Ռուտոլֆի թեւը կը մտրակեն ծառերը որ ցաւագին կը ճանչնայ: Ուշ կ'արթննայ, քովը կը գտնէ զայն: Զարմա՞նք. որսի չէ՛ գացեր: Վայրկեան մը իսկ պիտի չհեռանայ իր քովէն: Դուրսը, ձիւնամրրիկն ու անձրեւը կը մտրակեն ծառերը որ ցաւագին կը հեծեն: Ռուտոլֆ կը կատակէ անոր հետ. կը խաղայ, նեղացնելու աստիճան: Ի՛նչ զուարճալի է տեսնել իշխանը սիրալիր, անհոգ:

(Շար. 82)

(Շար. Ա. էջէն)

կեդրոնները կը դրուէին Վիքթոր Փիւբի յուշարձանին Ազգ. Միութեան եւ այլ կազմակերպութեանց կողմէ: Այս աւելի քան 2000 հոգիի մասնակցութեամբ թափօրը կ'ուղղուէր դէպի Թրք. հիւպատոսարանը, հուսկ՝ Փալէ տէ Քոնկրէ, ուր տեղի կ'ունենար հանրաժողով մը: Հոս, Նորվան Եպիսկ. ժողովուրդին կը կարդար (ֆրանսերէն) առաւօտեան իր քարոզը եւ խօսք կ'առնէին ընկերվարական եւ ՀՀՀ.ի ներկայացուցիչներ եւ յանուն հայ դատի յանձնախումբին՝ Ռոպէր Այտապիրեան: Մեծ տպաւորութիւն կը գործէր «Ժողովուրդներու մնայուն դատարան»ի վերջին նիստին լուսարձակումը:

×

ՏԷՍԻՆ

Առաւօտեան պատարագէն ետք, ժողովուրդը կ'ուղղուէր դէպի Ապրիլեան Յուշարձանը, ուր ծաղկեպսակ կը դրուէր:

×

ՎԱԼԱՆՍ

Հոս ալ ապրիլեան ոգեկոչումը միասնական պատկեր մը պարզած է: Տողանցքէն ետք, իրիկունը Սալ տէ Ֆէթը լեցուցած են աւելի քան 400 Հայեր: Խօսք առած են քաղաքապետին Ա. կցորդը, Նարեկ Քհնյ. Վարդանեան եւ Կարօ Յովսէփեան:

×

ՆԻՍ

Երեքշաբթի առաւօտ, աւելի քան 300 հոգի տողանցեց, առաջնորդութեամբ՝ նախկին Ռազմիկներու եւ զինադրականներու, մինչեւ Մեռեալներու յուշարձանը, ուր ծաղկեպսակ դրուեցաւ:

×

ԷՔՍ

Ժամը 11·30-ին է, որ փոքր գաղութը կը հաւաքուէր Փլաս տ'Ալմենի, ուր մեծ գոհունակութեամբ կը տեղեկանար քաղաքապետին կցորդին արտասանած ուղերձէն, թէ հարց չկայ վերցնելու Հայերուն յուշատախտակը, ինչպէս տարաձայնուած էր եւ արդար մտահոգութեան պատճառ եղած:

ՁԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵԼԿՐԱՏԻ մէջ տասը մտաւորական բանտը կը մնային տակաւին, Երեքշաբթի օր: Սրճա Պոպովիչ, ծանօթ փաստաբանը (նաեւ՝, ինչպէս գրած էինք Լեւոնեանի եւ Եըլպէքեանի) ազատ արձակուած է, 24 ժամուան ձերբակալութենէ ետք:

ՓԻԷՐ ՊԵՐԵԿՈՎՈՒԱ, ընկերային հարցերու նախարարը առանց ճշգրիտ տեղեկութիւններ տալու, գաղափար մը տուաւ սակայն այն որոշումներուն մասին, որոնք կը վերաբերին ընկերային կարգ մը խընդիրներու: Պետութիւնը 20էն 30 հազար Ֆ. հատուցում պիտի վճարէ այն գաղթած աշխատաւորներուն, որոնք տրամադիր են «դէպի տուն» երթալու: Նախարարը յայտնեց նաեւ թէ ընկերային ապահովութիւնը բաց չունի այլեւս, ընդհակառակն: 1984-ին «շահ» կայ եւ 85-ին ալ պէտք է հաւասարակշռուի: Պատճառ չէ - անշո՛ւշտ - որ ջնջուի այն 1%-ը որ կը գանձուի որոշ հարկատուներէ ընկերային ապահովութեան բացը գոցելու համար...:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ամէնէն բազմամարդ օտար գաղութը՝ Փորթուկալցիք (850 հազար), Ապրիլ 25-ին տօնեցին «Մեխակներու յեղափոխութեան» տասնամեակը: Փորթուկալերէնը Ֆրանսայի մէջ խօսուած երրորդ լեզուն է: Դէպի Ֆրանսա մեծ գաղթը սկսած է 1960-ին եւ չէշտուած 62-ին, այնպէս որ ամբողջ նոր սերունդ մը կայ, Ֆրանսա ծնած:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Տէրոյեան ի յիշատակ՝ Սահակ Գաբրիէլեանի մահուան 2-րդ տարելիցին կը նուիրեն 250 Ֆ. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

LE YAN'S CLUB

présente

SEMAINE CULTURELLE
DU 24 AVRIL

Sous la Présidence d'Honneur
de Camille Bourniquel

CŒUR ET MEMOIRE

SPECTACLE POÉTIQUE A DEUX VOIX

Madeleine CARPENTIER
Nathalie KERYAN

Le Jeudi 26 Avril à 20 h. 30 précises

Participation au spectacle 50 F.

×

RECITAL A DEUX PIANOS
GISELE et CHANTAL ANDRANIAN

Au programme : Johannes BRAHMS, Arno BABADJANIAN, Anton DVORAK, Aram KATCHATURIAN, Serge RACHMANINOFF.

Le samedi 28 Avril, à 21h très précises.

Dîner à 22h 30 sur réservation

5, Avenue Reille 75014 Paris
Tél. : 589. 20. 48

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը կը հրաւիրէ փարիզեան մասնաճիւղերը, միջմասնաճիւղային ժողովի, Ուրբաթ, Ապրիլ 27, Մշակոյթի Տունը, ժամը 20:30, 17 ռիւ Պլէօ:

RECHERCHE

Prêt à porter féminin en gros recherche jeune homme 25-30 ans — français correct exigé et si possible l'arabe - de préférence libanais- pour livraisons et expéditions.

Se présenter de 10h 30 à 12h 30 et de 15h à 17h.

G. KAZAZIAN
40, Rue des Jeuneurs — 75002 PARIS

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւն

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ
Ե Ւ
ԿՈՉ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԵԱՆ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան ընդհանուր ժողովը, Մայիս 24, Հինգշաբթի, երեկոյեան ժամը 20-ին Ընկերակցութեան կեդրոնը՝ 77, ռիւ Լա Ֆայէթ, Փարիզ 9-րդ Թաղամաս:

Բարեփոխեալ կանոնագրին 5-րդ յօդուածին համաձայն, վարչութեան անդամներուն թիւին կէսը (8 անդամ) նորոգելի ըլլալով, Ընկերակցութիւնը կոչ կ'ընէ իր բոլոր անդամներուն, որոնք կը փափաքին մաս կազմել նոր վարչութեան եւ իրենց գործունէութիւնը բերել Աղքատախնամի Ընկերակցութեան աշխատանքներուն:

Թեկնածութեան համար պայման է Ընկերակցութեան առնուազն վերջին երեք տարիներուն անդամ ըլլալ:

Թեկնածուները պարտին Ընկերակցութեան գրասենեակը գրաւոր դիմել, ամէնէն ուշը մինչեւ Մայիս 5, (վերջին պայմանաժամ): Դիմումնագիրը պէտք է ձեռագիր ըլլայ ու ստորագրուած թեկնածուին կողմէ որ շատ ընթեռնլի կերպով պէտք է գրէ նաեւ իր անունը, մականունը եւ հասցէն:

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Պօղտէէ 150 Ֆ. իր քեռայրին՝ Րաֆֆի Սարգիսեանի (մեռած՝ Հոլիվուտ, 76 տարեկան) յիշատակին:

×

Դպրոցասէր Տիկնանց Խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Պետրոսեան հաստատութենէն 7000 Ֆ. Մուշեղ եւ Մելքոն Պետրոսեանի աւանդական սովորութեան համաձայն:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

MESSE à NOTRE-DAME de PARIS

DIMANCHE 29 AVRIL A 16 H.

En commémoration du 69ème anniversaire de nos Martyrs de 1915, Mgr Grégoire GABROYAN célèbrera la messe pontificale à NOTRE-DAME de Paris,à 16 heures. Son Exc. Mgr Daniel PEZERIL, Evêque Auxilliaire de Paris prononcera l'homélie.

×

A l'issue de la cérémonie, les fidèles sont invités à une réunion amicale, vers 19 heures, au Centre Saint MESROB, 10bis, rue Thouin, 75005 Paris (Métro : Cardinal Lemoine ou Monge)

Conférence à NICE

par le Professeur

François RIGAUX

PRESIDENT DU

« TRIBUNAL PERMANENT DES PEUPLES »

au sujet de la récente sentence sur le génocide des Arméniens

Samedi 28 Avril à 16 h. 30
amphithéâtre 202 de la faculté de droit et des sciences économiques de Nice
34, av. Robert Schuman

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմինը, խորին շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. - Պետրոսեան հաստատութենէն 10·000 Ֆ. իրենց հիմնադիրներուն Մելքոնի եւ Մուշեղ Պետրոսեանի յիշատակին, Տիկին Արշալոյս Սարգիսեանէ 300 Ֆրանք իր սիրելի բարեկամուհիին Տիկին Մաքրուհի Պաշճեանի յիշատակին:

×

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է Կարպիս Քէյիճեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեանէ 300 Ֆ., նաեւ՝ Արամ Գառնիկեանի մահուան առթիւ. - Այրի Տիկին Գալուստեան եւ Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Մանուկեանէ 500 Ֆ., Այրի Տիկին Միրան Փօյաճեանէ, Տէր եւ Տիկին Կի Փօյաճեանէ եւ Օր. Ռոզին Փօյաճեանէ 500 ԻՒՄԱՖ-էն 1000 Ֆ.:

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 69րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՆԴԷՍ - ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 29, ժամը 13-ին, Մշակոյթի Տան Վասպուրական եւ Տարօն սրահներուն մէջ, 12 - 14 ռիւ Սէն - Պազիլ:

Նախաձեռնութեամբ՝ կեդր. վարչութեան, մասնակցութեամբ՝ Վիէնի եւ Տէսինի մասնաճիւղերուն: Հասոյթը կը յատկացուի՝ Թրինպլինալ Փերմանանին, Վան եւ Պելկրատ գործողութեանց յանձնախումբերուն:

Կը նախագահէ. - ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Կը խօսի. - ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին. - Տիկին Աստղիկ Սարաֆեան (արտասանութիւն), Տիկին Մարի Եազըճեան (երգ):

Տեղերը ապահովել. -

Աւտոյեան 70 - 02 - 33, Բաբայեան 66 - 30 66, Կրասեան 93 - 32 - 18
Մասնակցութիւն՝ 120 Ֆ.:

HOMMAGE

ՄԵԾԱՐԱՆՔ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ

DANIEL VAROUJAN

ՆԱՀԱՏԱԿ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

POÈTE MARTYRE

1884 - 1984

ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ

Présidé par
Kegham GANANIAN

Le poète et son œuvre seront présentés par :
Garo POLADIAN (en français)
Zoulal KAZANDJIAN (en arménien)

DECLAMATIONS en arménien et en français par :
Toros Sbidanian — Varoujan Der-Sarkissian

MUSIQUE : *Anahide Nazarian* (violoncelle),
Laurence Tcheordukian (flûte)

organisée par l'ACAL (association culturelle arménienne de Lyon),

Vendredi, 27 Avril à 20h 30

Salle de l'église arménienne
40, rue d'Arménie — LYON 3e

ENTREE LIBRE

SARL ARA TRAITEUR

RAFFI ET ARA POHANYAN

ALIMENTATION
SPÉCIALITÉS DE PRODUITS ORIENTAUX ET EXOTIQUES

106, RUE MOUFFETARD
75005 PARIS
Métro : Censier-Daubenton

Tél. 337 90 69
ouvert tous les jours et dimanche matin
fermé le lundi

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ
27
VENDREDI
27 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

TÉL. : 770.86.60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 15.689 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 59e ANNÉE — No 15.689

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԴՊՐՈՑԻՆ

ԿԱՄ

ԵՐԲ ՁԱԽԸ՝ ԴԺԳՈՀ Է ՁԱԽԷՆ ...

—×—

Միշտ «յանուն Ազատութեան» է, Տիկին Ռոլանէն ի վեր, որ կողմերը կ'ուզեն պարտադրել իրենց տեսակէտները եւ համոզել թէ իրե՛նք իրաւունք ունին, մինչ բուն ազատութիւնը կը կայանայ ոչ մէկ տեսակէտ պարտադրելու մէջ՝ ոչ ոքի: Տարօրինակ կրնայ թուիլ անշուշտ, որ փողոց իջնեն իշխանութեան գլուխ գտնուող վարչակարգի մը կողմնակիցները, մինչ ընդհանրապէս ցոյցերը՝ ընդդիմութեան պէտք է պատկանին:

Ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, շուրջ 100 ցոյցերով, հանրային դպրոցի ջատագովները ուզեցին տեսակ մը «հակա - Վերսայլ» կազմակերպել, այլ խօսքով ցոյց տալ թէ մեծամասնութիւնը՝ հոն չէ ուր կը կարծուի: Հինգշաբթի սառը, ցուցարարներու թիւը ճշգրտօրէն ծանօթ չէր: Փարիզի համար, ՔՆԱԼ-ը (Աշխարհական Շարժումի Ազգ. Կոմիտէ) 500 հազարի խօսք կ'ընէ, մինչ ոստիկանութիւնը 75 հազար հոգի տեսած է: Նոյն հակասական թիւերը կը տրուին գաւառի համար: Անհաւասար յաջողութիւն մըն է ուրեմն, գլխաւորաբար Պուշարէսասի համար, որ ոչ միայն Աշխարհական Շարժումին, այլեւ՝ Ուսուցիչներու Ազգ. Սենտիքային (անդամ՝ Ֆէն-ի) քարտուղարն է եւ մոլեռանդ մը, որ կ'ուզէ անպայման վերջ տալ պետական նիւթական օժանդակութեան մասնաւոր դպրոցներուն (1960-ի Տըպրէ օրէնք, 1977-ի Կէոմէօր օրէնք, որոնց մանրամասն անդրադարձաւ Կարօ Յովակիմեան՝ «Յառաջ», Ապրիլ 6 - եւ 7 / 8): Պէտք է ըսել որ բացի ցոյցեր կազմակերպողներէն, եւ ցոյցերը գլխաւորողներէն զատ, ընդհանրապէս մնացեալները լաւ չեն գիտեր թէ ի՞նչ բանի ի նպաստ ցոյց կ'ընեն կամ աւելի ճիշդ՝ ի՞նչ բանի դէմ, քանի Ֆրանսացին միշտ բանի մը դէմ կ'արտայայտուի: Այս Զորեքշաբթի ալ, Ֆրանսա, անգամ մը եւս, հակասական պատկեր մը պարզեց, ոչ միայն Պուշարէսասի ակնկալածը չպարզելով, այլ շատ տարբեր պատկերներ պարզելով շրջանէ շրջան: Բազմամարդ ցոյցերը համախմբուած են արեւմտեան եւ հարաւ - արեւմտեան կողմը, Մարսէյլ եւ արեւելքը (օրինակ՝ 600 ցուցարարի մասին կը խօսուի Սթրազպուրկի պէս քաղաքի մը համար) մասնակցողներու թիւը շատ ցած եղած է: Իր բնակչութեան համեմատութեամբ, ամէնէն շատ ցուցարար ունեցած է Փէրիկէօ: Փարիզի ցոյցին մասնակցած է նաեւ Լիոնէլ Ժոսփէն, ինչ որ ըսել կուտայ շատերուն թէ ընկերվարականները այլեւս ոչ մէկ տարկութիւն կրնան ընել Ժորժ Մառշէի մը, երբ ան կը մասնակցի Լոռէնի պողպատի գործատուներու բանուորներու ցոյցին: Արդարեւ, ի՞նչ է կամ ո՞ւր է տարբերութիւնը: Ժոսփէն ալ կը բողոքէր կառավարութեան օրինագիծին դէմ (Սավառի), այն պատճառաբանութեամբ թէ Կրթական նախարարը շատ զիջում ըրած է կաթողիկէ ուսման ի նպաստ: Օրուան գլխաւոր նշանաբաններն էին՝ «Միթերա՛ն, տէր եղիր խոստումներուդ», «աշխարհականութիւն հաւասար է ազատութեան» եւայլն, եւայլն:

Մնաց որ, բուն հարցը, ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի ուսման, հո՛ս չէ, այլ ուսման մակարդակին մէջ է: Էր երբեմն, որ Ֆրանսայի պաշըլիէճ ամէնէն զարգացածն էր, այլ երկիրներու բաղդատմամբ, այսօր Ֆրանսայի համալսարանականներուն մէկ կարեւոր մասը, ուղղագրական եւ քերականական տարրական օրէնքներուն ծանօթ չէ: Դեռ կայ պատմութեան դասաւորումը, որ արդիական մեթոտներու շնորհիւ բոլորովին շուարումի բերած է աշակերտը, քանի ժամանակագրական «հնամենի» մեթոտները ջնջուած են: Ուրեմն, ինչպէս գիտել տուաւ Ժորժ Մառշէ, հեռատեսիլէն, կարեւորը հանրային դպրոցին ուսման մակարդակը բարձրացնելն է, որպէսզի ծնողքը չնախընտրէ մասնաւոր դպրոցը: Մնացեալը «փողի» հարց մըն է: Այլ խօսքով եթէ հանրային դպրոցը վերագտնէ իր մակարդակը, շատ բան կրնայ փոխուիլ, հետզհետէ: Ամէն բան կրնայ փոխուիլ, հետզհետէ: Ամէն պարագայի մէջ, բուն ազատութիւնը՝ ընտրութեան կարելիութիւն ունենալու մէջ կը կայանայ եւ ոչ՝ պարտադրանքի:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ ԱՊՐԻԼ 17 / 24)

ԼՕՐԻՍ ԿՐՈՅԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Երեւանի մէջ, Ապրիլ 19-ին, իր մահկանացուն կնքած է Լօրիս Մուշեղի Կրոյեան, «Սովետական Հայաստան» օրաթերթի խմբագրապետը: Ծնած էր 1928-ին՝ Կամոյի շրջանի Սարուխան գիւղը: 1947ին ընդունուած է Երեւանի գեղարուեստա - թատերական հիմնարկի դերասանական լսարանը, զոր աւարտելէ ետք՝ 1951-ին մաս կազմած է «Աւանգարդ» թերթի խմբագրութեան: 1959 - 1969 թուականներուն վարած է կուսակցական զանազան պաշտօններ: 1970-էն ի վեր խմբագրապետն էր «Սովետական Հայաստան» օրաթերթի, իսկ 1978-էն ի վեր՝ նախագահը Հայաստանի Լրագրողներու Միութեան:

×

«ԱՐԱՐԱՏ» - «ԴԻՆԱՄՕ» ԿԻԵՒ ԽԱՂԸ (*)

Խորհրդային 47-րդ ախոյեանութեան վեցերորդ հանգրուանին «Արարատ» իր դաշտին վրայ կ'ընդունէր Կիեւի «Դինամօ»ն, որ կը գլխաւորէր դասաւորումը: Նախորդ խաղի համեմատութեամբ, երբ «Արարատ» իր դաշտին վրայ 1 - 2 արդիւնքով պարտուեցաւ Դոնի Ռոստովի բանակէն, Երեւանցիներու կազմին մէջ կարգ մը փոփոխութիւններ կատարուած են. դաշտ իջած են պատանի յետսապահներ Արթուր Միրզոյեան, Մկրտիչ Մարգարեան եւ Գէորգ Ստեփանեան, որոնք իրենց գեղեցիկ խաղարկութեամբ արդարացուցած են թէ՛ մարզիչին եւ թէ մարզասէրներու ակնկալութիւնները: Առաջին կիսախաղին դաշտին տիրապետած են Երեւանցիները: 22-րդ վայրկեանին, խմբապետ Խորէն Յովհաննիսեան ազատ հարուածով մը գնդակը ղրկած է Կիեւցիներու բերդին անկիւնը՝ բանալով հաշիւը: Սակայն երկրորդ կիսախաղին պատկերը բոլորովին տարբեր եղած է: Նախորդ խաղերուն ալ «Արարատ» միշտ կիսախաղ մը լաւ խաղարկութիւն ունեցած է, իսկ երկրորդ կիսախաղին շրջուած են դերերը: Այդ պատճառով ալ Մոսկուայի «Ֆութպոլ - Հոքէյ» թերթը «Արարատ»ը կոչած է մէկ կիսախաղի խումբ: Այսպէս, օրինակ, Մոսկուայի մէջ «Սպարտակ»ի հետ հանդիպումի ընթացքին, առաջին կիսախաղին պարտուելէ ետք՝ 2-րդ կիսախաղին, Երեւանցիները ուղղակի «քրքրած են» Մոսկուացիներու պաշտպանութիւնը: Նոյնը եղած է Երեւան, ուր 5 - 2 արդիւնքով պարտութեան մատնած են Մոսկուայի «Դինամօ»ն: Պատկերը անփոփոխ մնացած է նաեւ Օդեսայի «Չերնոմորեց»ի (1 - 2), Տաշքենդի մէջ «Պախտակոր»ի (1 - 2) եւ Երեւանի մէջ Դոնի Ռոստովի բանակի (1 - 2) եւ վերջապէս Կիեւի «Դինամօ»ի հետ: Հոս եւս, երկրորդ կիսախաղին Կիեւցիները տիրապետած են դաշտին եւ 89-րդ վայրկեանին նշանակած հաւասարութեան կոլը: Այս խաղէն ետք «Արարատ» կը գտնուէր դասաւորման նախավերջին տեղը:

(*) Խաղին արդիւնքը տուած էինք «Յառաջ» Ապրիլ 17-ի թիւով:

×

ԶՕՐ. ՆՈՒԷՐ ՍԱՖԱՐԵԱՆ ՓՈՂՈՑ

Հայաստանի կառավարութեան որոշումով, Երեւանի քաղաքապետութիւնը՝ Սովետական շրջանի աւան - 3 թաղամասի Զրվէժեան փողոցը կոչած է «Գեներալ - մայոր Նուէր Սաֆարեան»ի անունով:

×

ԴԵՐԱՍԱՆ ԱՐՄԷՆ ՋԻԳԱՐԽԱՆԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ ԳԻՐՔ ՄԸ

Մոսկուայի «Իսկուստվօ» («Արուեստ») հրատարակչականը լոյս ընծայած է «Արմէն Ջիգարխանեան: Թատրոնի, շարժանկարի եւ հեռատեսիլի մէջ» գիրքը, ուր ներկայացուած է Դաշնակցային Ռուսիոյ եւ Հայաստանի «Ժողովրդական արտիստ»ին կեանքն ու գործը:

×

ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՏԱՃԱՐԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՊԱՀԱՐԱՆ ՄԸ

Խորհ. Միութեան Թղթատարի նախարարութիւնը հրապարակ հանած է նոր պահարան մը, որուն վրայ պատկերացուած է Էջմիածնի Է. դարու ճարտարապետական հոյակապ կոթողը՝ Հռիփսիմէ տաճարը: Նկարին տակ արձանագրութիւնը կատարուած է հայերէն եւ ռուսերէն:

ՁԱՅՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ հաւանական նախարարապետն է՝ Ռաշիտ Քարամէ, որ տեսնուեցաւ աջին օր Նախագահ Ճեմայէլի հետ եւ քանի մը օրէն կրնայ կազմել ազգ. միութեան կառավարութիւն մը, որու մէջ աթոռ մըն ալ պիտի գրաւէ՝ Վալիտ Ճումպլաթ. տիրոջներու պարագլուխը, աջին օր ընդունուեցաւ Նախագահ Միթերանի կողմէ:

ՏԷՅՎԻՏ ՔԵՆԸՏԻ, սպաննուած ծերակուտական Ռոպըրթ Քենըտիի զաւակը, մեռած գտնուած է Ֆլորիտայի պանդոկի մը սենեակին մէջ: 28 տարեկան, քանիցս բուժարան փոխադրուած էր դարմանուելու համար թմրեցուցիչի ախտէն: Կը թուի թէ զոհ գացած է գեր - չափի մը (օվըռտոզ): Հօրեղբայրը յայտարարած է թէ ընտանիքին յոյսն է որ Տէյվիտ ի վերջոյ գտած ըլլայ այն խաղաղութիւնը, զոր չգտաւ՝ կեանքի մէջ:

ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԲԱՂՈՒՄԵԱՆ ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ԸՆՏՐՈՒԱԾ

—×—

«Յառաջ»ի Ապրիլ 13-ի թիւով յայտնած էինք, թէ Ապրիլ 15-ին տեղի ունենալիք Իրանի երեսփոխանական ընտրութիւններուն՝ հիւսիսային եւ հարաւային շրջաններու Հայերը, մէկական աթոռի համար ունէին չորսական թեկնածուներ: Թեկնածուներու արժանաւորութիւնը հաստատուած ըլլալով իշխանութեանց կողմէ, ընտրապայքարը սկսած էր Մարտ 31-ին: Սակայն, ընտրութեան վաղորդայնին սատցած «Ալիք»ի Ապրիլ 10-ի եւ 11-ի թիւերէն կ'իմանայինք, որ պատկան իշխանութիւնները վերջին պահուն կը մերժէին 8 հայ թեկնածուներէն երեքին մասնակցութիւնը՝ հիւսիսային շրջանէն Նորայր Էլսայեանի եւ Սերոժ Սուքիասեանի, իսկ հարաւային շրջանէն Մարտիրոս (Մալուս) Պօղոսեանի: «Ալիք» կը գրէր. «Քէյհան օրաթերթը գրել է, որ Պահպան Խորհուրդի ընտրութիւններին հսկիչ յանձնախումբը հիւսիսային Իրանահայութեան թեկնածուների դէմ կատարուած գանգատների հիման վրայ յետ է մղել Նորայր Էլսայեանի եւ Սերոժ Սուքիասեանի թեկնածութիւնը»:

Այդ դէպքէն ետք հայկական կազմակերպութիւնները իրենց հովանաւորութիւնը կը կեդրոնացնէին երկու թեկնածուներու վրայ՝ հիւսիսային շրջանէն Վարդան Վարդանեանի, հարաւային շրջանէն՝ Արտաւազդ Բաղումեանի:

«Ալիք»ի Ապրիլ 17 - 19-ի թիւերէն կ'իմանանք, թէ Արտաւազդ Բաղումեան ընտրուած է հարաւային Իրանահայութեան երեսփոխան՝ 5816 քուէներէն շահելով 3223 քուէ (նախկին երեսփոխանը՝ Հրաչ Խաչատրեան ստացած է 2593 ձայն), իսկ Վարդան Վարդանեան՝ հիւսիսային շրջանի, 20.628 քուէով՝ 30.902 քուէի վրայ:

Հիւսիսային Իրանահայութեան նոր երեսփոխանը՝ ճարտարագէտ Վարդան Վարդանեան, ծնած է 1943-ին՝ Նոր Ջուղա, ուր ստացած է իր նախակրթութիւնը, ապա աւարտած Թեհրանի հայկական Քուշեշ - Դաւթեան երկրորդական վարժարանը: 1968-ին շրջանաւարտ եղած է Թեհրանի Համալսարանի մեքենագիտական ճիւղէն: Մասնակցած է հայկական կեանքին. եղած է անդամ «Արարատ» կազմակերպութեան եւ Հայ Համալսարանականներու Ընդհ. Միութեան:

Հարաւային Իրանահայութեան նոր երեսփոխան Արտաւազդ Բաղումեան ծնած է 1954-ին՝ Փերիոյ գաւառի Սանկիպարան գիւղը: Ուսումը ստացած է Նոր Ջուղայի ազգային միջնակարգ, ապա պետական երկրորդական վարժարաններու մէջ: Զինուորական ծառայութենէն ետք յաճախած է Սպահանի համալսարանը եւ աւարտած տնտեսագիտութեան ճիւղը: Ուսանողութեան շրջանին պաշտօնավարած է Նոր Ջուղայի հայկական վարժարանին մէջ:

× Թուրք մամուլի համաձայն (Միլլիյէթ, Ապրիլ 24) բաւական ծանր միջադէպեր պատահած են Թեհրան, Ապրիլ 24ին, Հայերու տողանցքը արգիլուած ըլլալով: Ըստ այս լուրերուն, որոնց կ'արձագանգենք վերապահութեամբ, ձերբակալութիւններ կատարուած են:

×

«ՆԱՅԻՐԻ» ԴՊՐՈՑԻՆ ՀԱՅ ՏԵՍՈՒՉԸ ՊԱՇՏՕՆԷ ՀԵՌԱՑՈՒԱԾ

Թեհրանի մեր պաշտօնակից «Ալիք»ի Ապրիլ 18-ի թիւէն կ'իմանանք, թէ «Նայիրի» դպրոցին տեսուչը՝ Սամսոն Առաքելեան, հեռացուած է իր պաշտօնէն եւ տեղը նշանակուած ուրիշ մը:

ԹԱԹԱՐ - ՄՈՆԿՈՂՆԵՐԻ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ա.

ԺԳ. դարի սկիզբը միջնադարեան Հայաստանի պատմութեան ամենաբարեպատեհ շրջաններից մէկն էր. Զաքարեան Զօրապետների եւ հայրենասէր միւս աւատատէրերի ջանքերով ապահովուել էր երկրի մեծագոյն մասի քաղաքական անկախութիւնը, օտարների պարբերական կամ չընդմիջուող ասպատակութիւններից փրկուած ժողովուրդը լծուել էր խաղաղ - ստեղծարար աշխատանքի: Տնտեսական խաղաղութիւնն ու տնտեսական վերելքը հիմք էին դարձել շինարարական, գրական ու մշակութային մի այնպիսի աշխուժութեան, որը մեր պատմագիտութեան կողմից պէտք է կոչուէր Արծաթէ դար, ի տարբերութիւն հայրենի գրի ու գրութեան հիմնադրումին անմիջապէս յաջորդած Ոսկեդարի: Սակայն ճակատագիրը հայ ժողովրդին երբեք էլ հնարաւորութիւն չի տուել վայելելու տեւական խաղաղութեան բարիքը: Կէս դարից էլ պակաս տեւած քաղաքական անդորրը պղտորելու եկաւ Թաթար - մոնկոլների տիեզերական աղէտը, որը Հայաստանի վրայ ծանրացած պիտի մնար շուրջ երկու հարիւրամեակ:

Հիւսիսային Չինաստանի եւ մոնկոլական տափաստանների վաչկատուն, ռազմատենչ ցեղախմբերը, որոնք յայտնի էին Թաթար ու մոնկոլ անուններով, ԺԳ. դարի սկզբին համախմբուեցին հզօր իշխան ու զօրապետ Թեմուչինի գլխաւորութեամբ: Ցեղապետների ղուրուլթայը (համագումար) համամոնկոլական մեծ խաքան - Թագաւոր ճանաչեց Թեմուչինին, նրան կոչեց Չինգիզ - խան, որ նշանակում է ծովի - ովկիանոսի Թագաւոր («ճինկիզ» - «տենկիզ» - «տենիզ» - «ծով» բառից):

Չինգիզ - խանի գլխաւորած բանակները Չինական մեծ պարիսպն անցնելով, շարժուեցին դէպի արեւմուտք եւ իրենց գերիշխանութեան տակ առան հարեւան ու հեռաւոր երկրները՝ մինչեւ Թուրքեստան՝ Վոլգայի աւազանում: Միջին Ասիայի նուաճումից յետոյ Չինգիզ - խանը հետախուզական նպատակով Կասպից ծովի հարաւային ափով քսան հազարանոց մի զօրաբանակ ուղարկեց Անդրկովկաս:

1220 Թ. Դեկտեմբերն էր, Թաթար - մոնկոլ ասպատակիչները, բուն դնելով Արցախի Մուխանք (այժմ Մուղան) դաշտի տաք ու բարեբեր դաշտում, յարձակումներով կողոպտում, աւերում էին շրջակայ գաւառները՝ հասնելով մինչեւ Վիրք - Վրաստանի մայրաքաղաքը: Տփղիսի մօտ, Խրամ գետի աւազանում նրանց դէմ դուրս եկան հայ - վրացական զօրքերը Թագաւոր Գէորգի Լաշայի եւ Իվանէ աթաբեկ Զաքարեանի գլխաւորութեամբ, սակայն ջարդուեցին գլխովին, եւ Թագաւորն ու աթաբէկ - զօրապետը փախչելով հազիւ փրկուեցին:

Ցետագայում Թաթար - մոնկոլներն աւերիչ արշաւանքով ոտքի տակ տուին նաեւ Շաքին ու Շիրվանը: Նոյնիսկ անցան Կովկասեան լեռնաշղթան եւ ասպատակ փռեցին Հիւսիսային Կովկասում:

1223 Թ. Մայիսին Մոնկոլները Դոնեցկ գետի Կալկա վտակի մօտ ջարդեցին Ռուսների ու Ղփչաղների (Պոլովցիներ) միացեալ զօրքերին եւ հարուստ աւարով ու մօտ ապագայում նուաճելիք երկրների մասին հանդամանալից տեղեկութիւններով վերադարձան Չինգիզ - խանի մօտ:

Թաթար - մոնկոլների այս հետախուզական արշաւանքներից յետոյ ցաւալիօրէն սկսեցին տկարանալ վրաց - հայկական զինական ուժերը: Դրա պատճառը ոչ միայն 1223 Թ. մահացած Գէորգի Լաշայից յետոյ վրաց գահին բազմած նրա քոյր Ռուսուդանի անճարակութիւնն էր, այլեւ հարեւան սելճուք - Թուրքական պետական կազմաւորումները, որոնցից յատկապէս Խորեզմի սուլթան Ջալալ էտ Տինը 1225 - 26 Թուականներին մի շարք ճակատամարտերում յաղթելով վրաց - հայկական զօրքերին՝ տիրեց Գանձակին, Դուինին, ապա աւերեց Տփղիսը: Ժամանակակից արաբ հեղինակ Իպն ալ Ասիրը պատմում է, թէ «մուսուլմանները (տփղիս) քաղաքը գրաւեցին եւ ... կոտորեցին քաղաքում գտնուող բոլոր Վրացիներին՝ չխնայելով ո՛չ հասակաւորներին, ո՛չ էլ երեխաներին, բացի նրանցից, որոնք ընդունեցին Իսլամը եւ արտասանեցին (Ղուրանի) վկայութեան երկու խօսքը («Չկայ ուրիշ աստուած Ալլահից բացի, եւ Մոհամէտը նրա մարգարէն է»): Այդպիսիք փրկուեցին, որովհետեւ Ջալալ էտ Տինը հրամայեց նրանց Թլփատել ու հանդերձանաւորել: Մուսուլմանները կողոպտեցին բնակչութեան գոյքը, գերի վերցրին ողջ մնացածներին եւ անչափահասներին տարան ստրկութեան»:

Նոյն վայրագութիւնները կատարել էին նաեւ Հայաստանում: Սելճուքեան 60 հազարանոց բանակը 1225-ի աշնանը հեղեղել էր Դուինը՝ պատճառելով դաժան աւերածութիւններ: Հայ - վրացական զօրամասերը միայն Գառնիի մօտ փորձեցին ճակատ տալ Թշնամու անսանձ հորդաներին: Սակայն այստեղ էլ յաղթեցին Թշնամու Թուական գերակշռութիւնն ու ռազմավարական ճարպկութիւնը, եւ Հայոց երկիրը տրորուեց նուաճողների ոտքերի տակ: Պատմիչն այդ առթիւ դառնութեամբ պիտի յիշէր, որ «խորեզմցիները մեր երկիրն անտերունչ գտնելով, անխնայ կոտորեցին ու գերեցին, հրդեհեցին քաղաքների, գիւղերի եւ վանքերի շինութիւններն ու տները, նաեւ այրեցին մեր ամբողջ վաստակը եւ կտրատեցին այգիներն ու ծառերը, այդ պատճառով էլ սատանիկ սով տիրեց ամէնուրեք» (Ստ. Օրբէլեան):

1227 Թ. վրաց - հայկական զօրքերը յարձակուեցին Տփղիսի մահմեդական կայազօրի վրայ, գրաւեցին քաղաքը: Իսկ Վայոց ձորի տէր Պռօշ Խաղբակեանը՝ հակասելճուքեան պատերազմների հերոս Վասակ Խաղբակեանի որդին, որ այս ժամանակ արդէն Հայոց զօրքերի սպարապետն էր, մտաւ Դուին, կոտորեց այնտեղ տեղակայուած ջալալէտտինեան զօրքն ու այն մահմեդականներին, որոնք երկու տարի առաջ բռնակալին աջակցելով՝ սրի էին քաշել հայ բնակչութեանը:

Այս ժամանակի յաջողութիւնները, սակայն, վճռական նշանակութիւն չունեցան երկիրը փրկելու համար, քանի որ Հայաստանի հարաւային շրջաններում արդէն տիրութիւն էին անում մահմեդական ամիրայութիւնները, իսկ մի քանի տարի յետոյ էլ Հայաստանն ու Անդրկովկասը ոտքի տակ էին տալու Թաթար - մոնկոլական պետութեան հիմնական ուժերը:

Այս անգամ Թաթար - մոնկոլների արշաւանքների նպատակն էր ոչնչացնել Իրանի հիւսիսում, արեւմտեան մասում եւ յատկապէս Հայաստանի հարաւային շրջաններում իշխող մահմեդական իշխանութիւնները: Մի ռազմերթով նրանք բռնաջնջեցին Ջալալ էտ Տինի սուլթանութիւնը, ասպատակուեցին Առանի կենտրոն Գանձակի վրայ եւ այն հողին հաւասարեցին, ի հարկէ, անխնայ կոտորելով բնակչութեանը:

Այսքանը տեղի է ունեցել 1232 - 33 Թուականներին:

1235 Թ. Ղարաղորում (մոնկոլ մեծ խաների մայրաքաղաք՝ Օրխոն գետի վրայ. հիմնադրուել է 1220 Թ. Չինգիզ - խանի կողմից եւ աւերուել է ԺԶ. դարում) մայրաքաղաքում մոնկոլ աւագանու ժողովը (ղուրուլթայ) որոշեց մեծ արշաւանք սկսել դէպի արեւմուտք, եւ յաջորդ տարին Չինգիզ - խանի Թոռ Բաթու - խանն ահռելի մի բանակով գնաց նուաճելու Ռուսաստանը, իսկ Չարմաղան նոյինը (զօրապետ) շարժուեց դէպի Հայաստան ու Վրաստան:

Չարմաղանի զօրքը եւս բանակ դրեց Մուխանք բարեբեր դաշտում եւ այստեղից սկսեց իր ասպատակութիւնները: Կիրակոս Գանձակեցին՝ դէպքերի ժամանակակիցն ու ականատեսը, Թաթար - մոնկոլների այս մինջոցառումը հետեւեալ խօսքով է ներկայացնում. Չարմաղանի զօրքերը «իրենց ազդ ու տակով եւ ամբողջ բազմութեամբ եկան - հասան Ա[illegible] ւանից աշխարհը եւ իրենց վրանները խ[illegible] փելով, տեղաւորուեցին Մուղան կոչուած դաշտում, որը լի էր ամէն տեսակ բա[illegible] րիքներով՝ ջրով, փայտով, մրգով ու ո[illegible] սով: Այստեղ նրանք ապրում էին ձմ[illegible] ժամանակ, իսկ գարնանն ասպատակ ս[illegible] ւեր էին սփռում տարբեր կողմերում, ապա վերադառնում էին եւ բանակում նոյն տեղը»:

Այս ասպատակն ու աւերը նրանք արփ[illegible] ռում էին Հայաստանում ու Վրաստա[illegible] նում, քանի որ նախորդ արշաւանքներից հիւծած եւ նորեկ բռնապրաւիչների մա[illegible] սին պտրտուող ահաւոր լուրերից սար[illegible] սափած վրաց - հայկական զինական ու[illegible] ժերը համարեա անընդունակ գտնուեցի[illegible] որեւէ լուրջ դիմադրութիւն ցոյց տալու: Եւ դարձեալ նոյն Կիրակոս Գանձակեցու վկայութեամբ՝ հայ ու վրացի զօրապետները միայն «իրենց անձերն էին փրկում փախչելով ամրոցները, ուր որ կարողանում էին: Իսկ Մոնկոլները ամէնուրէք դաշտերում, լեռներում ու ձորերում սփռուեցին բազմերամ մորեխի պէս կամ իբրեւ յորդառատ անձրեւ, որ տեղում [illegible] երկրի վրայ»:

Ասպատակիչ Թաթար - մոնկոլները [illegible] րենց դաժանութեամբ կարծես որոշել [illegible] ստուերի տակ Թողնել սելճուք Թուրքե[illegible] րին: Անյանատես պատմիչները նրա[illegible] անգթութիւնների մասին խօսում են սա[illegible] սափով ու նողկանքով: Արաբ Իպն ալ Ա[illegible] սիրը, որ միայն առաջին արշաւանքների[illegible] էր վկայ եղել (վախճանուել է 1233 կամ 1234 Թ.), դրանք ներկայացնում է իբր [illegible] «ամենասոսկալի դժբախտութիւնն ու [illegible] մենահաւոր աղէտը, որի նմանը [illegible] չի տեսնուել երկրի վրայ ո՛չ ցերեկը, [illegible] էլ գիշերը, եւ որը պայթեց բոլոր ժող[illegible] վուրդների, յատկապէս մուսուլմանների [illegible] գլխին»:

«Պէտք է ենթադրել, - շարունակում [illegible] ալ Ասիրը, - որ այս երկրի ժողովուրդ[illegible] ներն այլեւս չեն տեսնի նման մի աղէ[illegible] մինչեւ Գոգի ու Մագոգի ժամանակնե[illegible] րը, երբ լինելու է աշխարհի վերջը: [illegible] որ նոյնիսկ Նեռը պիտի խնայի նրան[illegible] ովքեր կը հետեւեն իրեն եւ պիտի ոչ[illegible] չացնի միայն նրանց, որոնք իրեն կը [illegible] մադրեն: Իսկ Թաթարները ոչ ոքի չ[illegible] խնայում. Նրանք կոտորում էին ե՛ւ [illegible] նանց, ե՛ւ տղամարդկանց, ե՛ւ երեխա[illegible] րին: Բացում էին յղի կանանց փորերը [illegible] մորթում դեռ չծնուածներին»:

Հայ պատմիչի վկայութեամբ՝ Աղուա[illegible] քում, Հայոց ու Վրաց երկրներում [illegible] րանք ոչնչացնում էին ի՛նչ որ պատա[illegible] իրենց ճանապարհին. «ամէն ինչ որի [illegible] քաշում՝ թէ՛ մարդ, թէ՛ անասուն, նո[illegible] իսկ շներին: Ոչնչացնում էին բոլոր ան[illegible] սուններին, բացի ձիերից, որոնք անձն[illegible] ջապէս իրենց հետ էին վերցնում» (Կիր[illegible] կոս Գանձակեցի):

Մուղանում բանակած մոնկոլ զօրա[illegible] պետները (նոյինները) վիճակ հանե[illegible] իրենց մէջ բաժանել էին Հայոց, Վրաց [illegible] Աղուանից երկրները՝ նահանգ առ նա[illegible]

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Մ՛ր հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Ի պատասխան Փրոֆ. Մայրաքի, մի քանի անձեր խօսք առին՝ ըսելու համար որ ոչ մէկ մտաւորական առարկայական վերլուծումներու հակառակ է. սակայն նշեցին որ փրոֆ. Մայրաք սրամտօրէն կ'ըմբռնէ «առարկայականութիւն»ը: Նըշւեցաւ որ մէկ անձի «առարկայական» մօտեցումն ու եզրակացութիւնները «զգացական» կը թուին ուրիշի մը, որ նոյն տուեալները տարբեր վերլուծումով կը քննէ ու տարբեր եզրակացութեան կը յանգի: Ընդհանրապէս վստահելի չէ միտ - միտ - վիճակագրական մօտեցումը: Քոմփիւթըրներով օժտուած ամերիկացի մասնագէտներ, օրինակ՝ տնտեսագէտներ, նոյն տուեալները քննելով բոլորովին տարբեր դուշակութիւններ կ'ընեն...:

Ջիւան Թապխեան ըսաւ որ փրոֆ. Մայրաքի մօտեցումը ունի աւանդական մտաւորականութեան յատուկ ենթադրութիւն մը, այսինքն՝ մտածելը պէտք է [illegible] ծառայէ: [illegible] կա՛մ «ճշմարտութեան» «Ա փրիօրի» այսինքն՝ առաջուընէ որոշուած նպատակներու մասին մտածել անշուշտ իր տեղը ունի գործնական կեանքի մէջ, ու մտաւորականներ կրնան սատարել անոր: Սակայն պէտք է գոյութեան իրաւունք ունենայ ոչ - օգտապաշտ. մտածում մը՝ որ չի զգար թէ միայն այս կամ այն հարցին լուծում հայթայթելով, այս կամ այն «ճշմարտութիւն» կոչեցեալին ծառայելով կրնայ արդարացնել ինքզինք: Պէտք է որ Զօրեան Հիմնարկի եւ ընդհանրապէս Հայութեան մտքին ու մամուլին մէջ տեղ ըլլայ մտածումի հոսքին (ռիսքորս) որ կը Թափառի, որ առաջուընէ բեռցըւած գրաստ մը չէ՝ նպատակի մը բեռով, որ կը փնտռէ այն՝ ինչ որ չի՛ գիտեր թէ պիտի գտնէ: Մինչեւ որ Հայութիւնը տեղ չունենայ ոչ - ծառայող այլ ստեղծող այդ մտածումին, պիտի չունենայ «մշակոյթ»՝ բառին ամենալուրջ առումով: Մեր գը[illegible]

[illegible] կանը) չխտակ է, երբ կ'ըսէ՝ «ո՛չ ոք կը գործէ առանց մտածելու»: Արդարեւ, ամէնէն բթամիտ անձը, ամէնէն աւելի գործնականութեամբ յոխորտացող հայկական կազմակերպութեանց ղեկավարներն իսկ կը մտածեն: Սակայն այնքա՛ն աւանդական, կաղապարուած ու մեքենականացած, այնքա՛ն ԱՆԳԻՏԱԿԻՑ է երբեմն մտածումը, այնքա՛ն ծիսական է՝ որ իրե՛նք ալ չեն գիտեր թէ գործէն առաջ որոշում կայ, որոշումէն առաջ՝ վերլուծում - մտածում: Ուրեմն կարելի չէ խուսափիլ մտածումի կենսականութենէն եւ պարտականութենէն: Հարցն այն է որ կարելի պիտի ըլլա՞յ Սփիւռքահայութեան համար, ներառեալ՝ իր առաջնորդ դասին համար, մտածել անկաշկանդ եւ ՃԿՈՒՆ ձեւով, ինչ որ կը նշանակէ՝ մտածել առանց նախօրօք որդեգրուած նպատակներու եւ եզրակացութիւններու: Սփիւռքահայութեան յարափոփոխ

[illegible] ծելակերպ մը որդեգրելն է, եւ մտա[illegible] րականութեան հարցը՝ տառը օրինա[illegible] դառնալ է, քոնթեքսթի մը մէջ, որ պէ[illegible] է ապահովել:

Փրոֆ. Կարպիս Քորթեան ըսաւ [illegible] կ'ուզէ անդրադառնալ Արամ Գայլեա[illegible] լսածին՝ «ազգային մտաւորականութեա[illegible] մասին: Հաստատեց որ հայերէն [illegible] կայ, սակայն «հայ» գաղափարներ չ[illegible] եւ ուրեմն զուտ հայ, միջազգայինէն [illegible] կուսացած հայկական մտաւորական[illegible] թիւն չի կրնար ըլլալ: Յոյն մշակոյ[illegible] ու իր մտաւորականութիւնը «Աթէն[illegible] յատուկ» գաղափարներ մշակելով չէ[illegible] որ տիրապետեցին համաշխարհային գի[illegible] քի: Պատմութիւնը կարելի դարձուց [illegible] անոնք Աթէնքի մէջ մտածեն՝ համա[illegible] խարհային կշիռ ունեցող մտածում[illegible] րու մասին: Ա՛յս է որ կը ստեղծէ [illegible] կան մշակոյթ:

(Շար. 1[illegible]

հանդ եւ գաւառ առ գաւառ, որպէսզի նուաճեն, տիրեն, կողոպտեն, աւերեն: Հայ իշխաններից շատերն սկզբում փոր-ձեցին դիմադրել կամ բերդերում ամրա-ցած՝ դիմանալ այդ աշխարհաւեր հեղե-ղին: Սակայն թշնամին անողորմ էր ու անյաղթահարելի: Կիրակոսը պատմում է, որ այժմեան Գանձասարի վանքի մօտ գտնուող Խոխանաբերդում ամրացած Հա-սան Ջալալ իշխանը տեսնելով դիմադ-րութեան անյուսալիութիւնը, հաշտու-թիւն խնդրեց մոնկոլ Նոյին Ջաղրուղա-յից եւ առատ նուէրներով իր տիրոյթները փրկեց կործանումից: Սիւնիքի Հրաչկա-բերդ ամրոցում պաշարուած էլիկում Օր-բելեանն էլ փրկագնով հաշտութիւն կըն-քեց Ասլան Նոյինի հետ: Մոնկոլ զօրա-պետին ընդառաջելով՝ հպատակութիւն յայտնեց նաեւ Իւանէ Զաքարեանի որդի Աւագը, որն այդ ժամանակ վրաց ար-քունիքի բարձրապաշտօն գործիչներից մէկն էր եւ հիւսիսային Հայաստանի գա-հերէց իշխանը:

Այսպիսով, նուաճուած էին արդէն Հա-յաստանի հիւսիսային նահանգները, եւ Մոնկոլները Չարմաղանի գլխաւորու-թեամբ, երկրի կառավարիչ Աւագ Զա-քարեանին էլ իրենց հետ առած, շարժ-ւեցին դէպի Անի: Մոնկոլ Նոյինը նախա-պէս բանախօսներ ուղարկեց քաղաք՝ ա-ռաջարկելով յանձնուել իր ողորմածու-թեանը: Իշխանաւորները համաձայն էին կատարելու նուաճողի առաջարկութիւնը: Սակայն ժողովուրդն ըմբոստացաւ նրանց դէմ, կոտորեց բանախօսներին եւ քաղա-քը պատրաստեց պաշտպանութեան: Նը-րանց դիմադրութիւնը, ականատեսների վկայութեամբ, յամառ էր ու հերոսա-կան: Եւ յայտնի չէ, Մոնկոլներին կը յաջողուէ՞ր ընկճել ինքնապաշտպանու-թեան անցած ժողովրդին, եթէ նրա հետ ընդհանուր ճակատ կազմած լինէին նաեւ քաղաքի մեծամեծներն ու Հայոց զօրքը: Սակայն պաշարուածների անմիաբանու-թիւնը մի կողմից, յարձակուողների մե-ծաքանակ ուժը, արտասովոր գինավա-ռութիւնը եւ հպատակութիւն յայտնած հայ իշխանների օգնութիւնն էլ՝ միւս, պատճառ դարձան, որ ընկնի Անին: Ներ-խուժած Մոնկոլներն արեան բաղնիք սարքեցին քաղաքում: Կոտորածից չփըր-կուեցին ո՛չ հերոսական պաշտպանները, ո՛չ էլ ձեռքները ծալած թշնամու դալը-տին սպասողները: Դաժան էին թաթար-մոնկոլները, եւ բանախօսների սպանու-թիւնն ու յամառ պաշտպանութիւնը նը-րանց դարձրել էին առաւել արիւնար-բու:

Երբ նուաճողները այստեղ իրենց գործն աւարտած շարժուեցին դէպի Կարս ու Սուրբ Մարի (Սուրմարի), ամայի էր ար-դէն Բագրատունեաց շքեղաշուք ոստանը՝ քաղաքամայր Անին, եւ համատարած ա-ւերածութեան ու փլատակների միջից մի-այն սուրբ տաճարների գմբէթներն էին միտում դէպի վեր՝ որպէս երկնակար-կառ բողոք օտար անողորմ նուաճողների եւ սեփական ապիկար իշխանաւորների դէմ:

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՋՈՒՂԱՅԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԸ

ԽՄԲ. - Արգամ Այվազեան հեղինակն է գիտական շուրջ յիսուն յօդուածներու, «Նախիջեւանի պատմա - ճարտարապետա-կան յուշարձանները» (1978), «Նախիջե-ւանի ԻՍՍՀ հայկական ճարտարապետա-կան յուշարձանը (1981) գիրքերու: Այդ ուսումնասիրութիւններուն մէջ մանրա-մասնօրէն կը նկարագրուին պատմական Հայաստանի Գողթան, Նախճաւան, Երն-ջակ, Ճահուկ եւ Շարուր գաւառներու դարաւոր նիւթական ժառանգութեան եւ արուեստի զանազան կոթողները: Մա-մուլի տակ է հեղինակին նոր ուսումնա-սիրութիւնը՝ «Ջուղան», նուիրուած միջ-նադարեան Հայաստանի հռչակաւոր Ջուղա քաղաքին: Ստորեւ՝ «Սովետական Հայաստան» ամսաթերթի Յունուարի թի-ւէն քաղելով, հատուած մը յիշեալ մենա-գրութենէն՝ արեւմտահայերէն:

×

Ջուղայի գերեզմանատունը հնադար-եան քաղաքէն մնացած յուշարձաններու խումբ մըն է, խաչքարերու կիսաւեր ան-տառ՝ որ իր ընդարձակութեամբ, խաչ-քարերու այլազանութեամբ եւ կատարե-լութեամբ բացառիկ երեւոյթ մըն է, ճարտարապետական, քանդակագործա-կան արուեստի սքանչելի թանգարան: Այս գերեզմանատան անխօս վկաներու՝ տապաններու՝ խոյաձեւ տապանաքարե-րու տակ կը հանգչին Ջուղա քաղաքը, անոր փառքն ու հռչակը կերտած Ջուղա-յեցիներու աճիւնները:

Դարերու եւ բնութեան արհաւիրքնե-րէն, մարդուն անողոք ձեռքի աւերում-ներէն բզկտուած ու ծուատուած Ջուղա-յի գերեզմանատունը տարածուած է քա-ղաքին արեւմտեան կողմը, խրամէ փոքր ձորակներով բաժնուած երեք բլրակնե-րու վրայ ու անոնց շուրջ: Հիւսիսէն հա-րաւ երկարող եւ մինչեւ Արաքս իջնող լեզուաձեւ գերեզմանատան խաչքարերն ու տապանաքարերը փլուզումներէ ու հե-ղեղներէ պաշտպանելու համար լեռնա-լանջերուն որպէս պատուար կառուցած են բարձր պատնէշ - պարիսպներ: Արաք-սի եւ պարսպաձեւ լեռներու երակին մէջ սեղմուած վաղեմի քաղաքի աւերակներու հետքեր, գեղաքանդակ խաչքարեր ու խո-յաձեւ տապանաքարեր, լեռնալանջի ե-կեղեցիներու ուրուագծուող խօսուն պատ-կերներ ... Բազմաթիւ կանգուն, թեք-ւած, արդէն իսկ թիկնած խաչքարերն ու խոյաձեւ տապանաքարերը՝ մեր պատմու-թեան ու մշակոյթի քարէ մատեանի թերթերը, աննկարագրելի կերպով շատ բան կը պատմեն Ջուղայեցիներու անց-եալին ու արուեստին մասին:

Եւ եթէ դուք Ջուղա քաղաքէն ուղղուիք դէպի արեւմուտք, Մ. Թաղիադեանի պատկերաւոր խօսքերով՝ ձեր աչքերուն առջեւ յանկարծ կ՚երեւայ այս գերեզմա-նատունը. «իբրեւ գհեծեալս հրոսակաց՝ գերեզմանք Ջուղայեցւոց ... Տապանակք խուրաքանչիւր շիրմաց էին մեծամեծ սալք որձաքարանց. եւ ուրոյն ի սնարից եւ յանոտից նոցա կանգնեալ բարձրաբերձ եւ հզօր խաչքարք, այնքան զարմանալի քանդակագործն ի ճարտարաց ժամանա-կիս: Մեռեալք առաւել պատմեն զփառս նախահարց իւրեանց, քան կենդանիք Ջու-ղայեցւոց»:

Ջուղայի այս գերեզմանատունը հինէն մնացած հայկական ամէնէն մեծ գերեզ-մանատունն է: Ջուղայի տեղահանութե-նէն ետք, 1648-ին, ճամբորդ Ալեքսանդր Ռոտէս անցնելով Ջուղայէն, գրած է թէ հոն կանգուն մնացած են տասը հազար լաւ պահպանուած խաչքարեր: 1971 եւ 1973 թուականներուն կատարած մեր հա-շիւներով Ջուղայի գերեզմանատունը մնացած է ընդամէնը 2707 խաչքար: Բա-ցի խաչքարերէ այս գերեզմանատունը կան նաեւ աւելի քան հազար քանդակա-զարդ, խոյաձեւ, ինչպէս նաեւ երկթեք կազմութեամբ տապանաքարեր: Քաղա-քին եկեղեցիներու եւ Ամենափրկիչ վան-քի գերեզմանատուներուն մէջ եւ այլ վայրեր կը գտնուին շուրջ 250 ուրիշ խաչքարեր: Այս բոլորէն զատ, զանա-զան գերեզմանատուներու հողին մէջ թաղուած ու կոտրած խաչքարերու եւ խոյաձեւ տապանաքարերու թիւը՝ մօտա-ւոր հաշիւներով, կ՚անցնի 400-ը:

Ջուղայի գերեզմանատան յուշարձան-ներու վերոյիշեալ վիճակագրութիւնը կը պարզէ, որ յուշարձաններու ամէնէն մեծ կորուստը տեղի ունեցած է ԺԹ. դարու վերջերը եւ Ի. դարու առաջին տասնամ-եակները, որոնց ընթացքին անվերա-կանգնելի կերպով Ջուղայի այլեւայլ ա-ւերակներու եւ յուշարձաններու հետ քան-դուած են գերեզմանատան հինգ - վեց հազարի հասնող խաչքարերը: Ջուղայի տարածութենէն անցնող երկաթուղիի շի-նարարութեան աշխատանքներու ականա-տես Գեղամ Տէր - Գալստեան (Գնունի) 1904 Նոյեմբեր 2-ին «Մշակ» թերթին մէջ լոյս ընծայած «Պեղումներ» Հին Ջուղա-յում» յօդուածով՝ մեծ ափսոսանքով ու դառնութեամբ արձանագրած է. «Հին Ջուղայի անկումից յետոյ (1605) որպէս վկայ անցեալ փարթամութեան եւ ծով հարստութեան, դեռ մինչեւ այսօր էլ հը-պարտ եւ անարատ կանգնած է մնացել նրա հռչակաւոր գերեզմանոցը: Բայց բախտը կարծես այդքանն էլ է շատ հա-մարել, եւ ահա Շահ Աբբասից երեք դար յետոյ գալիս է մի նոր, անգութ ձեռք՝ նաեւ գերեզմանոցն աւերելու: Եւ ... ա-կանների խլացուցիչ պայթիւնները նայո-ղին կարծել են տալիս, որ դա երկրորդ փոթորիկն է, որ պայթում է Հին Ջուղա-յի գլխին»: Ամէնէն հին շրջանի յուշար-ձանները, որոնց մեծ մասը քանդուած է, կը կրեն Թ. - ԺԵ. դարերու թուական-ները: ԺԶ. դարու կէսերէն մինչեւ 1605 խաչքարերու արուեստը ծաղկում մը ու-նեցաւ: Ասեղնագործ նրբութեամբ, ժան-եականման ու բազմաձեւ զարդաքանդակ-ներով, արտայայտիչ ու տիպամիք խորա-քանդակներով ու բարձրաքանդակներով, բոլորադիր վիմագրութեամբ, քարի գե-ղարուեստական մշակման բարձր արուես-տով Ջուղայի խաչքարերը առանձին տեղ ունին ոչ միայն հայկական, այլեւ հա-մաշխարհային քանդակագործական ար-ուեստին մէջ եւ կ՚եզրափակեն հայկական արուեստի մենաշնորհ հանդիսացող խաչ-քարերու զարգացման պատմական ըն-թացքը:

1914-ին Գողթն շրջելու ընթացքին նը-կարիչ Մարտիրոս Սարեան այցելելով այս գերեզմանատունը՝ գրած է. «Ջուլ-ֆայում նայեցինք Ջուղայի հանճարեղ խաչքարերը: Եւ խաչքարերի այդ անտա-ռի միջով անցնում էր երկաթուղին ... Խաչքարերն ինձ ապշեցրին իրենց ան-կրկնելի գեղարուեստական արժէքով, մոտիվների զարմանահրաշ բազմազանու-թեամբ ու ռիթմով: Միաժամանակ ցըն-ցուած էի, տեսնելով, որ նրանց մի մասը ոչնչացուել են երկաթուղին անցկացնելու ժամանակ»:

Ջուղայեցի քանդակագործ վարպետնե-րէն, դժբախտաբար, միայն քանի մը ա-նուններ ծանօթ են՝ երկու Գրիգորներ, Խո-րայէլ և Հայրապետ: Ջուղայական ոճը, փաստօրէն, հայկական խաչքարագործու-թեան նոր շրջան մը ու դպրոց մըն է: Հետաքրքրականն այն է՝ որ այս ոճը զարգացած ու պարփակուած է առաւելա-բար Ջուղայի մէջ (յետագային նաեւ Նոր Ջուղա) եւ չէ թափանցած ու արմատա-ցած նոյնիսկ Ջուղայի մերձ կեդրոննե-րու՝ Ագուլիսի, Շոռոթի, Աբրակունիսի քանդակագործական արուեստին մէջ:

Ջուղայի գերեզմանատան խաչքարերու եւ խոյաքանդակներու արուեստին մէջ իբրև թեմա պատկերացուած են կենդանի-ներ, թռչուններ, բոյսեր, երաժշտական, աշխատանքի եւ զանազան այլ առարկա-ներ:

ԱՐԳԱՄ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԲԻՐԼԱՅԻ քաղաքապետարանի սրահին մէջ, Ապրիլ 2-ին, նշուած է Դանիէլ Վա-րուժանի ծննդեան հարիւրամեակը, կազ-մակերպութեամբ Համազգայինի եւ գոր-ծակցութեամբ Հելլէն Գրողներու Միու-թեան: Խօսք առած են Գրողներու Միու-թեան ատենապետը, յոյն բանաստեղծ Նիքիֆորոս Վրեթաքոս, Փեթրոս Սփեն-ծիս եւ Կիրակոս Մկրտիչեան, անդրա-դառնալով Դանիէլ Վարուժանի կեանքին ու գործին: Գեղարուեստական բաժինին հանդէս եկած է երգչուհի Ծաղիկ Գա-զանճեան, դաշնակի ընկերակցութեամբ Յակոբ Ճէլալեանի:

×

ՊՈՍԹԸՆԻ Համազգայինի կազմակեր-պութեամբ, Ապրիլ 4-ին, Պելմոնթի Հայ Սքուլի սրահին մէջ հանդէս եկած է Փը-րանսահայ Նաւասարդ պարախումբը: Ներկայ եղած են 800 հոգի: Նուագա-խումբի ընկերակցութեամբ 32 երիտա-սարդ - երիտասարդուհիներ ներկայացու-ցած են հայկական ժողովրդական եւ ազ-գայրական 22 պարեր: Մասնաւոր գնա-հատանքի արժանացած են Բերդ պարը, Հովիւներու պարը, Սասուն, Վաղարշա-պատ, Շալախօ, Եաման եար, Էնզելի, Տաւիղ, Մանողներ եւ այլ պարեր:

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄԱՅԷՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

7

ՄԱՅԷՐԼԻՆԿ

Ծաչէն վերջ, անտառային նոր պտոյտ մըն ալ կ՚ընեն անոնք, բացօթեայ մը օգ-տուելով: Իրարու վարժուած են արդէն: Մարի Ռուտոլֆը հանդարտ կը տեսնէ, յօնքերուն միջեւ գտնուած կնճիռը անհե-տացած է: Միայն անցեալը, մտահոգու-թիւններով ծանր անցեալը վախ կը պատ-ճառէ անոր: Բայց Ռուտոլֆի աչքերը, ի-րիկներուն պէս, դէպի ապագան դարձած են: Վայրկեան մը, անիկա անգամ մըն ալ կը խորհի թէ Ռուտոլֆ ինչե՛ր կը լքէ իր սիրոյն համար ...: Օր մը, գանձարա-նին մէջ Շարլմանի թագը տեսած է, ու-կիէ թագ մը՝ գոհարներով զրահապատ-ւած: Աչքին առջեւ Ռուտոլֆի կը նայի, ու այս սիրելի գլուխը կը տեսնէ տասն ան-գամ դարաւոր թագին տակ: «Ի՜նչ գեղե-ցիկ պիտի ըլլար: Եւ իմ պատճառով ...»: Իր անձնազոհութեան վրայ չի խորհիր, իր երիտասարդութեան աստուածային ծաղիկին ու վերջին ժամերու սարսափ-ներուն՝ որոնք այնքան մօտեցած են: Կը հրճուի այն գաղափարէն թէ Ռուտոլֆին կ՚ընկերանայ դէպի հոն, ուր ան որոշած է երթալ: Կրնա՞ր միթէ թողուլ որ անի-կա առանձին ընէ այս ճամբորդութիւնը ուրկէ ոչ ոք կը վերադառնայ: Ռուտոլֆ երջանիկ է շնորհիւ իր սիրածին ներկա-յութեան ...:

Մարի կը վախնայ այս սիրելի հիւան-դին վերջալոյսին համար: Անմիջապէս լամբարները բերել կուտայ:

- Կ՚ուզեմ նամակ մը գրել, կ՚ըսէ Ռու-տոլֆ:

Մարի մտահոգութեամբ անոր կը նա-յի: «Դեռ գործե՞ր ունէր արդեօք: Նորէ՞ն կը կապուի արդեօք կեանքին որ իրմէ կը փախչի»:

Ռուտոլֆ կը հասկնայ զայն առանց խօ-սելուն:

- Միայն մօրս պիտի գրեմ ...: Այս տե-ղին շատ մօտիկ, Ալլանտի անտառին մէջ գերեզմանոց մը կայ: Թող մեզ երկուքս քով քովի թաղեն: Բոլոր անոնք որ իրենց սիրոյն մէջ կը տառապին հակառակու-թիւններէ, ծաղիկներ պիտի բերեն մեզի եւ պիտի աղօթեն մեր շիրմին վրայ: Ա-նիկա միշտ ծաղկազարդ պիտի ըլլայ, եւ մեր քունին մէջ, սիրահարներու փըս-փըսուքը պիտի լսենք:

Մարի ալ կը գրէ իր մօրը, քրոջ եւ եղ-բօրը: Ներողութիւն կը խնդրէ այսպէս մեկնած ըլլալուն համար: Իր կեանքը յա-ւիտեան կապած է Ռուտոլֆի կեանքին: Այս աշխարհին մէջ հանդիստ չեն ձգեր զիրենք: Պարզուկ եւ սիրալիր բառեր կը գործածէ: Կ՚ըսէ եղբօրը որ չլայ եւ կը խոստանայ միւս աշխարհէն հսկել իր վրայ:

Ու ահա ընթրիքը. միայն Հօյօսը ներ-կայ է: Իշխան տը Գօպուրկ Վիեննա վե-րադարձած է, Հօֆպուրկի մէջ ընտանե-կան ճաշկերոյթի մը ներկայ ըլլալու:

Գիշերը, վերջապէս: Անոնք իրար գըր-կած կը մնան, չեն խօսիր, եւ ոչ ալ հա-զարաւոր զգացումներ կը փոխանակեն հա-սարակ սիրահարներու պէս: Մարի չի գիտեր թէ ինչ որոշած է Ռուտոլֆ: Ե՞րբ պիտի ըլլայ վախճանը: Չի հարցներ: Ցոգնութենէն ընկճուած կը սրսփայ անոր բազուկներուն մէջ, ու կը մրմնջէ.

- Ա՜խ, երանի թէ ալ բնաւ չարթըն-նայի:

Եւ գիտակցութիւնը կը կորսնցնէ: Քու-նը համբոյր մը կը քարացնէ անոր կիսա-խուփ շրթունքներուն վրայ: Անիկա կը քնանայ, ապահով, տղու մը պէս երջա-նիկ: Գիշերը իջած է իր վրայ, Ռուտոլֆի վրայ: Մարի կ՚երազէ եւ կը ժպտի: Չի զգար որ իր քով մարմին մը կը շարժի ու կը հեռանայ. չի լսեր խուլ հեծեծանք մը, ոչ բացուող դրրոցի մը աղմուկը, ոչ ալ պողպատէ հնչիւն մը ...: Անիկա պատու-հանէն մաղուող անորոշ լոյսին մէջէն չի տեսներ զարհուրանքի թալաւորը որ դալկի ոտքերով կը յառաջանայ:

Առաւօտեան առաջին պայթիւնը ար-թընցուց Լօշէքը որ իր տիրոջմէն հեռու չէր պառկեր: Նորէն քնացաւ, սակայն, առանց գուշակելու թէ ուրկէ կրնար ըլ-լալ պայթիւնը: Որսորդ մըն էր. անտա-րակոյս ...: Բայց եւ այնպէս, ելաւ: Հա-զիւ իշխանին սենեակը տանող նրբանցքը հասած էր, դրան ետեւ երկրորդ հար-ւած մը պայթեցաւ. դրան վրայ խոյա-ցաւ: Կղպուած էր: Այդ միջոցին հասաւ կոմս Հօյօս: Երկուքը մէկ դուռը խոր-տակեցին:

(Շար. 83)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՎԻԼԸՄՈՊԼԸ. - Տիկին Արուսեակ Խրտըշեան 300 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Կարապետ Խրտըշեանի մահուան 9-րդ տարելիցին ի յիշատակ:

×

ԼԻՈՆ. - Մամբրէ Տէր - Պետրոսեան խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկ. Շաւարշ Խաչատուրեանի եւ զաւակնե - րուն, իրենց կնոջ եւ մօր մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղիկի 100 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՆՈՒԷՐ

Տէսինէն Տէր եւ Տիկին Կարօ Ժամկոչեան 200 Ֆ կը նուիրեն Կեսարիոյ Հայրենակցական Միութեան (տանալ՝ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆ. «Յառաջ»ին:

- ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՅՑ -

ՍԷՆ - ՌԱՖԱՅԷԼ

Կիրակի, Մայիս 6-ին, նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղերու (Պօմոն - Ս. Ժերոմ, Պլ. Օտտօ եւ քաղաք): Փափաքողները պէտք է հեռաձայնեն հետեւեալ ընկերուհիներու, արձանագրուելու համար. -

ՄԱՐՍԷՅԼ (քաղաք). -	91 - 24 - 98
Ս. ԺԵՐՈՄ. -	66 - 28 - 33
ՊՕՄՈՆ. -	87 - 17 - 54
ՊՈՒԼ. OSSO. -	69 - 03 - 00

Conférence à NICE

par le Professeur
François RIGAUX
PRESIDENT DU
« TRIBUNAL PERMANENT DES PEUPLES »
au sujet de la récente sentence
sur le génocide des Arméniens
Samedi 28 Avril à 16 h. 30
amphithéâtre 202 de la faculté de droit et des sciences économiques de Nice
34, av. Robert Schuman

à l'étoile
Concessionnaire
AUSTIN ROVER

Mini
METRO
M-G
TRIUMPH
ROVER

OUVERT SAMEDI
CREDIT MAXIMUM
Gd choix de voitures
Occasions garanties
carrosserie mécanique
Service Après-vente
Pièces détachées

ARC DE TRIOMPHE AUTOS
30, rue de TILSITT 380-55-11
amp

LE YAN'S CLUB

présente
SEMAINE CULTURELLE
DU 24 AVRIL

RECITAL A DEUX PIANOS
GISELE et CHANTAL ANDRANIAN

Au programme : **Johannes BRAHMS, Arno BABADJANIAN, Anton DVORAK, Aram KATCHATURIAN, Serge RACHMANINOFF.**

Le samedi 28 Avril, à 21h très précises.

Diner à 22h 30 sur réservation
5, Avenue Reille 75014 Paris
Tél. : 589. 20. 48

RECHERCHE

Prêt à porter féminin en gros recherche jeune homme 25-30 ans — français correct exigé et si possible l'arabe - de préférence libanais- pour livraisons et expéditions.

Se présenter de 10h 30 à 12h 30 et de 15h à 17h.

G. KAZAZIAN
40, Rue des Jeuneurs — 75002 PARIS

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Աստուր Հոլոքիկեանի թաղման առթիւ. - Վարուժան Պողաճեան 200 ե. պ., Միշէլ Գաբրիէլեան 200 Ֆ., Զարմայր Ալիքսանեան 100, Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Ստեփանեան 100, Գալուստ Ահարոնեան ընտանիք 200 ե. պ., 200 Ֆ. ԺԱՖ-ին, 100 դպրոցին, Պերճ Կարապետեան 100 ե. պ., Վրէժ Ելքովանեան եւ ազջիկը 300, Տրդատ Գույումճեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Ջենովք Շիրինճեան 300, Տէր եւ Տիկին Արշամ Պապայեան 500, Տէր եւ Տիկին Թորոս Աթոյեան 250, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան 500, Տիկին Էլիզ Զրբաշեան 250 Ֆ., Քէօնճեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Հրայր Փիլիկեան 100, Պ. Խորէն Մուրատեան 50, Պ. Սամուէլ Մարճոյեան 100 Ֆ. ե. պ., 100 Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ մարզական խումբին, 100 ԺԱՖ-ին, ԺԱՖ-ի Մարսէյլի մասնաճիւղը ե. պ. 500 Ֆ., Պ. Ժաք Վարժապետեան 50, Պ. Եղիա Կարապետեան 50, Պ. Ժաք Փափազեան 300, Ժիլպէր Հոլոքիկեան եւ Լիւսի Գույումճեան 10.000 Ֆ. ե. պ., 2000 Հ. Բ. Ը. Մ.-եան, 2000 Ֆ. Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին:

Արամ Սանտըգեան սարկաւագի հոգեհանգստեան առթիւ. - Այրի Տիկին Մաթիլտ Սանտըգեան 300 Ֆ. ե. պ., 300 Ֆ. Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին, Այրի Տիկին Իթիլպարեան 100, Այրի Տիկին Տատուրեան 100, Այրի Տիկին Մ. Եավէր 100 Ֆ.:

Ծատուր Շեղիկ Մորոյեանի հոգեհանգստեան առթիւ. - Տիկին Ջաննի (ծնեալ՝ Մորոյեան) 1000 Ֆ. ե. պ.:

(Շար.)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 29

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԲԱՑՈՒՄ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ 1915-ԻՆ ԹՈՒՐՔ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ՀՐԱՀԱՆԳՈՒԱԾ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 1 500 000 ՀԱՅ ԶՈՀԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ի ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԵԱՆ

ՎԱԶԳԷՆ Ա.-Ի

Ծայրագոյն Պատրիարք եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ԵՒ

ԺՈԶԷՖ ՖՐԱՆՉԵՍՔԻ-Ի

Ալֆորվիլի Քաղաքապետ, Վալ տը Մարնի Գերագոյն Խորհուրդի փոխ Ատենապետ, Հանրային Ապահովութեան Նախարար

10.30 ՊԱՏԱՐԱԳ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՍՐԲ. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻՆ
12.30 ԵՐԹ ԵԿԵՂԵՑԻԷՆ ԴԷՊԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՎԱՅՐԸ
13.00 ԽԱՉՔԱՐ-ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԲԱՑՈՒՄ,
ԳԱՌՆՕ ՀՐԱՊԱՐԱԿԸ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԱՒՍՏՐԻԱ

Կազմակերպուած Ֆր. Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի կողմէ՝

Մայիս - 15-էն - Մայիս 23 -

Արձանագրութիւններու եւ տեղեկութիւններու համար, հեռաձայնել մինչեւ Ապրիլ 15

888 - 92 - 51

կամ երեկոյեան ժամը 20.30էն յետոյ՝

854 - 22 - 93

MESSE à NOTRE-DAME de PARIS

DIMANCHE 29 AVRIL A 16 H.

En commémoration du 69ème anniversaire de nos Martyrs de 1915, Mgr Grégoire GABROYAN célèbrera la messe pontificale à NOTRE-DAME de Paris, à 16 heures. Son Exc. Mgr Daniel PEZERIL, Evêque Auxilliaire de Paris prononcera l'homélie.

×

A l'issue de la cérémonie, les fidèles sont invités à une réunion amicale, vers 19 heures, au Centre Saint MESROB. 10bis, rue Thouin, 75005 Paris (Métro : Cardinal Lemoine ou Monge)

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 69րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՆԴԷՍ - ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 29, ժամը 13-ին, Մշակոյթի Տան Վասպուրական եւ Տարօն սրահներուն մէջ, 12 - 14 ռիւ Սէն - Պազիլ:

Նախաձեռնութեամբ՝ կեդր. վարչութեան, մասնակցութեամբ՝ Վիէնի եւ Տէսինի մասնաճիւղերուն: Հասոյթը կը յատկացուի՝ Թրիպլինալ Ֆերմանանին, Վան եւ Պելկրատ գործողութեանց յանձնախումբերուն:

Կը նախագահէ. - ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Կը խօսի. - ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին. - Տիկին Աստղիկ Սարաֆեան (արտասանութիւն), Տիկին Մարի Եազըճեան (երգ):

Տեղերը ապահովել. -

Աւտոյեան 70 - 02 - 33, Բաբայեան 66 - 30 66, Կրասեան 93 - 32 - 18
Մասնակցութիւն՝ 120 Ֆ.:

A R M E N I E 1 9 8 4

DÉPARTS		RETOURS
31 MAI		10 JUIN
30 JUIN		13 JUILLET
14 JUILLET		27 JUILLET
04 AOUT		17 AOUT
18 AOUT		31 AOUT
01 SEPT.		14 SEPT.
15 SEPT.		28 SEPT.
06 OCT.		19 OCT.
26 DEC.		08 JAN.

Nos voyages comprennent des séjours simples, et des circuits.
POSSIBILITE DE VOYAGES INDIVIDUELS... CONSULTEZ NOUS!

RENSEIGNEMENTS & INSCRIPTIONS :

Levon BAGDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	WASTEELS
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	87, La Canebière
75001 PARIS	69003 LYON	13001 MARSEILLE
Tél. (1) 261-51-13	Tél. (7) 860-13-66	Tél. (91) 95-90-12

Licence d'Etat A 1037 — Membre SNAV et APS

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Meubles Ghazarian

Z.I. Vitrolles
à 20km de Marseille
tél. (42) 89.27.47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ
28-29

SAMEDI-DIMANCHE
28-29 AVRIL
1984

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - OCCIDENTALE
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770. 86. 60 — C.C.P. PARIS 15069-82 E
FONDÉ EN 1925 — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 400 Ֆ. - Վեցամսեայ : 210 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 450 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

59րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 15.690 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 59e ANNÉE — No 15.690

ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅԿ. ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԻՒՆԸ ՍԻՄՓՈԶԻՈՄԻ ՆԻՒԹ

ԵՐԲ ՆՈՐ ԲԱՆ ՄԸ ՊԻՏԻ ԸՍՈՒԻ...

ԳԱԼՈՎ ԱՅԴ «ՀԱՅՈՒՆ» ՎԿԱՅՈՒԹԵԱՆ ···

×

Անգարայի համալսարանին մէջ, Ապրիլ 17-ին, *սիմփոզիոմ* մը բացուած է, նիւթ ունենալով հայկական եւ միջազգային ահաբեկչութիւնը: Նոր բան բնաւ չկայ, ինչպէս կը հաստատուի: Թուրքը, եթէ է պարզ Մէհմէտ մը կամ համալսարանի փրոֆէսէօր, յանկերգ մը գիտէ, միշտ նոյն եղանակով, այդ է զոր կ'երգէ: Ամերիկացին ալ այդ երգը սորվեր է: Հայեր, մեռած են, ճիշդ է, ի՞նչպէս, ուղէ, հիւանդութենէ, ֆոլեռայէ եւայլն: Այս ֆանի մը հարիւր հազար Հայերու դէմ երկուուկէս միլիոն Թուրք ջարդուեր է···: Գալով այն երանելի «Հայուն», Տիգրան Գէորգեանի, որ մինչեւ Փարիզի դատարանին ալ փութացած էր, գովքը հիւանելու համար Թուրքիոյ եւ Թուրքին, չի զարմացներ: Նման «Հայեր» միշտ եղած են: Կը թուի, որ այս մէկը արդարացման իսկ չունի որ Թուրքը իրեն «կը թելադրէ» այդպէս արտայայտուիլ, այլ իմինակոյ «խուշկիւզար» մըն է, այսինքն՝ փութկոտ ծառայ մը···:

×

Անգարայի Համալսարանին կողմէ կազմակերպուած եւ միջազգային եւ հայկական ահաբեկչութեան նուիրուած սիմփոզիոմը Անգարայի մէջ սկսաւ բազմաթիւ դասախօսներու, մասնագէտներու ու օտար ատենախօսներու մասնակցութեամբ: Բազմաթիւ տեղացի ու օտար գիտնականներ, իրենց դասախօսութեան ընթացքին պնդեցին թէ միջազգային ու հայկական ահաբեկչութեան ետին Սովետները կը գտնուին ու Սովետական Միութիւնը, սկսելով իր դրացիներէն, բազմաթիւ երկիրներու մէջ ներքին պատերազմը կը հրահրէ, կործանելու համար այդ երկիրները:

Բացման ուղերձը արտասանեց Համալսարանի վերատեսուչ փրոֆ. Թարըք Սօմէր, որ հաշուեկշիռը բրաւ հայկական ահաբեկչութեան ցարդ կատարած արարքներուն, ապա յիշեցուց Վանի մէջ Անգլիացիներու հիւպատոսին 1896 Մարտ 4 թուակիր նամակէն նախադասութիւն մը, ուր ան կ'ըսէր թէ «Անատոլուի մէջ պատահածներէն պատասխանատու են հայկական յեղափոխ․ մարմիններու կողմէ գործուած ոճիրները»:

Թէքսասի Համալսարանի դասախօսներէն փրոֆ. Մէթին Թամգոչ եւս դասախօսութիւն մը բրաւ «Միջազգային ահաբեկչութեան ու Սովետներու կապը» նիւթին շուրջ եւ ըսաւ որ ԱՍԱԼԱ անկախ նպատակ մը չունի, պարզապէս որպէս գործիք կը գործածուի Սովետական Միութեան կողմէ:

Ելոյթ ունեցաւ նաեւ Ուաշինկթընի Թըքական հետազօտութիւններու ինսթիթիւթի անդամներէն տոքթ. Հիթ Լաուրի, որ բաղդատութիւն մը բրաւ 19-րդ դարու հայկական ահաբեկչութեան եւ այսօրուան հայկական ահաբեկչութեան միջեւ ու ըսաւ որ այս երկուքն ալ չափազանց կը նմանին իրարու: Ան ըսաւ խօսեցաւ.

«Հայերու զանազան առաջնորդները յայտարարութիւններ կ'ընեն ըսելով որ «մենք ահաբեկչութեան համամիտ չենք», բայց դուք ալ պէտք է հասկնաք թէ երիտասարդները ինչպիսի ընդվզումով է որ կը ստանձնեն այդպիսի ձեռնարկներ», բայց այսպիսի յայտարարութիւններ ի-

ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

ՀԱՅ ՏԵՍՈՒՉ ՄԸ ԵՒՍ ՊԱՇՏՕՆԷՆ ՀԵՌԱՑՈՒԱԾ

«Յառաջ»ի Ապրիլ 27-ի մեր թիւով յայտնած էինք, թէ Թեհրանի հայկական «Նայիրի» վարժարանին տեսուչ՝ Սամսոն Առաքելեան, հեռացուած է իր պաշտօնէն եւ տեղը նշանակուած ուրիշ մը: «Ալիք»ի Ապրիլ 21-ի թիւէն կ'իմանանք, թէ յիշեալ դէպքէն երկու օր առաջ՝ Ապրիլ 19-ին, նոյն դպրոցի նախակրթարանի բաժնի տեսուչ եւս՝ Գէորգ Արուչեան, պաշտօնէ հեռացուած է: Սամսոն Առաքելեան ուղեցոյց (միջնակարգ) բաժնի տեսուչն էր: Զոյգ տեսուչներու պաշտօնազրկումը մեծ յուզում յառաջացուցած է աշակերտներու եւ ծնողներու մօտ: Ծնողները եւ ազգային իշխանութիւնները դիմած են պատկան մարմիններուն:

րականութեան մէջ ահաբեկչութեան զօրավիգ կանգնիլ կը նշանակեն:

Քուինզլի Համալսարանի դասախօսներէն փրոֆ. Ճասթին Մաք Քարթի եւս արտայայտուեցաւ հայկական ահաբեկչութեան ու հարցին մասին եւ ան մի առ մի ջրելով Հայոց պնդումները, ըսաւ որ հայ երիտասարդները այնպէս կը դաստիարակուին որ իբրեւ թէ Թուրքերը արգելք եղած են անոնց Պետութիւն մը կազմելուն եւ սպաննած են մէկուկէս միլիոն Հայեր: Այս պատճառաւ հայ երիտասարդները, սերունդներէ ի վեր, լեցուած են Թուրքերու դէմ ատելութեան զգացումներով: Մինչդեռ վստահելի վիճակագրութիւններ ցոյց կուտան, որ ցեղասպանութիւն մը գոյութիւն չունի: Ճշմարտութիւն է որ 1915 եւ 1922 թուականներուն միջեւ հարիւրհազարաւոր Հայեր Անատոլուի մէջ անհետացած են, բայց անոնց քովն ի վեր երկուքուկէս միլիոն Իսլամներ ալ մեռած գացած են: Բայց Հայերուն մեծ մասը զոհ գնաց ոչ թէ կազմակերպեալ ցեղասպանութեան մը, այլ սովի, քոլերայի կամ թիֆիւսի: Գալով տեղահանութեան խնդրին, ատոր մեծագոյն պատասխանատուն Ռուսիան է:

Ապրիլ 17-ի նիստին խօսք առած էր նաեւ Պատրիարքարանի Խորհրդակցական Մարմնի Ընդհանուր Քարտուղար Տիգրան Գէորգեանի, որ խօսեցաւ «Հայկական ահաբեկչութեան տեղը միջազգային ահաբեկչութեան մէջ եւ Թուրքիոյ հայ համայնքի զգացումները» նիւթին շուրջ: Գէորգեան ըսաւ որ հայկական ահաբեկչութիւնը դարբնուած է պարզապէս որպէսզի Թուրքիա անջատուի ՕԹԱՆ-ի շրջանակէն: Հայկական Պետութիւն մը հիմնելու ծրագիրը Սեւրի դաշնագրին նման թուղթի վրայ մնալու դատապարտուած երեւակայական ծրագիր մըն է: Թուրքիոյ Հայութիւնը միշտ կը պախարակէ Թուրք դիւանագէտներու դէմ գործուած անմարդկային ոճիրները: «Մենք, ըսաւ ան, Թուրքիոյ մէջ հանգիստ ու երջանիկ կեանք մը կ'ապրինք մեր դպրոցներով, եկեղեցիներով ու առեւտրական կեանքով: Այս երկրին դրօշակը մեր ալ դրօշակն է եւ գործուած ոճիրները մեր ճակտին քսուած մուր մը կը նկատենք» ըսաւ Տիգրան Գէորգեան:

ՍՈՎԵՏՆԵՐԸ ԿԸ ԲՈՂՈՔԵՆ

Սովետական դեսպանատունը հակազդեցութիւն ցոյց տուաւ Անգարայի սիմփոզիոմին եւ սիմփոզիոմին բացումէն առաջ հաղորդագրութիւն մը հրատարակելով պնդեց թէ անհիմն են Սովետական Միութիւնը միջազգային ահաբեկչութեան ետին տեսնելու պնդումները: Ահաբեկչութիւնը ներհակ է խորհրդային աշխարհահայեցքին եւ քաղաքականութեան:

Խորհրդային դեսպանատունը ըսաւ որ նմանօրինակ պնդումներ կը ձգտին թըշնամական զգացումներ ստեղծել մարդոց մէջ Սովետներու դէմ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՁԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌԱՇԻՏ ՔԱՐԱՄԷ, սիւննի, Լիբանանի կառավարութեան պետ նշանակուեցաւ, ինչպէս կը նախատեսուէր: Քարամէ, Սուրիոյ ամէնէն հաւատարիմ զինակիցներէն մէկն եղած է եւ իր նշանակումը կը նուիրագործէ Սուրիոյ տիրապետութիւնը Լիբանանի վրայ: 63 տարեկան, ամուրի, քիչ բառ՝ շատ հասկցնելու համար, Ռաշիտ Քարամէ աւատապետական հարուստ ընտանիքի մը զաւակն է, աւանդական կեդրոն Տրիպոլիսի երեսփոխան է, նախկին փաստաբան (շրջանաւարտ Գահիրէի համալսարանէն): Նախարարապետ էր 1975-ին երբ սկսաւ լիբանանեան պատերազմը, իր դէմ ունենալով քրիստոնեաները:

ԿՐԱՍՆՈԴԱՐՍԿԻ (Խորհ. Միութիւն) ճաշարաններու շարքի մը տնօրէնուհին մահուան դատապարտուած է գեղծարարութեան համար: Ըստ՝ Ռիւսի Սովիէթիք թերթին, 1972-էն 1982 յաջողեր է իրեն հաշւոյն անցընել կէս միլիոն ռուբլի (5 միլիոն Ֆ.), սակելով իրեն ենթակայ պաշտօնեաներուն որ կաշառք տան եւ խարդախելով հաշիւներուն վրայ եւ պահեստներուն: 50 հազար ռուբլի ալ կերցուցեր է, որպէսզի մեղսակիցները լռեն:

ՊՈԼՍՈՅ զինուորական ատեանը եօթնական տարի բանտարկութեան դատապարտած է երկու ուսանողներ, որոնք կասկածելի մը ցմահ չարչարած են: Զոհը Պոլսոյ համալսարանի ուսանող մըն էր, որ իբրեւ կասկածելի ձերբակալուած էր 1980-ին:

ՄԱՐՍԷԼ ՓՐՈՒՍԹԻ տնտեսուհին՝ Սելեսթ Ալպարէ մեռաւ 94 տարեկանին: Այս կինը, որ գրագէտին ծառայութեան մըտած էր, անոր վարորդին հետ ամուսնանալով, ութ տարի մեծ նուիրումով խընամած է Փրուսթը, որու հիւանդ վիճակը երթալով կը ծանրանար, մինչեւ մահը՝ 1922-ին: Սելեսթ, երկար տարիներ լուռ մնալէ ետք, 1973-ին պատմած է իր յուշերը՝ «Պարոն Փրուսթ» հատորով մը, գիտակից որ ի վերջոյ պարտի հանրութեան յանձնել՝ ինչ որ տեսած է եւ ապրած Փրուսթի մտերմութեան մէջ: Ինք ալ ներկայ է գրագէտին գործին մէջ, զանազան տիպարներով: Մայիս 9-ին, գերման բեմադրիչի մը պատրաստած ֆիլմը՝ «Սելեսթ» կը ներկայացուի Ֆրանսայի մէջ: Սելեսթի մահով, գրագէտին վերջին վկան է, որ կը մեկնի, ինչ որ բախտ կուտայ «Իմաճիթէ»ին թէ՝ Փրուսթ երկրորդ անգամ կը մեռնի:

Լ. ՖԱՊԻՒՍ Լոռէն գնաց, 2-րդ անգամ բլլալով, յայտարարելու համար թէ աշխատանքի 4000 պաշտօն պիտի ստեղծուի: Մեծ խանդավառութիւն չի տիրեր, այս առթիւ, այլ՝ սպասողական դիրք մը:

ՔԱՌՈՒՆԹ ՊԷՅՁԻ, ճազի մեծագոյն անուններէն մէկը, մեռաւ Ֆլորիտա, 79 տարեկանին, չարոյքի (փանքրէաս) խըլիրդէ: Դաշնակահար, յօրինող, ղեկավար, Պէյզի անունը, նման՝ Ամսթրոնկի, կը մնայ սեւամորթ երաժշտութեան պատմութեան մէջ:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ ֆրանսացի պահակազօրք մը սպաննուած է, ըստ սովորութեան՝ «անծանօթ»ներու կողմէ:

ՆԱԽԱԳԱ. ՀՄԻԹԵՐԱՆ Ուրբաթ օր Հռոմ գնաց եւ Երկուշաբթի ալ՝ Աթէնք: Այս երկու այցելութիւնները կը կատարուին, Եւրոպայի Համարակապետութեան հերթական նախագահի (վերջին օրերն են) իր պաշտօնին ծիրին մէջ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ ԱՊՐԻԼ 17 / 24)

ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑԻ ԳՈՐԾԵՐԷՆ ՆՈՐ ՀԱՏՈՐ ՄԸ

Երեւանի համալսարանի հրատարակչական «Ուսանողի գրադարան» մատենաշարով լոյս ընծայած է Եղիշէ Չարենցի պոէմներէն եւ բանաստեղծութիւններէն ստուար հաւաքածոյ մը, զոր կազմած է Գառնիկ Անանեան: 40 հազար տպաքանակով լոյս տեսած գիրքին մէջ տեղ գըտած են «Երկերի ժողովածու»էն դուրս մնացած կարգ մը գործեր:

×

ԺՈՂՈՎՐԴԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆԱԽԱՏԵՍՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ ՉՈՐՍ ՄԻԼԻՈՆ՝ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի բնակչութիւնը, որ ներկայիս 3 միլիոն 300 հազար է, ժողովրդագիրներու գուշակութիւններով՝ յառաջիկայ տասնամեակի սկիզբը կ'անցնի 4 միլիոնի սահմանը: Բնակչութիւնը տարեկան կ'աւելնայ մօտաւորապէս 80 հազարով: Կարեւոր փոփոխութիւններ կը կատարուին նաեւ քաղաքներու կեդրոնացման տեսակէտէն: Քաղաքներու մէջ կը բնակի բնակչութեան մօտ 73 տոկոսը, մինչդեռ ներկայիս այդ թիւը կը կազմէ 65 տոկոս: Կ'աճի նաեւ աշխատունակ բընակչութեան թիւը: Բնակչութեան աճին վրայ կ'ազդէ նաեւ ամուսնութիւններու թիւին յաւելումը: Տակաւին քանի մը տարի առաջ Հայաստանի մէջ տարեկան 20 հազար ամուսնութիւն տեղի կ'ունենար: Անցեալ տարի 25 հազարը անցաւ: Տարուէ տարի Հայաստանի բնակչութիւնը աւելի ու աւելի կ'երիտասարդանայ: Ներկայիս քաղաքացիներու գրեթէ կէսին տարիքը չանցնիր 25-ը: Ժողովրդագիրներու նախատեսութիւնները կ'օգտագործուին Հայաստանի տնտեսական եւ ընկերային զարգացման յառաջիկայ հնգամեակի ծրագիրը (1986 - 1990) կազմելու ատեն:

×

ՀԱՅ ԾԱՆՐԱԲԱՐՁՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Նովոպոլոցկ (Բելոռուսիա) տեղի ունեցած ծանրաբարձութեան խորհրդային երիտասարդական ախոյենութեան Հայաստանի մարզիկները մեծ յաջողութիւն արձանագրած են: Հայկական խումբը 30 մրցանակներէն ինը շահած է, նոյնքան՝ որքան Դաշնակցային Ռուսիոյ խումբը: Հայ ծանրաբարձներէն երեքը ոսկէ մեդալ շահած է: 56 քիլօ ծանրութեան դասակարգին հանդէս եկող Իսրայէլ Միլիտոսեան (Լենինականցի) 242,5 քիլօ բարձրացուցած է: Ուրիշ Լենինականցի մը՝ Պետրոս Եղեկեան, 272,5 քիլօ բարձրացնելով (60 քիլօ ծանրութեան դասակարգ) նուաճած է 2-րդ ոսկէ մետալը: Արթուր Բարսեղեան (գերծանր դասակարգ) 395 քիլօ բարձրացնելով վերադարձած է (2,5 քիլոյով) Հայաստանի մըրցանիշը: Պատանի ծանրաբարձր հաստատած է մրցանիշ մը եւս՝ ուսէն բարձրացնելով 225 քիլօ, որ 4,5 քիլօ աւելի է նախկին մրցանիշէն: Անդրանիկ Սարկաւագեան (52 քիլօ ծանրութեան դասակարգէն) թէեւ դուհացած է արծաթէ մետալով, սակայն ուսէն 100,5 քիլօ բարձրացնելով մրցանիշ մը հաստատած է: Պրոնզէ մետալներու արժանացած են Տիգրան Դաւթեան (52 քիլօ), Աշոտ Յովհաննիսեան (75 քիլօ) եւ Կարէն Խաչիկեան (82,5 քիլօ):

ԹԱԹԱՐ - ՄՈՆԿՈԼՆԵՐԻ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

(Բ. եւ վերջին մաս)

1236 թուականն էր, եւ այս տարում Հայաստանն ընդունեց թաթար - մոնկոլների տիրապետութիւնը: Ըստ պատմագրութեան՝ այս ժամանակից սկսած հայ իշխանաւորները պարտաւոր էին բնակչութիւնից հարկ ու տուրք հաւաքել, յանձնել նոր տէրերին եւ, միաժամանակ, նրանց զօրքերի հետ միասին մասնակցել գալիք նուաճումներին: Աղբիւրները յըստակ տեղեկութիւններ են պահպանել այն մասին, թէ ինչպէս 1242 թ. հայ իշխանների ու զինուորները թաթար նուաճողների հետ հասել են Կարնոյ մարզը, նուաճել այն: Յաջորդ տարում նրանք յարձակուել են Իկոնիայի սելճուք սուլթանութեան վրայ եւ մեծ զոհերի գնով ծունկի բերել: Այս ճակատամարտով փաստօրէն աւարտւում էր Միջերկրականի արեւելեան - փոքրասիական ափի գրաւումը, եւ օրակարգի մէջ էր դրւում Կիլիկեան Հայոց թագաւորութեան նուաճման հարցը: Սակայն այստեղ Խաչէնի մեծ իշխան Հասան Ջալալը, զգալով Հայոց վերահաս աղէտը, միջնորդեց, որպէսզի թաթարները ընդունեն Հեթում թագաւորի հպատակութիւնը, զօրք չմտցնեն Հայոց Կիլիկիա: Պայմանագրով խաղաղութիւն հաստատուեց եւ Կիլիկեան Հայկական թագաւորութիւնը փրկուեց մոնկոլական վայրագութիւններից:

Երկու տարուայ ընդմիջումից յետոյ, 1245 թ. Մոնկոլները նորից հեռաւոր մի արշաւանք ձեռնարկեցին, եւ Հայոց զօրքերն ստիպուած էին նրանց հետ շարժուել դէպի Հայաստանի հարաւային շըրջանները: Այս հպատակեցնող ռազմերթն անցաւ Ամիտով, Եդեսիայով, Մծբինով, ոչնչացրեց Խլաթի Այուբեան ամիրայութիւնը, հասաւ Դամասկոս, բախուեց Եգիպտոսի Մամլուքների հետ:

Եթէ նկատի առնենք, որ թաթար - մոնկոլական բանակրաւիչները հիւսիսում էլ Վոլգայի աւազանն անցել, նուաճել էին Ռուսաց երկրի մեծագոյն մասը եւ իրենց իշխանութիւնը հաստատել Ռուսաստանի ու հարեւան երկրների վրայ, ապա դըժուար չէ եզրակացնել, որ կարճ ժամանակում Ջինգիզ - խանի ու նրա յաջորդների արիւնարբու հորդաներն ստեղծեցին աւերական մի տիրակալութիւն, որը ժողովուրդների պատմութեան մէջ աննախադէպ էր իր ընդգրկումներով եւ մանաւանդ ծաւալումի կայծակնային թափով:

Ո՞րն էր պատճառը, թաթար - մոնկոլներին ինչպէ՞ս յաջողուեց երկու - երեք տասնամեակում ստեղծել այդքան հզօր ու լայնատարած մի բռնատիրութիւն, որի մասին ահով ու սարսափով էին խօսում ժամանակակիցները:

Հետազօտողներից ոմանք այնպէս են կարծում, թէ թաթար - մոնկոլների աւասպելական յաջողութիւնները հիմնականում պայմանաւորուած են եղել նրանց ընտիր զէնքով՝ նետ ու աղեղով: Մոնկոլական աղեղի լարը պատրաստուած էր լինում ուղտի աղիքից եւ, իբր, ամենաամուրն ու ամենաճկունն էր իր տեսակի մէջ: Անշուշտ, նետ ու աղեղի որակը պէտի որոշ դեր խաղացած լինէր թաթար - մոնկոլական արշաւանքներում: Ի զուր չէ, որ նրանց մասին խօսող աղբիւրներում այնքան մեծ տեղ է տրւում այդ զէնքին, իսկ հայ պատմիչները Մոնկոլներին կոչում են ո՛չ այլ կերպ, քան «նետողաց ազգ»: Բայց նետ ու աղեղը միակ զէնքը չէր այն օրերում, եւ ուղտն էլ իր աղիքը միայն թաթար - մոնկոլների համար չէր պահել:

Ճշմարտութիւնն այն է, որ ճակատագիրը թաթար - մոնկոլներին պատմական ասպարէզ հանեց նրանց համար վերին աստիճանի նպաստաւոր ժամանակաշրջանում. դէպի արեւմուտք ձգուող նրանց ճամբաներին համարեա բոլոր հին տէրութիւնները քայքայուել էին՝ ծնունդ տալով մրցակից, իրար յօշոտող մանր իշխանութիւնների: Վերջին երկու դարերի միակ հզօր վարչական կազմաւորումը, որ կարող էր լուրջ արգելք դառնալ նրա յաղթական երթի դէմ, սելճուք Թուրքերի մեծ պետութիւնն էր եւ այն էլ նախօրէին բաժանուել էր ամիրայութիւններին, որոնք կը նախընտրէին իրար պատառոտել, քան ընդհանուր ճակատ յարդարել նորայայտ ընդհանուր թշնամու դէմ:

Պակաս դեր չէին խաղում նաեւ Մոնկոլների հետախուզական - նախնական արշաւները, որոնցից յետո՛յ միայն ապագայ պատերազմների ու նուաճումների համար բազմակողմանի հարուստ ու սպառիչ տեղեկութիւններով, նրանք յարձակւում էին իրենց նոր զոհերի վրայ: Եւ եթէ վստահ չլինէին իրենց յաղթանակի ապահովութեանը, ոչ մի յարձակում էլ չէին նախաձեռնի: Մի՞թէ պակաս խօսուն է, օրինակ, այն փաստը՝ որ նրանք սելճուքեան ամիրայութիւնների ու սուլթանութիւնների վրայ արշաւի գնացին միայն Անդրկովկասը նուաճելուց յետոյ, հայ - վրացական ու հարեւան միւս զինական ուժերն իրենց զօրամիացնելուց յետոյ:

Եւ, ի հարկէ, չի կարելի մոռանալ նաեւ Մոնկոլների ռազմավարական քաղաքականութիւնը, որի կազմակերպիչները ռազմատենչ, արիւնռուշտ ցեղապետներն ու առաջնորդներն էին, իրականացնողներն էլ՝ օրօրոցից ի վեր պատերազմի ու աւերածութիւնների վարժեցուած զինուորութիւնը: Նրանք կեանքում գիտէին միայն կռուել եւ յաղթել կամ մեռնել: Նըրանք նուաճած երկրների ռազմական ամբողջ ուժը վերցնում էին իրենց հետ, իսկ քաղաքային բնակչութեանը ոչնչացնում՝ որպէս թիկունքի վտանգաւոր օճախ: Մասնատում էին իշխանութիւնները, որոնք այս դէպքում կարող էին լինել միայն հլու կամակատարներ, նոյնիսկ իրենց զօրքերի շարքում անձնազոհ ու քաջ կռուողներ, բայց երբե՛ք վճռական ուժ՝ իբրեւ նոր տեղերակալական տիրապետութեան հակառակորդներ:

Եւ, վերջապէս, մի հարց եւս. թաթար - մոնկոլական տիրապետութիւնն ի՞նչ բերեց նուաճուած ժողովուրդներին: Չէ՞ որ, օրինակ, Ալեքսանդր Մակեդոնացու արշաւանքներն ու նուաճումները իրենց յետեւից թողեցին հելլենիզմը, որը քաղաքական ու մշակութային վիթխարի առաջադիմութեան կրողն էր, եւ նուաճուած աշխարհը նրա հետ ոտք դրեց զարգացման մի նոր ու բարձր փուլ:

Համատալաճ Ղազուինին, որ թաթար - մոնկոլների բռնութիւնների ականատեսն է եղել եւ նրանց կենսագրութեան ամենահարժանահաւատ աղբիւրներից է, տըւել է մի բնութագրութիւն, որը ճշմարիտ է եւ հաստատւում է մնացած բոլոր աղբիւրների վկայութիւններով: «Եթէ այսուհետ հազար տարուայ ընթացքում այլեւս ոչ մի աղէտ էլ չլինի, դարձեալ անհնար կը լինի վերացնել մոնկոլական արշաւանքների ու տիրապետութեան հետեւանքները, աշխարհը չի կարողանայ վերադառնալ իր այն բարգաւաճ վիճակին, որ ունէր մինչեւ այս դէպքերը»:

Ռուս պատմաբանները գտնում են, որ Մոնկոլների մեղքո՛վ իրենց երկիրն անմասն մնաց եւրոպական երկրների առաջընթացից եւ գամուեց միջնադարեան խաւարին ու տգիտութեանը:

Ուրեմն, Մոնկոլները մեր աշխարհը, իրենց տիրապետութեան տակ ձգած աշխարհը՝ ծայրից ծայր, յետ նետեցին հազար տարով: Քաղաքակրթութիւնը հազար տարուայ ընթացքում չպէտք է կարողանար վերականգնել իր կորուստները: Եւ հրաշք պիտի լինէր, եթէ մի ժողովուրդ նման տիրապետութեան տակ կարողանար ոտքի կանգնել, առաւել եւս՝ իրեն վիճակուած հազարամեայ յետամնացութեան խորխորատները յաղթահարելով, վերադառնալ իր քաղաքակիրթ վիճակին:

Հայաստանը ժամանակի քաղաքակիրթ աշխարհում առաջինն իր ուսերին զգաց թաթար - մոնկոլական լծի անտանելի ծանրութիւնը եւ, առանց չափազանցութեան, երբեմ դժբախտ բերումով՝ միշտ էլ մնաց այդ ծանրութեան կենտրոնի ներքոյ:

Եւ այսպէս. երկիրը գտնւում էր մոնկոլական տիրապետութեան տակ, ժողովուրդը՝ ենթակայ նոր տիրակալների անսանձ կամայականութիւններին: Մի կողմից էլ Մոնկոլների հաճոյակատարական իշխանաւորներն էին կեղեքում ... խեղճ աշխատաւորին: Եւ այդ անլուր ... անհեռանկար իրականութիւնից ... տաւոր Ֆրիկն այսպէս է ներկայացնում թաթար - մոնկոլական տիրապետութեան աղէտը.

«Հիմիկ դժարեց բաներս,
Որ թաթարն ելաւ թագաւոր,
Զրկեց զամենայն աշխարհ
Ու գողերն եդիր մեծաւոր»:

Հայ շրջահայեաց զօրապետները հարկադրուած էին օտար բռնակալութեան նոր նուաճումների օգտին զոհաբերել ... արիւնը, որ խնայել էին սեփական հայ... րենիքի պաշտպանութեան համար: Սակայն նրանք այս նոր ռազմերթերն օգտագործում էին նաեւ յանուն ազգօգուտ գործերի. հարաւային նահանգներում հայրենակիցներին էին փրկում սելճուքեան տաժանակրութիւնից կամ հէնց Մոնկոլների դաժանութիւններից: Օտար երկրներում փնտռում - գտնում էին Հայաստանից տարագրուած ձեռագիր մատեաններ եւ ուրիշ սրբազան հարստութիւններ, վերանուաճում կամ ետ գնում: Մատենադարանում պահպանուող բազմաթիւ ձեռագրեր կան, որոնց յիշատակարանները պատմում են հայ զօրավարների ու զինուորականների անշահախնդիր ... նուիրուածութիւնն այս գործին: Կիրակոս Գանձակեցին յիշում է Զաքարեան ամիր - սպասալարի հարազատներ Ավագին ու Շահնշահին, Վահրամ Զաքարեանի որդի Աղբուղային ու Գրիգոր Խաչենեցուն, որոնք բազմաթիւ ձեռագրեր էին ազատագրել ե՛ւ պատերազմով, ... Մոնկոլներին վճարած մեծամեծ փրկագիներով: Ասում է՝ Մոնկոլներն իրենց նուաճած ձեռագիր մատեանները Հայերին էին վաճառում բազմապատիկ թանկ գներով, որովհետեւ տեսել էին, որ ... րանք ոչինչ չեն խնայում այդ ձեռագրերի համար: Եւ վերանուաճուած կամ վերագնումով փրկուած հայերէն ձեռագրերը բերում, նուիրում էին հայրենի գաւառների վանքերին ու եկեղեցիներին:

Համատեղ մղած պատերազմներով ... րեկամացան Մոնկոլներն ու Հայերը: Դրանից յետոյ նոր բռնակալներն ... անսանձ էին կողոպտում իրենց ... ծութեանը յանձնուած ժողովրդին:

Նուաճուած քրիստոնեայ ժողովուրդների վիճակն աւելի անտանելի դարձաւ, երբ Մոնկոլները մահմեդականութիւնը ընդունեցին: Դրանից յետոյ նրանք հպատակներին բռնութեամբ իրենց հաւատին էին դարձնում, իսկ ընդդիմացողներին կոտորում կամ քշում անհելի հարկերի տակ:

Ուլճէյթու խանն էր (1304 - 1316 թթ.) այս դաժանութիւնների գլխաւորը: Իսլամ... մի կրօնին դառնալով, նա իր անունն էլ ... էր փոխել՝ կոչուելով Մոհամէտ Խուտա... պանտա: «Խուտապանտա»՝ «աստծու ծառայ» անունը հայ հեղինակները շուռ ... ւեցին, դարձրին «Խար պանտա», որ ... նշանակի «էշի ծառայ»:

Ստեփանոս Օրբելեանը վկայում է, որ ... այս արնախում մոլեռանդի եւ յետնորդ...

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

○

«Ո՛ր հարցումները պէտք է հարցնել»

ԽԱՉԻԿ ԹէՕԼէՕԼԵԱՆ

Ի պատասխան Փրոֆ. Քոլթեանին, ես ըսի որ հայ մտաւորականը յաճախ փորձած է միջազգայինը ազգայինի վերածել, փորձած է հայութեան երբեմն ամուլ մտածումին պատուաստել դուրսէն բերուած՝ պտղատու մտածումը: Այս իմաստով «ազգային» մտաւորական ըլլալը ինքնին արգահատելի փորձ մը չէ: Դժբախտութիւնը ան է որ մեր մտաւորականութիւնը չէ մտածած այնպէս մը՝ որ կարենայ արտադրել «արտածուելու» արժանի գաղափարներ: Մնացած ենք ներածող տնտեսութիւն մը՝ մտաւորական մարզի մէջ, թէեւ պատմական - ընկերային պատճառները բարդ են:

Խօսք առաւ Տիգրան Շիրվանեան, Պէյրութէն՝ Փալանճեան Ճեմարանէն, ապա՝ Փարիզէն: Այս օրերուն կը գտնուի Նիւ - Եորք եւ կրցած էր ներկայ ըլլալ Զօրեան Հիմնարկի գումարած այս կարեւոր հանդիպումին: Շիրվանեան ըսաւ որ ինք կ'ուզէ արտայայտել իր համաձայնութիւնը՝ Թալլեանի եւ ուրիշ խօսողներու, որոնք չէշտեցին առանց նախօրօշուած նըպատակի մտածելու կարեւորութիւնը: Պէտք է ազատ զգանք մեր միտքը փոխելու, նոյնիսկ մտածելու և խօսելու երբ համոզուած չենք մեր ըսածներուն: Մտածումը կրնայ համոզումներու յանգիլ, սակայն անոնցմով սկսելու պէտք չունի: Պէտք է յաճախ մտածել թէ ինչպէ՞ս կրնանք հին համոզումներ գլխիվայր դարձնել, անոնց հակառակը մտածել: Օրինակ, ըսաւ ան, վաթսուն տարիէ ի վեր կ'ողբանք որ Ջարդը եղած է, մենք դուրսն ենք, Սփիւռք ենք, ի՛նչ ահռելի բան: Հաւանական է թէ այսպէս մտածելու պատճառներ կան, սակայն սկսինք միւս կողմէն մտածել: Ի՞նչ կը պատահի երբ ըսենք՝ սքանչելի բան՝ որ Սփիւռքը կայ: Կան անձեր, որոնք կը դայթակղին. այդ ոչինչ: Ազատ մտածումը կրնայ հետեւցնել սա կէտերը. - Հիմա որ Սփիւռք կայ, Հայութիւնը պիտի գոյատեւէ այնքան ատեն՝ որքան երկրագունդի վրայ մարդ կը մնայ: Երեւակայեցէք որ միայն համաշխարհային ատոմով աթոմական պատերազմ մը կրնայ աշխարհի բոլոր Հայերը սպաննել, մինչդեռ եթէ 1918-ին Թուրքիոյ եւ Գերմանիոյ չյաղթէին, Հայութիւնը, նոյնիսկ Կովկասի եւ Իրանի Հայութիւնը կը բնաջնջուէր: Այսօր ունինք Սովետական Հայաստան մը, որ բաւական զօրաւոր է, ունի որոշ տեսակի հայկական վաւերականութիւն մը, կը շարունակէ մեր անցեալի հետ կապը: Սակայն ոչ անցեալը, ոչ ալ Սովետական Հայաստանը կրնան Սփիւռքի մօտէն ու նախադասութենէ հայթայթել: Աշխատնիկենք ասաղել որ պիտի չկարենանք հին հայկական գիծեր պահել - պահպանել, Սփիւռքի մէջ: Ընդունինք որ այդ անխուսափելի է, որ անելի մը առջեւ ենք, եթէ փորձենք վերստեղծել նո՛յն Հայութիւնը, որ կար Կիլիկիոյ մէջ 1920-ին կամ Պէյրութի մէջ 1960-ին: Սակայն ըսել որ անել մը կայ, չի՛ նշանակեր որ հորիզոնները նեղ են: Սփիւռքը ունի ի՛ր կարելիութիւնները, նոր մշակոյթէն մինչեւ նոր ահարեկչութիւն: Մտածումը՝ որ կաշկանդուած չէ այն ա փփոփի ենթադրութեամբ որ հինը չշարունակելը աղէտ մըն է միայն, կրնայ տեսնել ազատ մտածող ու թափառող մտքի տեսած կարելիութիւնները, Սփիւռք ըլլալու դրական կողմերը:

Փրոֆ. Կարպիս Քոլթեան ընդգծեց Շիրվանեանի յայտնած մտածումներէն մէկուն կարեւորութիւնը: Եթէ կը կարծենք թէ վաւերական հայ մնալ՝ կը ... հանջէ աւանդական հայ մնալ, այն ատե... վտանգաւոր է մտաւորականութեան ապա... տութիւնը, ըսաւ ան: Սակայն եթէ հա... կրնանք որ Սփիւռքի մէջ նոր վաւերակա... նութիւն մը կարելի է, կը մնայ միայ... անոր գոյութեան սատարող նոր կառոյց... ներ ստեղծել, - ահա ա՛յն ատեն կը հա... կրնանք թէ որքան կենսական է ազա... մտածումը որ միակ ուժն է՝ որ պիտ... կարենայ նոր ինքնութիւններ որոնել, ... անոնց ծնունդ տուող կառոյցներ յղա...

Հաճելի անակնկալ մը եղաւ այն իր... ղութիւնը, որ միայն ակադեմական մտա... ւորականներ ու ղեկավար տարրեր խօս... չառին այս հանդիպման ընթացքին: ... սեցան ուրիշներ՝ որոնք երիտասարդ, ... գործօն դարձած ուժեր են, անծանօթ ... մեր մամուլին ու աւանդական կազմակեր... պութիւններուն: Այսպէս էին, օրինակ ... Պերճ Կարապետեան՝ Ուաշինկթընէն ... որ գովեց նոր, խնդրայարոյց մօտեցում... ներն ու մտածելակերպերը, որոնք կրնա... անհանգստացնել մեզ, բայց ի վերջ... կործանիչ վտանգ մը չեն ներկայացներ: ... կրնան լաւ արդիւնք բերել, կամ ոչ մէկ ... արդիւնք, սակայն ինչո՞ւ ղեկավարներ... այդքան կը վախնան հանրութեան առջ... կատարուող քննադատութենէն:

(Շար. ...)

ԿԻՆԵՐԸ ԵՒ ԾՆՈՒՆԴՆԵՐԸ

«Եւրոպան կը ծերանայ», «Եւրոպան հետզհետէ կ'ամայանայ»։ Պարբերաբար այս աճազանգը կը հնչեցնեն բոլոր անոնք որ՝ ինչպէս Մ. Տըպրէ, ծնունդներու նուազումը չափազանց մտահոգիչ կը նկատեն, եւ չարան - չարան երախաներ կ'երազեն իրենց երկրին համար, մինչդեռ հարիւր պատճառաբանութիւններ առաջ կը քշեն փաստելու համար թէ, երկրագունդի բնակչութեան յաւելումը իսկական պատուհաս մըն է չորս մը այլ երկիր - ներու համար։ Այս անգամ, ձայնը կու գայ Դանիայէն։ Դանիան ծերանոցի կը վերածուի, կ'ազդարարեն այս յոռետես - ները արդարեւ, ծնունդներու նուազումի տեսակէտէն՝ մանաւանդ այս վերջին տասնեակներու ընթացքին, Դանիան աշխարհի ախոյեանը կը նկատուի. եթէ այսպէս շարունակուի կը խորհին մասնագէտները երկրի հինգ միլիոն բնակչութեան թիւը՝ մէկ քանի սերունդ ետք, երկու միլիոնի պիտի իջնէ…։ Անշուշտ սա յոռետեսներու տեսակէտն է. նոյն բանը կ'ըսեն Ֆրանսայի յոռետեսներն ալ, բայց եկուր տես թէ, ամէն տարի երկրի բնակչութեան թիւը կ'աճի։ Կը խորհիմ թէ, փոքր տարբերութեամբ նոյնն է Դանիոյ համար. գալով մասնագէտներու բարձրակոչ յայտարարութեանց, բոլորս ալ որոշ գաղափար մը ունինք, այս մարդոց անխախտականութեան մասին, մանաւանդ վստահ եմ թէ հասարակ մահկանացուն շատ աւելի յստակ կերպով կը զգայ, աշխարհի բնակչութեան սանձարձակ բարդումին բացասական հետեւանքները, եւ մրջնանոցի մը հեռանկարը։

Ամէն պարագայի մէջ, համամիտ կամ ոչ, կարելի չէ ուրանալ, արեւմտեան երկիրներու, ինչպէս նաեւ Խորհրդային Միութեան ծնունդներու նուազումը, որ աւելի չեչտուած է սքանտինեան յառաջադէմ երկիրներուն մէջ, ուր ազրելակերպի եւ մտայնութիւններու յեղաշրջումը աւելի զգալի է, կիներու կենցաղի փոփոխութեան պատճառով։ Անշուշտ, կիներու հետզհետէ աւելի ծաւալուն կերպով աշխատանքի եւ ազատ ասպարէզներու շուկայէն ներս - մէջն ըլլալով զինուորական ասպարէզը - մուտքն է գլխաւոր ազդակը, ասոնց հոգերանութեան եւ կենցաղի փոփոխութեան։ «Անպայման տեղ մը, բան մը խախտած է, կը խորհին դանիացի այրերը, երբ շատ մը կիներ կը նախընտրեն շուն մը ունենալ, փոխանակ երախայի մը պատասխանատուութիւնըստանձնելու»։ «Այո, կը պատասխանեն կիները, գոնէ այդ պարագային, մեզի չեն կրնար գործէ հանել երբ, ծննդաբերութեան կամ երախաներու հիւանդութեան պարագային գործէն բացակայինք» կամ այլ պատճառաբանութիւններ առաջ կը քշեն, օրինակ՝ թէ երախան աւելի սուղի կը նստի քան թէ կառք մը կամ արձակուրդի յարկաբաժին մը, եւ մանաւանդ շատ աւելի խնդիրներ կը ստեղծէ եւ կը կաշկանդէ զիրենք, եւ կամ յիմարութիւն է երախայ ունենալ այս անգործութեան եւ անապահովութեան շրջանին. իսկ բարձրագոյն ուսման տիրացած կիներու սովորական յանկերգն է թէ երախան արգելք մըն է իրենց անհատական ծաղկման եւ ինքնիրականացման եւայլն, եւայլն…։ Սակայն իրականին մէջ, ծնունդներու նուազումին վերաբերեալ աւելի մտահոգիչ պարագայ մը կայ, կը խորհի դանիացի ընկերաբան մը. «այն է թէ, կիներու ազատագրման եւ աշխատանքի շուկայէն ներս մուտքէն աւելի՝ անոնք հետզհետէ մայրութեան տիպարը, եւ մայրական բնական զգացումները կը դրժեն, եւ իրենց կեանքի յաջող լրումի եւ ինքնիրականացման նոր պայմաններ կ'որոնեն»։ Արդարեւ, նոյն բանը կ'ըսէր, աւելի զգայացունց կերպով ծանօթ գրագէտ Տիկին Պատենթէր, որուն անդրադարձանք ժամանակին։ Առանց չափազանցութեան, բայց զգալի կերպով, այս մտայնութիւնը հող կը շահի սերունդէ - սերունդ։

Գալով Ֆրանսայի, կնոջ պայմաններու նախարար՝ Իվէթ Ռուտի մեծ գործունէութեան մէջ է, եւ մօտերս մեծ ծանուցումներ ծայր պիտի տան մէտրօներէն, արհեստները սեռ չունին այսօր նշանաբանով։ «Պէտք է 13-էն 16 տարեկան աղջիկները, ինչպէս նաեւ ծնողքները գիտնան թէ մանչերու վերապահուած 300 արհեստները, իրենք ալ կրնան ընել, եւ ո՛չ թէ միայն 30 հատը, որոնց համար ծնողք կամ հաստատութիւններ կը պատրաստեն զանոնք տարիներէ ի վեր, որովհետեւ ճիշդ այդ տարիքին է որ աղջիկները կրնան որոշել իրենց ապագայ ուղղութիւնը, աշխատանքի շուկային ներսուստի պէտք է վերջ տալ այս զրութեան եւ քարացած սովորութիւններուն, որ բոլորովին անհիմն են, ինչ որ կարելի է գիւրաւ փաստել», կը յայտարարէ Տիկին Ռուտի։ Արդ, կասկած չկայ թէ աղջիկները աւելի լաւ կ'աշխատին դպրոցներէն ներս - քննութիւններու արդիւնքները յայտնի են - եւ ընդհանուր առմամբ, աւելի լուրջ եւ հլու են գործատուներէն ներս. գործատէրերուն ուզածն ալ այդ է, հետեւաբար մօտ ապագային կիներու գերիշխանութիւնը անխուսափելի կը դառնայ, բոլոր տեսակի աշխատավայրերէն ներս՝ նոյնքան անխուսափելի դարձնելով, այր - կին մրցակցութիւնն ու համերաշխ գոյակցութեան ապականումը որ կարող է հակամարտութեան մղել երկու սեռերը…։ Այսօր կայ եւ կը մնայ անգործութեան տագնապը. բաց լուրջ տնտեսագէտներու եւ ընկերաբաններու համոզումին, սա՛ անգործութեան սկզբնական շրջանն է միայն որ հետզհետէ պիտի ծաւալի, տրուած ըլլալով, ճարտարարուեստի հիմնական վերակազմութիւնը եւ թեքնոլոժին՝ որ արագաքայլ կ'ընդլայնեն դէպի աշխատաւոր ձեռքերու ջնջումին - ռոպոներ արտադրող ռոպոներ կը շինուին - հետեւաբար, այլեւս անկարելի բան մըն է բոլոր աշխատաւորներուն, այր թէ կին, գործ հայթայթել, ասկէ նախընտրութեան անհրաժեշտութիւնը…։

Ինչ որ տարօրինակ է, մինչ նոյն մարդիկն են որ կը մտահոգուին ծնունդներու նուազումի հետեւանքներուն մասին, երբ միւս կողմէ կը քաջալերեն կիներու աշխատանքը, ինչ որ առնուազն անտրամաբանական է։ Արդ, մեր անհամեստ կարծիքով, տնային տազնապալի պարտաւորութիւններէն դուրս, կիներու արտաքին գործունէութիւնն է գլխաւոր պատճառը ծնունդներու նուազումին, երբ կին մը կը սոխպուի, կամ կը նախընտրէ աշխատիլ, ո՛չ ժամանակ, ո՛չ ալ փափաք կ'ունենայ երախայ արտադրելու, ինչ որ շատ բնական է. կիները հերոսներ չեն, ո՛չ ալ անոնց ամուսինները։

Սխալ չհասկնա՛նք, կիներու աշխատանքի իրաւունքը խնդրոյ առարկայ չի կրնար ըլլալ հոս, պարզապէս աշխատաւոր կիներու սանձարձակ յաւելումն ու հետեւաբար տուներէն բացակայութիւնն է որ բնտանիքներու քայքայման եւ ընկերային զրութեան յեղաշրջման համար, անհեռատես եւ վտանգաւոր կը նկատենք։ Միլիոնաւոր կիներ պէտք ունին աշխատելու, տնտեսական պայմաններու բերմամբ կամ անկախութեան եւ ինքնիրականացման արդարացի ձգտումներով։ Մեր խօսքը միսներուն համար է, միլիոնաւոր այլ կիներ, որոնք կը սիրեն մայր ըլլալ, բայց որպէս պատասխանատու անձեր՝ երախայ ունենալու եւ զանոնք խնամելու եւ կրթելու համար, ապահովութեան պէտք ունին։ Երախայ խնամելն ու կրթելն ալ աշխատանք մըն է որ պէտք է վարձատրուի «գործատէր» Պետութեան կողմէ. բան մը որ ծնունդներու ջատագովները կը մոռնան։

Գ. Տ.

ների օրերում Թիֆլիսում էին հայ հոգեւորականներին։ Իսկ Գրիգոր Կարնեցին պատմում է, որ անասելի ծանր հարկերի տակ էին առնուել բոլոր բնակիչները՝ սկսած 11 տարեկանից, եւ ով չէր կարողանում հարկը վճարել, սպաննում էին կամ գերութեան քշում։ Վերստին տարածուել էր եկել գլխահարկ ճիզան՝ այլադաւանութեան տուրքը, որով կողոպտում էին քրիստոնեաներին։ Իսկ եթէ սրան էլ գումարենք բազմատեսակ այն հարկերը, որոնք գանձւում էին մարդկանցից՝ անասունների, հողատարածութիւնների, հանքային հանածոների ու բնական այլեւայլ հարստութիւնների դիմաց, ինչպէս նաեւ տեղական իշխանաւոր - դրածոների ինքնահնար տուրքերը, պարզ կը լինի, թէ ինչո՞ւ հայ ժողովուրդը մոնկոլական տիրապետութեան վերջին շրջանում գտնւում էր տնտեսական քայքայման եւ քաղաքական անկման ամենավատթար վիճակում։

Կրօնական հալածանքներից, հարկահանների կամայականութիւններից ու չարութիւններից զզուած հայ մարդիկ զանգուածաբար հեռանում էին մայր հայրենիքից՝ ապահովութիւն փնտռելու օտար երկրներում։ Այսպէս ամայացան բազմաթիւ քաղաքներ ու չէներ, վերջապէս դատարկուեց քաղաքամայր Անին, անշըքացան վաղեմի վաճառաշահ Կարսը, Դուինն ու միւս հռչակաւոր կենտրոնները։

Մեռնում էր քաղաքային կեանքը՝ որպէս Մոնկոլների տնտեսական ու մշակութային յետամնացութեան հակոտնեան։ Հայոց լուսաւորութիւնն ապաստանում էր միայն լեռնային շրջանների անմատչելի վայրերում։ Երկրի վրայ ծանրացել էր միջնադարեան ամենամռայլ մղձաւանջը, որին դիմանալու եւ նորից առաջ գնալու համար պիտի պահանջուէին գերմարդկային ուժեր։

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ Հայկական Համախմբումը օժտուած է 2 միլիոն 150 հազար տոլարի հիմնադրամով, Ֆլորիտա գումարուած խնամակալութեան տարեկան ժողովին, ատենապետը՝ Հրայր Յովնանեան, նշած է թէ այս հիմնադրամը կարեւոր ազդակ մըն է Համախմբումի գործունէութեան մէջ։ Որոշուած է գումարը հասցընել 10 միլիոն տոլարի։ Հրայր Յովնանեան եւ հանգուցեալ Ստեփան Մուկար մէկական միլիոն տոլար նուիրած էին հիմնադրամին, որուն վրայ աւելցած են Տէյվիտ Շաքարեանի 100 հազար եւ Լեւոն Փիթըրզի 50 հազար տոլարի նուէրները։

Հայկական Համախմբումը հիմնուած է 1972-ին՝ Ուաշինկթըն։

×

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ «Ազաճանեան» սրահին մէջ, Մարտ 17-ին, տօնուած է Թէքէեան Մշակ. Միութեան մասնաճիւղին 4-րդ տարեդարձը։ Ողջոյնի խօսք արտասանած է մասնաճիւղին ատենապետը՝ տոքթ. Սիմոն Սիմոնեան, յայտնելով նաեւ թէ Տէր եւ Տիկին Վահան Պէշկէօթիւրեան հարիւր հազար տոլարի նոր նուիրատուութեամբ ստացած են «Թ. Մ. Մ. Վահան եւ Նարդուհի Պէշկէօթիւրեան Երիտասարդական Կեդրոն»ի շինութեան։ Հանդիսութեան մասնակցած են երգիչ Մանուէլ Մէնէնկիչեան, դաշնակահար Ժագ Գոճեան եւ «Փասիֆիք» նուագախումբը։

×

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ Ֆերահեան Վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 1-ին, տօնուած է Հ.Օ.Մ.ի 74-րդ տարեդարձը։ Բացումը կատարած է հանդիսավարը՝ Ալիս Մատէնլեան։ Խօսք առած են Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէի կողմէ Խաժակ Տիգինեան, Հ. Ե. Դ.ի կողմէ Պարոյկ Ազատեան։ Ռուբինա Փիրումեան ներկայացուցած է Հ.Օ.Մ.ի գործունէութիւնը։ Գեղարուեստական յայտագրի գործադրութենէն ետք խօսք առնելով թեմին առաջնորդը՝ Եփրեմ Եպիսկ. Թապագեան, գրուատելէ ետք Հ.Օ.Մ.ը, անդրադարձած է սամոյնքի վարպետ Խաչիկ Արարատեանի վաստակին եւ յանուն Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի՝ անոր յանձնած է «Ս. Մեսրոպ» շքանշանը։

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

ՄԱՅԷՐԼԻՆԿ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գ. ՄԱՍ

7

ՄԱՅԷՐԼԻՆԿ

Անկողնին վրայ, Մաու Վէյզէրս երկընցած էր, վարդերու տակ ծածկուած։ Շանթահարիչ մահը յանկարծակիի բերած էր զայն իր քունին մէջ։ Ոչ մէկ չարժում ըրած էր։

Անկողնին լայնքին պառկած էր Ռօտոլֆ, Աւստրօ-Հունգարիոյ գահաժառանգը, գանկը ահաւոր կերպով ջախջախուած, աջ քունքին պարպած ատրճանակի գնդակով մը։

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Այն Զորեքշաբթի առտուն, ժամը տասնըմէկէն քիչ մը վերջ, Տիկին Շռաթ, սովորականին պէս շքուած եւ զուարթ ներկայացաւ կայսրուհիին որ իրեն կը սպասէր։ Այս վերջինը զայն ընդունեց ննջասենեակին մէջ, եւ ազատ խօսակցութիւն մը ծայր տուաւ այս երկու այնքան տարբեր կիներուն միջեւ, որոնցմէ իւրաքանչիւրը կայսեր մտերմութենէն իր բաժինը ունէր։ Տիկին Շռաթ կայսրուհին զուարճացնելու արուեստը գիտէր։

Այդ միջոցին, ընդունելութեան դահլիճին վրայ գտնուած դուռը բացուեցաւ, եւ պատուոյ տիկիններէն մէկը, ան որ կայսրուհիին ամէնէն մօտիկն էր, Տիկին տը Ֆէրէնցի, ներս մտաւ։ Հակառակ ինքզինքին իշխելու սովորութեան, անոր դէմքը տխուր էր։ Կայսրուհին այս վիճակը ցոյց տուաւ Տիկին Շռաթի եւ խընդալով ըսաւ.

- Երեւը նայէ, ամէն բան եղերական կը դարձնէ։ Եկած է ինծի ծանուցանելու թէ մուշտակներէս մէկը ցեցերը կերեր են։

Այս կատակը սպասուած արդիւնքը առաջ չբերաւ։ Տիկին Ֆէրէնցիի տժգոյն դէմքը անշարժ մնաց։ Կայսրուհիին մօտեցաւ ան, ձեռքը նամակ մը բռնած։ Կայսրուհին զայն աւելի ուշադիր դիտելով, յանկարծական վախ մը ունեցաւ եւ ոտքի ելաւ.

- Ի՞նչ կայ։

Տիկին տը Ֆէրէնցի զուր ճիգեր կ'ընէր խօսելու համար։ Սարսափահար կայսրուհին անոր ուսերէն բռնեց։ Համրօրէն կը հարցաքննէր զայն։ Խեղճ պատուոյ տիկինը, տերեւի մը պէս դողալով, վերջապէս ուժը ունեցաւ ըսելու.

- Կոմս Հօյօսը հիմա Մայէրլինկէն եկաւ…

Կեցաւ։ Կայսրուհիին աչքերը զինքը կը լափէին…։ Շուտով, անորոշ ձայնով մը աւելցուց.

- Ահաւո՛ր դժբախտութիւն մը … Գահաժառանգ իշխանը մեռած է…։

Կայսրուհին, որ այնքան քաջասիրտ եղած էր, հարուածին տակ մարեցաւ։ Տիկին Շռաթ վրայ վազեց զայն բռնելու համար։ Երկու կիները սթափեցուցին զայն։ Կայսրուհին զօրաւոր հոգի մը ունէր. չուտով բեկբեկուն ձայնով մը մանրամասնութիւններ ուզեց…։ Անձնասպա՞ն…։ Սարսուռ մը ունեցաւ, իրեններուն բոլորին վախճանը մտածելով…։ Իշխանը իրեն հետ քաշած էր մանկամարդ պառոնուհի Վէյզէրան…։ Տիկին տը Ֆէրէնցիի ձեռքէն նամակը առաւ եւ կարդաց առաջին բառերը. «Սիրելի մայրիկ, սպաննեցի» … Զկրցաւ շարունակել։ Առանց բառ մը ըսելու, դէմքը ձեռքերուն մէջ, լացաւ։

Յետոյ շտկուեցաւ։

- Կայսրը, պէտք է որ խակոյն իմանայ…։

Եւ, Տիկին Շռաթի դառնալով.

- Մեզմէ ո՞վ պիտի իմացնէ։

Երկու կիները իրարու նայեցան։ Ո՞վ պիտի համարձակէր իրր դուժկան մըտնել կայսեր աշխատութեան սենեակը։

Անշարժ մնացին անոնք, անձկալից, վարանոտ, սրտապատառ, մինչեւ այն վայրկեանը երբ ոտնաձայներ լսեցին կայսեր եւ իր կնոջ յարկաբաժինները զատող չորս սատիճաններուն վրայ։

- Ինքն է, մրմնջեց կայսրուհին եւ Տիկին Շռաթի մօտեցաւ։

Դուռը բացուեցաւ. կայսրը երեւցաւ։ Իր խորշոմած դէմքը դպրոցականի մը գոհունակ արտայայտութիւնը ունէր, քանի մը վայրկեան դպրոցէն փախած ըլլալուն համար։

Կայսրուհին անոր մօտեցաւ վճռական քայլերով եւ շատ փափկութեամբ, եւ առանց աջ ու ձախ ըլլալու, քանի մը բառերով անոր իմացուց ահաւոր լուրը։

(Շար. 84)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պետոյեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Ֆերման եւ զաւակը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Մայիս 6, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԹԱԳՈՒՀԻ ՊԵՏՈՅԵԱՆԻ
(ծնեալ՝ Քէշիշեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

×

Մեռելոցի օրը, Ապրիլ 23-ին, Ս. Էջմիածնայ Մայր տաճարին մէջ, հոգեհանգստեան մասնաւոր պաշտօն կատարուեցաւ ի յիշատակ Տիկին Թագուհի Պետոյեանի:

×

Ողբացեալին յիշատակին՝ 1000 Ֆ. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Համախարբերթցիական Միութեան Ֆրանսայի շրջանի կեդր. վարչութիւնը իր մասնաճիւղերով, խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Պ. Ժօժօ Ղազարեանի, իր քրոջը, իրենց հօր՝ Ղազար Ղազարեանի մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Ապրիլ 13-ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ժագ Փէշքէշեանի թաղման առթիւ.- Տիկին Գոյոյեան 50 ե. պ., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պալճեան 100, Պ. Ժան Պապայիգիթեան 300 Ֆ., Պ. Փոլ Գէորգեան 100 Ֆ., Պ. Սարգիս Փալամուտեան 200, Այրի Տիկին Բերուզ Փալամուտեան 200, Արթիւր Պօյաճեան 50, Տարօն - Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութիւնը 100 ե. պ., 50 դպրոցին, Տիկին Մարի Նաճարեան 50 Կապոյտ Խաչին, Տէր եւ Տիկին Լիւսի Կարապետեան 50 Կապոյտ Խաչին, Տէր եւ Տիկին Ֆրանկիւլեան 100 Կապոյտ Խաչին, Այրի Տիկին Աթարեան 300 «Յառաջ»ին, Պ. Արսէն Տէր - Զաքարեան 150 Ֆ. Հայ Մշակութային Տան, 150 Ֆ. ԺԱՖ-ին, Պ. Ժագ Պօղոսեան 100 Ֆ. Տարօն - Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան:

Աղաւնի Գազանճեանի թաղման առթիւ.- Այրի Տիկին Պէրպէր Սարգիսեան 50 ե. պ., Պ. Ժոզէֆ Տէրտէրեան 100 Ֆ. ե. պ., Պ. Սեպուհ Ճանիքեան 50 ե. պ., Պ. Խոսրով Տէրտէրեան 100 Ֆ. ե. պ.:

Ազնիւ Այվազեանի թաղման առթիւ.- Տիկին Խրիմեան 100 Ֆ. ե. պ., Թէրզեան ընտանիք 100, Պ. Յարութիւն Ալիքսանեան 100 ե. պ., 100 Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին, Զիլոյեանց եւ Զրահեան ընտանիքներ 100 Ֆ. Աղքատախնամին:

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԷՆ

Նիւ - Եորքէն Մողոսեան ընտանիքը մէկ տարուան «Յառաջ» կը նուիրէ Պ. Յ. Մողոսեանի (Փարիզ 19-րդ):

LE YAN'S CLUB

présente

SEMAINE CULTURELLE
DU 24 AVRIL

l'art au féminin

Exposition de Peinture
et de Sculpture

Daria GAMSARAGAN
Elvire JAN
Aïda KEBADIAN
Arlette KHERLAKIAN
Sonia TOPALIAN
Sonia VARTANIAN
YEVKINÉ

Vernissage le Jeudi 3 Mai
à partir de 18 heures

Exposition Vendredi 4 et Samedi 5
de 15 heures à 23 heures

Diner à partir de 20 heures
tous les soirs sur réservation

5, Avenue Reille 75014 Paris
Tél. : 589. 20. 48

Toute défection sera indépendante
de notre volonté

- ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՅՑ -

ՍԷՆ - ՌԱՖԱՅԷԼ

Կիրակի, Մայիս 6-ին, նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղերու (Պօմոն - Ս. Ժերոմ, Պլ. Օտտօ եւ քաղաք): Փափաքողները պէտք է հեռաձայնեն հետեւեալ ընկերուհիներու, արձանագրուելու համար.-

ՄԱՐՍԷՅԼ (քաղաք). -	91 - 24 - 98
Ս. ԺԵՐՈՄ. -	66 - 28 - 33
ՊՕՄՈՆ. -	87 - 17 - 54
ՊՈՒԼ. ՕՏՏՕ. -	69 - 03 - 00

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԱՒՍՏՐԻԱ

Կազմակերպուած Ֆր. Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի կողմէ՝

Մայիս - 15-էն - Մայիս 23 -

Արձանագրութիւններու եւ տեղեկութիւններու համար, հեռաձայնել մինչեւ Ապրիլ 15

888 - 92 - 51

կամ երեկոյեան ժամը 20.30էն յետոյ՝

854 - 22 - 93

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 29

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԲԱՑՈՒՄ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ 1915-ԻՆ ԹՈՒՐՔ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ՀՐԱՀԱՆԳՈՒԱԾ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 1 500 000 ՀԱՅ ԶՈՀԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ի ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԵԱՆ

ՎԱԶԳԷՆ Ա.-Ի

Ծայրագոյն Պատրիարք եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ԵՒ

ԺՈԶԷՖ ՖՐԱՆՉԵՍՔԻ-Ի

Ալֆորվիլի Քաղաքապետ, վաւ տը Մարնի Գերագոյն խորհուրդի փոխ Ատենապետ, Հանրային Ապահովութեան Նախարար

10.30 ՊԱՏԱՐԱԳ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՍՐԲ. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻՆ
12.30 ՇՔԵՐԹ ԵԿԵՂԵՑԻԷՆ ԴԷՊԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՎԱՅՐԸ
13.00 ԽԱՉՔԱՐ-ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԲԱՑՈՒՄ, ԳԱՌՆՕ ՀՐԱՊԱՐԱԿԸ

RECHERCHE

Prêt à porter féminin en gros recherche jeune homme 25-30 ans — français correct exigé et si possible l'arabe - de préférence libanais- pour livraisons et expéditions.

Se présenter de 10h 30 à 12h 30 et de 15h à 17h.

G. KAZAZIAN
40, Rue des Jeuneurs — 75002 PARIS

DELTA - DELTA - DELTA - DELTA - DELTA - D

DELTA AUTO

Tél. 737.15.37

Direction : GARO TOSONIAN
43bis, Bd. Jean Jaurès—92110 CLICHY

VENTE VOITURE NEUVE ET OCCASION
TOUTES MARQUES

CREDIT DE 6 à 48 MOIS

— FORD — LANCIA —
— AUTOBIANCHI — VOLVO —

DELTA - DELTA - DELTA - DELTA - DELTA - D

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլ քաղաքի վարչութիւնը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերուհիները, Հինգշաբթի, Մայիս 3, ժամը 15-ին Մարսէյլի Մշակոյթի Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ, բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մոնմօրանսիի Հանգստեան Տան դաշտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 3-ին ժամը 11-էն 22:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83. rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

VIENT DE PARAITRE

— SIMON AVDOYAN N° D-3179
Chants traditionnels de la région du Vaspouragan - document

RAPPEL RAPPEL RAPPEL RAPPEL RAPPEL

— LIZ SARIAN	N° D-3170	Liz Sarian à Bobino
— LIZ SARIAN	N° D-3171	Chansons arméniennes
— LIZ SARIAN	N° D-3177	Chansons arméniennes
— NAREK DOURIAN	N° D-3178	Enchanté N. Dourian
— HAMLET MINASSIAN	N° D-40005	Musique populaire arménienne
— ARMINEH MARDIROSSIAN	N° D-40006	Chansons folkloriques arméniennes

—RUSSE - TZIGANE—

— ZINA ET GUEORGUI	N° D-3173	Folk Tzigane russe
— MICHA BAJANOFF	N° D-3180	Balalaïkas
— DJAN TATLAN	N° DEG 2002	Chansons russes

PRODUCTION et DISTRIBUTION EXCLUSIVE

DISQUES DOM

EN VENTE CHEZ TOUS LES DISQUAIRES

OPTIMA Tours

CETTE ANNEE
EN ARMENIE

— du 5 au 19 MAI	6 250 F
— du 2 au 16 JUIN	6 250 F
— du 21 JUILLET au 4 AOUT	6 410 F
— du 4 au 18 AOUT	6 410 F
— du 18 AOUT au 1er SEPT.	6 410 F
— du 1er au 15 SEPTEMBRE	6 410 F
— du 6 au 20 OCTOBRE	5 430 F

Renseignements et Inscriptions:

A PARIS
Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. : 742. 10. 35

A LYON
VOYAGES N° 1
TOURING OFFICE PROGRES
14, rue Waldeck Rousseau
69006 LYON
Tél. : 852. 25. 64

TOURISME ET MUSIQUE
EN ARMENIE
DU 7 AU 21 JUILLET

Sous la conduite d'ALEXANDRE SIRANOSSIAN

Renseignements et inscriptions : OPTIMA TOURS
Sonia COUMRYANTZ
12, rue Vignon — 75009 Paris
Tél. : 742. 10. 35